

OSLOBODILAČKE OPERACIJE HRVATSKIH SNAGA U ZAPADNOJ SLAVONIJI U JESEN I ZIMU 1991./1992. GODINE

Martinić Jerčić, Natko

Doctoral thesis / Disertacija

2014

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Department of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:172710>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-02**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

Hrvatski studiji

Natko Martinić Jerčić

**OSLOBODILAČKE OPERACIJE
HRVATSKIH SNAGA U ZAPADNOJ
SLAVONIJI U JESEN I ZIMU
1991./1992. GODINE**

DOKTORSKI RAD

Zagreb, 2014.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

Hrvatski studiji

Natko Martinić Jerčić

**OSLOBODILAČKE OPERACIJE
HRVATSKIH SNAGA U ZAPADNOJ
SLAVONIJI U JESEN I ZIMU
1991./1992. GODINE**

DOKTORSKI RAD

Mentor: dr. sc. Ljubomir Antić

Zagreb, 2014.

University of Zagreb

Centre for Croatian studies

Natko Martinić Jerčić

***CROATIAN FORCES' LIBERATION
OPERATIONS IN WESTERN SLAVONIA IN
AUTUMN AND WINTER
OF 1991 AND 1992***

DOCTORAL THESIS

Supervisor: Ljubomir Antić, Ph. D.

Zagreb, 2014.

ŽIVOTOPIS MENTORA

Ljubomir Antić rođen je 1946. godine u mjestu Prvić Šepurine na otoku Prviću, gdje je završio osnovnu školu. Gimnaziju je završio u Šibeniku, a povijest i arheologiju je diplomirao na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Magistrirao je na Pravnom fakultetu u Zagrebu 1980. godine, a doktorirao je na Filozofskom fakultetu u Zadru 1983. godine. Viši je znanstveni suradnik i izvanredni profesor. Od znanstvenih ustanova bio je zaposlen u Institutu za migracije i narodnosti, Institutu društvenih znanosti *Ivo Pilar*, te na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu (dodiplomska i poslijediplomska nastava). Kao predavač djeluje na Odjelu za povijest na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu (dodiplomska i poslijediplomska nastava) od njegova osnutka. Objavio je osam knjiga, te više desetaka znanstvenih i stručnih radova. Područje istraživanja mu je moderna hrvatska povijest.

SAŽETAK

U radu su na temelju izvornog arhivskog gradiva i drugih relevantnih izvora analizirane oslobodilačke operacije hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji u jesen i zimu 1991./1992. godine; *Orkan-91*, *Otkos-10* i *Papuk-91*, odnosno njihova priprema, tijek i rezultati.

Operacija *Orkan-91* započela je 29. listopada 1991. godine i trajala je do 3. siječnja 1992. godine, odnosno do stupanja Sarajevskog primirja na snagu. Operacijom je oslobođeno 16 naselja na području novljanske, pakračke i novogradiške općine. Uz to, hrvatske snage su provedbom operacije *Orkan-91* indirektno pomagale hrvatskim snagama u provedbi operacija *Otkos-10* i *Papuk-91*, koje su se usporedno odvijale na sjevernom dijelu zapadnoslavonskog bojišta, vezujući značajan dio srpskih snaga za sebe. Ciljevi operacije nisu do kraja ostvareni zbog zamora postrojbi Hrvatske vojske, nedostatka materijalno tehničkih sredstava, te jakog otpora srpskih snaga.

Operacija *Otkos-10* pokrenuta je 31. listopada 1991. godine i trajala je do 12. studenoga 1991. godine. Hrvatska vojska i policija oslobodile su u potpunosti općinu Grubišno Polje, te dio općine Daruvar. Nakon konsolidacije hrvatskih postrojbi na tom području, 28. studenoga 1991. godine pokrenuta je operacija *Papuk-91*, koja je trajala do 3. siječnja 1992. godine. Operacijom su u potpunosti oslobođene općine Daruvar, Virovitica, Podravska Slatina, Orahovica i Slavonska Požega, te dijelovi općine Pakrac. Operacija nije provedena u potpunosti zbog zamora ljudstva i nedostatka materijalno tehničkih sredstava kod hrvatskih postrojbi, te jakog otpora srpskih snaga, koje su u drugoj polovici prosinca 1991. godine ojačane svježim postrojbama Jugoslavenske narodne armije.

Na temelju provedenog istraživanja može se zaključiti da su hrvatske snage postigle značajne uspjehe u zapadnoj Slavoniji oslobađanjem velikog dijela okupiranog područja, no Hrvatska vojska je tada bila još u formiranju, s nedostatnim zapovjednim kadrom i materijalno tehničkim sredstvima, tako da cilj nije ostvaren do kraja. No, i postignuto je doprinijelo da se Republika Hrvatska obrani 1991. godine, što je omogućilo njeno međunarodno priznanje u siječnju 1992. godine.

EXTENDED SUMMARY IN ENGLISH

On the basis of authentic archival materials and other relevant sources, this paper contains the analysis of the preparation, course and results of the Croatian forces' liberation operations *Hurricane-91*, *Swath-10* and *Papuk-91*, which were undertaken in western Slavonia in the autumn and winter of 1991 and 1992.

The introductory part of the paper briefly describes the process of the disintegration of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, emphasizing the events that occurred in western Slavonia from 1989 until the beginning of open Greater-Serbian aggression against Croatia in the summer of 1991. Furthermore, the introductory part also covers the events that happened on the western-Slavonian battleground between August and October of 1991, when the Croatian forces managed to stop the attack of the Yugoslav People's Army, which was assisted by western-Slavonian rebelled Serbs and Serbian paramilitary forces. By doing so, the Croatian forces prevented the bipartition of Croatia in that area.

The central part of the paper deals with the planning, conduction and results of the abovementioned liberation operations in western Slavonia in 1991 and 1992. The operation *Hurricane-91* began on 29th October 1991 and lasted until 3rd January 1992, when the Sarajevo Ceasefire came into force. During the operation, the Croatian Army troops liberated 16 settlements within the municipalities of Novska, Pakrac and Nova Gradiška, while the Serbian forces were forced to switch from offensive to defensive actions. In addition to that, by conducting the operation *Hurricane-91*, which made a significant part of the Serbian forces unavailable in other areas, the Croatian forces indirectly helped the execution of operations *Swath-10* and *Papuk-91* in the northern part of the western-Slavonian battleground. Due to fatigue and exhaustion of the Croatian Army troops, the lack of artillery ammunition and other materiel, as well as a strong resistance of the Serbian troops, the aims of the operation were not entirely fulfilled.

The operation *Swath-10* was initiated on 31st October 1991 and, with a temporary cessation, it lasted until 12th November 1991. The Croatian Army and Police completely liberated the municipality Grubišno Polje, and partly liberated the municipality of Daruvar. After the consolidation of the Croatian troops in that area on 28th November 1991, the operation *Papuk-91*, which lasted until 3rd January 1992, was initiated. In the course of that operation, the municipalities of Daruvar, Virovitica, Podravska Slatina, Orahovica and Slavonska Požega were

completely liberated, while the municipality of Pakrac was only partly liberated. The operation was not fully conducted because of the Croatian troops' fatigue and lack of materiel, as well as a strong resistance of the Serbian forces, which were reinforced by fresh troops of the Yugoslav People's Army in the second half of December of 1991.

Even though the given aim of the Croatian military leadership (the liberation of the entire territory of western Slavonia and suppression of Serbian forces to the south of the River Sava) was not fulfilled, due to various reasons, the liberation operations of the Croatian forces in western Slavonia in the autumn and winter of 1991 and 1992 can be considered as successful. In the course of those operations, a large area in western Slavonia was liberated (next to the operation *Storm, Papuk-91* was territorially the largest operation of the Croatian forces in the Homeland War), which helped normalize life in that area. The Serbian forces were pushed away from the Podravina Highway, which was the only means of communication with eastern Slavonia at the time, so the possibility of Croatia being divided in that area no longer existed. Moreover, the liberation operations in western Slavonia in 1991 and 1992 were mainly conducted by the Croatian forces' reserve units, whose struggle with various problems, such as the lack of materiel and incomplete organization at the time, certainly adds value to what was accomplished by the operations. In comparison with other battlegrounds in the Republic of Croatia in 1991, Croatian troops managed to liberate a larger occupied territory only in the western-Slavonian battleground, which certainly played a part in preventing the Yugoslav People's Army and rebelled Serbs from overthrowing the democratically elected Croatian Government in 1991. Furthermore, due to this, the Croatian political leadership managed to ensure international recognition of the independent Republic of Croatia in January 1992.

KEYWORDS

Homeland War, Greater-Serbian aggression, western Slavonia, operation *Hurricane-91*, operation *Swath-10*, operation *Papuk-91*, Croatian Army, Croatian police, Yugoslav People's Army, rebelled Serbs

KLJUČNE RIJEČI

Domovinski rat, velikosrpska agresija, zapadna Slavonija, operacija *Orkan-91*, operacija *Otkos-10*, operacija *Papuk-91*, Hrvatska vojska, hrvatska policija, Jugoslavenska narodna armija, srpski pobunjenici

SADRŽAJ

ŽIVOTOPIS MENTORA	III
SAŽETAK	IV
EXTENDED SUMMARY IN ENGLISH	V
KLJUČNE RIJEČI	VII
SADRŽAJ	VIII
1. UVOD	1
1.1. O predmetu istraživanja	1
1.2. Izvori i literatura.....	2
1.3. Terminologija	5
2. OSNOVNE ZNAČAJKE ZAPADNOSLAVONSKOG PROSTORA	7
2.1. Etnička struktura	7
2.2. Gospodarske odrednice	8
3. POLITIČKE I SIGURNOSNE PRILIKE U JUGOSLAVIJI I ZAPADNOJ SLAVONIJI OD SMRTI JOSIPA BROZA TITA DO VELIKOSRPSKE AGRESIJE U LJETO 1991. GODINE	9
3.1. Dolazak velikosrpskog nacionalizma i raspad SFRJ.....	9
3.2. Zapadna Slavonija od 1989. godine do ljeta 1991. godine	12
3.2.1. Od oružane pobune u Pakracu do otvorenog rata	22
4. VELIKOSRPSKA AGRESIJA NA ZAPADNU SLAVONIJU	32
4.1. Bojno polje, sudionici, planovi	32
4.1.1. Zemljopisna i prometna obilježja zapadnoslavonskog bojišta	32
4.1.2. Vojno - teritorijalni ustroj i organizacija hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji.....	33
4.1.3. Organizacija i vojno- teritorijalni ustroj Jugoslavenske narodne armije i pobunjenih Srba na zapadnoslavonskom bojištu	39
4.1.4. Planovi sukobljenih strana	47
4.2. Napad Jugoslavenske narodne armije i pobunjenih Srba u zapadnoj Slavoniji	52
5. OPERACIJA <i>ORKAN-91</i> (29. LISTOPAD 1991. – 3. SIJEČANJ 1992.)	65
5.1. Priprema operacije <i>Orkan-91</i>	65
5.2. Prva etapa operacije <i>Orkan-91</i> (29. listopad 1991. – 9. prosinac 1991. godine)	79
5.2.1. Početak operacije <i>Orkan-91</i> (29. listopad 1991. godine).....	79
5.2.2. Konsolidacija hrvatskih snaga na novljanskom bojištu do 14. studenog 1991. godine	86

5.2.3. Nastavak napadnih djelovanja na novljanskom bojištu (15. studeni 1991. – 9. prosinac 1991. godine).....	101
5.2.4. Odvijanje prve etape operacije <i>Orkan-91</i> na novogradiškom bojištu.....	135
5.3. Druga etapa operacije <i>Orkan-91</i> (10. prosinac 1991. – 3. siječanj 1992.).....	154
5.3.1. Odvijanje druge etape operacije <i>Orkan-91</i> na novljanskom bojištu.....	154
5.3.2. Odvijanje druge etape operacije <i>Orkan-91</i> na novogradiškom bojištu.....	183
5.4. Rezultati operacije <i>Orkan-91</i>	199
6. OPERACIJA OTKOS-10 (31. LISTOPAD 1991. – 12. STUDENI 1991.)	201
6.1. Priprema operacije <i>Otkos-10</i>	201
6.2. Prvi dio operacije <i>Otkos-10</i>	207
6.2.1 Prvi dan operacije – 31. listopada 1991. godine	208
6.2.2. Drugi dan operacije – 1. studeni 1991. godine.....	212
6.2.3. Treći dan operacije – 2. studeni 1991. godine.....	213
6.2.4. Četvrti dan operacije – 3. studeni 1991. godine.....	215
6.2.5. Peti dan operacije – 4. studeni 1991. godine.....	217
6.3. Konsolidacija hrvatskih snaga za nastavak operacije <i>Otkos-10</i>	218
6.4. Provedba druge faze operacije <i>Otkos-10</i> (11.-12. studeni 1991. godine)	221
6.5. Rezultati operacije <i>Otkos-10</i>	225
7. OPERACIJA PAPUK-91 (28. STUDENI 1991. – 3. SIJEČANJ 1992.).....	227
7.1. Priprema operacije <i>Papuk-91</i>	227
7.2. Provedba operacije <i>Papuk-91</i>	231
7.2.1. Početni udari hrvatskih snaga (28. studeni 1991. - 4. prosinac 1991.).....	231
7.2.2. Oslobođanje općina Daruvar, Virovitica, Podravska Slatina i Orahovica (5. prosinac 1991. – 18. prosinac 1991.).....	242
7.2.3. Oslobođanje Lipika, Kukunjevca i Filipovca (5. prosinac 1991. – 7. prosinac 1991.)	278
7.2.4. Oslobođanje komunikacije Pakrac – Požega (20. prosinac 1991. - 26. prosinac 1991.)	281
7.2.5. Napadna djelovanja hrvatskih snaga do Sarajevskog primirja (27. prosinac 1991. – 3. siječanj 1992.)	295
7.3. Rezultati operacije <i>Papuk 91</i>	305
8. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA.....	307
9. IZVORI I LITERATURA	315
9.1. Izvori	315
9.1.1. Neobjavljeni izvori.....	315

9.1.2. Objavljeni izvori.....	315
9.2. Tisak.....	316
9.3. Literatura	317
9.3.1. Studije i monografije.....	317
9.3.2. Rasprave i članci	322
9.3.3. Katalog izložbe.....	322
POPIS KRATICA	323
ŽIVOTOPIS.....	325

1. UVOD

1.1. O predmetu istraživanja

Istraživanje Domovinskog rata, dvadesetak godina od njegova početka, postiglo je već kvalitetom i kvantitetom radova nezanemarive rezultate u hrvatskoj znanstvenoj zajednici s obzirom da se radi o „mladom“ razdoblju hrvatske povijesti. Ipak to razdoblje hrvatske povijesti još uvijek ima mnogo tema koje tek treba znanstveno istražiti.

Predmet istraživanja ovog rada su oslobodilačke operacije hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji u jesen-zimu 1991./1992. godine; *Orkan-91*, *Otkos-10* i *Papuk-91*¹. Prva operacija, *Orkan-91*, pokrenuta je 29. listopada 1991. godine pod zapovjedništvom Operativne grupe Posavina i trajala je do 3. siječnja 1992. godine na području tadašnjih općina Novska, Nova Gradiška i Pakrac. Tom operacijom hrvatske vojne i policijske snage nastojale su osloboditi okupirano područje zapadne Slavonije južno od Lipika iz novljanskog i novogradiškog pravca. Sjevernog od tog područja bila je nadležnost Operativne zone Bjelovar i pod njenim zapovjedništvom su pokrenute druge dvije operacije na zapadnoslavonskom bojištu. Operacija *Otkos-10* pokrenuta je 31. listopada 1991. godine i njena prva faza je trajala do 4. studenog 1991. godine. Prva faza operacije odvijala se na okupiranom području tadašnje općine Grubišno Polje od kuda su hrvatska vojska i policija potisnule srpske pobunjeničke snage i oslobodile to područje. Operacija je nastavljena 11. i 12. studenog 1991. godine kada su hrvatske postrojbe oslobodile nekoliko mjesta između rijeke Ilove i komunikacije Bastaji – Đulovac u tadašnjoj daruvarskoj općini. U znanstvenom i publicističkom diskursu u Hrvatskoj uvriježilo se da operacija *Otkos-10* obuhvaća samo prvu navedenu fazu, dok se druga faza, koja je kraćeg trajanja i „skromnija“ po teritorijalnom opsegu, praktički ne spominje ili se smatra zasebnom akcijom, tako da ću se u radu i na to osvrnuti. Operacija *Papuk-91* najobimnija je operacija na zapadnoslavonskom bojištu 1991. godine², a pokrenuta je 28. studenog 1991. godine na području

¹ Naziv operacije *Papuk-91* nisam našao u izvornim dokumentima Hrvatske vojske iz 1991. i 1992. godine, već taj naziv kasnije upotrebljavaju zapovjednici pod čijim vodstvom je operacija provedena. Brigadir Ivan Plasaj, ratni načelnik stožera Operativne zone Bjelovar, tvrdi da je taj naziv bio u upotrebi već 1991. godine. Taj podatak mi je dao brigadir Plasaj 12. svibnja 2014. godine. Kasniju upotrebu naziva operacije *Papuk-91* vidi u: HMDCDR, Zbirka memoarskog gradiva (dalje: ZMG): DVD 565, Izlaganje Miroslava Jerzečića, zapovjednika Operativne zone Bjelovar, na stručnom skupu „Operativne zone HV krajem 1991.“ održanom 14. prosinca 2006. godine u Zagrebu.; HMDCDR, ZMG: DVD 3604, Radni materijali brigadira Ivana Plasaja, Operacija Papuk (karte).

² Iako izrijekom ne navodim „i prva tri dana 1992. godine“, pod 1991. godinu u takvom kontekstu podrazumijevam i ta tri dana u 1992. godini do kada su se ratne operacije odvijale jer je nedvojbeno da ta tri dana u 1992. godini na tom prostoru čine cjelinu s ratnom 1991. godinom.

tadašnjih općina Daruvar, Virovitica, Podravska Slatina, Orahovica, Slavonska Požega i Pakrac. Postrojbe hrvatske vojske i policije krenule su s polukružne osnovice od područja Daruvara do Požege u oslobađanje tog prostora prema općini Pakrac do grada Lipika. S obzirom da se u literaturi spominje više datuma kad je ta operacija završila, u rasponu od 25. prosinca 1991. godine do 3. siječnja 1992. godine, u istraživanju ću pokušati precizirati i objasniti zašto smatram da je operacija *Papuk-91* trajala do 3. siječnja 1992. godine.

Analizom izvorne arhivske građe, kao i drugih relevantnih izvora, u radu ću nastojati pojasniti okolnosti odvijanja tih operacija, njihovu pripremu, provedbu i rezultate istih. Istraživanjem tih operacija moći će se vidjeti i kako se jedna vojska u stvaranju, iako ni policiji vođenje rata nije uobičajeni zadatak, može nositi s tako složenim borbenim djelovanjima kao što su napadne operacije, osobito zato što su u tim oslobodilačkim operacijama većinom sudjelovale pričuvne postrojbe Hrvatske vojske. No, temeljno istraživačko pitanje ovog rada je koliko su operacije provedene s obzirom na planirano i ako nisu provedene prema planu koji je bio razlog toga. Naravno, u radu ću se osvrnuti i na to koliki je bio doprinos tih operacija na cjelokupnom ratištu u Republici Hrvatskoj 1991. godine, s obzirom da je zaustavljanje postrojbi Jugoslavenske narodne armije i srpskih pobunjenika u napadnim djelovanjima na hrvatski teritorij, te 1991. godine, bio jedan od ključnih faktora koji su osigurali stvaranje neovisne i samostalne Republike Hrvatske.

1.2. Izvori i literatura

Za izradu disertacije većinom su korišteni primarni povijesni izvori. Najvažnije gradivo za temu nalazi se u Središnjem vojnom arhivu Ministarstva obrane Republike Hrvatske (SVA MORH). Nakon što sam dobio odobrenje za uvid u gradivo SVA MORH-a pregledao sam više arhivskih fondova koji su relevantni za istraživanje. Tu bih kao prve naveo fond *Operativne grupe Posavina* i fond *Zbornog područja Bjelovar* (u koji spada građa *Operativne zone Bjelovar* kao prethodnika tog zapovjedništva), tijela pod čijim vodstvom su provedene oslobodilačke operacije. U tim fondovima sam našao dosta vrijedne dokumentacije s obzirom da su tim tijelima nadređena zapovjedništva slala zapovijedi, zahtjeve i druge razne spise, dok su im podređene postrojbe slale svoja izvješća, molbe i druge razne dokumente. Uz to, pregledao sam fondove: *1. gardijske brigade Zagreb*, *121. brigade HV Nova Gradiška*, *127. brigade HV Virovitica*, *136. brigade HV Podravska Slatina*, *104. brigade HV Varaždin* i *132. brigade HV Našice*. Ovdje treba

napomenuti da je gradivo brigada iz 1991. godine uglavnom malenog obima, tako da je za neke brigade gradivo iz 1991. godine bilo samo u jednom registratoru. Općenito je građa iz 1991. godine dosta fragmentarna s obzirom da je Hrvatska vojska bila tek u stvaranju, a „papirologiji“ se nije pridavalo puno pažnje uslijed ratnih djelovanja. Dobar primjer toga je gradivo *1. gardijske brigade Zagreb* kojeg ima dosta za 1991. godinu, no među tom građom sam našao zanemariv broj dnevnih izvješća brigade, što mi je dosta otežalo istraživanje. Za 52. samostalni bataljun HV Daruvar i 57. (77.) samostalni bataljun HV Grubišno Polje u SVA MORH nema niti jedan registrator iz 1991. godine. Tu sam se morao osloniti na izvješća koja su te postrojbe slale nadređenom zapovjedništvu, što su uglavnom redovno radili, tako da ipak nisam bio skroz zakinut za građu tih postrojbi.

Gradivo koje nisam našao u SVA MORH-a pokušavao sam nadopuniti građom koja je pohranjena u Hrvatskom memorijalno-dokumentacijskom centru Domovinskog rata (HMDCDR). U fondovima HMDCDR-a nalazi se velik broj razne građe o ratu u zapadnoj Slavoniji 1991. godine, od videozapisa, dokumenata, do memoarskog gradiva. Dosta toga je prikupljeno na okruglim stolovima i stručnim skupovima koje je organizirao HMDCDR u Zagrebu, Daruvaru, Grubišnom Polju, Lipiku i Pakracu, na kojima su o oslobodilačkim operacijama u zapadnoj Slavoniji 1991./1992. godine izlagali zapovjednici stožera i postrojbi koje su provodile te operacije. Ta raznolika građa pohranjena je u fondovima HMDCDR-a: *Digitalna zbirka dokumenata*, *Zbirka memoarskog gradiva*, *Zbirka videozapisa*, *Zbirka zemljovida* i *Zbirka privatnih imatelja*. Uz gradivo hrvatske provenijencije u HMDCDR-u sam pregledao i fondove srpske provenijencije: *Štab Teritorijalne obrane Zapadna Slavonija*, *Paradržavne i paravojne postrojbe na okupiranom području RH 1990.-1995. godine* i *Glavni štab Srpske vojske Krajine*. Građa srpske provenijencije je za 1991. godine dosta fragmentirana, tako da sam pronađene podatke pažljivo analizirao.

Dosta zahvalna za istraživanje tema iz Domovinskog rata postala je i građa Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) koja je u sve većem obimu dostupna na internet stranicama suda www.icty.org. Od te građe koristio sam nekoliko svjedočenja sa suđenja Slobodanu Miloševiću i Vojislavu Šešelju, te neke dokumente Jugoslavenske narodne armije koji su objavljeni na stranicama MKSJ. S obzirom da mi je većina građe srpske strane, tu najviše mislim na dokumentaciju Jugoslavenske narodne armije, nedostupna, dokumenti

objavljeni na internet stranicama suda u Haagu malo su mi olakšali analiziranje djelovanja srpskih snaga u zapadnoj Slavoniji 1991. godine.

Objavljenih izvora vezanih za ratno djelovanje hrvatskih snaga u Domovinskom ratu nema, tako da taj posao tek čeka povjesničare i arhiviste koji će se „pozabaviti“ time. Od objavljenih izvora srpske provenijencije koristio sam seriju knjiga dokumenata *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. godine. – Dokumenti*, koje izdaje HMDCDR, u kojima su objavljeni dokumenti vojnih i civilnih paradržavnih tijela pobunjenih Srba na okupiranom teritoriju Republike Hrvatske u navedenom razdoblju.

Od znanstvenih djela koji su mi pripomogli u istraživanju oslobodilačkih operacija u zapadnoj Slavoniji 1991. godine svakako treba istaknuti radove Davora Marijana: „Organizacija i djelovanje Jugoslavenske narodne armije i pobunjenih Srba u zapadnoj Slavoniji tijekom 1991.“ u zborniku *Srpska pobuna u zapadnoj Slavoniji 1990.-1995.: Nositelji, institucije, posljedice* (Slavonski Brod – Zagreb, 2012.), „Slavonija u ratnoj 1991. godini“ u knjizi *Smrt oklopne brigade* (Zagreb, 2002.), „Hrvatsko ratište 1990.-1995.“ u knjizi *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat* (Zagreb, 2006.), te knjige *Novska u Domovinskom ratu* (Novska, 2009.) i *Graničari – prilog za ratni put 108. brigade Zbora narodne garde RH* (Slavonski Brod, 2008.). Uz te radove treba spomenuti i knjigu Jakše Raguža *Ratni put 151. samoborske brigade HV* (Samobor, 2006.).

O djelovanju hrvatskih postrojbi u zapadnoj Slavoniji 1991. godine izašlo je nekoliko monografija, te publicističkih i memoarskih djela koja su uglavnom pisali sudionici tih događaja i nezaobilazna su za pisanje ovog rada. Iako sadrže vrijedne podatke, s obzirom da su sekundarni izvor, trebalo je krajnje oprezno proučiti iznesene podatke u tim knjigama i usporediti ih s primarnim izvorima. Od tih djela istaknuo bih knjigu Rudija Stipčića, zapovjednika Operativne grupe Posavina, *Napokon smo krenuli...* (Zagreb, 1996.) i monografiju *1. gardijska brigada Hrvatske vojske – Tigrovi* (Zagreb, 2012.). Također, treba spomenuti i knjigu Ivice Debića i Ante Delića *Otkos* (Bjelovar, 1999.), knjigu Stjepana Benkovića i Branka Križana *Poginuli branitelji u Domovinskom ratu - Pakrac – Lipik 1991.-1995.* (Pakrac – Lipik, 2009.), monografiju *104. brigada Hrvatske vojske* (Varaždin, 1994.), koju je napisala skupina autora predvođena ratnim zapovjednikom brigade Ivanom Rukljićem, knjigu Stjepana Ivanića, zapovjednika 105. brigade HV Bjelovar, *Da se ne zaboravi: 105. brigada HV-a u Domovinskom ratu (1991.-1992.)* (Bjelovar, 2006.), knjige Franje Samardžića *Novogradiške ratne godine 1990.-1991.* (Nova

Gradiška, 1994.) i *Novogradiške ratne godine 1991.-1992.* (Nova Gradiška, 1995.), kao i knjigu Josipa Mikšića, zapovjednika 121. brigade HV Nova Gradiška, *Do smrti i natrag* (Nova Gradiška, 2010.). Djelovanje hrvatskih snaga na zapadnoslavonskom bojištu opisano je i u knjizi grupe autora *Križevačke ratne postrojbe u Domovinskom ratu 1991.-1995.* (Križevci, 2011.) i knjizi grupe autora *Međimurje u Domovinskom ratu za slobodnu Hrvatsku* (Čakovec, 1992.).

Uz primarne arhivske izvore i literaturu pregledao sam i brojne članke pisane u hrvatskom i srpskom/jugoslavenskom tisku 1991. godine. Iako sam u tim člancima našao mnogo zanimljivih podataka oni su mi prvenstveno služili kao nadopuna podacima iz arhivskih izvora onim sadržajima koje nisam pronašao u tim primarnim izvorima. Tu bih posebno izdvojio *Narodnu armiju*, list oružanih snaga Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, koja mi je poslužila, koliko je to bilo moguće, kao nadomjestak za meni nedostupno arhivsko gradivo Jugoslavenske narodne armije. Uz to sam pregledao hrvatske dnevne tiskovine *Večernji list* i *Vjesnik*, srpske dnevne listove *Borbu* i *Politiku*, te lokalne periodične publikacije *Bjelovarski list*, *Novljanski vjesnik*, *Pakrački vjesnik* i *Požeški list*.

1.3. Terminologija

S obzirom da se stvaranjem Hrvatske vojske mijenjala vojna terminologija koja je do tada bila u upotrebi nastojao sam se za hrvatske postrojbe držati terminologije koja je danas uvriježena u Oružanim snagama Republike Hrvatske. Iznimke su bile postrojbe koje su stare nazive imale u imenu. Tako sam, na primjer, uvijek pisao 52. samostalni bataljun i Protudiverzantska četa Operativne zone Bjelovar. Onda kada se to nije odnosilo na naziv postrojbe upotrebljavao sam termin bojna, odnosno satnija. Od starih naziva upotrebljavao sam i termin artiljerija, s obzirom da se tim pojmom jasnije definira upotreba topova, haubica, minobacača i višecijevnih bacača raketa u vojnim djelovanjima, dok se topništvo preciznije odnosi samo na djelovanje topova. Od starih naziva za srpske postrojbe koristio sam termin milicija, dok sam za hrvatske postrojbe koristio termin policija. Ovdje treba napomenuti i da je 57. samostalni bataljun Grubišno Polje krajem prosinca 1991. godine promijenio naziv u 77. samostalni bataljun Grubišno Polje, no ja sam uvijek upotrebljavao prvo ime te postrojbe s obzirom da je većinu vremena 1991. godine djelovao pod tim nazivom.³ Slično je bilo i s brigadom iz Samobora koja se prvo zvala 8. brigada Teritorijalne obrane Samobor, a u studenom 1991. godine joj je promijenjen naziv u 151. brigadu

³ Ivica DEBIĆ, Ante Delić, *Otkos*, Bjelovar 1999., 111.

Hrvatske vojske Samobor.⁴ U radu sam koristio oba naziva. Isti slučaj je bio i s 6. brigadom TO Zagreb – Trešnjevka, kojoj je naziv promijenjen u 149. brigadu HV Zagreb – Trešnjevka.⁵ Promijene naziva je bilo i kod 2. mješovitog protuoklopnog artiljerijskog puka iz Križevaca, kojem je početkom prosinca promijenjeno ime u 15. mješoviti protuoklopni artiljerijski divizion.⁶

Što se tiče imena mjesta koristio sam nazive koji su danas službeno u upotrebi. Tako sam za mjesto Miokovićevo uvijek pisao Đulovac. Za mjesta koja su u starim nazivima imali neku zemljopisnu odrednicu uglavnom sam se držao starih naziva jer se iz imena tih mjesta nedvojbeno može zaključiti koje je to mjesto, kao na primjer Podravska Slatina.

Nazive srpskih ilegalnih tvorevina nisam pisao s navodnicima ili ispred njih stavljao izraz *takozvana*, kako je i uobičajeno u historiografiji, iako time tim tvorevinama ne dajem nikakav legalitet i legitimitet. Termin *pobunjeni Srbi* se odnosi samo na one pripadnike srpskog naroda u Hrvatskoj koji su oružano i/ili politički neustavno djelovali protiv legalnih institucija Republike Hrvatske. Isto tako pod terminom *srpske snage* podrazumijevam sve naoružane postrojbe koje su djelovale protiv Republike Hrvatske, dakle, i lokalne naoružane pobunjene Srbe, i srpske dobrovoljce s područja raspadajuće socijalističke Jugoslavije, kao i pripadnike Jugoslavenske narodne armije koja je nedvojbeno u Hrvatskoj djelovala u cilju velikosrpske politike.

⁴ Jakša RAGUŽ, *Ratni put 151. samoborske brigade HV*, Samobor 2006., 228.

⁵ Ante NAZOR, *Počeci suvremene hrvatske države*, Zagreb 2007., 113.

⁶ Božidar ŠTUBELJ i ostali, *Križevačke ratne postrojbe u Domovinskom ratu 1991.-1995.*, Križevci 2011., 117.

2. OSNOVNE ZNAČAJKE ZAPADNOSLAVONSKOG PROSTORA

2.1. Etnička struktura

Prostorom zapadne Slavonije do osmanlijskih osvajanja sredinom 16. stoljeća dominira hrvatsko stanovništvo koje Turci protjeruju, a na to područje naseljavaju pretežno Vlahe čime zapadnoslavonski prostor gubi svoju etničku homogenost. Protjerivanjem Turaka krajem 17. stoljeća u zapadnu Slavoniju ponovo se doseljavaju Hrvati, a uz njih mnoštvo stanovnika drugih narodnosti kao što su Srbi, Vlasi, Česi, Mađari, Talijani i Nijemci. Time zapadnoslavonski kraj postaje iznimno etnički heterogen.⁷ Područje na kojem je podignuta oružana pobuna velikog dijela zapadnoslavonskih Srba, uz pomoć prosrpski orijentirane JNA i zagovornika velike Srbije iz Beograda, obuhvaćalo je, prema tadašnjem teritorijalnom ustroju Republike Hrvatske, deset općina. To su općine Virovitica, Bjelovar, Grubišno Polje, Daruvar, Pakrac, Novska, Nova Gradiška, Podravska Slatina, Orahovica i Slavonska Požega.

Prema popisu stanovništva iz 1991. godine na području navedenih općina živjelo je 388.635 ljudi u 815 naselja s gustoćom naseljenosti od 53 stanovnika po kilometru kvadratnom. Od toga je bilo 67,3% Hrvata (261.663), 21,3% Srba (82.869) i 11,3% (44.103) pripadnika ostalih nacionalnosti. U značajnijem broju od ostalih nacionalnosti bilo je 2,4% Čeha (9353), 0,6% Mađara (2484), 0,3% Talijana (1068), te opredijeljenih kao Jugoslaveni 3,4% (13.143).⁸

Od deset navedenih zapadnoslavonskih općina Hrvati su imali apsolutnu većinu u sedam općina (Bjelovar, Virovitica, Novska, Nova Gradiška, Podravska Slatina, Orahovica i Slavonska Požega), u dvije općine su imali relativnu većinu (Grubišno Polje i Daruvar), dok su u jednoj općini (Pakrac) Srbi imali relativnu većinu. Tako je u općini Bjelovar od 66.039 ljudi smještenih u 115 naselja bilo 80,4% Hrvata (53.113), te 8,9% Srba (5898). U općini Virovitica od 46.661 stanovnika smještenih u 71 naselje bilo je 76,8% Hrvata (35.850), te 15,6% Srba (7271). U općini Grubišno Polje bilo je 14.206 stanovnika smještenih u 35 naselja od toga 42,3% Hrvata (6015), 31,9% Srba (4540), te značajniji broj Čeha (13,7%), Mađara (3,5%) i Jugoslavena (4,4%). Općina Daruvar brojala je 30.092 stanovnika u 75 naselja od toga broja je bilo 34,7% Hrvata (10.459), 33,4% Srba (10.074), 18,5% Čeha (5572), te određeni postotak Jugoslavena (5,4%) i

⁷ Ivan CRKVENČIĆ, Zlatko PEPEONIK, „Zapadna Slavonija – razvoj narodnosnog sastava“, *Društvena istraživanja*, Zagreb, 2/1993., br. 2-3, 1.

⁸ *Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gospodarstava 31. ožujak 1991. Stanovništvo prema narodnosti po naseljima*, Zagreb, 1992., 52-53, 68-69., 98-99, 134-135., 138-139., 144-145., 152-153., 156-157., 162-163., 196-197. i prikazi V, XIV, XXX, LIII, LV, LX, LXV, LXIX, LXXI i XCI.

Mađara (1,8%). U općini Pakrac od 27.589 ljudi smještenih u 68 naselja bilo je 46,4% Srba (12.813), 35,8% Hrvata (9896), te određeni postotak Jugoslavena (4,8%), Talijana (3,1%) i Čeha (2,6%). U općini Novska bilo je 24.696 stanovnika smještenih u 37 naselja od toga 67% Hrvata (16.556) i 21,8% Srba (5402). U općini Nova Gradiška nalazilo se 60.749 stanovnika smještenih u 92 naselja od toga 71,9% Hrvata (43.692) i 20,6% Srba (12.572). U općini Slavonska Požega bilo je 71.745 stanovnika smještenih u 209 naselja od toga 79,8% Hrvata (57.277) i 13,6% Srba (9759). U općini Orahovica nalazio se 15.631 stanovnik smješten u 44 naselja od toga 69,7% Hrvata (10.907) i 21,2% Srba (3328). U općini Podravska Slatina bilo je 31.227 stanovnika smještenih u 69 naselja od toga 57,3% Hrvata (17.898) i 35,9% Srba (11.212).⁹

Iz popisa stanovništva 1991. godine vidljivo je da etnička struktura zapadnoslavonskog prostora nikako nije mogla poslužiti pobunjenim Srbima kao argument za izdvajanje pojedinih područja iz ustavno-pravnog poretka Republike Hrvatske.

2.2. Gospodarske odrednice

Gospodarstvo zapadne Slavonije temeljilo se na poljoprivredi (uključujući stočarstvo), te prehrambenoj, drvenoj i tekstilnoj industriji. Stočarstvo je bilo karakteristično za brdske predjele zapadne Slavonije dok je ratarstvo bilo vezano za područja uz rijeke, prvenstveno uz Savu. Iako su neke industrije bile dobro razvijene, kao npr. prehrambena industrija u Velikim Zdencima (*Zdenka*), područje zapadne Slavonije pripadalo je slabije razvijenim dijelovima Hrvatske.¹⁰

⁹ *Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gospodarstava 31. ožujak 1991. Stanovništvo prema narodnosti po naseljima*, Zagreb, 1992., 52-53, 68-69., 98-99, 134-135., 138-139., 144-145., 152-153., 156-157., 162-163., 196-197. i prikazi V, XIV, XXX, LIII, LV, LX, LXV, LXIX, LXXI i XCI.

¹⁰ Ivica MIŠKULIN, *Međunarodna zajednica i zapadna Slavonija 1991.-1995.* (doktorska disertacija), Zagreb 2009., 14-15.

3. POLITIČKE I SIGURNOSNE PRILIKE U JUGOSLAVIJI I ZAPADNOJ SLAVONIJI OD SMRTI JOSIPA BROZA TITA DO VELIKOSRPSKE AGRESIJE U LJETO 1991. GODINE

3.1. Dolazak velikosrpskog nacionalizma i raspad SFRJ

Pad komunizma i demokratski procesi u srednjoj i istočnoj Europi krajem osamdesetih godina 20. stoljeća nisu zaobišli ni Socijalističku Federativnu Republiku Jugoslaviju. U Jugoslaviji promjene su počele smrću partijskog i državnog vođe Josipa Broza Tita koji je do tada sve političke, vojne, i društvene poslove držao u svojim rukama kao odlučujući arbitar u svim kriznim i konfliktnim situacijama u SFRJ. Nezadovoljstvo prema državnom uređenju Jugoslavije krenulo je iz Beograda. Srpski intelektualci, disidenti i dio političke elite smatrali su da je decentralizirana SFRJ, prema Ustavu iz 1974. godine, nepravedna za Srbe i Socijalističku Republiku Srbiju ponajviše time što su njene autonomne pokrajine Vojvodina i Kosovo tim Ustavom dobile praktički status republike. Njihovo dodatno ogorčenje potaknuli su zahtjevi Albanaca s Kosova da ta pokrajina, koja za Srbe predstavlja kolijevku srpske države, dobije status republike.¹¹ U javnosti su se počele otvarati teme o kojima se šutjelo za života Tita. Srpski disidenti i opozicija iznosili su stavove, preko srpskih medija koje su kontrolirali, o lošem položaju Srba u komunističkoj Jugoslaviji, a napose na Kosovu gdje se nad njima „provodi genocid“. Tu su ignorirali činjenicu da je broj Srba na Kosovu smanjen prvenstveno visokim natalitetom Albanaca, te migracijom Srba u veće gradove u Srbiji, a ne genocidom.¹²

Paralelno s intelektualnom elitom glas je digla i Srpska pravoslavna crkva. U travnju 1982. godine upućen je Apel najvišim državnim tijelima Srbije i federacije za „zaštitu duhovnog i biološkog bića srpskog naroda na Kosovu i Metohiji“. Sljedeće godine u *Pravoslavlju* je počelo objavljivanje feljtona pod nazivom „Od Kosova do Jadovna“ u kojem su detaljno opisivani napadi na Srbe na Kosovu da bi se kasnije prešlo na opisivanje stradanja Srba u Nezavisnoj državi Hrvatskoj.¹³

Sva ta propagandna, koja je išla uglavnom preko srpskih medija, dobila je dodatnu snagu kad su teze o ugroženosti Srba i neravnopravnom položaju Srbije uokvirene u dokumentu poznatom kao Memorandum Srpske akademije nauka i umetnosti koji je objavljen u rujnu 1986.

¹¹ Dejan JOVIĆ, *Jugoslavija: država koja je odumrla*, Zagreb 2004., 255-267.

¹² *Isto*, 341-345., 439.

¹³ Milorad TOMANIĆ, *Srpska crkva u ratu i ratovi u njoj*, Beograd 2001., 11-15.

godine u *Večernjim novostima* kao još nedovršeni rukopis. U Memorandumu srpski akademici iznose svoje „argumente“ o ugroženosti Srba, te zahtjev za „pravednim“ rješenjem srpskog pitanja u SFRJ, a posebno u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj i Socijalističkoj Autonomnoj Pokrajini Kosovo. Već u samom osvrtu na Memorandum u *Večernjim novostima* jasno je rečeno da su navodi o ugroženosti Srba u SFRJ, posebno u Hrvatskoj, neargumentirani, netočni i neprihvatljivi. No, put prema ratu bio je pokrenut, sada se samo čekala osoba koja će velikosrpske težnje provesti u djelo.¹⁴

Na tu osobu nije se moralo dugo čekati. Pojavila se u liku Slobodana Miloševića, predsjednika Predsjedništva Centralnog komiteta Saveza komunista Srbije. S poznatom rečenicom „Ne sme niko da vas bije!“, izrečenom 24. travnja 1987. godine na Kosovom polju kraj Prištine Srbima okupljenim na prosvjedu, počeo je njegov uspon kao velikog zaštitnika srpskih interesa.¹⁵ Prvotni Miloševićev plan bila je strogo centralizirana Jugoslavija, odnosno „demokratska federacija“ u kojoj će dominirati Srbi kao najbrojniji narod, da bi kasnije prešao na velikosrpski koncept prema kojem bi zaokružio sva područja na kojima Srbi imaju ili su u prošlosti imali određeni postotak stanovništva.¹⁶

Milošević je prvo srušio neistomišljenike u Savezu komunista Srbije, da bi potom uz pomoć organiziranih „mitingaša“ tzv. „antibirokratskom revolucijom“ srušio politička vodstva u autonomnim pokrajinama Vojvodini i Kosovu, te republici Crnoj Gori i na ta mjesta postavio sebi odane ljude. Tim činom od osam članova Predsjedništva SFRJ Milošević je kontrolirao četiri člana tog tijela koje je ujedno bilo i Vrhovni zapovjednik Oružanih snaga SFRJ. U ožujku 1989. godine odlukom Skupštine SR Srbije praktički su ukinute autonomije Kosova i Vojvodine, a pokrajine su izravno podređene Beogradu, iako su bile konstitutivne jedinice SFRJ. Time je osporen Ustav Socijalističke Federativne Jugoslavije jer je promijenjen status konstitutivnih dijelova jugoslavenske federacije Kosovu i Vojvodini. Te odluke su potvrđene novim Ustavom SR Srbije iz 1990 godine. Praktičkim ukidanjem autonomije pokrajinama Srbija se nije odrekla predstavnika Kosova i Vojvodine u Predsjedništvu SFRJ već ih je zadržala da može kontrolirati odluke Predsjedništva.¹⁷ Zanimljivo je da vodstvo JNA nije izreklo nikakvu kritiku na novi Ustav Srbije, mada je žestoko reagiralo na ustavne amandmane Slovenije donesene u lipnju 1989.

¹⁴ Ante NAZOR, *Počeci suvremene hrvatske države*, 9-12.

¹⁵ *Isto.*

¹⁶ Davorin RUDOLF, *Rat koji nismo htjeli*, Zagreb 1999., 62.

¹⁷ A. NAZOR, 12.

godine koji su bili mnogo umjereniji od radikalnih stavova u srpskom ustavu, čime je jasno pokazalo da podržava Miloševićevu politiku.¹⁸

Protiv „demokratski“ centralizirane Jugoslavije usprotivili su se Slovenci koji su uvidjeli da bi sustavom jedan čovjek – jedan glas izgubili kontrolu nad svojom vlastitom politikom i postali manjina. U ljubljanskom časopisu *Nova revija* u siječnju 1987. godine objavljen je slovenski nacionalni program prema kojem se slovenski intelektualci zalažu za punu nezavisnost jer nisu vjerovali u moguću modernizaciju Jugoslavije.¹⁹

U Hrvatskoj se na agresivni srpski nacionalizam reagiralo tek sredinom 1989. godine. Na proslavu 600. obljetnice Kosovske bitke kod crkve Lazarica na Kosovu kod Knina 8. i 9. srpnja 1989. došli su ne samo Srbi iz Hrvatske, već i militantni Miloševićevi „mitingaši“ s Kosova, te iz Srbije i Bosne i Hercegovine, među kojima su pojedinci nosili četnička obilježja. Na proslavi se veličalo Miloševića i izvikivane su parole kao „Ovo je Srbija“, „Ne damo te, zemljo Obilića, ne damo te bez krvoprolića“ i „Živjela jedinstvena Srbija“. Vlasti SR Hrvatske reagirale su zbog veličanja velikosrpskog nacionalizma, što je odmah negativno dočekano u srpskim medijima. Srbijanski tisak sve je više širio tezu o ugroženost Srba u Hrvatskoj što je pridonijelo svrstavanju dijela hrvatskih Srba uz politiku Slobodana Miloševića unatoč tome što je vodstvo SR Hrvatske radilo na očuvanju vrijednosti kao što su „bratstvo i jedinstvo hrvatskog i srpskog naroda“ i „Hrvatska kao ravnopravna republika jugoslavenske federacije“.²⁰ Takvo ozračje nije zaobišlo ni zapadnu Slavoniju, pogotovo s obzirom na njen heterogeni etnički sastav stanovništva.

Krajem 1989. godine, pod utjecajem sloma komunizma u srednjoj i istočnoj u Europi, liberalno-reformsko krilo Saveza komunista Hrvatske, predvođeno Ivicom Račanom, zatražilo je uvođenje višestranačkog političkog sustava i održavanje slobodnih izbora što je Sabor SR Hrvatske ozakonio u siječnju 1990. godine. Protiv demokratizacije društva, koju su zagovarali slovenski i hrvatski čelnici, bila je srpska politička elita koja je preko SFRJ nastojala održati političku prevlast u Predsjedništvu SFRJ. Na 14. izvanrednom kongresu Saveza komunista Jugoslavije održanom u Beogradu od 20. do 22. siječnja 1990. godine srbijansko vodstvo pokušalo je nametnuti svoje političke odluke zbog čega je kongres napustila slovenska, a potom i

¹⁸ Sabrina P. RAMET, *Balkanski Babilon, Raspad Jugoslavije od Titove smrti do Miloševićeva pada* (4. izdanje), Zagreb 2005., 82.; O ustavnim amandmanima SR Slovenije vidi u: D. JOVIĆ, 460.

¹⁹ D. JOVIĆ, 432-445.

²⁰ Ozren ŽUNEC, *Goli život – socijetalne dimenzije pobune Srba u Hrvatskoj I-II*, Zagreb, 2007., 258.; Nikica BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.-1995.*, Zagreb 2005., 42-52.

hrvatska delegacija. Prekidom 14. izvanrednog kongresa SKJ završilo je skoro pola stoljetno komunističko vladanje u SFRJ i time je počeo proces raspada socijalističke Jugoslavije.²¹

3.2. Zapadna Slavonija od 1989. godine do ljeta 1991. godine

Vlast u zapadnoslavonskim općinama 1989. godine, kao i u cijeloj socijalističkoj Jugoslaviji, još uvijek je bila u rukama članova Saveza komunista. Među njima su Srbi i Jugoslaveni bili iznadprosječno zastupljeni u općinskim komitetima s obzirom na sastav stanovništva zapadne Slavonije. Najbolji primjer je općinski komitet Grubišnog Polja u kojem nije bilo nijednog predstavnika hrvatske nacionalnosti iako su Hrvati u općini imali relativnu većinu.²²(Tablica 1.)

Tablica 1. Članovi općinskih komiteta (OK) 1989. godine prema etničkoj strukturi²³

OKSKH	Broj članova OK	Hrvati	Srbi	Jugoslaveni	Ostali
Bjelovar	31	20	4	5	2
Daruvar	25	9	9	3	4
Grubišno Polje	19	0	13	1	5
Nova Gradiška	27	12	11	4	0
Novska	19	5	9	5	0
Orahovica	19	10	7	2	0
Pakrac	25	3	14	7	1
P. Slatina	25	4	15	6	0
Sl. Požega	31	18	9	4	0
Virovitica	31	19	6	3	3
Ukupno	252	100	97	40	15
Ukupno (%)	100%	39,6%	38,4%	15,8%	5,9%

²¹ A. NAZOR, 15-16.

²² V. *supra*, str. 7.

²³ CKSKH, Pov. br. 4684/1989, Pregled strukture izabраниh članova općinskih komiteta SKH od 22. studenog 1989. godine.; I. MIŠKULIN, *Međunarodna zajednica i zapadna Slavonija 1991.-1995.*, 33.

U skladu s takvom etničkom strukturom općinskih komiteta zauzimani su stavovi prema pojavi velikosrpskog nacionalizma. Uglavnom se općenito osuđivao nacionalizam bez konkretnog navođenja tko je nositelj tih pojava ili se uz srpski nacionalizam navodio i hrvatski kako bi se izjednačila krivnja za razbijanje jedinstva Jugoslavije. Grubišnopoljski komunisti su u veljači 1989. čak ustvrdili da je u hrvatskoj prisutna tendencija djelovanja talijanskih nacionalista, naravno uz hrvatske i srpske, iako je u samoj općini Grubišno Polje bilo svega jedanaest (11) Talijana prema popisu stanovništva iz 1981. i 1991. godine.²⁴

Konkretniji podaci o pojavi nacionalizma izrečeni su na sjednici predsjedništva Općinskog komiteta SKH Bjelovar održanoj u prvoj polovici 1989. godine. Na toj sjednici je navedeno da je na području općine Bjelovar u protekloj godini bilo registrirano „sedam slučajeva ispoljavanja tzv. manifestnog nacionalizma“. Na hrvatskoj strani „osobe i neformalne grupice koje prikriveno, ali kontinuirano djeluju još iz vremena tzv. masovnog pokreta (...) neprijateljsku platformu manifestiraju verbalno“, dok srpski nacionalisti „i nadalje lansiraju teze o asimilaciji i vlastitoj ugroženosti u SR Hrvatskoj, uz sve prisutnija euforična razmišljanja o velikoj Srbiji“.²⁵ U Pakracu je, u siječnju 1989. godine, zabilježeno da su za vrijeme vjerskih manifestacija u sklopu proslave pravoslavnog Božića okupljeni Srbi, uglavnom mlađe dobi, pjevali pjesme „Oj vojvodo Sindjeliću“, „Ko to kaže, ko to laže, Srbija je mala“, „Pola veka srbadija čeka“, „Srpska se truba sa Kosova čuje“ i „Oj, Srbijo samo zovi, letet ćemo ko orlovi“²⁶ Očito je da je ratni zov iz Beograda i propaganda o ugroženosti Srba našla plodno tlo među zapadnoslavonskim Srbima.

Proslavu 600. obljetnice Kosovske bitke zapadnoslavonski Srbi održali su 8. lipnja 1989. godine u Virovitici u organizaciji Srpske pravoslavne crkve na čelu s episkopom Lukijanom. Okupilo se oko 200 ljudi i skup je prošao u tolerantnom tonu. Skup su negativno iskoristili srbijanski mediji koji su zbog nesuglasica između općinskih komunista i SPC oko mjesta održavanja skupa ponovili optužbe o ugroženosti Srba u Hrvatskoj. Stanje na zapadnoslavonskom prostoru mnogo su zornije prikazale reakcije tamošnjih komunista na proslavu Kosovske bitke u Kosovu kod Knina 9. srpnja 1989. godine, na kojoj su bile očite pojave velikosrpskog nacionalizma i/ili četništva. U većini općina zapadne Slavonije velikosrpski

²⁴ I. MIŠKULIN, *Međunarodna zajednica i zapadna Slavonija 1991.-1995.*, 21-22.; *Narodnosni i vjerski sastav stanovništva Hrvatske 1880-1991. po naseljima (Druga knjiga)*, Zagreb 1998., 1151.

²⁵ E. NOVAK, „Pojavnost nacionalizma“, *Bjelovarski list* (dalje BL), 6. travnja 1989.

²⁶ I. MIŠKULIN, 25.; prema HDA/CKSKH/D, 4687/1989., Dnevne informacije od 9. siječnja 1989.

nacionalizam na tom obilježavanju osuđivao se općenito bez jasnijeg navođenja tko je nositelj toga, jedino su novljanski komunisti nedvojbeno osudili srpski nacionalizam i šovinizam.²⁷

Nakon što se Savez komunista Hrvatske, na svom 11. kongresu održanom 11.-13. prosinca 1989. godine u Zagrebu, opredijelio za višestranački sustav u SR Hrvatskoj, na dan 1. veljače 1990. godine predsjednik Sabora SRH Anđelko Runjić donio je odluku o raspisivanju izbora za zastupnike Sabora Hrvatske. Izbori su održani 22. i 23. travnja, te 6. i 7. svibnja 1990. godine.²⁸ Na prvim demokratskim izborima pobijedila je, pod vodstvom Franje Tuđmana, Hrvatska demokratska zajednica s platformom nacionalnog pomirenja. Tu pobjedu mediji u Srbiji prikazali su kao pobjedu ustaštva, a srpske političke vođe i veći dio vrha JNA potakla je da ubrzaju pripreme za rat.²⁹ Konkretni koraci poduzeti su oduzimanjem oružja Teritorijalne obrane Slovenije, Hrvatske, Makedonije i Bosne i Hercegovine, te fiktivno Srbije i Crne Gore. To je učinjeno prema zapovijedi načelnika Generalštaba Oružanih snaga SFRJ od 14. svibnja 1990. godine, a u dogovoru s Borisavom Jovićem, srpskim predstavnikom u Predsjedništvu SFRJ.³⁰ Uz to je, 15. svibnja 1990. godine, donesen plan Generalštaba OS SFRJ „Jedinstvo“ kojim su republike nezakonito izbačene iz zapovjednog lanca uporabe postrojbi teritorijalne obrane.³¹

I u većini općina zapadne Slavonije pobjedu je odnijela Hrvatska demokratska zajednica, dok su reformirani komunisti pobijedili uglavnom u općinama s izrazito miješanom nacionalnom strukturom stanovništva: Pakracu, Daruvaru i Grubišnom Polju.³² Za političke vođe slavonskih Srba pobjeda HDZ-a ostvarena je na otvorenoj antisrpskoj platformi, mada su njima i reformirani komunisti Ivice Račana predstavljali „nevešto prikrivenu antisrpsku političku varijantu“.³³ Iste stavove imali su i duhovne vođe srpskog naroda u Hrvatskoj. Tako episkop Srpske pravoslavne crkve u slavonskoj eparhiji Lukijan Pantelić pobjedu HDZ-a karakterizira kao dolazak neoustaša na vlast, te navodi da su „u Hrvatskoj komunisti Hrvati samo prešli u novu ustašku organizaciju

²⁷ I. MIŠKULIN, 27-30.

²⁸ Ivo PERIĆ, *Hrvatski državni sabor 1848.-2000. Treći svezak: 1918.-2000.*, Zagreb 2000., 336-339.

²⁹ Dušan BILANDŽIĆ, *Hrvatska moderna povijest*, Zagreb 1999., 770., 777.

³⁰ Borisav JOVIĆ, *Posljedni dani SFRJ*, Kragujevac 1996., 146.; Davor MARIJAN, *Slom Titove armije: JNA i raspad Jugoslavije 1987-1992.*, Zagreb 2008., 151-156.; Dokument vidi u: *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995.- Dokumenti (knjiga 1): Oružana pobuna Srba u Hrvatskoj i agresija oružanih snaga SFRJ i srpskih paravojnih postrojbi na Republiku Hrvatsku (1990.-1991.)*, (urednik Mate Rupić), Zagreb 2007., 19-20.

³¹ Davor MARIJAN, „Jedinstvo“ – posljednji ustroj JNA, *Polemos*, 6/2003., br. 1-2, 27-28.; Dokument vidi u: *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995.- Dokumenti (knjiga 1)*, 20-23.

³² Ivan GRDEŠIĆ, Mirjana KASAPOVIĆ, Ivan ŠIBER, Nenad ZAKOŠEK, *Hrvatska u izborima '90.*, Zagreb 1991., 208-215.; I. MIŠKULIN, *Međunarodna zajednica i zapadna Slavonija 1991.-1995.*, 46-48.

³³ Ilija PETROVIĆ, *Srpsko nacionalno vijeće Slavonije, Baranje i zapadnog Srema*, Novi Sad 1994., 10-11.

'Hrvatsku demokratsku zajednicu'.³⁴ Hrvatske Srbe organizirano je počela okupljati Srpska demokratska stranka koja je osnovana u drugoj polovici veljače 1990. godine u Kninu, iako su dogovori o njenom osnivanju i programskim ciljevima počeli godinu ranije u Beogradu u režiji Dobrice Ćosića, jednog od idejnih začetnika velikosrpskog projekta.³⁵

Na zapadnoslavonskom području SDS je počeo s osnivačkim skupovima u lipnju i srpnju 1990. godine. Vođe SDS-a učestalo su isticale da su Srbi ugroženi i u strahu od demokratski izabrane hrvatske vlasti.³⁶ Primjer toga je osnivački skup SDS-a održan 9. lipnja 1990. godine u Podravskoj Slatini na kojem je predsjednik SDS-a za tu općinu Milun Karadžić izjavio da je SDS osnovan „da kod srpskog naroda razbije strah i uznemirenost“.³⁷ Gost na tom skupu, čelnik SDS-a u Hrvatskoj Jovan Rašković, svojim govorom umjesto da umiri zapadnoslavonske Srbe dodatno ih je uznemirio neargumentiranim izjavama „da Srbima nema života u u Nezavisnoj državi Hrvatskoj, da je na sceni ponovo ustaška vlast...“. Svoj govor završio je riječima: „Braćo Srbi, vidimo se u Krajini. Za vas u ustaškoj državi nema sreće.“³⁸ Prema podacima iz Bijele knjige Vlade RH, od tada je počelo naoružavanje članova SDS-a i ostalog srpskog pučanstva na tom području. U Voćinu, na lageru Sekulinci, Bučju, Zvečevu i Čeralijama osnovane su baze za obuku terorista.³⁹

S obzirom da je Hrvatskoj oduzeto oružje Teritorijalne obrane u svibnju 1990. godine, a u policijskim snagama SR Hrvatske hrvatski građani srpske nacionalnosti su bili iznadprosječno zastupljeni, nova demokratski izabrana hrvatska vlast krenula je u jačanje snaga na koje može računati u slučaju oružanog ugrožavanja ustavno-pravnog poretka SR Hrvatske.⁴⁰ Tako je 21. srpnja 1990. godine, u skladu sa saveznim i republičkim zakonima, raspisan natječaj za prijem novih djelatnika u republički Sekretarijat unutrašnjih poslova. Na tečaj za obuku policijskih službenika primljeno je oko 1700 osoba. Tečaj je počeo 5. kolovoza 1990. godine u Policijskoj akademiji u Zagrebu, no prekinut je 17. kolovoza protuustavnim djelovanjem pobunjenih Srba na području Knina. Tome su prethodili događaji u srpnju 1990. kada su 25. srpnja 1990. godine

³⁴ Lukijan PANTELIĆ, *Srbi i pravoslavlje u Slavoniji i Maloj Raškoj*, Beograd 1993., 22.

³⁵ Dobrica ĆOSIĆ, *Piščevi zapisi (1981-1991)*, Beograd 2002., 145-146.; BARIĆ, 54-55.; O. ŽUNEC, 441-442.

³⁶ Vidi opširnije u I. MIŠKULIN, *Međunarodna zajednica i zapadna Slavonija 1991.-1995.*, 49-58.

³⁷ Dragutin ŠANTOŠI, „Stop Mikeliću i Dakiću“, *Večernji list* (dalje VL), 10. lipnja 1990.

³⁸ *Haški tribunal VII/27 – Suđenje Slobodanu Miloševiću: transkripti*, Beograd 2006., 451. O neargumentiranom poistovjećivanju nove hrvatske vlasti s „ustašama“ i „ugroženosti“ Srba u Hrvatskoj više vidi u: O. ŽUNEC, 523-524., 537.

³⁹ *Bijela knjiga Vlade Republike Hrvatske*, Zagreb 1999., 23.

⁴⁰ Zdenko RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991.: od zajedništva do razlaza*, Zagreb 2006., 573-574.; O. ŽUNEC, 570.

izglasani amandmani na Ustav SRH kojima su utvrđeni novi („povijesni“) grb i zastava, a iz naziva države je maknut pridjev „socijalistička“. Isti dan pobunjeni Srbi u Srbu donose *Deklaraciju o suverenosti i autonomiji Srba u Hrvatskoj* i najavljuju održavanje „referenduma o srpskoj autonomiji“ od 19. kolovoza do 2. rujna 1990. godine, koji nije imao uporište u savezним i republičkim zakonima. Zbog održavanja nelegalnog referenduma, pojava naoružanih osoba srpske nacionalnosti na tom području i moguće oružane pobune hrvatskih Srba MUP Republike Hrvatske odlučio je rano ujutro 17. kolovoza 1990. godine preuzeti oružje pričuvnog sastava MUP-a u policijskim postajama u Dalmaciji i Lici. U nekim postajama je to uspješno izvedeno, no u nekima su hrvatski policajci spriječeni. Tako je u Obrovcu i Kninu oružje pričuvnog sastava podijeljeno civilnom stanovništvu, a i tamošnji pripadnici policije priključili su se pobuni. Pobunjeni Srbi su naoružanim stražama, balvanima, kamenjem i vozilima blokirali važne prometnice koje spajaju sjever i jug Hrvatske. Hrvatske vlasti poslale su dodatne policijske snage iz Zagreba da deblokiraju prometnice i uspostave red i mir na tom području, no u tome ih je spriječila JNA i otvoreno stala na stranu pobunjenika.⁴¹

Ovi događaji odrazili su se i na sigurnosno stanje u zapadnoj Slavoniji. Potaknuti događajima iz Knina zapadnoslavonski Srbi su na području Novog Grabovca postavili naoružane noćne straže od 18. do 20. kolovoza 1990. godine i unatoč upozorenju pripadnika milicije nisu željeli napustiti stražarska mjesta.⁴² O nestabilnoj sigurnosnoj situaciji na tom području potvrđuje i izvješće načelnika sigurnosne službe 265. mehanizirane brigade JNA iz Bjelovara od 19. kolovoza 1990. godine prema kojem je na području pakračke i daruvarske općine situacija dosta složena i može doći do težih ekscesa, te je uz to „prisutno da se po selima već 5 dana organizuju straže i do pada mraka svako lice zaustavljaju i legitimišu“. Za područje grubišnopoljske općine navodi se da su u selu Topolovica Hrvati organizirani i drže stražu svaku noć. No ipak najkritičnije je bilo na osnivačkim skupovima Hrvatske demokratske zajednice u Daruvaru i Pakracu. Za pakračku osnivačku skupštinu HDZ-a održanu 19. kolovoza navedeno je da se narod podijelio u dva tabora. U jednom su bile osobe odane HDZ-u, a u drugom taboru „srpski živalj“ kod kojeg je primijećena odlučnost da se suprotstave politici nove hrvatske Vlade, tako da je

⁴¹ Ante NAZOR, *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih*, Zagreb 2011., 35-40.; N. BARIĆ, 78-79.; I na ovom primjeru mogu se vidjeti dvostruki kriteriji vodstva JNA. Naime, u veljači 1990. godine kosovski Albanci su na Kosovu postavili barikade i blokirali dva svoja sela. Policija je bila nemoćna pa Borisav Jović, predsjednik predsjedništva SFRJ, traži od Veljka Kadjevića, saveznog sekretara za narodnu obranu, da pošalje vojsku na pobunjene Kosovare s čime se Kadjević slaže. – vidi u B. JOVIĆ, 103.

⁴² Branko ŠIMIČIĆ, „Efikasno djelovati“, *Novljanski vjesnik* (dalje NV), 11. rujna 1990.; Davor MARIJAN, *Novska u Domovinskom ratu*, Novska 2009., 149.

„skoro svaki građanin kod sebe imao nož, pištolj, a neki čak i ručne bombe“. Uz to su bili spremni „da po cenu života a i upotrebe vatrenog oružja i drugog oružja“ spriječe isticanje hrvatske zastave na skupštinu općine Pakrac. Isti slučaj dogodio se i na osnivačkoj skupštini HDZ-a u Daruvaru, gdje su od strane JNA primijećeni Srbi naoružani vatrenim i hladnim oružjem, te su spremni djelovati ako se postave nove hrvatske zastave na skupštinu općine Daruvar i stanicu milicije Daruvar.⁴³

Usporedno s tim događajima, u zapadnoj Slavoniji započelo je održavanje „referenduma o srpskoj autonomiji“ od 19. kolovoza do 2. rujna 1990. godine, koji je organiziran pod vodstvom zapadnoslavonskog SDS-a. Deklarativno, referendum je bio za kulturnu autonomiju hrvatskih Srba, no same vođe slavonskog SDS-a ipak su pojasnile koji je glavni cilj referenduma. Predsjednik Regionalnog odbora SDS-a Ilija Sašić je izjavio da hrvatski Srbi traže određenu autonomiju, no ako Hrvatska istupi iz Jugoslavije da bi ta autonomija bila politička, a vjerojatno i teritorijalna. Sličan stav imao je i vođa zapadnoslavonskih Srba Veljko Džakula koji je rekao da je cilj srpskog glasovanja u Hrvatskoj, ako Hrvatska istupi iz Jugoslavije, istupanje Srba iz Hrvatske. Iako je sam referendum bio nelegalan njegova provedba je također bila dosta upitna. Bilo je primjera da su pojedini glasači glasovali na više glasačkim mjestima, neki od glasača nisu bili prijavljeni u općini u kojoj su glasali, a neki zapadnoslavonski Srbi su kasnije tvrdili da je njihov potpis na tom popisu vrlo loš falsifikat. Bez obzira na sve te nepravilnosti, nelogičan je bio i smisao referenduma s obzirom da Srbi u nijednoj zapadnoslavonskoj općini nisu imali apsolutnu većinu stanovništva. Tako i da jesu svi Srbi ili velika većina s područja zapadne Slavonije, kako su organizatori referenduma tvrdili, glasovali za autonomiju opet su imali manje udjela u ukupnom stanovništvu od ostalih naroda na tom području, te bi tako ostvarenjem tražene autonomije nametali svoje stavove većini ostalog stanovništva.⁴⁴ Isključiva politika vodstva pobunjenih Srba potvrđena je na sastanku izvršnog odbora SDS-a 18. rujna 1990. u Kninu gdje je „na predlog Slavonaca“ dogovoreno da se s „vrhovništvom [Republike Hrvatske] ne ide na razgovore zbog njihove ustaške politike“, iako je novoizabrani potpredsjednik izvršnog odbora

⁴³ Dokument Komanda 265. mbr, Organ bezbednosti, str. pov. br. 745-3 od 19. 08. 1990. vidi u: *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995.- Dokumenti (knjiga 1)*, 45-47.; D. MARIJAN, *Slom Titove armije: JNA i raspad Jugoslavije 1987.-1992.*, 229.

⁴⁴ I. MIŠKULIN, *Međunarodna zajednica i zapadna Slavonija 1991.-1995.*, 59-62.

SDS-a Vojislav Vukčević za medije izjavio da je na tom sastanku dogovoreno da se nastave razgovori s HDZ-om i ostalim strankama u Hrvatskoj.⁴⁵

Usljed sve složenije situacije u Hrvatskoj, zbog protuzakonitog i sve agresivnijeg djelovanja pobunjenih Srba, vodstvo Republike Hrvatske odlučilo je krenuti s naoružavanjem policije i sebi odanih domoljubnih snaga. U rujnu i listopadu 1990. godine Republika Hrvatska je nabavila nekoliko tisuća automatskih pušaka tipa Kalašnjikov sa streljivom iz Republike Mađarske.⁴⁶ Dio tog naoružanja raspoređen je na područje zapadne Slavonije. Tijekom listopada 1990. godine oko 400 automatskih pušaka sa streljivom, uz napomenu da se ne smiju podijeliti bez odobrenja MUP-a RH, stiglo je u virovitičku općinu. Od tih 400 automatskih pušaka 25 pušaka s borbenim kompletom bilo je namijenjeno za Podravsku Slatinu i isti broj za Grubišno Polje.⁴⁷ Na bjelovarsko područje krajem listopada 1990. godine došlo je 360 automatskih pušaka s određenom količinom streljiva.⁴⁸ U isto vrijeme automatske puške dobile su općine u istočnom dijelu zapadne Slavonije. Na područje Nove Gradiške stiglo je 150 automatskih pušaka, a isti broj automatskih pušaka došao je i na područje Slavonske Požege.⁴⁹ Pedeset pušaka sa streljivom 25. listopada 1990. godine došlo je na područje općine Orahovica.⁵⁰ Sredinom studenog 1990. godine u općini Daruvar podijeljeno je dva puta po 15 automatskih pušaka Thompson sa streljivom.⁵¹ U to vrijeme, početkom listopada 1990. godine, raspoređeno je s tečaja za policijske službenika MUP-a Republike Hrvatske 128 polaznika s bjelovarskog područja u Sekretarijat unutrašnjih poslova Bjelovar pod čijim ustrojem su bile i neke zapadnoslavonske općine u kojima je došlo do pobune dijela srpskog stanovništva. U Viroviticu je poslano 20 osoba, u Bjelovar 25 osoba, u Grubišno Polje 7 osoba, u Daruvar 12 osoba, a u Pakrac 10 osoba. Iz Bjelovara je dio polaznika raspoređen po policijskim postajama, a dio njih je pristupio specijalnoj postrojbi policije.⁵² No

⁴⁵ Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata (dalje HMDCDR), Zbirka privatnih imatelja (dalje ZPI): Zapisnik sa sastanka Srpske demokratske stranke za općinu Pakrac u Dragoviću od 23. rujna 1990. godine; Časlav OČIĆ, „Hronika Srpske Krajine 28. februar 1989 – 19. decembar 1991.“, *Republika Srpska Krajina*, (ur. Zoran Kaličanin), Knin - Beograd 1996., 406. Na sastanku SDS-a u Kninu iz Slavonije su bili nazočni: Vojislav Vukčević, Stevan Stančić, Milun Karadžić, Ilija Sašić i Veljko Džakula.

⁴⁶ D. MARIJAN, *Novska u Domovinskom ratu*, 154.

⁴⁷ Antun HABIJANEC, *Za slobodnu Hrvatsku*, Zagreb 1997., 24-27., 192-194.; I. DEBIĆ, A. Delić, *Otkos*, 36.

⁴⁸ Jure ŠIMIĆ i suradnici, *Bjelovar u Domovinskom ratu – svjedoci vremena*, Bjelovar 1997., 69.

⁴⁹ Podatak je autoru dao pukovnik Mato Modrić (ratni predsjednik HDZ-a općine Nova Gradiška i član ratnog zapovjedništva 121. brigade HV) u razgovoru vođenom 9. srpnja 2012. u Novoj Gradiški.

⁵⁰ Anđelko MIJATOVIĆ, *Otkos-10*, Zagreb 2011., 81.

⁵¹ Vjenceslav HEROUT, *Pet godina poslije*, Daruvar 1996., 194-195.

⁵² Davor RUNTIĆ, *Prvi hrvatski redarstvenik*, Zagreb 2003., 118., 246-247.; Božidar ŠTUBELJ i ostali, *Križevačke ratne postrojbe u Domovinskom ratu 1991.-1995.*, 26.

jačanje hrvatskih snaga i pokušaji mirnog rješenja krize nisu odagnali pobunjene Srbe od rasplamsavanja pobune i daljnjeg protuustavnog djelovanja.

Sljedeći veći problemi za hrvatsku vlast na zapadnoslavonskom području dogodili su se krajem rujna u Pakracu. Dana 29. rujna 1990. godine održana je sveta liturgija povodom obilježavanja „300 godina seobe Srba“ na kojoj je nazočilo oko 3500 ljudi. Obilježavanje je prošlo u redu, no zabilježeno je prodavanje četničkih obilježja, te je nakon završetka svečanog dijela počelo narodno veselje u kojem je dolazilo do povremenog pucanja iz vatrenog oružja. Obilježavanje se poklopilo sa zapovijedi MUP-a RH od istog dana, 29. rujna, da svi sekretarijati unutrašnjih poslova Republike Hrvatske, zbog potrebe opremanja povećanog broja aktivnog sastava policije, izuzmu 60% naoružanja rezervnog sastava policije iz Stanica javne sigurnosti i da to naoružanje smjeste u sjedišta sekretarijata. Sukladno toj zapovijedi, istog dana u popodnevnim satima, Sekretarijat unutrašnjih poslova Bjelovar je zatražio od Stanice javne sigurnosti Pakrac da odmah ili tokom noći doveze oružje SJS Pakrac u Bjelovar. Kao razlog za izuzimanje oružja su naveli navodne informacije da će biti pokušaja oduzimanja oružja od strane okupljenih građana. Načelnik SJS Pakrac opovrgnuo je te tvrdnje, no očito je informacija došla do SDS-a Pakrac čiji čelnici su tražili sastanak s načelnikom SJS Pakrac Jovom Vezmarom i garancije da oružje rezervnog sastava neće biti odvezeno iz SJS Pakrac. Uz to je predsjednik SDS-a Veljko Džakula napomenuo da „veće skupine građana iz drugih komuna (Novska, Slavenska Požega, Nova Gradiška i Okučani) kreću u pravcu Pakraca, te su građani naoružani svim vrstama kratkog i dugog oružja“. Za vrijeme razgovora vođa SDS-a i zapovjednika SJS Pakrac, sekretar SUP-a Bjelovar Blago Nikić naredio je podređenima u Pakracu da pripadnicima SDS-a prenesu usmenu garanciju da se oružje neće odvesti. No usmena garancija nije zadovoljila niti SDS-ovce niti okupljene građane, te je u 21 sat dogovorena izvanredna sjednica Izvršnog vijeća SO Pakrac. Izvršno vijeće je zatražilo od MUP-a RH da im se pošalje depeša u kojoj je garancija da oružje SJS Pakrac neće biti oduzeto, što im je od strane MUP-a odmah poslano. U toku sjednice oko zgrade se okupilo oko 4000 građana od kojih su 200 najmilitantnijih pozivali da masa krene u zgradu SJS Pakrac i otme oružje. Nakon čitanja depeše MUP-a okupljenima većina građana se razišla, no oko 300 osoba ipak je krenulo prema zgradi SJS Pakrac, predvođeni alkoholiziranim pojedincima i osobama „koji su nosili šajkače i imali brade“. Razišli su se tek iza

ponoći nakon uvjeravanja načelnika SJS Pakrac da oružje neće biti odvezeno i upozorenja da će se zgrada pakračke policije braniti i oružjem.⁵³

Sličnih ekscesa bilo je i na drugim područjima zapadne Slavonije. U Daruvaru je 14. rujna 1990. srednjoškolski nastavnik Stevan Ratković predvodio skupinu od gotovo stotinu naoružanih daruvarskih Srba koji su ulazili u tamošnje poslovne objekte, te skidali i uništavali hrvatske zastave. Te postupke Ratković je obrazlagao svojom dubokom uvrijeđenošću zbog nazočnosti hrvatske zastave, što njegovo dostojanstvo ne može podnijeti.⁵⁴ Ni na novljanskom području nije bilo mirno. U Novskoj je krajem listopada 1990. godine izvršen pokušaj ubojstva rezervnog policajca policijske postaje Novska Šašković Stjepana.⁵⁵ Uz takve događaje na cijelom području zapadne Slavonije ustanici su nastavili i s političkim nezakonitim djelovanjem.

Već početkom rujna 1990. općinski odbor SDS-a Slavonska Požega upozorio je tamošnje općinsko vodstvo da će u svoj program staviti provođenje referenduma za srpsko stanovništvo u selima od Opršince do Kantrovaca i ispod Babje gore u cilju pripajanja općini Pakrac ukoliko se nastavi represija policije prema Srbima na području općine. Naravno, vodstvo požeškog SDS-a nije navelo konkretne podatke o represiji prema Srbima u toj općini.⁵⁶

Dodatni vjetar u leđa pobunjeni Srbi u zapadnoj Slavoniji dobili su proglašenjem Srpske autonomne oblasti Krajina 21. prosinca 1990. godine u Kninu. SAO Krajina su, prema njenom statutu, sačinjavale općine s većinskim srpskim stanovništvom na području sjeverne Dalmacije i Like uz mogućnost pripajanja drugih općina s većinskim srpskim stanovništvom „koje donesu odluku o pristupanju SAO Krajini, kao i naselja u kojima većinu stanovništva čine pripadnici srpskog naroda, a koje se referendumom izjasne za priključenje jednoj od postojećih ili novo uspostavljenih opština s većinskim srpskim stanovništvom.“⁵⁷

Vodeći se vjerojatno navedenim dijelom krajinskog statuta u siječnju 1991. godine predsjednik skupštine okučanskih mjesnih zajednica donio je odluku da se 20. siječnja 1991.

⁵³HMDCDR, ZPI: Republika Hrvatska (RH), Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP), Služba državne sigurnosti, Broj: 1131/12, Zagreb, 02. 10. 1990. – Informacija o protestnom mitingu u selu B. Grabovac i proslavi „300 godina seobe Srba“ u Pakracu, te ostala sigurnosno značajna saznanja.; HMDCDR, ZPI: RH, MUP, Broj: 511-01-54-Pov. 52/5-1990., Zagreb, 29. 09. 1990. - Obavijest Skupštini općine Pakrac.

⁵⁴ Ivica MIŠKULIN, „Stranka ugroženog naroda – djelovanje Srpske demokratske stranke u zapadnoj Slavoniji 1990.-1991.“, *Srpska pobuna u zapadnoj Slavoniji 1990.-1995.: Nositelji, institucije, posljedice*, (ur. Ivica Miškulin i Mladen Barać), Slavonski Brod – Zagreb 2012., 27.

⁵⁵ HMDCDR, ZPI: RH MUP, Sekretarijat unutrašnjih poslova (SUP) Kutina, Broj: 511-06-02-3118/90. MV, Kutina 24. 10. 1990.

⁵⁶ Jovica SIKIRICA, „Razvoj događaja ovisi o potezima vlasti“, *Požeški List* (dalje PL), 4. rujna 1990.

⁵⁷ *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995.– Dokumenti (knjiga 2): Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (1990.-1991.)*, (urednik Mate Rupić), Zagreb-Slavonski Brod 2007., 121.

održi referendum za mjesnu zajednicu Okučani o „otcjepljenju od Nove Gradiške i priključenju općini Pakrac.“⁵⁸ Uz sela novogradiške općine naseljena srpskim stanovništvom, referendum za priključenje pakračkoj općini proveden je još i u selima naseljenim srpskim stanovništvom u općinama Novska i Slavonska Požega. Za priključenje općini Pakrac izjasnilo se srpsko stanovništvo trideset i jednog naselja novogradiške općine, pet naselja u požeškoj općini i devet naselja općine Novska. Izjašnjavanje o pristupanju tih naselja općini Pakrac dočekano je s odobrenjem kod političara srpske nacionalnosti u pakračkoj općini dok je dio hrvatskih odbornika napustio sjednicu kad se glasovalo o tom pitanju.⁵⁹ Kasnije, sredinom lipnja 1991. godine, ista situacija se ponovila u sjevernim općinama zapadne Slavonije. Tamo se srpsko stanovništvo virovitičke, grubišnopoljske i daruvarske općine izjašnjavalo za priključenje SAO Krajini. Dio općine Grubišno Polje i južni dio općine Virovitica trebao je ući u sastav općine Daruvar, da bi se nakon proširenja daruvarske općine sva ta područja priključila SAO Krajini.⁶⁰

Takvo raspoloženje tamošnjeg srpskog stanovništva bilo je očekivano s obzirom da su srbijanski mediji konstantno neargumentirano pisali o ugroženosti Srba u Hrvatskoj koristeći izmišljene podatke. Za primjer se može uzeti članak od 5. veljače 1991. godine objavljen u beogradskoj *Politici* bombastičnog naslova „Tri stotine mališana evakuisano u Bosnu“ s nadnaslovom „Naoružani članovi HDZ izazivaju strah u srpskim selima“. U članku se navodi da je „više od tri stotine mališana iz sela Uskoci, nedaleko od Stare Gradiške, prebačeno prošle noći preko Save u Bosansku Gradišku (...) jer članovi HDZ naoružani „kalašnjikovima“ sve češće provociraju Srbe.“ Autora članka očito nije zanimao podatak da selo Uskoci prema popisu stanovništva iz 1981. godine ima ukupno 179 stanovnika, da bi se taj broj na popisu iz 1991. neznatno popeo na 180 stanovnika. Uz to, selo je većinski bilo naseljeno Hrvatima, dok su dvadeset i dvije osobe u selu bile srpske nacionalnosti, tako da je nejasno od kuda novinaru *Politike* „tri stotine mališana“.⁶¹ Nasuprot tome, informacije o naoružanim Srbima u zapadnoj Slavoniji i podizanju barikada na zapadnoslavonskim prometnicama srbijanski mediji su prešućivali. Tako na primjer nisu spomenuli informaciju da su na cesti od Slatinskog Drenovca prema Voćinu oko sela naseljenih srpskim stanovništvom Đuričić i Sekulinci oko dva sata u noći 13. siječnja 1991. primijećene barikade na kojima su naoružani stražari zaustavljali vozila, legitimirali vozače

⁵⁸ *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995.- Dokumenti (knjiga 2)*, 125-126.

⁵⁹ D. PEJČINOVIĆ, „Trideset šest naselja pristupa Pakracu“, *Politika*, 14. srpnja 1991.

⁶⁰ „Referendum o pripajanju SAO Krajini“, *Politika*, 17. lipnja 1991.

⁶¹ D. K., „Tri stotine mališana evakuisano u Bosnu“, *Politika*, 5. veljače 1991.; *Narodnosni i vjerski sastav stanovništva Hrvatske 1880.-1991. po naseljima*, sv. 3., Zagreb, 1998., str. 1897.

i pucali. Prolaz kroz barikade dopuštali su samo mještanima sela. Istog dana ujutro barikade su maknute.⁶²

Te pobunjeničke poteze u zapadnoj Slavoniji pratili su svojim riječima politički vođe srpskog naroda u Hrvatskoj. Predsjednik Srpske demokratske stranke Jovan Rašković na komemoraciji žrtvama ustaškog terora u Voćinu 14. siječnja 1991. godine u svom govoru osvrnuo se na optužbe da srpski narod u Slavoniji stvara drugi Knin, te rekao da ako ga i stvara neka mu je na čast i slavu. Uz to je optužio hrvatske vlasti da su „srbožderi“ i da formiraju „SS trupe“, te naveo da prekodrinski Srbi ne žele ni razgovarati o Jugoslaviji uređenoj kao konfederacija i da ne priznaju republičke granice u Jugoslaviji.⁶³ Slična razmišljanja imao je i Branko Popović, predsjednik SDS-a općine Grubišno Polje, koji je krajem veljače 1991. izjavio da je neovisna Hrvatska i konfederalna Jugoslavija koje se nude podvala srpskom narodu, te da će se raspadom federativne Jugoslavije „SDS boriti da srpski narod živi u jednoj državi.“⁶⁴

3.2.1. Od oružane pobune u Pakracu do otvorenog rata

Dana 21. veljače 1991. godine Sabor Republike Hrvatske, povodom primitka Rezolucije Skupštine Slovenije o prijedlogu za sporazumno razdruživanje SFRJ, usvojio je „Rezoluciju o prihvaćanju postupka za razdruživanje SFRJ i o mogućem udruživanju u savez suverenih republika“. Uz to je donesena „Rezolucija o zaštiti Ustavnog poretka Republike Hrvatske“.⁶⁵ Ti akti najvišeg predstavničkog tijela građana i nositelja zakonodavne vlasti u Republici Hrvatskoj nisu bili dobro prihvaćeni kod dijela hrvatskih građana srpske nacionalnosti. Idućeg dana, zbog donošenja tih rezolucija, su predstavnici SDS-a Veljko Džakula i Drenko Gaćeša u Općinu Pakrac donijeli zahtjev 16 odbornika da se sazove hitna sjednica općinske skupštine. Čelnici općine donijeli su odluku da se sjednica održi, mada je sam predsjednik SO Pakrac Milan Božić u raspravi naveo da je takvo sazivanje sjednice protivno statutu Općine Pakrac.⁶⁶ Na održanoj sjednici nazočilo je 47 odbornika skupštine općine od ukupno 75, uz to su još tri odbornika napustila sjednicu prije izjašnjavanja. Nakon glasovanja doneseni su zaključci da se odbacuju u

⁶² HMDCDR, ZPI: RH MUP, Policijska stanica (dalje PS) Podravska Slatina, Broj: 511-07-61-81/1991., 13. 01. 1991.; HMDCDR, ZPI: RH MUP, PS Podravska Slatina, Broj: 511-07-61-83/91., 13. 01. 1991.

⁶³ HMDCDR, Zbirka videozapisa (dalje ZV): DVD 2464, Govor Jovana Raškovića u Voćinu 14. siječnja 1991.

⁶⁴ I. MIŠKULIN, „Stranka ugroženog naroda – djelovanje Srpske demokratske stranke u zapadnoj Slavoniji 1990.-1991.“, 39.

⁶⁵ *Narodne novine*, br. 8, 21. veljače 1991.

⁶⁶ HMDCDR, ZPI: Općinska skupština Pakrac (dalje OSP), Zapisnik sa 10. sjednice predsjednika, potpredsjednika Općinske skupštine, te predsjednika njenih vijeća od 22. veljače. 1991.

cijelosti rezolucije Sabora RH, te prihvaća Odluka o pristupanju Općine Pakrac SAO Krajini. Odluku je izglasalo 29 odbornika, unatoč tome što su predsjednik i tajnica skupštine općine upozorili da za donošenje takvih akata nema ni ustavnog ni zakonskog osnova. Na istoj sjednici donesen je i zaključak, koji stupa na snagu danom donošenja, da se Policijska stanica Pakrac preimenuje u Općinski sekretarijat unutrašnjih poslova Pakrac, te se „stavlja pod neposredno rukovođenje Sekretarijata unutrašnjih poslova Krajina“.⁶⁷ U isto vrijeme je zapovjednik Policijske stanice Pakrac Jovo Vezmar mobilizirao osamdeset posto rezervnog sastava policije, uglavnom srpske nacionalnosti, uz obrazloženje da je to radi vježbe. Nakon postrojavanja rezervni policajci su naoružani pušteni kućama.⁶⁸

Odluku o pristupanju Općine Pakrac SAO Krajini osporio je Ustavni sud Republike Hrvatske na sjednici održanoj 28. veljače 1991. godine.⁶⁹ Tu odluku vodstvo SO Pakrac je ignoriralo te 1. ožujka 1991. uputilo dopis „rukovodiocu OSUP-a Pakrac“ da treba „u provođenju odluke privremeno udaljiti s radnog mjesta milicionare koji nemaju potrebnu stručnu naobrazbu.“ Uz to se tražilo da se „aktivira potreban broj rezervnog sastava milicije kao pomoć aktivnom sastavu u izvršenju tekućih zadataka i zaštiti reda i mira na općini Pakrac.“⁷⁰ Iako je dopis upućen prvog dana ožujka naoružani pripadnici rezervnog sastava policije srpske nacionalnosti pozvani su dan ranije 28. veljače na postrojavanje na nogometno igralište u Šeovici. Istog dana u Pakracu se počeo okupljati veći broj naoružanih civila. Sljedećeg dana oko 12 sati održan je sastanak djelatnih policajaca policijske stanice Pakrac na poziv zapovjednika Jove Vezmara. Uz pomoć pripadnika rezervnog sastava srpske nacionalnosti naoružanih dugim cijevima razoružano je 16 policajaca pripravnika hrvatske nacionalnosti pod izgovorom da se nedolično ponašaju na javnim mjestima i nepropisno rukuju oružjem. Puču se nisu htjeli pridružiti svi policajci srpske nacionalnosti, no njima su pobunjenici ostavili osobno naoružanje. Sa zgrade Općine Pakrac skinuta je hrvatska zastava, a stavljena zastava Republike Srbije. U popodnevnim satima je Vezmar s oko 150 policajaca djelatnog i rezervnog sastava napustio policijsku stanicu, rekavši da ima informaciju da dolaze specijalci iz Zagreba. U postaji je ostalo nekoliko policajaca

⁶⁷ HMDCDR, ZPI: RH, OSP, Klasa: 021-05/91-01/28, URBROJ: 2162-01-91-1, Pakrac, 22. veljače. 1991.; HMDCDR, ZPI: OSP, Klasa: 021-05/91-01/29, URBROJ: 2162-01-91-1, Pakrac, 22. veljače. 1991.; HMDCDR, ZPI: OSP, Klasa: 021-05/91-02/06, URBROJ: 2162-01-91-2, Pakrac, 22. veljače. 1991.

⁶⁸ HMDCDR, ZPI: RH: MUP, Policijska uprava Bjelovar (PUB), PS Pakrac, Broj: 511-02-70/10-SP-7/1-91, Pakrac, 22. veljače 1991.; HMDCDR, ZPI: RH, MUP, PUB, Broj: 511-02-02/I-Ku-78/91., 25. 03. 1991.

⁶⁹ HMDCDR, ZPI: Ustavni sud RH, Broj: U/I-39/1991., Zagreb, 28. veljače 1991.

⁷⁰ HMDCDR, ZPI: RH, OSP, Klasa: 021-05/91-01/31, URBROJ: 2162-01-91-1, Pakrac, 1. ožujka. 1991.

naoružanih dugim oružjem. U međuvremenu su oko policijske postaje naoružavani civili srpske nacionalnosti.⁷¹

U rano jutro 2. ožujka 1991. godine u Pakrac su stigle specijalne postrojbe MUP-a Republike Hrvatske. Postrojbe Posebne jedinice policije Omega Policijske uprave Bjelovar dolazile su iz pravca Daruvara i na ulazu u grad naišle na barikade koje su uz pomoć bagera uspjele maknuti. U šumi pokraj ceste nalazila su se oklopna vozila JNA, no nisu primijetili hrvatsku policiju. Po dolasku u Pakrac pripadnici PJP Bjelovar okružili su zgradu općine i policijsku stanicu, te odmah krenuli u oslobađanje zauzetih zgrada. Pri ulasku u zgradu općine na hrvatske policajce je zapucano iz same zgrade, no policajci su uspjeli svladati pobunjenike i ovladati zgradom. U oslobađanju policijske stanice Pakrac bjelovarskim policajcima su se pridružili pripadnici Antiterorističke jedinice Lučko iz Zagreba, te su zajedno bez većeg otpora ušli u stanicu i uhitili pobunjenike. Čim se razdanilo po hrvatskim policijskim snagama pobunjenici su otvorili jaku pješačku vatru s okolnih brda i iz dvorišta „Vladikina dvora“, pri čemu je nekoliko pripadnika ATJ Lučko ranjeno. Njima je odmah pomoć pružila sanitetska ekipa koja je došla s tom postrojbom. Ovim postrojbama su se tokom dana pridružile Jedinica za posebne zadatke Rakitje, PJP Pionirski Grad, PJP Kumrovec, ATJ Sljeme, te domaći policajci.⁷²

U zaštitu naoružanih pobunjenika stala je JNA i poslala iz Bjelovara u Pakrac oklopno-mehaniziranu postrojbu jačine bataljuna iz 265. brigade pod zapovjedništvom Ramiza Drekovića, kojem je rečeno da ide zaštititi „goloruki srpski narod“. U Pakracu su postavljeni kao tampon-zona između pobunjenika i hrvatske policije. Dolaskom u Pakrac kapetan I. klase Dreković uvidio je da to nije goloruk srpski narod i „kako se crvena petokraka vojske JNA i kokarda međusobno približavaju u borbi protiv šahovnice“, te „da se tampon-zona pretvorila u to da JNA i srpska „teritorijalna obrana“, odnosno milicija SAO Krajine, već zajednički biju po Zboru narodne garde“. ⁷³ Dolazak postrojbi JNA u Pakrac odobrio je, na prijedlog saveznog sekretara za narodnu obranu Veljka Kadijevića, predsjednik Predsjedništva SFRJ Borisav Jović, bez zasjedanja i

⁷¹ HMDCDR, ZPI: RH, MUP, PUB, Broj: 511-02-02/I-Ku-78/91., 25. 03. 1991., Antun ERJAVEC, *Pakrac i Lipik uoči rata 1991. godine*, Pakrac 2001., 20-25.; Branko KRIŽAN, Stjepan BENKOVIĆ, *Poginuli branitelji u Domovinskom ratu Pakrac – Lipik 1991.-1995.*, Pakrac - Lipik 2009., 13.

⁷² Mato ČURAK, „Formiranje jedinice za posebne namjene PU Bjelovar „Omega“, oružani sukob u Pakracu“, *Rusan*, Bjelovar, 8/2010., br. 1-2, 97-99.; *Povjesnica Jedinice za posebne namjene MUP-a RH, „Kumrovec“*. Dostupno na http://www.centararhivskagradja-dubrovnik.hr/Dokumenti/Postrojbe/Posebna_Jedinica_Kumrovec.pdf Preuzeto 16. travnja 2013. godine.; A. MIJATOVIĆ, *Otkos-10*, 92.

⁷³ Ramiz DREKOVIĆ, *U obruču*, Zenica 2004., XXI-XXIV. Dreković u svojoj knjizi u sklopu pakračkih događaja spominje Zbor narodne garde, vjerojatno misleći na snage hrvatske policije. ZNG je formiran u travnju 1991. godine.

odobrenja ostalih članova Predsjedništva.⁷⁴ Srbijansko političko vodstvo namjeravalo je incident u Pakracu iskoristiti za rušenje legalno izabrane hrvatske vlasti, pa je sukladno tome vrh JNA napravio plan napada na Pakrac koji nije realiziran zbog ustupaka i popuštanja hrvatskih vlasti.⁷⁵

Događaje u Pakracu pratili su pobunjenici u ostalim dijelovima zapadne Slavonije. Po prometnicama oko Pakraca 1. i 2. ožujka 1991. podignute su barikade koje su čuvali naoružani civili srpske nacionalnosti. Najdramatičnije je bilo u Okučanima, gdje se okupilo oko 3000 građana srpske nacionalnosti. Barikade su podignute na prometnicama u mjestima Dubovac, Smrtić i Lađevac. Naoružani stražari su zaustavljali i pretresali vozila i putnike, te provocirali putnike i policijsku ophodnju. Na barikadi u Dubovcu čelnik SDS-a Okučani Đorđe Damjanović zaprijetio je pripadnicima policije da će pružiti žestok otpor ukoliko se barikade pokušaju ukloniti. Problema je bilo i na cesti Okučani – Pakrac kod Bijele Stijene u večernjim satima 1. ožujka kamo su poslani policajci PS Nova Gradiška i Poduzeće za ceste da probiju barikadu. Dok su išli prema barikadi čuli su se pucnjevi, a na povratku prema Novoj Gradiški, u mjestu Kosovac, na policiju je bacano kamenje pri čemu je razbijeno jedno prozorsko staklo. Na području Novske barikade su postavljene na prometnici u mjestu Jamarica, na prometnici Brezovac – Subocka, te na prometnicama prema selima Novi Grabovac i Mlaka. Na barikadi između mjesta Borovac i Lađevac se pucalo iz vatrenog oružja, te nije dopušten prolaz policijskoj ophodnji. U prijepodnevnim satima 1. ožujka barikade su postavljene na pravcu iz Pakraca prema Požegi, na kojima su naoružani civili i rezervni policajci pretresali i pregledavali civile. Na pravcu prema selu Omanovac, sjeverno od Pakraca, u ranim jutarnjim satima 2. ožujka naoružani civili vratili su osobu, koju su zaustavili, natrag za Daruvar nakon što su otkrili da je po nacionalnosti Hrvat. Na povratku u mjestu Badljevine ta osoba je ranjena s leđa dok se nalazila u vozilu.⁷⁶

Situacija se postepeno smirila 2. ožujka 1991. godine nakon dolaska u Pakrac hrvatskih i saveznih predstavnika vlasti, mada je i toga dana u popodnevnim satima pucano po policiji u gradu od strane pobunjenika, nakon što su predstavnici saveznih vlasti napustili Pakrac. U večernjim satima došlo je i do prve razmjene vatre između JNA i hrvatske policije. Nakon što su teroristi pucali na hrvatsku policiju, policajci su uzvratili vatru, no tamo je naišlo vozilo JNA, te

⁷⁴ „Pokret jedinica JNA odobrio predsjednik Jović“, *Narodna armija*, 7. ožujka 1991.

⁷⁵ D. MARIJAN, *Slom Titove armije*, 241-243.

⁷⁶ HMDCDR, ZPI: SRH/S1990.-1992./Komisija za razdruživanje, Protuzakonite i protuustavne aktivnosti u nedavnim pakračkim zbivanjima od 12. ožujka 1991.; HMDCDR, ZPI: PS Nova Gradiška, Broj 511-11-11-1/2-1814/91, 2. 3. 1991.; D. MARIJAN, *Novska u Domovinskom ratu*, 155.

su oni zapucali na policiju. Situacija je ipak smirena, te nije došlo do većih sukoba.⁷⁷ Idućeg dana, 3. ožujka 1991., dogovoreno je da se snage specijalne policije povuku iz Pakraca, svi policajci kojima je radno mjesto u Policijskoj stanici Pakrac vrate na svoja radna mjesta, te da se demobilizira rezervni sastav policije. Za provođenje ovih mjera bile su zadužene nadležne institucije Republike Hrvatske u suradnji sa Saveznim sekretarijatom za unutrašnje poslove. Uz to je dogovoreno da će kazneni postupak biti pokrenut samo protiv pet osoba, a regionalni SDS je trebao priznati legalnu vlast da bi mogao sudjelovati u pregovorima. Nakon toga stanje se smirilo, pa je JNA 18. ožujka 1991. napustila Pakrac.⁷⁸

Pakračke događaje negativno je iskoristio dio srbijanskih medija koji su svojim pisanjem nastavili uznemiravati građane srpske nacionalnosti. U pisanju neistina i uznemiravanju javnosti prednjačio je beogradski dnevni list *Večernje novosti*. U popodnevnim satima 2. ožujka 1991. izašlo je izvanredno izdanje tih novina u kojima je pisalo da je u napadu na Pakrac „učestvovalo više od 8.000 redarstvenika, specijalaca i do zuba naoružanih pripadnika HDZ-a“, a da „goloruki Srbi pružaju otpor motkama i vilama“. Članak je naslovljen „Masakr golorukog naroda“.⁷⁹ U istom izdanju novina spominje se i neslužbena brojka od 11 ubijenih, među kojima je i Savo Bosanac, protojerej Srpske pravoslavne crkve. U *Večernjim novostima* od 4. ožujka 1991. demantira se da je Savo Bosanac ubijen.⁸⁰ Iako su na kraju novine demantirale svoje pisanje o stradanju Srba u Pakracu, članci od 2. i 3. ožujka naslovljeni „Invazija 8.000 Hrvata“, „Kao u vreme NDH“, „Hrvatska vlast progoni Srbe“, „Masakr pred crkvom“, „Teror fašisoidne vlasti“, „Rat celom srpstvu“ bili su dovoljni da se unese nemir i strah kod građana srpske nacionalnosti prema hrvatskim vlastima.⁸¹

Osjećaj straha i ugroženosti bio je idealan za širenje pobune hrvatskih Srba i militarizacije srpskog pučanstva. Tako pripadnik JNA iz Novske, kasnije pripadnik Srpske vojske Krajine, u svojoj molbi za unapređenje iz kolovoza 1994. godine piše da se već od 1. ožujka 1991. godine „angažuje na doturu naoružanja i obuci ljudstva u Zapadnoj Slavoniji“.⁸² Sukladno tome na

⁷⁷ Aleksandar MILOŠEVIĆ, „Brovetova greška u koracima“, *Vjesnik*, 8. ožujka 1991.; A. ERJAVEC, 30-31.

⁷⁸ HMDCDR, ZPI: Predsedništvo SFRJ, Broj 69/1, Beograd, 3. ožujka 1991.; MARIJAN, *Slom Titove armije*, 243.

⁷⁹ LJ. CVETKOVIĆ, „Masakr golorukog naroda“, *Večernje novosti* (dalje VN), 02. 03. 1991., vanredno izdanje.

⁸⁰ „Jedanaestero ubijenih?“, VN, 2. 3. 1991., vanredno izdanje.; „Pop Savo – živ“, VN, 4. 3. 1991.

⁸¹ P. P., „Bez žrtava, srećom!“, VN, 6. 3. 1991. Vidi *Večernje novosti* od 2. 3. 1991., vanredno izdanje i od 3. 3. 1991.

⁸² HMDCDR, fond Paradržavne i paravojne postrojbe na okupiranom području RH 1990.-1995. (dalje RSK): Komanda 18. korpusa, Pov. br. 7-397/8 od 28. 8. 1994., Vanredno unapređenje VUJIĆ Matije MARKO, peš. kapetan, predlog. Kut. 5003.

zapadnoslavonskom području nastavljeno je s terorističkim djelovanjem; napadima automatskim oružjem, bacanjem eksploziva, postavljanjem barikada...⁸³

Na području cijele Hrvatske situacija se nije poboljšavala. Na Plitvicama je 31. ožujka 1991. godine u sukobu sa srpskim pobunjenicima ubijen hrvatski policajac Josip Jović, dok su 2. svibnja 1991. godine srpski ekstremisti iz zasjede ubili trinaest hrvatskih policajaca - dvanaest u selu Borovo i jednog u mjestu Polača kod Zadra. Usporedno s terorističkom djelovanjem pobunjeni Srbi djelovali su nelegalno i na političkom planu. Dana 1. travnja 1991. godine njihovo vodstvo donijelo je u Korenici „Odluku o prisajedinjenju SAO Krajine Republici Srbiji“ i izdalo zapovijed za mobilizaciju Teritorijalne obrane SAO Krajine. Njihovi planovi podudarali su se s djelovanjem srbijanskog vodstva, Slobodana Miloševića i Borisava Jovića, koji su početkom travnja 1991. godine dobili obećanje od generala JNA da neće dopustiti, ako treba i uz upotrebu oružja, da hrvatska policija „zauzme Knin i druge srpske gradove koji su sada pod srpskom vlašću.“⁸⁴ To je praktički bilo viđeno u Pakracu i na Plitvicama gdje je JNA stala između hrvatske policije i pobunjenika kad su srpski ekstremisti bili pred porazom.

Vodstvo pobunjenih Srba je 12. svibnja 1991. godine organiziralo referendum „za prisajedinjenje“, i na temelju tog nelegalnog izjašnjavanja donijelo još jednu odluku o „prisajedinjenju SAO Krajine Republici Srbiji.“⁸⁵ Nedugo nakon toga, 19. svibnja 1991. godine, održan je referendum za suverenost i samostalnost Republike Hrvatske, na kojem se od 83,56% izašlih glasača velika većina od 93,24% izjasnila za samostalnu Hrvatsku. Referendum je bio jedan od temelja za proglašenje neovisne Republike Hrvatske 25. lipnja 1991. godine.⁸⁶

U pakračkoj i novogradiškoj općini referendum srpskog stanovništva za „prisajedinjenje“ SAO Krajine Republici Srbiji održan je 12. svibnja 1991. godine. U općini Podravska Slatina hrvatski građani srpske nacionalnosti za „prisajedinjenje“ su se izjašnjavali u drugoj polovici svibnja, dok je izjašnjavanje u općinama Daruvar, Grubišno Polje i Virovitica provedeno tijekom lipnja 1991. godine.⁸⁷ Nakon referenduma situacija je bila još napetija. Jugoslavenska narodna armija demonstrirala je silu po mjestima zapadnoslavonskih općina, a njeni oficiri naoružavali su

⁸³ Ivica MIŠKULIN, „Srpska pobuna u općini Pakrac 1990.-1991.: uzroci, nositelji, tijek“, *Scrinia Slavonica*, 11/2011., br. 1, 388-389.; A. ERJAVEC, 44-54.; A. MIJATOVIĆ, 99-100.

⁸⁴ B. JOVIĆ, 317.

⁸⁵ A. NAZOR, *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih*, 55-60.

⁸⁶ *Dokumenti o državnosti Republike Hrvatske*, (urednik Anđelko Milardović), Zagreb 1992., 82-91.

⁸⁷ HMDCDR, ZPI: PS Nova Gradiška, Broj 511-11-11-1/2-3843/2-91 od 12. 5. 1991.; HMDCDR, ZPI: PS Podravska Slatina, Depeša broj 511-07-61-1385/91 od 18. 5. 1991.; HMDCDR, RSK: Operativni dnevnik 9. korpusa JNA, 116. Kut. 6009; „Referendum o pripajanju SAO Krajini“ *Politika*, 17. 6. 1991.

srpsko pučanstvo. Tako je pukovnik Nikola Marić od 3. lipnja 1991. počeo s naoružavanjem pobunjenika oružjem i opremom iz skladišta JNA Polom u Doljanima kraj Daruvara. Iz skladišta je izneseno „u cilju zaštite stanovništva“, kako navodi Marić, između 4500 i 5000 cijevi različitih kalibara, nekoliko desetina ručnih bacača *Zolja*, raketni bacači i 5 minobacača 120 mm, te oko milijun i tristo tisuća komada raznog streljiva i nekoliko tisuća bombi.⁸⁸

Ubrzo nakon toga, 9. lipnja 1991. godine, ubijena je prva žrtva srpskih terorista na zapadnoslavonskom području. To je bio policajac Policijske stanice Pakrac Vlado Laučan iz Prekopakre. Ubijen je vatrenim oružjem s leđa za vrijeme obavljanja redovne kontrole prometa na prometnici Daruvar – Pakrac kod skretanja za selo Toranj.⁸⁹ Nakon tog ubojstva lokalne policijske snage provele su nekoliko akcija potrage za ilegalnim oružjem, na što je pakrački SDS reagirao priopćenjem u kojem je te akcije usporedio s postupcima ustaškog režima 1941. godine, čime je dodatno uznemirio hrvatske građane srpske nacionalnosti.⁹⁰ Situacija u zapadnoj Slavoniji bila je sve nesigurnija. Na prometnicama u pakračkoj, požeškoj i novogradiškoj općini zamijećene su osobe naoružane automatskim oružjem i četničkim obilježjima koje su zaustavljale putnike i pretraživale im automobile. Naoružani civili primijećeni su i u daruvarskoj općini. Prema izjavama svjedoka, na nekim prometnicama su to bili domaći ljudi, dok su na nekim mjestima bile osobe koje nisu iz ovog kraja.⁹¹ Ipak, zajednička su im bila četnička obilježja i cilj o pripojenju ovog dijela Republike Hrvatske SAO Krajini, odnosno Srbiji, kako su i napisali ekstremisti krajem lipnja 1991. godine na cesti u slatinskoj općini kod mjesta Sekulinci parolu uljanom bojom ćirilničnim slovima veličine pola metra „SAO KRAJINA – SRBIJA“.⁹²

Od 25. lipnja 1991. godine, kada su Republika Slovenija i Republika Hrvatska proglasile neovisnost, u tim republikama praktički je započelo ratno stanje. U Hrvatskoj su sukobi započeli na području Banovine gdje je milicija pobunjenih Srba 26. lipnja 1991. godine napala postaju hrvatske policije u Glini. Nakon intervencije hrvatskih snaga iz Zagreba i Siska umiješala se JNA

⁸⁸ D. Š., „Dostojanstvom protiv provokacija“, *VL*, 16. 5. 1991.; Aleksandar S. JOVANOVIĆ, *Poraz - koreni poraza*, Veternik 2001., 152-153. U dokumentu 28. partizanske divizije, koji je uputio pukovnik Nikola Marić zapovjednicima 5. vojne oblasti i 32. koprusa JNA, piše da je početkom srpnja 1991. počeo s organiziranjem pobunjenika uz pomoć nekoliko starješina s kojima ih uvježbava „u smislu rukovođenja i komandovanja, kao i praktičkog provođenja koje će početi po mom (Marićevom, op.aut.) naređenju.“, HMDCDR, fond Štaba Teritorijalne obrana Zapadna Slavonija: Komanda 28. partd, Pov. br. 350, 30. 7. 1991. godine. Telegram komandantu 32. korpusa.

⁸⁹ HMDCDR, ZPI: PS Pakrac, Depeša br.: 511-02-71/30-KU-140/91 od 9. 6. 1991. godine.

⁹⁰ Ivica MIŠKULIN, „Stranka ugroženog naroda – djelovanje Srpske demokratske stranke u zapadnoj Slavoniji 1990.-1991.“, 26.

⁹¹ HMDCDR, ZPI: PS Slavonska Požega, Br. 511-11-21-1/19-SP-19/1-91 od 18. 6. 1991.; HMDCDR, ZPI: PS Daruvar, Broj 511-02-21-71/4/91 od 1. 7. 1991. godine.

⁹² HMDCDR, ZPI: PS Podravska Slatina, Depeša br. 511-11-07-60-1641/1-91 od 25. 6. 1991. godine.

i ometala djelovanje hrvatskih snaga. Sukob u Sloveniji započeo je idući dan pokretanjem snaga JNA da zaposjednu granicu Slovenije s Austrijom i Italijom i uspostave nadležnost SFRJ na granici. Taj sukob je brzo završen u korist Slovenaca. Takav ishod srpskom vodstvu nije smetao, a postrojbe JNA su se nakon poraza morale povući iz Slovenije. To je dodatno ugrozilo Hrvatsku jer su snage JNA iz Slovenije razmještene u Bosnu i Hercegovinu i Srbiju, blizu hrvatske granice. Uz to, dok je trajao sukob u Sloveniji, JNA je dovela jake oklopno-mehanizirane snage na granicu Hrvatske i Srbije i smijenila zapovjednike 5. vojne oblasti i 5. korpusa RZ i PZO generale Slovence na čije su mjesto došli Srbi.⁹³

Na zapadnoslavonskom području dio Srba je nastavio s protuustavnim djelovanjem. Dana 28. lipnja 1991. godine u selu Kamenska u požeškoj općini policijska ophodnja namjeravala je izvršiti kontrolu prometa, te pokušala zaustaviti tri automobila; daruvarske, požeške i beogradske registracije, na cesti prema Vučjaku i Zvečevu. Nakon što vozači nisu zaustavili automobile već ubrzali, policijska ophodnja krenula je za njima. Kad je policijsko vozilo počelo dostizati bjegunce oni su stali, izašli iz automobila i otvorili vatru po policijskom automobilu. Policajci su na to izašli iz auta i uzvratili vatru pri čemu je smrtno stradao Milan Radojčić, tridesetpetogodišnjak iz Pakraca. Istražni sudac Milivoj Lazić ustvrdio je da je na ophodnju Radojčić pucao iz automatske puške Thompson, uz koju su nađena jedan prazan i četiri puna okvira metaka, te eksplozivna naprava ručne izrade. U sukobu je ranjen Milutin Ivanović, donedavni predsjednik požeškog SDS-a, koji je vozio u koloni s naoružanim pobunjenicima.⁹⁴ Novi slučaj sa smrtnim posljedicama dogodio se par dana kasnije, 1. srpnja 1991. godine, u istoj općini u selu Jakšić. Tamo su djelatnici policijske postaje Slavonska Požega izašli na dojavu „da se iz kamiona istovaraju sanduci sa oružjem“ i unose u kuću građana srpske nacionalnosti Jove Kljaića. Po dolasku policajaca na mjesto događaja Jovo Kljaić je zapucao po istima iz karabina, na što je vatra uzvraćena pri čemu je Kljaić ubijen.⁹⁵ Dijeljenje oružja pobunjenim Srbima otkriveno je i na području Virovitice. U nedjelju predvečer 30. lipnja 1991. godine pripadnici JNA Branko Štrbac, major sigurnosne službe JNA, i potpukovnik Alija Agić uhvaćeni su na djelu kako dijele oružje u dvorištu jedne kuće u Virovitici. Odmah su uhićeni zajedno s vlasnikom kuće Borivojem Šakotićem, rezervnim kapetanom JNA, kod kojeg je pronađeno pet automatskih

⁹³ Davor MARIJAN, „Hrvatsko ratište 1990.-1995.“, *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, (Zdenko Radelić, Davor Marijan, Nikica Barić, Albert Bing, Dražen Živić), Zagreb 2006., 117-119.; D. MARIJAN, *Slom Titove armije: JNA i raspad Jugoslavije 1987.-1992.*, 212-213.

⁹⁴ S. DIDOVIĆ, J. SIKIRICA, D. MIRKOVIĆ, „Pucano na policijsku patrolu“, *PL*, 4. 7. 1991.

⁹⁵ HMDCDR, ZPI: MUP RH, PS Slavonska Požega, Br. 511-11-21-1/1-KU-214/91 od 2. 7. 1991.

pušaka. Na mjesto događaja ubrzo su došla dva kamiona sa šezdeset naoružanih pripadnika JNA da spriječe uhićenje, no hrvatska strana nije popustila pritiscima, te je odvela uhićene u bjelovarsku Policijsku upravu. Dan kasnije, 1. srpnja 1991. godine, u Brezovom Polju kraj Virovitice uhićen je građanin srpske nacionalnosti kod kojeg su nađene automatska puška, bomba i municija. On je policiji potvrdio da je JNA u protekla tri dana dijelila oružje Srbima. I iz drugih sela virovitičke općine stizale su vijesti o naoružavanju srpskog stanovništva od strane JNA, pa je procijenjeno da se na virovitičkom području u srpskim kućama nalaze velike količine oružja što otežava situaciju na tom području.⁹⁶

U ljetnim mjesecima 1991. godine srpski ekstremisti su nastavili s napadima na hrvatske policajce, no još uvijek su to bile više terorističke akcije nego otvoreni rat. U Lipiku je u večernjim satima 15. srpnja 1991. godine pucano iz automatske puške na policijsku ophodnju u službenom automobilu. Ubijen je policajac Branko Čorak, a dva policajca su ranjena.⁹⁷ Par dana nakon toga, 17. srpnja 1991. godine, novi incident se dogodio kod mjesta Sirač u daruvarskoj općini, na cesti prema Voćinu. Šumski radnici dojavili su policiji da su osam kilometara od Sirača, u šumi zvanoj Purnica, naišli na osobe naoružane automatskim puškama i snajperima s četničkim obilježjima koje im nisu dopustile da u šumi rade svoj posao, već su ih vratile za Sirač. U isto vrijeme su četnici zaustavili i jedan kamion s drvima koji su nakon pretresa pustili natrag prema Siraču. Prema izjavama očevidaca radilo se o mlađim osobama koje nisu s područja Daruvara jer nitko od šumskih radnika nije prepoznao niti jednu osobu.⁹⁸ Istog dana na cesti Voćin – Sirač, na pet kilometara od Sirača zaustavljen je od strane naoružanih osoba u maskirnim uniformama i šajkačama na glavi privatni autoprijevoznik iz Mikleuša, kojem je rečeno: “Majstore od danas je šuma zauzeta, prolaza više nema.“ Nakon što mu teroristi nisu odgovorili da li može natrag već ponovili izrečeno autoprijevoznik je „od straha stavio kamion u pokret i krenuo u pravcu Sirača.“⁹⁹ Nakon dva dana, rano ujutro 19. srpnja 1991. godine, tamo su na poseban zadatak krenuli pripadnici specijalne policije Bjelovar u civilnom kombiju i civilnim odijelima. Na cesti Sirač – Voćin, na mostu preko rijeke Purnice, zaustavio ih je naoružani odmetnik i naredio im da izađu iz kombija, nakon čega je došlo do međusobnog okršaja. Na pripadnike policije vatru je otvorilo nekoliko odmetnika koji su se nalazili u zasjedi. Policajac

⁹⁶ F. B., „Dijelili oružje Srbima“, VL, 2. 7. 1991.

⁹⁷ HMDCDR, ZPI: MUP RH, PS Pakrac, Br. 511-02-70/23-KU-161/91 od 16. 7. 1991.

⁹⁸ HMDCDR, ZPI: MUP RH, PS Daruvar, Br. 511-02-21-1731/7-91 od 17. 7. 1991.

⁹⁹ HMDCDR, ZPI: MUP RH, PS Podravska Slatina, Depeša broj: 511-07-61-1780/91. od 19. 7. 1991.

Željko Cindrić je ubijen na licu mjesta, dok su sedmorica ranjena od kojih je jedan policajac, Ivica Filković, ubrzo preminuo od posljedica ranjavanja. Ubrzo je na mjesto događaja došlo još pripadnika specijalne policije MUP-a, nakon čega su se odmetnici razbježali u šumu. Prema obavljenom uviđaju na policajce je pucano s tri strane, a na mjestu zločina pronađene su dvije vojničke kape „sa četničkim obilježjima – kokardama.“¹⁰⁰

Nedugo iza tog događaja, 20. srpnja 1991. godine, u kasnim večernjim satima u Daruvaru su s leđa iz pištolja ubijeni policajci Policijske stanice Daruvar Robert Žili, Miroslav Polak i Ivica Rončević dok su obavljali redovnu ophodnju u središtu grada.¹⁰¹ Ubojstva hrvatskih policajaca proširila su se i na područje novogradiške i orahovičke općine. U mjestu Trnakovac kod Okučana 6. kolovoza 1991. godine srpski teroristi su iz zasjede pucali na redovnu policijsku ophodnju Policijske ispostave Stara Gradiška, pri čemu je ubijen policajac Slavko Došlić, teže je ranjen Vladimir Berić, a Robert Klaić je ostao nepovrijeđen.¹⁰² Par dana kasnije u prijepodnevnim satima 11. kolovoza 1991. godine na cesti Humljani – Pušina policijska ophodnja Policijske stanice Orahovica naišla je „na dobro skrivenu zasjedu pobunjenih Srba“ iz koje je na policijsko vozilo otvorena vatra iz automatskog oružja. Policajac Stjepan Mlakar je na mjestu poginuo, dok je teže ranjen Franjo Sterle, a lakše Josip Jurković.¹⁰³ Isti dan u večernjim satima na cesti prema Velikoj Peratovici srpski teroristi su uhitili i nasilno odveli u zatvor u Velikoj Peratovici tri civila hrvatske nacionalnosti. Razmijenjeni su nakon tri dana maltretiranja u zatvoru.¹⁰⁴

Rasplamsalu pobunu i terorističko djelovanje pobunjeni Srbi nastojali su institucionalizirati 12. kolovoza 1991. godine proglašenjem Srpske autonomne oblasti Zapadna Slavonija „kao integralni dio Krajine koji će u ratnom periodu samostalno kao institucija da postoji do slobode odnosno do trenutka kad će ona moći i integralno da funkcioniše.“¹⁰⁵ Nakon toga kreće otvoreni rat na zapadnoslavonskom području protiv Hrvatske s ciljem pripajanja tog teritorija velikoj Srbiji.

¹⁰⁰ HMDCDR, ZPI: MUP RH, PS Daruvar, Br: 511-02-21-SP-82 od 19. 7. 1991.; HMDCDR, ZPI: MUP RH, PU Bjelovar, Br: 511-02-01/5519/91 od 19. 7. 1991.

¹⁰¹ HMDCDR, ZPI: MUP RH, PS Daruvar, Br. 511-02-21-1731/10-91 od 21. 7. 1991.

¹⁰² Vlado RADOŠIĆ, *Pakao srpskog logora Stara Gradiška 1991. godine*, Nova Gradiška 2012., 21.

¹⁰³ Miroslav GAZDA, *Zločin za koji nitko nije odgovarao*, Virovitica 2011., 32.

¹⁰⁴ *Ratni zločini srpskih vojnih i paravojnih postrojbi u zapadnoj Slavoniji i Banovini 1991.-1995.*, Sisak 1997., 13.

¹⁰⁵ *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995.– Dokumenti (knjiga 4): Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (siječanj-lipanj 1992.)*, (urednik Mate Rupić), Zagreb-Slavonski Brod 2008., 259.

4. VELIKOSRPSKA AGRESIJA NA ZAPADNU SLAVONIJU

4.1. Bojno polje, sudionici, planovi

4.1.1. Zemljopisna i prometna obilježja zapadnoslavonskog bojišta

Područje općina zapadne Slavonije na kojem je došlo do pobune dijela Srba početkom devedesetih godina 20. stoljeća obuhvaćalo je 7006 km².¹⁰⁶ Prema geografskim odrednicama zapadna Slavonija smještena je između rijeke Drave na sjeveru, rijeke Save na jugu, rijeke Ilove i đurđevačko-križevačkog područja na zapadu, te nizina rijeka Karašice i Orljave na istoku.¹⁰⁷ Zapadnoslavonski prostor na sjeveru graniči s Mađarskom, a na jugu graniči s Bosnom i Hercegovinom i to područjem na kojem su Srbi bili u većini što je uvelike olakšavalo poziciju pobunjenih zapadnoslavonskih Srba. Na pravcu istok zapadna Slavonija razdvaja istočnu Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem od ostatka Hrvatske što joj daje iznimnu stratešku važnost. Prometni, a ujedno i geostrateški značaj zapadne Slavonije jasno je vidljiv i iz isprepletenosti toga prostora cestama, prugama i rijekama.

Reljefno je to uglavnom brdovito područje s iznimkom krajnjeg juga zapadne Slavonije gdje je uz rijeku Savu ravnica. Uz tok rijeke Save, kroz nekadašnje općine Novska i Nova Gradiška, prolazi međunarodna prometnica autocesta Zagreb - Beograd kao najvažniji cestovni pravac hrvatskog sjevera i do 1990. godine glavni tranzitni pravac između Zapadne Europe i Bliskog Istoka.¹⁰⁸ Sjeverno od stare ceste Novska – Okučani uzdižu se Novljansko i Kričko brdo, a u nastavku prema istoku, iznad stare ceste Okučani – Nova Gradiška, počinju obronci planine Psunj. Psunj se na sjeveru proteže do komunikacije Pakrac – Kamenska - Požega, a sjeverno od te komunikacije je Ravna Gora na koju se sjeverno od Kamenske u pravcu sjevera i istoka nastavlja planina Papuk. Sjeverni obronci Papuka završavaju u tadašnjim općinama Daruvar i Podravska Slatina, a istočni u tadašnjim općinama Orahovica i Slavonska Požega. Sjeverozapadno od Papuka, odnosno od komunikacije Daruvar – Suhopolje, na grubišnopoljskom području počinju obronci Bilogore koja se proteže dalje u pravcu bjelovarskog područja. Ta

¹⁰⁶ *Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gospodarstava 31. ožujak 1991. Stanovništvo prema narodnosti po naseljima*, Zagreb, 1992., prikazi V, XIV, XXX, LIII, LV, LX, LXV, LXIX, LXXI i XCI.

¹⁰⁷ „Slavonija“, *Hrvatska enciklopedija*. Dostupno na URL <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=56610>
Preuzeto 23. rujna 2013. godine.

¹⁰⁸ Hrvatske autoceste, Autocesta A3 Bregana – Zagreb – Lipovac. Dostupno na URL <http://www.hac.hr/?task=aut>
Preuzeto 11. travnja 2010. godine.

brdska područja obrasla su gustom šumom što je bila velika prednost srpskim teroristima u pobunjeničkom djelovanju.¹⁰⁹

Uz već spomenute komunikacije treba dodati ceste koje povezuju južni i sjeverni dio tog područja: Kutina – Grubišno Polje – Virovitica, Novska – Pakrac i Stara Gradiška - Okučani – Lipik – Pakrac – Daruvar – Grubišno Polje – Virovitica. Sve navedene komunikacije bile su ugrožene djelovanjem srpskih pobunjenika. Na sjeveru tog područja nalazi se Podravska magistrala koja ide pravcem Koprivnica – Virovitica – Slatina – Orahovica – Našice - Osijek. Ova komunikacija je bila osobito značajna s obzirom da je u kolovozu 1991. godine prekinut posavski prometni pravac kod Okučana. Iako mjesta na toj komunikaciji nije izravno zahvatila srpska pobuna, pobunjenici su bili na par kilometara udaljeni od te prometnice, te su je često ugrožavali artiljerijskim djelovanjem.¹¹⁰ Srpska artiljerija je iz okupiranih mjesta u slatinskoj općini mogla djelovati skroz do granice s Republikom Mađarskom, pa je postojala mogućnost da se Hrvatska presiječe na dva dijela i odvoji istočna Slavonija od ostatka Hrvatske.

Uz ceste, kroz zapadnu Slavoniju na njenom južnom dijelu prolazi međunarodna željeznička pruga Zagreb – Beograd, te lokalna pruga koja se odvaja sa željezničke pruge Zagreb – Beograd preko Pakraca za Viroviticu. Pored toga promet se odvija rijekama Dravom i Savom, a dva mosta, Jasenovac – Gradina i Stara Gradiška – Bosanska Gradiška, povezuju ovaj dio Hrvatske s Bosnom i Hercegovinom, što potvrđuje geostratešku važnost ovog područja.

4.1.2. Vojno - teritorijalni ustroj i organizacija hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji

Vojno - teritorijalnim ustrojem Republike Hrvatske od kraja rujna 1991. godine zapadnoslavonsko bojište nalazilo se u tri operativne zone. U 1. Operativnu zonu Osijek ulazio je istočni dio zapadnoslavonskog bojišta, odnosno općine Podravska Slatina, Orahovica i Slavonska Požega. Pod 2. Operativnu zonu Bjelovar spadao je sjeverozapadni dio zapadnoslavonskog bojišta, odnosno općine Bjelovar, Virovitica, Grubišno Polje, Daruvar i Pakrac. U 3. Operativnu zonu Zagreb ulazio je južni dio zapadnoslavonske bojišnice, odnosno općine Novska i Nova Gradiška.¹¹¹

U listopadu 1991. godine Glavni stožer Hrvatske vojske zapovjedio je da se, u cilju efikasnijeg vođenja i zapovijedanja postrojbama Hrvatske vojske i drugim oružanim sastavima,

¹⁰⁹ *SFRJ - Regionalna vojna geografija II (2. izdanje)*, Beograd 1984., 21., 25.

¹¹⁰ Dragutin PELIKAN, *Slatina u vjetrovima povijesti*, Slatina 1997., 232-234.

¹¹¹ RH, Predsjednik, Broj 1014/91, 30. 9. 1991., Zagreb. Odluka o vojnopodručnoj podijeli Republike Hrvatske.

neke operativne zone dijele na operativne pravce i sektore. Prema toj zapovijedi u Operativnoj zoni Bjelovar trebalo je formirati zapovjedništvo sektora za teritorij općina Pakrac, Daruvar, Garešnica i Grubišno Polje sa sjedištem u Pakracu i zapovjedništvo teritorija općina Virovitica, Đurđevac, Koprivnica sa sjedištem u Virovitici. Zapovjednik operativne zone Bjelovar predlaže Glavnom stožeru HV zapovjednike novo određenih sektora za postavljenje, a svojom zapovijedi postavlja ostale članove zapovjedništva. Zapovjedništvo je trebalo imati uz zapovjednika tri do četiri časnika.¹¹² Istu zapovijed je Operativna zona Bjelovar 20. listopada 1991. godine prosljedila podređenim postrojbama i kriznim štabovima navedenih općina.¹¹³ Već sljedeći dan Glavni stožer Hrvatske vojske postavio je na dužnost zapovjednika sektora za teritorij općina Pakrac, Daruvar, Garešnica i Grubišno Polje i zapovjednika sektora za teritorij Virovitica, Đurđevac i Koprivnica iz čega se može zaključiti da su Sektori Pakrac i Virovitica započeli s radom.¹¹⁴ Uz to, da bi se objedinilo zapovijedanje u oslobodilačkim operacijama na zapadnoslavonskom bojištu, Glavni stožer Hrvatske vojske je 21. studenog 1991. godine zapovjedio da se 123. brigada iz Slavonske Požege i 136. brigada iz Podravske Slatine, koje su bile ustrojbeni dio Operativne zone Osijek, podrede Operativnoj zoni Bjelovar.¹¹⁵ Dana 1. prosinca 1991. godine zapovjedništvo Operativne zone Bjelovar zatražilo je od Glavnog stožera Hrvatske vojske da im se iz osječke operativne zone pridoda i 2. bojna 132. našičke brigade iz Orahovice.¹¹⁶ Prema tom zahtjevu Glavni stožer HV je 5. prosinca 1991. godine zapovjedio da se „zbog efikasnijeg borbenog djelovanja na širem području Orahovice i Podravske Slatine od 8,00 sati 7. 12. 1991. godine predpočinjava (se) pod OZ Bjelovar bataljun HV iz Orahovice koji se nalazi u sastavu 132. brigade HV Našice.“¹¹⁷

Time su sve hrvatske vojne postrojbe koje su sudjelovale u oslobodilačkim operacijama na zapadnoslavonskom bojištu sjeverno od rijeke Pakre bile pod zapovjedništvom Operativne zone Bjelovar.

¹¹² Središnji vojni arhiv Ministarstva obrane Republike Hrvatske (dalje SVA MORH), fond Operativne zone (dalje OZ) Bjelovar: Republika Hrvatska (dalje RH), Glavni stožer Hrvatske vojske (dalje GS HV), Klasa: 804-01/93/62, Urbroj: 5120-01-91-42, 17. 10. 1991., Zagreb. Mjere na formiranju novih jedinica i efikasnije zapovijedanje.

¹¹³ SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjedništvo operativne zone Bjelovar (dalje ZOZB), Op. br. 340., 20. 10. 1991., Bjelovar. Mjere za formiranje novih jedinica i efikasnije zapovijedanje.

¹¹⁴ RH, GS HV, Klasa: 112-01/91-01/124, Urbroj: 5120-33-91-2, 21. 10. 1991., Zagreb. Zapovijed za postavljenje.

¹¹⁵ RH, Zapovjedništvo Operativne zone Osijek, int. br. 525-122-42, 21. 11. 1991., Osijek.

¹¹⁶ RH, ZOZB, Klasa: 032-04/92-02, Ur.br.: 1077-03-98-13, 12. 02. 1992., Bjelovar. Ratni dnevnik Zapovjedništva 2. OZ, knjiga I (prva).

¹¹⁷ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Ministarstvo obrane (dalje MO), Glavni stožer, Klasa: 8/91-01/352, Urbroj: 5120-26-91-2, 5. 12. 1991. godine.

Na južnom dijelu zapadnoslavonskog bojišta, koje je bilo pod ingerencijom Operativne zone Zagreb, odlukom, vjerojatno usmenom, Glavnog stožer Hrvatske vojske početkom listopada 1991. godine oformljeno je Zapovjedništvo Operativne grupe Posavina. Takva odluka donesena je iz više razloga. Prvi razlog je bio prodor snaga 5. banjalučkog korpusa Jugoslavenske narodne armije iz pravca Bosanske Gradiške u zapadnu Slavoniju, zbog čega je ozbiljno narušen sustav obrane hrvatskih snaga, pri čemu su hrvatske postrojbe dovedene u vrlo tešku situaciju. Drugi razlog je bio taj što su hrvatske postrojbe na tom dijelu bojišta bile slabo naoružane, nedovoljno brojne i sa slabom artiljerijskom podrškom, a bio je prisutan i znatan nedostatak koordinacije u vođenju obrane toga prostora. Zapovjednik Operativne grupe Posavina prvotno je trebao biti potpukovnik Fedor Santini, no s obzirom da to nije realizirano 9. listopada 1991. godine Glavni stožer HV-a je na područje Novske uputio pukovnika Rudija Stipčića sa zadatkom da konsolidira obrambene redove, pokrene mobilizaciju i popunu postrojbi u općini Novska, te da oformi Zapovjedništvo Operativne grupe Posavina.¹¹⁸ Operativna grupa Posavina bila je zadužena za vođenje borbenih djelovanja hrvatskih snaga na novogradiškom i novljanskom bojištu, te u dijelu pakračke općine južno od crte Poljana (uključno) – rijeka Pakra - Donji Čaglić (uključno).¹¹⁹

Postrojbe hrvatskih snaga koje su sudjelovale u oslobodilačkim operacijama na zapadnoslavonskom bojištu bile su brojne, različitih veličina, te raznoliko opremljene i obučene za borbeno djelovanje. Najveća združena postrojba u hrvatskoj vojsci tada je bila brigada. Ona je nastala po uzoru na partizansku brigadu JNA i TO, mada je u odnosu na njih u nekim segmentima naoružanja bila slabija. Brojčano je brigada Zbora narodne garde, odnosno kasnije Hrvatske vojske, trebala imati 1930 ljudi, 20 automatskih pištolja, 552 pištolja, 1393 automatske puške, 162 poluautomatske puške, 81 snajpersku pušku, 100 puškostrojnica, devet strojnice, 137 ručnih bacača, 12 minobacača 60-82 mm, dva jednocijevna protuzračna topa 20 mm, 30 protuzrakoplovnih lansirnih oruđa *Strela-2M*, 29 borbenih vozila i 27 oklopnih transportera. U odnosu na predviđeni ustroj većina brigada ZNG-a imala je četiri, a ne tri bojne. Bojna Zbora narodne garde po formaciji trebala je brojati 540 ljudi, naoružanih sa 154 pištolja, četiri automatska pištolja, 27 snajperskih pušaka, 372 automatske puške, 54 poluautomatske puške, 32 puškostrojnice, tri strojnice, 45 ručnih bacača, šest protuzrakoplovnih lansirnih oruđa *Strela-2M*,

¹¹⁸ SVA MORH, fond Zapovjedništvo Operativne grupe Posavina (dalje ZOGP): RH, Zbor narodne garde (dalje ZNG), ZOGP, Ur.br. 485/92, 20. 2. 1992. Analiza borbene spremnosti OG Posavina.; D. MARIJAN, *Novska u Domovinskom ratu*, 220.

¹¹⁹ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Br. 1467-1, 25. 11. 1991., Granice zone.

četiri minobacača 60 ili 82 mm, devet borbenih vozila i devet oklopnih transporterâ.¹²⁰ No, hrvatske postrojbe 1991. godine uglavnom nisu imale navedeno naoružanje, osobito ne borbenâ i oklopna vozila. Prema pravilima o upotrebi brigada JNA, brigade gore navedene jačine bile su namijenjene za ratno djelovanje na pomoćnim pravcima prohodnog zemljišta, te su bile „ispod taktičko-tehničke razine operativnih dijelova JNA“.¹²¹

Najjača postrojba u Operativnoj grupi Posavina bila je 1. brigada Zbora narodne garde iz Zagreba. To je bila, uz satniju 3. gardijske brigade, jedina profesionalna brigada koja je djelovala u oslobodilačkim operacijama na zapadnoslavonskom bojištu. U srpnju 1991. godine po formaciji ta brigada je brojala 1565 ljudi, a bila je popunjena sa 72% pripadnika. Može se pretpostaviti da je njen broj do listopada 1991. nešto narastao s obzirom da su unutar nje do tada formirane još neke postrojbe od kojih svakako treba izdvojiti oklopno mehaniziranu bojnu.¹²² Prva brigada ZNG-a na novljanskom bojištu vršila je smjene unutar same brigade tako da u upotrebi nikada nije bila cijela brigada.¹²³ Uz ovu brigadu konstantu na području djelovanja OG Posavina činile su domicilne postrojbe. Na području Novske prvotno je to bio 62. samostalni bataljun, koji je bio osnova za ustroj 125. brigade HV sredinom listopada 1991. godine, a na području Nove Gradiške 121. brigada HV (osnova za ustroj ove brigade, krajem rujna 1991. godine, bila je 3. bojna 108. brigade) i novogradiška 3. satnija 3. bojne 3. brigade Zbora narodne garde. Povremeno, odnosno u smjenama, na novljanskom bojištu su djelovale u dijelovima ili cjelini sljedeće postrojbe: 8. brigada Samobor (od 13. 11. 1991. godine preimenovana u 151. brigadu HV), 105. brigada HV Bjelovar, 117. brigada HV Koprivnica, 51. samostalni bataljun HV Vrbovec, 53. samostalni bataljun HV Dugo Selo, 56. samostalni bataljun HV Kutina, 65. samostalni bataljun Ivanić Grad, 2. bojna 153. brigade HV Velika Gorica, 2. mješoviti protuoklopni artiljerijski puk Križevci i Samostalna dragovoljačka satnija 100. brigade HV Zagreb. Na novogradiškom dijelu bojišnice djelovali su u smjenama dijelovi 108. brigade HV Slavonski Brod, 99. brigada HV Zagreb i 1. bojna 149. brigade HV Zagreb. U zoni odgovornosti OG Posavina djelovale su i manje dragovoljačke postrojbe, među kojima su bili i pripadnici Hrvatskih obrambenih snaga.¹²⁴ Uz

¹²⁰ Davor MARIJAN, *Bitka za Vukovar*, Zagreb – Slavonski Brod 2004., 22-23.

¹²¹ Davor MARIJAN, „Sudionici i osnovne značajke rata u Hrvatskoj 1990.-1991.“, *Časopis za suvremenu povijest*, 40/2008., br. 1, 62.

¹²² *1. gardijska brigada Hrvatske vojske – Tigrovi*, (glavni urednik Josip Lucić), Zagreb 2012., 33., 70-72.

¹²³ SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 109/91 od 02. 11. 1991. Izvješće.

¹²⁴ *Povijest djelovanja Operativne grupe „Posavina“ 9. 10. 1991. – 10. 7. 1992.*, (bez mjesta nastanka), 1992., 1.; Rudi STIPČIĆ, *Napokon smo krenuli...*, Zagreb 1996., 172-179.; J. RAGUŽ, *Ratni put 151. samoborske brigade HV*, 228.; Josip MIKŠIĆ, *Do smrti i natrag*, Nova Gradiška 2010., 165.; Ante VUKŠIĆ, *Novogradiški žrtvoslov*,

pripadnike Hrvatske vojske djelovale su i lokalne policijske snage iz općina Novska i Nova Gradiška.¹²⁵

Pod Operativnom zonom Bjelovar u oslobodilačkim operacijama sudjelovale su domicilne postrojbe: 127. brigada HV Virovitica, 123. brigada HV Slavonska Požega, 136. brigada HV Podravska Slatina, 2. bojna (iz Orahovice) 132. brigade HV Našice, 55. samostalni bataljun Bjelovar, 57. samostalni bataljun HV Grubišno Polje (u prosincu 1991. godine je preimenovan u 77. samostalni bataljun HV), 52. samostalni bataljun HV Daruvar, 76. samostalni bataljun Pakrac, Protudiverzantska četa OZ Bjelovar, Izviđačko-diverzantski vod OZ Bjelovar, 19. mješoviti protuoklopni artiljerijski divizion Virovitica i 24. mješoviti artiljerijski divizion Daruvar. Uz navedene postrojbe na zapadnoslavonskom bojištu podređene OZ Bjelovar djelovale su određeno vrijeme ili u smjenama postrojbe 104. brigade HV Varaždin, postrojbe 105. brigade Bjelovar, postrojbe 117. brigade HV Koprivnica, postrojbe 54. samostalnog bataljuna HV Čakovec i postrojbe 73. samostalnog bataljuna HV Garešnica.¹²⁶ Prema procjeni Operativne zone Bjelovar od 9. studenog 1991. godine prosječna popunjenost postrojbi te operativne zone bila je oko 70% od ustrojbene formacije. Uz to je navedeno da se nove postrojbe ne mogu mobilizirati jer nema oružja i opreme za iste.¹²⁷

Iako se broj hrvatskih postrojbi u zapadnoj Slavoniji čini respektabilan, Hrvatska vojska je bila tek u stvaranju i nije bila imuna na „dječje bolesti“. Najzorniji primjer toga je 105. brigada HV Bjelovar koja je neko vrijeme djelovala na zapadnoslavonskom bojištu. Brigada je zapovijed za mobilizaciju dobila uvečer 12. listopada 1991. godine. Već idući dan u 12 sati morala je krenuti na pakračko bojište, a 14. listopada su dobili zapovijed za napad za 15. listopad 1991. godine. Brigada je bila popunjena sa 60% ljudstva, od kojih većina nije imala nikakvo borbeno iskustvo, a zaduženo oružje nisu stigli provjeriti gađanjem. Uz to, od 60% mobiliziranih pripadnika brigade 700 pripadnika nije imalo osobno naoružanje i tako su poslani na bojište. Pola naoružanih pripadnika brigade je bilo naoružano oružjem manje vatrene moći, većinom puškama

Nova Gradiška 2009., 413.; D. MARIJAN, *Novska u Domovinskom ratu*, 226.; Davor MARIJAN, *Graničari: Prilog za ratni put 108. brigade Zbora narodne garde Republike Hrvatske*, Slavonski Brod 2006., 26.

¹²⁵ D. MARIJAN, *Novska u Domovinskom ratu*, 37.; J. MIKŠIĆ, *Do smrti i natrag*, 125.

¹²⁶ SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovijed zapovjednika 2. OZ, Ur. br. 222-1 od 19. 12. 1991. godine.; HMDCDR, ZMG: DVD 2907, PowerPoint prezentacija, Borislav VITOCH, „Domovinski rat 1991. godine na širem prostoru grada Grubišno Polje“, 2004.; SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zap. sektora Pakrac, Broj: 1-17-3., 23. 12. 1991., Garešnica. Dopuna zapovjesti za napad.; SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovijed zapovjednika 2. OZ, Ur. br. 221-1 od 19. 12. 1991. godine.; A. MIJATOVIĆ, *Otkos-10*, 216-217.; I. DEBIĆ, A. DELIĆ, *Otkos*, 102.; HMDCDR, ZPI: Elaborat raščlambe bojnih djelovanja za područje Virovitica – Slatina 1990.-1991., Osijek, srpanj 1999., 48-49.

¹²⁷ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, ZOZB, Op. broj: 982-1, 9. 11. 1991., Bjelovar. Stanje jedinica OZ Bjelovar.

M-48 i zastarjelim ruskim automatima *Špagin* koji su se u dosta slučajeva pokazali neispravnim. Problem je bio i s intendantskom opremom. Nije bilo opreme za oko 800 ljudi ili su imali samo dijelove opreme, pa su vojnici bili obučeni u svakakvim kombinacijama: civilna odjeća, uniforme JNA, dijelovi maskirne uniforme.¹²⁸ Sredinom studenog 1991. godine slične probleme imala je i 117. brigada HV iz Koprivnice. Dan prije odlaska na bojište 2. bojni 117. brigade nedostajalo je oružja, opreme i streljiva. Veliki dio postrojbe bio je naoružan isključivo puškama M-48, a situacija je bila „kritična s toplim vešom i vjetrovkama“. Zbog toga zapovjedništvo brigade je tražilo od OZ Bjelovar da omogući opremanje i naoružavanje postrojbi „kako bi sutra prije podne mogli otići na bojište“.¹²⁹ To su samo neki od primjera problema s kojima su se susretale gotovo sve hrvatske postrojbe na zapadnoslavonskom bojištu. Nedostatak naoružanja i vojne opreme u Hrvatskoj vojsci 1991. godine bio je više pravilo nego iznimka.¹³⁰

Uz postrojbe Hrvatske vojske u operacijama su sudjelovale i postrojbe MUP-a RH, kao i lokalni odredi Narodne zaštite.¹³¹ Policijske snage na području zapadne Slavonije su od 21. lipnja 1991. godine bile ustrojene u četiri policijske uprave. Najviše zapadnoslavonskih općina je obuhvaćala Policijska uprava Bjelovar kojoj je sjedište bilo u Bjelovaru.. To su bile općine Bjelovar, Daruvar, Grubišno Polje, Pakrac i Virovitica. Pod Policijskom upravom Kutina, kojoj je sjedište bilo u Kutini, bila je općina Novska. Na istočnom dijelu zapadnoslavonskog bojišta pod Policijskom upravom Osijek, kojoj je sjedište bilo u Osijeku, bile su općine Orahovica i Podravska Slatina. Pod Policijskom upravom Slavonski Brod, sa sjedištem u Slavonskom Brodu, bile su općine Nova Gradiška i Slavonska Požega.¹³²

¹²⁸ Stjepan IVANIĆ, *Da se ne zaboravi*, Bjelovar 2006., 73-79., 118.

¹²⁹ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, 117. br. HV „R“, Br. 99-18, 11. 11. 1991., Koprivnica. Dnevno izvješće za dan 11. 11. 1991. godine.

¹³⁰ Davor MARIJAN, „Sudionici i osnovne značajke rata u Hrvatskoj 1990.-1991.“, *ČSP*, 40/2008., br. 1, 62.

¹³¹ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Op. br. 974-41, 16. 12. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće.; Dragutin HUBAK, *Policijska na braniku Hrvatske: 1991.-1992.*, Bjelovar 1994., 17-20.; I. DEBIĆ, A. DELIĆ, *Otkos*, 124.

¹³² Uredba Vlade Republike Hrvatske o sjedištu i području na kojem se osnivaju policijske uprave, *Narodne novine*, br. 30, 21. 6. 1991.

4.1.3. Organizacija i vojno- teritorijalni ustroj Jugoslavenske narodne armije i pobunjenih Srba na zapadnoslavonskom bojištu

Vojno ustrojavanje naoružanih srpskih pobunjenika u zapadnoj Slavoniji započelo je početkom srpnja 1991. godine. Organiziranje je vodio pukovnik JNA Nikola Marić iz vojnog skladišta Polom u Doljanima pokraj Daruvara, koji je bio „komandant“ 28. partizanske divizije 32. varaždinskog korpusa JNA. Uz njega, u „duhu [...] teoretskih uputstava“ zapovjednika 32. korpusa, generala Vladimira Trifunovića, odluku o vojnom organiziranju zapadnoslavonskih Srba donijeli su „komandanti 1. i 21. partizanske brigade, a realizovali je još 4 starješine i 1 građansko lice.“¹³³ Djelovanje pobunjenih Srba u sklopu partizanskih postrojbi JNA povezano bi ih s tradicijom partizanske borbe iz Drugog svjetskog rata, što bi dodatno potvrdilo njihovo propagandno djelovanje o borbi protiv nove hrvatske vlasti koju su poistovjećivali s ustašama. U tu svrhu pobunjeni Srbi su spominjali da se snagama MUP-a Republike Hrvatske, uz postrojbe TO Zapadne Slavonije, suprotstavljaju i „borci 12. slavonske udarne brigade“. Ta brigada djelovala je na području zapadne Slavonije u Drugom svjetskom ratu.¹³⁴ Na području Grubišnog Polja pobunjenici sa sjedištem u Velikoj Peratovici djelovali su sredinom kolovoza 1991. godine pod imenom Bilogorski odred i tako su se predstavljali u pregovorima s hrvatskim vlastima grubišnopoljske općine. Ipak i oni su kasnije djelovali kao teritorijalna obrana općine Grubišno Polje.¹³⁵ Organiziranje pobunjenika u sklopu 28. partizanske divizije JNA i podređenih joj brigada nije zaživjelo, već su se organizirali kao teritorijalna obrana pod „komandom“ 5. banjalučkog korpusa Jugoslavenske narodne armije od kojeg su dobivali „platu, hranu, oružje i municiju“.¹³⁶ Zapovjednik 28. partizanske divizije JNA pukovnik Nikola Marić nastavio je svoje djelovanje u štabu Teritorijalne obrane Zapadna Slavonija kao savjetnik.¹³⁷

Štab Teritorijalne obrane Zapadna Slavonija formiran je u kolovozu 1991. godine i prvotno se nalazio u selu Brusnik kod Pakraca, a njegov prvi zapovjednik bio je Veljko

¹³³ HMDCDR, Štab TO Zapadna Slavonija: Komanda 28. partd, pov. br. 350, 30. 7. 1991. godine. Telegram Komandantu 32. korpusa.

¹³⁴ HMDCDR, Štab TO Zapadna Slavonija: Štab TO Zapadne Slavonije, Saopštenje za javnost za 18./19. 8. 1991. godine.

¹³⁵ HMDCDR, ZPI: PS Grubišno Polje, dep. br. 511-02-41-SP-101/3-91, 14. 8. 1991.; HMDCDR, Štab TO Zapadna Slavonija: SFRJ, SAO Krajina, Opštinski štab TO Grubišno Polje, 15. 9. 1991., Velika Peratovica. Naredba. Kut. 3.

¹³⁶ HMDCDR, fond Glavnog štaba Srpske vojske krajine: Komanda 18. korpusa, pov. br. 8-4, 24. 4. 1994. godine. Izdavanje jedinstvenih uverenja po osnovi pogibije i ranjavanja traži.; *Haški tribunal VII/28 – Suđenje Slobodanu Miloševiću: transkripti*, Beograd 2006., 422-423.

¹³⁷ HMDCDR, Štab TO Zapadna Slavonija: Štab TO Zapadne Slavonije, Broj: 50/91, 31. 10. 1991. Spisak članova komande TO Zapadne Slavonije. Kut. 1.

Vukelić.¹³⁸ Najraniji dokument koji ukazuje na postojanje štaba je od 18. kolovoza 1991. godine, pod nazivom Ratni štab Teritorijalne obrane za Zapadnu Slavoniju.¹³⁹ Početkom rujna 1991. godine Teritorijalna obrana Zapadna Slavonija u svom sastavu je imala 7800 ljudi. Općinski štabovi bili su formirani u Okučanima, Pakracu, Daruvaru, Grubišnom Polju, Podravskoj Slatini, Orahovici i Slavonskoj Požegi. Glavni štab TO za zapadnu Slavoniju je bio u Zvečevu na planini Papuk.¹⁴⁰ Iako isti takav podatak nalazimo i u jednom dokumentu iz 1992. godine, u kojem se spominje i da je sjedište općinskog štaba Orahovica bilo u Slatinskom Drenovcu, na temelju nekih izvora može se pretpostaviti da su pobunjeni Srbi iz općine Orahovica djelovali u sklopu Štaba TO Podravska Slatina.¹⁴¹ Na to nam ukazuje dokument s kraja listopada 1991. godine u kojem zapovjedništvo Papučkog odreda iz TO Podravska Slatina traži, zbog kadrovskih problema, da im se dovedu, tj. mobiliziraju bivši djelatnici štaba TO Podravska Slatina kao i jedan dugogodišnji radnik iz štaba TO Orahovica, te svjedočenje pripadnika TO Podravska Slatina na suđenju Slobodanu Miloševiću u Haagu.¹⁴² Uz to je 1991. godine sigurno djelovao Štab TO Novska koji je postojao najkasnije početkom rujna sa sjedištem u mjestu Rajić i brojao je 340 ljudi.¹⁴³

Sredinom listopada 1991. godine štabu TO Zapadna Slavonija bilo je podređeno sedam općinskih štabova: Okučani, Novska, Pakrac, Daruvar, Grubišno Polje, Slavonska Požega i Podravska Slatina. U njima je djelovalo 7000 ljudi organiziranih u 10 bataljuna, 42 čete i 1 samostalni odred. Tada je zapovjednik štaba još uvijek bio Veljko Vukelić¹⁴⁴. Najkasnije od 20. listopada 1991. godine zapovjednik štaba postaje dotadašnji načelnik štaba TO Zapadna

¹³⁸ *Haški tribunal VII/28 – Suđenje Slobodanu Miloševiću: transkripti*, 423., 468.

¹³⁹ HMDCDR, Štab TO Zapadna Slavonija: Ratni štab TO za Zapadnu Slavoniju, 18. 8. 1991., Donji Borki, Uredba. Kut. 1.

¹⁴⁰ *Činjenice o Zapadnoj Slavoniji*, Veternik 1994., 41.

¹⁴¹ Dokument RSK, Vlada Srpske oblasti Zapadne Slavonije, ožujak 1992., Okučani. Otvorena pitanja utvrđivanja granica zone pod zaštitom ujedinjenih nacija i ostvarivanja mirovnih planova u Zapadnoj Slavoniji vidi u *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995.– Dokumenti (knjiga 4)*, 183.

¹⁴² HMDCDR, Štab TO Zapadna Slavonija: Komanda Papučkog odreda, Broj: 29/91, 26. 10. 1991., Čeralije. Zahtjev za mobilizaciju neophodno potrebnih ljudi. Kut. 3.; *Haški tribunal VII/28 – Suđenje Slobodanu Miloševiću: transkripti*, 435-438.

¹⁴³ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, Obavještajno izvješće od 12. 12. 1991., Novska.; HMDCDR, Štab TO Zapadna Slavonija: Naredba pov. br. 10-1 komandanta Štaba TO Novska od 10. 11. 1991. godine. Kut. 4.; Treba napomenuti da su od 1992. godine pripadnici TO Novska u dokumentima i publikacijama vođeni u sklopu TO Okučani, što može zbuniti kod istraživanja djelovanja te postrojbe 1991. godine. Primjer toga vidi u *Stradanja srpskog naroda na području Zapadne Slavonije po opštinama*, Okučani 1992., 13-15.

¹⁴⁴ HMDCDR, Štab TO Zapadna Slavonija: Štab TO Zapadne Slavonije, Broj: 26/91, 16. 10. 1991. godine. Izvještaj. Kut. 1.; HMDCDR, Štab TO Zapadna Slavonija: Tablice ključeva. 4. 11. – 10. 12. 1991. godine. Kut. 1.; HMDCDR, Štab TO Zapadna Slavonija: Štab TO Zapadna Slavonija, Broj: Pov. 80/91., 7. 12. 1991. Zahtev za popunu namirnicama. Kut. 1.

Slavonija potpukovnik Milan Lončar. Nedugo nakon toga, 5. studenog 1991. godine, Generalštab JNA postavio je na mjesto zapovjednika Štaba TO Zapadna Slavonija pukovnika Jovana Trbojevića, dotadašnjeg zapovjednika TO Novi Sad.¹⁴⁵

Pobunjeni zapadnoslavonski Srbi su teritorijalni opseg navedenih općina prilagodili odnosu snaga na terenu. To su učinili samoproglašanim prekrajanjima općina pripajajući ili izdvajajući sela većinski naseljena srpskim stanovništvom iz pojedinih općina. Prema njihovom zamišljenom ustroju u općinu Pakrac ulazila su sela iz općina Slavonska Požega, Nova Gradiška i Novska. Općina Okučani obuhvaćala je istočni dio općine Novska i zapadni dio općine Nova Gradiška. U općinu Daruvar ulazila su mjesta iz općina Pakrac i Virovitica. U općinu Grubišno Polje ulazilo je nekoliko sela istočnog dijela općine Bjelovar i sela iz općine Virovitica. U općinu Podravska Slatina ulazilo je nekoliko sela iz virovitičke općine, te nekoliko sela iz općine Donji Miholjac i općine Orahovica.¹⁴⁶ Iako je takav ustroj naveden u dokumentima i publikacijama nakon 1991. godine, u nekim dijelovima zapadne Slavonije te promjene su zaživjele već od kolovoza 1991. godine. Kao primjer može se uzeti TO Daruvar u sklopu kojeg su djelovali srpski pobunjenici iz sela Jasenaš koje je bilo u općini Virovitica. U sklopu daruvarske TO djelovali su i pobunjenici iz sela Blagorodovac, te drugih mjesta na zapadnom dijelu općine Daruvar koja su bila pod kontrolom hrvatskih vlasti.¹⁴⁷ Iz navedenog se može pretpostaviti da su i s tih područja, koja nisu bila izravno pogođena ratnim djelovanjem, regrutirani Srbi u postrojbe TO Zapadna Slavonije.

Uz pripadnike Teritorijalne obrane Zapadna Slavonija na okupiranom području zapadne Slavonije u manjem broju organizirano su djelovali i pripadnici milicije pobunjenih Srba.¹⁴⁸

No ipak glavne snage srpske vojske u zapadnoj Slavoniji bile su postrojbe Jugoslavenske narodne armije. Prema vojno teritorijalnom ustroju SFRJ područje zapadne Slavonije potpadalo je pod dvije vojne oblasti JNA. Sjeverozapadni dio zapadnoslavonskog bojišta, tj. općine

¹⁴⁵ HMDCDR, Štab TO Zapadna Slavonija: Dnevnik pripadnika štaba TO Zapadna Slavonija, 26. 10. – 10. 11. 1991. godine.; Međunarodni kazneni sud za područje bivše Jugoslavije (dalje MKSJ), Predmet IT-03-67 (Suđenje Vojislavu Šešelju): Izjava Jovana Trbojevića pročitana za vrijeme svjedočenja Mladena Kulića 6. 3. 2008. godine.

¹⁴⁶ *Činjenice o Zapadnoj Slavoniji*, Veternik 1994., 8-9. Pobunjeni zapadnoslavonski Srbi su imali dosta precizno razrađeno koja sela su ulazila iz jedne općine u drugu. O tome detaljnije vidjeti u navedenom djelu, str. 8-10. ili u *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995.- Dokumenti (knjiga 4)*, 154-156.

¹⁴⁷ HMDCDR, Štab TO Zapadna Slavonija: Spisak ranjenih pripadnika TO opštine Daruvar od 1. 9. 1991. do 21. 11. 1992. godine. Kut. 5.

¹⁴⁸ HMDCDR, Štab TO Zapadna Slavonija: Radna bilježnica TO Pakrac, 18. 9. – 23. 10. 1991. godine. Kut. 3; Davor MARIJAN, „Organizacija i djelovanje Jugoslavenske narodne armije i pobunjenih Srba u zapadnoj Slavoniji tijekom 1991.“, *Srpska pobuna u zapadnoj Slavoniji 1990.-1995.: Nositelji, institucije, posljedice*, (ur. Ivica Miškulin i Mladen Barać), Slavonski Brod – Zagreb 2012., 102-103.

Bjelovar, Virovitica, Podravska Slatina, Daruvar, Grubišno Polje i Pakrac spadale su pod 5. vojnu oblast, odnosno njen 32. korpus sa sjedištem u Varaždinu. Pod 5. vojnu oblast spadala je i općina Novska, no ta općina je bila u sklopu 10. korpusa Jugoslavenske narodne armije. Jugoistočni dio zapadnoslavonskog bojišta, tj. općine Orahovica, Slavonska Požega i Nova Gradiška spadale su pod 1. vojnu oblast, odnosno njen 5. korpus sa sjedištem u Banja Luci.¹⁴⁹ S obzirom da su hrvatske snage tijekom rujna 1991. godine uspjele zauzete gotovo sve vojarne i skladišta JNA pod zapovjedništvom 32. varaždinskog korpusa, glavne snage u agresiji na zapadnu Slavoniju bile su postrojbe 5. banjalučkog korpusa.¹⁵⁰ Iz varaždinskog korpusa iznimke su bili vojni poligon Gakovo u grubišnopoljskoj općini koji je oslobođen početkom studenog 1991. godine i borbena grupa 265. mehanizirane brigade iz Bjelovara koja je s 235 pripadnika i 22 borbena vozila 17. kolovoza 1991. godine upućena u Okučane gdje je djelovala protiv hrvatskih snaga.¹⁵¹

Peti korpus Jugoslavenske narodne armije iz Banja Luke bio je većinom smješten na sjeverozapadnom dijelu Bosne i Hercegovine i manjim dijelom u zapadnoj Slavoniji. Prema mirnodopskom ustroju brojao je samo 2050 ljudi, dok se prema ratnom ustroju brojno stanje korpusa povećavalo na oko 27.226 ljudi. Glavne snage korpusa bile su na širem području Prijedora i Banja Luke, a u zapadnoj Slavoniji je imao samo 40. partizansku diviziju u Slavonskoj Požegi. Sastav korpusa bio je: Komanda korpusa, 5. bataljun vojne policije, 5. bataljun veze, 10. partizanska divizija s dvije brigade, 40. partizanska divizija s dvije brigade, 16. proleterska motorizirana brigada, 343. motorizirana brigada, 329. oklopna brigada, 5. mješoviti artiljerijski puk, 5. mješoviti protuoklopni artiljerijski puk, 5. laki artiljerijski puk protuzračne obrane, 293. inženjerijski puk, 188. pontonirski bataljun, 5. sanitetski bataljun i 5. automobilski bataljun. Korpusu je pridodana, nakon povlačenja iz Slovenije, i 30. partizanska divizija s dvije brigade.¹⁵²

¹⁴⁹ *Zapovjedni vrh JNA: siječanj 1990. - svibanj 1992.*, (ur. Ante Nazor, Ivan Brigović), Zagreb 2010., Prilog br. 8.

¹⁵⁰ Dražen NAJMAN, Marija DUJIĆ, Ivan POSILOVIĆ, *Blokade i osvajanje vojarni i vojnih objekata JNA u Hrvatskoj*, Zagreb 2004., 27-127.

¹⁵¹ I. DEBIĆ, A. DELIĆ, *Otkos*, 103.; Bojan DIMITRIJEVIĆ, *Modernizacija i intervencija – Jugoslavenske oklopne jedinice 1945-2006.*, Beograd 2010., 286-287. U nekim izvorima navodi se da je u Okučane iz 265. mbr otišlo 350 vojnika i 25 borbenih vozila, no s obzirom da se Dimitrijević referira na dokument 265. mbr JNA od 17. kolovoza 1991. godine stavio sam podatak iz njegove knjige. Drug(ačij)e podatke vidi u: M. PETROVIĆ, R. POPOVIĆ, „Čovek iz kriznih žarišta“, *Narodna armija*, 22. 12. 1991. i *Slučaj generala Trifunovića*, (ur. Gaja Petković), Beograd, bez godine izdanja, 9., 19.

¹⁵² Davor MARIJAN, „Organizacija i djelovanje Jugoslavenske narodne armije i pobunjenih Srba u zapadnoj Slavoniji tijekom 1991.“, 97-98.

Popunjenost postrojbi 5. korpusa JNA u siječnju 1992. godine iznosila je od 47% do 102%, a najveću popunjenost od 102% imala je 329. oklopna brigada JNA.¹⁵³

Za djelovanje u zapadnoj Slavoniji korpus je ojačan 14. partizanskom brigadom, vjerojatno iz Novosadskog korpusa, 2. i 5. partizanskom brigadom Teritorijalne obrane Bosne i Hercegovine i novoosnovanom 122. lakom pješačkom brigadom JNA iz Banja Luke. U prosincu je korpus dodatno ojačan motoriziranim bataljunom 4. proleterske motorizirane brigade JNA iz Niškog korpusa, 2. motoriziranim bataljunom 125. brigade JNA iz Titove Mitrovice, koji su bili popunjeni ročnim vojnicima, te 134. lakom brigadom JNA iz Titovog Užica.¹⁵⁴

Prema ratnoj formaciji brigade kopnene vojske Jugoslavenske narodne armije brojale su od 2000 do 5000 ljudi. Ljudstvom je najveća bila motorizirana ili pješačka brigada koja je brojala oko 5000 ljudi. Brigada je bila sastavljena od „komande, komande stana, izvidničke čete, čete vojne policije, četiri motorizirana bataljuna (ili tri motorizirana bataljuna i jednog oklopnog bataljuna), haubičkog artiljerijskog divizijuna, mješovitog protuoklopnog artiljerijskog divizijuna, lakog artiljerijskog divizijuna protuzračne obrane, inženjerijskog bataljuna, čete veze, voda ABKO i logističkog (pozadinskog) bataljuna.“ Brigada koja je imala četiri motorizirana bataljuna od naoružanja je imala oko 4000 automatskih pušaka, oko 30 poluautomatskih pušaka, 123 snajpera, oko 580 raznih pištolja, 161 puškostrojnicu, 153 strojnice, 35 ručnih bacača, oko 2000 ručnih bacača *Zolja*, 96 ručnih bacača *Osa*, 24 minobacača 82 mm, 24 minobacača 120 mm, 48 bestrzajnih topova 82 mm, 30 lansera protuoklopnih lansera *Maljutka*, 18 haubica 105 mm, 20 protuavionskih jednocijevnih topova 20 mm, 24 protuavionska trocijevna topa 20 mm i 21 lansirni mehanizam za rakete *Strela-2M*. Motorizirana brigada koja je u svom sastavu umjesto jednog motoriziranog bataljuna imala jedan oklopni bataljun imala je nešto manje brojno stanje i 25% manje pješačkog naoružanja, uključujući minobacače, bestrzajne i protuavionske topove, no imala je 31 tenk T-55 ili T-34.¹⁵⁵

Oklopna i mehanizirana brigada JNA bile su sličnog ustroja. Po ratnoj formaciji brojale su između 3500 i 3800 vojnika, koji su od pješačkog naoružanja imali oko 2700 automatskih pušaka, 70 poluautomatskih pušaka, devet snajperskih pušaka, 209 puškostrojnica, 21 strojnica, oko 900 raznih pištolja, 45 ručnih bacača, 682 ručna raketna bacača jednokratne uporabe *Zolja* i

¹⁵³ MKSJ, Predmet IT-99-36/1 (Suđenje Momiru Taliću): Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 09/63-26, 23. 1. 1992., Sarajevo. Referat o stanju borbene gotovosti komandi i jedinica za 1991. godinu, 12.

¹⁵⁴ Davor MARIJAN, „Organizacija i djelovanje Jugoslavenske narodne armije i pobunjenih Srba u zapadnoj Slavoniji tijekom 1991.“, 106-109.

¹⁵⁵ Davor MARIJAN, *Bitka za Vukovar*, 18-19.

70 protuoklopnih ručnih bombi. Oklopna brigada sastojala se od zapovjedništva, zapovjedništva stana, tri oklopna bataljuna, mehaniziranog bataljuna, mješovitog artiljerijskog divizijuna, lakog samohodnog raketnog divizijuna PZO, inženjerijskog bataljuna, pozadinskog bataljuna, izvidničke čete, voda ABKO, voda veze i voda vojne policije. Po formaciji oklopna brigada je imala 94 osnovna borbena tenka (T-55, T-72 ili M-84), tri izvidnička tenka PT-76, pet tenkova za izvlačenje, četiri tenka nosača mostova, 12 samohodnih haubica 122 mm, 12 samohodnih dvocijevnih protuzračnih topova 57 mm, šest lakih samohodnih sustava za protuzračnu borbu *Strela-1M*, 66 oklopnih transportera i borbenih vozila pješastva, šest višecijevnih bacača raketa 128 mm *Plamen*, sedam oklopnih zapovjednih vozila, tri izviđačka oklopna vozila, šest zapovjednih topničkih vozila, tri zapovjedna vozila topničko-raketnih postrojbi, šest minobacača 120 mm, četiri jednocjevna protuzrakoplovna topa 20 mm i 58 protuoklopnih lansirnih oruđa POLO 9K11. Ukupno je imala 182 borbena i zapovjedna vozila, te 399 neborbenih vozila.¹⁵⁶

Partizanska brigada JNA brojala je 1670 ljudi, a u sastavu je imala zapovjedništvo, zapovjedništvo stana, izvidnički vod, vod veze, tri partizanska bataljuna, minobacačku četvu 120 mm, bateriju lakih raketnih bacača 128 mm, mješoviti protuoklopni vod, laki artiljerijski vod protuzračne obrane, pionirski vod i logistički četvu. Naoružana je bila s 917 automatskih pušaka, 340 poluautomatskih pušaka, 83 snajperske puške, 240 raznih pištolja, 96 puškostrojnica, 27 strojica, pet ručnih bacača, 78 ručnih bacača *Zolja*, 49 ručnih bacača *Osa*, 108 protuoklopnih ručnih bombi, 18 minobacača 82 mm, šest minobacača 120 mm, 12 lakih raketa bacača 128 mm, 18 bestrzajnih topova 82 mm, četiri protuoklopna lansera raketa *Maljutka*, četiri protuavionska jednocijevna topa 20 mm i tri lansirna mehanizma za rakete *Strela-2M*. Najmanja brigada u Oružanim snagama SFRJ bila je brigada Teritorijalne obrane. Brojala je 1420 ljudi, a sastojala se od zapovjedništva, zapovjedništva stana, izvidničkog voda, voda veze, voda vojne policije, tri bataljuna TO, lake minobacačke artiljerijske baterije 120 mm, mješovite protuoklopne baterije, lakog artiljerijskog raketnog voda protuzračne obrane, pionirskog voda i logističke čete. Od naoružanja je imala 515 automatskih pušaka, 579 poluautomatskih pušaka, 84 snajperske puške, 320 raznih pištolja, 88 puškostrojnica, 82 ručna bacača *Zolja*, 43 ručna bacača *Osa*, 18 minobacača 60 mm, 18 minobacača 82 mm, 6 minobacača 120 mm, 10 bestrzajnih topova 82

¹⁵⁶ Davor MARIJAN, *Bitka za Vukovar*, 20-22.

mm, četiri protuoklopna lansera *Maljutka*, četiri protuavionska jednocijevna topa i tri lansirna mehanizma za rakete *Strela-2M*.¹⁵⁷

Početak prosinca 1991. godine 5. banjalučki korpus JNA brojao je 20.525 ljudi od čega je bilo 1353 oficira, 935 mlađih oficira i 18.237 vojnika. Zajedno s 2. i 5. partizanskom brigadom i postrojbama pobunjenih zapadnoslavonskih Srba korpus je imao 27.373 ljudi. U referatu iz siječnja 1992. godine o „stanju borbene gotovosti 2. vojne oblasti u 1991. godini“, kojoj je pripojen 5. korpus JNA, navedeno je da je brojno stanje 5. korpusa bilo 17.539 osoba. Od tog broja je bilo 1228 oficira, 1142 mlađih oficira, 2296 vojnika na odsluženju vojnog roka, 10.427 mobiliziranih vojnih osoba i 2446 dobrovoljaca. Po ratnoj formaciji trebalo je biti 27.801 vojnika, tako da je popunjenost korpusa bila 63,1%. Najviše su podbacili rezervisti kojih se od planiranih 21.612 odazvalo na mobilizaciju svega 10.425 osoba odnosno 48,2%, no ukupno stanje su popravili dobrovoljci.¹⁵⁸ Kopnene postrojbe 5. korpusa JNA borbeno su djelovale do Pakraca, točnije do mjesta Dereza na sjeveru pakračke općine gdje je neko vrijeme bila 5. pješaka (kozarska) brigada TO SR BiH kao „najisturenija jedinica srpskih oružanih snaga“. Sjeverno od toga djelovali su lokalni pobunjeni Srbi organizirani u teritorijalnu obranu i srpski dobrovoljci s drugih područja raspadajuće SFRJ.¹⁵⁹

Uz kopnene snage JNA na području zapadne Slavonije djelovale su snage 5. korpusa Ratnog zrakoplovstva i protuzračne obrane iz Zagreba i Bihaća. Sa zračne luke Zalužani kraj Banja Luke djelovao je 111. helikopterski puk s dvije eskadrole helikoptera koji je nastao iz 111. avijacijske brigade koja je tamo premještena u kolovozu 1991. godine iz zračne luke Lučko kraj Zagreba. Iz Bihaća je djelovala 117. avijacijska brigada u čiji je sastav krajem kolovoza 1991. godine ušla ojačana 238. lovačko bombarderska avijacijska eskadrila koja je povučena iz Cerklja u Sloveniji. Uz njih, zračnu potporu 5. korpusu JNA i pobunjenim Srbima u zapadnoj Slavoniji pružao je dio 98. avijacijske brigade iz zračne luke Pula s 247. lovačko bombarderskom eskadrilom iz Skoplja.¹⁶⁰ Uz borbeno djelovanje, zrakoplovstvo JNA je bilo velika logistička

¹⁵⁷ D. MARIJAN, *Bitka za Vukovar*, 23.

¹⁵⁸ MKSJ, Predmet IT-99-36/1 (Suđenje Momiru Taliću): Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 09/63-26, 23. 1. 1992., Sarajevo. Referat o stanju borbene gotovosti komandi i jedinica za 1991. godinu. Prilog br. 7 – Pregled stanja popune jedinica 2. VO, str. 88

¹⁵⁹ „Upamtiće se Zapadna Slavonija“, *Kozarski vjesnik*, 31. 7. 1992.; MKSJ, Predmet IT-02-54 (Suđenje Slobodanu Miloševiću): Razgovor Radovan Karadžić – Jovica Stanišić, 14. 12. 1991. godine.

¹⁶⁰ Davor MARIJAN, „Organizacija i djelovanje Jugoslavenske narodne armije i pobunjenih Srba u zapadnoj Slavoniji tijekom 1991.“, 106.

podrška pobunjenim Srbima, odnosno njihovim postrojbama u TO Zapadna Slavonija. Pobunjenicima je helikopterima JNA dopremana oprema, naoružanje i pomoć u ljudstvu.¹⁶¹

Na zapadnoslavonskom bojištu u nezanemarivom broju djelovali su i srpski dobrovoljci. U ljeto 1991. godine, s obzirom da je bio loš odaziv na mobilizaciju JNA u Srbiji, veliki dio oporbenih stranaka u Srbiji imao je u Udruženju Srba iz Hrvatske u Beogradu sastanak, kojem su bili prisutni i „neki oficiri“ JNA, na kojem je odlučeno „da se pomogne ugroženim Srbima na prostoru hrvatske federalne jedinice i da se pomogne Jugoslovenskoj [narodnoj armiji]“. Armija je odlučivala gdje će dobrovoljci biti angažirani i posebno za njih izdvojila vojarnu Bubanj Potok u Beogradu.¹⁶² Tamo su se dobrovoljci skupljali, „dobijali ratni raspored, uniforme, često i naoružanje, ali ne uvek i onda odvoženi na front gde je bilo najpotrebnije“.¹⁶³

Jedno od „potrebitih“ mjesta bila je i zapadna Slavonija. Tamo su dobrovoljci djelovali u sastavu TO Zapadna Slavonija. Vojislav Šešelj navodi da je iz Srpske radikalne stranke na zapadnoslavonskom bojištu bilo neprekidno oko 500 dobrovoljaca. Upućivani su na mjesec, mjesec i pol dana, nakon čega je dolazilo do smjene. Raspoređivani su u više postrojbi na razna mjesta u zapadnoj Slavoniji i nikad u nijednoj postrojbi nije bilo veće koncentracije dobrovoljaca Srpske radikalne stranke od razine jedne čete.¹⁶⁴ Štab dobrovoljaca Srpske radikalne stranke bio je na lageru Sekulinci.¹⁶⁵ Na području zapadne Slavonije djelovali su i dobrovoljci Srpske narodne obnove Mirka Jovića pod imenom Beli Orlovi.¹⁶⁶

Osim po stranačkoj osnovi dobrovoljci su dolazili u zapadnu Slavoniju i na druge načine. Manji broj dobrovoljaca je u zapadnu Slavoniju došao u organizaciji TO Novi Sad. U dva različita izvora navodi se da su vojnici iz Novog Sada djelovali na području Đulovca. U jednom izvoru se spominje da je na širem području Đulovca u drugoj polovici studenog 1991. godine bila prisutna četa 1. novosadske brigade TO Republiko Srbije.¹⁶⁷ Prema drugom izvoru 40

¹⁶¹ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Općina Grubišno Polje, Sekretarijat narodne obrane, Klasa: Int. 811-01/91-01/9, Urbroj: 2127-05-01-91-10, 9. 10. 1991., Grubišno Polje. Dnevno izvješće.; SVA MORH, OZ Bjelovar: ZOZB, Op. broj 206, 13. 10. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće.; SVA MORH, OZ Bjelovar: Zap. obrane općine Daruvar, Zapovjedništvo 52. sam. bat. ZNG, 9. 11. 1991., Daruvar. Dnevno izvješće.

¹⁶² MKSJ, Predmet IT-02-54 (Suđenje Slobodanu Miloševiću): Svjedočenje Vojislava Šešelja 24. 8. 2005. godine.

¹⁶³ MKSJ, Predmet IT-02-54 (Suđenje Slobodanu Miloševiću): Svjedočenje Vojislava Šešelja 20. 9. 2005. godine.

¹⁶⁴ MKSJ, Predmet IT-02-54 (Suđenje Slobodanu Miloševiću): Svjedočenje Vojislava Šešelja 24. 8. i 31. 8. 2005. godine.

¹⁶⁵ MKSJ, Predmet IT-03-67 (Suđenje Vojislavu Šešelju): Svjedočenje zaštićenog svjedoka VS033 (dobrovoljac Srpske radikalne stranke) 12. 4. 2008. godine.

¹⁶⁶ MKSJ, Predmet IT-02-54 (Suđenje Slobodanu Miloševiću): Svjedočenje Vojislava Šešelja 24. 8. 2005. godine.

¹⁶⁷ Davor MARIJAN, „Organizacija i djelovanje Jugoslavenske narodne armije i pobunjenih Srba u zapadnoj Slavoniji tijekom 1991.“, 109.

dobrovoljaca, koje je uputio pokrajinski štab TO Vojvodine iz Novog Sada, je došlo 25. studenog 1991. godine u zapadnu Slavoniju gdje ih je zapovjednik Štaba TO Zapadna Slavonija Jovan Trbojević rasporedio u Đulovac. U Đulovcu su ti dobrovoljci bili do 12. prosinca 1991. godine, odakle su se po „naređenju“ pukovnika Trbojevića povukli u selo Kusonje kod Pakraca.¹⁶⁸ U zapadnoj Slavoniji bila je prisutna i postrojba iz Prnjavora u Bosni i Hercegovini koju je vodio Veljko Milanković. Djelovali su u sastavu TO Okučani. Postrojba je u dokumentima vođena kao Odred TO Prnjavor, a djelovali su pod imenom Vukovi s Vučjaka.¹⁶⁹ Prema evidenciji Jugoslavenske narodne armije u sklopu 5. banjalučkog korpusa na zapadnoslavonskom bojištu 1991. godine bilo je prisutno 2446 dobrovoljaca.¹⁷⁰

4.1.4. Planovi sukobljenih strana

Ratni plan Oružanih snaga SFRJ, prema kojem je napadnuta Hrvatska 1991. godine, osnovu je imao u planu *Sutjeska-2*. Taj plan je napravljen početkom 1970-ih godina i predstavljao je obranu Jugoslavije u slučaju napada na nju sa zapada. Kod realizacije plana napada srpsko vodstvo je imalo problema zbog različitih stavova o ratnim ciljevima Srbije i JNA. Srpsko političko vodstvo je zagovaralo veliku Srbiju, dok je vodstvo JNA bilo za obnovu Jugoslavije. Ti stavovi su usaglašeni nakon sukoba u Sloveniji krajem lipnja i početkom srpnja 1991., kada je JNA pristala na velikosrpsku opciju.¹⁷¹

Već krajem lipnja 1991. godine u Generalštabu Oružanih snaga SFRJ je započeta izrada ratnog plana. Iako je navedeno da se plan radi zbog rušenja političkog vodstva Slovenije i poraza njihovih oružanih snaga vidljivo je da se tim planom željela vojno poraziti i Hrvatska.¹⁷² Nakon toga su, 5. srpnja 1991. godine, S. Milošević i B. Jović dobili obećanje od generala Kadijevića i zamjenika Generalštaba Oružanih snaga SFRJ generala Blagoja Adžića da će „glavne snage JNA koncentrirati na liniji: Karlovac – Plitvice na zapadu; Baranja, Osijek, Vinkovci – Sava na istoku i Neretva na jugu“, čime će, kako oni kažu, „pokriti sve teritorije gde žive Srbi“.¹⁷³ Na temelju

¹⁶⁸ MKSJ, Predmet IT-03-67 (Suđenje Vojislavu Šešelju): Svjedočenje Mladena Kulića 5. 3. 2008. godine.

¹⁶⁹ Davor MARIJAN, „Organizacija i djelovanje Jugoslavenske narodne armije i pobunjenih Srba u zapadnoj Slavoniji tijekom 1991.“, 103.

¹⁷⁰ MKSJ, Predmet IT-99-36/1 (Suđenje Momiru Taliću): Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 09/63-26, 23. 1. 1992., Sarajevo. Referat o stanju borbene gotovosti komandi i jedinica za 1991. godinu. Prilog br. 7 – Pregled stanja popune jedinica 2. VO, str. 88.

¹⁷¹ D. MARIJAN, „Hrvatsko ratište 1990.-1995.“, *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, 107-109.

¹⁷² Davor MARIJAN, „Zamisao i propast napadne operacije JNA u rujnu 1991.“, *Časopis za suvremenu povijest*, 44/2012., br. 2, 256.; Branko MAMULA, *Slučaj Jugoslavija*, Podgorica, 2000., 213-214.

¹⁷³ B. JOVIĆ, *Poslednji dani SFRJ*, 349-350.

toga je iza ponoći 7./8. srpnja 1991. godine u Komandi 1. vojne oblasti napisana zapovijed za angažiranje snaga u Slavoniji. Plan je bio da glavne snage 1. vojne oblasti, 1. proleTERSka gardijska mehanizirana brigada, 51. mehanizirana brigada i dijelovi 12. proleTERSke mehanizirane brigade izbiju na crtu Virovitica – Pakrac – Kutina, gdje su trebale biti spremne za daljnja djelovanja po posebnoj zapovijedi. Banjalučki korpus je dobio zadatak da se dio postrojbi podredi Komandi 5. vojne oblasti za djelovanje na Banovini i Lici, dok se dio postrojbi trebao razmjestiti na području Banja Luke, Prijedora i Sanskog Mosta, gdje su trebale biti spremne za djelovanje po posebnoj zapovijedi. Zapovijed na kraju nije realizirana vjerojatno zbog stupanja na snagu Brijunske deklaracije potpisane 7. srpnja 1991. godine, tako da je JNA nastavila s izazivanjem incidenata i podržavanjem srpskim pobunjenika pod izgovorom da razdvaja sukobljene snage.¹⁷⁴

Nakon toga je na temelju nezakonite odluke Predsjedništva SFRJ o povlačenju JNA iz Slovenije od 18. srpnja 1991. godine vojni vrh izradio direktivu, potpisanu 25. srpnja 1991. godine, koja je navodno to trebala osigurati. U slučaju da Hrvatska ne dopusti prelazak postrojbi JNA preko svog teritorija i oružano im se suprostavi, zadatak 1. vojne oblasti je bio da glavnim snagama prođe kroz Slavoniju i izbije do Virovitice i Kutine, te razbije hrvatske snage. Po izbijanju postrojbi JNA na crtu Virovitica – Kutina 5. vojnoj oblasti trebala se pridodati 1. proleTERSka gardijska mehanizirana divizija za djelovanje na pravcu Virovitica – Varaždin – Maribor. U toj opciji 5. vojnoj oblasti trebao se pridodati 5. banjalučki korpus ojačan 2. i 5. partizanskom brigadom TO i 240. srednjim samohodnim raketnim pukom protuzračne obrane.¹⁷⁵

U kolovozu 1991. godine napadi pobunjenih Srba i JNA na hrvatske snage su se intenzivirali, pa se hrvatsko vodstvo 12. rujna 1991. godine odlučilo na blokiranje vojarni i drugih objekata JNA. Na to je odgovorila JNA operacijom koja je planirana od sukoba u Sloveniji. Plan vodstva JNA bio je ispresijecati Hrvatsku na više pravaca s ciljem da se osigura i drži „granica Srspe Krajine“ u Hrvatskoj i deblokiraju vojarne u Hrvatskoj, nakon čega bi se JNA mogla povući iz Slovenije i iz dijelova Hrvatske za koje je prosrpski vrh JNA smatrao da nisu dijelovi „srpskih teritorija“ u Hrvatskoj. To je trebalo učiniti da se zaštiti „srpski narod u Hrvatskoj na način što će svi krajevi s većinskim srpskim stanovništvom osloboditi u svakom

¹⁷⁴ D. MARIJAN, „Zamisao i propast napadne operacije JNA u rujnu 1991.“, 257.

¹⁷⁵ *Isto*, 258-259.

pogledu od prisustva hrvatske vojske i hrvatske vlasti“. Jedan od pravaca napada JNA bio je u zapadnoj Slavoniji i išao je komunikacijom Bosanska Gradiška – Virovitica.¹⁷⁶

Prema Direktivi Komande 1. VO od 19. rujna 1991. godine 5. banjalučki korpus JNA trebao je izvesti napad pomoćnim pravcem Okučani – Pakrac – Virovitica i Okučani – Kutina. Provedba operacije planirana je u dvije etape. U prvoj etapi, u trajanju od dva do tri dana, trebalo je „deblokirati snage JNA u garnizonu Vinkovci“, te „ovladati linijom Našice - Slavonski Brod i biti u gotovosti za daljnja dejstva“. U drugoj etapi, u trajanju od četiri do pet dana, trebalo je „izbiti na liniju Suhopolje – Okučani i biti u gotovosti za produženje napada ka Varaždinu i Koprivnici“. Početak napada je dogovoren za 21. rujna 1991. godine.¹⁷⁷ Snagama Jugoslavenske narodne armije koje su napadale pravcem iz šireg područja Okučana početnim planom trebalo se priključiti još pet brigada JNA, no zbog neuspješne mobilizacije pojačane su sa snagama jačine jedne i pol brigade JNA. Planove vodstva Armije na pravcu Bosanska Gradiška – Pakrac – Virovitica poremetilo je prerano „dizanje ustanka“ zapadnoslavonskih pobunjenih Srba, zbog čega je 5. korpus JNA morao ranije krenuti u napad na zapadnu Slavoniju.¹⁷⁸

S obzirom da strategijski napad JNA i TO Srbije iz druge polovice rujna 1991. godine nije uspio, prosrpsko vodstvo JNA odlučilo je reducirati plan. Do kraja rujna 1991. godine napravljene su velike promijene u sustavu zapovijedanja. Banjalučki korpus JNA, koji je napadao na području zapadne Slavonije, izdvojen je iz sastava 1. vojne oblasti i stavljen je pod zapovjedništvo Štaba Vrhovne komande.¹⁷⁹ Članovi Štaba Vrhovne komande su na sastanku sa zapovjednicima strategijskih i operativnih sastava 30. rujna 1991. godine odlučili prijeći u ofanzivno – defenzivna djelovanja, s ciljem da ostvare blokadu dijelova Hrvatske, poraze hrvatske snage u Dalmaciji i istočnoj Hrvatskoj, te vatrenim udarima po vitalnim objektima u Hrvatskoj prisile hrvatsko vodstvo „da omogući izvlačenje naših snaga na liniji koja je omeđena ugroženim narodima“. ¹⁸⁰ Korigirani plan se počeo provoditi od 30. rujna do 4. listopada 1991. godine. U zapadnoj Slavoniji 5. banjalučki korpus je počeo manje napade 1. listopada 1991., koji su bili uvod u napad od 4. listopada 1991. godine kada je pokrenuta glavnina korpusa prema

¹⁷⁶ Veljko KADIJEVIĆ, *Moje viđenje raspada*, Beograd 1993., 134-135.

¹⁷⁷ Izvadak iz Direktive Komande 1. vojne oblasti SP br. 5-89 od 19. 9. 1991. godine preuzet iz MKSJ, Predmet IT-95-13, Reynaud Theunens, Operativna grupa Jug (gmtbr) Oružanih snaga SFRJ i dejstva u Slavoniji, Baranji i zapadnom Sremu (avgust-novembar 1991), 208-209.; D. MARIJAN, „Zamisao i propast napadne operacije JNA u rujnu 1991.“, 261.

¹⁷⁸ V. KADIJEVIĆ, *Moje viđenje raspada*, 138.

¹⁷⁹ D. MARIJAN, „Zamisao i propast napadne operacije JNA u rujnu 1991.“, 268.

¹⁸⁰ Jevrem COKIĆ, *Početak kraja*, Ruma, 2008., 258-269.

Novskoj, Lipiku, Pakracu i Novoj Gradiški.¹⁸¹ Ta promjena planova potvrđena je u Direktivi Generalštaba OS SFRJ iz prve polovice prosinca 1991. u kojoj je navedeno da se odustalo od spajanja 5. banjalučkog korpusa sa snagama JNA iz istočne Slavonije, a plan je reduciran na „zaštitu srpskog stanovništva“ u Hrvatskoj.¹⁸²

Zapadnoslavonski pobunjeni Srbi puno su jednostavnije artikulirali svoje ratne ciljeve. Na sastanku štaba TO Zapadna Slavonija „sa vladom Zapadna Slavonija“ 28. listopada 1991. godine u Brusniku kraj Pakraca jedna točka dnevnog reda bila je „Jasnoća naših borbenih ciljeva“. Na sastanku je utvrđeno da je prva varijanta granice na liniji Virovitica – Karlovac – Karlobag. Druga varijanta granice je bila rijeka Ilova i slobodni prostor, Đakovo, Slavonski Brod i Virovitica. Ovom varijantom se vjerojatno mislilo da bi dio središnje Slavonije ostao pod kontrolom hrvatskih vlasti. Spomenuli su i treću, pesimističnu varijantu: „da sve izgubimo i nemamo ništa“.¹⁸³

Hrvatska strana je svoje vojne snage od kraja svibnja 1991. godine tek ustrojavala i nije imala jasan plan o upotrebi tih snaga.¹⁸⁴ Moglo bi se reći da je od početka sukoba djelovanje hrvatskih snaga bilo više „gašenje požara“, odnosno reagiralo se kako se najbolje znalo i moglo na poteze Jugoslavenske narodne armije i srpskih pobunjenika u Hrvatskoj.

U listopadu 1991. godine Glavni stožer Hrvatske vojske izdaje jednu općenitu zapovijed svim operativnim zonama i Hrvatskoj ratnoj mornarici da „intenziviraju organizacijske, kadrovske, moralne i materijalne pripreme s ciljem borbenog osposobljavanja svojih sustava za ofenzivnije djelovanje u svojim zonama odgovornosti“, te dodaje da „na dijelovima teritorija gdje se nalaze četničko-teritorijalne (vjerojatno se misli na četničko-terorističke, op. aut.) snage potpomognute tehnikom i snagama JA (Jugoslavenske narodne armije, op. aut.) što prije preći u odlučnije napadno djelovanje s ciljem rasijecanja i razbijanja snaga neprijatelja, brzog ovladavanja značajnim točkama, kotama i naseljima. Stvarajući uvjete za prodor jačih snaga i širenje uspjeha. U tome primjenjivati udare po pravicima, bez širenja snaga i čišćenja cijelog teritorija. Izbjeći frontalne sukobe jačim snagama i usporavanje tempa.“. U zapovijedi je

¹⁸¹ D. MARIJAN, „Zamisao i propast napadne operacije JNA u rujnu 1991.“, 269-270.

¹⁸² Savezni sekretarijat za narodnu obranu Generalštaba OS SFRJ, I Uprava, Str. pov. 2256-2, 10. 12. 1991., Direktiva o upotrebi oružanih snaga u narednom periodu za pripremu i izvođenje borbenih dejstava. Dokument vidi u: *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995.– Dokumenti (knjiga 1)*, 530-533.

¹⁸³ HMDCDR, Štab TO Zapadna Slavonija: Dnevnik pripadnika štaba TO Zapadna Slavonija, 26. 10. – 10. 11. 1991. godine.

¹⁸⁴ Davor MARIJAN, „Sudionici i osnovne značajke rata u Hrvatskoj 1990.-1991.“, *ČSP*, 40/2008., br. 1, 62.

naglašeno da treba „pod svaku cijenu“ osigurati magistralne putove i promet na njima, a osobito podravski i posavski pravac.¹⁸⁵

Da bi se realizirala navedena zapovijed Glavnog stožera Hrvatske vojske snage Operativne zone Bjelovar trebale su, prema zapovijedi od 15. listopada 1991. godine, uništiti srpske snage na području Pakraca i Lipika, stabilizirati obranu na jugozapadnim padinama Psunja, te gradove Lipik, Pakrac i Daruvar „organizirati kao uporišta i braniti s najvećim stupnjem upornosti“. Uz to je trebalo na pravcu Podravska Slatina – Virovitica – Đurđevac postaviti „kombinirane protuoklopne i pješačke snage i primjenom višepojasnog miniranja i zaprečavanja duž cijelog pravca spriječiti mogući prodor oklopno-mehaniziranih snaga [JNA] ka Virovitici“. Grad Viroviticu trebalo je pripremiti za najuporniju obranu. Uz ove uglavnom obrambene zadaće trebalo je i isplanirati napad za zauzimanje poligona JNA Gakovo i čišćenja područja Bilogore od naoružanih pobunjenika.¹⁸⁶ Treba napomenuti da je plan čišćenja Bilogore postojao već 8. listopada 1991. godine na razini zapovjedništva u Grubišnom Polju, koje je bilo podređeno Operativnoj zoni Bjelovar, no u realizaciju tog plana krenulo se tek krajem listopada 1991. godine.¹⁸⁷

Na južnom dijelu zapadnoslavonskog područja pripreme za oslobađanje područja općina Novska, Nova Gradiška i dijela općine Pakrac do rijeke Pakre počele su 15. listopada u zapovjedništvu Operativne grupe Posavina. Zapovijed za oslobađanje tog područja, te komunikacije Novska – Okučani – Nova Gradiška izdana je od Glavnog stožera Hrvatske vojske 27. listopada 1991. godine. Plan Operativne grupe Posavina je bio napad glavnim pravcima Novska – Okučani i Nova Gradiška – Okučani, te pomoćnim pravcima Novska – Kričko brdo – Bijela Stijena i Mašička Šagovina – Širinci – Benkovac.¹⁸⁸

U drugoj polovici studenog 1991. godine hrvatsko vojno vodstvo počelo je razmišljati o oslobađanju velikog područja središnjeg i sjevernog dijela zapadnoslavonskog bojišta, te odbacivanju srpskih snaga od Podravske magistrale. Glavni stožer Hrvatske vojske 20. studenog 1991. godine izdao je Operativnoj zoni Bjelovar zapovijed za čišćenje slavonskih planina na zapadnoslavonskom bojištu. U tu svrhu Operativnoj zoni Bjelovar su podređene dvije brigade iz

¹⁸⁵ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, GS HV, Klasa: 8/91-01/118, Urbroj: 5120-01-91, bez nadnevka nastanka dokumenta, no s prijemnim pečatom od 15. 10. 1991., Zagreb. Zapovijed.

¹⁸⁶ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, GS HV, Klasa: 8/91-01/124, Urbroj: 5120-01-91-1, 15. 10. 1991., Zagreb. Zapovijed.

¹⁸⁷ SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjednik združenih snaga, Op. br. 1, 8. 10. 1991., Grubišno Polje. Zapovijed za borbena djelovanja združenih snaga ZNG i PU Bjelovar.

¹⁸⁸ Rudi STIPČIĆ, *Napokon smo krenuli...*, 49-51.

Operativne zone Osijek.¹⁸⁹ Vjerojatno je prema toj zapovijedi zapovjednik Sektora Virovitica 22. studenog 1991. godine napisao zapovijed za oslobađanje papučkog područja.¹⁹⁰ O oslobađanju područja Papuka razgovaralo se i 23. studenog 1991. godine u Podravskoj Slatini. Na sastanku su bili prisutni glavni inspektor Ministarstva obrane general Martin Špegelj, zapovjednik Operativne zone Bjelovar Miroslav Jerzečić, te zapovjednici podređenih postrojbi OZ Bjelovar koje su trebale sudjelovati u operaciji. Tamo je odlučeno da se u oslobađanje tog prostora krene od Podravske magistrale prema jugu 28. studenog 1991. godine.¹⁹¹

4.2. Napad Jugoslavenske narodne armije i pobunjenih Srba u zapadnoj Slavoniji

Proglašenjem Srpske autonomne oblasti Zapadna Slavonija 12. kolovoza 1991. godine pobunjeni Srbi su, uz pomoć Jugoslavenske narodne armije, krenuli u provedbu toga na terenu. Već dan prije proglašenja Srpske autonomne oblasti Zapadna Slavonija, 11. kolovoza 1991. godine, na području uz komunikaciju Pakrac – Kamenska – Požega mobilizirani su svi muškarci u selima nastanjenim srpskim stanovništvom i obučeni u vojne uniforme Jugoslavenske narodne armije, s obrazloženjem da oko tih sela „ima oko 800 pripadnika MUP RH koji će napasti njihova sela“. Istog dana, predvečer, postavljene su barikade na području Dereze i na komunikaciji Pakrac – Požega kod Dragovića. Barikade su čuvali rezervisti JNA naoružani poluautomatskim puškama i tromblonskim minama, te pritom zaustavljali vozila i zabranjivali im prolaz.¹⁹² Veće naoružane grupe srpskih pobunjenika i barikade zamijećene su 12. i 13. kolovoza 1991. godine i na području tadašnjih općina Nova Gradiška, Slavonska Požega, Orahovica, Podravska Slatina i Grubišno Polje.¹⁹³

Usljed tih događaja, 13. kolovoza 1991. godine situacija se usložila i s pripadnicima Jugoslavenske narodne armije na mostu u Staroj Gradišci. Predstavnici 329. oklopne brigade JNA, čije snage su bile stacionirane na području Bosanske Gradiške, tražili su od hrvatske policije da očiste most na rijeci Savi od prepreka na ulazu u Staru Gradišku, očito s ciljem da što

¹⁸⁹ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, GS HV, Klasa: 8/91-01/281, Ur.broj: 5120-01/22-91-1, 20. 11. 1991., Zagreb. Zapovijed.

¹⁹⁰ Republika Hrvatska, Zapovjedništvo Sektora Virovitica, Broj: 10, 22. 11. 1991., Virovitica. Zapovijed za borbena djelovanja Op. br. 1.

¹⁹¹ Martin ŠPEGELJ, *Sjećanje vojnika*, Zagreb 2001., 324-325.; A. NAZOR, *Počeci suvremene hrvatske države*, 141.

¹⁹² HMDCDR, ZPI: PS Pakrac, Depeša broj: 511-02-70/33-1595/1-91, 11. 8. 1991., Pakrac. Obavijest.

¹⁹³ HMDCDR, ZPI: Republika Hrvatska, Skupština općine (dalje SO) Orahovica, Krizni štab, 13. 8. 1991., Orahovica.; HMDCDR, ZPI: PS Virovitica, Depeša broj: 511-02-81/5-1820/91, 13. 8. 1991., Virovitica.; HMDCDR, ZPI: PS Nova Gradiška, Broj: 511-11-11-1/82-6252/91, 13. 8. 1991. godine. Planovi i koncentracija terorističkih grupa, informacija.

lakše mogu pružiti pomoć srpskim pobunjenicima na području Okučana. Hrvatski predstavnici su otvaranje mosta uvjetovali micanjem postrojbi i sredstava JNA dalje od mosta na bosanskogradiškoj strani. U cilju sprječavanja spajanja postrojbi JNA iz Bosanske Gradiške i pobunjenika na području Okučana, pripadnici Zbora narodne garde i hrvatske policije dobili su 14. kolovoza 1991. godine zadatak da stave područje Okučana pod svoju kontrolu, uz napomenu da se izbjegavaju sukobi s JNA i da joj se ne daje povod za otvaranje vatre.¹⁹⁴ Već u noći s 13. na 14. kolovoz 1991. godine pripadnici 3. (novogradiške) bojne¹⁹⁵ 108. brigade Zbora narodne garde zaposjeli su vilu „Partizanku“, bivšu zgradu Kazneno-popravnog doma Stara Gradiška, nadomak Okučana.¹⁹⁶ Sljedećeg dana, 15. kolovoza 1991. godine, snage Policijske uprave Slavonski brod i Zbora narodne garde zaposjele su zgradu bivše policijske ispostave u Okučanima, te nekoliko objekata u mjestu i na širem području Okučana.¹⁹⁷ Istu večer, 15. kolovoza 1991. godine, hrvatske snage su napadnute u središtu Okučana, no totalni rat je uslijedio sljedećeg dana, 16. kolovoza 1991. godine, kad su srpski pobunjenici napali hrvatske snage u Okučanima i okolici pješačkom vatrom, minobacačima i vojnim transporterom.¹⁹⁸ U pomoć hrvatskim snagama krenule su 16. kolovoza 1991. godine prema Okučanima postrojbe hrvatske policije i garde s novljanske strane, s ciljem probijanja barikade u selu Lađevac. Kod sela Rajić i Borovac pripadnici hrvatskih snaga naišli su na srpske pobunjenike koje su uspjeli svladati, no u Lađevcu su ih srpskih teroristi zaustavili vatrom iz protuzrakoplovnog topa i ručnih bacača, pa su bili primorani povući se prema Novskoj uz znatne gubitke.¹⁹⁹ Sukob se nastavio 17. kolovoza 1991. godine pojačanim intenzitetom jer je u Okučane došla, i napala hrvatske postrojbe, borbena skupina 265. mehanizirane brigade JNA iz Bjelovara, nakon čega su se hrvatske snage povukle iz Okučana.²⁰⁰

U Staroj Gradišci su pripadnike hrvatske policije i garde napali zrakoplovi Jugoslavenske narodne armije i tenkovskom vatrom postrojbe 329. oklopne brigade JNA, te potpuno uništile

¹⁹⁴ Davor MARIJAN, *Graničari: Prilog za ratni put 108. brigade Zbora narodne garde Republike Hrvatske*, Slavonski Brod 2006., 48-50.

¹⁹⁵ Od te bojne je u rujnu 1991. godine formirana 1. bojna 121. brigade Nova Gradiška. O tome vidi u J. MIKŠIĆ, *Do smrti i natrag*, 21., 45.

¹⁹⁶ A. VUKŠIĆ, *Novogradiški žrtvoslov*, 378.

¹⁹⁷ D. MARIJAN, *Novska u Domovinskom ratu*, 169.

¹⁹⁸ HMDCDR, ZPI: PS Nova Gradiška, Broj: 511-11-11-1/2-6308/4-91, 16. 8. 1991. godine.; A. VUKŠIĆ, *Novogradiški žrtvoslov*, 378.

¹⁹⁹ HMDCDR, ZPI: RH, Općina Novska, 16. 8. 1991., Novska. Izvješće o sigurnosnoj situaciji na području općine Novska.; *Otok Ivanić u ratu – Monografija 65. bataljuna*, (urednici: Janković Ivan, Leš Goran i Ordanić Leo), Zagreb 2012., 54-55.

²⁰⁰ D. MARIJAN, *Graničari*, 50-51.

zgradu hrvatske policije u Staroj Gradišci. Taj žestok napad JNA je rezultirao time da su se hrvatske snage povukle iz Stare Gradiške prema Novoj Varoši, nakon čega su u večernjim satima porušile most na kanalu Nova Sava. Već 18. kolovoza 1991. godine postrojbe 329. oklopne brigade JNA su, nakon testiranja mosta na Savi, prešle most i okupirale Staru Gradišku, Donju Varoš, Gornju Varoš i Uskoke.²⁰¹ Iako je rušenje mosta na kanalu Nova Sava usporilo postrojbe Jugoslavenske narodne armije u agresiji na zapadnu Slavoniju, one su postigle, uspostavljanjem mostobrana u Staroj Gradišci i zaštitom i jačanjem srpskih terorista u Okučanima, dobre položaje za daljnja napadna djelovanja na neokupirani hrvatski teritorij. U nekoliko izvora spominje se i podatak da je 18. kolovoza 1991. godine Jugoslavenska narodna armija napravila pontonski most preko Save kod sela Mlaka na području Jablanac, tako da je i tu bio otvoren put srpskim snagama za napredovanje u zapadnoj Slavoniji.²⁰²

U isto vrijeme sjeverno od Okučana, u tadašnjim općinama Bjelovar, Virovitica, Daruvar, Podravska Slatina, Orahovica, Grubišno Polje, Slavonska Požega i Pakrac, pobunjeni Srbi su se učvršćivali u selima nastanjenim pretežno srpskim stanovništvom i iz tih sela se nastojali proširiti oružanom silom na što veći teritorij osvajajući sela naseljena pretežno nesrpskim stanovništvom. Cilj im je bio kontrolirati kompaktan teritorij na području zapadne Slavonije, koji će biti etnički očišćen od Hrvata i pripadnika drugih nesrpskih nacionalnosti.²⁰³ Od većih općinskih središta 17. kolovoza 1991. godine srpski teroristi su iz pravca Velike Peratovice napali pješastvom i minobacačima Grubišno Polje, no pripadnici Zbora narodne garde i policije odbili su napad.²⁰⁴ U Daruvaru su se pripadnici Policijske stanice Daruvar srpske nacionalnosti, potpomognuti drugim pobunjenicima, u noći s 18. na 19. kolovoz 1991. godine, u 2 sata ujutro, odmetnuli iz Daruvara u istočni dio općine naseljen pretežno srpskim stanovništvom, pritom otevši nekoliko svojih kolega nesrpske nacionalnosti, kao i naoružanje, opremu i policijska vozila iz Policijske stanice Daruvar. Po gradu su djelovali pješačkim oružjem i tromblonskim minama.²⁰⁵ Nakon toga se u Policijskoj stanici Daruvar skupilo 80 civila koji su bili spremni braniti istu, no za to nisu imali oružja.²⁰⁶ U

²⁰¹ HMDCDR, ZPI: PS Nova Gradiška, Broj: 511-11-11-1/1-6308/10-91, 18. 8. 1991. godine.

²⁰² HMDCDR, ZPI: RH, Općina Sisak, Sekretarijat narodne obrane, Centar motrenja i obavješćivanja, Klasa: 811-02/91-01/01, Urbroj: 2176-09-04-91-4561, 18. 8. 1991. godine.; HMDCDR, ZPI: RH, Općina Kutina, Sekretarijat narodne obrane, Centar za obavješćavanje, 17. 8. 1991., Kutina.

²⁰³ *Ratni zločini srpskih vojnih i paravojnih postrojbi u zapadnoj Slavoniji i Banovini (1991.-1995.)*, Sisak 1997., 14-20.; N. BARIĆ, 124.

²⁰⁴ HMDCDR, ZPI: PS Grubišno Polje, Broj: 511-02-41-SP 101/6-91, 18. 8. 1991. godine.

²⁰⁵ HMDCDR, ZPI: PS Daruvar, Broj: 511-02-21-SP-103/91, 19. 8. 1991.; V. HEROUT, *Pet godina poslije*, 91-93.

²⁰⁶ HMDCDR, ZPI: PU Bjelovar, Broj: 511-02-01-Pov.249/2/91., 19. 8. 1991., Bjelovar. Događaji na području PU Bjelovar, obavijest.

istoj općini, pred jutro 19. kolovoza 1991. godine, srpski pobunjenici su s području Đulovca granatirali Viroviticu. Prema gradu Virovitici nisu kretali pješačkim snagama, no postavili su barikade između naselja Jasenaš i Milanovac.²⁰⁷

Najkritičnije stanje bilo je u Pakracu. Tamo je od 5 sati ujutro 19. kolovoza 1991. godine počeo kombinirani artiljerijsko-pješački napad srpskih snaga na grad i okolicu. Malobrojne obrambene snage u Pakracu zadržale su napad srpskih postrojbi, a u poslijepodnevnim satima u pomoć su im došli pripadnici specijalne policije iz Bjelovara i Antiterorističke jedinice Lučko iz Zagreba. Iako su srpske snage okupirale jugoistočni dio Pakraca, većina grada je obranjena. Pod srpskom kontrolom je bila i većina sela pakračke općine nastanjena pretežno srpskim stanovništvom.²⁰⁸ To područje bilo je povezano s pobunjenicima u tadašnjoj općini Slavonska Požega. Tamo su teroristi kontrolirali sela naseljena pretežno srpskim stanovništvom u istočnom dijelu općine. U mjestu Kamenska, u jutarnjim satima 19. kolovoza 1991. godine, naoružani teroristi su radnicima Hrvatskih šuma rekli, uz prijetnju oružjem, „da oni nemaju što raditi na području SAO Krajine“. No te prijetnje nisu ostale samo na riječima. Radnicima šumarije otet je kombi, a nedugo zatim srpske snage su granatirale Orljavac, selo naseljeno pretežno hrvatskim stanovništvom u tom dijelu općine. U očekivanju napada srpskih pobunjenika hrvatske snage u Orljavcu blokirale su prometnicu prema selu Kamenska.²⁰⁹

Policajci srpske nacionalnosti iz odjeljenja Policijske stanice Podravska Slatina u Voćinu su 19. kolovoza 1991. godine razoružali svoje kolege policajce hrvatske nacionalnosti, te otkazali poslušnost Ministarstvu unutarnjih poslova Republike Hrvatske i proglasili se djelatnicima Srpske autonomne oblasti Zapadna Slavonija. Uz to je u Voćinu vršen pretres kuća u vlasništvu Hrvata s ciljem pronalaska oružja.²¹⁰ Od strane „srpskih ekstremista mještanima Voćina hrvatske nacionalnosti strogo [je] spriječen odlazak iz mjesta, te ograničeno kretanje“. Tu informaciju je prenio policajac „koji se iskrao iz Voćina, te preko šume došao u P. Slatinu“.²¹¹ U noći s 19. na 20. kolovoz 1991. godine pripadnici policije iz Podravske Slatine napadnuti su iz mjesta Donje

²⁰⁷ HMDCDR, ZPI: RH, Općina Bjelovar, Sekretarijat za narodnu obranu (dalje SNO), Centar za obavješćavanje, Klasa: 811-02/91-04/01, Urbroj: 2103-10-05/3-91-232, 19. 8. 1991., Bjelovar. HMDCDR, ZPI: PS Virovitica, Dep. br. 511-02-81/13-KU-267/91, 30. 8. 1991. godine.

²⁰⁸ B. KRIŽAN, S. BENKOVIĆ, *Poginuli branitelji u Domovinskom ratu Pakrac – Lipik 1991.-1995.*, 19-21.

²⁰⁹ HMDCDR, ZPI: RH, Općina Slavonska Požega, Centar za obavješćivanje, Broj: 283/1-91, 19. 8. 1991. godine.

²¹⁰ HMDCDR, ZPI: PS Podravska Slatina, Broj: 511-07-60-D-1921/91., 19. 8. 1991., Podravska Slatina.; HMDCDR, ZPI: PS Podravska Slatina, Broj: 511-07-60-D-[-]21/91., 19. 8. 1991., Podravska Slatina. Otkazivanje poslušnosti rada odjeljenja policije, obavijest.

²¹¹ HMDCDR, ZPI: PS Podravska Slatina, Broj: 511-07-60-D-1921/91., 20. 8. 1991., Podravska Slatina.

Kusonje u mjestu Radosavci, a u Miklešu je napadnuta policijska ophodnja nakon čega su srpski teroristi pobjegli u pravcu Čeralija.²¹²

U općini Orahovica pod kontrolom hrvatskih vlasti nije bio jugozapadni dio općine gdje su bila sela naseljena pretežno srpskim stanovništvom. Kontrolna točka hrvatske policije bila je u mjestu Humljani prema selu Pušina. Kroz tu kontrolnu točku na područje pod kontrolom pobunjenika 20. kolovoza 1991. godine prolazili su pripadnici JNA iz vojarne u Našicama, koji su očito opskrbljivali pobunjenike na tom području.²¹³ Pripadnici Jugoslavenske narodne armije zamijećeni su i u bjelovarskoj općini, na području četiri sela naseljenih pretežno srpskim stanovništvom koja graniče s područjem grubišnopoljske općine pod kontrolom pobunjenika. Tamo su na područje sela Bedenička 21. kolovoza 1991. godine sletjela dva helikoptera JNA, nakon čega je primijećeno kretanje pet kamiona iz pravca Bilogore prema tom području, kao i stanovništva iz okolnih sela naseljenih pretežno srpskim stanovništvom.²¹⁴

S tih pozicija u navedenim općinama srpske snage su na sjevernom dijelu zapadnoslavonske bojišnice napadale područje koje je bilo pod kontrolom hrvatskih vlasti. Iako su ti napadi srpskih snaga pješastvom, artiljerijom i zrakoplovstvom bili konstantni i nanijeli hrvatskoj strani velike ljudske žrtve i materijalnu štetu, od sredine kolovoza 1991. godine do vraćanja tog područja u ustavno-pravni poredak Republike Hrvatske u studenom i prosincu 1991. godine, srpske snage nisu imale nekih većih uspjeha.²¹⁵ Pod kontrolu su uspjeli staviti samo mjesta naseljena pretežno nesrpskim stanovništvom koja su se našla u okruženju sela naseljenih pretežno srpskim stanovništvom. Iznimka od toga su bila mala mjesta naseljena pretežno češkim i hrvatskim stanovništvom na granici grubišnopoljske i daruvarske općine; Treglava, Rastovac, Munije, Veliki Miletinac i Mali Miletinac, no ta sela su bila u poluokruženju srpskih snaga, tako da su i tu pobunjenici imali određenu vojnu prednost.²¹⁶ U grubišnopoljskoj općini srpske snage su okupirale i dio Gornje Rašenice koji je bio naseljen pretežno srpskim stanovništvom,²¹⁷

²¹² HMDCDR, ZPI: PS Podravska Slatina, Depeša br: 511-07-61-1923/91., 20. 8. 1991., Podravska Slatina.; HMDCDR, ZPI: PS Podravska Slatina, Depeša broj: 511-07-61-1922/91., 20. 8. 1991., Podravska Slatina. Pucanje na patrolu policije.

²¹³ HMDCDR, ZPI: PS Orahovica, Depeša broj: 511-07-50- /91., 20. 8. 1991., Orahovica.

²¹⁴ HMDCDR, ZPI: Centar za obavještavanje općine Bjelovar, 21. 8. 1991., Bjelovar.

²¹⁵ Marko BEŠKER, Seka KUGLER, *Obzorje slobode*, Zagreb 1992., 40-50., 117-120.; Mate PAVKOVIĆ, *Hrvatske ratne štete*, Zagreb 1997., 193-194., Toni HNOJČIK, *To sam radio u ratu, sine*, Zagreb 2010., 36-37., 98-111.

²¹⁶ Petar BAŠIĆ, Ivica MIŠKULIN, „Grubišnopoljska kronika 1990.-1991. (II. dio)“, *Scrinia Slavonica*, 10/2010., br. 1, 471-474.; HMDCDR, ZPI: PS Grubišno Polje, Broj: 511-02-41-SP-101/84-91, 6. 10. 1991. godine.; HMDCDR, ZPI: [Centar za obavješćivanje Daruvar], Izjava I. C., 5. 11. 1991., Daruvar.

²¹⁷ HMDCDR, ZPI: PS Grubišno Polje, Broj: 511-02-41-SP-101/22-91, 27. 8. 1991. godine.

Osim djelovanja srpskih snaga na zapadnoslavonskom području gdje su imali većinu stanovništva, naoružanih pobunjenika bilo je i u mjestima koja su bili odvojena od tog područja i koji su bili spremni za djelovanje kad do njih dođu glavne snage pobunjenika i/ili postrojbe Jugoslavenske narodne armije. Primjeri toga su mjesto Imsovac u daruvarskoj općini, mjesto Podravski Majkovac u virovitičkoj općini, mjesta Kula i Ciglenik u požeškoj općini, te mjesto Medinci u slatinskoj općini.²¹⁸ To je dodatno opterećivalo hrvatske snage koje su osim na prvoj crti bojišnice morale dio snaga angažirati i u pozadini.

Stanje na području tadašnjih općina Novska, Nova Gradiška i Pakrac bilo je potpuno drukčije, a glavni razlog tome bila je prisutnost jakih kopnenih snaga Jugoslavenske narodne armije. Na komunikaciji iz pravca Okučana prema Novskoj postrojbe JNA su se utvrdile oklopnim vozilima 18. kolovoza 1991. godine u mjestu Rajić do dijela sela gdje žive mještani srpske nacionalnosti, s okrenutim cijevima prema pripadnicima policije iz Novske u dijelu sela gdje je bilo naseljeno hrvatsko stanovništvo.²¹⁹ Južno od Okučana, postrojbe 329. oklopne brigade JNA 21. kolovoza 1991. godine napravile su prijelaz preko mosta na kanalu Nova Sava, te s dva tenka došle do Nove Varoši gdje su vojnici JNA poderali zastavu Republike Hrvatske, a nakon toga su ispalili nekoliko tenkovskih granata prema Novoj Varoši.²²⁰ Bolji položaj srpska vojska je osigurala i kod Vrbovljana. Tamo je 22. kolovoza 1991. godine vojna kolona JNA na autocesti ispod nadvožnjaka Vrbovljani probila žičanu ogradu i otišla u Vrbovljane. Time više nisu morali prolaziti kroz naplatnu kućicu na autocesti u Okučanima koja je još uvijek bila pod kontrolom hrvatskih snaga.²²¹ Sljedećeg dana se više kolona JNA iz pravca Zagreba zaustavljalo na tom mjestu, odakle su pretovarivali naoružanje i vojnu opremu na civilne kamione koje su vozili u Vrbovljane.²²²

Za dalje sukobe pripremali su se i lokalni pobunjenici. Na području sela Novi Grabovac, sjeverno od Novske, 21. kolovoza 1991. godine primijećena je veća skupina dobro naoružanih

²¹⁸ T. HNOJČIK, *To sam radio u ratu, sine*, 92.; Mirko LUKAŠ, *Rane / iz / devedesete*, Virovitica 2011., 60-61.; HMDCDR, Štab TO Zapadna Slavonija: Štab TO Zapadne Slavonije, Broj: 26/91, 16. 10. 1991. godine. Izvještaj. Kut. 1.; HMDCDR, ZPI: RH, Općina Podravska Slatina, Centar za obavještanje, Broj: 365/91, 19. 8. 1991., Podravska Slatina. Dnevni izvještaj.

²¹⁹ HMDCDR, ZPI: PS Novska, Broj: 511-06-31-1527/91, 19. 8. 1991., Novska. Prisutnost armije u Rajiću, zapreke na cesti.

²²⁰ HMDCDR, ZPI: RH, Općina Osijek, SNO, Centar za obavještanje, Broj: 1293/91, 21. 8. 1991., Osijek.

²²¹ HMDCDR, ZPI: RH, Općina Kutina, Centar za obavještanje, 22. 8. 1991. godine, poslano faksom u 10,12 sati.; HMDCDR, ZPI: Općina Kutina, Centar za obavještanje, 22. 8. 1991. godine, poslano faksom u 10,47 sati.

²²² HMDCDR, ZPI: PS Nova Gradiška, Broj: 511-11-11-1/2-6308/10-91, 23. 8. 1991. godine. Sigurnosna situacija, obavijest.

nepoznatih osoba „četnika i terorista“ koji su protjerali s tog područja radnike koji su obilazili naftne bušotine i oteli im teretno vozilo. Policijske snage iz Novske pojačale su djelovanje na terenu, a posebno prilaze mjestu Kozarice prema Novom Grabovcu. Veća skupina „četnika i terorista“ primijećena je i u šumama sjeverno od sela na komunikaciji Novska – Rajić.²²³ Prema informacijama stanovnika sela Orahova u Bosni i Hercegovini 27. kolovoza 1991. godine „oko 700 uniformiranih osoba, četnika“ prešlo je iz tog sela čamcima preko Save u selo Mlaka koje nije bilo pod kontrolom hrvatske policije. U Orahovu je JNA podijelila minobacače i pješačko naoružanje.²²⁴ Na novogradiškom području u razdoblju od 22. do 27. kolovoza 1991. godine lokalni pobunjenici, većinom iz Caga i Benkovaca, utvrđivali su se u restoranu „Tromeđa“ u mjestu Bijela Stijena. S obzirom da restoran dominira okolinom i na važnoj je komunikaciji, Bosanska Gradiška – Okučani – Lipik – Pakrac, oko njega su postavljeni fortifikacijski objekti, te minobacači i strojnička gnijezda. Od Bijele Stijene do Okučana je bilo postavljeno pet barikada koje su čuvali naoružani civili.²²⁵

Iako je do kraja kolovoza 1991. godine bilo manjih napada srpskih snaga na južnom dijelu zapadnoslavenskog bojišta, početkom rujna 1991. godine situacija se jako pogoršala.²²⁶ Dana 4. rujna 1991. godine srpski pobunjenici skroz su zaustavili promet na autocesti Zagreb – Beograd kod mjesta Vrbovljani.²²⁷ U deblokadu autoceste krenuli su iz Novske dijelovi 1. brigade ZNG, pripadnici policije iz Kutine i dijelovi 62. samostalnog bataljuna Novska, no zaustavljeni su jakom strojničkom i topničkom vatrom srpskih snaga ispred nadvožnjaka Vrbovljani, te su bili prisiljeni na povlačenje.²²⁸ Istovremeno, postrojbe 329. oklopne brigade JNA i pobunjenih Srba snažno su napale artiljerijom i tenkovima hrvatske snage u selu Novi Varoš i na naplatnim kućicama Okučani. Nakon cjelodnevnne borbe postrojbe 1. brigade ZNG i 3. bojne 108. brigade ZNG povukle su se uz velike gubitke na nove položaje²²⁹ Sljedećeg dana, 5. rujna 1991. godine, u poslijepodnevnom satima pripadnici 1. brigade ZNG i Posebne jedinice policije Kutina iz

²²³ HMDCDR, ZPI: PS Novska, Broj: 511-06-31-1537/91, 21. 8. 1991., Novska. Pojava terorista i dr. obavijest.

²²⁴ HMDCDR, ZPI: Policijska uprava Kutina, Broj: 511-06-03-3601/91, 27. 8. 1991., Kutina.

²²⁵ HMDCDR, ZPI: RH, MUP, Operativni štab, 3. 9. 1991., Zagreb. Sigurnosna saznanja o jedinici srpskih terorista na području Nove Gradiške, stacioniranih na Bijelim Stijenama – restoran „Tromeđa“.

²²⁶ D. MARIJAN, *Novska u Domovinskom ratu*, 173.; Franjo SAMARDŽIĆ, *Novogradiške ratne godine 1990.-1991.* Nova Gradiška 1994., 33-36.

²²⁷ HMDCDR, ZPI: RH, MUP, Jedinica za kontrolu i regulaciju prometa na cestama Kutina, Broj: 511-01-27-461/91. JN, 4. 9. 1991., Kutina. Blokada auto-ceste kod čvora Okučani, izvještaj.

²²⁸ D. MARIJAN, *Novska u Domovinskom ratu*, 175.; *I. gardijska brigada Hrvatske vojske – Tigrovi*, 173.

²²⁹ HMDCDR, ZPI: PS Nova Gradiška, Broj: 511-11-11-1/2-6308/29-91, 5. 9. 1991. godine.; *I. gardijska brigada*, 172-173.; A. VUKŠIĆ, *Novogradiški žrtvoslov*, 384.; D. MARIJAN, *Novska*, 175.

smjera Novske, te pripadnici Zbora narodne garde i policije iz Nove Gradiške, Požege i Slavonskog Broda iz novogradiškog pravca. ukupne jačine 1200 ljudi, krenuli su u deblokadu autoceste i potiskivanje srpskih snaga s tog područja. Borbe su se vodile do 6. rujna 1991. godine kada su hrvatske snage uspjele zaposjesti Čovac, Gređane, Novi Varoš i sva mjesta na staroj cesti Okučani – Nova Gradiška, kao i nadvožnjake na autocesti kod Okučana i Dubovca. Srpske snage uspjele su zadržati Vrbovljane i nadvožnjak kod Vrbovljana, tako da deblokada autoceste nije uspjela. U tim borbenim djelovanjima hrvatske snage su imale 7 poginulih i 43 ranjena pripadnika.²³⁰

Postrojbe JNA i domaćih pobunjenika nastavile su napadati hrvatske snage i idućih dana, no pomak su uspjele ostvariti tek 15. rujna 1991. godine. Srpske snage su nakon jakog artiljerijskog djelovanja i djelovanja zrakoplovstva JNA po svim položajima hrvatskih snaga na okučanskom području pokrenule tenkovski napad iz Okučana na Kosovac i Gornje Bogićevce. Usljed znatnih gubitaka hrvatske snage bile su primorane povući se iz ta dva mjesta do Smrtića.²³¹ Sljedećeg dana postrojbe 329. oklopne brigade JNA potpomognute motoriziranim bataljunom 16. proleterske brigade JNA su, uz djelovanje artiljerije i zrakoplovstva JNA, napale hrvatske snage iz smjera kanala Nova Sava prema selima Novi Varoš, Gređani, Čovac i Pivare. Nakon, do tada poznatih, gubitaka od 7 poginulih i 42 ranjena pripadnika Zbora narodne garde i hrvatske policije, hrvatske postrojbe su se povukle iz sela Pivare, Novi Varoš, Gređani, Čovac i Dubovac na rezervnu liniju obrane Smrtić – Medari – Dragalić – Donji Bogićevci – Gorice – Savski Bok. Srpske snage su ovim osvajanjem postigle dobru osnovicu za uvođenje glavnih snaga 5. banjalučkog korpusa JNA i zaposjedanje početnih položaja za daljnja napadna djelovanja u zapadnoj Slavoniji.²³²

U međuvremenu je od sredine rujna 1991. godine na teritoriju Hrvatske, koji je bio pod kontrolom hrvatskih vlasti, počelo zauzimanje vojarni i drugih objekata Jugoslavenske narodne armije, čime su hrvatske snage došle do nezanemarive količine lakog i teže naoružanja, streljiva i oklopništva. U zapadnoj Slavoniji osvojena je vojarna Polom kod Daruvara, kao i gotovo cijeli

²³⁰ HMDCDR, ZPI: PS Nova Gradiška, Broj: 511-11-11-1/2-6308/31-91, 6. 9. 1991. godine.; *Otok Ivanić u ratu – Monografija 65. bataljuna*, 56.; .D. MARIJAN, *Novska*, 175.; J. MIKŠIĆ, 67.

²³¹ HMDCDR, ZPI: PS Nova Gradiška, Broj: 511-11-11-1/2-6308/37-91, 16. 9. 1991. god.; F. SAMARDŽIĆ, 44-51.

²³² HMDCDR, ZPI: PS Nova Gradiška, Broj: 511-11-11-1/2-6308/38-91, 16. 9. 1991. god.; D. MARIJAN, „Organizacija i djelovanje Jugoslavenske narodne armije i pobunjenih Srba...“, 104-105.; J. MIKŠIĆ, 71.; Za selo Pivare autoru je podatak dao pukovnik Mato Modrić (ratni predsjednik HDZ-a općine Nova Gradiška i član ratnog zapovjedništva 121. brigade HV) 1. srpnja 2014. godine. U listopadu 1991. godine srpske postrojbe su napustile to selo zbog poplava iz rijeke Save, pa je nakon nekog vremena ponovo došlo pod kontrolu hrvatskih snaga.

32. varaždinski korpus JNA, tako da te snage više nisu mogle ugrožavati hrvatske postrojbe u zapadnoj Slavoniji.²³³

Nakon potiskivanja hrvatskih snaga od komunikacije Stara Gradiška – Okučani srpske postrojbe su se dodatno ojačale u zapadnoj Slavoniji i spremale za daljnja napadna djelovanja. Banjalučki korpus JNA ojačan je s 14. partizanskom brigadom, vjerojatno iz Vojvodine, te 2. i 5. partizanskom brigadom Teritorijalne obrane Bosne i Hercegovine. Borbena grupa 265. mehanizirane brigade JNA uvedena je u sastav 16. proleterske motorizirane brigade, a zapovjednik borbene grupe potpukovnik Milan Čeleketić preuzeo je zapovijedanje brigadom. Prema smjerovima napada, 329. oklopna brigada bila je zadužena za pravac Okučani – Nova Gradiška, 14. partizanska brigada za pravac Okučani – Lipik – Daruvar, a 16. proleterska motorizirana brigada za pravac Okučani – Novska. Zajedno s tim postrojbama u napadnim djelovanjima sudjelovali su i pripadnici Teritorijalne obrane iz Bosne i Hercegovine, kao i pobunjenici sa zapadnoslavonskog područja. Na području Jasenovca smještena je bila 10. partizanska divizija s Odredom TO Bosanska Dubica. U drugoj polovici rujna 1991. godine u zapadnu Slavoniju je došla i 343. motorizirana brigada JNA iz Prijedora koja je vjerojatno zamijenila 14. partizansku brigadu i držala je, zajedno s domaćim pobunjenicima, crtu selo Kusunje – selo Kraguj – selo Šeovica – selo Brod – selo Donji Čaglić – selo Gornja Subocka – selo Korita.²³⁴

Do kraja rujna srpske snage na okučanskom području nastavile su djelovati po hrvatskim snagama artiljerijom i zrakoplovstvom. Dana 21. rujna 1991. godine postrojbe 329. oklopne brigade JNA izvele su tenkovsko - pješački napad, uz podršku artiljerije i zrakoplovstva, iz Dubovca na Donje Bogičevce i nadvožnjak kod Dragalića. Pripadnici garde i hrvatske policije uspjeli su odbiti napad srpskih snaga tog dana. Sljedećeg dana srpske snage su od jutra krenule u novi napad i nakon nekoliko sati tenkovi JNA počeli su prodirati prema selu Dragalić što je prisililo hrvatske snage na povlačenje prema Medarima i Mašiću.²³⁵ Sljedećeg dana, 23. rujna 1991. godine, srpske snage su se utvrđivale na dostignutoj liniji između sela Donji Bogičevci i sela Dragalić koje je još uvijek bilo pod kontrolom hrvatskih snaga.²³⁶ U međuvremenu vrlo mala

²³³ D. NAJMAN, M. DUJIĆ, I. POSILOVIĆ, *Blokade i osvajanje vojarni i vojnih objekata JNA u Hrvatskoj*, 27-127.

²³⁴ D. MARIJAN, „Organizacija i djelovanje Jugoslavenske narodne armije i pobunjenih Srba...“, 105-107.

²³⁵ HMDCDR, ZPI: PS Nova Gradiška, Broj: 511-11-11-1/2-6308/40-91, 23. 9. 1991., godine. Zbirni izvještaj za 21. i 22. rujna 1991. godine; U literaturi se spominje da su Donji Bogičevci okupirani 21. rujna 1991. godine. Vidi u: J. MIKŠIĆ, 72-74. i F. SAMARDŽIĆ, 56.

²³⁶ HMDCDR, ZPI: PS Nova Gradiška, Broj: 511-11-11-1/2-6308/42-91, 24. 9. 1991., godine.

skupina branitelja iz Gornjih Bogićevaca vratila se u svoje selo gdje su bili do 22. rujna 1991. godine kada su se morali povući nakon jakog napada tenkovsko - pješačkih postrojbi JNA i TO Okučani, potpomognutih artiljerijom JNA, iz pravca Kosovca.²³⁷

Novi veći napad snaga 5. banjalučkog korpusa JNA i domaćih pobunjenika uslijedio je 1. listopada 1991. godine. Na pravcu komunikacije Okučani – Novska srpske snage su, nakon dva dana napadanja, 2. listopada 1991. godine probile crtu obrane malobrojnih hrvatskih postrojbi u Gornjem Rajiću i okupirale selo. Sljedećeg dana, 3. listopada 1991., postrojbe JNA i srpski pobunjenici nastavili su napad i okupirali Roždanik. Nakon toga crta obrane hrvatskih snaga je postavljena u Voćarici, a selo Jazavica nije nitko kontrolirao. Jaki napadi srpskih snaga nastavljeni su 5. i 6. listopada 1991. godine, kada su malobrojne hrvatske snage, koju su se našle u poluokruženju, bile primorane povući se iz Voćarica u Stari Grabovac. Nakon toga crtu obrane hrvatskih snaga u Starom Grabovcu srpske postrojbe nisu uspjele probiti i tu je zaustavljeno napredovanje srpskih snaga prema Novskoj iz pravca Okučana.²³⁸

Južno od Novske srpske snage su uslijed višednevnih artiljerijskih napada iz Bosne i Hercegovine prisilile hrvatske postrojbe da se povuku 25. rujna 1991. godine iz Tanca, Višnjice i Uštice u Jasenovac. Sljedeći cilj srpskih snaga bila su mjesta Košutarica i Jasenovac. Petog listopada 1991. godine srpske snage su iz pravca sela Mlaka napale Košutaricu, pri čemu je obrana hrvatskih snaga probijena, a pokušaj vraćanja sela pod kontrolu hrvatskih postrojbi istog dana nije uspio. Napadi postrojbi JNA, TO BiH i zapadnoslavonskih pobunjenika na Jasenovac počeli su krajem rujna 1991. godine, a pojačali su se 3. listopada 1991. godine od kada je mjesto sustavno gađano artiljerijom i zrakoplovima JNA. Oko 120 pripadnika hrvatskih snaga koji su branili Jasenovac uslijed svih tih napada počeli su se osipati, da bi 7 listopada 1991. godine

²³⁷ Ivan KLAJIĆ, *Ljudi moje ravnice: zapisi o povijesti i zbilji Gornjih Bogićevaca i okolnih slavonskih mjesta*, Zagreb 1996., 269-274.

²³⁸ *Otok Ivanić u ratu – Monografija 65. bataljuna*, 88-94.; D. MARIJAN, *Novska u Domovinskom ratu*, 201-221. Ovdje treba napomenuti da su u knjizi *Novska u Domovinskom ratu* na stranama 209., 213. i 214. događaji od 5. do 7. listopada 1991. godine, kada se citira *Izviješće o aktivnostima 1/65 samostalnog bataljuna Ivanić-Grad u reonu Novska od 9. 10. 1991.*, zabilježeni kao da su se dogodili dan ranije (od 4. do 6. listopada) jer su očito u samom izvoru datumi navedeni krivo. To se može zaključiti iz dijela teksta koji upućuje na bilješku 816 u knjizi *Novska...* ako se usporedi s podacima na strani 95. i 96. u knjizi *Otok Ivanić...* gdje su navedena imena 19 pripadnika bataljuna koja su ostala na položaju, a među njime nema imena Jozo Čalušića koji je poginuo 5. listopada 1991. godine u borbama u Voćarici. Dakle pripadnici te postrojbe su ostali na položaju do 6. listopada 1991. godine, a žestoke borbe u Voćarici su vođene 5. listopada 1991. godine, a ne 4. listopada 1991. godine. Autoru monografije *Novska...* nije bio dostupan taj podatak s obzirom da je monografija *Otok Ivanić...* izdana tri godine nakon monografije *Novska...*

mjesto bilo napušteno. Sljedećeg dana, 8. listopada 1991. godine, u grad je ušla 11. partizanska brigada JNA iz Bosanske Dubice.²³⁹

Na novogradiškom pravcu 1. listopada 1991. godine postrojbe JNA i srpski pobunjenici napali su iz više pravaca prema Novoj Gradišci. Crtu obrane uspjele su probiti iz pravca Donjih Bogićevaca u mjestu Gorice, nakon čega su zaposjeli to mjesto, no već 2. listopada 1991. godine hrvatske snage su oslobodile Gorice do groblja.²⁴⁰ Napadi srpske artiljerije nastavljeni su 3. listopada 1991. godine, no u prijepodnevnim satima hrvatske snage uzvratile su napad, i to prvi put tenkovima, prema nadvožnjaku kod Dragalića, čime su iznenadile srpske postrojbe i nanijele im velike gubitke.²⁴¹ To nije spriječilo srpske postrojbe da nastave s napadnim djelovanjima na novogradiškom pravcu. Dana 5. listopada 1991. godine, uz podršku artiljerije, srpske snage su tenkovima i pješaštvom iz Šagovine Mašičke prisilile hrvatske snage na povlačenje iz Trnave u Medare.²⁴² Napadi srpskih snaga su nastavljeni 6. listopada 1991. godine, kada su se hrvatske snage zbog nedostatka protuoklopnih sredstava povukle iz Dragalića, Medara i Mašića na poziciju između Mašića i Kovačevca, no istu večer hrvatske postrojbe su se vratile u Mašić i tamo uspostavile crtu obrane.²⁴³

Sjeverno od Okučana otprilike u isto vrijeme, početkom listopada 1991. godine, postrojbe 343. motorizirane brigade JNA, 5. brigade TO BiH i domaćih pobunjenika krenule su u osvajanje Lipika i Pakraca s linije Subocka – Donji Čaglic – Ševica – Kraguj – Kusonje, te iz sela nastanjenih pretežno srpskim stanovništvom sjeverozapadno od Pakraca. Nakon višednevne artiljerijske pripreme srpske snage su 5. listopada 1991. godine zauzele Mačkovac, dio Donjeg Čaglica naseljenog pretežno stanovništvom hrvatske nacionalnosti, koji je bio dominantna točka na tom području prema Lipiku. U toku noći na 6. listopad 1991. godine srpske snage su blokirale Pakrac i Lipik sa svih strana. Nakon što su srpske snage ujutro 6. listopada 1991. godine u Batinjanima na cesti prema Kutini, koja je do tada bila prohodna, ubile više ljudi koji su vozili

²³⁹ D. MARIJAN, *Novska u Domovinskom ratu*, 190-193.; Iskaz ratnog zarobljenika M. V., pripadnika 11. partizanske brigade JNA. Dostupno na URL <http://www.lijepanasadomovinahrvarska.com/dokumenti-mainmenu-70/79-iskazi/471-derventa-de008>. Preuzeto 9. lipnja 2014. godine. Na internet stranici se navodi da je tekst preuzet iz *Posavskog glasnika* (Orašje) od 15. 6. 1995. godine.

²⁴⁰ SVA MORH, fond 121. brigade HV (dalje 121. br.): Oružane snage Hrvatske (dalje OSH), Operativni štab (dalje OŠ) Nova Gradiška, Broj: 12/91, 1. 10. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.; SVA MORH, 121. br.: OSH, OŠ Nova Gradiška, Broj: 13/91, 2. 10. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.; F. SAMARDŽIĆ, *Novogradiške rane godine 1990-1991.*, 58.

²⁴¹ J. MIKŠIĆ, 78-81.

²⁴² SVA MORH, 121. br.: OSH, OŠ Nova Gradiška, Broj: 15/91, 5. 10. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.

²⁴³ SVA MORH, 121. br.: OSH, OŠ Nova Gradiška, Broj: 16/91, 6. 10. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.; J. MIKŠIĆ, 95-108.; D. MARIJAN, *Graničari*, 105-106.; A. VUKŠIĆ, 397-398.; I. KLAJČIĆ, 275.

tom komunikacijom, malobrojne snage s pakračkog područja krenule su u deblokadu te ceste. Nakon velikih gubitaka hrvatskih snaga u deblokiranju komunikacije, pri čemu je poginuo i zapovjednik obrane Pakraca Stjepan Širac, cesta je osigurana. Istovremeno srpske snage su napale Pakrac, gdje su crte obrane hrvatskih snaga probijene i pomaknute na više mjesta. Snage pričuvne policije pod vodstvom Tomislava Merčepa uspjele su tek 9. listopada 1991. godine iz pravca Poljane osloboditi sela Toranj, Batinjane, Mali Banovac i Gornju Obrijež, te doći do Pakraca, čime je poboljšana komunikacija Pakraca i Lipika s ostatkom Hrvatske.²⁴⁴ Dalje oslobađanje pakračkog okruženja nastavljeno je 16. listopada 1991. godine kada su postrojbe 76. samostalnog bataljuna potisnule srpske snage iz mjesta Omanovac.²⁴⁵

Tenkovsko - pješački napadi na Lipik počeli su 9. listopada 1991. godine i do 12. listopada 1991. godine srpske snage zaposjele su južni dio Lipika, da bi do 28. studenog 1991. godine okupirale cijeli Lipik. U borbama 12. listopada 1991. godine srpske snage su se tenkovima probile i u Dobrovac.²⁴⁶

Unatoč velikoj prednosti srpskih snaga u naoružanju i vojnoj opremi prema hrvatskim snagama koje su bile slabo naoružane i organizacijski tek u formiranju, hrvatske policijske i vojne snage u zapadnoj Slavoniji uspjele su upornom obranom zaustaviti proboj postrojbi JNA i srpskih pobunjenika prema većim gradovima na zapadnoslavonskom bojištu i središnjoj Hrvatskoj, te konsolidirati obranu. Već od početka rujna 1991. godine hrvatske snage počele su, unatoč primarno obrambenim zadaćama, s manjim akcijama oslobađanja pojedinih mjesta pod kontrolom srpskih snaga. Dana 2. rujna 1991. godine pripadnici virovitičke policije i 50. samostalnog bataljuna Virovitica oslobodile su selo Jasenaš u virovitičkoj općini.²⁴⁷ U daruvarskoj općini 29. rujna 1991. godine pripadnici 52. samostalnog bataljuna oslobodili su selo Miljanovac, naseljeno pretežno srpskim stanovništvom, no još sredinom studenog 1991. godine tamo je zamijećeno spuštanje helikoptera JNA, tako da je vjerojatno dio stanovnika tog sela još

²⁴⁴ HMDCDR, ZPI: Štab PU Bjelovar, 2. 10. 1991. godine; HMDCDR, Digitalna zbirka dokumenata (dalje DZD): DVD 1932, Događaji na području Donjeg Čaglića i okolice od ožujka do prosinca 1991. godine (dokument srpske provenijencije), nedatirano.; D. MARIJAN, *Organizacija Jugoslavenske narodne armije i pobunjenih Srba*, 107.; B. KRIŽAN, S. BENKOVIĆ, *Poginuli branitelji u Domovinskom ratu Pakrac – Lipik 1991.-1995.*, 36-43., 88-92.

²⁴⁵ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Općina Pakrac, Samostalna četa ZNG Badljevina, 16. 10. 1991. Izvješće.

²⁴⁶ HMDCDR, DZD: DVD 1932, Događaji na području Donjeg Čaglića i okolice od ožujka do prosinca 1991. godine (dokument srpske provenijencije), nedatirano.; B. KRIŽAN, S. BENKOVIĆ, *Poginuli branitelji u Domovinskom ratu Pakrac – Lipik 1991.-1995.*, 38-39. Mato ĆURAK, *Moji suborci*, Bjelovar 2008., 368.

²⁴⁷ Zlatko ĐURĐEVIĆ, „Domoljubljem i hrabrošću u slobodu“, *Hrvatski vojnik*, 16. 7. 1993. godine.; M. LUKAŠ, *Rane / iz / devedesete*, 55., 64-66., 131.

uvijek računao na dolazak kopnenih snaga JNA.²⁴⁸ U pakračkoj općini 14. listopada 1991. godine manje postrojbe 56. samostalnog bataljuna Kutina, pričuvne policije Ministarstva unutarnjih poslova RH i 2. čazmanske bojne 105. brigade krenule su u oslobađanje sela Bujavica što je istog dana uspješno izvršeno.²⁴⁹

Do određenog stabiliziranja zapadnoslavonske bojišnice došlo je sredinom listopada 1991. godine nakon što je hrvatska strana uz velike napore ustrojila postrojbe, te bolje naoružala, opremila i organizirala vojne i policijske snage. Veliku ulogu u tome imalo je zauzimanje vojarni i skladišta Jugoslavenske narodne armije u Hrvatskoj u rujnu 1991. godine.²⁵⁰ Zahvaljujući svemu tome hrvatske snage mogle su nakon obrambenih zadaća krenuti u veća napadna djelovanja na zapadnoslavonskom bojištu što je i uslijedilo krajem listopada 1991. godine.

²⁴⁸ Zvonko KOVAČIĆ, *Daruvar – od laži do istine*, Daruvar 1992., 27.; HMDCDR, DZD: DVD 1902, RH, Općina Daruvar, Sekretarijat obrane, Centar za obavješćivanje, 12. 11. 1991., Daruvar.

²⁴⁹ SVA MORH, ZOGP: Operativni dnevnik OG Posavina za dan 14. 10. 1991., Novska.

²⁵⁰ HMDCDR, ZMG: DVD 565, Izlaganje Miroslava Jerzečića, zapovjednika Operativne zone Bjelovar, na stručnom skupu „Operativne zone HV krajem 1991.“ održanom 14. prosinca 2006. godine u Zagrebu.; D. MARIJAN, „Sudionici i osnovne značajke rata u Hrvatskoj 1990.-1991.“, 49.

5. OPERACIJA *ORKAN-91* (29. LISTOPAD 1991. – 3. SIJEČANJ 1992.)

5.1. Priprema operacije *Orkan-91*

Zaustavljanjem napada Jugoslavenske narodne armije i srpskih pobunjenika sredinom listopada 1991. godine na novljanskom i novogradiškom bojištu, te formiranjem Operativne grupe Posavina vojno vodstvo hrvatskih snaga počelo je konsolidirati snage u obrani i planirati napadna djelovanja s ciljem oslobađanja zapadnoslavonskog područja od srpskih snaga.²⁵¹

Prvi problem, nakon stabiliziranja bojišnice, koji je počelo rješavati zapovjedništvo Operativne grupe Posavina bilo je popunjavanje i ustrojavanje postrojbi. Brojno stanje postrojbi u obrani Novske koje je 10. listopada 1991. godine zateklo novoformirano zapovjedništvo Operativne grupe Posavina bilo je dosta slabo. Prva brigada ZNG-a brojala je 460 ljudi i držala je položaje na području Bročice – nadvožnjak autoceste, Novska – Stari Grabovac, Kurjakana i Novi Grabovac – Kozarice. U navedeni broj pripadnika brigade ubrajali su se i diverzanti koji su izvodili akcije na području Novske, te oklopno mehanizirana bojna koja je bila angažirana po satnijama i vodovima i pridodana pješastvu u Starom Grabovcu, Bročicama i Drenovom Boku. Jedna satnija oklopno mehanizirane bojne nalazila se u pričuvi na području Nove Subocke. Novljanski 62. bataljun, iz kojeg se kasnije formirala 125. brigada HV Novska, brojao je 49 ljudi, a njegova haubička baterija 155 mm 30 ljudi, dok su ostali pripadnici te postrojbe bili izvan upotrebe. Grupa pripadnika Hrvatskih obrambenih snaga brojala je 80 ljudi, Policijska stanica Novska 140 ljudi, postrojbe satnije specijalne policije iz Kutine 60 ljudi, 56. samostalni bataljun Kutina 150 ljudi, Narodna zaštita Novska oko 350 ljudi, satnija željezničara 30 ljudi i 2. mješoviti protuoklopni artiljerijski puk Križevci oko 80 ljudi. Ukupno je to bilo 1429 ljudi angažiranih u obrani šireg područja Novske, odnosno na zapadnom dijelu zone odgovornosti OG Posavina. Uz mali broj vojnika problem kod većeg dijela hrvatskih snaga je bio i nedovoljna obučenost postrojbi, nedostatak materijalno tehničkih sredstava i streljiva, slabo naoružanje postrojbi i nedostatak zapovjednog kadra.²⁵² Iznimka u obučenosti i uvježbanosti postrojbi bili su pripadnici

²⁵¹ R. STIPČIĆ, *Napokon smo krenuli...*, 169.

²⁵² SVA MORH, ZOGP: Zapovjedništvo Posavske operativne grupe, Ur.br. 82/91, 10. 10. 1991., Novska. Izvješće o situaciji u zoni odgovornosti.; R. STIPČIĆ, *Napokon smo krenuli...*, 30-31.; Prema nekim svjedočenjima u obrani Novske tada je bilo angažirano nešto više ljudi. O tome vidi u: D. MARIJAN, *Novska u Domovinskom ratu*, 224.

1. brigade ZNG i manji sastavi u drugim postrojbama koji su u borbenim djelovanjima pokazali visok stupanj borbene spremnosti.²⁵³

Na istočnom dijelu zone odgovornosti Operativne grupe Posavina stanje je bilo bolje nego na novljanskom pravcu, jer je Krizni štab Nova Gradiška uspio u listopadu 1991. godine stabilizirati bojišnicu.²⁵⁴ Sredinom listopada 1991. godine 121. brigada HV Nova Gradiška je imala ustrojene tri bojne i držala je obrambene položaje glavnim snagama na pravcu stara cesta Nova Gradiška – Okučani i autocesta Nova Gradiška – Okučani, dok je pomoćnim snagama držala položaje na pravcu Cernik – Cernička Šagovina. Postrojbe 108. brigade HV držale su obranu na pravcu Visoka Greda – Gorice – Donji Bogičevci.²⁵⁵ Najistureniji položaj hrvatskih snaga bio je na releju Psunj na Brezovom Polju, najvišem vrhu planine Psunj, koji je držala Samostalna psunjska satnija 121. brigade.²⁵⁶

Sredinom listopada 1991. godine zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je na novljanskom bojištu krenulo s konsolidiranjem domicilnih postrojbi. Do 17. listopada 1991. godine formirano je zapovjedništvo 125. brigade Novska, te 62. bataljun (kako je već spomenuto, ova postrojba je do tada djelovala kao 62. samostalni bataljun, op. aut.), 63. bataljun i posavska četa „kao jezgro za 64. bataljun“. Brigada je ukupno brojala 887 vojnika. Pedeset posto pripadnika brigade je bilo naoružano automatskim puškama i poluautomatskim puškama, 40% je imalo puške M-48, dok je 10% ljudstva imalo lovačko naoružanje.²⁵⁷ Brojno stanje brigade je do 1. studenog 1991. godine naraslo na 1408 pripadnika.²⁵⁸

Prva brigada Zbora narodne garde, nakon odlaska postrojbi na odmor s drugih bojišta i kratke reorganizacije u listopadu 1991. godine, gotovo cijela se okupila na novljanskom bojištu.²⁵⁹ Prema bilješkama zapovjednika Operativne grupe Posavina Rudija Stipčića u operaciji *Orkan-91* sudjelovalo je 1024 pripadnika 1. brigade ZNG-a,²⁶⁰ dok je u monografiji 1. gardijske brigade ZNG-a navedeno da je „za izvršenje daljnjih zadaća u OG Posavina (u operaciji *Orkan-91*, op. aut.) bilo spremno između 2900 i 3000“ pripadnika brigade.²⁶¹ Može se pretpostaviti da je

²⁵³ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, Ur.br. 485/92, 20. 2. 1992. Analiza borbene spremnosti OG Posavina.

²⁵⁴ R. STIPČIĆ, *Napokon smo krenuli...*, 32.

²⁵⁵ A. VUKŠIĆ, *Novogradiški žrtvoslov*, 394-395.; R. STIPČIĆ, *Napokon smo krenuli...*, 32-33.

²⁵⁶ J. MIKŠIĆ, *Do smrti i natrag*, 128-132.

²⁵⁷ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Izvješće za 17. 10. 1991., Novska.

²⁵⁸ SVA MORH, ZOGP: Brojno stanje 125. br. na dan 1. 11. 1991. godine.

²⁵⁹ *1. gardijska brigada Hrvatske vojske – Tigrovi*, 136-140, 148-149., 177.

²⁶⁰ HMDCDR, ZMG: DVD 38, PowerPoint prezentacija, Rudi STIPČIĆ, „Borbena djelovanja OG Posavina 1991. i 1992. godine“.

²⁶¹ *1. gardijska brigada Hrvatske vojske – Tigrovi*, 184.

ta brojka ipak bila bliža podatku iz monografije 1. brigade ZNG-a i da je iznosila između 2000 i 2500 angažiranih pripadnika 1. brigade ZNG-a u operaciji *Orkan-91*, no ne u isto vrijeme s obzirom da je brigada vršila smjene sama unutar postrojbe.²⁶² Pod zapovjedništvo 1. brigade Zbora narodne garde, na položajima u Starom Grabovcu, 19. listopada 1991. godine ulazi i manja protuoklopna postrojba iz 65. samostalnog bataljuna Ivanić Grad, a ubrzo nakon toga 22. listopada 1991. godine tamo dolazi sanitet 65. samostalnog bataljuna, te 23. listopada 1991. godine strojničko odjeljenje 65. samostalnog bataljuna. Te ivanićgradske postrojbe će se za vrijeme trajanja operacije *Orkan-91* zamjenjivati s postrojbama iz 2. satnije 65. samostalnog bataljuna.²⁶³

Paralelno s konsolidiranjem postrojbi hrvatske snage su na novljansku bojišnicu dovodile nova pojačanja, pri čemu su se susretale s mnogobrojnim problemima. Bjelovarska 105. brigada je nepotpuna, nedovoljno naoružana i neposredno nakon mobilizacije 13. listopada 1991. godine dobila zapovijed zapovjedništva Operativne zone Bjelovar da se uputi na pakračko bojište gdje je već 14. listopada 1991. godine dobila zapovijed za napadna djelovanja s ciljem ovladavanja linijom Bair – Korita, a nakon toga linijom Bijela Stijena – Donji Čaglić. Prije napada dijelovi 105. brigade su angažirani na drugim pravaca, što je zapovjedništvu brigade dodatno otežalo pripremu napada.²⁶⁴ Istovremeno je 14. listopada 1991. godine, na temelju zapovijedi Glavnog stožera Hrvatske vojske, na područje sela Kozarice došla ojačana satnija 8. brigade TO Samobor, iako je prema planu trebala doći jedna bojna ojačana protuoklopnim sredstvima. Samoborska postrojba pridodana je 105. brigadi HV Bjelovar u cilju ojačanja iste, jer je bjelovarska brigada imala problema s popunom brigade.²⁶⁵ Napad dijelova 105. brigade i pridodanih joj postrojbi iz pravca Novog Grabovca na Bair 16. listopada 1991. godine završio je neuspjehom uslijed loše

²⁶² Brojka Rudija Stipčića od 1024 pripadnika 1. brigade ZNG u operaciji *Orkan-91* mogla bi se objasniti vršenjem smjena unutar brigade odnosno to se vjerojatno odnosilo na broj pripadnika brigade u istom trenutku na tom bojištu. Treba uzeti u obzir i to da je do početka operacije *Orkan-91* nezanemariv broj pripadnika 1. brigade ZNG-a ranjavanjem, pogibijom i zarobljavanjem bio izbačen iz stroja, što je smanjilo broj pripadnika brigade koji su sudjelovali u samoj operaciji. O nekim pokazateljima brojnog stanja u bojnama 1. brigade ZNG vidi u: SVA MORH, fond 1. gardijske brigade HV (dalje 1. gbr): Brojno stanje jedinica ZNG – 4. bataljun Petruševac, 3. 11. 1991.; SVA MORH, 1. gbr: RH ZNG, 1. brigada, II bataljun – Rakitje. Brojno stanje za 30. i 31. 12. 1991. godine; SVA MORH, 1. gbr: Brojno stanje za 30. 12. 1991. godine. O stradanjima pripadnika brigade prije operacije *Orkan-91* vidi u: SVA MORH, ZOGP: Spisak ranjenih i poginulih vojnika, dočasnika i časnika HV od 2. 9. 1991. do 28. 10. 1991. godine.

²⁶³ SVA MORH, ZOGP: RH MO, ZOGP Novska, Ur.br. 33/91, 23.10.1991. godine; *Otok Ivanić u ratu – Monografija 65. bataljuna*, 98-105.

²⁶⁴ S. IVANIĆ, *Da se ne zaboravi*, 73-85

²⁶⁵ J. RAGUŽ, *Ratni put 151. samoborske brigade HV*, 145-149.; S. IVANIĆ, *Da se ne zaboravi*, 81-83.

koordinacije hrvatskih snaga, neiskustva i slabe pripremljenosti novo mobiliziranih hrvatskih postrojbi za borbeno djelovanje.²⁶⁶

Ovdje treba spomenuti da je jedan od uzroka loše koordinacije hrvatskih snaga na tom području, koje je bilo granični prostor tadašnjih općina Novska i Pakrac, odnosno Operativne grupe Posavina i Operativne zone Bjelovar, bilo i to što su se preplitale nadležnosti nadređenih zapovjedništava nad podređenim postrojbama s teritorijem na kojem su te postrojbe djelovale. Tako je 105. brigada HV bila pod Operativnom zonom Bjelovar, a djelovala na području Novog Grabovca i Baira koji su bili u općini Novska čiji je teritorij bio pod ingerencijom novo ustrojene Operativne grupe Posavina. Isti slučaj je bio i s postrojbama 8. brigade Samobor. Zbog toga su se javljali problemi i oko logističke opskrbe postrojbi.²⁶⁷ Da se taj problem riješi Glavni stožer Hrvatske vojske je odredio da linija razdvajanja područja pod nadležnošću Operativne grupe Posavine i Operativne zone Bjelovar na tom dijelu bojišnice do Lipika bude rijeka Pakra.²⁶⁸ Sukladno tome, prema zapovijedi Glavnog stožera Hrvatske vojske i ratnom dnevniku Operativne zone Bjelovar, 105. brigada Bjelovar je 27. listopada 1991. godine podčinjena Operativnoj grupi Posavina.²⁶⁹ U svojim memoarskim zapisima zapovjednik 105. brigade Stjepan Ivanić navodi da je njemu to usmeno priopćeno već 18. listopada 1991. godine u zapovjedništvu Operativne zone Bjelovar.²⁷⁰

Od manjih pojačanja Operativnoj grupi Posavina je do kraja listopada 1991. godine priključena Samostalna dragovoljačka četa 100. brigade HV Zagreb poznata pod imenom „Štraseri“, koja je bila razmještena u Novi Grabovac. Navedena postrojba je prvo bila podređena 1. brigadi ZNG-a, da bi kasnije bila pridodana 151. brigadi HV Samobor.²⁷¹

Sredinom listopada 1991. godine, uglavnom od postrojbi 2. mješovitog protuoklopnog artiljerijskog puka Križevci i artiljerijskih postrojbi 125. brigade Novska, formirana je Artiljerijska grupa Operativne grupe Posavina, čime su objedinjene artiljerijske postrojbe

²⁶⁶ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, 105. brigada, Op. br. 1, 17. 10. 1991. Dnevni izvještaj.; J. RAGUŽ, *Ratni put 151. samoborske brigade HV*, 152-154.; S. IVANIĆ, *Da se ne zaboravi*, 86.

²⁶⁷ HMDCDR, DZD: DVD 565a, Glavni stožer HV, Vojno – teritorijalni ustroj RH - zemljovid. Nedatirano.; J. RAGUŽ, *Ratni put 151. samoborske brigade HV*, 156.

²⁶⁸ HMDCDR, ZMG: DVD 3604, Rukopis brigadira Ivana Plasaja, Bilogora.; SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Br. 1467-1, 25. 11. 1991., Granice zone.

²⁶⁹ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo ZNG, Klasa: 8/91-01/169, Urbroj: 5120-21-91, 27. 10. 1991., Zagreb. Zapovijed.; RH, ZOZB, Klasa: 032-04/92-02, Ur.br.: 1077-03-98-13, 12. 02. 1992., Bjelovar. Ratni dnevnik Zapovjedništva 2. OZ.

²⁷⁰ S. IVANIĆ, *Da se ne zaboravi*, 87.

²⁷¹ Radovan Domagoj DEVLJIĆ i „ŠTRASERI“, *Didaskalije* (drugo dopunjeno izdanje), Zagreb 2009., 23-25., 129.

hrvatskih snaga na novljanskom bojištu. Križevački 2. mješoviti protuoklopni artiljerijski puk je 27. listopada 1991. godine raspolagao sa šest topova 100 mm, četiri protuoklopna oruđa POLO 9P122 i dva POLK 9K11, 2 trocijevna protuzračna topa 20 mm, i 6 lansera *Strela-2M*, dok su postrojbe 125. brigade raspolagale s tri haubice 122 mm, dvije haubice 152 mm i šest haubica 155 mm.²⁷² Uz navedene postrojbe u sklopu artiljerijske grupe djelovala je i bitnica lakih raketnih lansera 128 mm iz 125. brigade, dva višecijevna bacača raketa 128 mm *Oganj* Glavnog stožera Hrvatske vojske, odred protugradnih raketa *Grad*, a prema potrebi i mogućnostima po jedna haubička bitnica 122 mm iz Daruvara i Virovitice. Na novogradiškoj bojišnici djelovao je mješoviti divizijun haubica 122 i 155 mm, te vod topova 130 mm.²⁷³ Iako su hrvatske snage za operaciju *Orkan-91* raspolagale s nezanemarivim brojem artiljerijskog oruđa, problem je bio nedostatak streljiva za ta oruđa, djelomično nekompletna i neispravna tehnika, te nedostatak optičkih dijelova i pribora za upravljanje vatrom. Unatoč tim problemima artiljerijske postrojbe OG Posavina pružale su solidnu podršku pješačkim postrojbama hrvatskih snaga u operaciji *Orkan-91*, u skladu sa svojim mogućnostima.²⁷⁴

Nasuprot hrvatskih snaga na području koje je trebalo osloboditi u operaciji *Orkan-91* nalazile su se borbeno najvrednije postrojbe srpskih snaga u zapadnoj Slavoniji. To su uglavnom bile postrojbe Jugoslavenske narodne armije, najviše iz 5. banjalučkog korpusa, potpomognute pripadnicima lokalne Teritorijalne obrane, te pripadnicima Teritorijalne obrane iz Bosne i Hercegovine.²⁷⁵

Najjača postrojba Jugoslavenske narodne armije na južnom dijelu zapadnoslavonskog bojišta bila je 329. oklopna brigada iz Banja Luke i imala je najveću popunjenost u banjalučkom korpusu od 102 posto.²⁷⁶ Ta brigada je bila razmještena na novogradiškom bojištu na pravcu Okučani – Nova Gradiška. Iz Banja Luke je bila i 16. proleterska motorizirana brigada koja je bila raspoređena na pravcu Okučani – Novska. Ove dvije brigade su vjerojatno same organizirale

²⁷² B. ŠTUBELJ i ostali, *Križevačke ratne postrojbe u Domovinskom ratu 1991.-1995.*, 95-107.; D. MARIJAN, *Novska u Domovinskom ratu*, 63-64.

²⁷³ B. ŠTUBELJ, 101-103., 107.; R. STIPČIĆ, *Napokon smo krenuli...*, 113.

²⁷⁴ SVA MORH, ZOGP: Zap. 125. br., Ur.br. 149/91, 3. 11. 1991. Izvještaj zapovjedništvu 3. OZ Zagreb o stanju artiljerijskih jedinica 125. br.; R. STIPČIĆ, 114-115.

²⁷⁵ D. MARIJAN, „Organizacija i djelovanje Jugoslavenske narodne armije i pobunjenih Srba u zapadnoj Slavoniji tijekom 1991.“, 108-109.

²⁷⁶ MKSJ, Predmet IT-99-36/1 (Suđenje Momiru Taliću): Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 09/63-26, 23. 1. 1992., Sarajevo. Referat o stanju borbene gotovosti komandi i jedinica za 1991. godinu, 12.

smjenu i odmor svojih postrojbi.²⁷⁷ Banjalučka 16. proleterska motorizirana brigada JNA bila je ojačana s pripadnicima 2. partizanske brigade TO Bosne i Hercegovine, čija su se dva bataljuna međusobno izmjenjivala pod zapovjedništvom navedene brigade JNA. U studenom 1991. godine postrojbe 2. partizanske brigade bile su raspoređene na području sela Voćarica i Paklenica, a od 8. prosinca 1991. godine na području između sela Donji Čaglič i Donja Subocka.²⁷⁸ Na području Jasenovca i okolnih sela u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini nalazile su se 6. i 11. partizanska brigada iz 10. partizanske divizije, a bile su popunjene mobiliziranim ljudstvom s područja Bosanske Dubice, Prijedora i Sanskog Mosta.²⁷⁹

Na sjevernom dijelu bojišnice, na pravcu od Okučana prema Lipiku i zapadno od te linije, prema Bairu, bile su angažirane 343. motorizirana brigada JNA iz Prijedora i 14. partizanska brigada iz Novosadskog korpusa, koje su međusobno vršile smjenu. Krajem listopada 1991. godine na tom pravcu je bila 14. partizanska brigada, a u drugoj polovici studenog 1991. godine ju je zamijenila 343. motorizirana brigada koja je 15. prosinca 1991. godine ojačana s motoriziranim bataljunom 4. proleterske motorizirane brigade iz 21. niškog korpusa.²⁸⁰ Na potezu Okučani – Lipik nalazili su se i dijelovi 5. pješačke brigade TO Bosne i Hercegovine.²⁸¹ U drugoj polovici studenog 1991. godine na zapadnoslavonsko područje uvedena je novoosnovana 122. laka pješačka brigada iz Banja Luke koja je do 6. prosinca bila raspoređena na području Gornji Varoš – Uskoci, a od tog dana je premještena u Gornji Čaglič.²⁸² Od srpskih snaga svakako treba spomenuti i artiljeriju 5. banjalučkog korpusa JNA koja je pružala pomoć pješačkim postrojbama; 5. mješoviti artiljerijski puk JNA, 5. mješoviti protuoklopni artiljerijski puk JNA i 5. laki artiljerijski puk protuzračne obrane JNA. Uz njih, potporu srpskim snagama su davale i zračne snage 5. korpusa Ratnog zrakoplovstva i protuzračne obrane JNA iz 117. avijacijske brigade Bihać i 111. helikopterskog puka u Zalužanima koji je nastao iz 111.

²⁷⁷ D. MARIJAN, „Organizacija i djelovanje Jugoslavenske narodne armije i pobunjenih Srba u zapadnoj Slavoniji tijekom 1991.“, 108-110.

²⁷⁸ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, Obavještajno izvješće (Z. N.) od 13. 12. 1991., Novska.

²⁷⁹ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, 6. 1. 1992. Obavještajno izvješće.; SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, 28. 4. 1992. Obavještajno izvješće.

²⁸⁰ HMDCDR, ZPI: Komanda 14. pbr, 10. 11. 1991. godine, Bijela Stijena. Dopuna borbene zapovesti za odbranu op. br. 1.; D. MARIJAN, „Organizacija i djelovanje Jugoslavenske narodne armije i pobunjenih Srba u zapadnoj Slavoniji tijekom 1991.“, 108-110.; Momčilo RADANOVIĆ – CIGO, „Svi za jednog – jedan za sve“, *Kozarski vjesnik*, 2. 4. 1993. godine.; Živko EĆIM, „Mi znamo svoj cilj“, *Kozarski vjesnik*, 20. 5. 1994. godine.; D. STEVANOVIĆ, „Presekli hrvatsku tenkovsku kolonu“, *Politika*, 7. 11. 1991. godine.

²⁸¹ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, Obavještajno izvješće (Z. N.) od 13. 12. 1991., Novska.; Marko RUČNOV, „Nema cene za častan život“, *Narodna armija*, 20. 11. 1991. godine.

²⁸² MKSJ, Predmet IT-99-36/1 (Suđenje Momiru Taliću): Komanda 5. korpusa, Str. pov. broj 37-129/180, 6. 12. 1991. godine. Redovni borbeni izvještaj.; Bogdan RISTIĆ, „Uzorna na ratištu“, *Krajiški vojnik*, lipanj 1994. godine.

avijacijske brigade iz Zagreba. Ove postrojbe su bile potpomognute s dijelom zračnih snaga 98. avijacijske brigade Pula s 247. lovačko bombarderskom avijacijskom eskadrilom iz Skoplja.²⁸³

Najmanje brojne srpske snage na tom području bile su lokalne pobunjeničke postrojbe Teritorijalne obrane Zapadna Slavonija organizirane u Teritorijalnu obranu Okučani, Teritorijalnu obranu Novska, te pripadnici Teritorijalne obrane Pakrac iz sela Korita, Jagma, Subocka, Livađani, Donji Čaglić, Gornji Čaglić, Kovačevac Čaglički i Bjelanovac. Srpski pobunjenici organizirani u sklopu Teritorijalne obrana Novske brojali su 340 pripadnika²⁸⁴, iz Teritorijalne obrane Okučani brojali su oko 500 pripadnika,²⁸⁵ dok se za pripadnike TO Pakrac iz navedenih mjesta može pretpostaviti da ih je bilo nešto više od 160.²⁸⁶ Iz svega navedenog može se zaključiti da je na tom području moglo biti oko 1000 pripadnika Teritorijalne obrane Zapadna Slavonija.

Izrada planova za oslobodilačku operaciju na južnom dijelu zapadnoslavonskog bojišta u zapovjedništvu Operativne grupe Posavina počela je 15. listopada 1991. godine, vjerojatno na temelju, više općenite, zapovijedi Glavnog stožera Hrvatske vojske od navedenog datuma, prema kojoj bi hrvatske postrojbe na svim bojištima u Hrvatskoj trebale prijeći u ofanzivu, s naglaskom da se pod svaku cijenu moraju osigurati magistralni putovi i promet na njima, a osobito podravski i posavski pravac.²⁸⁷

Zapovjedništvo Operativne grupe Posavina izradilo je planove za napadna djelovanja pod tajnim imenom *Orkan-91*, prema kojima je plan bio da se glavnim snagama OG Posavina istovremeno napadno djeluje na pravcima Novska – Okučani i Nova Gradiška – Okučani, te „primjenom obuhvatnog djelovanja i uz snažnu topničku potporu“ razbiju srpske snage na širem području Okučani – Stara Gradiška – Rajić, nakon čega bi se prešlo u obranu. Za pomoćne snage Operativne grupe Posavina plan je bio da napadno djeluju pravcima Novska – Kričko brdo –

²⁸³ D. MARIJAN, „Organizacija i djelovanje Jugoslavenske narodne armije i pobunjenih Srba u zapadnoj Slavoniji tijekom 1991.“, 106, 110.

²⁸⁴ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, Obavještajno izvješće od 12. 12. 1991., Novska.

²⁸⁵ *Haški tribunal VII/36 – Suđenje Slobodanu Miloševiću: transkripti*, Beograd 2006., 446. Svjedok Osman Selak, zapovjednik 993. pozadinske baze Banja Luka, na suđenju Slobodanu Miloševiću navodi da je zapovjednik TO Okučani prijavljivao da ta postrojba ima 2500 pripadnika, no Selak tvrdi da je stvarno stanje bilo 500 pripadnika.

²⁸⁶ Okvirnu brojku od 167 pripadnika Teritorijalne obrane u navedenim selima u pakračkoj općini sam dobio zbrajanjem srpskog stanovništva u tim selima prema popisu stanovništva iz 1991. godine kojih je bilo 1116 i od tog broja sam uzeo da je u Teritorijalnoj obrani bilo 15% stanovništva tih sela, što je bila prosječna brojka pripadnika TO u općinama Pakrac, Daruvar i Podravska Slatina prema dokumentu HMDCDR, Štab TO Zapadna Slavonija: Štab TO Zapadne Slavonije, Broj: 26/91, 16. 10. 1991. godine. Izvještaj. Kut. 1.

²⁸⁷ R. STIPČIĆ, *Napokon smo krenuli...*, 49.; SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, GS HV, Klasa: 8/91-01/118, Urbroj: 5120-01-91, bez nadnevnika nastanka dokumenta, no s prijemnim pečatom od 15. 10. 1991., Zagreb. Zapovijed.

Bijele Stijene i Mašićka Šagovina – Širinci – Benkovac s ciljem presijecanja komunikacije Lipik – Bijela Stijena – Okučani i razbijanja srpskih snaga na navedenim pravcima napada, te stavljanje srpskih snaga na području Pakrac – Donji Čaglić – Japaga u okuženje, pri čemu je iste potom trebalo uništiti zajedno sa snagama Sektora Pakrac. Dana 25. listopada 1991. godine zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je predstavilo načelniku Glavnog stožera Hrvatske vojske Antonu Tusu plan napada i odluku za napad, što je Glavni stožer Hrvatske vojske odobrio. Na istom sastanku je utvrđena koordinacija i „borbena suradnja“ sa Sektorom Pakrac, čije postrojbe su djelovale na pravcu Pakrac – Lipik.²⁸⁸

Istovremeno s razrađivanjem plana oslobodilačke operacije *Orkan-91* hrvatske snage su zaposjedale dominantne kote na šumovitom području koje nije držala nijedna strana. Dana 21. listopada 1991. godine postrojbe 1. brigade ZNG-a zaposjele su sjeverno od Starog Grabovca područje Pujić – Cerova kosa (tt 268) – Batalovka.²⁸⁹ Daljnjim izviđanjem utvrđeno je da je greben Novskog brda i Kričkog brda prazan do sela Rajčići. S tog područja mogle su se nadzirati i držati pod paljbom komunikacije koje idu od Novske prema Okučanima i Lipiku. Ubrzo su pripadnici 1. brigade ZNG-a, 26. i 27. listopada 1991. godine, zaposjeli to područje s dvije ojačane satnije. Do 28. listopada 1991. godine zaposjednuto područje je inženjerijski utvrđeno, čime je poboljšana operativni položaj hrvatskih snaga, a „dominantni objekt pružao je idealnu osnovicu za bojno djelovanje prema komunikacijama Novska – Okučani, te Lipovljani – Bair – Livađani – Lipik“.²⁹⁰

Usmeno odobreni plan operacije *Orkan-91* Glavni stožer Hrvatske vojske je potvrdio zapoviješću od 27. listopada 1991. godine. Tog dana načelnik Glavnog stožera Hrvatske vojske Anton Tus izdaje zapovijed zapovjedništvima Operativnih zona Zagreb i Bjelovar, te zapovjedništvu Operativne grupe Posavina da razbiju srpske snage na području Novske, Okučana i Jasenovca i oslobode komunikacijski snop Novska - Okučani – Nova Gradiška i time stvore uvjete za uništenje srpskih snaga na području Lipika i Pakraca. U zapovijedi je navedeno da se odmah pristupi „planiranju i organiziranim pripremama za izvođenje operacije na području Posavine i istu započeti najkasnije 28. 10. 1991. godine“. Napad na srpske snage na području Novske, Lipika i Okučana trebalo je izvesti istovremeno, sa „što je moguće veći(m) stepen(om) iznenađenja“, snagama OG Posavina; 1. brigadom ZNG-a, 125. brigadom HV, 121. brigadom

²⁸⁸ R. STIPČIĆ, *Napokon smo krenuli...*, 49.

²⁸⁹ SVA MORH, 1. gbr: RH ZNG, ZOGP, 21. 10. 1991., Novska. Izvješće.

²⁹⁰ R. STIPČIĆ, *Napokon smo krenuli...*, 40-41.

HV i postrojbama podrške, te 105. brigadom iz OZ Bjelovar „i svim snagama MUP-a, Narodne zaštite i ostalim snagama na tom području“ s ciljem razbijanja i uništavanja srpskih snaga sjeverno od rijeke Save. Za tu operaciju bjelovarska 105. brigada HV podređuje se Operativnoj grupi Posavina, te se poslije „razbijanja snaga neprijatelja u rejonu Čaglića“ vraća u sastav OZ Bjelovar i osigurava lijevi bok OG Posavina iz pravca Pakraca. Zapovjednik 105. brigade HV trebao se do 16 sati 27. listopada 1991. godine javiti zapovjedniku OG Posavina u Lipovljanima zbog prijema zadatka. Zapovjedništvo Operativne zone Zagreb je dobilo zadatak da ubrza dovođenje 1. brigade ZNG na područje Novske i istu stavi pod zapovjedništvo Operativne grupe Posavina, kojem se zapovjednik 1. brigade ZNG trebao javiti u Lipovljane do 16 sati 27. listopada 1991. godine na prijem zadatka. Daljnji plan Glavnog stožera Hrvatske vojske je bio da se po razbijanju srpskih snaga na području Novske i Okučana, te spajanja „glavnih snaga OG Posavina sa 121. brigadom“ osiguraju pravci koji preko rijeke Save vode u Posavinu i organizirano pristupi razbijanju srpskih snaga na Papuku i Dilj Planini (!).²⁹¹

Istog dana, 27. listopada 1991. godine, zapovijed za napadnu operaciju podređenim postrojbama je izdalo i zapovjedništvo Operativne grupe Posavina. U toj zapovijedi je navedeno, kao i u zapovijedi Glavnog stožera Hrvatske vojske, da napad izvode snage OG Posavina s pridodanim postrojbama u cilju uništavanja srpskih snaga sjeverno od rijeke Save. Preciznije je navedeno da hrvatske snage trebaju u zahvatu komunikacijskog snopa Novska – Okučani – Nova Gradiška „iznenadnim i brzim probojem, primjenom obuhvatnog manevra, uz snažnu artiljerijsku pripremu, odsjeći dijelove neprijatelja na glavnom pravcu udara, a zatim uvođenjem rezerve, produžiti energično dejstva ka komunikaciji B[osanska] Gradiška – Okučani, gdje prijeći u obranu“. Glavne snage za napad su bile na pravcu Novska – Gornji Rajić – Okučani, a pomoćne na pravcu Lipovljani – Bair – Donji Čaglić i Krapje – Jasenovac – Košutarica. Operativni poredak je planiran u dva operativna postroja s pričuvom, te snagama za protuoklopnu borbu, protuzračnu obranu i artiljerijsku podršku. Operaciju je trebalo izvesti u dvije etape u trajanju od 2 do 3 dana. U prvoj etapi trebalo je u trajanju od 1 do 2 dana snagama prvog operativnog postroja ovladati linijom Voćarica – Bair – Trokut – Novska, a u drugoj etapi

²⁹¹ SVA MORH, ZOGP: RH, Zapovjedništvo ZNG, Klasa: 8/91-01/169, Urbroj: 5120-21-91, 27. 10. 1991., Zagreb. Zapovijed. Iako je u dokumentu navedeno da je stvaratelj dokumenta Zapovjedništvo Zbora narodne garde, može se sa sigurnošću tvrditi da je to Glavni stožer Hrvatske vojske, jer je od rujna 1991. godine ustrojen Glavni stožer HV od Zapovjedništva ZNG, no očito je još uvijek na nekim dokumentima pisan stari naziv. Vidi u: Zlatko ČIŠPER, Zapovjedništvo Zbora narodne garde Republike Hrvatske 1991. godine, Zagreb 2011., 311.; Nejasno je u dokumentu spominjanje „Dilj Planine“, s obzirom da je to područje bilo pod kontrolom hrvatskih vlasti.

u trajanju od 1 do 2 dana produžiti djelovanje i izbiti na komunikaciju Bosanska Gradiška – Okučani – Lipik, gdje prijeći u obranu. U trećoj etapi je trebalo snagama operativne rezerve pristupiti uništavanju okruženih srpskih snaga po dijelovima i biti u spremnosti za daljnja borbeno djelovanje. Spremnost za napad hrvatskih postrojbi je određena za 28. listopada 1991. godine u 20 sati.²⁹²

Prva brigada ZNG-a trebala je pravcem Novska – Gornji Rajić – Okučani „primjenom obuhvatnog manevra uz ubacivanje snaga u slobodan prostor i zauzimanje pogodnih položaja presjeći komunikacijski snop Novska – Okučani, okružiti neprijatelja i uništiti ga“. U toj prvoj etapi trebali su ovladati linijom Teljige – selo Jazavica – Kričko brdo, a nakon toga, utvrđivanjem drugog borbenog postroja, izbiti na liniju Golešanke (Goleško brdo) – Gornji Rajić osiguravajući se od srpskih snaga iz pravca selo Rajčići – selo Milisavci. U zadnjoj etapi je trebalo angažirati pričuvne postrojbe za držanje dostignutih položaja, te produžiti djelovanje i izbiti u područje Okučana, gdje je trebalo presjeći komunikaciju Okučani – Lipik i prijeći u obranu. Za podršku je bila zadužena Artiljerijska grupa OG Posavina.²⁹³

Zadatak 105. brigade HV s mehaniziranom satnijom je bio da djeluje pravcem Kozarice – Bair – Kričke – Donji Čaglić i zajedno s pričuvnim sastavom MUP-a RH iz Pakračke Poljane (u dokumentu je navedeno „skupina Merčep“, op. aut.) i dijelovima 125. brigade uz snažnu artiljerijsku podršku razbije srpske snage na području Baira i Trokuta i u bližem zadatku ovlada linijom Gradina (tt 269) – Popovac (Subocki) – Trokut. S te linije, uvođenjem drugog borbenog postroja, trebalo je produžiti borbeno djelovanje pravcem Popovac (Subocki) – Kričke – Donji Čaglić, gdje je trebalo presjeći komunikaciju Okučani – Lipik i prijeći u obranu. Za artiljerijsku podršku bila je zadužena artiljerija 105. brigade. Skupina Merčep je trebala djelovati u koordinaciji sa 105. brigadom HV pravcem Bujavica – Lovska – Livađani sa zadatkom da brzim i energičnim napadom razbije srpsku obranu u Lovskoj, a zatim produži napad općim pravcem Lovska – Livađani – Donji Čaglić, te nakon izbijanja u područje Donjeg Čaglića produži borbeno djelovanje prema Lipiku. Artiljerijsku podršku je skupina Merčep trebala vršiti vlastitim sredstvima. Postrojbe 56. samostalnog bataljuna Kutina bile su zadužene za formiranje rezerve na pomoćnom pravcu i trebale su djelovati iza postrojbi 105. brigade HV pravcem Banova Jaruga –

²⁹² SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, Ur. br. 440/91, 27. 10. 1991., Novska. Zapovijed za napadnu operaciju OP br. 01.

²⁹³ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, Ur. br. 440/91, 27. 10. 1991., Novska. Zapovijed za napadnu operaciju OP br. 01.

Novi Grabovac – Bair – Trokut i biti u spremnosti za odbijanje protunapada iz pravca Korita – Trokut i Donja Subocka – Bair. Artiljerija 56. samostalnog bataljuna se trebala uključiti u Brigadnu artiljerijsku grupu 105. brigade.²⁹⁴

Dijelovi 125. brigade HV su prema planu trebali krenuti u drugom operativnom postroju iza 1. brigade ZNG-a, sa zadatkom da razbiju srpske snage u oslobođenom prostoru, te osiguraju pozadinu i lijevo krilo 1. brigade ZNG-a. U daljem djelovanju postrojbe 125. brigade trebale su biti u spremnosti za borbeno djelovanje dijelom snaga na pravcu Krapje – Jasenovac – Košutarica, a dijelom snaga za odbijanje protunapada srpskih snaga iz Gornjeg Rajića. Za podršku je bila zadužena artiljerija OG Posavina.²⁹⁵ Na pravcu Krapje – Jasenovac – Košutarica bio je angažiran i odred Hrvatskih obrambenih snaga.²⁹⁶

Za podršku napada je bila zadužena Artiljerijska grupa OG Posavina u sastavu dvije haubice 155 mm i četiri haubice 122 mm s vatrenim položajima na području Krčevine, te dvije grupe lakih raketnih lansera 128 mm s vatrenim položajima na području Kurjakane i Suševog dola. Za protuoklopnu borbu bio je zadužen 2. mješoviti protuoklopni artiljerijski puk Križevci, dok bližu protuoklopnu borbu organiziraju sve postrojbe s vlastitim protuoklopnim sredstvima. Za protuzračnu obranu na glavnom pravcu bila je zadužena bitnica trocijevnih protuzračnih topova 20 mm, za koju nije precizno navedeno u zapovijedi gdje su joj vatreni položaji i pod čijim je zapovjedništvom, no prema nekim izvorima može se pretpostaviti da su bile iz postrojbi koje su napadale na tom pravcu, no objedinjene u jedinstveno zapovjedništvo u OG Posavina. Postrojbe na pomoćnim pravcima protuzračnu obranu su organizirale vlastitim snagama.²⁹⁷

Za osiguranje putova opskrbe i evakuacije, te osiguranje pozadine, pretres terena i antiterorističke akcije bili su zaduženi pripadnici policijskih snaga iz Kutine i Novske. Za logističko osiguranje postrojbama u napadu na raspolaganju su bile logističke baze 1. i 125. brigade, te izvori s teritorija općina Novska, Kutina i Ivanić-Grad. Vezu je trebalo održavati preko mobitela, telefona i radio sredstava, a uz to osigurati kurirsku vezu zapovjednika brigada sa zapovjednim mjestom OG Posavina. Zapovjedno mjesto OG Posavina je bilo u selu Lipovaljani,

²⁹⁴ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, Ur. br. 440/91, 27. 10. 1991., Novska. Zapovijed za napadnu operaciju OP br. 01.

²⁹⁵ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, Ur. br. 440/91, 27. 10. 1991., Novska. Zapovijed za napadnu operaciju OP br. 01.

²⁹⁶ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 28. 10. 1991. godine.; D. MARIJAN, *Novska u Domovinskom ratu*, 230.

²⁹⁷ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, Ur. br. 440/91, 27. 10. 1991., Novska. Zapovijed za napadnu operaciju OP br. 01.; R. STIPČIĆ, *Napokon smo krenuli...*, 118-119.

naredno u području Novske, a izmješteno zapovjedno mjesto je planirano u Gornjem Rajiću. Prema zapovijedi spremnost za napad je dogovorena za 28. listopada 1991. godine u 20 sati, a signal za početak napada je *Orkan*.²⁹⁸

Istog dana, 27. listopada 1991. godine, zapovjedništvo Operativne grupe Posavina izdalo je zapovijed zapovjedništvu 121. brigade HV, na osnovu ranije spomenute zapovijedi Glavnog stožera Hrvatske vojske od 27. listopada 1991. godine. U zapovijedi je uglavnom ukratko ponovljen plan djelovanja postrojbi OG Posavina u operaciji *Orkan-91* na novljanskoj bojišnici dok je za postrojbe 121. brigade i „ostale snage obrane Nova Gradiška“ navedeno da će biti angažirane prema dogovoru s generalom Petrom Stipetićem, zamjenikom načelnika Glavnog stožera Hrvatske vojske, „a u skladu s vašom (Josipa Mikšića, zapovjednika 121. brigade i postrojbi na novogradiškom bojištu, op. aut.) zamisli dejstva“, te da izvrše sve potrebne pripreme za predstojeća borbena djelovanja. Spremnost za borbeno djelovanje je bila dogovorena u isto vrijeme kao i za postrojbe na novljanskoj bojišnici, 28. listopada 1991. godine u 20 sati.²⁹⁹ Može se pretpostaviti da je zadatak postrojbi na novogradiškom bojištu u početnoj fazi operacije *Orkan-91* bio aktivna obrana prema srpskim postrojbama, a u realizaciju operacije *Orkan-91* na novogradiškom bojištu se krenulo u prosincu 1991. godine.³⁰⁰

Plan operacije *Orkan-91* je bio dosta smion s obzirom da je Hrvatska vojska bila tek u formiranju i njene postrojbe su se susretale s mnogim problemima, od nedostatka naoružanja i vojne opreme, neobučenosti i neiskustva znatnog dijela mobiliziranih postrojbi do nedostatnog zapovjednog kadra na svim razinama. Unatoč tome zapovjedništvo Operativne grupe Posavina, kao i Glavni stožer Hrvatske vojske, smatrali su da su stečeni uvjeti za preuzimanje inicijative na zapadnoslavonskom bojištu i pokretanje oslobodilačke operacije.³⁰¹

Prije početka operacije *Orkan-91* počeli su se javljati prvi problemi. Glavni stožer Hrvatske vojske je obavijestio podređene postrojbe da je stanje kod nekih vrsta streljiva kritično, te da u skladištima Hrvatske vojske nema niti jedne mine/granate za minobacače 120 mm, haubice 122, 152, 155 i 203 mm, te rakete 128 mm za lake raketne lansere i višecijevne bacače

²⁹⁸ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, Ur. br. 440/91, 27. 10. 1991., Novska. Zapovijed za napadnu operaciju OP br. 01.

²⁹⁹ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, 27. 10. 1991., Novska. Zapovijed.

³⁰⁰ J. MIKŠIĆ, *Do smrti i natrag*, 150-151.

³⁰¹ R. STIPČIĆ, *Napokon smo krenuli...*, 41.

raketa M-63 i M-77.³⁰² Vjerojatno su postrojbe Operativne grupe Posavina imale nešto svojih zaliha, no ovakva vijest pred samu operaciju sigurno nije bila ohrabrujuća.

Zapovjedništvo 105. brigade, kojoj je pravac djelovanja bio prema Bairu, je imalo problema s angažiranjem 2. čazmanske bojne za koju je Krizni štab općine Čazma tvrdio da je njena upotreba u tom trenutku na novljanskom bojištu neizvediva. Iz 3. đurđevačke bojne 105. brigade na područje razmještaja 105. brigade u selima Kozarice i Novi Grabovac za operaciju *Orkan-91* došlo je samo 164 pripadnika te bojne, tako da se zapovjedništvo 105. brigade za napadno djelovanje moglo osloniti, uz navedene pripadnike 3. bojne, na postrojbe 1. A satnije i 1. bojne 105. brigade, te artiljerijske postrojbe (bitnica haubica 122 mm, bitnica lakih raketnih lansera 128 mm, bitnica minobacača 120 mm i bitnica topova B-1) i oklopne postrojbe brigade.³⁰³ Bjelovarskoj brigadi pridodane postrojbe 8. brigade TO također su bile u problemima. Ojačana satnija samoborske brigade na zapadnoslavonskom bojištu nekoliko dana je čekala smjenu iz 1. satnije 1. bojne samoborske brigade, no kako to nije bilo moguće zbog zadržavanja samoborskih postrojbi od strane Glavnog stožera Hrvatske vojske na području Zagreba radi mogućeg djelovanja protiv postrojbi Jugoslavenske narodne armije u vojarnama, u Novi Grabovac je upućen dio samostalne satnije 100. brigade HV - „Štraseri“, kao zamjena za prateći vod 3. bojne 8. brigade Samobor. Na kraju je ipak dogovorena smjena samoborskih postrojbi za 29. listopada 1991. godine. No očekivani odlazak na odmor pripadnici samoborske brigade ipak nisu uspjeli realizirati.³⁰⁴ Naime, načelnik Glavnog stožera Hrvatske vojske Anton Tus je 28. listopada 1991. godine izdao zapovijed Operativnoj zoni Bjelovar i Operativnoj grupi Posavina kojom „zabranjuje(m) bilo kakvu smjenu jedinica prije izvršenja dobijenog zadatka“. Eventualno pristigle nove postrojbe za smjenu trebalo je također uključiti u borbena djelovanja.³⁰⁵ Ta zapovijed se odnosila i na postrojbe samoborske brigade koje su trebale izvršiti smjenu. Zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je htjelo da u napadnoj operaciji sudjeluju, uz već prisutne samoborske postrojbe, i novo pristigli pripadnici samoborske brigade. Zapovjedništvo brigade je odlučilo da će novo pristiglu samoborsku satniju iz 1. bojne 8. brigade ostaviti u

³⁰² SVA MORH, 121. br.: RH, GS HV, Klasa: 8/91-01/167, Ur.br.: 5120-25-91, 27. 10. 1991., Zagreb.

³⁰³ S. IVANIĆ, *Da se ne zaboravi*, 97., 99., 101-104.

³⁰⁴ J. RAGUŽ, *Ratni put 151. samoborske brigade HV*, 163-165.

³⁰⁵ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH GSHV, Klasa: 8/91-01/175, Urbroj: 5120-01-91-1, 28. 10. 1991., Zagreb. Zapovijed.

Novom Grabovcu, dok će u napad ići pripadnici brigade koji su već imali neko iskustvo u borbenim djelovanjima, njih 85.³⁰⁶

Kod postrojbi 1. brigade ZNG-a, 125. brigade, te pripadnika HOS-a stanje je bilo uglavnom dobro. Manji problemi su bili u 125. brigadi gdje 20% pripadnika nije imalo osobno naoružanje,³⁰⁷ i bio je „prisutan strah za izvođenje napada“.³⁰⁸ Pripadnici 1. brigade ZNG-a su imali problema s četiri neispravna radio uređaja u tenkovima. Artiljerija postrojbi Operativne grupe Posavina je bila spremna za borbena djelovanja.³⁰⁹

Dan pred početak operacije zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je razrađivalo borbene dokumente za napadnu operaciju i odobravalo odluke podređenih postrojbi za djelovanje u operaciji.³¹⁰ Težište rada je bilo na „izviđanju neprijateljskih snaga, planiranju i pripremama jedinica za naredna borbena djelovanja“. U toku noći je trebalo još usuglasiti djelovanje s OZ Bjelovar i riješiti probleme u 105. brigadi HV.³¹¹ Usuglašavanje s predstavnicima OZ Bjelovar nije ostvareno iako je zapovjedništvo Operativne grupe Posavina tražilo od Glavnog stožera Hrvatske vojske da zapovijedi zapovjedništvu Operativne zone Bjelovar da pošalje predstavnika kako bi se uskladila djelovanja u sljedeća tri dana.³¹² Da li je Glavni stožer Hrvatske vojske reagirao na zahtjev Operativne grupe Posavina nije mi poznato, no na dokument takvog sadržaja u fondu Operativne zone Bjelovar nisam naišao. Rješavanje problema dolaska neodazvanih postrojbi 105. brigade HV u područje okupljanja brigade također nije uspjelo.³¹³

Za ojačanje hrvatskih snaga u operaciji *Orkan-91* Glavni stožer Hrvatske vojske je obavijestio zapovjedništvo Operativne grupe Posavina da će im iz Daruvara u toku 28. listopada 1991. godine stići haubice 122 mm. Postrojba je došla s 3 haubice 122 mm i 150 projektila.³¹⁴ Novost u Operativnoj grupi Posavina bilo je i pokretanje elektronskog i protuelektronskog izviđanja šireg područja Novske, Nove Gradiške i Lipika.³¹⁵

³⁰⁶ J. RAGUŽ, *Ratni put 151. samoborske brigade HV*, 167-169.

³⁰⁷ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 28. 10. 1991. godine.

³⁰⁸ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Izvješće od 28. 10. 1991. godine.

³⁰⁹ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 28. 10. 1991. godine.

³¹⁰ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 28. 10. 1991. godine.

³¹¹ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Izvješće od 28. 10. 1991. godine.

³¹² D. MARIJAN, *Novska u Domovinskom ratu*, 234.

³¹³ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, ZNG, ZOGP, 29. 10. 1991., Novska.

³¹⁴ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Ur.br. 36/91 od 28. 10. 1991. godine. Uputio GS HV, Klasa: 8/91-03/03, Ur.br.: 5120-02/22-91-1, 27. 10. 1991. godine.; B. ŠTUBELJ i ostali, *Križevačke ratne postrojbe u Domovinskom ratu 1991.-1995.*, 108.

³¹⁵ SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 39/91, 29. 10. 1991. godine.

O djelovanju srpskih snaga 28. listopada 1991. godine zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je imalo informaciju da se srpske snage pregrupiraju na području Paklenica – autocesta – motel „Jug“ i da dovode svježe snage.³¹⁶ Smjena srpskih postrojbi vršena je i na području linije Okučani – Lipik i zapadno od te crte. Prema izvješću zapovjedništva 5. banjalučkog korpusa 14. partizanska brigada trebala je 29. listopada 1991. godine preuzeti crtu obrane od 343. motorizirane brigade.³¹⁷ Kod preuzimanja crte došlo je do komplikacija jer su pripadnici prijedorske brigade napustili položaj 12 sati prije nego su na položaje došli pripadnici 14. partizanske brigade, tako da ih je na položaje uveo jedan „teritorijalac“.³¹⁸ Iz izvora mi nije poznato da li je zapovjedništvo Operativne grupe Posavina znalo za smjenu srpskih postrojbi na tom dijelu bojišta. Uz smjenu postrojbi na novljanskom bojištu srpske snage su 28. listopada 1991. godine izvele manji pješački napad podržan minobacačima iz pravca Jasenovca, na koji su hrvatske snage uzvratile vatru i odbile ga.³¹⁹

Iako je bilo problema s okupljanjem hrvatskih postrojbi na pomoćnom pravcu Lipovljani – Bair – Donji Čaglić, zapovjedništvo Operativne grupe Posavina odlučilo je da se krene u operaciju *Orkan-91* prema napravljenom planu. Uz to, htjeli su iskoristiti trenutak pregrupiranja srpskih snaga na novljanskom bojištu da bi postigli što bolje uspjehe u napadnom djelovanju.³²⁰

5.2. Prva etapa operacije *Orkan-91* (29. listopad 1991. – 9. prosinac 1991. godine)

5.2.1. Početak operacije *Orkan-91* (29. listopad 1991. godine)

U ranim jutarnjim satima 29. listopada 1991. godine počele su pripreme hrvatskih snaga za napadno djelovanje u operaciji *Orkan-91*. Postrojbe 1. brigade ZNG-a, potpomognute pripadnicima samostalnog protuoklopnog voda 65. samostalnog bataljuna Ivanić-Grad i voda jedinice za specijalne namjene Glavnog stožera Hrvatske vojske pod vodstvom Branka Zorice – Zulua bile su zadužene za djelovanje na glavnom pravcu napada Novska – Okučani. Borbena grupa 6. bojne 1. brigade ZNG-a, jačine 170 ljudi, dobila je zadatak da s područja Novskog brda

³¹⁶ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Izvješće od 28. 10. 1991. godine.

³¹⁷ D. MARIJAN, „Organizacija i djelovanje Jugoslavenske narodne armije i pobunjenih Srba u zapadnoj Slavoniji tijekom 1991.“, 108., prema dokumentu Komanda 5. korpusa, str. pov. br. 37-129/135 od 27. 10. 1991. godine. Redovni borbeni izveštaj.

³¹⁸ D. STEVANOVIĆ, „Presekli hrvatsku tenkovsku kolonu“, *Politika*, 7. 11. 1991. godine.

³¹⁹ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Izvješće od 28. 10. 1991. godine.

³²⁰ R. STIPČIĆ, *Napokon smo krenuli...*, 41.

pred jutro zauzme položaje sjeverno od sela Voćarica do groblja na početku Jazavice, od kuda je trebala djelovati prema srpskim snagama u selu Voćarica u cilju presijecanja komunikacije Novska – Okučani. Sličnu zadaću imali su pripadnici 1. bojne 1. brigade ZNG-a, jačine 150 ljudi, zajedno s 25 pripadnika jedinice za specijalne namjene GS HV, samo što su oni trebali napasti iz pravca Slatina brda srpske snage u selu Jazavica.³²¹ Zadatak pripadnika 5. bojne 1. brigade ZNG-a, jačine ojačane satnije, i njima podređene postrojbe iz Ivanić-Grada je bio probijanje srpskih postrojbi u selu Paklenica iz pravca Starog Grabovca, te protuoklopnim sredstvima neutralizirati tenkove 16. proleterske motorizirane brigade JNA na tom pravcu. Pješačke postrojbe hrvatskih snaga bile su ojačane jednim tenkom i s dvije posade sustava protuoklopno vođenih raketa 1. brigade ZNG-a. Uz to, pripadnici 1. brigade ZNG-a su trebali razvući lijevo krilo postrojbe i pokušati se na boku spojiti s dijelom pripadnika 125. brigade, s kojima bi zajedno probali ugroziti bok srpskim snagama u Paklenici.³²² U zapovijedi zapovjedništva 125. brigade HV Novska zadaci brigade na tom pravcu su nešto drugačije navedeni. Pripadnici 62. bataljuna 125. brigade Novska imali su zadatak djelovati iza postrojbi 1. brigade ZNG-a na pravcu Novska – Sisvete – Vjenčanice (kota 305) – Lađevačko brdo – selo Cage i pri tom razbijati zaostale srpske snage i istovremeno osiguravati pozadinu i lijevi bok 1. brigade ZNG-a.³²³

U jutarnjim satima 29. listopada 1991. godine u napad su prvi krenuli pripadnici 5. bojne 1. brigade ZNG-a zajedno s pripadnicima Samostalnog protuoklopnog voda 65. samostalnog bataljuna iz Starog Grabovca prema Paklenici. Prije početka napada pripadnici 1. brigade ZNG-a nisu se uspjeli spojiti s pripadnicima 125. brigade na lijevom boku. Nakon početnog uništavanja srpskih snaga na prednjem kraju, hrvatske postrojbe su bile zaustavljene tenkovskom vatrom 16. proleterske motorizirane brigade s područja motela „Jug“ na autocesti i minobacačkom vatrom s ruba autoceste. Uz to, u napredovanju su ih sprječavale srpske snage u bunkerima i strojničkim gnijezdima na početku sela Paklenica, te dva tenka iza prvih položaja srpskih postrojbi u Paklenici. Nakon više pokušaja proboja srpskih položaja, uz nezanemarive gubitke, hrvatske snage su se povukle. Zbog djelovanja zrakoplovstva JNA u borbu se nije mogao uključiti tenk

³²¹ *1. gardijska brigada Hrvatske vojske – Tigrovi*, 194-199.; Ratko DRAGOVIĆ – KLEK, *Deset godina poslije*, Zagreb 2001., 156-164.; R. STIPČIĆ, *Napokon smo krenuli...*, 56-57.

³²² SVA MORH, l. gbr: Opis tijeka događaja i procjena situacije na bojištu za 29. 10. 1991. godine. Nedatirano. U dokumentu se umjesto Novskog brda greškom navodi Kričko brdo, koje se je istočnije od Novskog brda i ne nalazi se sjeverno od Starog Grabovca i Paklenice.; *Otok Ivanić u ratu – Monografija 65. bataljuna*, 100.; *1. gardijska brigada Hrvatske vojske – Tigrovi*, 200.

³²³ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Ur.br. 10/91 od 28. 10. 1991. Zapovijed br. 12/91. Zapovjedništva 125. brigade od 28. 10. 1991. godine.

hrvatskih postrojbi, no štitio je odstupnicu hrvatskim snagama u povlačenju. Gubici hrvatskih snaga u tom napadu bili su tri poginula pripadnika 1. brigade ZNG-a, te više ranjenih pripadnika 1. brigade ZNG-a i pripadnika 65. samostalnog bataljuna. Prema procjeni hrvatskih snaga posade sustava protuoklopno vođenih raketa Hrvatske vojske uništile su dva tenka 16. proleterske motorizirane brigade i neutralizirano je 30 srpskih vojnika.³²⁴ U međuvremenu je u 10 sati počelo djelovanje Artiljerijske grupe OG Posavina po srpskim položajima na pravcu Stari Grabovac – Gornji Rajić.³²⁵

Pripadnici 6. bojne 1. brigade ZNG-a su, prethodno razminiravši postavljena minska polja srpskih postrojbi, krenuli u napad na srpske snage u selu Voćarica. Pripadnici 1. brigade ZNG-a uspjeli su ući u Voćaricu, pri čemu su zarobili zapovjednika 3. bataljuna 16. proleterske motorizirane brigade JNA i dvojicu vojnika brigade od kojih su dobili vrijedne podatke o rasporedu srpskih snaga na tom pravcu. Uz to je zaplijenjena dokumentacija 16. proleterske motorizirane brigade, te aktovka s gotovinom za isplatu plaća pripadnicima brigade. Po zauzimanju Voćarica srpske snage su iz Jazavice i Roždanika uputile postrojbe za intervenciju u Voćaricu, nakon čega su se pripadnici 1. brigade ZNG-a uz borbu povukli na položaje sjeverno od Voćarice.³²⁶ U tim borbama postrojbe 6. bojne 1. brigade ZNG-a su imale velike gubitke od 5 poginulih i 18 ranjenih pripadnika.³²⁷ Postrojbe JNA imale su gubitke od 13 poginulih i 17 ranjenih pripadnika,³²⁸ a uništeno im je i jedno oklopno vozilo.³²⁹

Borbena grupa 1. bojne 1. brigade ZNG-a i jedinica za specijalne namjene GS HV su zakasnile na početne položaje iznad sela Jazavica i prije početka kretanja u napad srpske snage su ih počele gađati artiljerijskom vatrom. Nakon nemogućnosti ostvarivanja veze s pripadnicima hrvatskih snaga koje su napadale srpske snage u Voćarici i loše vidljivosti prema srpskim snagama u Jazavici, zapovjedništvo te borbene grupe je odlučilo da se u napad ne ide. Pripadnici

³²⁴ SVA MORH, 1. gbr: Opis tijeka događaja i procjena situacije na bojištu za 29. 10. 1991. Nedatirano.; *Otok Ivanić u ratu – Monografija 65. bataljuna*, 100.; *1. gardijska brigada Hrvatske vojske – Tigrovi*, 200.; SVA MORH, ZOGP: 125. br., Ur.br. 140/91, 29. 10. 1991. Izvještaj o djelovanju 125. br. NG za 29. 10.

³²⁵ B. ŠTUBELJ i ostali, *Križevačke ratne postrojbe u Domovinskom ratu 1991.-1995.*, 108.

³²⁶ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Izvješće od 29. 10. 1991. godine.; *1. gardijska brigada Hrvatske vojske – Tigrovi*, 195-198.; SVA MORH, 1.gbr: RH MO, Zap. 1. brigade ZNG, Obavještajni odjel, 3. 11. 1991., Zagreb. Izvješće.; R. STIPČIĆ, *Napokon smo krenuli...*, 56-57. HMDCDR, ZV: DVD 1923, „Novska u Domovinskom ratu“ (Snimka akcije u Voćarici 29. 10. 1991. godine.)

³²⁷ *1. gardijska brigada Hrvatske vojske – Tigrovi*, 198.

³²⁸ HMDCDR, RSK: Savezni sekretarijat za narodnu obranu, Generalštab Oružanih snaga SFRJ, Prva uprava, Str. pov. br. 1771-3, 31. 10. 1991. godine.

³²⁹ HMDCDR, ZV: DVD, 1923, „Novska u Domovinskom ratu“ (Snimka akcije u Voćarici 29. 10. 1991. godine.)

1. brigade ZNG-a iz te borbene grupe su nakon toga nekoliko dana, dok im nije došla smjena, ostali držati položaje na području Kričkog brda sjeverno do komunikacije Novska – Okučani.³³⁰

Na pomoćnom pravcu Lipovljani – Bair – Donji Čaglić djelovali su pripadnici 105. brigade s pridodanim manjim postrojbama iz 8. brigade TO Samobor i 100. brigade HV Zagreb, te pripadnicima domicilne 125. brigade HV Novska.³³¹ Zapovjedništvo 105. brigade, koje je vodilo napad na tom pravcu, je zapovjedilo podređenim postrojbama da prije napada vrše izviđanja na pravcu Novi Grabovac – Trokut s ciljem da ih srpske snage primijete, kako bi skrenuli pozornost s glavnog smjera napada na pravcu Kozarice – Bair. Za napad na tom glavnom smjeru pripadnici diverzantskog voda i A satnije 105. brigade su u noći s 28. na 29. listopada 1991. godine zaposjeli položaje u pozadini i na lijevom boku srpskih snaga u Bairu, kako bi iznenadili srpske snaga napadom s leđa. Za napad na glavnom smjeru napada bile su zadužene postrojbe 1. bojne 105. brigade, ojačane tenkovskom satnijom brigade, koje bi krenule u napad nakon što u napad krenu postrojbe 105. brigade u srpskoj pozadini. Za artiljerijsku podršku planirane su bile baterija minobacača 120 mm, baterija haubica 122 mm *Gvozdika*, baterija lakih raketnih lansera 128 mm i baterija topova B-1 koje bi vršile pripremu od pola sata po srpskim položajima u selu Bair i na Trokutu.³³² Na tom pravcu kao drugi borbeni postroj planirani su dijelovi 125. brigade koji djeluju „u zavisnosti od razvoja situacije“.³³³

U 9 sati počela je artiljerijska priprema hrvatskih snaga po prednjem kraju srpskih postrojbi, a u 9,30 sati, kada je počeo napad pješništva i oklopništva hrvatskih snaga, artiljerijska vatra hrvatskih snaga je premještena na ciljeve u dubini.³³⁴ Postrojbama 1. bojne 105. brigade i oklopništvu 105. brigade, koje su napadale na pravcu Kozarice – Bair pridružila su se četiri oklopna vozila 105. brigade koja su išla pravcem Novi Grabovac – Trokut, no na ulazu u šumu prema Trokutu te postrojbe su zajedno s vodom 3. bojne 105. brigade krenule prema Bairu.³³⁵ U napadu na Bair s postrojbama 105. brigade djelovale su i postrojbe 63. bataljuna 125. brigade.³³⁶

³³⁰ R. DRAGOVIĆ - KLEK, *Deset godina poslije*, 158-166.

³³¹ Jakša RAGUŽ, „Boj za Trokut“, *Vojna povijest*, prosinac 2011. godine.

³³² S. IVANIĆ, *Da se ne zaboravi*, 103.

³³³ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Ur.br. 10/91 od 28. 10. 1991. Zapovijed br. 12/91. Zapovjedništva 125. brigade od 28. 10. 1991. godine.

³³⁴ SVA MORH, ZOGP: RH, 105. brigada, 29. 10. 1991. godine. Dnevni izvještaj.

³³⁵ J. RAGUŽ, „Boj za Trokut“, *Vojna povijest*, prosinac 2011. godine.

³³⁶ SVA MORH, ZOGP: RH, 105. brigada, 29. 10. 1991. godine. Dnevni izvještaj.

Iznenadjenje postrojbi 105. brigade u pozadini srpskih položaja u Bairu je uspjelo. Do 14 sati hrvatske snage ovladale su selom Bair i utvrdile se na riječici Subockoj prema Trokutu.³³⁷

Na pravcu prema Trokutu iz smjera Novog Grabovca napredovale su pješačke snage 3. bojne 105. brigade, ojačane pripadnicima 8. brigade Samobor, te pripadnicima Samostalne čete 100. brigade HV, ukupne jačine dvije manje satnije. Uslijed borbe i nakon proboja prve linije obrane srpskih snaga, te žestokog otpora srpskih snaga s područja Trokuta iz tenkova, protuzrakoplovnih topova, snajpera i ostalog pješačkog naoružanja počelo je osipanje hrvatskih snaga na tom pravcu tako da je do samog Trokuta došlo tridesetak pripadnika hrvatskih snaga, dok se većina pripadnika hrvatskih postrojbi samovoljno povukla prema Novom Grabovcu. Djelovanje srpskih snaga je pojačano tenkovskom paljbom iz pravca Lovske. Srpske snage u Lovskoj trebali su napasti pripadnici pričuvnog sastava MUP-a RH iz Pakračke Poljane iz pravca Bujavice kako bi olakšali hrvatskim snagama oslobađanje Trokuta, no te postrojbe nisu krenule u napad. Na tom pravcu trebale su djelovati i postrojbe 2. bojne 105. brigade, no, kao što je već spomenuto, pripadnici te postrojbe nisu došli na to područje. Kao ojačanje hrvatskim snagama na Trokutu je poslan jedan oklopni transporter 105. brigade iz pravca Baira, no njega su srpske snage uništile prije dolaska na Trokut. Nakon toga, zbog gubitaka i jakog otpora srpskih snaga, hrvatske snage na Trokutu bile su prisiljene na povlačenje prema Novom Grabovcu. Gubici hrvatskih snaga na području Baira i Trokuta su bili 7 poginulih pripadnika 105. brigade Bjelovar i 4 poginula pripadnika 8. brigade Samobor, dok je jedan pripadnik samoborske brigade bio smrtno ranjen. Uz poginule, hrvatske snage su imale i velik broj ranjenih.³³⁸

Srpske postrojbe na tom pravcu, pripadnici 5. brigade TO BiH i domaći pobunjenici također su imali velike gubitke. Napad hrvatskih snaga je dosta uzdrmao srpske snage, tako je u jednom dokumentu Štaba TO Zapadna Slavonija navedeno da je „situacija na području Baira, Lovske i Trokuta dosta teška“ i da je „Pakrački štab skoro pred rasulom“. Srpske vođe su kao problem u srpskoj obrani navele to što se napad hrvatskih snaga dogodio u trenutku loše izvedene smjene srpskih snaga, vjerojatno između 343. brigade iz Prijedora i 14. partizanske brigade iz Vojvodine.³³⁹ Pripadnici vojvođanske brigade su tvrdili da su vojnici iz Prijedora napustili

³³⁷ S. IVANIĆ, *Da se ne zaboravi*, 104-5.

³³⁸ J. RAGUŽ, „Boj za Trokut“, *Vojna povijest*, prosinac 2011. godine.; R. D. DEVLJIĆ i „ŠTRASERI“, *Didaskalije*, 28.; S. IVANIĆ, *Da se ne zaboravi*, 105-106.; SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Ur. br. 41/91, 29. 10. 1991., Novska.; SVA MORH, ZOGP: RH, 105. brigada, 29. 10. 1991. godine. Dnevni izvještaj.

³³⁹ HMDCDR, Štab TO Zapadna Slavonija: Dnevnik događaja, 26. 10. – 10. 11. 1991. godine.; HMDCDR, ZV: Razgovor Radovan Karadžić – Veljko Džakula, vođen 31. 10. 1991. godine.

položaj „dvanaest časova ranije“ nego što su oni došli,³⁴⁰ tako da su imali problema sa zaposjedanjem svojih položaja što je vjerojatno bilo tog 29. listopada 1991. godine.³⁴¹

Iako su i na ovom pravcu hrvatske postrojbe imale velike gubitke ipak su polučile uspjeh oslobađanjem sela Bair i nanošenjem velikih gubitaka srpskim snagama što im je uzdrimalo obranu. No, vlastiti veliki gubici i zahtjevna napadna djelovanja ostavili su trag i na pripadnicima hrvatskih snaga. Ubrzo nakon što su hrvatske postrojbe organizirale obranu na crti istočni dio sela Bair – Blatuše,³⁴² postrojbe A satnije 105. brigade HV i pripadnici 63. bataljuna 125. brigade napustili su položaje u Bairu. Zapovijed zapovjedništva 105. brigade da se vrate na položaj izvršila je samo manja skupina pripadnika A satnije 105. brigade. Uz njih, položaje u Bairu su 29. na 30. listopad 1991. godine ostali držati pripadnici 2. satnije 1. bojne 105. brigade, tenkovska satnija 105. brigade, te manja skupina pristiglih dragovoljaca.³⁴³

Na pomoćnom pravcu Krapje – Jasenovac – Košutarica napad su izvodile 1. satnija 63. bataljuna 125. brigade, 3. i 4. satnija 64. bataljuna 125. brigade i vod HOS-a, organizirane u Taktičku grupu. Glavne snage 63. bataljuna 125. brigade napad su vršile na pravcu Bročice – tt 92 – Košutarica, dok su postrojbe 64. bataljuna 125. brigade i snage HOS-a napadale pravcem Plavnik – Jasenovac. Zadatak hrvatskim postrojbama je bio da se što prije izbiju na liniju potok Glogovica i unište srpske snage južno od mostova, nakon čega je trebalo izbiti u visini željezničke pruge i vezati srpske snage u Košutarici i Jasenovcu, a u povoljnom razvoju situacije i ovladati istima. Za artiljerijsku podršku bila je zadužena Artiljerijska grupa OG Posavina i Artiljerijska grupa minobacača 82 mm iz 125. brigade.³⁴⁴

Napad na tom pravcu je kasnio jer je kasnila artiljerijska priprema za napad. Nakon urgiranja zapovjednika Taktičke grupe artiljerijska priprema po srpskim položajima je počela u 12 sati, a nakon toga, oko 12,40 sati, je počeo pješачki napad hrvatskih snaga. Postrojbe 63. bataljuna 125. brigade prešle su kanal Strug i došle do linije Bijeljavine - Gornje Mokro Polje. Postrojbe HOS-a koje su napadale prema Jasenovcu su imale, prema tadašnjim saznanjima zapovjedništva 125. brigade, jednog ranjenog pripadnika.³⁴⁵ Iz izvješća zapovjedništva 125.

³⁴⁰ D. STEVANOVIĆ, „Presekli hrvatsku tenkovsku kolonu“, *Politika*, 7. 11. 1991. godine.

³⁴¹ HMDCDR, Štab TO Zapadna Slavonija: Dnevnik događaja, 26. 10. – 10. 11. 1991. godine.

³⁴² SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Bez broja od 29. 10. 1991. Izvješće.

³⁴³ SVA MORH, ZOGP: 125. br., Ur.br. 140/91, 29. 10. 1991. Izvještaj o djelovanju 125. br. NG za 29. 10.; SVA MORH, ZOGP: RH, 105. brigada, 29. 10. 1991. godine. Dnevni izvještaj.; S. IVANIĆ, *Da se ne zaboravi*, 107.

³⁴⁴ SVA MORH, ZOGP: Zap. 125. brigade, Br. 12/91, 28. 10. 1991. godine. Zapovijed za napad Op. br. 3.; SVA MORH, ZOGP: 125. br., Ur.br. 140/91, 29. 10. 1991. Izvještaj o djelovanju 125. br. NG za 29. 10.

³⁴⁵ SVA MORH, ZOGP: 125. br., Ur.br. 140/91, 29. 10. 1991. Izvještaj o djelovanju 125. br. NG za 29. 10.

brigade vidljivo je da hrvatske postrojbe nisu došle u „povoljnu situaciju“ za oslobađanje Jasenovca i Košutarica, tako da bi se moglo reći da je zadatak, vezivanje srpskih snaga na tom pravcu, izvršen. Ipak, u izvješću je navedeno da je u hrvatskim postrojbama bilo loše koordinacije, slabe veze među postrojbama, nedovoljne obučenosti i opremljenosti postrojbi i neiskustva.³⁴⁶ Unatoč tome, borbenim djelovanjem na tom pravcu bilo je zadovoljno zapovjedništvo Operativne grupe Posavina koje je u izvješću navelo da je napad na Jasenovac imao „demonstrativni karakter“, te da je uspješno proveden, pri čemu su srpskim snagama nanijeti znatni gubici u živoj sili i materijalnim sredstvima.³⁴⁷ Koliki su točno bili gubici 6. i 11. partizanske brigade JNA, koje su držale položaje na tom području, iz dostupnih izvora nisam uspio utvrditi.³⁴⁸ Hrvatske snage na tom pravcu napada prvog dana operacije *Orkan-91* imale su nezanemarive gubitke od 4 poginula i 19 ranjenih pripadnika 125. brigade, te 3 poginula i jednog ranjenog pripadnika Hrvatskih obrambenih snaga.³⁴⁹

Nakon prvog dana operacije crta razdvajanja na novljanskom bojištu išla je linijom: u zoni odgovornosti 105. brigade: selo Bujavica – Biljeg – Blatuše – groblje na predjelu Bakule (istočno od Baira) – Gradina (tt 269); u zoni odgovornosti 1. brigade: Luke (kota 157) – Brestačko brdo – Tromeđa Paklenička – Tromeđa Jazavička – Kričko brdo (tt 437) – Pavlović brdo (tt 294) – Sisvete sjeverno od Batolovke za 700 m – selo Stari Grabovac – kota 102 – južno od pruge željezničke stanice Novska – nadvožnjak na autoputu do sela Bročice; u zoni odgovornosti 125. brigade: od sela Bročice do kanala Strug – kanalom Strug do područja Rakove noge - Linjakov dol – rijeka Sava.³⁵⁰ Treba napomenuti da su postrojbe 125. brigade držale položaje i na području Luke – Batalovka, iako su se istočno od tih položaja prema srpskim snagama nalazili pripadnici 1. brigade ZNG-a.³⁵¹

Unatoč velikim ukupnim gubicima hrvatskih snaga prvog dana operacije *Orkan-91* od preko sto ranjenih i poginulih hrvatskih vojnika, rezultati napadnog djelovanja su tumačeni pozitivno.³⁵² U poslijeratnim zapisima zapovjednika Operativne grupe Posavina navedeno je da

³⁴⁶ SVA MORH, ZOGP: 125. br., Ur.br. 140/91, 29. 10. 1991. Izvještaj o djelovanju 125. br. NG za 29. 10.

³⁴⁷ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Izvješće od 29. 10. 1991. godine.

³⁴⁸ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, 28. 4. 1992. Obavještajno izvješće.

³⁴⁹ D. MARIJAN, *Novska u Domovinskom ratu*, 237-238.; *Poginuli hrvatski branitelji u Domovinskom ratu 1991.-1995. na novljanskom zapadnoslavonskom ratištu*, (urednik Alfred Paar), Samobor 2011., 83., 85.

³⁵⁰ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Izvješće od 29. 10. 1991. godine. U dokumentu kod nabiranja toponima ima dosta tipfelera i očitih grešaka što sam ispravio. Npr. mjesto Bročice je dva puta navedeno kao Brestača.

³⁵¹ SVA MORH, ZOGP: Zap. 125. br., Ur.br. 141/91, 30. 10. 1991., Lipovljani. Redovno dnevno izvješće.; R. DRAGOVIĆ – KLEK, *Deset godina poslije*, 161-168.

³⁵² SVA MORH, ZOGP: Spisak ranjenih i poginulih vojnika, dočasnika i časnika HV za 29. 10. 1991. godine.

„iako na glavnom pravcu udara nije postignut očekivani uspjeh“, djelovanje hrvatskih snaga Operativne grupe Posavina 29. listopada 1991. godine „predstavlja prekretnicu u vođenju rata za obranu Hrvatske na zapadno-slavonskom ratištu“, osobito jer su hrvatske postrojbe prešle iz obrambenih djelovanja u napadna.³⁵³

5.2.2. Konsolidacija hrvatskih snaga na novljanskom bojištu do 14. studenog 1991. godine

Za osiguranje daljnjeg napredovanja hrvatskih snaga na zapadnoslavonskom bojištu zapovjedništvo Operativne grupe Posavina trebalo je riješiti nemale probleme koji su se pokazali na početku operacije *Orkan-91*. Do večernjih sati 29. listopada 1991. godine na položaje u Bujavicu nisu došli pripadnici 2. bojne 105. brigade, dok su postrojbe 3. bojne 105. brigade bile popunjene sa samo 164 vojnika. Za te postrojbe je navedeno da „su potrebne kako bi se produžila dejstva ka s[elu] Kričke i dalje ka D[onjem] Čagliću“, te da ako se 105. „brigada ne popuni ovim postrojbama dovodi se u pitanje izvršenje zadatka“.³⁵⁴ Zapovjednik 105. brigade je tražio od zapovjedništva Operativne grupe Posavina da urgira za dolazak 2. bojne i ostatka 3. bojne 105. brigade u Glavnom stožeru Hrvatske vojske, no ni to nije polučilo rezultate.³⁵⁵ Na područje Bujavice nisu došle ni postrojbe iz Garešnice, a malobrojni pripadnici 3. bojne 105. brigade su nakon povlačenja u Novi Grabovac napustili položaje i otišli u Đurđevac. Zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je interveniralo kod zapovjedništva Operativne zone Bjelovar, u čijoj su zoni odgovornosti bile navedene postrojbe, no ni to nije pomoglo u dovođenju tih postrojbi na položaje. Zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je priznalo da „navedeni manjak jedinica ne osigurava nastavljanje operacije na ovom (Bair – Kričke, op. aut.) pravcu“.³⁵⁶

Manjih problema je bilo i u postrojbama 125. brigade. U 62. bataljunu 125. brigade došlo je do zamora postrojbi i osipanja ljudstva. Postrojbi je bila potrebna popuna ljudstvom i naoružanjem za što su poslali zahtjev koji se „često ponavlja(mo) bez rezultata.“ Nedostatak ljudstva bio je prisutan i u 63. bataljunu. U 64. bataljunu 125. brigade je zbog pretrpljenih gubitaka prvog dana operacije *Orkan-91*, te slabog vođenja i zapovijedanja postrojbom oslabio moral pripadnika brigade, te je postojala mogućnost napuštanja položaja. Zapovjedništvo brigade

³⁵³ R. STIPČIĆ, *Napokon smo krenuli...*, 59.

³⁵⁴ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Ur. br. 41/91, 29. 10. 1991., Novska.

³⁵⁵ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, 105. brigada, Op. br. 23, 30. 10. 1991. Zahtjev za poduzimanje potrebnih mjera.

³⁵⁶ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Izvješće od 29. 10. 1991. godine.

je radilo na tome da se stanje u 64. bataljunu stabilizira.³⁵⁷ Takvo stanje u bataljunu je vjerojatno bilo i stoga što je toj postrojbi nedostajalo 150 pušaka i 450 kompleta odjeće.³⁵⁸

Uz rješavanje problema nedostatka ljudstva i opreme zapovjedništvo Operativne grupe Posavina moralo se pobrinuti i za popunu postrojbi materijalno tehničkim sredstvima. Od Glavnog stožera Hrvatske vojske je traženo da im se osiguraju „u toku noći“ na 30. listopada 1991. godine „u cilju nastavka napadne operacije“ dva borbena kompleta streljiva za četiri haubice 122 mm, dva borbena kompleta streljiva za dvije haubice 152 mm, 3 borbena kompleta za sedam lakih raketnih lansera 128 mm, 100 raketa za ručni raketni bacač 90 mm *Osa*, 100 raketa za ručni raketni bacač RPG-7, 100 mina za minobacače 82 mm, 200 mina za minobacače 120 mm, 3000 metaka 5,56 mm, 3000 metaka 7,62 mm i 6000 metaka 7,62 mm NATO.³⁵⁹ Da li je zahtjev Operativne grupe Posavina ispunjen iz dostupnih izvora nisam uspio utvrditi. O oskudnosti hrvatskih snaga s naoružanjem svjedoči i dokument 65. samostalnog bataljuna, prema kojem su pripadnici bataljuna koji su dolazili 30. listopada 1991. godine na smjenu u Stari Grabovac, zbog nedostatka formacijskog osobnog naoružanja, trebali „izvršiti i zamjenu, odnosno prezađuženje osobnog naoružanja“.³⁶⁰

Srpske snage su na napadnu operaciju hrvatskih postrojbi odgovorile 30. listopada 1991. godine stalnom artiljerijskom vatrom po vojnim i civilnim ciljevima na novljanskom bojištu i manjim napadima na položaje hrvatskih snaga. U prijepodnevnim satima toga dana srpske snage su izvele pješački napad iz pravca Jasenovca na Drenov Bok i nasip na kanalu Strug. Postrojbe 64. bataljuna 125. brigade organizirale su obranu područja Krapje – kanal Veliki Strug zajedno s postrojbom iz Drenovog Boka, gdje su u pomoć stigli dijelovi 1. brigade ZNG-a. U popodnevnim satima istog dana postrojbe 16. proleterske motorizirane brigade JNA su izvele tenkovski napad iz pravca Paklenice na Stari Grabovac. Oba napada srpskih postrojbi hrvatske snage su odbile. Uz te napade, zrakoplovstvo Jugoslavenske narodne armije je u popodnevnim satima raketiralo Lipovljane, Kutinu i Novsku, pri čemu je poginulo više civila i počinjena je znatna materijalna šteta.³⁶¹ Prema navodima zapovjedništva OG Posavina hrvatske snage su pogodile dva zrakoplova JNA protuzrakoplovnim sustavom *Strela-2M*, od kojih je jedan srušen u selu Bročice,

³⁵⁷ SVA MORH, ZOGP: Zap. 125. br., Ur.br. 141/91, 30. 10. 1991., Lipovljani. Redovno dnevno izvješće.

³⁵⁸ SVA MORH, ZOGP: Zap. 125. br., Ur.br. 143/91, 30. 10. 1991. godine. Izvješće.

³⁵⁹ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Izvješće od 29. 10. 1991. godine.

³⁶⁰ SVA MORH, ZOGP: RH, 65. sb. ZNG Ivanić Grad, Komanda, Broj: 188-01/91, 30. 10. 1991., Ivanić Grad. Zapovijed.

³⁶¹ SVA MORH, ZOGP: Zap. 125. br., Ur.br. 142/91, 30. 10. 1991., Izvještaj.; SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Izvješće od 30. 10. 1991., Novska.

a drugi je oštećen.³⁶² Uz to, hrvatske snage su uzvratile artiljerijsku vatru i djelovale po novootkrivenim ciljevima srpskih snaga. Od novootkrivenih ciljeva u selu Voćarica je uništeno skladište minsko eksplozivnih sredstava i nekoliko vozila srpskih postrojbi. Iako je uočeno više značajnih ciljeva srpskih snaga zbog nedostatka streljiva hrvatske snage ih nisu imale čime uništavati. Zbog toga je zapovjedništvo Operativne grupe Posavina od Glavnog stožera Hrvatske vojske i Operativne zone Zagreb hitno tražilo dostavu streljiva.³⁶³

Oslobođeni Bair su predvečer 30. listopada 1991. godine napustile postrojbe tenkovske satnije i 2. satnije 1. bojne 105. brigade. U Bairu je položaje ostala držati manja postrojba, vjerojatno iz 63. bataljuna 125. brigade, što je bio zanemariv broj vojnih snaga u slučaju jačeg napada srpskih postrojbi.³⁶⁴ Idućeg dana u poslijepodnevnim satima 31. listopada 1991. godine na područje Kozarica došle su postrojbe 2. bojne 105. brigade, jačine ojačane satnije, i jedna satnija iz Garešnice, koja je ušla u sastav 2. bojne 105. brigade. Te postrojbe su odmah po dolasku raspoređene na položaje u selu Bair.³⁶⁵ Postrojbe 105. brigade na području Novi Grabovac – Bair – Kozarice gađala je srpska artiljerija. Artiljerija 105. brigade na tu vatru nije mogla uzvratiti jer za haubice 122 mm nije imala streljivo s manjim punjenjem, već samo streljivo s punim punjenjem koje zbog blizine ciljeva nije mogla upotrijebiti. Od četiri minobacača 120 mm koje je brigada imala na raspolaganju tri su bila neispravna, a mine za njih su bile na minimumu. Druga artiljerijska sredstva brigada nije imala.³⁶⁶ Prvog dana studenog 1991. godine od cijele 105. brigade na položajima u Bairu, Kozaricama i Novom Grabovcu bilo je oko 400 pripadnika brigade. Članovi posada tenkova su skoro svi napustili postrojbu, a pripadnici minobacačke bitnice su dobili dnevni odmor s kojeg se nisu vratili.³⁶⁷

Dana 1. studenog 1991. godine srpske postrojbe su nastavile borbeno djelovanje artiljerijom, zrakoplovstvom i pješačkim snagama po hrvatskim snagama na južnom dijelu zapadnoslavonskog bojišta. Tenkovsko – pješački napad srpske postrojbe su izvele iz Popovca prema Bairu.³⁶⁸ Tog dana su na taj pravac raspoređeni pripadnici 1. bojne 1. brigade ZNG-a,

³⁶² SVA MORH, ZOGP: Operativni dnevnik OG Posavina za dan 30. 10. 1991., Novska.

³⁶³ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Izvješće od 30. 10. 1991., Novska.

³⁶⁴ SVA MORH, ZOGP: Zap. 125. br., Ur.br. 141/91, 30. 10. 1991., Lipovljani. Redovno dnevno izvješće.; S. IVANIĆ, *Da se ne zaboravi*, 108.; Zapovjednik 105. brigade Stjepan Ivanić je naveo u svojoj knjizi da 31. listopada 1991. godine na položaje u Bair nije došla satnija 63. bataljuna 125. brigade, no u više dokumenata je navedeno da su tog dana pripadnici te postrojbe bili tamo.

³⁶⁵ S. IVANIĆ, *Da se ne zaboravi*, 113.

³⁶⁶ SVA MORH, ZOGP: RH, 105. br., Op. br. 27, 31. 10. 1991. Izvješće o mogućnosti djelovanja naše artiljerije.

³⁶⁷ SVA MORH, ZOGP: RH, 105. brigada, Op. br. 35 od 1. 11. 1991. Dnevno izvješće.

³⁶⁸ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Izvješće od 01. 11. 1991. godine.

odnosno u dokumentu je navedeno da su „ukopani u kukuruzima“ u Popovcu, te da su u kontaktu sa 105. brigadom u selu Bair.³⁶⁹ Hrvatske snage su odbile taj napad uz gubitke od 2 poginula i 4 ranjena pripadnika 1. bojne 1. brigade ZNG-a i uz velike napore zadržale selo Bair.³⁷⁰

Na pravcu Novska - Okučani istog dana, 1. studenog 1991. godine, Artiljerijska grupa OG Posavina uzvraćala je vatru na uočene ciljeve srpskih snaga, pri čemu je, prema navodima hrvatskih snaga, u području Roždanik – Jazavica uništena haubička bitnica srpskih snaga.³⁷¹ Na taj pravac, kao pojačanje 16. proleterskoj motoriziranoj brigadi JNA, u mjesta Paklenicu i Voćaricu došao je 1. studenog 1991. godine 1. bataljun 2. partizanske brigade TO BiH, i na tim položajima ostao do 20. studenog 1991. godine, kada ga je zamijenio drugi bataljun iz iste brigade.³⁷²

Uz već uobičajeno djelovanje artiljerije i zrakoplovstva srpskih snaga po položajima hrvatskih postrojbi, no manjeg intenziteta, 2. i 3. studenog 1991. godine na novljanskom bojištu nije bilo pješačkih pokreta srpskih snaga i crta bojišnice je ostala nepromijenjena.³⁷³ Hrvatske snage su 3. studenog 1991. godine djelovale s dva plotuna višecijevnih bacača raketa po zapovjednim mjestima srpskih snaga u Gornjem Rajiću i motelu u Bijeloj Stijeni. Ipak, primarni zadatak zapovjedništva Operativne grupe Posavina bio je rješavanje problema u podređenim postrojbama kako bi se mogla nastaviti oslobodilačka operacija hrvatskih snaga. Dana 3. studenog 1991. godine pukovnik Ivan Plasaj, načelnik Operativne zone Bjelovar, je obavijestio zapovjedništvo Operativne grupe Posavina da će u toku sutrašnjeg dana 4. studenog 1991. godine 105. brigada Bjelovar, u kojoj su i dalje bili prisutni problemi, biti zamijenjena drugom postrojbom iz Operativne zone Bjelovar, 117. brigadom HV-a iz Koprivnice.³⁷⁴ Na područje zapadne Slavonije i Posavine je došla i manja postrojba za specijalne namjene Glavnog stožera Hrvatske vojske pod zapovjedništvom Ilije Tota s kojom su „regionalna zapovjedništva“ trebala

³⁶⁹ SVA MORH, SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 1. 11. 1991. godine.; SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 109/91, 02. 11. 1991. godine. Izvješće.

³⁷⁰ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Izvješće od 01. 11. 1991. godine.; SVA MORH, ZOGP: Spisak ranjenih i poginulih vojnika, dočasnika i časnika HV za 1. 11. 1991. godine.; *1. gardijska brigada Hrvatske vojske – Tigrovi*, 200. U monografiji 1. brigade je navedeno da su pripadnici brigade napadali Popovac s ciljem oslobađanja, a ne da su se branili. Uz to je navedeno da im je jedan pripadnik ranjen, a ne četvorica, kako se može zaključiti iz dokumenata.

³⁷¹ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Izvješće od 01. 11. 1991. godine.;

³⁷² SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, Obavještajno izvješće od 13. 12. 1991., Novska.

³⁷³ SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 109/91, 02. 11. 1991. godine. Izvješće.; SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Izvješće od 3. 11. 1991. godine.

³⁷⁴ SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Izvješće od 3. 11. 1991. godine.; SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 3. 11. 1991. godine.

uspostaviti suradnju.³⁷⁵ Ta postrojbe je vjerojatno bila zadužena za izviđanje i diverzantske akcije u pozadini srpskih snaga.

Zapovjedništvo Operativne grupe Posavina nastojalo je poboljšati stanje u podređenim pričuvnim postrojbama edukacijom i obukom vojnika i zapovjednog kadra zbog neiskustva u borbenom djelovanju, a kako bi se postigla bolja spremnost i učinkovitost postrojbi. Iako je nastavno središte Operativne grupe Posavine osnovano 15. studenog 1991. godine, slanje vojnog kadra OG Posavina na obuku počelo je već početkom studenog 1991. godine. No, i kod provedbe te zamisli su se javljali problemi uvjetovani ratnim djelovanjima na zapadnoslavonskom području. Tako su početkom studenog 1991. godine na školovanje trebali ići časnici iz 125. brigade, no zbog slabe popunjenosti brigade i intenzivnih borbenih djelovanja zapovjedništvo 125. brigade na školovanje nije moglo poslati niti jednog časnika.³⁷⁶ Popunjenost 125. brigade je 4. studenog 1991. godine bila 60%, odnosno brojala je 1179 ljudi.³⁷⁷ Još većih problema s popunom imalo je samo zapovjedništvo Operativne grupe Posavina. Zapovjednik Rudi Stipčić je izvijestio zapovjedništvo Operativne zone Zagreb da zapovjedništvo Operativne grupe Posavina još uvijek nije popunjeno s časnicima, kako je to zapovjedilo 1. studenog 1991. godine zapovjedništvo Operativne zone Zagreb. Od previđenih 13 časnika zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je imala samo dvije osobe, zapovjednika i načelnika štaba Operativne grupe Posavina. Zapovjedništvo OZ Zagreb je zamoljeno da bar što prije pošalje pomoćnika za operativno – nastavne poslove i jednog referenta kako bi se lakše mogli rješavati nagomilani problemi i tekući zadaci u zoni odgovornosti Operativne grupe Posavina, jer će inače zapovjedništvo OG Posavina biti u „objektivnim nemogućnostima“ da zapovjedništvu OZ Zagreb šalje tražena izvješća.³⁷⁸

Dana 4. studenog 1991. godine u zonu odgovornosti Operativne grupe Posavine došle su postrojbe 117. brigade HV Koprivnica, koje su zamijenile 105. brigadu Bjelovar. Iz 117. brigade je došla 1. bojna jačine 386 vojnika, 3. križevačka bojna jačine 320 vojnika, pozadina, tri borbena oklopna vozila s protuzračnim trocijevnim topovima 20 mm koje su brojale 25 vojnika i zapovjedništvo koje je brojalo 10 ljudi. Postrojbama 117. brigade je priključena oklopno mehanizirana satnija 105. brigade. Prva bojna 117. brigade je bila raspoređena u Novom

³⁷⁵ SVA MORH, ZOGP: RH, GS HV, Ur.br. 15/91, 3. 11. 1991. godine.

³⁷⁶ R. STIPČIĆ, Napokon smo krenuli..., 107.; SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 49/91, 3. 11. 1991. godine.

³⁷⁷ SVA MORH, ZOGP: Zap. 125. br., Ur.br. 153/91, 4. 11. 1991. Redovno operativno izvješće.

³⁷⁸ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, 4. 11. 1991., Novska. Izvješće.

Grabovcu, a uz nju je iz oklopne satnije bilo raspoređeno 6 tenkova T-55 i 6 borbenih vozila pješništva. Sto pripadnika 3. bojne je bilo raspoređeno u Bairu, a za podršku su imali tri minobacača 60 mm, dok je ostatak bojne bio raspoređen u selu Kozarice zajedno s 5 tenkova iz oklopne satnije. Zajedno s pripadnicima 117. brigade u Novom Grabovcu se nalazila satnija pripadnika 8. brigade iz Samobora i 50 pripadnika Samostalne dragovoljačke čete 100. brigade Zagreb. Postrojbe 117. brigade bile su u kontaktu s pripadnicima 1. brigade ZNG-a koji su bili raspoređeni na području Popovca i s pripadnicima 2. satnije 63. bataljuna 125. brigade koji su se nalazili na području Kozarica.³⁷⁹ Zapovjedno mjesto 117. brigade bilo je u Kozaricama.³⁸⁰ Prije odlaska u Bjelovar pripadnici 105. brigade su imali podatke da srpske snage u Popovcu imaju „50 do 60 ljudi s artiljerijskom podrškom i 100 do 120 ljudi u Lovskoj s podrškom“.³⁸¹

Novo pristigle postrojbe 117. brigade u dnevnom izvješću od 5. studenog 1991. godine su navele da imaju problema s uspostavom veza i koordinacijom sa susjednim postrojbama Hrvatske vojske. Zapovjedništvo brigade je tražilo nadređeno zapovjedništvo da im se osigura streljivo za automatske puške, ručne bacače raketa i bestrzajni top 82 mm. Unatoč navedenim problemima postrojbe 3. bojne 117. brigade u sastavu jednog voda su u poslijepodnevnim satima ušle u selo Popovac do prvog raskrižja iz pravca Baira.³⁸² To je bila uzvisina na samom zapadnom dijelu Popovca koja je dominirala tim područjem.³⁸³

Dana 4. studenog 1991. godine zapovjedništvo Operativne zone Zagreb je izdalo podređenim zapovjedništvima, među kojima je bila i Operativna grupa Posavina, da se nastave borbena djelovanja hrvatskih snaga, a osobito u zapadnoj Slavoniji, Posavini, na Banovini i Kordunu. Da bi se to postiglo, kao primarni zadatak podređenim zapovjedništvima je postavljeno dovršenje mobilizacije i popune, te operativni i taktički razvoj postrojbi. Uz to je zapovjedbano da se prijeđe „u odlučno borbeno djelovanje u pozadini neprijatelja, većim brojem, manjih dobro pripremljenih diverzantsko-udarnih grupa“ u cilju nanošenja srpskim snagama što većih gubitaka u ljudstvu, te uništavanja važnih infrastrukturnih objekata srpskih snaga kao što su logistički centri, skladišta, zapovjedna mjesta i objekti na komunikacijama.³⁸⁴

³⁷⁹ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 4. 11. 1991. godine.; SVA MORH, ZOGP: 117. brigada „R“, Koprivnica, 8. 11. 1991. godine. Izvješće.

³⁸⁰ B. ŠTUBELJ i ostali, *Križevačke ratne postrojbe u Domovinskom ratu 1991.-1995.*, 145.

³⁸¹ SVA MORH, ZOGP: Zap. 117. brigade, ur.br. 154/91., 5. 11. 1991. godine. Dnevni izvještaj.

³⁸² SVA MORH, ZOGP: Zap. 117. brigade, ur.br. 154/91., 5. 11. 1991. godine. Dnevni izvještaj.

³⁸³ B. ŠTUBELJ i ostali, *Križevačke ratne postrojbe u Domovinskom ratu 1991.-1995.*, 145.

³⁸⁴ SVA MORH, ZOGP: RH, Operativna zona Zagreb, Klasa: 800-01/91-05, Ur. br. 5120-04/91-517, 4. 11. 1991., Zagreb. Zapovijed za dalja borbena djelovanja.

Zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je već idući dan, 5. studenog 1991. godine, na temelju zapovijedi Glavnog stožera Hrvatske vojske od 3. studenog 1991. godine i zapovijedi Operativne zone Zagreb od 4. studenog 1991. godine, te zbog nepoštivanja prekida vatre postrojbi JNA i srpskih pobunjenika i organiziranja istih za nova ofanzivna djelovanja, izdalo zapovijed podređenim postrojbama za naredna napadna djelovanja.³⁸⁵ Iako je u zapovijedi navedeno da se temelji na zapovijedi OG Posavina za napad od 27. listopada 1991. godine u novoj zapovijedi je došlo do važne izmjene. U novoj zapovijedi se težište napada premjestilo na pravac Novi Grabovac – Bair – Kričke – Donji Čaglić. Postrojbe za izvršavanje zapovijedi su uglavnom ostale iste, osim što je 105. brigada zamijenjena sa 117. brigadom. Postrojbe Operativne zone Bjelovar, koje su se nalazile desno od zone odgovornosti OG Posavina na liniji Pakračka Poljana - Lipik, su prema planu trebale aktivno djelovati kako bi vezale dio srpskih snaga za sebe. Napadna djelovanja su bila planirana u 4 do 5 dana. Izviđanje srpskih snaga i pripremu za napad je bilo potrebno izvršiti u toku 5. i 6. studenog 1991. godine, a spremnost za napad je planirana za 6. studeni 1991. godine u 20,00 sati.³⁸⁶

Isti dan, 5. studenog 1991. godine, Glavni stožer Hrvatske vojske je podređenim postrojbama izdao zapovijed da od 13,30 sati počnu s obustavljanjem vatre i da do 17,00 sati postignu apsolutni prekid vatre na svim linijama sukoba, sukladno postignutom dogovoru o prekidu vatre hrvatskih vlasti i predstavnika JNA u Haagu.³⁸⁷ No primirje su odmah prekršile srpske snage koje su na zapadnoslavonskom bojištu izvodile artiljerijske i pješačke napade, a s napadima po neokupiranom teritoriju Hrvatske su nastavile i idućeg dana 6. studenog 1991. godine, tako da je zapovjedništvo Operativne grupe Posavina moglo nastaviti s pripremanjima za nastavak operacije *Orkan-91*.³⁸⁸

Uslijed jakih artiljerijskih napada srpskih postrojbi 6. studenog 1991. godine po položajima hrvatskih snaga na području Baira, pri odlasku na položaj na uzvisini u Popovcu, smrtno je stradalo 4 pripadnika 117. brigade, a 14 ih je ranjeno. Zbog tih gubitaka pripadnici 3. bojne 117. brigade napustili su položaje u Bairu, te tražili od nadređenih da im se odobri dva dana

³⁸⁵ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, Ur. br. 441/91, 5. 11. 1991., Novska. Zapovijed za naredna napadna dejstva OP br. 2.; D. MARIJAN, *Novska u Domovinskom ratu*, 246.

³⁸⁶ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, Ur. br. 441/91, 5. 11. 1991., Novska. Zapovijed za naredna napadna dejstva OP br. 2.

³⁸⁷ SVA MORH, ZOGP: GS HV, Klasa 8/91-01/213, Ur.br. 5120-02-91-1 od 5. 11. 1991. godine. Zapovijed.

³⁸⁸ SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Izvješće od 6. 11. 1991. godine.; SVA MORH, 121. br.: OSH, 121. br., Broj 9/91, 5. 11. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.; SVA MORH, 121. br.: OSH, 121. br., Broj 10/91, 6. 11. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.

odmora zbog sređivanja stanja u postrojbi.³⁸⁹ Idućeg dana, 7. studenog 1991. godine, postrojbe 3. bojne 117. brigade odbile su zapovijed da u 5 sati ujutro zaposjednu položaje u Bairu. Manjih problema je bilo i kod pripadnika tenkofske satnije, koji su se žalili da nisu zamijenjeni već mjesec dana na položajima. Zapovjedništvo 117. brigade je zbog svega toga obišlo postrojbe na položajima da se otklone problemi u brigadi.³⁹⁰ Defetizma u 117. brigadi je bilo i zbog glasina da je u međuvremenu napadnuta Koprivnica, što je dodatno pojačalo želju pripadnika brigade da se vrate na svoje domicilno područje.³⁹¹ Manjih problema je bilo i u 125. brigadi, kojoj je nedostajalo 130 pušaka, a od protuoklopnih sredstava nije imala ništa. Problem je bio i pranje veša, te kupanje ljudstva čije su se kuće nalazile na okupiranom području.³⁹² Na razini Operativne grupe Posavina problem je i dalje bio nedostatak streljiva i opreme. Da se to riješi zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je uporno ponavljalo zahtjeve zapovjedništvu Operativne zone Zagreb da im se dostavi traženo streljivo i intendantska oprema.³⁹³ No zapovjedništvo Operativne zone Zagreb po tom pitanju nije moglo ništa učiniti. Naime, nedostatak streljiva je tada bio prisutan na svim bojištima u Republici Hrvatskoj i s tim problemom su se susretale sve hrvatske postrojbe 1991. godine. Posebno je kritično bilo od kraja listopada 1991. godine kada su zalihe streljiva hrvatskih snaga za neka artiljerijska oruđa skroz nestale.³⁹⁴ Problem je umanjen 5. studenog 1991. godine, kada su hrvatske postrojbe zauzele skladište JNA u Delnicama, no opet se to streljivo moralo raspodijeliti po postrojbama na svim bojišnicama u Hrvatskoj, što nije bilo dovoljno s obzirom na tadašnje potrebe hrvatskih snaga.³⁹⁵

Dobivenu zapovijed za napad Operativne grupe Posavina od 5. studenog 1991. godine podređene postrojbe ubrzo su počele razrađivati. Zapovjedništvo 125. brigade je izdalo zapovijed podređenim postrojbama 6. studenog 1991. godine. U zapovijedi je navedeno da postrojbe 125. brigade trebaju biti spremne, u slučaju kršenja primirja od strane postrojbi JNA i srpskih pobunjenika, za osiguravanje uvođenja svježih snaga na pravcima napada i zaposjedanje osvojenih položaja, te za eventualni prihvrat hrvatskih snaga u slučaju protunapada srpskih

³⁸⁹ SVA MORH, ZOGP: Zap. 117. brigade, ur.br. 156/91. Izvještaj za dan 6. 11. 1991. godine.; B. ŠTUBELJ i ostali, *Križevačke ratne postrojbe u Domovinskom ratu 1991.-1995.*, 145.

³⁹⁰ SVA MORH, ZOGP: Zap. 117. brigade, ur.br. 158/91. Izvještaj za 7. 11. 1991. godine.

³⁹¹ Mladen PAVKOVIĆ, *Istinom protiv sile ili Kako se stvarala jedna ratna IPD-e služba*, Koprivnica 1994., 44.

³⁹² SVA MORH, ZOGP: Zap. 125. br., Dnevno operativno izvješće od 7. 11. 1991. godine.

³⁹³ SVA MORH, ZOGP: ZOGP: Izvješće od 5. 11. 1991. godine.

³⁹⁴ D. MARIJAN, *Bitka za Vukovar*, 279-280.; SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Op. br. 943-1., 7. 11. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće.

³⁹⁵ D. NAJMAN, M. DUJIĆ, I. POSILOVIĆ, *Blokade i osvajanje vojarni i vojnih objekata JNA u Hrvatskoj*, 147-149.

postrojbi. Glavne snage 125. brigade, 62. i 63. bataljun, trebale su osiguravati međuprostor između 1. brigade ZNG-a i 117. brigade pravcem Kozarice – Bair – Brestačko brdo, te sprječavati napad srpskih snaga iz Paklenice i Voćarice. Pomoćne snage 125. brigade bile su zadužene da, zajedno s dijelom pripadnika 1. brigade ZNG-a i pripadnicima HOS-a, uzvraćaju vatru srpskim snagama na širem području Jasenovac – Košutarica i osiguravaju desni bok glavnih snaga hrvatske vojske. Iz navedene zapovijedi može se zaključiti da su postrojbe 117. brigade bile zadužene za pravac Bair – Popovac – Kričke, a postrojbe 1. brigade ZNG-a za pravac Stari Grabovac – Paklenica – Voćarica – Gornji Rajić. Spremnost za napad je planirana, kao i u zapovijedi za napad OG Posavina, za 6. studeni 1991. godine u 20 sati.³⁹⁶

Ipak, zbog stradanja pripadnika 3. bojne 117. brigade na području Baira, što je za posljedicu imalo odlazak pripadnika 3. bojne 117. brigade 9. studenog 1991. godine u Križevce, i stalnog artiljerijskog djelovanja srpskih snaga, došlo je do pada morala i u ostalim postrojbama 117. brigade, pa je zapovjedništvo Operativne grupe Posavina odlučilo da se nastavak operacije odgodi na nekoliko dana.³⁹⁷ Ljudi je nedostajalo i u oklopno-mehaniziranoj satniji koja je pridodana 117. brigadi. Od 9 tenkova 4 ih je bilo s potpunim posadama, a od 5 oklopnih transportera 3 ih je bilo kompletirano posadama.³⁹⁸ Slabo stanje morala bilo je prisutno i u postrojbama 125. brigade, što je vjerojatno uzrokovano nedostatkom sredstava veze, te osobnog i pratećeg naoružanja za 250 ljudi u brigadi. Dio pripadnika brigade je, što je sasvim razumljivo, bez oružja odbijao ići na položaje. Zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je 8. studenog 1991. godine tražilo Glavni stožer Hrvatske vojske i zapovjedništvo Operativne zone Zagreb da što prije ispune zahtjeve iz prethodnih izvješća, a posebno vezane za popunu 125. brigade naoružanjem i opremom.³⁹⁹ Ti zahtjevi su se vjerojatno odnosili i na traženo artiljerijsko streljivo za postrojbe Operativne grupe Posavina.

Zapovjedništvo Operativne zone Zagreb pokušalo je stanje na južnom dijelu zapadnoslavenskog bojišta poboljšati osnivanjem Garnizona na tom području. Osnovani su Garnizon Novska, Garnizon Nova Gradiška, Garnizon Kutina i Garnizon Ivanić-Grad, a svaki je obuhvaćao područje općine u kojoj je djelovao. Zapovjednici garnizona su bili zapovjednici

³⁹⁶ SVA MORH, ZOGP: Zap. 125. br. ZNG, Br. 70/91, 6. 11. 1991., Lipovljani. Zapovijed za naredna napadna djelovanja – oper. br. 4.

³⁹⁷ R. STIPČIĆ, *Napokon smo krenuli...*, 62.; SVA MORH, ZOGP: Zap. 117. brigade, Izvješće za dan 9. 11. 1991.

³⁹⁸ SVA MORH, ZOGP: 117. brigada „R“, Koprivnica, Izvješće od 8. 11. 1991. godine.

³⁹⁹ SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Izvješće od 9. 11. 1991. godine.; SVA MORH, ZOGP: Zap. 125. br., Dnevno operativno izvješće od 9. 11. 1991., Lipovljani.

domicilnih postrojbi. Tako je zapovjednik Garnizona Novska bio zapovjednik 125. brigade, zapovjednik Garnizona Nova Gradiška zapovjednik 121. brigade, zapovjednik Garnizona Kutina zapovjednik 56. samostalnog bataljuna i zapovjednik Garnizona Ivanić-Grad zapovjednik 65. samostalnog bataljuna. Zapovjedništva Garnizona su bila zadužena za logističku podršku svih postrojbi u Garnizonu, a posebno za prihvataj, smještaj i ishranu novo pristiglih postrojbi na to područje. Zapovjedništva su morala i voditi točnu evidenciju i brojno stanje svih postrojbi koje se nalaze u garnizonu.⁴⁰⁰

U cilju što bolje pripreme za nastavak operacije postrojbe Operativne grupe Posavina izviđale su područje ispred svojih položaja. Izviđači 117. brigade 9. studenog 1991. godine su otkrili da u Bairu nema nikoga, dok se na Trokutu zamijećeni srpski vojnici i jedan kamion srpskih snaga.⁴⁰¹ Idućeg dana, 10. studenog 1991. godine, hrvatske postrojbe su na području Blatuše, sjeverno od Baira, srušile most na kanalu Subocka, u cilju onemogućavanja kretanja motoriziranih i mehaniziranih postrojbi JNA i srpskih pobunjenika s tog područja prema Bairu.⁴⁰² No, miniranje mosta očito nije puno pomoglo jer su već isti dan izviđači 117. brigade u Bairu uočili dva ukopana maskirana tenka srpskih snaga.⁴⁰³ Istog dana, 10. studenog 1991. godine, zapovjednik 14. partizanske brigade JNA je zapovjedio jednom vodu i protuoklopnoj bitnici brigade, te četi pobunjenih Srba Teritorijalne obrane Novska da zaposjednu položaje u Bairu u noći s 10. na 11. studeni 1991. godine. Osmatračnicu su trebali postaviti na području Gradina brda (tt 259).⁴⁰⁴

Uz gubitak Baira, zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je i dalje imalo problem zbog nemogućnosti zamjene ljudstva iz 117. brigade koje je napustilo položaje.⁴⁰⁵ Na području Novog Grabovca zapovjedništvo OG Posavina je raspolagalo s 1. bojnom 117. brigade, 42 vojnika Samostalne dragovoljačke čete 100. brigade i 136 vojnika iz 8. brigade Samobor. Da se situacija s postrojbama poboljša, 11. studenog 1991. godine, zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je izdalo zapovijed da iz Koprivnice već sljedeći dan 12. studenog 1991. godine u selo Kozarice dođe jedna bitnica haubica. Moguće razmještanje haubica i tenkova je planirano na položaju iznad Srdarevog izvora, zapadno od Baira. Uz dovođenje pojačanja dobra vijest za

⁴⁰⁰ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, 9. 11. 1991. Zapovijed za postavljanje.

⁴⁰¹ SVA MORH, ZOGP: Zap. 117. brigade, bez broja. Izvješće za dan 9. 11. 1991.

⁴⁰² SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 120/91, 10. 11. 1991. godine. Izvješće.

⁴⁰³ SVA MORH, ZOGP: Zap. 117. brigade, bez broja. Izvještaj za dan 10. 11. 1991.

⁴⁰⁴ HMDCCR, ZPI: Komanda 14. pbr, 10. 11. 1991. godine, Bijela Stijena. Dopuna borbene zapovesti za odbranu op. br. 1.

⁴⁰⁵ SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 120/91, 10. 11. 1991. godine. Izvješće.

zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je bila i to što je stanje morala u 117. brigadi ocijenjeno kao dobro. Uz to, postrojbe koprivničke brigade su se na području Isajlovca (kota 206) spojile s postrojbama 63. bataljuna 125. brigade, pa je zapovjedništvo Operativne grupe Posavina zaključilo da se 14. studenog 1991. godine može nastaviti s operacijom, uz napomenu: „ako ne bude problema“. U tom cilju zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je odlučilo da se počne s pripremama postrojbi za aktivna borbena djelovanja, a posebno u 117. brigadi.⁴⁰⁶

Sljedećeg dana, 12. studenog 1991. godine, zapovjednik Operativne grupe Posavina Rudi Stipčić izdao je Zapovijed za napadna djelovanja pod operativnim brojem 3. Zapovijed je bila vrlo slična zapovijedi od 5. studenog 1991. godine, no imala je detaljnije razrađeno djelovanje postrojbi u napadnim djelovanjima. Prva brigada ZNG-a trebala je djelovati iz pravca Luke – Brestačko brdo prema selu Popovac i to; pravcem Luke – škola u selu Popovac i pravcem Brestačko brdo – selo Donje Kričke, sa zadatkom da „primjenom obuhvatnog manevra, uz ubacivanje snaga u slobodan prostor i zauzimanjem pogodnih položaja, u bližem zadatku“ presječe komunikaciju selo Popovac – selo Donje Kričke, oslobodi selo Popovac, a po mogućnosti i Donje Kričke. Sljedeći zadatak je bio uvođenje drugog borbenog postroja i izbijanje na liniju Donji Čaglić – Kovačevac Čaglički – Gornji Kovačevac – Rajčići. Ostali dio 1. brigade imao je zadatak vezati za sebe srpske snage na pravcu Stari Grabovac – motel Jug na autocesti, te na pravcu Drenov Bok – Bunari. Jedna oklopno – mehanizirana satnija 1. brigade trebala je biti spremna za uvođenje u napad na pravcu selo Bair – motel Trokut – selo Brazovac (Subocki). Za artiljerijsku podršku je bila zadužena artiljerija Operativne grupe Posavina. Zapovjedno mjesto 1. brigade je planirano u području Novog Grabovca, a sljedeće u području Luke.⁴⁰⁷

Postrojbe 117. brigade s mehaniziranom satnijom imale su zadatak da djeluju pravcem Srdarev izvor – selo Bair – selo Popovac (škola). Postrojbe brigade bi na desnoj strani napada napadale pravcem Isajlovac – šuma Duman – selo Popovac (škola), a na lijevoj strani napada pravcem kanal Subocka – kota 134 u području Blatuše – kota 200 – selo Popovac (škola) sa zadatkom da mogu „primjenom obuhvatnog manevra uz ubacivanje snaga u slobodan prostor i zauzimanje pogodnih položaja, u bližem zadatku zauzeti selo Bair, kotu 200 i most na kanalu Subocka (kota 134) u rajonu Blatuše i blokirati s južne strane (a po mogućnosti i zauzeti) motel Trokut“. Sljedeći zadatak postrojbama 117. brigade je bio da ovladaju linijom Brezovac –

⁴⁰⁶ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 10. i 11. 11. 1991. godine.

⁴⁰⁷ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, Ur. br. 442/91, 12. 11. 1991., Novska. Zapovijed za napadna djelovanja OP br. 3.

Livađani – Donja Subocka – Donji Čaglić. Ostale snage brigade trebale su vezati za sebe srpske snage na području Novog Grabovca i na području selo Lovska – Đurino brdo – Mikuljić brdo – motel Trokut. Po izvršenju osnovnog zadatka trebalo je svježim snagama zaposjesti i držati položaje na dostignutoj liniji selo Popovac – selo Bair – Blatuše. Za artiljerijsku podršku su bile zadužene artiljerijske snage 117. brigade, uz podršku artiljerije Operativne grupe Posavina. Za zapovjedno mjesto je određeno selo Torovi, a sljedeće u selu Kozarice.⁴⁰⁸

Postrojbe 56. samostalnog bataljuna imale su zadatak držati postojeće položaje i demonstrativnim napadom vezati srpske snage na području Lovske, te artiljerijskom vatrom vlastitih snaga, uz podršku artiljerije Operativne grupe Posavina, djelovati po srpskim snagama u selima Korita, Lovska i Jagma. Postrojbe 125. brigade imale su zadatak da izvođenjem demonstrativnih napada vežu za sebe srpske snage na području selo Puska – selo Krapje – selo Drenov Bok – Bunari i po dubini selo Plesmo – kanal Strug – selo Bročice – autocesta. Dio snaga 125. brigade je bio zadužen da ovlada crtom bojišnice sjeverno od područja Batolovka – šuma Sisvete – Crkvište (tt 330) - Cerova kosa (tt 268), dok je borbena grupa jačine satnije iz 63. bataljuna 125. brigade trebala biti spremna za aktivna djelovanja na ugroženim pravcima. Za artiljerijsku podršku brigade bila je zadužena artiljerija Operativne grupe Posavina. Za zapovjedno mjesto su određeni Lipovljani, a sljedeće na Samar brdu. Postrojbe 121. brigade su dobile općeniti zadatak da zajedno sa „snagama obrane Nova Gradiška“ djeluju po vlastitoj zamisli i da zajedno s postrojbama Operativne grupe Posavina sudjeluju „u izvršenju općeg zadatka“.⁴⁰⁹

Za artiljerijsku podršku je bila zadužena Artiljerijska grupa Operativne grupe Posavina s pridodanim postrojbama. Haubička bitnica 152 mm i vod višecijevnih bacača raketa *Oganj* bili su raspoređeni na području sela Jamarica. Bitnica lakih raketnih lansera 128 mm bila je raspoređena na području sela Stara Subocka i trebala je organizirati artiljerijsku pripremu po srpskim snagama na području Jasenovca. Vod protugradnih raketa je bio raspoređen na području sela Kozarice. Brigadna artiljerijska grupa 117. brigade, sastava haubičke bitnice 105 mm, bila je raspoređena na području zaseoka Drumovi. Artiljerijska priprema napada trebala je ići po područjima sela Bair, sela Popovac i Trokut, dok je za podršku napada trebalo djelovati po područjima sela

⁴⁰⁸ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, Ur. br. 442/91, 12. 11. 1991., Novska. Zapovijed za napadna djelovanja OP br. 3.

⁴⁰⁹ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, Ur. br. 442/91, 12. 11. 1991., Novska. Zapovijed za napadna djelovanja OP br. 3.

Brezovac i Livađani. Osmatračnice su planirane na području Srdarevog izvora. Drugi mješoviti protuoklopni artiljerijski puk i haubičko odjeljenje 122 mm bili su planirani za djelovanje na pravcu Novska, Paklenica i u zahvatu autoceste u slučaju protunapada srpskih snaga iz pravca sela Paklenica i autoceste. Drugi mješoviti protuoklopni artiljerijski puk bio je zadužen i za protuoklopnu borbu za cijeli tijek operacije, dok su blisku protuoklopnu borbu postrojbe trebale organizirati vlastitim sredstvima. Za protuzračnu obranu je bila zadužena bitnica trocijevnog protuzrakoplovnog topa 20 mm i posada sustava *Strela-2M*. Spremnost za napad je dogovorena za 14. studenog 1991. godine u 20 sati.⁴¹⁰

Za srpske snage je u zapovijedi navedeno da ne poštuju primirje, već se umjesto toga raspoređuju i uvode nove snage s ciljem stvaranja povoljnih uvjeta „za prelazak u napad na svim frontovima“. Na pravcu Stari Grabovac – Gornji Rajić srpske snage su procijenjene na dva motorizirana bataljuna, ojačanih s dvije tenkovske čete i haubičkom baterijom 122 mm. Na pravcu selo Bair – selo Donje Kričke i Trokut – selo Brezovac srpske snage su procijenjene na dvije motorizirane čete s tenkovskim vodom i vodom minobacača 120 mm. Na području Lovske za srpske snage se pretpostavljalo da raspolažu s jednom motoriziranom četom, ojačanom tenkovskim vodom i vodom minobacača 120 mm, a na području Jasenovca da raspolažu jednim motoriziranim bataljunom, ojačanim tenkovskom četom i baterijom 120 mm.⁴¹¹

Istog dana, 12. studenog 1991. godine, kad je zapovjedništvo Operativne grupe Posavina napisalo zapovijed za napad, novljansko bojište je ojačano manjim brojem novih postrojbi. Na područje sela Kozarice došla je 2. bojna 117. brigade jačine 400 vojnika. Bojna je raspoređena u području Vinogradina – Srdarev izvor – Ribnjak. Uz tu postrojbu iz Koprivnice je došla bitnica haubica 105 mm, popunjena sa 6 oruđa i 63 vojnika, a razmještena je na područje zaseoka Drumovi.⁴¹² U selo Janja Lipa raspoređena je bitnica haubica 155 mm s oko 64 vojnika iz 56. samostalnog bataljuna.⁴¹³ Na zapadnoslavonsko bojište je došla i ojačana satnija 2. bojne 8.

⁴¹⁰ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, Ur. br. 442/91, 12. 11. 1991., Novska. Zapovijed za napadna djelovanja OP br. 3.

⁴¹¹ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, Ur. br. 442/91, 12. 11. 1991., Novska. Zapovijed za napadna djelovanja OP br. 3.

⁴¹² SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Izvješće od 12. 11. 1991. godine.; SVA MORH, ZOGP: Zap. 117. br., Br. 60, 12. 11. 1991., ZM Torovi. Izvješće.

⁴¹³ SVA MORH, ZOGP: Zap. 56. sam. bat. ZNG, Broj: 126/91, 12. 11. 1991., Kutina. Izvješće.

brigade Samobor, koja je zamijenila postrojbe 1. bojne iste brigade u Novom Grabovcu.⁴¹⁴ Samoborska satnija je djelovala u sklopu 117. brigade.⁴¹⁵

Ostale postrojbe na novljanskom bojištu pripremale su se za daljnja borbena djelovanja. Zamjenik zapovjednika 1. brigade ZNG-a Marijan Mareković odredio je 12. studenog 1991. godine koje postrojbe 1. brigade će biti na kojem pravcu. Na crti bojišnice u Starom Grabovcu, od kote 179 sjeverno od Starog Grabovca pa preko prve linije bojišta u Starom Grabovcu do južne točke na željezničkoj pruzi raspoređene su bile postrojbe 5. bojne kojima su bila podređena dva voda oklopno mehanizirane postrojbe 1. brigade, protuoklopni vod iz 65. samostalnog bataljuna i posada protuoklopnih navođenih raketa *Maljutka* iz Križevaca. Na području Bročica na crti bojišnice od nadvožnjaka na autocesti u Bročicama pa preko sela Bročice i željezničke pruge bile su raspoređene postrojbe 4. bojne kojima je bio podčinjen jedan tenkovski vod 1. brigade. Na području Kurjakane, na istaknutom položaju Isajlovac bile su raspoređene postrojbe 1. bojne. Na području Brestačko brdo od položaja Luke pa preko kote 285 na Brestačkom brdu te po komunikaciji Tromeđa Paklenička – Tromeđa Jazavička – Slatina brdo prema Kričkom brdu bile su raspoređene postrojbe 3. bojne 1. brigade. Zapovjednik oklopne mehanizirane postrojbe 1. brigade dobio je zadatak da oformi jednu tenkovsku satniju kao pričuvu, te da pruži stručnu pomoć zapovjednicima kojima su podčinjeni tenkovi i borbena vozila pješništva oko zauzimanja položaja i upotrebe istih.⁴¹⁶ U postrojbama 125. brigade zapovjedništvo brigade je pokušalo formirati „jurišne čete i jurišne vodove“, no zbog nedostatka sredstava, vozila i naoružanja to nije ostvareno. Brojno stanje brigade je bilo 1570 ljudi, od čega je 180 bilo bez oružja.⁴¹⁷

Zapovjedništvo Operativne grupe Posavina nastavilo je s pripremama za nastavak operacije. Postrojbe na novljanskom bojištu dobile su zadatak od Operativne grupe Posavina da nastave s izviđanjem srpskih snaga. Postrojbe 117. brigade izviđale su na području sela Bair i Trokuta, postrojbe 1. brigade ZNG-a izviđale su na području selo Popovac – selo Kričke – selo Paklenica – motel Sjever – Jug na autocesti, a postrojbe 125. brigade su izviđale na području selo Jasenovac – selo Uštica – selo Višnjica – selo Košutarica – selo Mlaka. Izviđanjem su hrvatske snage uočile da se na području Krička kod škole nalaze 4 tenka, 14 vozila, te da srpske snage kod

⁴¹⁴ J. RAGUŽ, *Ratni put 151. samoborske brigade HV*, 179-180.

⁴¹⁵ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 12. 11. 1991. godine.

⁴¹⁶ SVA MORH, 1. gbr: RH ZNG, Zapovjedništvo 1. brigada, 12. 11. 1991., Novska. Zapovijed.

⁴¹⁷ SVA MORH, ZOGP: Zap. 125. br., 12. 11. 1991. godine. Redovno operativno izvješće.

škole u Kričkama dopremaju veće količine streljiva.⁴¹⁸ Na području Baira je uočeno da srpske snage dovlače nove snage u Bair. Na raskrižju Bair – Popovac uočena su dva kamiona srpskih snaga i tridesetak ljudi. Uz to je primijećena srpska pješadija na potezu od motela Trokut prema Brezovcu, te zaposjedanje položaja od strane srpskih snaga prema groblju u selu Popovac.⁴¹⁹

Pred sam nastavak operacije, 13. studenog 1991. godine, 117. brigada je ostala bez 9 tenkova koji su zbog radova poslani u Valpovo, što je negativno utjecalo na moral brigade.⁴²⁰ Već idućeg dana stanje morala u brigadi je ocijenjeno kao vrlo dobro. Za nastavak operacije u brigadi su ostala 4 tenka.⁴²¹ Izviđači 117. brigade su 14. studenog 1991. godine otkrili da su na području Baira i Trokuta minimalno dva minobacačka oruđa srpskih snaga. Jurišne grupe 117. brigade su prihvatile zadatak i vršile analizu pravaca kretanja. Postrojbe 125. brigade su imale manjih problema s napuštanjem položaja, zbog djelovanja srpske artiljerije. Bez obzira na to zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je procijenilo da su postrojbe 125. brigade spremne za izvršenje zadatka. U postrojbama 1. brigade ZNG-a sve je bilo spremno za izvršenje zadatka. Izviđano je selo Popovac, gdje su hrvatske snage zamijetile jedno vozilo, dok su na Gradina brdu zamijećena strojnička gnijezda srpskih snaga. Za područje bojišnice od Bujavice prema Lovskoj zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je sa zapovjednikom Operativne zone Bjelovar Miroslavom Jerzečićem dogovaralo zajedničko djelovanje 117. brigade, 56. samostalnog bataljuna i pričuvnog sastava policije iz Pakračke Poljane s postrojbama OZ Bjelovar u Sektoru Pakrac. Za napad 15. studenog 1991. godine dogovoreno je da prvo ide artiljerijske priprema u trajanju od 30 minuta, dok se za to vrijeme ostale postrojbe prikradaju. Kretanje tenkova 117. brigade prema Bairu je planirano u trenutku otvaranja artiljerijske vatre hrvatskih snaga.⁴²²

⁴¹⁸ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 12. 11. 1991. godine.

⁴¹⁹ SVA MORH, ZOGP: Zap. 125. br. „R“, Ur.br. 164/91, 12. 11. 1991. godine. Dnevno operativno izvješće.

⁴²⁰ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 13. 11. 1991. godine.

⁴²¹ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 14. 11. 1991. godine.

⁴²² SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 14. 11. 1991. godine.; SVA MORH, ZOGP: IG 117. br., Izvještaj izviđačkog voda 14. 11. 1991. godine.; SVA MORH, ZOGP: Zap. 56. sam. bat. ZNG, Br. 134/91. Dnevno izvješće na dan 14. 11. 1991. godine.

5.2.3. Nastavak napadnih djelovanja na novljanskom bojištu (15. studeni 1991. – 9. prosinac 1991. godine)

Ujutro u 6 sati 15. studenog 1991. godine nastavljena je operacija *Orkan-91*. Artiljerijska priprema hrvatskih snaga je, prema dogovoru, počela u 9 sati i trajala je 30 minuta. Postrojbe 1. brigade ZNG-a, organizirane u dvije borbene grupe, napadale su na dva pravca. Prva borbena grupa napadala je pravcem Bair – Popovac (škola), dok je druga borbena grupa napadala pravcem Brestačko brdo (tt 285) – Gradina brdo (tt 269) – Popovac.⁴²³ Iza 11 sati postrojbe 1. brigade ZNG-a su stupile u neposrednu borbu sa srpskim snagama u Bairu, nakon čega su napredovale prema Popovcu. Oko 15 sati s područja Isajlovca u pravcu Popovca i Baira krenula su tri tenka 117. brigade. Nakon pola sata tenkovi su došli na kotu 252 na komunikaciji između Baira i Popovca, gdje su dobili zadatak da djeluju po srpskim snagama u školi u Popovcu. Nedugo poslije toga hrvatske postrojbe počele su s čišćenjem Popovca od srpskih snaga. Napredovanje hrvatskih snaga je pokušalo zaustaviti zrakoplovstvo Jugoslavenske narodne armije koje je borbeno djelovalo po hrvatskim postrojbama na pravcu Kozarice – Bair – Popovac. U tom napadu zrakoplova JNA u Popovcu su ranjena dva pripadnika hrvatskih snaga, od kojih jedan teže. Napade zrakoplova JNA na hrvatske snage je otežavala bitnica protuzračne obrane Hrvatske vojske. Po pripadnicima 1. brigade ZNG-a u Popovcu djelovali su i minobacači srpskih snaga. Nakon što su pripadnici 1. brigade zaposjeli Bair i Popovac, u noći s 15. na 16. studeni 1991. godine organizirano je uvođenje dvije satnije 125. brigade. Jedna satnija je raspoređena u Popovcu, a druga satnija je raspoređena na području Isajlovac – Srdarev izvor. Srpske snage su i u noćnim satima nastavile minobacačima tući hrvatske snage u Popovcu, vjerojatno iz sela Livadani ili Kričke.⁴²⁴ U oslobađanju sela Popovac postrojbe 1. brigade ZNG-a su imale jednog poginulog pripadnika.⁴²⁵

Postrojbe 117. brigade, zajedno s manjim postrojbama 8. brigade Samobor i Samostalne dragovoljačke čete 100. brigade, napadale su prema Trokutu. Jedna satnija 117. brigade je djelovala s položaja na Mikuljić brdu prema Lovskoj – Trokutu – Blatušama, dok je druga satnija 117. brigade djelovala s položaja Kozarice – Srdarev izvor prema Blatušama i Trokutu. Jedna ojačana satnija 117. brigade s oklopno-mehaniziranom satnijom bila je zadužena za djelovanje iz

⁴²³ R. STIPČIĆ, *Napokon smo krenuli...*, 63.; B. ŠTUBELJ i ostali, *Križevačke ratne postrojbe u Domovinskom ratu 1991.-1995.*, 113.

⁴²⁴ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 15. 11. 1991. godine.

⁴²⁵ SVA MORH, ZOGP: Spisak ranjenih i poginulih vojnika, dočasnika i časnika HV za 15. 11. 1991. godine.

pravca Baira prema Blatušama i Trokutu. Za artiljerijsku podršku su bile zadužene haubice 105 mm 117. brigade i artiljerijska grupa OG Posavina. Koordinirani napad hrvatskih snaga na tom pravcu nije mogao početi prije 9,05 sati zbog neispravnih motorola ili malog dometa istih, a koje su postrojbe brigade dobile pred samu akciju. Nakon što je napad krenuo diverzantska grupa i 3. satnija 2. bojne 117. brigade ušle su u selo Bair. Prva satnija 1. bojne 117. brigade, zajedno sa satnijom samoborske brigade i pripadnicima 100. brigade, djelovala je pravcem Novi Grabovac – Mikuljić brdo – Blatuše. Hrvatske snage na tom pravcu su iza 14 sati zaposjele položaj na koti 135 (most na kanalu Subocka, op. aut.), gdje su bili izloženi jakoj vatri srpskih snaga. Djelovanju artiljerije JNA bili su izloženi i položaji bitnice haubica 117. brigade, no pripadnici te postrojbe nisu imali pri tome gubitaka. Uslijed jakog djelovanja srpske artiljerije hrvatske snage su oko 16 sati napustile zaposjednutu kotu 135 i vratile se na početni položaj, tako da u tom dijelu sela Bair nije bilo hrvatskih snaga. Proboj hrvatskih postrojbi nije uspio na području Trokuta, iako je nakon artiljerijskog djelovanja hrvatskih snaga „istjerana živa sila“ srpskih snaga iz motela Trokut, po kojoj su onda djelovale hrvatske postrojbe. Zapovjednik 117. brigade je tražio da se pojača artiljerijsko djelovanje hrvatskih snaga po raskrižju južno od motela Trokut, gdje se nalazio tenk srpskih postrojbi, no vjerojatno hrvatske snage nisu bile dovoljno jake za pomak na tom pravcu.⁴²⁶ Postrojbe iz samoborske brigade pružale su minobacačku podršku snagama u napadu sve dok im nije ponestalo mina 82 mm. S obzirom da popuna minama nije izvršena iz Operativne grupe Posavina, posada minobacača je tražila mine od zapovjedništva brigade u Samoboru. Isti dan na zapadnoslavonsko bojište su dopremljene zadnje zalihe mina koje je samoborska brigada imala.⁴²⁷ Na tom pravcu napada hrvatske snage imale su tri poginula od artiljerijskog djelovanja srpskih snaga, jednog iz samoborske brigade i dva iz 2. bojne 117. brigade, dok su četiri hrvatska vojnika ranjena. Problemi postrojbama u napadu na tom pravcu su bili nedostatak sredstava veze, tenkovske podrške i mina 82 mm.⁴²⁸

Iz pravca Bujavice prema Lovskoj napadale su 1. satnija 56. samostalnog bataljuna Kutina, jačine 60 vojnika, i postrojba pričuvnog sastava MUP-a RH iz Pakračke Poljane, s ciljem oslobađanja Lovske i osiguranja boka hrvatskim snagama koje su napadale prema Bairu i

⁴²⁶ SVA MORH, ZOGP: Zap. 117. br., 15. 11. 1991., ZM Torovi. Izvješće.; SVA MORH, ZOGP: Zap. 117. br., Br. 97/91, 15. 11. 1991., ZM Torovi. Izvješće.; SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 15. 11. 1991. godine.

⁴²⁷ J. RAGUŽ, *Ratni put 151. samoborske brigade HV*, 179-180.

⁴²⁸ SVA MORH, ZOGP: Zap. 117. br., Br. 97/91, 15. 11. 1991., ZM Torovi. Izvješće.; J. RAGUŽ, *Ratni put 151. samoborske brigade HV*, 180.; *Poginuli hrvatski branitelji u Domovinskom ratu 1991.-1995. na novljanskom zapadnoslavonskom ratištu*, 99-100.

Popovcu. Napad je počeo oko podneva 15. studenog 1991. godine. Hrvatske postrojbe su u roku od jedan sat oslobodile oko trećine sela Lovska, no zbog velikog otpora srpskih postrojbi zapovjedništvo hrvatskih snaga se odlučilo na povlačenje iz oslobođenog dijela sela, što je učinjeno nakon dva sata bez gubitaka.⁴²⁹

Postrojbe 64. bataljuna 125. brigade zajedno s odredom HOS-a izvodile su manje napade prema Jasenovcu, no ti napadi su više bili demonstrativnog karaktera. Na tom području srpske snage su djelovale zrakoplovima, minobacačima i haubicama po Bročicama, Drenovom Boku, Kozaricama i sjeverno od Batalovke. Zbog svakodnevnog artiljerijskog djelovanja srpskih snaga kod nekih postrojbi 125. brigade je oslabio borbeni moral. Moral je slabio iz zbog glasina među vojnicima o „slaboj organizaciji rada jedinica“ u brigadi. To je dovelo do neposluha u dva voda koji su odbili zadatak, na što je zapovjedništvo brigade reagiralo smjenjivanjem zapovjednika tih vodova i konsolidiranjem postrojbi.⁴³⁰ Defetizam je sigurno uzrokovan i nedostatkom streljačkog naoružanja, odjeće, te minobacačkih mina u 125. brigadi.⁴³¹

Po završetku borbenih djelovanja tog dana hrvatske snage su dostigle crtu Mikuljić brdo – Blatuše – most na kanalu Subocka – selo Bair – selo Popovac – tt 263. Nakon gubitka Baira i Popovca srpske snage su ta mjesta počela žestoko tući artiljerijom, a iz pravca Lovske su pokrenule oklopno-mehanizirane snage u pravcu motela Trokut i mosta na kanalu Subocka, što ipak nije ugrozilo dostignutu crtu hrvatskih snaga.⁴³²

Idućeg dana, 16. studenog 1991. godine, srpske postrojbe se nisu mirile se gubitkom Baira i Popovca, pa su nastavile djelovati artiljerijskom vatrom po položajima hrvatskih snaga u selima Bair, Popovac, Novi Grabovac, Kozarice i Stari Grabovac. Novljansko bojište nadlijetali su i zrakoplovi JNA, no nisu mogli efikasno borbeno djelovati zbog magle. Hrvatske postrojbe su nakon osiguranja dostignutih položaja nastavile napad prema srpskim snagama na crti Lovska – motel Trokut – Brezovac – Donje Kričke.⁴³³ Postrojbe 125. brigade zaposjele su položaje na području Isajlovac – Srdarev izvor – Brežine, od kote 269 do sela Bair (gornji dio sela Bair) i u selu Popovac. Minobacače za napad na Brezovac su postavili na koti 252 između Baira i Popovca. Postrojbe 117. brigade su imale zadatak da zaposjednu položaje na koti 200, te u dijelu

⁴²⁹ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 15. 11. 1991. godine.; Dragutin PASARIĆ, *56. bojna – Ponos Kutine*, Kutina 2006., 58.

⁴³⁰ SVA MORH, ZOGP: Zap. 125. br., Redovni operativni izvještaj od 15. 11. 1991. godine.

⁴³¹ SVA MORH, ZOGP: Zap. 125. br., Redovno operativno izvješće od 16. 11. 1991. godine.

⁴³² SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 124/91, 15. 11. 1991. godine. Izvješće.

⁴³³ SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 125/91, 16. 11. 1991. godine. Izvješće.

kuća i zadružnom domu u Popovcu, gdje su se trebale ukopati i držati položaje od kuda mogu prema potrebi krenuti na Brezovac i Donje Kričke. Zadatak dijela 1. brigade je bio da satnija u Popovcu zauzme položaje za napad na Donje Kričke.⁴³⁴

Nakon pripreme pripadnici 1. brigade su, uz topničku potporu, krenuli 16. studenog 1991. godine u oslobađanje Brezovca. Nešto prije 15 sati u Brezovcu je primijećena kolona motornih vozila srpskih snaga kako dovozi pojačanja. Po toj koloni, kada je započela povlačenje, su djelovale postrojbe Artiljerijske grupe OG Posavina, pri čemu su, prema navodima hrvatskih snaga, uništena dva terenska vozila i jedno oklopno izvidničko vozilo srpskih snaga. Do 16,30 sati Brezovac su oslobodile postrojbe 3. i 6. bojne 1. brigade.⁴³⁵ U oslobađanju Brezovca, i dan ranije Popovca, postrojbe 1. brigade su zaplijenile 32 ručna bacača raketa *Zolja*, 2 bestrzajna topa 82 mm, 40 protutenkovskih mina, jedan ručni bacač raketa *Osa* i dva protuoklopna lansera raketa *Maljutka*.⁴³⁶

Nakon oslobađanja Brezovca postrojbe 125. brigade su dobile zadatak da zaposjednu i osiguraju položaje u selu. Na tom pravcu položaje su držali na liniji Vrbovci – kota 200 – do gornjeg puta u selu Bair, te od tt 252 (Bair) do Gradine (269) kod Popovca. Južno od toga su držale položaje na crti kota 145 – izvor Točak – Crkvište (tt 330) – kota 268 – Luke (kota 256).⁴³⁷

Postrojbe 117. brigade su dobile zadatak da zaposjednu most na kanalu Subocka prema Trokutu, s obzirom da hrvatske snage nisu ostale držati to područje dan ranije. Diverzanti 117. brigade su došli do mosta, pri čemu su očistili kuće i cestu u Bairu do tog položaja. Tenkisti iz Zagreba nisu htjeli ići na taj položaj, pa su se povukli na Kurjakanu. Pripadnici 8. brigade zaposjeli su položaje na Mikuljić brdu, gdje im je poslana jedna satnija kao ojačanje.⁴³⁸

Tijekom dana, 16. studenog 1991. godine, Operativna grupa Posavina je dobila zapovijed Glavnog stožera Hrvatske vojske o apsolutnom prekidu vatre koji stupa na snagu istog dana od 18 sati. O prekidu vatre su obaviještene sve podređene postrojbe OG Posavina. Crta razdvajanja na novljanskom bojištu od stupanja primirja na snagu išla je linijom selo Brezine – selo Bujavica – selo Novi Grabovac – Mikuljić brdo – most na kanalu Subocka (kota 135) – selo Brezovac –

⁴³⁴ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 16. 11. 1991. godine.

⁴³⁵ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 16. 11. 1991. godine.; 1. gardijska brigada Hrvatske vojske – *Tigrovi*, 200.; B. ŠTUBELJ i ostali, *Križevačke ratne postrojbe u Domovinskom ratu 1991.-1995.*, 113-114.

⁴³⁶ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 30. 11. 1991. godine.

⁴³⁷ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 16. 11. 1991. godine.; SVA MORH, ZOGP: Zap. 125. br., Redovno operativno izvješće od 16. 11. 1991. godine.

⁴³⁸ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 16. 11. 1991. godine.

selo Donje Kričke (isključno) – Novska brda – Crkvište (tt 330) – Sisvete – Batalovka (isključno) – selo Stari Grabovac – selo Bročice – selo Jasenovac (isključno) – selo Drenov Bok – selo Krapje – selo Puska.⁴³⁹

Primirje nije drugo trajalo. Oko 21 sat 16. studenog 1991. godine srpske snage su minobacačima napale Novsku, pri čemu su dva hrvatska vojnika poginula, a jedan civil je povrijeđen. Kršenje primirja od strane srpskih snaga je nastavljeno i nakon toga. Srpske snage vatrom su djelovale po hrvatskim snagama s područja Trokuta, iz šume sjeverno od Brezovca, te iz Livađana.⁴⁴⁰

Hrvatske snage su izvršile djelomičnu zamjenu postrojbi koje su sudjelovale u borbama 16. studenog 1991. godine. Na dostignutim položajima hrvatske snage su utvrđivale crtu obrane. Sve postrojbe Operativne grupe Posavina u izvješćima su konstantno ponavljale zahtjeve za naoružanjem, streljivom i intendantskom opremom. Posebno je isticana potreba modernih protuzrakoplovnih sredstava.⁴⁴¹ Kao primjer se može spomenuti da je 125. brigada, između ostalih nedostataka naoružanja i vojne opreme, raspolagala s 10 do 20 mina za minobacače po oruđu, što joj je bilo nedovoljno za bilo kakvu akciju.⁴⁴²

U izviđanju 17. studenog 1991. godine hrvatske postrojbe su utvrdile da su se srpske snage povukle iz zapadnog dijela sela Livađani i da je selo pusto.⁴⁴³ Može se pretpostaviti da su hrvatske postrojbe tada zaposjele zapadni dio sela Livađani.⁴⁴⁴ Diverzantski i izviđački vod 117. brigade „imali su aktivnosti oko zauzimanja Trokuta“, iz čega se može pretpostaviti da su pripremali teren za napadna djelovanja na tom pravcu.⁴⁴⁵

Hrvatski izviđači su djelovali i na području Lovske. Izviđačka grupa 56. samostalnog bataljuna ušla je u Lovsku, gdje se sukobila s pripadnicima srpskih snaga, nakon čega se povukla na početne položaje. Izviđači 56. samostalnog bataljuna su procijenili da u Lovskoj ima 90 srpskih vojnika, 8 minobacača, 2 bestrzajna topa i više od 10 strojničkih gnijezda. Postrojbe 56. samostalnog bataljuna su nakon toga nastavile s pripremama za oslobađanje sela Lovska, što je

⁴³⁹ SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 125/91, 16. 11. 1991. godine. Izvješće.; SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 71/91 od 16. 11. 1991. godine.

⁴⁴⁰ SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 128/91, 17. 11. 1991. godine. Izvješće.

⁴⁴¹ SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 128/91, 17. 11. 1991. godine. Izvješće.

⁴⁴² SVA MORH, ZOGP: Zap. 125. br., Ur.br. 170/91, 17. 11. 1991. godine.

⁴⁴³ SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 128/91, 17. 11. 1991. godine. Izvješće.

⁴⁴⁴ SVA MORH, ZOGP: Obavještajni dnevnik ZOGP od 26. 10. 1991. do 5. 7. 1992. godine.

⁴⁴⁵ SVA MORH, ZOGP: Zap. 117. br., Br. 122, 17. 11. 1991., ZM Torovi. Izvješće.

planirano čim postrojbe bataljuna izvrše popunu.⁴⁴⁶ Isti dan, 17. studenog 1991. godine, kutinska postrojba je ojačana interventnim vodom 65. samostalnog bataljuna.⁴⁴⁷

Dana 17. studenog 1991. godine u Zapovjedništvu Operativne grupe Posavina napravljeno je obavještajno izvješće o srpskim snagama na južnom dijelu zapadnoslavonskog bojišta. Procijenjeno je da se na pravcu Novska – Okučani nalaze postrojbe 16. proleterske motorizirane brigade iz Banjalučkog korpusa, ojačane artiljerijskom podrškom. Na pravcima Bair – Kričke – Donji Čaglic i Novi Grabovac – Lovska – Korita – Jagma pretpostavka je bila da se nalaze postrojbe 14. partizanske brigade iz Novosadskog korpusa JNA s dva bataljuna i artiljerijskom podrškom. Za pravac Nova Gradiška – Okučani hrvatski obavještajci nisu znali koja se postrojba nalazi, a procjena im je bila da se tamo nalazi jedna motorizirana brigada Banjalučkog korpusa nepoznate numeracije s artiljerijskom podrškom. Za šire područje Jasenovca pretpostavljalo se da se tamo nalazi jedan pješački bataljun s tenkovskom satnijom i artiljerijskom podrškom minobacača i haubica.⁴⁴⁸ Procjena hrvatskih snaga nije bila loša. Nepoznanica im je bila 329. oklopna brigada JNA na pravcu Okučani – Nova Gradiška, za koju su pretpostavljali da je motorizirana. Na širem području Jasenovca, s obje strane granice, se nalazila 10. partizanska divizija JNA s 6. i 11. partizanskom brigadom JNA. U obavještajnom izvješću nisu spomenute domaće snage teritorijalne obrane, te 5. partizanska brigada TO BiH i 2. partizanska brigada TO BiH. Uz to nije spomenuta korpusna artiljerija 5. banjalučkog korpusa, iako su u izvješću spomenute artiljerijske postrojbe uz djelovanje pojedinih brigada.⁴⁴⁹

Zapovjedništvo Operativne grupe Posavina nastavilo je 17. studenog 1991. godine s dovođenjem svježih snaga na novljansko bojište. Iz Zagreba su došle postrojbe 2. bojne 1. brigade, vjerojatno kao zamjena za dio postrojbi iste brigade koje su sudjelovale u zadnjim borbenim djelovanjima hrvatskih snaga na novljanskom bojištu. U zapovjedništvo OG Posavina su došli i predstavnici 8. brigade Samobor s kojima je dogovoreno da na novljansko bojište 20. studenog 1991. godine dođe cijela brigada popunjena s oko 1300 pripadnika. Postrojbe 2. bojne samoborske brigade koje su djelovale u sastavu 117. brigade dolaskom matične postrojbe vraćaju se u sastav iste. Plan je bio da postrojbe samoborske brigade budu raspoređene na području

⁴⁴⁶ SVA MORH, ZOGP: Zap. 56. sam. bat. ZNG, Broj: 256/91, 17. 11. 1991., Kutina. Izvješće.

⁴⁴⁷ SVA MORH, ZOGP: RH, Općina Ivanić Grad, 65. sam. bat. ZNG, Br. 348-01/91, 17. 11. 1991., Ivanić Grad. Izvješće.; *Otok Ivanić u ratu – Monografija 65. bataljuna*, 106-108.

⁴⁴⁸ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, Ur. br. 408/91, 17. 11. 1991., Novska. Obavještajno izvješće.

⁴⁴⁹ D. MARIJAN, „Organizacija i djelovanje Jugoslavenske narodne armije i pobunjenih Srba u zapadnoj Slavoniji tijekom 1991.“, 97-98.

Isajlovac – Bair – Popovac – Brezovac – Kričke, a postrojbe 117. brigade na području Mikuljić brdo – Lovska – Trokut.⁴⁵⁰ Zapovijed za dovođenje 8. brigade Samobor je izdana idućeg dana 18. studenog 1991. godine, a kao datum dolaska je dogovoren 21. studeni 1991. godine.⁴⁵¹

Dana 18. studenog 1991. godine hrvatske postrojbe su nastavile s napadnim djelovanjima, no sada na pravcu prema Lovskoj. U jutarnjim satima tog dana pripadnici 1. satnije 56. samostalnog bataljuna, pojačani vodom 65. samostalnog bataljuna i pripadnicima pričuvnog sastava MUP-a RH iz Pakračke Poljane, svi zajedno jačine oko sto ljudi, krenuli su iz pravca Bujavice u treći pokušaj oslobađanja sela Lovska. Jedna grupa pripadnika 117. brigade napadala je pravcem Novi Grabovac – crkva u Lovskoj. Za artiljerijsku podršku hrvatskim snagama, djelovanjem po srpskim snagama u Lovskoj i Koritima, bili su zaduženi pripadnici 117. brigade s haubicama 105 mm i minobacačima 82 mm. U priepodnevnim satima 18. studenog 1991. godine hrvatske snage su ušle iz pravca sjevera u Lovsku, koju su do 16,30 sati oslobodile. Srpske snage su potisnute prema Koritima, a u Lovsku su uvedene postrojbe 2. satnije 56. samostalnog bataljuna zbog osiguranja položaja i izvoženja velikih količina zaplijenjenog oružja, streljiva i drugih materijalno tehničkih sredstava srpskih snaga. U predvečerje srpske postrojbe su izvele protunapad na Lovsku koji su hrvatske snage uspješno odbile. U oslobađanju Lovske postrojbe 56. samostalnog bataljuna su imale jednog poginulog i dva ranjena pripadnika, postrojba 65. samostalnog bataljuna je imala jednog ranjenog, a postrojba MUP-a je imala 5 ranjenih pripadnika.⁴⁵² U akciji je zaplijenjeno 3 bestrzajna topa 82 mm, 4 jednocjevna protuzrakoplovna topa 20 mm, 8 minobacača 60 mm, 6 minobacača 82 mm i 5 sanduka streljiva i minsko eksplozivnih sredstava.⁴⁵³ Jedan pripadnik srpskih snaga je zarobljen i kasnije je razmijenjen.⁴⁵⁴ Srpske snage pokušavale su na sve načine zaustaviti napredovanje hrvatskih snaga. Artiljerija i zrakoplovstvo JNA su tijekom cijelog dana borbeno djelovali po novljanskoj bojišnici, pri čemu

⁴⁵⁰ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 17. 11. 1991. godine.

⁴⁵¹ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, Ur. br. 446/91, 18. 11. 1991. Zapovijed Op. br. 1 za dovođenje 8. br. HV i posjedanje rajona za obranu.

⁴⁵² SVA MORH, ZOGP: Zap. 56. sam. bat. ZNG, Br. 151/91. Nedatirano.; SVA MORH, ZOGP: Zap. 56. sam. bat. ZNG, Br. 153/91, 19. 11. 1991., Kutina.; SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 18. 11. 1991. godine.; *Otok Ivanić u ratu – Monografija 65. bataljuna*, 108-109.; D. PASARIĆ, *56. bojna – Ponos Kutine*, 58-59.; R. STIPČIĆ, *Napokon smo krenuli...*, 65.

⁴⁵³ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 30. 11. 1991. godine.

⁴⁵⁴ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Ur.br. 771/92, Izvješće u svezi zapovijedi OZ Bjelovar od 12. 3. 1992. godine.

su hrvatskim snagama nanijeli nemale gubitke. Uz više ranjenih, smrtno su stradali jedan pripadnik 125. brigade i zapovjednik 2. bojne 117. brigade.⁴⁵⁵

Oslobađanjem Lovske crta bojišnice je pomaknuta prema Koritima, a hrvatskim snagama na pravcu Novi Grabovac – Kričke ojačan je lijevi bok. Prema nekim informacijama srpske snage su isti dan, 18. studenog 1991. godine, napustile i područje Trokuta. Naime, zapovjednik 117. brigade je obavijestio zapovjedništvo Operativne grupe Posavina da su pripadnici njegove brigade stupili u kontakt s pripadnicima 1. brigade koji su im izjavili da su zaposjeli motel Trokut „još u 12 sati“ i da isti posjeduju.⁴⁵⁶ Isti datum zaposjedanja Trokuta spominje i načelnik stožera OG Posavina Rozarijo Rozga u povjesnici Operativne grupe Posavina, no u povjesnici piše da su Trokut zaposjele postrojbe 8. brigade Samobor.⁴⁵⁷ No mala je vjerojatnost da su to bile postrojbe samoborske brigade, s obzirom da je u monografiji 151. brigade Samobor navedeno da je Trokut zaposjednut 19. studenog 1991. godine.⁴⁵⁸ Može se pretpostaviti da su porazom srpskih snaga u Lovskoj i povlačenjem iz iste srpske snage napustile i Trokut, zbog mogućeg stavljanja u okruženje, jer je su sada tri pravca koja vode na raskrižje kod motela Trokut bila u rukama hrvatskih snaga (iz Lovske, Baira i Brezovca), a srpske snage su držale udaljenija Korita.

Dana 18. studenog 1991. godine zapovjedništvo 5. banjalučkog korpusa JNA je u zapadnu Slavoniju poslalo odmorene snage s područja Prijedora. Na pravac Bijela Stijena – Lipik – Pakrac vratila se 343. motorizirana brigada JNA. Ubrzo po dolasku brigade u zapadnu Slavoniju, na područje Kričke – Brezovac – Livadani – Korita raspoređena je jedna dobrovoljačka četa iz sastava 343. motorizirane brigade pod vodstvom Momčila Radanovića – Cige.⁴⁵⁹ Prema nekim izvorima može se pretpostaviti da su na to područje bile smještene i druge postrojbe 343. motorizirane brigade.⁴⁶⁰ Vjerojatno su postrojbe 343. motorizirane brigade zamijenile postrojbe 14. partizanske brigade Novosadskog korpusa koje su bile raspoređene na tom pravcu.

Hrvatske snage su 19. studenog 1991. godine nastavile napredovanje na novljanskom bojištu. Postrojbe 117. brigade su malo iza 8 sati zaposjele područje motela Trokut, koji su vjerojatno dan ranije napustile srpske snage. Bez većeg otpora na područje Trokuta su došle i

⁴⁵⁵ SVA MORH, ZOGP: Operativni dnevnik OG Posavina za dan 18. 11. 1991., Novska.

⁴⁵⁶ SVA MORH, ZOGP: Operativni dnevnik OG Posavina za dan 18. 11. 1991., Novska.

⁴⁵⁷ Rozarijo ROZGA, *Povijest djelovanja Operativne grupe Posavina 9. X. 1991. – 10. VII. 1992.*, Novska 1992., 6.

⁴⁵⁸ J. RAGUŽ, *Ratni put 151. samoborske brigade HV*, 180. Treba napomenuti da se zaposjedanje Trokuta 18. studenog 1991. godine ne spominje ni u monografiji 1. gardijske brigade, no u toj knjizi prikaz ratnog puta brigade nije išao toliko u detalje. Vidi: *1. gardijska brigada Hrvatske vojske – Tigrovi*, 200.

⁴⁵⁹ Momčilo RADANOVIĆ – CIGO, „Svi za jednog – jedan za sve“, *Kozarski vjesnik*, 2. 4. 1993. godine.; Momčilo RADANOVIĆ – CIGO, „Sve je počelo daleke devedeset i prve“, *Kozarski vjesnik*, 26. 3. 1993. godine.

⁴⁶⁰ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 19. 11. 1991. godine.

postrojbe 56. i 65. samostalnog bataljuna iz pravca Lovske. Pri zaposjedanju područja Trokuta od prijateljske vatre poginuo je jedan pripadnik 117. brigade.⁴⁶¹ Nedaleko Trokuta, 19. studenog 1991. godine, srpske postrojbe su nakon artiljerijske pripreme pješačkim snagama napale hrvatske postrojbe na području kote 208 sjeverno od Brezovca, no nisu uspjele probiti crtu obrane hrvatskih snaga. Borbe su se vodile i u Livađanima. U tim borbama jedan pripadnik hrvatskih snaga je ranjen. Prema navodima hrvatskih snaga, srpskim snagama je neutraliziran jedan vojnik, dok su ima dva oficira ranjena. Uz to su hrvatske postrojbe uništile jedan kamion srpskih snaga. Nakon toga „rezervisti“ JNA su pobjegli, dok je aktivna vojska ostala u Livađanima. Pokušaj napada srpskih snaga na području Livađani – Brezovac nije uspio, a crta bojišnice na tom dijelu ostala je nepromijenjena.⁴⁶²

Iako su hrvatske snage proširile područje pod svojom kontrolom i uspješno odolijevale napadima srpskih snaga kod pripadnika 117. brigade došlo je do slabljenja morala. Nakon nekoliko dana borbenih djelovanja i svakodnevnih ljudskih gubitaka, te dužeg vremena provedenog na položajima u teškim uvjetima pripadnici brigade su bili „psihički i fizički na kraju snaga“. Uz konzultacije s načelnikom saniteta, zapovjednik 117. brigade je smatrao da brigada više nije u stanju u potpunosti izvršavati svoje zadatke.⁴⁶³ Idućeg dana, 20. studenog 1991. godine, zapovjednik 117. brigade je tražio zapovjedništvo Operativne grupe Posavina da se brigada zbog psihofizičke iscrpljenosti smjeni što prije.⁴⁶⁴

Postrojbe 1. brigade ZNG-a nastavile su 20. studenog 1991. godine s napadnim djelovanjima. Pripadnici 1. brigade krenuli su u zaposjedanje Donjih i Gornjih Krički. Jedan pravac napada je išao od Kričkog brda prema Donjim i Gornjim Kričkama, dok je drugi pravac napada, na kojem su pješačke postrojbe 1. brigade bile ojačane vodom tenkova brigade, išao od Brezovca prema Donjim Kričkama. Hrvatske postrojbe uspjele su, uz gubitke od dva poginula i dva ranjena pripadnika, do večeri zaposjesti Donje Kričke. Gornje Kričke su ostale okupirane zbog jakog otpora srpskih snaga, vjerojatno pripadnika 343. motorizirane brigade JNA.⁴⁶⁵ U Donjim Kričkama su hrvatske snage zaplijenile 3 minobacača 60 mm, 2 minobacača 82 mm,

⁴⁶¹ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 19. 11. 1991. godine; *Otok Ivanić u ratu – Monografija 65. bataljuna*, 109.

⁴⁶² SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 19. 11. 1991. godine.

⁴⁶³ SVA MORH, ZOGP: Zap. 117. br., Br. 139, 19. 11. 1991., ZM Torovi. Izvješće.

⁴⁶⁴ SVA MORH, ZOGP: Zap. 117. br., 20. 11. 1991., ZM Torovi. Izvješće.

⁴⁶⁵ SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 132/91, 21. 11. 1991. godine. Izvješće.; SVA MORH, ZOGP: Spisak ranjenih i poginulih vojnika, dočasnika i časnika HV za 20. 11. 1991. godine.; *1. gardijska brigada Hrvatske vojske – Tigrovi*, 201.; R. STIPČIĆ, *Napokon smo krenuli...*, 64.;

nešto streljačkog naoružanja, 6 sanduka streljiva, 3 optike za minobacače, 12 ručnih bacača raketa *Zolja*, radio uređaj i 4 protuoklopna lansera raketa *Maljutka*.⁴⁶⁶

Istog dana, 20. studenog 1991. godine, pripadnici 1. brigade ZNG-a oslobodili su istočni dio Livađana, koji je bio pod kontrolom srpskih snaga. U daljnjem napredovanju hrvatske snage su zaustavljene ispred sela Donja Subocka, zbog jakog otpora srpskih snaga. U Livađanima su ranjena tri pripadnika 1. brigade.⁴⁶⁷ Postrojbama 1. brigade potporu je pružala Artiljerijske grupa OG Posavina s topovima i protuoklopnim raketnim sustavom POLK 9K11.⁴⁶⁸

Postrojbe srpskih pobunjenika i Jugoslavenske narodne armije na takav razvoj događaja su reagirale djelovanjem po hrvatskim položajima artiljerijskom i snajperskom vatrom, osobito po Starom Grabovcu, Novskoj i Lovskoj.⁴⁶⁹ Jako djelovanje srpskih snaga topničkom, haubičkom i minobacačkom vatrom nastavljeno je i u večernjim satima 20. studenog 1991. godine po području Bročica, Starog Grabovca, Novske i Brestače, pri čemu je napravljena velika materijalna šteta na civilnim objektima na tom području.⁴⁷⁰

Po oslobađanju Donjih Krički i Livađana zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je odlučilo da se pred jutro 21. studenog 1991. godine u oslobođena mjesta pošalju postrojbe 125. brigade za osiguranje dostignutih položaja. U Donje Kričke su upućena dva voda, dok je u Livađane upućen jedan vod 125. brigade. Te postrojbe tamo su trebale ostati do 22. studenog 1991. godine, kada su ih trebale zamijeniti postrojbe iz novo pridošle 8. brigade Samobor.⁴⁷¹ Da što bolje prođe uvođenje samoborske brigade na novljansko bojište, postrojbe Operativne grupe Posavina su dobile zadatak da izvrše pripreme za prihvat iste. Već u 4 sata ujutro 21. studenog 1991. godine stigla je kolona 8. brigade Samobor u zapadnu Slavoniju. Iako je zapovjedništvo Operativne grupe Posavina moglo „odahnuti“ dolaskom svježih snaga na novljansko bojište i dalje je imalo velikih problema zbog nedostatka streljiva i drugih materijalno tehničkih sredstava, što je usporavalo nastavak operacije *Orkan-91*.⁴⁷²

⁴⁶⁶ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 30. 11. 1991. godine.

⁴⁶⁷ SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 132/91, 21. 11. 1991. godine. Izvješće.; SVA MORH, ZOGP: Spisak ranjenih i poginulih vojnika, dočasnika i časnika HV za 20. 11. 1991. godine.; SVA MORH, ZOGP: Zap. 125. br., Redovno operativno izvješće od 20. 11. 1991. godine. R. STIPČIĆ, *Napokon smo krenuli...*, 64.;

⁴⁶⁸ B. ŠTUBELJ i ostali, *Križevačke ratne postrojbe u Domovinskom ratu 1991.-1995.*, 114.

⁴⁶⁹ SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 131/91, 20. 11. 1991. godine. Izvješće.

⁴⁷⁰ SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 132/91, 21. 11. 1991. godine. Izvješće.

⁴⁷¹ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 20. 11. 1991. godine.

⁴⁷² SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 131/91, 20. 11. 1991. godine. Izvješće.; SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 20. 11. 1991. godine.; R. STIPČIĆ, *Napokon smo krenuli...*, 64

Postrojbe 8. brigade istog dana kad su došle, 21. studenog 1991. godine, uvedene su na položaje na prvoj crti bojišnice. Pripadnici 1. bojne raspoređeni su na području Bujavica – Lovska do motela Trokut. Postrojbe 2. bojne, čiji se manji dio ljudstva već nalazio na novljanskom bojištu, su raspoređene na područje Bair – Trokut, gdje su bili u dodiru s 1. bojnou samoborske brigade, dok je 3. bojna s lakom minobacačkom bitnicom 120 mm bila raspoređena na području Donje Kričke - Livađani – Brezovac – Popovac. Minobacačka bitnica je bila postavljena u Popovcu. Zapovjedništvo brigade s pristožernim postrojbama je raspoređeno na područje sela Kozarice – Drumovi – Torovi. Zapovjedništvo brigade je bilo u selu Torovi.⁴⁷³ Dolaskom samoborske brigade postrojbe 117. brigade su otišle na odmor u Koprivnicu,⁴⁷⁴ osim haubičke bitnice 105 mm koja je zadržana radi potpore 8. brigadi.⁴⁷⁵ U Lovskoj su pripadnici 8. brigade Samobor, zamijenili pripadnike 56. samostalnog bataljuna i pridruženih im postrojbi.⁴⁷⁶ U selu Brezovac su pripadnici samoborske brigade zamijenili pripadnike 63. bataljuna 125. brigade. Petnaest pripadnika 125. brigade je još jedan dan ostavljeno u selu Brezovac, a 20 vojnika prema Kričkama sjeverno od Skrajnjeg brda.⁴⁷⁷

Zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je po dolasku samoborske brigade 21. studenog 1991. godine izdalo zapovijed, u cilju koordiniranog nastavka borbenih djelovanja i „uspješnog završetka plana „Orkan““. Prema toj zapovijed postrojbe 8. brigade trebale su zauzeti položaje u Donjim Kričkama s najmanje 100 ljudi, u Livađanima s 30 ljudi, u Brezovcu sa 70 ljudi i na Trokutu s 20 ljudi. U selima Livađani i Donje Kričke pripadnici 8. brigade su trebali ostvariti kontakt s pripadnicima 1. brigade ZNG-a. Za 22. studeni 1991. godine, postrojbe 125. brigade su dobile zadatak da izviđaju područje Batalovke iznad Starog Grabovca i nakon toga predlože zapovjedništvu Operativne grupe Posavina način zaposjedanja položaja na istom. Pripadnici 1. brigade su dobili zadatak da izviđaju Batalovku, te selo Gornje Kričke i Kričko brdo, s napomenom da u povoljnim uvjetima uz artiljerijsku podršku produže napad na Gornje Kričke i zaposjednu selo.⁴⁷⁸

⁴⁷³ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, Ur. br. 78/91, 21. 11. 1991., Novska. Zapovijed.; J. RAGUŽ, *Ratni put 151. samoborske brigade HV*, 194.

⁴⁷⁴ SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 132/91, 21. 11. 1991. godine. Izvješće.

⁴⁷⁵ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, Ur. br. 446/91, 18. 11. 1991. Zapovijed Op. br. 1 za dovođenje 8. br. HV i posjedanje rajona za obranu.

⁴⁷⁶ SVA MORH, ZOGP: Zap. 56. sam. bat. ZNG, Br. 161/91, 21. 11. 1991., Kutina.

⁴⁷⁷ SVA MORH, ZOGP: Zap. 125. br., Redovno operativno izvješće od 21. 11. 1991. godine.

⁴⁷⁸ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, Ur. br. 78/91, 21. 11. 1991., Novska. Zapovijed.

Srpske snage su 21. studenog 1991. godine povremeno otvarale artiljerijsku i snajpersku vatru na položaje hrvatskih snaga, te vršile demonstrativne napade na području Trokuta, Brezovca, Livađana i Krički. Hrvatske snage su odgovorile artiljerijskom i pješačkom vatrom po srpskim položajima, te vatrom iz dva višecijevna bacača raketa 128 mm *Oganj* po ciljevima u Koritima i Čagliću, što je zaustavilo demonstrativne napade srpskih snaga.⁴⁷⁹ Veće borbe su se vodile na području Donjih i Gornjih Krički, no bez pomaka crte bojišnice, pri čemu je 1. brigada imala jednog poginulog i dva ranjena pripadnika.⁴⁸⁰ Zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je i dalje imalo problema s nedostatkom materijalno tehničkih sredstava, koja su uporno tražili od Glavnog stožera Hrvatske vojske.⁴⁸¹

Dana 22. studenog 1991. godine hrvatske postrojbe su se pripremale za nastavak borbenih djelovanja. Zapovjednik Operativne grupe Posavina Rudi Stipčić je išao na sastanak kod predsjednika RH Franje Tuđmana. U razgovoru s predsjednikom istaknuta je potreba aktivnih djelovanja hrvatskih snaga, osobito nakon pada Vukovara. To je konkretizirano u Glavnom stožeru Hrvatske vojske, gdje je zapovjedništvo Operativne grupe Posavina dobilo zadatak da sa svojim postrojbama u par dana presijeku komunikaciju Lipik – Okučani, onemogućuće dovlačenje novih srpskih snaga iz Bosne i Hercegovine, te da se oslobodi Jasenovac. Za izvršenje tih zadataka zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je tražilo od podređenih postrojbi da dostave konkretne zahtjeve za streljivom i izvrše popunu zbog daljnjih napadnih djelovanja. Streljivo je i dalje bilo veliki problem hrvatskim postrojbama. Najkritičnije je bilo s minama za minobacače 120 mm, a ni ostalog streljiva nije bilo u dovoljnim količinama za veća borbena djelovanja.⁴⁸²

Istog dana, 22. studenog 1991. godine, zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je napisalo zapovijed za napad pod operativnim brojem 4. Prema toj zapovijedi postrojbe OG Posavina: 1. brigada, 125. brigada, 117. brigada, 8. brigada, 121. brigada, 108. brigada, 99. brigada, 56. samostalni bataljun, 65. samostalni bataljun i 2. mješoviti protuoklopni artiljerijski puk; imale su zadatak da u naredna dva do tri dana presijeku komunikaciju Okučani – Lipik – Daruvar, stvore uvjete „za daljnje ofanzive naših snaga“, te da dijelom snaga zaposjednu Jasenovac. Na dostignutim pozicijama hrvatske postrojbe su trebale biti u spremnosti za odbijanje

⁴⁷⁹ SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 132/91, 21. 11. 1991. godine. Izvješće.; B. ŠTUBELJ i ostali, *Križevačke ratne postrojbe u Domovinskom ratu 1991.-1995.*, 114-115.

⁴⁸⁰ SVA MORH, ZOGP: Spisak ranjenih i poginulih vojnika, dočasnika i časnika HV za 21. 11. 1991. godine.; SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 133/91, 22. 11. 1991. godine. Izvješće.

⁴⁸¹ SVA MORH; ZOGP: ZOGP, Ur.br. 132/91, 21. 11. 1991. godine. Izvješće.

⁴⁸² SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 22. 11. 1991. godine.

protunapada srpskih snaga. Glavne snage napada trebale su djelovati, uz artiljerijsku podršku Artiljerijske grupe OG Posavina i Brigadne artiljerijske grupe 117. brigade, na pravcima selo Livađani – selo Donji Čaglić i Kričko brdo – selo Rajčići – selo Bijela Stijena. Za protuzračnu obranu su bile zadužene postrojbe unutar brigada i samostalnih bataljuna Hrvatske vojske na tom bojištu. Dio hrvatskih snaga bio je zadužen da aktivnom obranom i ubacivanjem u pozadinu srpskih snaga nanosi istima gubitke u živoj sili i materijalno tehničkim sredstvima i pogodnim manevrom oslobodi Jasenovac. Napad je trebalo izvesti u dvije etape. U prvoj etapi je trebalo u trajanju od dva do tri dana presjeći komunikaciju Okučani – Lipik u području Donjeg Čaglića i Bijelih Stijena, a u drugoj etapi je trebalo u trajanju od dva dana osloboditi selo Jasenovac. Spremnost za napad je dogovorena za 23. studeni 1991. godine u 18 sati.⁴⁸³

Pripreme hrvatskih snaga za daljnja napadna djelovanja je omelo stradanje pripadnika 125. brigade 22. studenog 1991. godine na Crkvištu (tt 330) na Novskom brdu. Na tom položaju hrvatskih snaga srpske postrojbe su iznenadile pripadnike 125. brigade, pri čemu su trojicu hrvatskih vojnika ubile, a 17 zarobile. Osamnaest vojnika 125. brigade se uspjelo izvući i spojiti s pripadnicima 1. brigade.⁴⁸⁴ Iako je to zasigurno bio velik šok za pripadnike brigade, s priprema za napadna djelovanja se moralo nastaviti. Istog dana zapovjedništvo 125. brigade je dobilo zapovijed da postrojbe 125. brigade preuzmu položaje za obranu od 1. brigade u području Drenovog Boka pred jutro 23. studenog 1991. godine zbog nastavka provedbe operacije *Orkan-91*, sukladno operativnoj zapovijedi broj 4 Operativne grupe Posavina.⁴⁸⁵

Već 22. studenog 1991. godine zapovjedništvo 56. samostalnog bataljuna napisalo je zapovijed za napad u svojoj zoni odgovornosti. Prema toj zapovijedi združene postrojbe Hrvatske vojske iz Kutine, Garešnice, Zagreba i Samobora trebale su energično napasti, uz maksimalan stupanj iznenađenja, srpske snage na području sela Korita, Jagma, Dobrovac i Kukunjevac, te osloboditi okupirani teritorij i zaposjesti nove položaje pričuvnim snagama. Napadna postrojba 56. samostalnog bataljuna imala je zadatak da iz pravca Lovske djeluje prema Koritima, Jagmi i Dobrovcu s ciljem spajanja sa snagama u Lipiku. Drugi dijelovi 56. samostalnog bataljuna trebali su biti spremni u Bujavici za zaposjedanje oslobođenih područja sela Korita, Jagma i Dobrovac.

⁴⁸³ SVA MORH, 121. br.: RH, ZNG, ZOGP, 22. 11. 1991., Novska. Zapovijed za napadna djelovanja Op. br. 4.

⁴⁸⁴ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 22. 11. 1991. godine.; Zarobljeni pripadnici 125. brigade su razmijenjeni 13. prosinca 1991. godine u Karlovcu. Jedan vojnik je ubijen u zarobljeništvu, a dvojica su dobrovoljno ostala na teritoriju pod kontrolom srpskih snaga. SVA MORH, ZOGP: Operativni dnevnik OG Posavina za dan 13. 12. 1991., Novska.

⁴⁸⁵ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, Br. 488/91, 22. 11. 1991. godine. Zapovijed.

Postrojbe 8. brigade čekale su u Lovskoj, odakle su trebale krenuti u zaposjedanje oslobođenog područja. Postrojbe 73. samostalnog bataljuna imale su zadatak vezati iz pravca Brezovca srpske snage u Kukunjevcu. Za zaposjedanje Kukunjevca zadatak su dobile postrojbe pričuvnog sastava MUP-a RH iz Pakračke Poljane. Pripadnici voda haubica 155 mm, bitnice lakih raketnih lansera i minobacačkih oruđa trebali su vršiti artiljerijsku pripremu na selo Kukunjevac, dok su pripadnici voda bestrzajnog topa, voda minobacača, posade tenka T-55 i borbenog oklopnog vozila s protuoklopnim lansirnim oruđem trebali vršiti artiljerijsku pripremu po selima Korita i Jagma. Artiljerijska grupa OG Posavina trebala je djelovati po srpskim položajima u Subockoj, Donjem Čagliću i Kovačevcu Čaglićkom u cilju vezanja srpskih snaga. Spremnost za napad je bila dogovorena za 23. studeni 1991. godine.⁴⁸⁶

Za isti dan kad je napisana ta zapovijed, 22. studenog 1991. godine, zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je zapovjedilo zapovjedništvu 56. samostalnog bataljuna da hitno preda 1. bojni 8. brigade tri minobacača 82 mm bez posada.⁴⁸⁷

Zapovjedništva 1. brigade, 8. brigade i 125. brigade zapovijed za napad su izdala 23. studenog 1991. godine, s tim da je kod 1. i 8. brigade spremnost na napad bila planirana za isti dan u 18 sati, a za postrojbe 125. brigade spremnost na napad je planirana za 25. studeni 1991. godine. Zadatak postrojbi 1. brigade je bio da u naredna dva do tri dana presijeku komunikaciju Okučani – Lipik – Daruvar „stvarajući uvjete za daljnje ofenzive naših snaga“, te da na dostignutim linijama budu spremne za odbijanje protunapada srpskih snaga. Za izvršenje tog zadatka određeni su pravci napada Livađani – Donji Čaglić i Kričko brdo – Rajčići – Bijela Stijena. Napadna djelovanja su planirana u dvije etape. U prvoj etapi, u trajanju od dva do tri dana, planirano je oslobađanje Donje Subocke, Gornje Subocke, Donjeg Čaglića, Gornjih Krički i Kovačevca Čaglićkog, te zaposjedanje Kričkog brda i presijecanje komunikacije Okučani – Lipik u području sela Donji Čaglić. U drugoj etapi je planirano pravcem Gornji Kovačevac – Rađenovci – Bijela Stijena presjeći komunikaciju Lipik – Okučani u području Bijele Stijene, te pravcem Kričko brdo – Rajčići – Milisavci osloboditi navedena mjesta i organizirati obranu. Napad je trebalo izvesti uz artiljerijsku podršku i u zajedničkom djelovanju sa susjednim postrojbama. Desno od 1. brigade na kanalu Strug i željezničkoj pruzi u Bročicama obrambeno su trebale djelovati postrojbe 125. brigade. Lijevo od 1. brigade, na pravcu Trokut – Korita – Jagma,

⁴⁸⁶ SVA MORH, ZOGP: Zap. 56. sam. bat. ZNG, Br. 31/91, 22. 11. 1991., Janja Lipa. Zapovijed za napadna djelovanja.

⁴⁸⁷ SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 501/91, 22. 11. 1991. godine.

aktivno su trebale djelovati postrojbe 8. brigade sa zadatkom zaposjedanja sela Korita, Jagma i Gornja Subocka, a s jednom bojnom popunjavati prostor nakon prodora postrojbi 1. brigade na pravcu Livađani – Donja Subocka – Donji Čaglić i na pravcu Donje Kričke – Gornje Kričke – Kovačevac Čaglički.⁴⁸⁸

Prva bojna 1. brigade je imala zadatak da djeluje pravcem selo Livađani – Vinogradi (kota 227) i zaposjedne Gornju Subocku, te ovlada kotama 178 i 244 s kojih je iz pravca sjeveroistoka trebala izvesti napad na Donji Čaglić. Dio postrojbi 1. bojne je imao zadatak ovladati Donjom Subockom i kotom 168, od kuda su iz pravca zapada trebale napasti Donji Čaglić, kojeg je trebalo osloboditi i u predjelu Donjeg Čaglića postaviti polukružnu obranu. Druga bojna 1. brigade je imala zadatak da iz pravca Donjih Krički, s kota 291 i 240 ovlada Gornjim Kričkama i produži djelovanje preko Čardaka (kota 319), Širokog vrela (kota 229) i Ostojinog brda (kota 303), odakle je sa zapada i juga trebala napasti Kovačevac Čaglički, te isti zauzeti i kod kote 181 se spojiti sa snagama 1. bojne, s kojom su zajedno trebale organizirati obranu u području Donji Čaglić – Kovačevac Čaglički. U drugoj etapi postrojbe 2. bojne su trebale ovladati Žuticom (kota 350) i Kulićevom stranom (kota 383), odakle su trebale izvesti napad na selo Rađenovci i selo Bijela Stijena, te nakon toga prijeći u polukružnu obranu na komunikaciji Okučani – Lipik. Postrojbe 3. bojne 1. brigade imale su zadatak da s linije Slatina brda – kota 329 zaposjednu Kričko brdo i prijeđu u polukružnu obranu. U drugoj etapi pripadnici 3. bojne trebali su obuhvatnim manevrom izvesti napad na selo Rajčići i selo Milisavci i ovladati istima, te zajedno s pripadnicima 2. bojne organizirati polukružnu obranu na liniji Rajčići – Milisavci – Bijela Stijena. Postrojbe 4. bojne 1. brigade imale su zadatak djelovati na pravcu Bročice – motel Sjever-Jug na autocesti s ciljem vezanja srpskih snaga za sebe i pokušajem odbacivanja istih u pravcu Okučana. Postrojbe 5. bojne 1. brigade imale su zadatak da djeluju iz Starog Grabovca i probiju obranu srpskih snaga u Paklenici, nakon čega su trebale nastaviti djelovanje i odbiti srpske postrojbe u pravcu Gornjeg Rajića, te na postignutoj liniji organizirati obranu. Postrojbe 7. oklopno – mehanizirane bojne 1. brigade imale su zadatak da s dva voda tenkova podržavaju postrojbe 4. bojne 1. brigade u selu Bročice, s dva voda tenkova da daju podršku i napadaju zajedno s postrojbama 5. bojne 1. brigade na pravcu Paklenica – Gornji Rajić, s vodom tenkova da daju podršku i napadaju zajedno s postrojbama 3. bojne 1. brigade na pravcu Novsko brdo –

⁴⁸⁸ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, Zapovjedništvo 1. brigade, Nova Subocka, 23. 11. 1991. Zapovijed za napadna djelovanja OP br. 4.

Kričko brdo, te s vodom tenkova da napadaju zajedno s postrojbama 1. bojne 1. brigade na pravcu Livađani – Donja Subocka – Donji Čaglić.⁴⁸⁹

Postrojbe 8. brigade Samobor imale su zadatak da zajedno s haubičkom bitnicom 105 mm iz 117. brigade, tenkovskom satnijom iz Bjelovara, te Samostalnom dragovoljačkom četom 100. brigade napadno djeluju na području Lovska – Brezovac - Livađani – Donji Čaglić na dva pravca. Jedan pravac je trebao ići linijom Trokut – Korita – Jagma, a drugi pravac je trebao ići linijom Livađani – Gornja Subocka (kota 265) sa zadatkom da u zajedničkom djelovanju s 1. brigadom razbiju srpske snage na pravcu Trokut – Korita – Jagma – Gornja Subocka i ovladaju linijom Gornja Subocka - Jagma. Prva bojna 8. brigade je bila raspoređena s jednom satnijom na području prema Koritima i Jagmi s zapovjednim mjestom i pričuvom u Lovskoj, dok je 3. bojna 8. brigade bila raspoređena na pravcu Livađani – Donja Subocka, sa zapovjednim mjestom i pričuvom u Brezovcu. Postrojbe 2. bojne 8. brigade bile su raspoređene u drugom borbenom postroju kao pričuva postrojbama na prvoj crti bojišnice. Desno od 8. brigade, kako je već navedeno, djelovale su postrojbe 1. brigade, a na lijevom pravcu Brezine – kota 154 – Korita – Brezovac djelovao je 56. samostalni bataljun sa zadatkom da u zajedničkom djelovanju s 8. brigadom razbije srpske snage u području Korita – Jagma i presiječe komunikaciju Kukunjevac – Lipik u području sela Dobrovac i time okruži srpske snage na području sela Kukunjevac.⁴⁹⁰ Treba napomenuti da je od spomenutih pojačanja 8. brigadi stvarno pridodan vod tenkova iz Bjelovara, a ne satnija, a i pomoć haubičke bitnice iz Koprivnice nije mogla biti optimalno iskorištena zbog klasične boljke hrvatskih artiljerijskih postrojbi 1991. godine – nedostatka streljiva.⁴⁹¹

Postrojbe 125. brigade su imale zadatak da zajedno s postrojbama 1. brigade koje su se nalazile na liniji Stari Grabovac – nadvožnjak Bročice vrše aktivnu obranu u području selo Puska – Drenov Bok – Bročice – Novsko brdo, te da u prvoj etapi napada upornom i aktivnom obranom nanose srpskim snagama što veće gubitke i vežu ih za sebe, a u drugoj etapi napada, u skladu s razvojem situacije, pripreme i organiziraju oslobađanje Jasenovca. Spremnost za obrambena djelovanja je trebala biti odmah po dobivanju zapovijedi, a za napad na Jasenovac 25. studenog 1991. godine u 20 sati.⁴⁹²

⁴⁸⁹ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, Zapovjedništvo 1. brigade, Nova Subocka, 23. 11. 1991. Zapovijed za napadna djelovanja OP br. 4.

⁴⁹⁰ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Zap. 8. br. HV, 23. 11. 1991., Torovi. Zapovijed za napadna djelovanja.

⁴⁹¹ J. RAGUŽ, *Ratni put 151. samoborske brigade HV*, 199.

⁴⁹² SVA MORH, ZOGP: Zap. 125. br. NG „R“, Br. 146/91, 23. 11. 1991., Lipovljani. Zapovijed za napadna djelovanja Op. br. 5.

Napadna djelovanja hrvatskih snaga pokrenuta su ujutro 23. studenog 1991. godine. Postrojbe 1. satnije i protuoklopna postrojba 2. satnije 56. samostalnog bataljuna, te skupina pričuvnog sastava MUP-a RH iz Pakračke Poljane krenule su iz Lovske prema zapadnom dijelu sela Korita.⁴⁹³ Vod 65. samostalnog bataljuna bio je zadužen da osigura desni bok komunikacije Trokut – Korita, te da zaposjedne oslobođeno područje i djeluje u slučaju protuudara srpskih snaga.⁴⁹⁴ Nakon prolaska minskih prepreka hrvatske postrojbe su došle do zapadnog dijela sela Korita, gdje su srpskim snagama počele nanositi gubitke. Oko 13 sati uslijedio je jaki protunapad srpskih snaga tenkovima i pješastvom uz artiljerijsku podršku na pravcima Korita – Lovska, Korita – Trokut i Gornja Subocka - Donja Subocka – Livađani. Hrvatske snage su nakon toga počele izvlačenje s dostignutih položaja, za što je u borbena djelovanja uključen vod 65. samostalnog bataljuna. Na području Trokuta u jednom trenutku je došlo do povlačenja pripadnika 1. bojne 8. brigade, pa je to područje hitno ojačano postrojbama 3. bojne iste brigade, čime je crta bojišnice stabilizirana. Hrvatske snage su uspjele zaustaviti napade srpskih snaga na svim pravcima, tako da je crta bojišnice ostala na tom dijelu bojišnice nepromijenjena. Hrvatske postrojbe su u tim borbama imale nemali broj poginulih i ranjenih. U pokušaju oslobađanja Korita poginulo je 5 pripadnika 56. samostalnog bataljuna i jedan pripadnik 65. samostalnog bataljuna, dok je jedan pripadnik 8. brigade poginuo u Livađanima.⁴⁹⁵

Na pravcu Donje Kričke – Gornje Kričke 23. studenog 1991. godine napadna djelovanja su izvodile postrojbe 1. brigade. Uz jako djelovanje srpske artiljerije i pješastva po hrvatskim snagama pripadnici 1. brigade uspjeli su zaposjesti dio sela Gornje Kričke, gdje su se utvrdili. Postrojbe 125. brigade su ojačale svoje položaje na Novskom brdu, a pripadnici 64. bataljuna 125. brigade su dobili zadatak da zaposjednu položaje u Drenovom Boku umjesto postrojbi 1. brigade.⁴⁹⁶ Na tom području, u noći na 24. studeni 1991. godine, srpske pješačke postrojbe su, potpomognute artiljerijom, s područja Jasenovca tri sata napadale crpnu stanicu u Linjakovom dolu, no postrojbe 125. brigade odbile su napad.⁴⁹⁷

⁴⁹³ D. PASARIĆ, *56. bojna – Ponos Kutine*, 59-60.; R. STIPČIĆ, *Napokon smo krenuli...*, 70.

⁴⁹⁴ *Otok Ivanić u ratu – Monografija 65. bataljuna*, 110.

⁴⁹⁵ SVA MORH, ZOGP: Zap. 56. sam. bat. ZNG, 23. 11. 1991., Janja Lipa. Izvješće.; SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 135/91, 23. 11. 1991. godine. Izvješće.; *Otok Ivanić u ratu – Monografija 65. bataljuna*, 110-111.; J. RAGUŽ, *Ratni put 151. samoborske brigade HV*, 200.; D. PASARIĆ, *56. bojna – Ponos Kutine*, 60.

⁴⁹⁶ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 23. 11. 1991. godine; R. DRAGOVIĆ - KLEK, *Deset godina poslije*, 183.

⁴⁹⁷ SVA MORH, ZOGP: Zap. 125. br., 24. 11. 1991. godine. Redovno operativno izvješće.; SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 195/91, 24. 11. 1991. godine. Izvješće.

Nakon borbenih djelovanja 23. studenog 1991. godine zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je odlučilo djelomično korigirati zapovijed za napad od 22. studenog 1991. godine. Odlučeno je da se utvrde položaji na dostignutoj liniji i intenzivno izviđaju i pokrivaju artiljerijskom vatrom područje Korita, Gornje Subocke, Donje Subocke i Donjeg Čaglića. Postrojbe 1. brigade su trebale „intenzivirati rješavanje situacije na Kričkom brdu“, pod čime je zapovjedništvo Operativne grupe Posavina vjerojatno mislilo na zaposjedanje Gornjih Krički, kontroliranje Kričkog brda i potpuno čišćenje istog od srpskih snaga. Postrojbe 125. brigade su trebale konsolidirati postrojbe 62. bataljuna, čiji su pripadnici stradali na Crkvištu dan ranije, i voditi računa o vodostaju Save zbog mogućeg odsijecanja dijela postrojbi. Konsolidacija, nakon gubitaka u napadu na Korita, je trebala i u 56. samostalnom bataljunu. Za postrojbe 8. brigade je određeno da uporno drže područje Lovske, Trokuta, Brezovca, Livađana, te Gornjih i Donjih Krički.⁴⁹⁸ Postrojbe 65. samostalnog bataljuna koje su sudjelovale u napadu na Korita dobile su zapovijed za povratak u bazu na odmor.⁴⁹⁹ Napadno djelovanje na novljanskom bojištu je zaustavljeno na tjedan dana zbog pripreme i nužnog odmora hrvatskih snaga, no ponajviše zbog nedostatka streljiva za minobacače i haubice u hrvatskim postrojbama.⁵⁰⁰

Uz probleme s nedostatkom streljiva, hrvatske postrojbe na novljanskom bojištu su velikih problema imale i s nedostatkom intendantske opreme. O opremljenosti hrvatskih postrojbi krajem studenog 1991. godine na novljanskom bojištu može se vidjeti iz zahtjeva zapovjedništva Operativne grupe Posavina upućenog Glavnom stožeru Hrvatske vojske prema kojem im Glavni stožer HV, prema dogovoru, treba osigurati 1800 uniformi i ostalih odjevnih predmeta za kompletiranje vojnika za djelovanje u zimskim uvjetima. U tom trenutku je samo 50% ljudstva OG Posavina imalo maskirne uniforme, koje su već bile pohabane i „većina bez zimske jakne s uloškom za zimu“. Oko 30% vojnika je nosilo istočnonjemačke uniforme, koje nisu bile za jesenske i zimske uvjete ratovanja, dok oko 30% vojnika nije imalo nikakve uniforme. Takvi problemi su dodatno otežavali već ionako tešku poziciju hrvatskih snaga na novljanskom bojištu.⁵⁰¹

Zaustavljanje napadnih djelovanja hrvatskih postrojbi na novljanskom bojištu poklopilo se s potpisivanjem još jednog primirja hrvatskih vlasti i predstavnika Jugoslavenske narodne

⁴⁹⁸ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 23. 11. 1991. godine.

⁴⁹⁹ *Otok Ivanić u ratu – Monografija 65. bataljuna*, 111.

⁵⁰⁰ R. STIPČIĆ, *Napokon smo krenuli...*, 70.

⁵⁰¹ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, Ur.br. 362/91, 24. 11. 1991., Novska.

armije, koje je dogovoreno za 24. studeni 1991. godine u 18 sati, uz napomenu da hrvatske postrojbe na veće napade srpskih snaga odgovore.⁵⁰² Poštivanje primirja nije dugo trajalo jer su srpske snage u večernjim satima 24. studenog 1991. godine prekršile primirje gađajući artiljerijom iz sela Korita i Jagma sela Lovsku i Bujavicu. Nakon što su hrvatske snage uzvratile vatru napad je prestao.⁵⁰³

Hrvatske postrojbe su 24. studenog 1991. godine duž cijelog novljanskog bojišta izviđale položaje srpskih snaga i prikupljale podatke o istima. Uz to su uređivale i jačale obrambene položaje na dostignutoj crti bojišnice, te se pripremale za daljnje djelovanja prema selima Korita i Jagma. Problem je i dalje bio, uz već spomenuti nedostatak mina i intendantske opreme, nedostatak sredstava veza i osobnog naoružanja.⁵⁰⁴ Zapovjedništva 1. brigade, 125. brigade i 56. samostalnog bataljuna ojačale su svoje postrojbe svježim snagama, a dio snaga su povukle na odmor.⁵⁰⁵ Postrojbe 125. brigade dobile su zadatak da s područja Novsko brdo – Crkvište (kota 330) uspostave kontakt s pripadnicima 1. brigade na Tromeđi Jazavičkoj. Samoborskoj 8. brigadi, kojoj je brojno stanje na novljanskom bojištu bilo 1179 ljudi, pridodana je Samostalna dragovoljačka četa 100. brigade.⁵⁰⁶

U prijepodnevnim satima 24. studenog 1991. godine postrojbe JNA, vjerojatno iz 343. motorizirane brigade, izvele su napad na postrojbe 1. i 8. brigade u Donjim i Gornjim Kričkama. Napad srpskih postrojbi hrvatske snage su zaustavile uz manje gubitke od dva ranjena pripadnika.⁵⁰⁷ Iz navedenog se može zaključiti da su pripadnici 1. brigade tijekom noći na 24. studeni 1991. godine uspjele zaposjesti cijele Gornje Kričke, s obzirom da su 24. studenog 1991. godine držale položaje u istima.

Dana 25. studenog 1991. godine srpske postrojbe su nastavile s artiljerijskim djelovanjem po vojnim i civilnim ciljevima na novljanskom bojištu, na što su hrvatske snage odgovarale artiljerijskim djelovanjem.⁵⁰⁸ Zapovjedništvo 56. samostalnog bataljuna je zbog velikih gubitaka

⁵⁰² SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, 24. 11. 1991., Novska. Zapovijed.

⁵⁰³ SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 312/91, 25. 11. 1991. godine.

⁵⁰⁴ SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 195/91, 24. 11. 1991. godine. Izvješće.

⁵⁰⁵ SVA MORH, ZOGP: Zap. 125. br., 24. 11. 1991. godine. Redovno operativno izvješće.; SVA MORH, ZOGP: Zap. 56. sam. bat. ZNG, Br. 33/91, 24. 11. 1991., Janja Lipa. Izvješće.; R. DRAGOVIĆ - KLEK, *Deset godina poslije*, 183.

⁵⁰⁶ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 24. 11. 1991. godine.; SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, Br. 489/91, 24. 11. 1991. Zapovijed.

⁵⁰⁷ R. DRAGOVIĆ - KLEK, *Deset godina poslije*, 183-187.; Momčilo RADANOVIĆ – CIGO, „Svi za jednog – jedan za sve“, *Kozarski vjesnik*, 2. 4. 1993. godine.; Momčilo RADANOVIĆ – CIGO, „Sve je počelo daleke devedeset i prve“, *Kozarski vjesnik*, 26. 3. 1993. godine.; J. RAGUŽ, *Ratni put 151. samoborske brigade HV*, 215.

⁵⁰⁸ SVA MORH, ZOGP: Operativni dnevnik OG Posavina za dan 25. 11. 1991., godine.

postrojbe u posljednjim borbenim djelovanjima tražilo zapovjedništvo Operativne grupe Posavina da se postrojba pošalje na odmor na nekoliko dana zbog konsolidacije stanja u istoj.⁵⁰⁹ Postrojbe 8. brigade su 25. studenog 1991. godine na položaj Gornje Kričke uvele pridodanu im Samostalnu dragovoljačku satniju 100. brigade, jačine 45 ljudi. Brigada je imala problema zbog nemogućnosti popune minama za minobacače 82 mm i 120 mm, te za bestrajni top 82 mm.⁵¹⁰

Hrvatske postrojbe su 26. studenog 1991. godine utvrđivale dostignute položaje i izviđale srpske položaje, uz poštivanje prekida vatre. Srpske snage su iz pravca motela Jug na autocesti otvarale povremenu strojničku i tenkovsku vatru po selu Bročice.⁵¹¹ U zapovjedništvu Operativne grupe Posavina se razmatrao prijedlog da se istočno od Jasenovca poruše nasip i cesta čime bi se potopili položaji srpskih snaga, no koliko mi je poznato iz kasnijih izvora to nije realizirano.⁵¹²

Prema informacijama izviđača hrvatskih snaga srpske snage su na novljansko bojište dovodile pojačanja i isključena je mogućnost da se radi samo o smjeni srpskih snaga.⁵¹³ Tu informaciju su temeljili na podacima izviđača 125. brigade koji su primijetili da je 26. studenog 1991. godine u mjesto Paklenica stiglo šest autobusa punih ljudstva, a da su iz iste otišli prazni autobusi.⁵¹⁴ Da je bilo nekakvih pregrupiranja srpskih snaga u Paklenici tog dana može se zaključiti prema srpskim izvorima. Za taj dan, 26. studeni 1991. godine, zapovjednik Teritorijalne obrane Novska izdao je zapovijed 1. i 2. četi 1. bataljuna TO Novska da se rasporede na prvom, drugom i trećem rovu u području sela Paklenica, dok se samostalni vod TO Paklenica raspoređuje na samom groblju u selu Paklenica.⁵¹⁵ Da li su u mjestu, osim ranije spomenutih pripadnika 16. proleterske motorizirane brigade JNA i pripadnika 2. partizanske brigade TO BiH, bile još neke srpske snage iz dostupnih izvora nisam uspio utvrditi.

Dana 27. studenog 1991. godine srpske snage su pokušale vratiti izgubljene položaje na novljanskom bojištu. Nakon djelovanja artiljerije srpskih postrojbi po položajima 8. brigade na Trokutu, u Livađanima i Lovskoj, oko 13 sati srpske postrojbe su izvele pješački napad na selo Livađane koje su zajednički branile postrojbe 1. brigade i 8. brigade. Napad srpskih snaga je išao iz pravca Donje Subocke na istočni dio Livađana i iz pravca Korita na hrvatske snage između

⁵⁰⁹ SVA MORH, ZOGP: Zap. 56. sam. bat. ZNG Kutina, Br. 35/91, 25. 11. 1991., Janja Lipa. Izvješće.

⁵¹⁰ SVA MORH, ZOGP: Zap. 8. br. HV, Dnevno izvješće od 25. 11. 1991., Torovi.

⁵¹¹ SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 313/91, 26. 11. 1991. godine.

⁵¹² SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 26. 11. 1991. godine.

⁵¹³ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 27. 11. 1991. godine.

⁵¹⁴ SVA MORH, ZOGP: Zap. 125. br., Redovno operativno izvješće od 27. 11. 1991. godine.

⁵¹⁵ HMDCDR, Štab TO Zapadna Slavonija: Naredba pov. br. 51-3 komandanta Štaba TO Novska od 26. 11. 1991. godine. Kut. 4.

Brezovca i Livađana. Postrojbe 8. brigade su uzvratile artiljerijom po srpskim položajima u Subockoj i Koritima, nakon čega im je ponestalo streljiva za minobacače. Hrvatskim snagama u Livađanima je kao pojačanje došao dio pripadnika 2. bojne 8. brigade s područja Trokuta, gdje je napad srpskih snaga oslabio, nakon čega je napad srpskih snaga na Livađane zaustavljen. U zaustavljanju napada je pomoglo i djelovanje postrojbi 2. mješovitog protuoklopnog artiljerijskog puka haubicama 105 mm koje su otvorile artiljerijsku vatru po srpskim položajima i mostu na potoku Papić u Donjoj Subockoj preko kojeg je išao jedan pravac napada na Livađane. Artiljerija srpskih snaga je iza 14 sati počela djelovati po položajima hrvatskih snaga u Donjim i Gornjim Kričkama, nakon čega je uslijedio pješački napad srpskih postrojbi iz Kovačevca Čagličkog na Kričke, no isti je upornom obranom postrojbi prve i osme brigade odbijen. U tim borbenim djelovanjima postrojbe 1. brigade su imale dva ranjena pripadnika u Livađanima, a postrojbe 8. brigade su imale dva ranjena pripadnika u Kričkama, gdje im je uništeno i jedno motorno vozilo. Zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je od nadređenog zapovjedništva pod hitno tražilo mine za minobacače 120 mm i upaljače za rakete 128 mm.⁵¹⁶

Zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je 27. studenog 1991. godine odlučilo da 2. prosinca 1991. godine vrati na novljansko bojište postrojbe 117. brigade Koprivnica, a na odmor pošalje pripadnike 8. brigade Samobor. Prva bojna 117. brigade trebala je zaposjesti položaje na području selo Bujavica – selo Lovska – motel Trokut, 2. bojna s tenkovskom satnijom je trebala zaposjesti položaje na području motel Trokut – selo Kričke – selo Bair, dok je 3. bojna trebala zaposjesti položaje u području selo Novi Grabovac – Srdarev izvor – zaseok Drumovi. Haubička bitnica 105 mm 117. brigade ostajala je na svom položaju jer nije ni otišla s novljanskog bojišta, a vjerojatno se nalazila na području zaseoka Drumovi. Pristožerne postrojbe su trebale biti raspoređene na području selo Kozarice – zaseok Drumovi – zaseok Torovi. U slučaju odvijanja borbenih djelovanja na dan dovođenja 117. brigade smjena se ne vrši, već se postrojbe koprivničke brigade smještaju na području selo Banova Jaruga – selo Janja Lipa – selo Krivaj, nakon čega se smjena radi u koordinaciji sa zapovjedništvom 8. brigade.⁵¹⁷

⁵¹⁶ SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br 314/91, 27. 11. 1991. godine.; SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 27. 11. 1991. godine.; SVA MORH, ZOGP: Zap. 8. br. HV, Dnevno izvješće od 27. 11. 1991., Torovi.; J. RAGUŽ, *Ratni put 151. samoborske brigade HV*, 199.; B. ŠTUBELJ i ostali, *Križevačke ratne postrojbe u Domovinskom ratu 1991.-1995.*, 116.

⁵¹⁷ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, Ur. br. 447/91, 27. 11. 1991. Zapovijed Op. br. 2 za dovođenje 117. br. HV i posjedanje rajona za obranu.

U noći na 28. studeni 1991. godine srpske snage su ponovo izvele jaki artiljerijski napad iz Korita i Donje Subocke na Kričke, Livađane, Brezovac i motel Trokut. Nakon toga su u 4,30 sati ujutro srpske pješačke postrojbe izvele napad s područja Vinogradi u Donjoj Subockoj prema Livađanima. Hrvatske snage su uzvratile vatru, pa je napad srpskih postrojbi prestao. Artiljerija srpskih snaga je djelovala i iz pravca Jasenovca po Bročicama i Drenovom Boku. Unatoč tome, hrvatske snage su 28. studenog 1991. godine nastavile jačati svoje pozicije za nastavak operacije *Orkan-91*. Na cijelom novljanskom bojištu hrvatske postrojbe su vršile intenzivna izviđanja i utvrđivale položaje. Postrojbe 1. brigade zaposjele su područje Slatina brdo – Kričko brdo (uključno šumska kuća) – selo Gornje Kričke. Zaposjednuta su i okolna uzvišenja od Slatina brda do sela Gornje Kričke, nakon čega su hrvatske postrojbe krenule s dovlačenjem jačih snaga i tenkova na to područje s ciljem utvrđivanja položaja. Za iduće jutro je određeno da pripadnici 1. brigade očiste teren od Tromeđe Pakleničke do kote 313 cestom prema Gornjim Kričkama.⁵¹⁸

Istog dana, 28. studenog 1991. godine, u stožer Operativne grupe Posavina došao je zamjenik načelnika Glavnog stožera Hrvatske vojske Petar Stipetić i zapovjednik Operativne zone Bjelovar Miroslav Jerzečić zbog koordinacije djelovanja postrojbi OZ Bjelovar s postrojbama Operativne grupe Posavina. Naime, tog dana počela je operacija *Papuk-91* s ciljem oslobađanja velikog dijela zapadne Slavonije od Papuka prema Pakracu. Na sastanku je dogovoreno da se „u duhu prethodno planiranih akcija i instrukcija generala Stipetića u narednim danima“ krene u realizaciju planiranih akcija. Istovremeno napadno djelovanje je odgovaralo i Operativnoj grupi Posavina i Operativnoj zoni Bjelovar zbog razvlačenja srpskih postrojbi na cijelom zapadnoslavonskom bojištu.⁵¹⁹

No, umjesto nastavka napadnog djelovanja hrvatskih snaga napade su izvodile srpske postrojbe. Uz već uobičajeno artiljerijsko djelovanje srpskih snaga duž cijelog novljanskog bojišta, od Drenovog Boka na jugu do Brezina na sjeveru, na što su hrvatske snage uzvraćale, koliko su im to zalihe streljiva dopuštale, 29. studenog 1991. godine srpske postrojbe su izvele nekoliko pješačkih napada na položaje hrvatskih snaga. Prvi pješački napad srpskih snaga krenuo je u 11,30 sati uz podršku minobacača, vjerojatno iz pravca Donje Subocke, na Livađane. Hrvatske postrojbe su taj napad odbile. Nakon tog napada, tenkovsko - pješački napad srpskih

⁵¹⁸ SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 315/91, 28. 11. 1991. godine.; SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 28. 11. 1991. godine.

⁵¹⁹ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 28. 11. 1991. godine.; M. ŠPEGELJ, *Sjećanja vojnika*, 324-325.

snaga, potpomognut artiljerijom, krenuo je u 12,30 sati iz pravca Jasenovca prema Drenovom Boku na područje Bunari. Srpske snage uspjele su probiti prednji kraj obrane hrvatskih postrojbi za 500 metara. Oko 15,30 sati uslijedio je protunapad postrojbi 125. brigade i pripadnika Hrvatskih obrambenih snaga u kojem su srpske snage vraćene na početne položaje. U borbenom djelovanju su se posebno istaknuli pripadnici Hrvatskih obrambenih snaga koji su imali gubitke od tri poginula i dva ranjena pripadnika.⁵²⁰ Na području Gornjih i Donjih Krički 29. studenog 1991. godine pješački napad su izvele dobrovoljačka četa iz Omarske i postrojbe TO Laktaši koje su bile u sastavu 343. motorizirane brigade JNA.⁵²¹ Napad je počeo oko 14 sati i nakon nekoliko sati borbe postrojbe 1. brigade ZNG-a i 8. brigade odbile su napad srpskih snaga. U tim borbenim djelovanjima hrvatske postrojbe su imale više ranjenih pripadnika.⁵²²

Uz obrambena djelovanja postrojbe 1. brigade i dalje su radile na raščišćavanju Kričkog brda od mina. Zbog toga to područje još nije bilo zaposjednuto tenkovima. Dodatno zaprečivanje je vršeno i na pravcu Starog Grabovca. Uz te zadaće, postrojbe 1. brigade dobile su zadatak da produže djelovanje prema selu Rajčići ili prema selu Donji Čaglić, no to je vjerojatno bio zadatak za početak prosinca 1991. godine. Postrojbe 56. samostalnog bataljuna dobile su zadatak da vrše nasilno izviđanje srpskih položaja, nakon čega bi prekosutra, 1. prosinca 1991. godine, krenule u oslobađanje Korita. Artiljerija Operativne grupe Posavina djelovala je 29. studenog 1991. godine po srpskim položajima u Lipiku, kao podrška postrojbama Operativne zone Bjelovar.⁵²³

Hrvatske snage i dalje su mučili isti problemi kao prije. Postrojbe 8. brigade nisu imale dostatan broj uniformi, nedostajalo im je streljiva za minobacače 82 mm i 120 mm, a vojnici su bili željni odmora nakon tromjesečne mobilizacije, no ne u pozadini bojišnice već kod svojih kuća u Samoboru.⁵²⁴ U 125. brigadi problem je bio nedostatak mina za minobacače, protuoklopnih sredstava i adekvatnih sredstava veze. Uz to, kod ljudstva su se počela pojavljivati veća oboljenja i umor zbog neprekidnog držanja crte bojišnice duge oko 30 kilometara.⁵²⁵ Moral u hrvatskim postrojbama je dodatno pokušala poljuljati JNA izbacivanjem letaka iz helikoptera

⁵²⁰ SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 316/91, 29. 11. 1991. godine.; SVA MORH, ZOGP: Zap. 125. br., Redovno operativno izvješće od 29. 11. 1991. godine.

⁵²¹ Momčilo RADANOVIĆ – CIGO, „Svi za jednog – jedan za sve“, *Kozarski vjesnik*, 2. 4. 1993. godine.; *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995.– Dokumenti (knjiga 5): Dokumenti vojne provenijencije „Republike Srpske Krajine“ (srpanj – prosinac 1992.)*, (urednik Mate Rupić), Zagreb 2009., 425-426.

⁵²² SVA MORH, ZOGP: Zap. 8. br. HV, Dnevno izvješće od 29. 11. 1991., Torovi.; R. DRAGOVIĆ - KLEK, *Deset godina poslije*, 188-190.

⁵²³ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 29. 11. 1991. godine.

⁵²⁴ SVA MORH, ZOGP: Zap. 8. br. HV, Dnevno izvješće od 29. 11. 1991., Torovi.

⁵²⁵ SVA MORH, ZOGP: Zap. 125. br., Redovno operativno izvješće od 29. 11. 1991. godine.

iznad kote 253 sjeveroistočno od Lovske, te na drugim područjima. U letcima se optužuje hrvatsko vodstvo za izdaju i prodaju hrvatskog teritorija, te se pozivaju hrvatski vojnici da dođu u Zagreb i „djelatnom borbom“ spriječe izdaju. Među pripadnicima hrvatskih postrojbi nije bilo negativnih reakcija zbog letaka, vjerojatno stoga što je iz nekih riječi i izraza u letku bilo očito da se radi o propagandnom uratku.⁵²⁶ Kod srpskih snaga stanje morala je bilo puno lošije, no to je uglavnom bilo zbog nejasno definiranih ciljevi zbog kojih su ročni i rezervni vojnici Jugoslavenske narodne armije morali ratovati u Hrvatskoj.⁵²⁷

Zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je odlučilo da se operacija *Orkan-91* nastavi 30. studenog 1991. godine. Odustalo se od namjere da se istovremeno ide u napad na pravcima Donja Subocka – Donji Čaglić i Lovska – Korita - Jagma, već je kao prioritet određeno oslobađanje sela Korita i Jagma. Postrojbe 1., 8. i 125. brigade, te 56. samostalnog bataljuna trebale su biti spremne da odbiju svaki eventualni napad srpskih snaga, a s dijelom slobodnih snaga da krenu u napad na dogovorenim pravcima. Za pravac Lovska – Korita – Jagma bile su zadužene postrojbe 8. brigade i 56. samostalnog bataljuna, a dijelovi 1. brigade su bili zaduženi da pomognu na pravcu Brezovac – Korita. Pravac iz Krički prema Donjem Čagliću, gdje su bili pripadnici 1. i 8. brigade, je ostavljen za kasnije, prema razvoju situacije u napadu na Korita. Postrojbe 125. brigade s dijelovima 1. brigade bile su zadužene da upornom obranom spriječe prodor srpskih snaga na pravcu Okučani – Novska – autocesta i iz pravca Jasenovca.⁵²⁸

Prema izvješću izviđača 56. samostalnog bataljuna od 24. studenog 1991. godine obrana Korita je postavljena u dvije linije između kojih su mine, a u selu prema Jagmi su rezervni položaji. Na 500 metara od početka sela se nalazi kuća iz koje srpske snage snajperima kontroliraju cestu i donji dio sela prema Trokutu. Prva linija je 200 metara prije sela, dok je druga linija na sredini sela. Procjena hrvatskih izviđača je bila da se u selu nalazi oko 300 ljudi, a zamijećeni su i tenkovi srpskih snaga.⁵²⁹

Već oko 5,30 sati počelo je artiljerijsko djelovanje Artiljerijske grupe Operativne grupe Posavina po ciljevima u selu Korita, no i po ciljevima u selima Donji Čaglić i Gornja Subocka kako bi se zbunilo srpske snage koji je smjer napada. Artiljerijskim postrojbama hrvatskih snaga

⁵²⁶ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 29. 11. 1991. godine.; Prema jednom izvoru takvo djelovanje JNA je bilo organizirano na razini 1. vojne oblasti. Tako je „u toku najžešćih borbi za oslobođenje Vukovara ubačeno je u neprijateljev raspored oko 200.000 propagandnih letaka i brojne zvučne poruke“. MKSJ: Iskustva iz upotrebe jedinica 1. vojne oblasti u dosadašnjim borbenim dejstvima, februar 1992., 54.

⁵²⁷ J. RAGUŽ, *Ratni put 151. samoborske brigade HV*, 204-205.

⁵²⁸ SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 317/91, 30. 11. 1991. godine.

⁵²⁹ SVA MORH, ZOGP: IG 56. sam. bat. Izvješće sa izviđanja rajona od 24. 11. 1991. godine.

djelovanje po Koritima je bilo otežano jer je mjesto bilo na uzvisini i okruženo gustom šumom, tako da selo nije bilo moguće vidjeti ni s jedne osmatračnice. Artiljerijsko djelovanje hrvatskih snage nastavljeno je iza 11 sati, prije samog početka napada.⁵³⁰

Pješački napad hrvatskih postrojbi počeo je oko podneva 30. studenog 1991. godine. Postrojbe 1. bojne 8. brigade napadale su s linije Lovska - Trokut, dok su postrojbe 56. samostalnog bataljuna bile zadužene za napad sa sjeverne strane i blokiranje pomoći srpskim snagama u Koritima iz sela Jagma i Kukunjevac. Postrojbe 8. brigade probile su crtu obrane prema Koritima za 300 metara, no nakon što su zaustavljeni pred samim Koritima, uz gubitke od jednog ranjenog, povukli su se prema Trokutu. Hrvatske postrojbe kodnog imena *Merkur*, vjerojatno pripadnici 1. brigade koji su djelovali iz pravca Brezovca, išle su prema planu, no u 17,30 sati zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je javilo svim postrojbama OG Posavina koje su sudjelovale u napadu na Korita da se povuku na početne položaje. Problem u napadnom djelovanju je bio što tenkovski vod iz OZ Bjelovar, nije htio u napad, pa se u napad krenulo samo pješaštvom. Uz to, zapovjedništvo 8. brigade je ustanovilo da ljudstvo brigade još uvijek nije spremno, psihički i fizički, za napadne operacije i da je konstantan problem nedostatak zapovjednika i određenih časnika u samim postrojbama, za što je neophodno bilo potrebno izvršiti popunu.⁵³¹

Nastavak napada dogovoren je za 1. prosinac 1991. godine u 6 sati ujutro. Za noć su hrvatske postrojbe dobile zadatak da djeluju po srpskim položajima u selima Korita i Jagma osvjetljavajućim i trenutno-fugasnim minama, da se može izviđati područje sela Korita. Artiljerijske postroje 56. samostalnog bataljuna su dobile zadatak da djeluju po području mosta na rijeci Pakri prema Kukunjevcu, vjerojatno s ciljem spriječavanja dovlačenja novih snaga u Korita iz tog pravca. Na drugim dijelovima novljanskog bojišta, u Bročicama, Drenovom Boku, Krapju i Livadanima, srpska artiljerija je djelovala manjim intenzitetom, dok su izviđačke grupe hrvatskih snaga izviđale prilaze prema Jasenovcu, Rajčićima i Paklenici. I dalje se kao osnovni problem u Operativnoj grupi Posavina navodio nedostatak streljiva, prvenstveno mina za minobacače 120 mm i upaljača za rakete 128 mm.⁵³²

⁵³⁰ B. ŠTUBELJ i ostali, *Križevačke ratne postrojbe u Domovinskom ratu 1991.-1995.*, 116.

⁵³¹ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 30. 11. 1991. godine.; SVA MORH, ZOGP: Zap. 8. br. HV, Dnevno izvješće od 1. 12. 1991., Torovi.

⁵³² SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 30. 11. 1991. godine.

Noć prije nastavka napada hrvatskih snaga i na sam dan napada na Korita, 1. prosinca 1991. godine, srpske postrojbe su djelovale artiljerijom po položajima hrvatskih snaga u selima Lovska, Brezovac, Livađani, Gornje Kričke, Donje Kričke, Bročice, Drenov Bok, te po Kričkim brdima. U 6 sati ujutro postrojbe 1. brigade i 56. samostalnog bataljuna krenule su na polazne položaje u pravcu sela Korita. U Lovskoj i na Trokutu su se nalazile postrojbe 8. brigade, koje su bile spremne za zaposjedanje oslobođenog područja. Napad hrvatskih postrojbi počeo je oko 8,30 sati, nakon artiljerijske pripreme hrvatskih snaga koje su nakon toga počele artiljerijom djelovati po srpskim položajima u dubini, u selima Jagma, Donja Subocka i Donji Čaglić. Hrvatske snage bile su onemogućene u napredovanju zbog minskih prepreka i jake vatre tenkova i artiljerije srpskih snaga. Bobena djelovanja su trajala do 13,30 sati kada je počelo izvlačenje hrvatskih snaga iz područja Korita. U povlačenju su postrojbe 56. samostalnog bataljuna naišle na zasjedu, pri čemu im je jedan pripadnik ranjen. Prema podacima zapovjedništva Operativne grupe Posavina hrvatske snage su u Koritima uništile jedan kamion sa streljivom, pet srpskih vojnika je neutralizirano, a jedan srpski vojnik iz Prijedora je zarobljen.⁵³³ I u ovom napadu, kao i dan ranije, tenkovska satnija iz Operativne zone Bjelovar odbila je pružiti podršku pješačkim postrojbama u napadu, zbog čega je zapovjednik Operativne grupe Posavina zatražio da se ista odmah povuče u vojarnu u Bjelovaru i provede istraga.⁵³⁴ Sljedećeg dana, 2. prosinca 1991. godine, tenkovska satnija Operativne zone Bjelovar vraćena je u Bjelovar.⁵³⁵

Nakon još jednog neuspješnog napada hrvatskih snaga na Korita zapovjednik 1. brigade ZNG-a Josip Lucić predložio je da 1. brigada oslobodi Korita vlastitim snagama, jer je već izgubljeno tjedan dana čime se gubi „zamah operacije u cjelini“. Zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je prijedlog prihvatilo, nakon čega su pripadnici 1. brigade krenuli u pripremu akcije za oslobađanje Korita.⁵³⁶

Na južnom dijelu novljanskog bojišta 1. prosinca 1991. godine srpske postrojbe su izvršile manji pješački napad iz Jasenovca prema Drenovom Boku, no nakon što su postrojbe 125. brigade uzvratile pješačkom i artiljerijskom vatrom napad je zaustavljen. Novljanska brigada dobila je 100 komada streljačkog oružja, što je odmah podijeljeno pripadnicima brigade. Problem

⁵³³ SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 318/91, 1. 12. 1991. godine. Izvješće.; SVA MORH, ZOGP: Zap. 8. br. HV, Dnevno izvješće od 1. 12. 1991. godine, Torovi.

⁵³⁴ SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Broj 537/91, 1. 12. 1991. godine.

⁵³⁵ SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 319/91, 2. 12. 1991. godine. Izvješće.

⁵³⁶ R. STIPČIĆ, *Napokon smo krenuli...*, 71-72.

u brigadi je bio nedostatak streljiva za minobacače i raketa za ručni bacač raketa *Osa*.⁵³⁷ Isti problem je bio i na razini Operativne grupe Posavina u kojoj je nedostajalo artiljerijskog streljiva i upaljača za rakete 128 mm.⁵³⁸

Tijekom noći i jutra 2. prosinca 1991. godine izvršena je smjena na položajima hrvatskih snaga od Krički do Bujavice između 8. brigade i 117. brigade. Do 13 sati pripadnici 117. brigade zaposjeli su položaje. Prva bojna 117. brigade, jačine 210 ljudi, raspoređena je na područje Bujavica – Lovska – Trokut, 2. bojna, jačine 380 ljudi, raspoređena je na područje Trokut – Brezovac – Livađani – Donje Kričke – Gornje Kričke. Inženjerijska satnija je raspoređena u selo Novi Grabovac, diverzantski vod je raspoređen u zaseoku Torovi i selu Bair, a izviđački vod u selo Kozarice, pa u Popovac i Livađane.⁵³⁹ Za postrojbe 8. brigade u zapovijedi za odmaranje je navedeno da u slučaju nepovoljnog razvoja situacije u zoni odgovornosti Operativne grupe Posavina zapovjedništvo 8. brigade je dužno u roku od 24 sata od trenutka prijema zapovijedi dovesti brigadu u očekivano područje na novljanskom bojištu.⁵⁴⁰ Smjenom 8. brigade nije bio zadovoljan Glavni stožer Hrvatske vojske, koji je opomenuo Operativnu zonu Zagreb da se brigada, ako nije pretrpjela teške gubitke, ne može povlačiti na odmor i da to nije u skladu s taktičkom situacijom. Glavni stožer Hrvatske vojske je upozorio zapovjedništvo Operativne zone Zagreb da se na pričuveni položaj mogu izvlačiti dijelovi postrojbi razine voda i satnije, no nikako ne postrojbe razine bojne ili brigade u cjelini.⁵⁴¹

Iduća dva dana, 2. i 3. prosinca 1991. godine, srpske snage su nastavile djelovati artiljerijom po hrvatskim snagama na novljanskom bojištu, na što su hrvatske postrojbe uzvratile tek kad je to djelovanje počelo ugrožavati položaje hrvatskih snaga. Hrvatske postrojbe vršile su intenzivna izviđanja srpskih snaga, uz uputu zapovjedništva Operativne grupe Posavina da se izviđanje mora vršiti najmanje do 5 kilometara ispred prednjeg kraja hrvatskih snaga. Težište izviđanja je bilo na području Korita, gdje su se hrvatske postrojbe pripremale za napadna

⁵³⁷ SVA MORH, ZOGP: 125. br., Dnevno izvješće od 2. 12. 1991. godine.; SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 1. 12. 1991. godine.

⁵³⁸ SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 318/91, 1. 12. 1991. godine.

⁵³⁹ SVA MORH, ZOGP: Zap. 117. brigade, br. 8/91, 2. 12. 1991., Torovi. Dnevno izvješće.; SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 319/91, 2. 12. 1991. godine. Izvješće.; SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 1. 12. 1991. godine.

⁵⁴⁰ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, Ur. br. 451/91, 1. 12. 1991., Novska. Zapovijed za odmaranje Op. br. 3 8. br. HV Samobor.

⁵⁴¹ SVA MORH, ZOGP: RH, GS HV, Klasa: 802-04/91-03/11, Ur.br. 5120-01-91-1, 3. 12. 1991., Zagreb.

djelovanja.⁵⁴² U večernjim satima 3. prosinca 1991. godine srpske postrojbe pokrenule su pješački napad, uz pomoć minobacača, iz pravca Jasenovca prema hrvatskim snagama na području crpne stanice istočno od Drenovog Boka. Hrvatske snage odbile su napad uz pomoć mješovite haubičke bitnice 105 mm/122 mm.⁵⁴³ Na tom pravcu postrojbe 125. brigade su ojačane s 4 samohodna topa 76 mm, za koje je određeno da im vatreni položaji budu usmjereni prema srpskim snagama u Jasenovcu. Prema jednom kasnijem dokumentu vidljivo je da je 125. brigadi stiglo 5 navedenih topova, no samo je jedan bio ispravan, dok su ostala 4 bila nekompletna i neispravna. Pješački napad su srpske snage izvele i na pravcu Donja Subocka – Livadani, no i taj napad su hrvatske snage nakon dva sata borbe odbile.⁵⁴⁴

Zapovjedništvo Operativne grupe Posavina 3. prosinca 1991. godine posjetio je načelnik Glavnog stožera Hrvatske vojske Anton Tus. General Tus je bio upoznat s planovima Operativne grupe Posavina, no zapovjedništvo OG Posavina mu je u razgovoru istaklo da je osnovni problem za realizaciju operacije *Orkan-91* nedostatak artiljerijskog streljiva i pojedinih artiljerijskih oruđa za kvalitetniju artiljerijsku podršku hrvatskih postrojbi. Kao problem je navedeno i zajedničko djelovanje s hrvatskim snagama lijevo od Operativne grupe Posavina, u Sektoru Pakrac, te s hrvatskim snagama na novogradiškom bojištu. General Tus je obećao pomoć snagama Operativne grupe Posavina, „posebno VBR-om (višecijevnim bacačem raketa, op. aut.) i po zahtjevu avijacijom na strateški važne objekte“.⁵⁴⁵

Istog dana, 3. prosinca 1991. godine, Glavni stožer Hrvatske vojske je izdao zapovijed zapovjedništvima Operativne zone Zagreb, Operativne zone Bjelovar i 1. brigade ZNG-a prema kojoj se situacija u zapadnoj Slavoniji komplicira jer srpske snage dovode pojačanja i planiraju „izraženije napadno djelovanje s ciljem zauzimanja Novske, Lipika, Pakraca i Daruvara“. Da se to spriječi hrvatskim postrojbama u zapadnoj Slavoniji je zapovjedbano da podignu borbenu

⁵⁴² SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 319/91, 2. 12. 1991. godine. Izvješće.; SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 2. 12. 1991. godine.; SVA MORH, ZOGP: Operativni dnevnik OG Posavina za dan 3. 12. 1991., Novska.

⁵⁴³ SVA MORH, ZOGP: 125. br., Operativno dnevno izvješće od 4. 12. 1991., Lipovljani.

⁵⁴⁴ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 3. 12. 1991. godine.; SVA MORH, ZOGP: 125. br., Operativno dnevno izvješće od 7. 12. 1991., Lipovljani.

⁵⁴⁵ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 3. 12. 1991. godine. Artiljerijska grupa Operativne grupe Posavina je već raspolagala s dva višecijevna bacača raketa *Oganj*, iz čega se može zaključiti da je general Tus vjerojatno mislio na ojačanje te bitnice još kojim oruđem. B. ŠTUBELJ i ostali, *Križevačke ratne postrojbe u Domovinskom ratu 1991.-1995.*, 115., 117. O borbenom djelovanju hrvatskog zrakoplovstva u operaciji *Orkan-91* nisam našao podatak u pregledanim izvorima, no može se pretpostaviti da je general Tus računao na djelovanje Samostalnog zrakoplovnog odjeljenja Bjelovar formiranog 26. studenog 1991. godine, koje je bilo sastavljeno od poljoprivrednih aviona AN-2 i AT-400. SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, GS HV, Klasa: 8/91-01/216, Urbroj: 5120-01-91-1, 26. 11. 1991., Zagreb. Formiranje samostalnog zrakoplovnog odjeljenja Bjelovar.

spremnost, te da se sve slobodne snage istočno od linije Zagreb – Varaždin, koje se nalaze u pričuvi ili na odmoru stave u punu borbenu spremnost i odmah upute na područje Kutine, Garešnice i Grubišnog Polja gdje trebaju biti u spremnosti za vršenje protunapada „prema razvoju situacije“. Postrojbe OZ Bjelovar i postrojbe na novogradiškom bojištu trebale su istovremeno odmah prijeći u aktivno djelovanje s ciljem razbijanja srpskih snaga na području Pakraca i Lipika.⁵⁴⁶ Takva zapovijed je vjerojatno izdana i s namjerom da se aktivnije nastave napadna djelovanja na svim pravcima u zapadnoj Slavoniji, kako bi se razvukle srpske snage i time olakšalo napadno djelovanje hrvatskih snaga na zapadnoslavonskom bojištu od Papuka do Save.

Prema navedenoj zapovijedi Glavnog stožera HV zapovijed sličnog sadržaja je 4. prosinca 1991. godine podređenim postrojbama uputilo zapovjedništvo Operativne zone Zagreb. Za novljansko bojište je precizirano da hrvatske postrojbe odmah prijeđu u napad na pravcima Korita – Jagma – Lipik i Gornja Subocka – Donja Subocka – Donji Čaglić i presijeku komunikaciju Okučani – Lipik. Iz zapovijedi Glavnog stožera Hrvatske vojske je ponovljeno da hrvatske postrojbe na novogradiškom pravcu odlučnije krenu u napad na pravcu Trnava – Ratkovac, te da se u Operativnu grupu Posavina odmah uputi 53. samostalni bataljun Dugo Selo, a nakon što se izvrši popuna u 51. samostalnom bataljunu Vrbovec i 59. samostalnom bataljunu Sveti Ivan Zelina da se isti također pošalju u zonu odgovornosti Operativne grupe Posavina i podrede zapovjedništvu OG Posavina. Radi uspješnog izvođenja zadatka zapovjedbena je da se napadna djelovanja koordiniraju sa snagama Operativne zone Bjelovar.⁵⁴⁷ Iako su zamisli u zapovijedima izgledale dobro, na terenu je provedba išla puno teže.

Dana 4. prosinca 1991. godine postrojbe 1. brigade izvršile su sve pripreme za još jedan napad na Korita. Plan je bio da Bobena grupa 1 priđe Koritima dolinom potoka Koritarica i napadne iz pravca istoka, te da se uz to osigurava od djelovanja srpskih snaga iz pravca Jagme. Bobena grupa 2 imala je zadatak da napadne srpske postrojbe u Koritima iz pravca Lovske i motela Trokut. U 5,30 sati postrojbe 1. brigade su krenule na početne položaje za napad. Bobena grupa 1 je kasnila na početne položaje zbog teško prohodnog terena, pa je napad počeo oko 9,30 sati artiljerijskim djelovanjem po selu Korita. Nakon cjelodnevnih pješačkih borbi srpske snage su sabijene na prostoru od 500 metara u području tt 268 u Koritima, odakle su pružale jak otpor tenkovskom i pješačkom vatrom. Okruženim srpskim postrojbama u Koritima pokušale su

⁵⁴⁶ SVA MORH, ZOGP: RH, GS HV, Klasa: 8/91-01/344, Ur.br.: 5120-21/22-91-1, 3. 12. 1991., Zagreb. Zapovijed.

⁵⁴⁷ SVA MORH, ZOGP: RH, Zapovjedništvo Operativne zone Zagreb (dalje ZOZZ), Klasa: 800-01/91-07, Ur. br. 5120-04/91-1083, 4. 12. 1991., Zagreb.

pomoći srpske snage tenkovima iz Jagme, no taj napad je odbijen uz pomoć artiljerije hrvatskih snaga. Pomoć srpskim snagama je krenula i iz pravca Gornje Subocke s kamionom i Pinzgauerom, no i te srpske snage su pripadnici 1. brigade ZNG-a uništili, pri čemu je srpskim postrojbama, uz uništena vozila, neutralizirano 8 vojnika. Padom mraka hrvatske postrojbe su se povukle na početne položaje za napad, držeći srpske postrojbe u Koritima odsječene od srpskih snaga u Jagmi i Gornjoj Subockoj. Srpske snage su, kako bi razvukle hrvatske snage, artiljerijom i pješačkim postrojbama napale hrvatske snage iz više pravaca na novljanskom bojištu; iz Jasenovca, Rajčića, Donje Subocke, te sjeverno od Korita iz Kukunjevca. Hrvatske snage te su napade odbile.⁵⁴⁸ U borbama u Koritima je ranjeno 14 pripadnika 1. brigade, dok je 5 pripadnika zagrebačke brigade ranjeno na ostalim dijelovima novljanskog bojišta.⁵⁴⁹

Napad na Korita postrojbe 1. brigade su nastavile sljedećeg dana, 5. prosinca 1991. godine. Srpske snage su bile dobro utvrđene i pružale snažan otpor, no i dalje su bile odsječene od srpskih postrojbi u Jagmi i Gornjoj Subockoj. Postrojbe 1. brigade su uz ovaj napad izvršile pokret iz Gornjih Krički u pravcu Kovačevca Čagličkog, no nije bilo nikakvog pomaka crte bojišnice. Artiljerija Operativne grupe Posavina je, prema dogovoru sa zapovjedništvom Operativne zone Bjelovar, pružala podršku hrvatskim snagama u oslobađanju Lipika, Dobrovca i Kukunjevca. Ostale postrojbe Operativne grupe Posavina pripremale su se za daljnja borbena djelovanja.⁵⁵⁰

Dana 6. prosinca 1991. godine postrojbe 1. i 117. brigade i dalje su držale selo Korita u blokadi.⁵⁵¹ Izviđači i diverzanti 117. brigade djelovali su aktivno na području Korita. Diverzantski vod 117. brigade ušao je u Korita od strane Trokuta i izvršio prepad na samom ulasku u selo, te potisnuo srpske snage u dubinu sela, nakon čega se povukao. Izviđački vod 117. brigade je izviđao sjevernu stranu sela i uočio minobacače „zaklonjene iza plastova sijena“ i nekoliko dobro maskiranih vojnih i civilnih vozila. U izviđanju s pripadnicima 117. brigade je sudjelovala i desetina sustava protuoklopno navođenih raketa 9K11 kao grupa lovaca na tenkove, no nisu borbeno djelovali.⁵⁵² Pripadnici 1. brigade nasilno su izviđali na pravcima Kričko brdo –

⁵⁴⁸ SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 321/91, 4. 12. 1991. godine. Izvješće.; SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 322/91, 5. 12. 1991. godine. Izvješće.; SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 4. 12. 1991. godine.; R. STIPČIĆ, *Napokon smo krenuli...*, 71-72.; SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 322/91, 5. 12. 1991. godine. Izvješće.

⁵⁴⁹ SVA MORH, ZOGP: Spisak ranjenih i poginulih vojnika, dočasnika i časnika HV za 4. 12. 1991. godine.

⁵⁵⁰ SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 322/91, 5. 12. 1991. godine. Izvješće.

⁵⁵¹ B. ŠTUBELJ i ostali, *Križevačke ratne postrojbe u Domovinskom ratu 1991.-1995.*, 118.

⁵⁵² SVA MORH, ZOGP: RH, Zap. 117. brigade, Br. 20/91, 6. 12. 1991., Torovi. Izvješće.; SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 6. 12. 1991. godine.

Rajčići i Gornje Kričke – Kovačevac Čaglički, a za sljedeći dan su dogovorili da idu u napad na Korita, dok bi s dijelom snaga ponovili nasilno izviđanje na pravcu Gornje Kričke – Kovačevac Čaglički. Osnovni problem koji je i dalje negativno djelovao na borbenu aktivnost hrvatskih snaga bio je nedostatak artiljerijskog streljiva, posebno mina svih kalibara, granata za haubice 105 i 155 mm, te raketa 128 mm. U Zagrebu, vjerojatno sa zapovjedništvom Operativne zone Zagreb, je dogovoreno da će artiljerijsko streljivo za postrojbe Operativne grupe Posavina doći u toku noći, no u izvoru nije navedeno u kojim količinama.⁵⁵³

Istog dana, 6. prosinca 1991. godine, hrvatske snage u Sektoru Pakrac oslobodile su Lipik i Kukunjevac, tako da su postrojbe 343. motorizirane brigade došle u težak položaj. Dio pripadnika 343. brigade napustio je položaje, a da se to sanira zapovjedništvo 5. korpusa JNA je s područja Gornji Varoš – Uskoci na područje sela Japaga, Kovačevac Čaglički i Rađenovci, te područja Velika glava (tt 545)⁵⁵⁴ dovelo postrojbe 122. lake pješake brigade JNA.⁵⁵⁵

Napad hrvatskih snaga na srpske postrojbe u selu Korita je nastavljen 7. prosinca 1991. godine. Prije početka pješackog napada hrvatske postrojbe su djelovale haubicama po položajima srpskih snaga u Jagmi. Postrojbe 1. brigade u 8 sati ujutro su započele borbu sa srpskim snagama u Koritima. Hrvatske snage bile su ojačane s dva tenka oklopno-mehanizirane bojne 1. brigade. Poslije borbe za svaku kuću, koje su pretvorene u bunkere, srpske snage su do 14 sati potisnute iz Korita u sela Jagma i Donja Subocka. Presudni faktor za oslobađanje Korita bilo je djelovanje tenkova 1. brigade. Nakon čišćenja sela od srpskih snaga u Koritima su položaje zaposjeli pripadnici 117. brigade. Gubici 1. brigade u oslobađanju Korita bili su 1 poginuli i desetak ranjenih gardista. Nakon pada Korita hrvatske postrojbe krenule su prema Jagmi, no to mjesto tog dana nije oslobođeno. Po oslobađanju Korita postrojbe 117. brigade su dobile zadatak da ljudstvo iz Lovske i Bujavice premjeste u Brezovac i Livađane, a položaj na Trokutu da drže s minimalnim snagama. Položaje hrvatskih snaga u Lovskoj i Bujavici trebale su preuzeti postrojbe 56. samostalnog bataljuna.⁵⁵⁶ Dio pripadnika 117. brigade je zajedno s pripadnicima 1. brigade

⁵⁵³ SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 323/91, 6. 12. 1991. godine. Izvješće.; SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 6. 12. 1991. godine.

⁵⁵⁴ Ovu kotu nisam našao na topografskoj karti 1 : 25 000 tog područja. Možda je to tipfeler u dokumentu jer na tom užem području nema vrhova iznad 500 metara.

⁵⁵⁵ MKSJ, Predmet IT-99-36/1 (Suđenje Momiru Taliću): Komanda 5. korpusa , Str. pov. broj 37-129/180, 6. 12. 1991. godine. Redovni borbeni izvještaj.; O oslobađanju Lipika i Kukunjevca vidi poglavlje 7.2.3. na str. 275-277.

⁵⁵⁶ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 7. 12. 1991. godine. ; *1. gardijska brigada Hrvatske vojske – Tigrovi*, 201-202.

čistio komunikaciju prema Gornjoj Subockoj.⁵⁵⁷ U oslobođenim Koritima pronađene su znatne količine pješačkog streljiva, te mina za minobacače 82 i 120 mm, što je osiguralo bolju minobacačku potporu hrvatskim snagama u daljnjem napredovanju.⁵⁵⁸

Srpske postrojbe pokušale su destabilizirati hrvatske snage napadom na Gornje Kričke, no hrvatske postrojbe su odbile taj napad.⁵⁵⁹ Srpske snage bile su u panici. Artiljerijska grupa Operativne grupe Posavina djelovala je po srpskim položajima u Gornjoj i Donjoj Subockoj, te Donjem Čagliću. U vrijeme pada Korita velika kolona od oko 400 ljudi pobjegla je iz Subocke prema Donjem Čagliću.⁵⁶⁰ Pripadnici JNA su 7. prosinca 1991. godine napustili Gornju i Donju Subocku, nakon čega su ta mjesta počeli napuštati i pobunjeni Srbi, kojima pripadnici JNA ranije nisu dopuštali da napuštaju sela.⁵⁶¹ Centar za obavještavanje Kutina je imao podatak da su postrojbe 343. brigade napustile položaje u Lipiku, a postrojbe 122. brigade da su napustile položaje u selima Kukunjevac, Korita, Jagma i Donja Subocka.⁵⁶² Velika koncentracija srpskih vojnika, koji su zbog velikih gubitaka napuštali područje Lipika, Donje i Gornje Subocke i Donjeg Čaglića, zamijećena je i na komunikaciji Donji Čaglić – Okučani, pri čemu su navodno odbacivali naoružanje.⁵⁶³

Vodstvo Jugoslavenske narodne armije je već sljedeći dan 8. prosinca 1991. godine na položaje između Donjeg Čaglića i Donje Subocke rasporedilo 1. bataljun 2. partizanske brigade TO BiH. No isti dan zbog gubitaka, uslijed snažne artiljerijske vatre hrvatskih snaga, zapovjednik bataljuna je donio odluku da se postrojba izvuče u selo Gređane.⁵⁶⁴

Nakon pregrupiranja u noći sa 7. na 8. prosinac 1991. godine postrojbe 1. brigade ZNG-a u jutarnjim satima pokrenule su frontalni napad na Jagmu.⁵⁶⁵ Postrojbe 1. brigade su, uz dva tenka koji su već sudjelovali u napadu, ojačani s tri tenka i dva borbena vozila pješaštva oklopno – mehanizirane bojne 1. brigade.⁵⁶⁶ U 11 sati pripadnici 1. brigade ušli su u Jagmu i nastavili borbeno djelovati prema Gornjoj Subockoj, gdje su prošli školu i crkvu. Iz pravca Livadana postrojbe 1. brigade su ušle u Donju Subocku, u kojoj su srpske snage, prema podacima izviđača

⁵⁵⁷ SVA MORH, ZOGP: RH, Zap. 117. brigade, Br. 23/91, 7. 12. 1991., Torovi. Izvješće.

⁵⁵⁸ R. STIPČIĆ, *Napokon smo krenuli...*, 72-73.

⁵⁵⁹ SVA MORH, ZOGP: Operativni dnevnik OG Posavina za dan 7. 12. 1991., Novska.

⁵⁶⁰ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 7. 12. 1991. godine.

⁵⁶¹ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, Obavještajno izvješće od 10. 12. 1991., Novska.

⁵⁶² SVA MORH, ZOGP: Obavještajni dnevnik ZOGP od 26. 10. 1991. do 5. 7. 1992. godine.

⁵⁶³ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, Br. 416/91, 7. 12. 1991., Novska. Obavještajno izvješće i zahtjev.

⁵⁶⁴ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, Obavještajno izvješće od 13. 12. 1991., Novska.

⁵⁶⁵ R. STIPČIĆ, *Napokon smo krenuli...*, 73.

⁵⁶⁶ *1. gardijska brigada Hrvatske vojske – Tigrovi*, 201-202.

117. brigade, bila čvrsto utvrđene na ulasku u selo i držale obranu s nekoliko bunkera, minobacačima 82 i 120 mm, te tenkovima M-84. Hrvatske snage su u napadu na Donju Subocku imale 11 ranjenih vojnika, no nisu zaposjele to selo, kao ni Gornju Subocku, gdje su srpske snage pružale jak otpor.⁵⁶⁷ Ukupno su hrvatske snage u borbenim djelovanjima imale 14 ranjenih vojnika. Uz zaposjedanje Jagme značajan uspjeh hrvatskih snaga bio je zauzimanje položaja na prostoru Drakulić brda (kota 328) i Čardaka (tt 319), između Gornjih Krički i Kovačevca Čaglićkog, te područja Vinogradi (tt 227), zapadno od komunikacije Gornja i Donja Subocka. Nakon borbenih djelovanja 8. prosinca 1991. godine crta bojišnice na novljanskom bojištu je išla linijom: selo Drenov Bok – selo Bročice – Novska – selo Stari Grabovac – Novsko brdo – Kričko brdo – Drakulića brdo (k 328) – Čardak (tt 319) – Vinogradi (tt 227) – Golo brdo (kota 230) – selo Jagma.⁵⁶⁸ Na liniji selo Jagma – selo Dobrovac postrojbe Operativne grupe Posavina uspostavile su kontakt s postrojbama Operativne zone Bjelovar. Prema procijeni zapovjedništva Operativne grupe Posavina tenkovi i artiljerija hrvatskih snaga nanijeli su srpskim postrojbama velike gubitke u živoj sili i tehnicima, no zbog nedostatka artiljerijskog streljiva hrvatske postrojbe bile su ograničene u „eksploataciji uspjeha“.⁵⁶⁹

Usporedno s odvijanjem borbenih djelovanja 8. prosinca 1991. godine hrvatske snage na novljanskom bojištu su se pregrupirale zbog osiguranja oslobođenog prostora. Pripadnici 1. bojne 117. brigade bili su raspoređeni na području Korita – Trokut – Brezovac, dok su postrojbe 2. bojne 117. brigade bile raspoređene na području Brezovac – Livađani – Kričke. Ostali dio postrojbe se nalazio u punoj pripravnosti u slučaju da mora hitno intervenirati na bilo kojem pravcu na kojem su se nalazile postrojbe 117. brigade. Haubička bitnica 117. brigade zaposjela je novi vatreni položaj na području Bair – Trokut.⁵⁷⁰ Pripadnici 56. samostalnog bataljuna bili su raspoređeni u selima Lovska, Bujavica, Korita i Jagma.⁵⁷¹ Postrojbe 65. samostalnog bataljuna su od 8. do 10. prosinca 1991. godine zaposjedale položaje na području Crkvište - Novskog brdo - Kričko brdo, zamjenjujući pripadnike 1. bojne 125. brigade i 1. brigade ZNG-a. Iz 1. brigade na

⁵⁶⁷ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 8. 12. 1991. godine.; SVA MORH, ZOGP: RH, Zap. 117. brigade, Br. 26/91, 8. 12. 1991., Torovi. Izvješće. *I. gardijska brigada Hrvatske vojske – Tigrovi*, 201-202.

⁵⁶⁸ SVA MORH, ZOGP: Operativni dnevnik OG Posavina za dan 8. 12. 1991., Novska.

⁵⁶⁹ SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 325/91, 8. 12. 1991. godine. Izvješće.

⁵⁷⁰ SVA MORH, ZOGP: RH, Zap. 117. brigade, Br. 26/91, 8. 12. 1991., Torovi. Izvješće.

⁵⁷¹ SVA MORH, ZOGP: Zap. 56. sam. bat. ZNG, Br. 211/91, 8. 12. 1991. godine.

Kričkom brdu su ostali tenkovi brigade i 70 ljudi za osiguranje tenkova. Zadaća tim postrojbama je bila štititi desni bok hrvatskih snaga u napadu.⁵⁷²

U noći na 9. prosinac 1991. godine i tijekom dana srpske snage su iz pravca Okučana dovele svježije snage da ojačaju svoje položaje. Uz to su djelovale artiljerijom po položajima hrvatskih snaga kako bi ih omele u daljnjem napredovanju.⁵⁷³ Pripadnici 1. brigade nastavili su borbena djelovanja prema Gornjoj i Donjoj Subockoj. Oko 9,30 sati oslobođena je Gornja Subocka, a u kasnim popodnevnim satima spojile su se postrojbe 3. i 6. bojne 1. brigade koje su oslobodile Gornju i Donju Subocku.⁵⁷⁴ Zajedno s pripadnicima 1. brigade položaje u Subockoj zaposjele su postrojbe 2. bojne 117. brigade.⁵⁷⁵ Na pravcu napada iz Livadana prema Donjoj Subockoj postrojbe 1. brigade su imale 6 ranjenih pripadnika.⁵⁷⁶

Prema procjenama zapovjedništva Operativne grupe Posavina srpske postrojbe su u ovim borbenim djelovanjima pretrpjele velike gubitke u ljudstvu i tehnici. Uz oslobađanje Gornje i Donje Subocke hrvatske postrojbe čistile su okolni teren i šumu na Blatuškom brdu. Artiljerijska grupa Operativne grupe Posavina djelovala je protuoklopnim sustavom navođenih raketa po srpskim snagama na području motela Sjever-Jug na autocesti, pri čemu su pogodili dva tenka srpskih snaga, dok su višecijevnim bacačem raketa gađani srpski položaji u Rajiću, pri čemu su se srpske snage „vidljivo uspaničile“. Unatoč tome artiljerijske postrojbe Operativne grupe Posavina i dalje su imale problema s nedostatkom artiljerijskog streljiva. Uz taj problem, zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je upozoravalo nadređeno zapovjedništvo da je za nastavak operacije potrebno ubrzati dolazak 51., 53. i 59. bataljuna na novljansko bojište.⁵⁷⁷ Iz 53. samostalnog bataljuna na novljansko bojište je došlo zapovjedništvo istog, no bataljun još nije bio formiran i najavljeno je da će se formirati tokom tjedna.⁵⁷⁸

Oslobađanjem sela u dolini rijeke Subocke i na području Blatuškog brda, kao i potiskivanjem srpskih snaga iz Kukunjevca, Dobrovca i Lipika u zoni odgovornosti Operativne

⁵⁷² SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 8. 12. 1991. godine.; SVA MORH, ZOGP: RH, Općina Ivanić Grad, 65. sam. bat. ZNG, Komanda, Br. 640-01/91, 8. 12. 1991., Ivanić Grad. Izvješće.; SVA MORH, ZOGP: RH, Općina Ivanić Grad, 65. sam. bat. ZNG, Komanda, Br. 658-01/91, 13. 12. 1991., Novska. Izvješće.; SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, Ur. br. 448/91, 4. 12. 1991., Novska. Zapovijed Op. br. 3 za dovođenje 65. sam. b. HV i posjedanje rajona za obranu.

⁵⁷³ SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 326/91, 9. 12. 1991. Izvješće.

⁵⁷⁴ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 9. 12. 1991. godine.

⁵⁷⁵ SVA MORH, ZOGP: RH, Zap. 117. brigade, Br. 25/91, 9. 12. 1991., Torovi. Izvješće.

⁵⁷⁶ SVA MORH, ZOGP: Spisak ranjenih i poginulih vojnika, dočasnika i časnika HV za 9. 12. 1991. godine.

⁵⁷⁷ SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 326/91, 9. 12. 1991. Izvješće.

⁵⁷⁸ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 9. 12. 1991. godine.

zone Bjelovar, crta bojišnice na tom području je smanjena i postrojbe Operativne grupe Posavina su se približile na kilometar od komunikacije Okučani – Lipik kod Donjeg Čaglića. Hrvatske postrojbe učvrstile su zaposjednute položaje na liniji Drenov Bok – Bročice – Novska – Stari Grabovac – Novsko brdo – Kričko brdo – Donji Dragojevc (kota 257) – Drakulić brdo (tt 328) – Čardak (tt 319) – Kovačevac Čaglički (isključno) – Donja Subocka (tt 210) – Gajevi (tt 243) – rijeka Pakra – Jagma, te nakon što su se završetkom prve etape operacije hrvatske postrojbe pregrupirale stvoreni su uvjeti za početak druge etape operacije *Orkan-91*.⁵⁷⁹

5.2.4. Odvijanje prve etape operacije *Orkan-91* na novogradiškom bojištu

Prema zapovijedi zapovjedništva Operativne grupe Posavina od 27. listopada 1991. godine za napadnu operaciju *Orkan-91* zapovjedništvo 121. brigade trebalo je sa snagama obrane Nove Gradiške djelovati prema vlastitoj zamisli.⁵⁸⁰ Sukladno tome hrvatske snage na novogradiškom bojištu nisu u početku operacije krenule u napadna djelovanja, već su uglavnom izvodile aktivnu obranu.

Prvi dan operacije *Orkan-91* na novogradiškom bojištu protekao je bez većih borbenih djelovanja. Srpske snage su minobacačima gađale položaje hrvatskih postrojbi u Poljanama i Cerničkoj Šagovini, dok su zrakoplovi JNA vršili izviđačke letove.⁵⁸¹ Sljedećeg dana, 30. listopada 1991. godine, srpske snage su izvele, uz potporu artiljerije, pješački napad s područja Dragalića na selo Poljane. Hrvatske snage su napad odbile. Od artiljerijske vatre Jugoslavenske narodne armije u selu Mašić je poginuo jedan pripadnik hrvatskih snaga, dok su dva hrvatska vojnika ranjena. Artiljerijski napad srpskih snaga se nastavio i 31. listopada 1991. godine po položajima hrvatskih postrojbi u Poljanama, Mašiću i na širem području Nove Gradiške, uslijed čega su poginula dva pripadnik hrvatskih snaga.⁵⁸² Pješački napad na Poljane srpske snage su ponovile u večernjim satima 31. listopada 1991. godine, no i taj napad su hrvatske postrojbe odbile.⁵⁸³ Hrvatske snage na tom području pokušale su artiljerijom uništiti most na rijeci Savi između Stare Gradiške i Bosanske Gradiške. Prema hrvatskim podacima most je pogođen, no nije

⁵⁷⁹ SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 326/91, 9. 12. 1991. Izvješće.; R. STIPČIĆ, *Napokon smo krenuli...*, 73.

⁵⁸⁰ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, Ur. br. 440/91, 27. 10. 1991., Novska. Zapovijed za napadnu operaciju OP br. 01.

⁵⁸¹ SVA MORH, 121. br.: OSH, 121. br., Broj: 38/91, 29. 10. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.

⁵⁸² SVA MORH, 121. br.: OSH, 121. br., Broj: 3/91, 30. 10. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.; SVA MORH, 121. br.: OSH, 121. br., Broj: 40/91, 31. 10. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.

⁵⁸³ SVA MORH, 121. br.: OSH, 121. br., Broj: 41/91, 1. 11. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.

uništen. Zbog načinjenih oštećenja na mostu inženjerija Jugoslavenske narodne armije je most učvrstila čeličnim sajlama kako bi i dalje bio u funkciji. Ipak mostom se nisu mogli tada prevoziti teški tereti, kao što su tenkovi i oklopna vozila, no i dalje je iz Bosne i Hercegovine prevažana druga vojna oprema za srpske snage u zapadnoj Slavoniji.⁵⁸⁴

Uporni napadi srpskih snaga nastavljeni su u studenom 1991. godine. Uz artiljerijsku vatru po položajima hrvatskih snaga na tom dijelu bojišta 2. studenog 1991. godine srpske snage su izvele pješački napad na hrvatske snage u selu Mašić, koji je odbijen. Tenkovsko – pješački napad postrojbe 329. oklopne brigade JNA su izvele na istočni dio sela Gorice koji je bio pod kontrolom hrvatskih postrojbi. Napad su hrvatske postrojbe odbile. Gubici hrvatskih snaga su bili 3 poginula, 4 teže i 10 lakše ranjenih vojnika. Prema podacima zapovjedništva 121. brigade postrojbama JNA su uništena dva tenka, jedan je oštećen, i imale su više poginulih i ranjenih vojnika.⁵⁸⁵ Artiljerijski i pješački napadi srpskih postrojbi na hrvatske snage nastavljeni su 3. i 4. studenog 1991. godine. Dana 4. studenog 1991. godine srpske pješačke snage napale su hrvatske postrojbe u Mašiću, Poljanama i istočnom dijelu sela Gorice, no i ti napadi su odbijeni. U Goricama su hrvatske snage oštetile tenk koji je posada napustila, nakon čega su hrvatski vojnici tenk zaposjeli i pokušali ga osposobiti. Hrvatske snage su imale jednog poginulog i četiri ranjena pripadnika.⁵⁸⁶ Koliko je bila teška situacija tog dana na novogradiškom dijelu bojišta svjedoči i podatak da je zapovjedništvo 121. brigade tražilo od zapovjedništva Operativne grupe Posavina da obavijesti zapovjedništva u Novskoj i Pakracu da aktivno djeluju i vežu dio srpskih snaga za sebe.⁵⁸⁷ Zapovjedništvo Operativne grupe Posavina nije bilo u mogućnosti djelovati svojom artiljerijom po srpskim snagama i vezati dio srpskih postrojbi za sebe zbog nedostatka granata 122 mm, 128 mm, 152 mm i 155 mm. O nedostatku streljiva postrojbi Operativne grupe Posavina je obaviješteno zapovjedništvo Operativne zone Zagreb još 29. listopada 1991. godine, no s obzirom da isto nije poslano molba je ponovljena 4. studenog 1991. godine. Na srpske napade artiljerija hrvatskih snaga je uzvraćala vatrom minobacača 60, 82 i 120 mm.⁵⁸⁸

Nakon konstantnih obrambenih djelovanja hrvatskih snaga u prvom tjednu studenog 1991. godine, zapovjedništvo Operativnog štaba Nova Gradiška odlučilo se za pokretanje napadnih djelovanja hrvatskih snaga. U međuvremenu je, 5. studenog 1991. godine, za glavnog

⁵⁸⁴ HMDCDR, ZPI: Služba za zaštitu ustavnog poretka – Centar Osijek, Depeša broj: 352/1-91, 31. 10. 1991. godine.

⁵⁸⁵ SVA MORH, 121. br.: OSH, 121. br., Broj: 42/91, 2. 11. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.

⁵⁸⁶ SVA MORH, 121. br.: OSH, 121. br., Broj 8/91, 4. 11. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.

⁵⁸⁷ SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 53/91, 04. 11. 1991. godine.

⁵⁸⁸ SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Izvješće od 4. 11. 1991. godine.

koordinatora borbenih djelovanja svih obrambenih snaga na novogradiškom bojištu postavljen, tada pukovnik, Josip Mikšić, zapovjednik 121. brigade.⁵⁸⁹ Dana 8. studenog 1991. godine Komanda Operativnog štaba Nova Gradiška je izdala Zapovjest za napad. Prema toj zapovijedi postrojbe 121. i 108. brigade, te pripadnici 3. satnije 3. bojne 3. brigade ZNG-a trebali su nakon izvršene artiljerijske pripreme postrojbi 121. i 108. brigade izvršiti napad na pravcu Mašić – Medari, presjeći komunikaciju selo Trnava – selo Mašićka Šagovina, a po artiljerijskoj pripremi na lijevoj i desnoj crti bojišnice izvršiti napad na lijevom krilu na selo Gorice (zapadni dio sela, op. aut.), a na desnom krilu na selo Mašićku Šagovinu. U bližem zadatku napadnim djelovanjima trebalo je ovladati selima Gorice, Medari i Mašićka Šagovina, a u sljedećem zadatku trebalo je ovladati područjima sela Donji Bogičevci, Dragalić, Trnava (tt 158 i tt 209) i Žuberkovac (tt 292). Na dostignutoj liniji trebalo je prijeći u organiziranje obrane, te utvrđivanje i zaprečivanje položaja. Spremnost za napad bila je planirana za 9. studeni 1991. godine u 4,45 sati.⁵⁹⁰

Prema zapovijedi, hrvatske snage su bile raspoređene po pravcima: Gorice – Donji Bogičevci: 3. satnija 3. bojne 3. brigade ZNG-a, dvije satnije 108. brigade, te dva voda i protuoklopno odjeljenje 121. brigade; Poljane – Dragalić: dvije satnije 121. brigade; Mašić – Medari: dvije satnije, vod, te izviđački vod 108. brigade, satnija 121. brigade i satnija pripadnika Narodne zaštite; Cernička Šagovina – Mašićka Šagovina: satnija 121. brigade, te tenkovski vod i vod protuoklopnih navođenih raketa iz 108. brigade. Jačina srpskih snaga je procijenjena prema pravcima djelovanja. Na pravcu Donji Bogičevci – Gorice procijenjeno je da se nalaze snage jačine dvije pješačke satnije ojačane bitnicom minobacača, pokretnim višecijevnim bacačem raketa, 6-7 tenkova, 2 oklopna transportera, 2 protuzrakoplovna topa s dobro utvrđenom linijom obrane. Na pravcu Dragalić – Poljane srpske snage su procijenjene na dvije pješačke satnije ojačane protuzrakoplovnim topom, tenkom i oklopnim transporterom, te vodom minobacača. Na pravcu Medari – Mašić srpske snage su procijenjene na ojačanu pješačku satniju s bitnicom minobacača, tenkom, višecijevnim bacačem raketa, te izvidničkim oklopnim vozilom. Na pravcu Mašićka Šagovina – Cernička Šagovina srpske snage su procijenjene na jednu pješačku satniju ojačanu bitnicom minobacača, te tri oklopna vozila. Za podršku su srpske postrojbe imale

⁵⁸⁹ HMDCDR, DZD: DVD 3560, RH, Zapovjedništvo obrambenih snaga istočne Slavonije i Baranje, Pov. br. 525-127-143, 2. 11. 1991., Osijek. Zapovijed.

⁵⁹⁰ SVA MORH, 121. br.: Komanda Operativnog štaba Nova Gradiška, 8. 11. 1991., Nova Gradiška. Zapovjest za napad.; U zapovijedi se navodi „četa ZNG „A““, no to je nedvojbeno 3. satnija 3. bojne 3. brigade ZNG-a Osijek, koja je bila popunjena vojnicima s područja Nove Gradiške. J. MIKŠIĆ, *Do smrti i natrag*, 165.

zrakoplovstvo JNA i dalekometnu artiljeriju.⁵⁹¹ Na tom pravcu su ipak bile jače srpske snage nego što je to procijenilo hrvatsko zapovjedništvo na novogradiškom bojištu. Tu su napadale postrojbe 329. oklopne brigade JNA, ojačane domaćim pripadnicima Teritorijalne obrane i dobrovoljcima Srpske radikalne stranke, a podržavane artiljerijom 5. korpusa JNA i spomenutim zrakoplovstvom JNA.⁵⁹²

I dok su hrvatske snage planirale napadna djelovanja srpske snage su ih provodile. Srpske postrojbe su u 5 sati ujutro 9. studenog 1991. godine počele napad artiljerijom i pješastvom „na svim pravcima koje izvode ka Novoj Gradiški“. Zapovjedništvo hrvatskih snaga na novogradiškom bojištu je molilo zapovjedništvo hrvatskih snaga na novljanskom bojištu da pokrenu borbene aktivnosti i vežu dio snaga za sebe.⁵⁹³ Hrvatske postrojbe uspjele su uz pomoć artiljerije odbiti napade srpskih snaga, a na pravcu Mašić – Medari potisnuli su srpske snage za 300 do 500 metara. Na hrvatske postrojbe djelovali su zrakoplovi JNA, koji su raketirali područje sela Mašić i Cerničke Šagovine, no hrvatske snage su uspjele oboriti jedan zrakoplov JNA iznad Gorica. Gubici hrvatskih snaga bili su 11 lakše ranjenih hrvatskih vojnika, a jedan hrvatski vojnik je teže ranjen i kasnije je podlegao ozljedama. Zapovjednik 121. brigade Josip Mikšić tražio je zapovjedništvo Operativne zone Zagreb da mu se kao pojačanje uputi „specijalna jedinica gospodina Markača“, odnosno specijalne postrojbe MUP-a RH.⁵⁹⁴

Sljedećeg dana, 10. studenog 1991. godine, hrvatske postrojbe su napadale na svim pravcima prema srpskim snagama na novogradiškoj bojišnici i ubacivale borbene grupe u pozadinu srpskih snaga. Na pravcu Mašić – Medari postrojbe 121. brigade pomaknule su crtu bojišnice za 600 do 700 metara. U toku dana je na području Gorica srpskim snagama uništen jedan tenk i jedno strojničko gnijezdo. Na području sela Mašićka Šagovina dva kamiona srpskih snaga naletjela su na protutenkovsku minu.⁵⁹⁵ Novogradiško bojište je 10. studenog 1991. godine ojačano postrojbama 1. bojne 99. brigade Zagreb. U idućih deset dana na novogradiško bojište došle su i 2. i 3. bojna 99. brigade. Postrojbe 1. bojne 99. brigade raspoređene su u selima Staro

⁵⁹¹ SVA MORH, 121. br.: Komanda Operativnog štaba Nova Gradiška, 8. 11. 1991., Nova Gradiška. Zapovjest za napad.

⁵⁹² D. MARIJAN, „Organizacija i djelovanje Jugoslavenske narodne armije i pobunjenih Srba...“, 105-107.; J. MIKŠIĆ, *Do smrti i natrag*, 154-155.

⁵⁹³ SVA MORH, ZOGP: Zap. 121. brigade, br. 09/1 od 9. 11. 1991. godine.

⁵⁹⁴ SVA MORH, 121. br.: OSH, 121. brigada, Broj: 13/91, 9. 11. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.; D. MARIJAN, *Graničari*, 121.

⁵⁹⁵ SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. brigada, Br. 14/19 od 10. 11. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.

Petrovo Selo, Rešetari i Šumetlica.⁵⁹⁶ Postrojbe 1. bojne 99. brigade su već 11. studenog 1991. godine dobile zadatak, vezano uz zapovijed za napad Operativnog štaba Nova Gradiška od 8. studenog 1991. godine, da iz Rešetara dođu do Mašića, odakle su trebale krenuti pješice do Mašićkog brda s ciljem presijecanja komunikacije u području raskrižja na komunikaciji Trnava – Mašićka Šagovina. S jednom satnijom postrojbe 99. brigade trebale su biti spremne za presijecanje komunikacije Trnava – Mašićka Šagovina prema koti 204 sa zapadne strane navedene komunikacije. Nakon tih djelovanja postrojbe 99. brigade su trebale biti spremne za djelovanje kroz Trnavu ili za produženje napada prema Smrtiću.⁵⁹⁷ Ipak, te postrojbe su uvedene na prvu crtu bojišnice dva dana kasnije, 13. studenog 1991. godine.⁵⁹⁸

Zapovijed za napad 11. studenog 1991. godine dobila je i 3. četa iz Požege, no nije navedeno koje postrojbe. Ona je trebala djelovati na Mašićku Šagovinu iz pravca sjevera i juga, s tim da su na jugu bile glavne snage, a postrojbe na sjeveru su trebale vezati srpske snage za sebe.⁵⁹⁹ Ni za tu postrojbu nisam našao u izvorima kako je djelovala, no djelovanja hrvatskih snaga na tom pravcu je bilo. Prema izvješću zapovjedništva 121. brigade 11. studenog 1991. godine hrvatske snage su vršile prodor na liniju Donji Bogićevci – Dragalić – Medari – Mašićka Šagovina. Hrvatske snage pješačkim napadom su zaposjele kotu 165 udaljenu kilometar sjeveroistočno od raskrižja Medari – Dragalić, koja je bila jako uporište srpskih snaga. Srpske postrojbe su u više navrata pokušale izvesti pješački napad iz pravca Donjih Bogićevaca prema Goricama, no uz pomoć artiljerije hrvatske snage su zaustavile te napade. Hrvatske postrojbe su u borbenim djelovanjima toga dana imale jednog poginulog i sedam ranjenih pripadnika. Prema informacijama zapovjedništva 121. brigade glavnina srpskih snaga se utvrđivala na liniji Mašićka Šagovina – Orašje – Donji Bogićevci.⁶⁰⁰ Napadi hrvatskih snaga nastavljeni su sljedećeg dana 12. studenog 1991. godine. Hrvatske postrojbe pomaknule su crtu bojišnice prema selu Medari za još 300 metara. Uz to, hrvatske snage su prijavile da su uništile jedan tenk i jedan kamion srpskih

⁵⁹⁶ Slavko PELEH, *Tragom ratnog puta Devedesetdevete brigade ZNG/HV*, Zagreb 2009., 29-31.

⁵⁹⁷ SVA MORH, 121. br.: OSH, 121. brigada, 11. 11. 1991., Nova Gradiška. Zapovjedništvu 1./99. brigade.

⁵⁹⁸ D. MARIJAN, *Graničari*, 122.

⁵⁹⁹ SVA MORH, 121. br.: Komanda Operativnog štaba Nova Gradiška, 11. 11. 1991., Nova Gradiška. Zapovjest za napad. U izvoru se ne navodi jasno koja je to postrojba. Prema pregledanim izvorima o djelovanju 123. brigade iz Požege nigdje se ne spominje djelovanje postrojbi te brigade na tom pravcu u to vrijeme.

⁶⁰⁰ SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. brigada, Br. 15/91 od 11. 11. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.

postrojbi, te je onesposobljeno desetak srpskih vojnika.⁶⁰¹ Postrojbe 121. brigade su u borbenim djelovanjima tog dana imale jednog poginulog, te 9 teže i 5 lakše ranjenih pripadnika.⁶⁰²

Napad hrvatskih snaga na novogradiškom bojištu je nastavljen 13. studenog 1991. godine. Hrvatske postrojbe na području sela Poljane pomakle su prednji kraj obrane za 500 do 600 metara prema selu Dragalić. Srpske snage pokušale su prodor u području sela Gorice, no hrvatske snage su odbile taj napad. U toku dana postrojbama JNA je uništen jedan tenk i jedno oklopno vozilo, dok je desetak vojnika izbačeno iz stroja. Hrvatske snage su imale jednog poginulog i pet ranjenih vojnika.⁶⁰³ Istog dana, 13. studenog 1991. godine, na prvu crtu novogradiške bojišnice uvedene su postrojbe 1. bojne 99. brigade, koje su raspoređene u području Mašića, sjeverno od komunikacije Medari – Mašić. Desno i lijevo na položajima od te postrojbe su se nalazile po satnija 121. brigade. Za idući dan, 14. studenog 1991. godine, je dogovoreno da lijevog susjeda 99. brigade zamijeni 1. satnija 2. bojne 108. brigade, iako se prema nekim izvorima ta postrojba tamo nalazila već 13. studenog 1991. godine. Istog dana 108. brigada je na novogradiškoj bojišnici ojačana sa 160 pripadnika 3. bojne.⁶⁰⁴

Napadna djelovanja hrvatskih snaga nastavljena su 14. studenog 1991. godine. Na pravcu Poljane – Dragalić hrvatske snage su crtu bojišnice pomakle za 500 metara, a na pravcu Mašić – Medari dvije satnije 121. brigade i jedna satnija 108. brigade prodrle su do početka Medara. Prema izvješću zapovjedništva 121. brigade hrvatske postrojbe su srušile zrakoplov JNA koji je pao na području Ivandola u požeškoj općini. Srpske snage izvele su napad na pravcu Donji Bogičevci – Gorice, no isti su hrvatske snage odbile.⁶⁰⁵ Istog dana, 14. studenog 1991. godine, na novogradišku bojišnicu je došla 1. bojna 6. brigade Teritorijalne obrane Zagreb - Trešnjevka, kasnije 149. brigada HV, i podređena je 121. brigadi. Kod dolaska postrojbi 6. brigade na teren bilo je problema, pa je zapovjedništvo brigade popunjeno novim časnicima. Postrojba je krenula na teren uz napomenu zapovjedništva brigade da će biti smijenjena za 7 do 10 dana.⁶⁰⁶ Sljedećeg dana, 15. studenog 1991. godine, postrojbe 1. bojne 6. brigade dobile su zadatak da zaposjednu i uredi položaje za obranu na Mašićkom brdu (kota 245) – Međuvođe – Krčevine (kota 247).

⁶⁰¹ SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. brigada, Br. 16/91 od 12. 11. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.

⁶⁰² SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Izvješće od 13. 11. 1991. godine.

⁶⁰³ SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. brigada, Br. /91 od 13. 11. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.

⁶⁰⁴ SVA MORH, 121. br.: OSH, 121. brigada, 13. 11. 1991., Nova Gradiška. Zapovjedništvu 1./99. brigade.; D. MARIJAN, *Graničari*, 122.

⁶⁰⁵ SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. brigada, Br. 18/91 od 14. 11. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.; D. MARIJAN, *Graničari*, 123.

⁶⁰⁶ SVA MORH, 121. br.: Zapovjedništvo 1/6 br. TO Trešnjevka, 28. 11. 1991., Cernička Šagovina. Izvješće o stanju 1. bataljuna 6. brigade TO Trešnjevka i zahtjev za zamjenu.

Položaje je trebalo zapriječiti protupješačkim i protutenkovskim minama, a protuoklopna sredstva postaviti u podnožju Međuvođa. Zadatak postrojbi 6. brigade je bio da aktivnom obranom spriječe prodor srpskih snaga prema selu Cernička Šagovina i području Mermača južno od sela, te vrše stalna izviđanja i pomicanje crte bojišnice prema selu Mašička Šagovina. Lijevi susjed trešnjevačke bojne su bile postrojbe 1. bojne 99. brigade, a desni susjed satnija iz 2. bojne 121. brigade.⁶⁰⁷

Dana 15. studenog 1991. godine hrvatske postrojbe na novogradiškom bojištu su nastavile s napadom. Na pravcu Poljane – Medari hrvatske snage su pomaknule crtu bojišta za 300 metara naprijed. U Medarima su se srpske snage dodatno utvrdile betonskim bunkerima uz samu cestu. Protuzračna obrana hrvatskih snaga na novogradiškoj bojišnici srušila je jedan zrakoplov JNA koji je, prema svjedočenju očevidaca, pao na područje Bosne i Hercegovine. U borbenim djelovanjima tog dana hrvatske postrojbe su imale 6 ranjenih pripadnika.⁶⁰⁸ Sljedećeg dana, 16. studenog 1991. godine, na novogradiškom bojištu je bilo manjeg borbenog djelovanja. Srpske snage su izvele napad na području sela Poljane – autocesta, no hrvatske postrojbe su odbile taj napad. Težište djelovanja hrvatskih snaga je bilo na utvrđivanju položaja, te izviđanju prednjeg kraja srpskih postrojbi. Uz izviđanje hrvatske snage su izvodile diverzantske akcije, pri čemu je neutralizirano pet pripadnika srpskih snaga. Za 18 sati 16. studenog 1991. godine hrvatske postrojbe su obaviještene da stupa na snagu apsolutni prekid vatre između hrvatskih snaga i postrojbi Jugoslavenske narodne armije, koji se trebao poštovati.⁶⁰⁹

Zapovjedništvo 121. brigade je 16. studenog 1991. godine izvršilo prihvat svih postrojbi iz Zagreba koje su upućene na novogradiško bojište. Postrojbe 1. bojne 99. brigade se trebale u jutarnjim satima izvršiti premještanje 1. satnije na uređene položaje 2. satnije 3. bojne 121. brigade. Ta postrojba 99. brigade je trebala zaposjesti područje sjeverno od komunikacije u selu Medari prema koti 165, sa zadatkom da aktivnom obranom sprječava prodor srpskih snaga na tom pravcu, vrši stalna izviđanja i podržava vatrom hrvatske postrojbe koje napreduju u dubini sela Medari. Lijevo od tog položaja se nalazio protuoklopni odred, a desno 2. satnija 1. bojne 99. brigade. Druga satnija 1. bojne 99. brigade je trebala uz pomoć pripadnika 121. brigade urediti položaje na koti 207 u cilju sprječavanja prodora srpskih snaga na pravcu selo Trnava – Mašičko brdo. Lijevi susjed te postrojbe je bila gore spomenuta 1. satnija 1. bojne 99. brigade, a desni

⁶⁰⁷ SVA MORH, 121. br.: OSH, 121. brigada, 15. 11. 1991., Nova Gradiška. Zapovjedništvo 1/6. brigade.

⁶⁰⁸ SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. brigada, Br. 19/91 od 15. 11. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.

⁶⁰⁹ SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. brigada, Br. 20/91 od 16. 11. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.

susjed 1. bojna 6. brigade.⁶¹⁰ Treća satnija 1. bojne 99. brigade, koja je od 10. studenog 1991. godine bila razmještena u selu Šumetlica, dobila je zadatak da izvrši ukopavanje na, u dokumentu, neimenovanom području, no jedan vod nije izašao na položaje, dok su se ostali pripadnici satnije povukli nakon što je otvorena vatra sa srpske strane. Pripadnici 121. brigade koji su im pomagali oko kopanja rovova su ostali na položaju. Pripadnici te satnije 99. brigade željeli su se vratiti u Zagreb jer su, prema njihovim tvrdnjama, bili psihički izmoreni.⁶¹¹

Srpske postrojbe su dan nakon dogovorenog primirja, 17. studenog 1991. godine, prekršile isto. Uz artiljerijsko djelovanje srpske postrojbe su izvele pješački napad na položaje hrvatskih snaga u Mašiću, koji su hrvatske snage odbile. Postrojbe 108. brigade su tog dana izvršile međusobnu smjenu dijela postrojbi na novogradiškom bojištu i završavale obuku 2. bojne 99. brigade pristigle iz Zagreba.⁶¹² Postrojbe 2. bojne 99. brigade dobile su zadatak da zaposjednu područje selo Pivare – selo Gorice – selo Visoka Greda u cilju kontrole teritorija, prihvata postrojbi i odbijanja napada srpskih snaga. Prva satnija je dobila zadatak da zaposjedne položaje u selu Gorice, gdje je trebala prihvatiti postrojbe 121. brigade, koje su bile u prvom borbenom postroju, u slučaju njihova povlačenja, te je uz to trebala vršiti kontrolu ulaza u selo Gorice i kontrolirati teren prema području Iva južno od sela Gorice. Postrojbe 2. satnije su dobile zadatak da zaposjednu područje Pivara, gdje su trebale kontrolirati teritorij i sprječavati prodor srpskih snaga iz pravca nizvodno od rijeke Save i iz pravca Struga. Uz to su trebale vršiti prihvat specijalne čete *Sava* i pripadnika 108. brigade koji su se nalazili u području prema selu Donji Bogićevci. Četvrta satnija 2. bojne 99. brigade je dobila zadatak da zaposjedne područje Visoke Grede, gdje je trebala kontrolirati teritorij i čuvati most na rijeci Šumetlici prema Goricama.⁶¹³ Navedene položaje postrojbe 99. brigade su zaposjele 20. studenog 1991. godine. Istog dana na novogradiško bojište su došle postrojbe 3. bojne 99. brigade, čije su 1. i 2. satnija raspoređene u Novoj Gradiški, a 3. satnija sa zapovjedništvom bojne i pristožernim postrojbama u naselju Strmac.⁶¹⁴

Napadi srpskih snaga na novogradiškom bojištu nastavljeni su idućih dana. Artiljerija srpskih postrojbi je 18. studenog 1991. godine djelovala po hrvatskim položajima na području

⁶¹⁰ SVA MORH, 121. br.: OSH, 121. brigada, 15. 11. 1991., Nova Gradiška. Zapovjedniku 1./99. brigade.; SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. brigada, Br. 20/91 od 16. 11. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.

⁶¹¹ SVA MORH, 121. br.: OSH, 121. brigada, 17. 11. 1991., Nova Gradiška. Zapovjedništvu 3. OZ.; S. PELEH, *Tragom ratnog puta Devedesetdevete brigade*, 30.

⁶¹² SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. brigada, Br. 21/91 od 17. 11. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.

⁶¹³ SVA MORH, 121. br.: OSH, 121. brigada, 17. 11. 1991., Nova Gradiška. Zapovjedništvu 2./99. brigade.

⁶¹⁴ S. PELEH, *Tragom ratnog puta Devedesetdevete brigade*, 30-31.

Poljane, Mašića i sjeverno od Donjih Bogićevaca. Pješački napad su srpske snage izvele na pravcu Dragalić – Mašić. Hrvatske snage su odbile taj napad. U tim borbenim djelovanjima postrojbe 121. brigade su imale dva ranjena pripadnika.⁶¹⁵ Pješačke napade, potpomognute artiljerijom, srpske snage su izvodile i 19. studenog 1991. godine na pravcima Donji Bogićevci – Pivare, Donji Bogićevci – Gorice i Dragalić – Poljane. Napadi srpskih snaga su odbijeni, pri čemu su hrvatske snage imale jednog poginulog i četiri lakše ranjena vojnika.⁶¹⁶

Borbena djelovanja su nastavljena 20. studenog 1991. godine. Srpske postrojbe izvele su pješački napad, potpomognut artiljerijom, na području sela Gorice. Hrvatske snage su napad odbile, pri čemu su uništile tenk JNA i kamion srpskih snaga. Hrvatske postrojbe su napadno djelovale prema selu Medari, gdje su srpskim snagama nanijele gubitke u živoj sili i zauzele 500 metara prostora, potiskujući srpske snage do njihovih utvrđenih položaja. U tim borbama hrvatske postrojbe su imale 6 ranjenih vojnika.⁶¹⁷ Uspješno djelovanje hrvatskih snaga na pravcu Medara potaknulo je zapovjedništvo Operativnog štaba Nova Gradiška da se krene u oslobađanje Dragalića i Mašićke Šagovine. Plan je bio da se u području Medara izvede napad na utvrđeni položaj JNA kod raskrižja, gdje je JNA raspolagala jakim pješačkim snagama i tehnikom. Prva i druga satnija 1. bojne 108. brigade, te izviđački odred i protuoklopni odred 121. brigade imali su zadatak zauzeti raskrižje u Medarima, nakon čega bi pripadnici 3. satnije 1. bojne 108. brigade i 1. bojne 121. brigade napali Dragalić s ciljem oslobađanja istog i postavljanja crte obrane u mjestu. S kote 165 na Mašićkom brdu trebali su djelovati pripadnici 3. satnije 2. bojne 121. brigade. Za artiljerijsku podršku su bile zadužene brigadne topničke skupine 108. i 121. brigade po zahtjevu, te bitnica 82 mm 1. bojne 121. brigade.⁶¹⁸

Napad hrvatskih snaga, uz pomoć artiljerije, na pravcu Mašić – Medari je pokrenut 21. studenog 1991. godine. Postrojbe 108. brigade pomakle su crtu bojišnice za 250 metara, no veće napredovanje hrvatskih snaga nije ostvareno. Uzrok tome je vjerojatno jako artiljerijsko djelovanje postrojbi JNA po Mašiću, no i po drugim područjima novogradiške bojišnice. U borbenim djelovanjima tog dana na novogradiškom bojištu hrvatske snage su imale šest ranjenih

⁶¹⁵ SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. brigada, Br. 22/91 od 18. 11. 1991., Nova Gradiška.; SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 130/91 od 19. 11. 1991. Izvješće.

⁶¹⁶ SVA MORH, 121. br.: OSH, 121. brigada, Broj: 23/91, 19. 11. 1991., Nova Gradiška.

⁶¹⁷ SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. brigada, Br. 24/91 od 20. 11. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.

⁶¹⁸ D. MARIJAN, *Graničari*, 125-126.

pripadnika.⁶¹⁹ Sljedećeg dana, 22. studenog 1991. godine, nastavljena je razmjena artiljerijske vatre između srpskih i hrvatskih postrojbi s najjačim intenzitetom na pravcu Medari – Mašić. Hrvatske snage nisu imale značajnije pomake jer su uvodile nove postrojbe, vjerojatno iz 99. brigade.⁶²⁰ Aktivno su djelovali izviđači hrvatskih snaga pri čemu su nailaskom na minsko polje dva izviđača 121. brigade poginula, a dva su bila ranjena.⁶²¹ Izviđači hrvatskih snaga su djelovali i 23. studenog 1991. godine, pri čemu su na sjevernoj liniji novogradiške bojišnice uništili jedan transporter srpskih snaga i objekte u kojima su bili smješteni „četnici sa opremom“.⁶²²

Dana 22. studenog 1991. godine zapovjedništvo Operativne grupe Posavina izdalo je Zapovijed za napadna djelovanja pod operativnim brojem 4. Postrojbe 121., 108. i 99. brigade trebale su produžiti djelovanje u skladu s osnovnom zamisli zapovjednika 121. brigade. Kao težište napada je određen pravac Mašićka Šagovina – Širinci – Trnakovac, sa zadatkom da se u skladnom djelovanju s postrojbama 1. brigade ZNG-a na novljanskom pravcu presiječe komunikacija Okučani – Lipik. Za artiljerijske postrojbe kao težište djelovanja određeno je da se artiljerijskom vatrom spriječi dovođenje srpskih snaga s područja Bosanske Gradiške. Spremnost za napad je bila dogovorena za 23. studeni 1991. godine u 18 sati.⁶²³

Hrvatske snage na novogradiškom bojištu 23. studenog 1991. godine raspolagale su sa 121. brigadom i 108. brigadom na prvoj crti bojišnice, dok se na drugu liniju Visoka Greda – Mačkovac uvodila 99. brigada. Prva bojna 99. brigade nalazila se u selu Cernička Šagovina u rasporedu 121. brigade. Prva bojna 6. brigade nalazila se na obuci na području Šumetlica - Strmac – Nova Gradiška – Rešetari. Samostalna psunjska četa 121. brigade nalazila se na releju Psunj. Postrojbe 121. brigade držale su položaje između željezničke pruge i sjevernih padina sela Gorice. U selu Gorice (istočni dio sela, op. aut.) položaje je držala 3. satnija 3. bojne 3. brigade ZNG-a. Posavski dio bojišta uz rijeku Savu su držale postrojbe aktivne i pričuvne policije, te pripadnici Narodne zaštite. Od predjela Lončar, sjeverno od Cerničke Šagovine, hrvatske snage su ophodnjama kontrolirale područje Marino brdo (tt 708) – Kik (tt 820) – relej Psunj (kota 985). Od releja Psunj ophodnjama je kontroliran pravac prema Cicvarama i Novom Selu. Prema podacima zapovjedništva Operativne grupe Posavina najspremnija postrojba na novogradiškom

⁶¹⁹ SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. brigada, Br. 25/91 od 21. 11. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.; D. MARIJAN, *Graničari*, 126.

⁶²⁰ SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. brigada, br. 26/91, 22. 11. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.

⁶²¹ SVA MORH, ZOGP: Operativni dnevnik OG Posavina za dan 22. 11. 1991., Novska.

⁶²² SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. brigada, br. 27/91, 23. 11. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.

⁶²³ SVA MORH, 121. br.: RH, ZNG, ZOGP, 22. 11. 1991., Novska. Zapovijed za napadna djelovanja Op. br. 4.

bojištu bila je 108. brigada, postrojbe 121. brigade su bile djelomično spremne, dok 99. brigada i 1. bojna 6. brigade nisu bile do kraja spremne, te su vršile obuku i postepeno se uvodile u borbeni raspored. Na prednjem kraju novogradiške bojišnice hrvatske postrojbe su raspolagale s dva tenka u selu Gorice i dva tenka u selu Poljane.⁶²⁴ Iako su u dokumentu Operativne grupe Posavina dani dosta detaljni podaci o rasporedu hrvatskih postrojbi na novogradiškom bojištu dio položaja hrvatskih snaga nije spomenut. Za 108. brigadu nije navedeno konkretno gdje drži položaje, a i za 121. brigadu nisu dani potpuni podaci. Svakako treba spomenuti da su postrojbe 108. i 121. brigade bile raspoređene na području Mašića i Mašićkog brda.⁶²⁵

Žestoke borbe su nastavljene 24. studenog 1991. godine. Postrojbe JNA su izvele tenkovsko – pješački napad na pravcu Donji Bogičevci – Gorice. Napad su hrvatske snage odbile, pri čemu su uništile tri tenka JNA i veći broj srpskih vojnika. U poslijepodnevnim satima postrojbe JNA su iz sela Mačkovac u Bosni i Hercegovini djelovale tenkovima, minobacačima i protuzrakoplovnim strojnicama po položajima hrvatskih snaga u području sela Savski Bok (Martinovci) i po području sela Mačkovac u Hrvatskoj. Hrvatske postrojbe izvele su napad na pravcu Mašić – Medari, no nije bilo značajnijeg pomaka crte bojišnice. U toku dana hrvatske snage su imale jednog poginulog i 12 ranjenih pripadnika.⁶²⁶

Za isti dan, 24. studeni 1991. godine, hrvatske vlasti su dogovorile s predstavnicima Jugoslavenske narodne armije još jedan prekid vatre čija primjena je trebala početi u 18 sati.⁶²⁷ Srpske snage su prekršile dogovoreni prekid vatre u noći s 24. na 25. studeni 1991. godine artiljerijskim djelovanjem po selu Mačkovac. Nakon toga je preko Save iz Bosne i Hercegovine prebačeno nekoliko „četničkih“ grupa koje su spalile i opljačkale Mačkovac.⁶²⁸ U napadu su dva pripadnika 121. brigade poginula, a šest ih je zarobljeno.⁶²⁹ Tokom dana 25. studenog 1991. godine hrvatske snage su uspjele uspostaviti kontrolu nad Mačkovcem. Pješački napad, potpomognut artiljerijom, srpske snage su izvele i u području Mašića, no hrvatske snage su isti odbile. Hrvatske snage na artiljerijsku vatru srpskih snaga nisu odgovarale, već samo na pješačku.⁶³⁰ Srpske snage su u 21 sat navečer ponovile pješački napad, potpomognut

⁶²⁴ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 23. 11. 1991. godine.

⁶²⁵ D. MARIJAN, *Graničari*, 126.

⁶²⁶ SVA MORH, 121. br.: OSH, 121. brigada, Broj: 28/91, 24. 11. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.

⁶²⁷ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, 24. 11. 1991., Novska. Zapovijed.

⁶²⁸ SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. brigada, br. 29/91, 25. 11. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.

⁶²⁹ SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 364/91, 26. 11. 1991. godine.; A. VUKŠIĆ, *Novogradiški žrtvoslov*, 163., 225.

⁶³⁰ SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. brigada, br. 29/91, 25. 11. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.

minobacačkom vatrom, na Mašić iz pravca Medara, no hrvatske snage su i taj napad odbile. U noći na 26. studeni 1991. godine srpske snage su ponovo napale i s rijeke Save. Pješački napad je izveden iz pravca Mačkovca (BiH) na Savski Bok, odnosno selo Martinovci. Uz to je s bosanske strane rijeke Save cijeli dan otvarana vatra iz snajpera i strojica na sela Mačkovac i Martinovce. Ujutro istog dana, 26. studenog 1991. godine, srpske snage su još jednom napale pješačkim snagama, potpomognutim minobacačkom vatrom, hrvatske postrojbe u selu Mašić iz pravca Medara. Sve napade postrojbi JNA hrvatske snage su odbile, a uz to je u selu Gorice uništen jedan tenk srpskih snaga. Uz obrambene zadaće hrvatske snage su izviđale raskrižje Medari – Trnava, pri čemu su u Trnavi uočena četiri tenka JNA, samohodni protuzrakoplovni dvocijevni top *Praga*, kamion i autobus srpskih snaga.⁶³¹

Operativni štab Nova Gradiška je 27. studenog 1991. godine, zbog očekivanih daljnjih napada srpskih postrojbi prema Novoj Gradiški, izdao zapovijed podređenim postrojbama za daljnje djelovanje. Postrojbe 99. brigade trebale su zaposjesti zonu obrane na liniji selo Dolina – selo Martinovci – selo Gorice – selo Vrbje, sa zadatkom da obrane i spriječe prelazak srpskih snaga iz Bosne i Hercegovine preko rijeke Save, te zaposjednu komunikaciju od nadvožnjaka u Prvči preko Visoke Grede do sela Martinovci, gdje su trebale kontrolirati ulaz i izlaz iz sela Visoka Greda. Uz to, postrojbe 99. brigade su trebale organizirati čuvanje mosta na rijeci Šumetlici, te s jednom grupom kontrolirati put koji izlazi iz Pivara preko šume Visoka Greda, a s drugom grupom kontrolirati put koji izlazi od Pustare kroz šumu Skočinci prema Širokom putu. Postrojbe 108. brigade zajedno s protuoklopnim odredom 121. brigade imale su zadatak zaposjesti zonu odgovornosti: Mašićko brdo - kota 207 — do pruge (Dragalić – Nova Gradiška), sa zadatkom izvođenja aktivne obrane i napada na pravcima Mašić – Medari i kota 207 – Trnava⁶³², te odbijanja protunapada na istim pravcima. Desni susjed tih postrojbi bile su 2. bojna 121. brigade i postrojbe 1. bojne 6. brigade, a lijevi susjed su bile postrojbe 1. bojne 121. brigade. Prva bojna 121. brigade trebala je držati položaje u zoni željezničke pruge (Dragalić – Nova Gradiška) do autoceste, uključujući autocestu, te po dubini selo Poljane. Druga bojna 121. brigade zajedno s postrojbama 1. bojne 6. brigade trebala je držati položaje na području kota 207 – Mašićko brdo – Krčevine – Ravne. Treća bojna 121. brigade trebala je biti u pričuvi sa zadatkom pružanja pomoći 1. bojni 121. brigade u selu Poljane i 2. bojni 121. brigade u selu

⁶³¹ SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. brigada, br. 30/91, 26. 11. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.

⁶³² U dokumentu na koji se referira odlomak je naveden pravac „kota 207 – s. Gorice – s. Trnava“, no to je očito tipfeler.

Cernička Šagovina. Postrojbe 1. bojne 6. brigade trebale su držati položaje na području obrane Mašićko brdo – Krčevine – Cernička Šagovina – Badnjevača, sa zadatkom izviđanja i izvođenja aktivne obrane, a zajedno s postrojbama 2. bojne 121. brigade zadatak im je bio presijecanje komunikacije Trnava – Mašićka Šagovina i ovladavanje područjem Mašićke Šagovine. Postrojbe 3. satnije 3. bojne 3. brigade ZNG-a u zajedničkom djelovanju s postrojbama 2. bojne 99. brigade trebale su posjesti i braniti područje sela Gorice, sa zadatkom da stalnim napadnim djelovanjem uništavaju živu silu i tehniku srpskih snaga u cilju ovladavanja kompletnim selom Gorice i usmjeravanja djelovanja prema Donjim Bogićevcima.⁶³³

Pješački napad, uz artiljerijsko djelovanje, srpske postrojbe su izvele 27. studenog 1991. godine na pravcu Donji Bogićevci – Gorice, no taj napad su hrvatske postrojbe odbile.⁶³⁴ Sljedećih dana, 28. i 29. studenog 1991. godine, nastavljeno je artiljerijsko djelovanje srpskih snaga po hrvatskim položajima na novogradiškom bojištu, na što su hrvatske snage uzvraćale vatru, no većih borbenih djelovanja nije bilo.⁶³⁵

Zapovjedništvo 121. brigade je 29. studenog 1991. godine odlučilo da se učvrste položaji hrvatskih snaga na Psunju. Zadaću za to su dobile postrojbe Psunjske čete, te 2. i 3. bojne 121. brigade koje su trebale na vrhovima Brezovo Polje (relej Psunj), Dobra voda, Kik, Muški bunar i Kruščić izvršiti potpuno ukopavanje, napraviti zemunice i postaviti minsko – eksplozivna sredstva. Kontrolu tog područja trebalo je vršiti postavljanjem zasjeda i mrtvih straža, te neprekidnim izvođenjem izviđačko-diverzantskih akcija na srpske snage stacionirane na području Fukinca, Ivanovca, Muškog bunara i sela Mašićka Šagovina. Uz to je trebalo stalno izviđati i područje od Brezovog Polja prema selima Bučje, Šumetlica i Golobrdac.⁶³⁶

Dana 30. studenog 1991. godine zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je zapovjedilo zapovjedništvu 121. brigade da aktivira operaciju *Orkan-91* prema zapovijedi od 23. studenog 1991. godine i da odmah počne s njenom realizacijom po etapama kako je predviđeno.⁶³⁷ Zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je očito htjelo da se što više razvuku srpske snage na zapadnoslavonskom bojištu s obzirom da su nakon kratke stanke na novljanskom bojištu i tamo planirana napadna djelovanja za 1. prosinac 1991. godine. Uz to, kako je već

⁶³³ SVA MORH, 121. br.: Operativna grupa Nova Gradiška, 27. 11. 1991. godine.

⁶³⁴ SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. brigada, br. 31/91, 27. 11. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.

⁶³⁵ SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. brigada, br. 32/91, 28. 11. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.; SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. brigada, br. 33/91, 29. 11. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.

⁶³⁶ SVA MORH, 121. br.: OSH, 121. brigada, Broj: 30/11-1, 29. 11. 1991., Nova Gradiška. Zapovjedniku 3./121. brigade i Psunjske čete.

⁶³⁷ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, Ur. br. 491/91, 30. 11. 1991., Novska. Zapovijed.

spomenuto ranije, aktivna borbena djelovanja su dogovorena i sa zapovjedništvom Operativne zone Bjelovar zbog pokretanja operacije *Papuk-91* 28. studenog 1991. godine na sjevernom dijelu zapadnoslavonske bojišnice.⁶³⁸

Hrvatske snage su 30. studenog 1991. godine pokušale pomaknuti crtu bojišnice na pravcu Medari – Mašić, no bez uspjeha. Srpska artiljerija je djelovala po položajima hrvatskih snaga na cijeloj novogradiškoj bojišnici, na što su hrvatske snage uzvraćale artiljerijskom vatrom.⁶³⁹ Artiljerijska razmjena vatre hrvatskih i srpskih snaga je nastavljena prvog dana prosinca 1991. godine, no crta bojišnice se nije pomicala. Na području Psunja hrvatske postrojbe su zarobile jednu „četničku grupu“, vjerojatno diverzante srpskih snaga.⁶⁴⁰ Artiljerijsko djelovanje postrojbi JNA po novogradiškom bojištu je nastavljeno 2. prosinca 1991. godine. Na području Bosne i Hercegovine uočeni su novi vatreni položaji srpske artiljerije; ukopane haubice na području sela Novo Selo, Brdača, Gornja Greda i Čaire, a na području sela Gornja Dolina uočeni su tenkovi. S tog područja gađana su sela sjeverno od rijeke Save, u novogradiškoj općini, Bodovaljci i Vrbje.⁶⁴¹

Trećeg prosinca 1991. godine, tri dana nakon što je zapovjedništvo 121. brigade dobilo zapovijed za nastavak operacije *Orkan-91*, zapovjedništvo 121. brigade je izvijestilo zapovjedništvo Operativne zone Zagreb da nisu u mogućnosti realizirati „plan „Orkan““ zbog nedostatka artiljerijskog streljiva da taj zadatak u izvrše potpunosti. Uz to, zapovjedništvo 121. brigade je tražilo zapovjedništvo Operativne zone Zagreb da se postrojbe koje dolaze na novogradiško bojište prethodno provedu kroz obuku u trajanju od 5 do 7 dana „s težištem na taktičkoj obuci i ustrojavanju jedinica po svim vojničkim principima i načelima“.⁶⁴² Ovo se vjerojatno odnosilo na zagrebačke brigade koje su prvo morale proći obuku na novogradiškom bojištu, da bi se nakon toga raspoređivale na položaje. Osim toga, kod postrojbi 1. bojne 6. brigade problema je bilo jer su pripadnici bojne očekivali smjenu nakon 7 do 10 dana boravka na bojištu, što im je reklo zapovjedništvo brigade da ih motivira za odlazak na bojište. Zbog toga je zapovjedništvo brigade obavijestilo zapovjedništvo 121. brigade da ne garantira izvršenje

⁶³⁸ V. supra, str. 119-120.

⁶³⁹ SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. brigada, br. 34/91, 30. 11. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.

⁶⁴⁰ SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. brigada, br. 35/91, 1. 12. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.

⁶⁴¹ SVA MORH, 121. br.: OSH, 121. brigada, br. 36/91, 2. 12. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.

⁶⁴² SVA MORH, 121. br.: VP 2143, Broj: 2-12/91-2, 3. 12. 1991., Nova Gradiška. Zapovjedništvu 3. OZ Zagreb.

borbenog zadatka ove postrojbe nakon 1. prosinca 1991. godine, te je tražilo zamjenu za istu.⁶⁴³ Prema jednom dokumentu od 9. prosinca 1991. godine može se pretpostaviti da je taj problem riješen, te da su postrojbe 6. brigade, odnosno tada već promijenjenog naziva u 149. brigadu, uspjele organizirati smjene svakih pet dana.⁶⁴⁴

Treba spomenuti i da je početkom prosinca 1991. godine Glavni stožer Hrvatske vojske htio povući pripadnike 108. brigade s novogradiškog bojišta, smatrajući da ih mogu zamijeniti postrojbe 99. brigade s obzirom da su se već 20 dana nalazile na bojišnici. To na kraju ipak nije realizirano, tako da je 108. brigada s postrojbama jačine jedne bojne i glavninom topništvu do kraja operacije *Orkan-91* djelovala na novogradiškom bojištu.⁶⁴⁵ Ostankom 108. brigade sigurno je bilo zadovoljno zapovjedništvo 121. brigade koje je u dokumentu od 9. prosinca 1991. godine napomenulo da bi bilo dobro da „Novogradiške i Brodske jedinice ostanu zajedno“ jer „da nije bilo Slavonsko Brodskih jedinica, pitanje je gdje bi danas bila linija fronte“. Uz to je napomenuto da postrojbe tih brigada imaju zajedničku artiljeriju „koja je uigrana i djeluje po zapovjedi i potrebi svih brigada zajedno“, a i kadrovska pomoć iz 108. brigade, zbog nedostatka časnika, je bila značajna za zapovjedništvo novogradiškog bojišta.⁶⁴⁶

Kako očito nije riješen problem nedostatka artiljerijskog streljiva hrvatskih postrojbi na novogradiškoj bojišnici, hrvatske snage idućih dana nisu napadno djelovale. Nasuprot toga, aktivno su djelovale postrojbe JNA koje su na više pravaca prema hrvatskim snagama vršile napade. U dva sata u noći 4. prosinca 1991. godine postrojbe JNA pokrenule su tenkovsko – pješački napad, potpomognut minobacačima, iz Medara na hrvatske položaje u Mašiću, no napad su hrvatske snage odbile. U jutarnjim satima srpske snage su pokrenule pješački napad na Cerničku Šagovinu, no i taj napad su hrvatske snage odbile. Srpske snage su napad pokušale izvršiti i preko rijeke Save na sela Savski Bok i Mačkovac, no i taj napad su hrvatske snage odbile, te uništile jedan tenk JNA koji se nalazio na nasipu rijeke Save na bosanskoj strani. U tim borbama hrvatske postrojbe su imale jednog poginulog pripadnika i dva ranjena vojnika.⁶⁴⁷ Idućih dana 5. i 6. prosinca 1991. godine srpske snage su nastavile s artiljerijskim djelovanjem po

⁶⁴³ SVA MORH, 121. br.: Zapovjedništvo 1/6 br. TO Trešnjevka, 28. 11. 1991., Cernička Šagovina. Izvješće o stanju 1. bataljuna 6. brigade TO Trešnjevka i zahtjev za zamjenu.

⁶⁴⁴ SVA MORH, ZOGP: 121. brigada, 9. 12. 1991., Nova Gradiška. Obilazak zapovjedništva 121. br., 108. br. i 99. br. HV.

⁶⁴⁵ D. MARIJAN, *Graničari*, 128-129.

⁶⁴⁶ SVA MORH, ZOGP: 121. brigada, 9. 12. 1991., Nova Gradiška. Obilazak zapovjedništva 121. br., 108. br. i 99. br. HV.

⁶⁴⁷ SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. brigada, br. 38/91, 4. 12. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.

hrvatskim položajima i Novoj Gradiški, na što su hrvatske snage uzvraćale vatru po uočenim ciljevima, no pomaka crte bojišnice nije bilo.⁶⁴⁸

Hrvatske snage su početkom prosinca 1991. godine od „zarobljenih četnika iz diverzantske skupine“ dobile podatke da srpske snage namjeravaju iz šireg područja sela Šnjegavić i Golobrdac, u koordinaciji sa srpskim snagama iz Mašićke Šagovine, zauzeti selo Cernik, što bi ugrozilo Novu Gradišku iz pravca sjevera.⁶⁴⁹ Da bi se to spriječilo 5. prosinca 1991. godine postrojbe 3. bojne 121. brigade dobile su zadatak da zaposjednu uzvišenje Strmac, put i potok Javorovicu i Veljinu glavu (kota 704), te da postave zasjedu kod prvog i drugog mosta, vjerojatnu na potoku Javorovici, i na šumskoj raskrsnici putova Strmac – Podvrško za Šumetlicu. Zadatak hrvatskih postrojbi je bio da kontroliraju to područje i budu spremne za odbijanje napada srpskih snaga iz pravca Šnjegavića, Golobrdca, Cikota i Šumetlice.⁶⁵⁰

Zapovjedništvo Operativne grupe Posavina izdalo je podređenim postrojbama 6. prosinca 1991. godine zapovijed za napadna djelovanja pod operativnim brojem 5. U dijelu koji se odnosi na postrojbe na novogradiškom bojištu u zapovijedi su uglavnom ponovljene zamisli iz zapovijedi za napadna djelovanja pod operativnim brojem 4 od 23. studenog 1991. godine. Prema tome je i dalje težište djelovanja postrojbi na novogradiškom bojištu bilo na pravcu Mašićka Šagovina – Širinci – Trnakovac u cilju presijecanja komunikacije Okučani – Lipik, djelujući usklađeno s pripadnicima 1. brigade na novljanskom bojištu. U ovu zapovijed je jedino dodano da diverzanti imaju zadatak onesposobiti most na kanalu Strug. Spremnost za napad je bila dogovorena za 9. prosinac 1991. godine u 18 sati.⁶⁵¹

Uz već uobičajeno artiljerijsko djelovanje srpskih snaga na novogradiškom bojištu i uzvraćanje hrvatskih snaga na isto, dana 7. prosinca 1991. godine srpske snage su izvele tenkovsko - pješački napad na pravcu Donji Bogičevci – Gorice, koji su hrvatske snage odbile, pri čemu su, prema podacima hrvatskih snaga, postrojbama JNA uništile dva tenka M-84 i jedan kamion streljiva.⁶⁵² Artiljerijsko djelovanje srpskih snaga po hrvatskim položajima nastavljeno je i 8. prosinca 1991. godine, no pokreta pješačkih snaga nije bilo.⁶⁵³

⁶⁴⁸ SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. brigada, br. 39/91, 5. 12. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.

⁶⁴⁹ R. STIPČIĆ, *Napokon smo krenuli...*, 78.

⁶⁵⁰ SVA MORH, 121. br.: OSH, 121. brigada, 5. 12. 1991., Nova Gradiška. Zapovijed za 3. bataljon 121. brigade.

⁶⁵¹ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, Ur. br. 444/91, 6. 12. 1991., Novska. Zapovijed za napadna djelovanja OP br. 5.

⁶⁵² SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. brigada, br. 40/91, 6. 12. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.; SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. brigada, br. 41/91, 7. 12. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.

⁶⁵³ SVA MORH, 121. br.: OSH, 121. brigade, Broj: 43/91, 8. 12. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.

U to vrijeme je vjerojatno izvršena smjena postrojbi 149. brigade, pa je 1. bojnu zamijenila 3. bojna trešnjevačke brigade. Dana 7. prosinca 1991. godine 3. bojna 149. brigade je dobila zapovijed da zaposjedne područje kota 207 - Mašičko brdo — Međuvode – Žežnica, sa zadatkom da brani to područje iz pravca sela Trnava, uz aktivno izviđanje položaja srpskih snaga i uništavanje njihovih vatrenih otpornih točaka. Smjenu su pripadnici 149. brigade vršili u okviru postrojbe, a za smještaj postrojbi su određena sela Cernik i Šumetlica. Postrojbama u Šumetlici zadatak je bio da vrše kontrolu tog područja i osiguravaju siguran prolazak Hrvatske vojske kroz selo.⁶⁵⁴ Desno od položaja postrojbi 149. brigade zadatak za zaposjedanje položaja su dobile postrojbe 2. bojne 121. brigade. Toj postrojbi područje za obranu je određeno na liniji „paraslica“ (uključujući i barikadu) – Krčevine – Cernička Šagovina, sa zadatkom obrane pravca Mašička Šagovina – Cernička Šagovina, te aktivno izviđanje položaja srpskih snaga i uništavanje otpornih točaka srpskih snaga.⁶⁵⁵

Zadnjeg dana prve etape operacije *Orkan-91* 9. prosinca 1991. godine hrvatske postrojbe na novogradiškom bojištu su nakon artiljerijske pripreme krenule u pješački napad na pravcu Gorice – Donji Bogičevci. Napad hrvatskih snaga je odbijen žestokom vatrom srpskih snaga, te upotrebom oklopništva i zrakoplova JNA, nakon čega su se hrvatske postrojbe vratile na početne položaje. Prema podacima hrvatskih snaga srpskim postrojbama je uništen jedan oklopni transporter, jedno strojničko gnijezdo i veći broj žive sile. Hrvatske snage su imale dva poginula vojnika, te dva teže i pet lakše ranjenih pripadnika.⁶⁵⁶

Iako je napad hrvatskih postrojbi na novogradiškom bojištu, prema zapovijedi Operativne grupe Posavina od 6. prosinca 1991. godine, trebao ići pravcem Mašička Šagovina – Širinci – Trnakovac, zapovjednik 121. brigade je imao drugačije mišljenje. Zapovjednik 121. brigade Josip Mikšić je na referiranju zapovjednika 121., 108. i 99. brigade zapovjedniku Operativne grupe Posavina Rudiju Stipčiću u Novoj Gradiškoj 9. prosinca 1991. godine sugerirao da se u napadnim djelovanjima hrvatskih snaga na novogradiškoj bojišnici prvo razriješi pravac Visoka Greda – Gorice – Donji Bogičevci. Smatrao je da bi se na tom pravcu mogla probiti obrana srpskih snaga, čime bi se primorale srpske snage da se izvlače u selo Dragalić i autocestom u dubinu. Kao bitan

⁶⁵⁴ SVA MORH, 121. br.: OSH, 121. brigada, Broj: /91, 7. 12. 1991., Nova Gradiška. Zapovjedništvu 3/149. brigada.

⁶⁵⁵ SVA MORH, 121. br.: OSH, 121. brigada, Broj: /91, 7. 12. 1991., Nova Gradiška. Zapovjedništvu 2/121. brigade.

⁶⁵⁶ SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. brigada, br. 44/91, 9. 12. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.

razlog za odabir tog pravca za napad zapovjednik 121. brigade je napomenuo da se na tom pravcu nalazi 3. satnija 3. bojne 3. brigade ZNG-a.⁶⁵⁷

Prema detaljnom pojašnjenju zapovjednika 121. brigade hrvatske snage su napad na pravcu Cernička Šagovina – Mašička Šagovina – Širinci pokušale više puta, no bez uspjeha. Nakon toga pokušavalo se ići pravcem Cernička Šagovina – Kajtažovac – Jezera – tt 209, no na tom pravcu su srpske snage izvele bočni udar tenkovima i oklopnim transporterima iz pravca Smrtića i odbile taj napad. U tom napadu je utvrđeno da srpske snage u području Gajevi, južno od Mašičke Šagovine, imaju jake utvrđene snage. Kad se krenulo južno od toga pravca smjerom Mašić – Medari – Trnava, hrvatske snage su imale znatan uspjeh. Na tom pravcu crta bojišnice je pomaknuta preko 2000 metara i došlo se na početak Medara, gdje su napadna djelovanja zaustavljena i „teško je postići uspjeh i pomicanje linije fronte“. Na liniji Mašička Šagovina – Dragalić srpske snage su bile jako utvrđene i jedini uspjeh hrvatskih snaga na tom dijelu bojišnice je bio pojedinačno uništavanje oklopnih sredstava i otpornih točaka (bunkera i strojničkih gnijezda) srpskih snaga. Pravac Visoka Greda – Gorice – Donji Bogićevci ide kosom na kojoj je selo Gorice. Lijevo od sela Gorice je zemljište bilo pod vodom, a desno je tenkoprohodan teren, pokriven protuoklopnom vatrom srpskih snaga. Srpske snage su bile utvrđene na kraju sela Gorice. Na tom pravcu su hrvatske snage u napadima od 15. studenog 1991. godine uspjele doći s lijevog boka na 300 metara od srpskih snaga, no podizanje razine vode je primoralo hrvatske postrojbe na vraćanje u područje sela Gorice. Zapovjednik 121. brigade pukovnik Mikšić je smatrao da bi se napadom na tom pravcu mogli izvršiti planirani zadaci.⁶⁵⁸

Na releju Pšunj zapovjedništvo hrvatskih snaga je od prve polovice prosinca 1991. godine pojačalo osiguranje, pa su se tamo nalazile hrvatske postrojbe jačine dvije satnije. Te postrojbe su kontrolirale teritorij u okolini releja i pravac relej Pšunj – Dobra voda – Kik (tt 820) – Džankina livada – Muški bunar. Na toj liniji hrvatske snage su držale sve visove i kontrolirale međuprostor. Srpske snage na tom području bile su koncentrirane na liniji Fukinac – Ivanovac. Na južnom dijelu novogradiškog bojišta hrvatske snage su pokušavale zaustaviti dolazak novih snaga iz Bosanske Gradiške rušenjem i zaprečivanjem komunikacije. Djelovanje artiljerijskom vatrom

⁶⁵⁷ SVA MORH, ZOGP: 121. brigada, 9. 12. 1991., Nova Gradiška. Obilazak zapovjedništva 121. br., 108. br. i 99. br. HV. U citiranom dokumentu je nedvojbeno krivo navedeno da se na pravcu Visoka Greda – Gorice – Donji Bogićevci nalazi „1. četa 3. b. iz 1. br. „A“ Zagreb“ s obzirom da su postrojbe 1. brigade ZNG-a bile na novljanskom bojištu. I u svojoj knjizi zapovjednik 121. brigade navodi postrojbe koje su držale položaje u Goricama i jedinu postrojbu „A“ klasifikacije koju navodi je 3. satnija 3. bojne 3. brigade ZNG-a. J. MIKŠIĆ, *Do smrti i natrag*, 176.

⁶⁵⁸ SVA MORH, ZOGP: 121. brigada, 9. 12. 1991., Nova Gradiška. Obilazak zapovjedništva 121. br., 108. br. i 99. br. HV.

nije dalo rezultate, pa su tu zadaću dobili izviđači. Izviđači su dolazili čamcima neposredno blizu mosta na kanalu Strug, no nisu mogli prići i uništiti isti. Uz taj problem, hrvatskim postrojbama na novogradiškoj bojišnici je nedostajalo streljiva za minobacače, haubice, topove, tenkove, ručne bacače raketa, te pješačko naoružanje.⁶⁵⁹

Na kraju prve etape operacije *Orkan-91* na novogradiškom bojištu raspored hrvatskih postrojbi bio je sljedeći: u selu Gorice su se nalazile postrojbe 3. satnije 3. bojne 3. brigade ZNG-a i postrojbe 1. satnije 2. bojne 99. brigade; od autoceste do željezničke pruge nalazile su se postrojbe 1. bojne 121. brigade; od željezničke pruge do Medarskih vinograda nalazile su se postrojbe iz 1. satnije 1. bojne, 1. satnije 2. bojne, te 1. i 2. satnije 3. bojne 108. brigade; od Medarskih vinograda do 500 metara južno od tt 245 na Mašićkom brdu nalazile su se postrojbe 3. satnije 2. bojne 121. brigade; od tt 245 na Mašićkom brdu do Krčevina nalazile su se postrojbe 3. bojne 149. brigade; od kote 251 do Gradske kose (kota 542) nalazile su se postrojbe 1. satnije 2. bojne i 2. satnije 3. bojne 121. brigade. Uz rijeku Savu hrvatske postrojbe su bile raspoređene prema sljedećem: od sela Dolina do sela Mačkovac nalazile su se postrojbe 2. satnije 3. bojne 99. brigade; od sela Mačkovac do tt 91 nalazile su se postrojbe 1. satnije 3. bojne 99. brigade; od područja Bok mačkovački do područja Široki put u području sela Martinovci nalazile su se postrojbe 2. i 3. satnije 1. bojne 99. brigade; u selu Visoka Greda nalazile su se postrojbe 3. satnije 2. bojne 99. brigade. Cijelom dužinom crte bojišnice u selima su se nalazili i pripadnici Narodne zaštite.⁶⁶⁰

⁶⁵⁹ SVA MORH, ZOGP: 121. brigada, 9. 12. 1991., Nova Gradiška. Obilazak zapovjedništva 121. br., 108. br. i 99. br. HV.

⁶⁶⁰ SVA MORH, ZOGP: 121. brigada, 9. 12. 1991., Nova Gradiška. Obilazak zapovjedništva 121. br., 108. br. i 99. br. HV.

5.3. Druga etapa operacije *Orkan-91* (10. prosinac 1991. – 3. siječanj 1992.)

5.3.1. Odvijanje druge etape operacije *Orkan-91* na novljanskom bojištu

Još dok su hrvatske snage vodile borbe za Korita, prema zapovijedi Glavnog stožera Hrvatske vojske od 3. prosinca 1991. godine, zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je „moralo aktivirati borbeno sve raspoložive snage s ciljem presijecanja komunikacije Okučani – Lipik“. Sukladno tome zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je počelo pripremati drugu etapu operacije *Orkan-91*. Od planiranih pojačanja za nastavak operacije postrojbe 53. samostalnog bataljuna Dugo Selo 5. prosinca 1991. godine nisu bile spremne za dolazak na novljansko bojište.⁶⁶¹ Odmaranje je prekinuto postrojbama 8. brigade Samobor, koje su morale u roku od dva dana popuniti postrojbu naoružanjem i intendantskom opremom za 400 ljudi, te 8. prosinca 1991. godine stići na položaje u zapadnoj Slavoniji.⁶⁶² Kako zbog tehničkih razloga postrojbe samoborske brigade nisu tako brzo mogle doći na novljansko bojište, sa zapovjedništvom Operativne grupe Posavina je dogovoreno da brigada dođe u zapadnu Slavoniju 10. prosinca 1991. godine. U međuvremenu je 8. brigada Samobor preimenovana u 151. brigadu Hrvatske vojske.⁶⁶³

Dana 6. prosinca 1991. godine zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je izdalo zapovijed za napadna djelovanja pod operativnim brojem 5. Prema toj zapovijedi hrvatske snage trebale su produžiti napadno djelovanje pravcima Livađani – Donji Čaglić i Kričko brdo – selo Rajčići – selo Bijela Stijena, s ciljem presijecanja komunikacije Okučani – Lipik. Presijecanje navedene komunikacije na području Donjeg Čaglića i Bijele Stijene je trebalo izvesti snagama za udar u roku od dva do tri dana od pokretanja napada. U drugoj etapi napada trebalo je u trajanju od dva dana zaposjesti Jasenovac. Spremnost za napad je dogovorena za 9. prosinac 1991. godine u 18 sati.⁶⁶⁴

Postrojbe 1. brigade su imale zadatak napadati pravcima Donje Kričke – Kovačevac Čaglićki i Kričko brdo – Gornji Kovačevac – Rađenovci – Bijela Stijena, te brzo i energično

⁶⁶¹ SVA MORH, ZOGP: RH, GS HV, Klasa: 8/91-01/344, Ur.br.: 5120-21/22-91-1, 3. 12. 1991., Zagreb. Zapovijed.; SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 5. 12. 1991. godine.

⁶⁶² SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 322/91, 5. 12. 1991. godine. Izvješće.

⁶⁶³ J. RAGUŽ, *Ratni put 151. samoborske brigade HV*, 228-229. Samoborska 8. brigada TO je 13. studenog 1991. godine preimenovana u 151. brigadu Hrvatske vojske, no taj naziv je u uporabu ušao početkom prosinca 1991. godine.

⁶⁶⁴ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, Ur. br. 444/91, 6. 12. 1991., Novska. Zapovijed za napadna djelovanja OP br. 5.

izbiti na liniju Donji Čaglić – Bijela Stijena, gdje su trebale presjeći komunikaciju i prijeći u obranu. Postrojbe 151. brigade trebale su djelovati pravcima Kričko brdo – Rajčići – Milisavci – Benkovac – Cage i Kričko brdo – Gornji Kovačevac – Rađenovci – Bijela Stijena – Benkovac sa zadatkom da u zajedničkom djelovanju sa snagama 1. brigade razbiju srpske snage na pravcima napada i što prije izbiju na liniju Cage – Benkovac – Bijela Stijena, gdje su trebale zaposjesti pogodne položaje i prijeći u obranu. Postrojbe 117. brigade trebale su zajedno s postrojbama 56. samostalnog bataljuna djelovati pravcima Livađani – Kovačevac Čaglički, Livađani – Donja Subocka - Gornja Subocka – Donji Čaglić i Korita – Jagma – Dobrovac sa zadatkom da u zajedničkom djelovanju sa snagama 1. brigade razbiju srpske snage na pravcima djelovanja i izbiju na liniju Bjelanovac – Donji Čaglić – Dobrovac gdje su trebali posjesti pogodne položaje i prijeći u obranu.⁶⁶⁵

Postrojbe 125. brigade trebale su zajedno s postrojbama 53. samostalnog bataljuna i dijelovima 1. brigade upornom obranom spriječiti prodor srpskih snaga na pravcima Stari Grabovac – Novska i Jasenovac – Lipovljani, te aktivnim i diverzantskim djelovanjem nanositi srpskim snagama što veće gubitke u živoj sili i materijalno tehničkim sredstvima, a u skladu s napredovanjem 1. i 151. brigade pripremiti i organizirati napad na Jasenovac. Postrojbe 65. samostalnog bataljuna prema planu su trebale smijeniti postrojbe 1. brigade na položajima Novsko brdo – Tromeđa Paklenička – Tromeđa Jazavička – Kričko brdo, te upornom obranom zaposjednutog područja osigurati uvođenje postrojbi 1. brigade u napad i osigurati im desni bok. Uz to su trebale aktivno djelovati diverzantskim grupama na pravcima Novsko brdo – Voćarica, Kričko brdo – Jazavica i Kričko brdo – Roždanik. Za pričuvu postrojbama Operativne grupe Posavina bila je zadužena 2. bojna 153. brigade Velika Gorica koja je bila smještena na području sela Međurić sa zadatkom da interventno djeluje na pravcima selo Piljenice – selo Kraljeva Velika – selo Trebež – selo Plesmo i selo Lipovljani – selo Stara Subocka – selo Sigetac Novski, te ojačava snage za napad na Jasenovac. U zapovijedi je kao pričuva Operativne grupe Posavina naveden i 59. samostalni bataljun Sveti Ivan Zelina, no ta postrojba 1991. godine nije došla u zapadnu Slavoniju. Za podršku napada bila je zadužena Artiljerijska grupa Operativne grupe Posavina, dok su postrojbe 117. i 125. brigade imale i podršku vlastite artiljerije. Na novogradiškom pravcu hrvatske postrojbe su trebale djelovati u skladu sa snagama 1. brigade, te

⁶⁶⁵ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, Ur. br. 444/91, 6. 12. 1991., Novska. Zapovijed za napadna djelovanja OP br. 5.

razbiti srpske snage na pravcu Mašićka Šagovina – Širinci – Trnakovac i presjeći komunikaciju Okučani – Lipik.⁶⁶⁶

U izvršenje navedene zapovijedi hrvatske postrojbe krenule su u jutarnjim satima 10. prosinca 1991. godine. Pripadnici 1. brigade ZNG-a napadali su pravcem Gornje Kričke - Čardak (kota 319) – Kovačevac Čaglički. Zajedno s pripadnicima 1. brigade u napad su išli izviđači 2. mješovitog protuoklopnog artiljerijskog puka iz Križevaca, kako bi navodili vatru artiljerijskim postrojbama Operativne grupe Posavina i djelovali protuoklopnim navođenim raketama *Maljutkama* po srpskim postrojbama. Pripadnici 1. brigade napadali su s tri satnije od kojih je jedna bila zadužena da na području Ostojinog brda zauzme najpogodnije pozicije i spriječi pomoć srpskim snagama u Kovačevcu Čagličkom iz pravca Bjelanovca. Druge dvije satnije 1. brigade bile su zadužene za napadno djelovanje prema Kovačevcu Čagličkom, jedna prema južnom dijelu sela, a druga prema sredini sela. Jedna postrojba 1. brigade je djelovala na području sela Rajčići. Pred sam početak napada jedan vod 1. brigade, koji je bio raspoređen u satniji koja je djelovala na središnji dio sela, odlučio se na povlačenje zbog loših vremenskih uvjeta, te umora i straha. Ostale postrojbe 1. brigade krenule su u napad na Kovačevac Čaglički. Nakon upornih napada hrvatske postrojbe bile su prisiljene na povlačenje uslijed jakog otpora srpskih snaga tenkovima, artiljerijom i pješačkim naoružanjem. U povlačenju prema Gornjim Kričkama oko 15 sati na području Čardaka (tt 319) izviđači križevačke artiljerijske postrojbe i nekoliko pripadnika 1. brigade naišli su na zasjedu srpskih snaga pri čemu je ubijeno šest izviđača križevačke postrojbe i dva pripadnika 1. brigade, dok su se trojica ranjenih hrvatskih vojnika izvukla. U povlačenju su poginula još dva pripadnika 1. brigade.⁶⁶⁷

Na pravcu od Gornje i Donje Subocke prema Donjem Čagliću borbena su djelovale postrojbe 117. brigade. Napad je pokrenut u 10,40 sati iz Gornje i Donje Subocke preko tt 244 prema Donjem Čagliću. Hrvatske snage uspjele su zaposjesti područje Jezera (tt 244), kilometar zapadno od Donjeg Čaglića, no dalje od toga nisu mogle zbog jakog djelovanja srpskih snaga pješačkom, tenkovskom i artiljerijskom vatrom iz Donjeg Čaglića, te artiljerijskom vatrom srpskih snaga iz Gornjeg Čaglića i Gornjih Bukovčana. Postrojbe 117. brigade su u tim borbama, koje su trajale do 17 sati, imale dva poginula pripadnika i pet ranjenih. Pripadnici brigade su se

⁶⁶⁶ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, Ur. br. 444/91, 6. 12. 1991., Novska. Zapovijed za napadna djelovanja OP br. 5.

⁶⁶⁷ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 10. 12. 1991. godine.; SVA MORH, ZOGP: Operativni dnevnik OG Posavina za dan 10. 12. 1991., Novska.; R. DRAGOVIĆ – KLEK, *Deset godina poslije*, 197-199., 222.; B. ŠTUBELJ i ostali, *Križevačke ratne postrojbe u Domovinskom ratu 1991.-1995.*, 119-120.

žalili na umor, jer brigada nije imala pričuvu i ukupno je brojala u tom trenutku 530 ljudi na novljanskom bojištu. Umor se počeo javljati i kod pripadnika 1. brigade ZNG-a, no za postrojbe 1. brigade je odlučeno da trebaju nastaviti sljedeći dan borbena djelovanja, zajedno s pripadnicima 151. brigade, prema Kovačevcu Čaglićkom, Rajčićima i Donjem Čagliću.⁶⁶⁸

Iako su srpske snage posljednjih nekoliko dana bile prisiljene na povlačenje, dio snaga koji se povlačio iz oslobođenih Korita, Jagme, te Gornje i Donje Subocke ostao je u Donjem Čagliću, gdje su čvrsto držale obranu tog sela sa srpskim snagama koje su se već nalazile tamo. U Donjem Čagliću su se sigurno nalazile postrojbe 122. lake pješake brigade JNA koje su, prema navodima u jednom srpskom vojnom listu, tog 10. prosinca 1991. godine uspjele u kontranapadu zauzeti Donju Subocku, što je nesumnjivo napisano kako bi se uljepšao ratni put te postrojbe.⁶⁶⁹ Nakon borbenih djelovanja toga dana crta bojišnice išla je linijom Drenov Bok – Bročice – Novska – Stari Grabovac – Novsko brdo – Kričko brda – Donji Dragojevci (kota 257) – Drakulić brdo (tt 328) – Čardak (tt 319) – Kovačevac Čaglički (isključno) – Jezera (tt 244) – Jagma.⁶⁷⁰

Usporedno s napadnim djelovanjima hrvatskih snaga prema komunikaciji Okučani – Lipik, novo pridošle postrojbe Operativne grupe Posavina su se 10. prosinca 1991. godine raspoređivale po položajima. Postrojbe 151. brigade zaposjele su sljedeće položaje: 1. bojna raspoređena je u Donje i Gornje Kričke, Popovac i Brezovac; 2. bojna i pionirski vod raspoređeni su u Novi Grabovac, Kozarice i motel Trokut; 3. bojna raspoređena je u Lovsku; postrojbe protuzračne obrane raspoređene su u Bair; postrojbe mješovite protuoklopne artiljerijske bitnice i izviđački vod u Kozarice; te zapovjedništvo brigade i pristožerne postrojbe u zaseok Torovi.⁶⁷¹ Postrojbe 65. samostalnog bataljuna su istog dana završile sa zaposjedanjem položaja na području Novskog i Kričkog brda na potezu Crkvište (tt 330) – Tromeda Paklenička – Tromeda Jazavička – Zmajevac (tt 467) – Kučerina (tt 437). Po zaposjedanju položaja postrojbe 65. samostalnog bataljuna je dočekalo djelovanje artiljerije srpskih snaga iz pravca Voćarica, a napad je izvela i izviđačka grupa srpskih snaga, koja je uz gubitke natjerana na povlačenje, pri čemu su tri pripadnika hrvatskih snaga ranjena.⁶⁷²

⁶⁶⁸ SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 327/91, 10. 12. 1991. godine. Izvješće.; SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 10. 12. 1991. godine.

⁶⁶⁹ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 10. 12. 1991. godine.; Bogdan RISTIĆ, „Uzorna na ratištu“, *Krajiški vojnik*, lipanj 1994. godine.

⁶⁷⁰ SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 327/91, 10. 12. 1991. godine. Izvješće.

⁶⁷¹ J. RAGUŽ, *Ratni put 151. samoborske brigade HV*, 233.

⁶⁷² *Otok Ivanić u ratu – Monografija 65. bataljuna*, 118-121.; SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 10. 12. 1991. godine.

Srpske snage su već sljedećeg dana 11. prosinca 1991. godine uzvratile jakim protunapadom prema Donjoj Subockoj. Napadu na Donju Subocku je prethodio pješački napad srpskih snaga u noći s 10. na 11. prosinac 1991. godine s područja Jasenovca na Drenov Bok, uz djelovanje artiljerije JNA po Bročicama, Starom Grabovcu i Novskoj, no napad su hrvatske snage odbile. Djelovanje postrojbi JNA prema Donjoj Subockoj je započelo u 3 sata u noći kada su srpske snage višecijevnim bacačem raketa gađale raskrižje Livađani – Subocka. Pješački i tenkovski napad postrojbi JNA i lokalnih pobunjenika na Donju Subocku počeo je oko 11,45 sati nakon trideset minutnog djelovanja srpske artiljerije po Livađanima, te Gornjoj i Donjoj Subockoj. Srpske postrojbe su napadale iz pravca Donjeg Čaglića i Kovačevca Čagličkog. Zbog jakog napada srpskih postrojbi zapovjedništvo hrvatskih snaga je izdalo zapovijed da postrojbe 56. samostalnog bataljuna iz Jagme pojačaju obranu u Gornjoj Subockoj, a iskusne postrojbe 117. brigade iz pričuve da pojačaju obranu u Donjoj Subockoj. Iz Jagme su u Gornju i Donju Subocku kao ojačanje poslani i tenkovi 1. brigade. U pomoć hrvatskim postrojbama je poslan i višecijevni bacač raketa koji je djelovalo po Donjem Čagliću. Jedan tenk srpskih snaga došao je do mosta na rijeci Subocki (kota 174) na istočnom kraju Donje Subocke, no napad srpskih snaga je zaustavljen i iste su odbačene prema Donjem Čagliću. U borbama na tom pravcu poginula je pripadnica oklopno mehanizirane bojne 1. brigade.⁶⁷³ Postrojbe 2. bojne i diverzantskog voda 117. brigade, koje su bile glavne snage u odbijanju protuudara srpskih snaga na Donju i Gornju Subocku, imale su tri ranjena pripadnika.⁶⁷⁴

Zapovjednik 117. brigade je istog dana predložio zapovjedništvu Operativne grupe Posavina da se borbene postrojbe brigade zbog fizičke i psihičke izmorenosti pošalju na odmor, te da se izvrši popuna brigade jer je u dvije bojne brigade bilo ukupno 520 ljudi. Taj prijedlog je prihvaćen, pa su postrojbe 117. brigade dobile tri dana odmora, u što nije uračunat odlazak na odmor i povratak s istog. Zadatak da se sljedećeg dana, 12. prosinca 1991. godine, zamijene s postrojbama 117. brigade dobile su postrojbe 151. brigade Samobor, koje su trebale zaposjesti položaje u Brezovcu, Livađanima, Gornjoj i Donjoj Subockoj, Koritima i Trokutu.⁶⁷⁵

⁶⁷³ SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 328/91, 11. 12. 1991. Izvješće.; SVA MORH, ZOGP: Operativni dnevnik OG Posavina za dan 11. 12. 1991., Novska.; SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 11. 12. 1991. godine.

⁶⁷⁴ SVA MORH, ZOGP: Spisak ranjenih i poginulih vojnika, dočasnika i časnika HV za 11. 12. 1991. godine.; SVA MORH, ZOGP: RH, Zap. 117. brigade, Br. 27/91, 11. 12. 1991., Torovi. Izvješće.

⁶⁷⁵ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 11. 12. 1991. godine. Načelnik stožera Operativne grupe Posavina Rozarijo Rozga u svojoj studiji navodi da su tog dana u borbama na tom pravcu poginula dva pripadnika 117. brigade i tri pripadnika 1. brigade, no to je nedvojbeno greška i ti se poginuli odnose na borbe od dana ranije ili na borbe u Rajčićima istog dana, osim jednog poginulog iz 1. brigade. R. ROZGA, *Povijest djelovanja Operativne*

Istog dana, 11. prosinca 1991. godine, hrvatske postrojbe jačine ojačane satnije krenule su u jutarnjim satima s Kričkog brda u zaposjedanje pet kilometara udaljenog sela Rajčići. U napad su išli pripadnici 2., 4. i 6. bojne, te specijalne postrojbe iz 1. brigade, pripadnici izviđačko diverzantske grupe OG Posavina sastavljeni od pripadnika Hrvatskih obrambenih snaga iz Kutine i Popovače, te vjerojatno manji broj diverzanta iz 117. brigade. Za podršku su hrvatske snage imale jedan tenk T-55 1. brigade ZNG-a. Hrvatske postrojbe uspjele su ući u selo Rajčići, no nakon jakog protuudara srpskih snaga hrvatske snage bile su prisiljene na povlačenje. U tim borbama hrvatske snage imale su gubitak od pet poginulih pripadnika 1. brigade i jednog poginulog pripadnika HOS-a, te desetak ranjenih. U napadu je uništen i tenk T-55 1. brigade ZNG-a, pri čemu su trojica pripadnika postrojbe ranjena. Hrvatske snage su se uspjele izvući iz poluobruča srpskih snaga na položaje na Kričkom brdu.⁶⁷⁶

Ujutro 12. prosinca 1991. godine završena je smjena postrojbi 117. brigade s postrojbama 151. brigade. Pripadnici 117. brigade povukli su se iz Gornje i Donje Subocke ranije nego su došli pripadnici 151. brigade, no zaposjedanje je uspješno izvršeno uz pomoć pripadnika 1. brigade i 56. samostalnog bataljuna. Na položajima 151. brigade u Kričkama i Donjoj Subockoj nalazile su se i manje snage 1. brigade ZNG-a. Problemi za hrvatske snage su nastali zbog jakog djelovanja artiljerije srpskih snaga po položajima hrvatskih snaga, a uz to je izveden i pješачki napad srpskih postrojbi iz pravca Donjeg Čaglića na Donju Subocku, koji su hrvatske snage odbile i pri tome zarobile zapovjednika bataljuna 2. partizanske brigade TO BiH. Nakon odbijanja napada srpskih postrojbi djelovanje artiljerije JNA po hrvatskim položajima se još više pojačalo. Novo pridošle postrojbe 151. brigade, uslijed jakog djelovanja srpske artiljerije, u poslijepodnevnim satima napustile su položaje u Donjoj i Gornjoj Subockoj, no nakon urgiranja zapovjedništva brigade i pojačavanja položaja u Donjoj Subockoj s vodom iz 1. brigade, pripadnici 151. brigade su se vratili na položaje. Uz ove probleme zapovjedništvo Operativne

grupe Posavina 9. X. 1991. – 10. VII. 1992., 8. O vremenu i mjestu stradanja pripadnika hrvatskih postrojbi vidi u *Poginuli hrvatski branitelji u Domovinskom ratu 1991.-1995. na novljanskom zapadnoslavonskom ratištu*, 7-58., 97.-102.

⁶⁷⁶ SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 328/91, 11. 12. 1991. godine. Izvješće.; SVA MORH, ZOGP: Spisak ranjenih i poginulih vojnika, dočasnika i časnika HV za 11. 12. 1991. godine; SVA MORH, ZOGP: VP br. 2147 Novska, Obrazac za poginule pripadnike pričuvnog sastava OS RH, 31. 12. 1991.; *1. gardijska brigada Hrvatske vojske – Tigrovi*, 202-204.; *Poginuli hrvatski branitelji u Domovinskom ratu 1991.-1995. na novljanskom zapadnoslavonskom ratištu*, 10, 19, 26, 40, 82.; Nenad IVANKOVIĆ, *Ratnik*, Zagreb 2001., 93-97.; Snježana PAVIĆ, „Iako ranjen Gotovina je nastavio voditi branitelje iz neprijateljskog poluobruča“, *Jutarnji list*, 13. 12. 2005. godine. Dostupno na URL <http://www.jutarnji.hr/iako-ranjen-gotovina-je-nastavio-voditi-branitelje-iz-neprijateljskog-poluobruca/7634/>, preuzeto 7. 10. 2013. godine.

grupe Posavina je i dalje imalo manjak artiljerijskog streljiva, pa se uzvratanje vatre srpskim snagama moralo racionalizirati.⁶⁷⁷

Artiljerija i zrakoplovstvo Jugoslavenske narodne armije nastavilo je djelovati po hrvatskim snagama 13. prosinca 1991. godine. Od tog djelovanja hrvatske snage su imale jednog poginulog i 16 ranjenih pripadnika. Zapovjedništvo Operativne grupe Posavina tražilo je nadređeno zapovjedništvo da se zbog nedostatka ljudstva ubrza dolazak 53., 51. i 59. samostalnog bataljuna s obzirom da su prema planu od 4. prosinca 1991. planirani za upotrebu na novljanskom bojištu.⁶⁷⁸ Zapovjednik 53. samostalnog bataljuna potvrdio je dolazak postrojbe na novljansko bojište 14. i 15. prosinca 1991. godine, no prije toga zapovjedništvo Operativne zone Zagreb je trebalo izdati zapovijed da se postrojbe 53. samostalnog bataljuna oslobode obaveze držanja straže u vojarni u Prečkom i blokade vojarne u Dugom Selu.⁶⁷⁹ Uz to, bataljun je raspolagao samo sa 100 komada streljačkog oružja, a nedostajalo je i 260 uniformi.⁶⁸⁰

Sljedećeg dana, 14. prosinca 1991. godine, nastavljeni su artiljerijski napadi postrojbi JNA i domaćih pobunjenika po hrvatskim snagama, no pomaka crte bojišnice nije bilo. Pješачki napad srpske postrojbe su izvele iz pravca Rajčića na položaje 65. samostalnog bataljuna na Kričkom brdu, no napad je odbijen, a srpske postrojbe su ostavile nakon povlačenja jednog poginulog pripadnika paravojnih postrojbi. Problem zapovjedništvu Operativne grupe Posavina je i dalje bio nedostatak artiljerijskog streljiva i nedolazak planiranih postrojbi na novljansko bojište.⁶⁸¹ Od pojačanja je došlo samo odjeljenje protuzrakoplovnog sustava *Strela-2M* iz 53. samostalnog bataljuna koje je pridodano postrojbama 125. brigade.⁶⁸² Postrojbe 151. brigade utvrdile su obranu u selima Donja i Gornja Subocka, te Donje i Gornje Kričke i ostvarile su spoj s postrojbama 56. samostalnog bataljuna u Jagmi i postrojbama 65. samostalnog bataljuna na Kričkom brdu.⁶⁸³ Istog dana, 14. prosinca 1991. godine, zapovjedništvo Operativne zone Zagreb

⁶⁷⁷ SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 329/91, 12. 12. 1991. Izvješće.; SVA MORH, ZOGP: ZOGP, Ur.br. 330/91, 13. 12. 1991. Izvješće.; SVA MORH, ZOGP: Zap. 151. br. HV, Dnevno izvješće od 12. 12. 1991., Torovi.; SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 12. 12. 1991. godine.; J. RAGUŽ, *Ratni put 151. samoborske brigade HV*, 242-243. Zapovjednik Operativne grupe Posavina u svojoj knjizi navodi da su tog dana, 12. 12. 1991. godine, srpske postrojbe iz Donjeg Čaglića napale Donju Subocku s osam tenkova, no podatak o napadu oklopništva u dokumentima nisam našao. R. STIPČIĆ, *Napokon smo krenuli...*, 84.

⁶⁷⁸ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Ur.br. 330/91, 13. 12. 1991. godine. Izvješće.

⁶⁷⁹ SVA MORH, ZOGP: Operativni dnevnik OG Posavina za dan 13. 12. 1991., Novska.

⁶⁸⁰ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 13. 12. 1991. godine.

⁶⁸¹ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Ur.br. 331/91, 14. 12. 1991. godine. Izvješće.; *Otok Ivanić u ratu – Monografija 65. bataljuna*, 120-121.

⁶⁸² SVA MORH, ZOGP: 125. br., Operativno dnevno izvješće od 14. 12. 1991., Lipovljani.

⁶⁸³ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 14. 12. 1991. godine.

izdalo je zapovijed zapovjedniku 153. brigade HV Velika Gorica da 2. bojnu 153. brigade popuni po formaciji i podredi zapovjedništvu Operativne grupe Posavine 15. prosinca 1991. godine, a po prijemu zadatka da ista dođe 16. prosinca 1991. godine u zonu odgovornosti Operativne grupe Posavina.⁶⁸⁴

Pomicanja crte bojišnice nije bilo ni 15. prosinca 1991. godine. Srpske snage nastavile su djelovati artiljerijom po hrvatskim snagama, na što su hrvatske snage uzvraćale po uočenim ciljevima.⁶⁸⁵ Na južnom djelu novljanskog bojišta obrambeni položaji 125. brigade su oslabljeni zbog niskih temperatura. Naime, led je onesposobio pojedine mine u minskim poljima ispred obrambenih položaja 125. brigade, tako da su postrojbe brigade morale postaviti nove mine. Uz to, na području kanala Velikog Struga od sela Plesmo do sela Bročice napravio se čvrsti sloj leda u dužini od 12 kilometara bojišnice, tako da je postojala opasnost od ubacivanja izviđačko diverzantskih grupa srpskih postrojbi na područje pod kontrolom hrvatskih snaga.⁶⁸⁶ Zbog velike hladnoće bilo je problema i s tenkovima koji su se morali paliti svakih sat vremena, kako ne bi došlo do smrzavanja istih.⁶⁸⁷

Dana 16. prosinca 1991. godine na novljansko bojište došle su postrojbe 2. bojne 153. brigade. Bojna je brojala 340 ljudi i u sastavu je imala tri satnije, prateći vod s bestrzajnim topom i ručnim bacačima, vod minobacača 82 mm, pozadinski vod i odjeljenje veze. Zadatak 2 bojne 153. brigade je bio, prema zapovijedi Operativne grupe Posavina od 6. prosinca 1991. godine, da se nalazi u pričuvi postrojbama Operativne grupe Posavina na području selo Piljenice – selo Banova Jaruga – selo Ilova s mogućnošću da intervenira na pravcu selo Piljenice – selo Kraljeva Velika – selo Trebež - selo Plesmo i vodi protudesantnu borbu u području selo Lipovljani – selo Stara Subocka – selo Sigetac Novski, te ojačava snage za napad na Jasenovac. Jedna satnija velikogoričke bojne dobila je zadatak da ide na obuku u Nastavni centar Lipovica.⁶⁸⁸ Svježe

⁶⁸⁴ SVA MORH, ZOGP: RH, ZOZZ, Klasa: 800-01/91-04, Ur. br. 5120-04/91-1269, 14. 12. 1991., Zagreb. Zapovijed.

⁶⁸⁵ SVA MORH, ZOGP: Operativni dnevnik OG Posavina za dan 15. 12. 1991., Novska.

⁶⁸⁶ SVA MORH, ZOGP: 125. br., Operativno dnevno izvješće od 15. 12. 1991., Lipovljani.; SVA MORH, ZOGP: Zap. 125. br., Dnevno operativno izvješće od 15. 12. 1991. godine.

⁶⁸⁷ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 16. 12. 1991. godine.

⁶⁸⁸ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 15. 12. 1991. godine.; SVA MORH, ZOGP: Operativni dnevnik OG Posavina za dan 16. 12. 1991., Novska.; SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, Ur. br. 444/91, 6. 12. 1991., Novska. Zapovijed za napadna djelovanja OP br. 5.; Aleksandar BOŽIĆ, Damir GORŠETA, *153. velikogorička brigada HV*, Velika Gorica 2002., 236-238.

snage na novljansko bojište došle su i iz Koprivnice. Zapovjedništvo 117. brigade vršilo je zamjenu 2. haubičke bitnice s 1. haubičkom bitnicom 117. brigade.⁶⁸⁹

Uz već uobičajenu razmjenu artiljerijske vatre srpskih i hrvatskih postrojbi 16. prosinca 1991. godine, srpske snage su djelovale s više izviđačko diverzantskih grupa prema položajima 65. samostalnog bataljuna na Tromeđi Pakleničkoj i Kričkom brdu, pri čemu su ranjena dva pripadnika 65. samostalnog bataljuna. Postrojbe 1. brigade ZNG-a dobile su zadatak od zapovjedništva Operativne grupe Posavina da se pripremaju za daljnja napadna djelovanja prema Rajčićima i Kovačevcu Čagličkom.⁶⁹⁰

Sljedećeg dana, 17. prosinca 1991. godine, Artiljerijska grupa Operativne grupe Posavina je ojačana s tri višecijevna bacača raketa 128 mm *Oganj* zbog potpore napadnih djelovanja hrvatskih snaga prema ciljevima u Donjem Čagliču i Bijeloj Stijeni.⁶⁹¹ Od naoružanja u Operativnu grupu Posavina došlo je i 100 automatskih pušaka s nešto streljiva i 10 strojica. To je trebalo rasporediti u postrojbe 125. brigade, koja je bila popunjena 63% s automatskim puškama, postrojbe 56. samostalnog bataljuna, koji je bio popunjen 38% s automatskim puškama, i postrojbe 65. samostalnog bataljuna, koji je bio popunjen 36% s automatskim puškama. Nedostatak streljiva i dalje je bio veliki problem zapovjedništvu Operativne grupe Posavina. Postrojbe 151. brigade su zbog toga bile onemogućene uzvraćati na artiljerijske provokacije srpskih snaga po Gornjoj i Donjoj Subockoj, te Kričkama. Uz streljivo nedostajalo je i ljudstvo. Na novljansko bojište vratio se dio postrojbi 117. brigade, koje su razmještene u sela Jamarice i Lovsku, dok je zapovjedno mjesto bilo u selu Krivaja. Od ukupno 320 ljudi koliko je došlo većina je bila iz logistike, dok je za borbu bilo 120 ljudi.⁶⁹² Razlog tome je bio slab odaziv vojnika nakon kratkotrajnog odmora.⁶⁹³ Taj broj je kasnije narastao na oko 580 ljudi, i od toga je 220 vojnika bilo raspoređeno u sastavu pješачke bojne, dok su ostali bili raspoređeni u protuzračnoj obrani, artiljeriji, inženjeriji, te drugim službama unutar brigade.⁶⁹⁴

⁶⁸⁹ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, 117. brigada ZNG „R“, Broj: 99-52/91, 16. 12. 1991., Koprivnica. Dnevno izvješće za dan 16. 12. 1991. godine.

⁶⁹⁰ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 16. 12. 1991. godine.; SVA MORH, ZOGP: RH, Općina Ivanić Grad, 65. sam. bat. ZNG, Komanda, Br. 676-01/91, 16. 12. 1991., Novska. Izvješće.

⁶⁹¹ B. ŠTUBELJ i ostali, *Križevačke ratne postrojbe u Domovinskom ratu 1991.-1995.*, 123.

⁶⁹² SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 17. 12. 1991. Kut. 5.

⁶⁹³ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, 117. brigada ZNG „R“, Broj: 99-53/91, 17. 12. 1991., Koprivnica. Dnevno izvješće za dan 17. 12. 1991. godine.

⁶⁹⁴ SVA MORH, ZOGP: MO, VP 2139, Zapovjedništvo 117. br., 29. 12. 1991., Jamarice. Izvješće o stanju i popuni 117. brigade. Prijemni pečat ZOGP, Ur.br. 572/91, 29. 12. 1991. godine.

Srpske postrojbe su također ojačavale svoje snage. Prema informacijama kojima je raspolagalo zapovjedništvo Operativne grupe Posavina iz Bosanske Gradiške je 17. prosinca 1991. godine preko Okučana za selo Benkovac upućena kolona JNA sastava 8 tenkova, 4 oklopna transportera, 18 kamiona i 6 autobusa.⁶⁹⁵ Prema hrvatskim obavještajnim podacima dio kolone je upućen da pojača 5. partizansku brigadu TO BiH u Omanovcu.⁶⁹⁶ Zapovjedništvo Operativne grupe Posavina imalo je „tri konkretne potvrde“ o dovođenju novih postrojbi srpskih snaga, s namjerom da 20. prosinca 1991. godine krenu u ofanzivu.⁶⁹⁷ Sredinom prosinca 1991. godine je i Štab 5. korpusa JNA premješten iz Banja Luke u Staru Gradišku radi učinkovitijeg zapovjedanja srpskim postrojbama na zapadnoslavonskom bojištu.⁶⁹⁸

Istog dana, 17. prosinca 1991. godine, nije bilo nekih većih borbenih djelovanja na novljanskom bojištu. Hrvatskim postrojbama su i dalje probleme zadavale diverzantske grupe srpskih snaga koje su djelovale na području obrane 65. samostalnog bataljuna. Do toga je dolazilo jer nije bila zatvorena crta bojišnice od Kričkog brda do Gornjih Krički, kuda su srpski diverzanti ulazili na područje pod kontrolom hrvatskih snaga. Zbog toga je zapovjedništvo Operativne grupe Posavina tražilo da se hitno uspostavi spoj sa 151. brigadom do Kričkih brda.⁶⁹⁹ To su idućeg dana, 18. prosinca 1991. godine, pokušale zatvoriti postrojbe 151. brigade iz pravca Gornjih Krički, te uspostaviti kontakt s pripadnicima 65. samostalnog bataljuna na Kričkom brdu. No, tijekom zaposjedanja položaja od Gornjih Krički do Kričkog brda na tri četvrtine puta došlo je do otvaranja pješačke vatre od strane pripadnika srpskih snaga po pripadnicima 151. brigade, pa su se pripadnici samoborske brigade povukli na novo uspostavljene položaje iznad Gornjih Krički, vjerojatno na vrhove južno od sela.⁷⁰⁰

U jutarnjim satima 18. prosinca 1991. godine srpske snage su pokrenule napad iz Kovačevca Čagličkog na Gornje Kričke. Napad je trajao od 7,30 sati do 13,30 sati i hrvatske snage su ga uspjele odbiti. Uz pješački napad, po hrvatskim snagama na novljanskom bojištu od Jagme do Drenovog Boka djelovala je artiljerija JNA, pri čemu je u Gornjim Kričkama poginuo

⁶⁹⁵ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, Br. 425/91, 17. 12. 1991., Novska. Obavještajna informacija.

⁶⁹⁶ SVA MORH, ZOGP: Obavještajni dnevnik ZOGP od 26. 10. 1991. do 5. 7. 1992. godine.

⁶⁹⁷ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 17. 12. 1991. godine.

⁶⁹⁸ MKSJ, Predmet IT-00-39-T (Suđenje Momčilu Krajišniku): Ewan Brown, „Vojna situacija u Bosanskoj Krajini – 1992.“, 27. 11. 2002. godine, 60.

⁶⁹⁹ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 17. 12. 1991. Kut. 5.

⁷⁰⁰ SVA MORH, ZOGP: Zap. 151. br. HV, Dnevno izvješće od 18. 12. 1991., Torovi.; SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 18. 12. 1991. godine.

jedan pripadnik 151. brigade. Na artiljerijske napade hrvatske snage su odgovorile jakom artiljerijskom vatrom po položajima srpskih snaga.⁷⁰¹

Usporedno s obrambenim djelovanjima hrvatskih snaga zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je nastavilo s pripremama postrojbi za planirana napadna djelovanja.⁷⁰² Zapovjednici iz 117. brigade izviđali su područje razmještaja postrojbi u Gornjim i Donjim Kričkama.⁷⁰³ U zonu odgovornosti 125. brigade došlo je zapovjedništvo i prateći vodovi, te 1. satnija 53. samostalnog bataljuna Dugo Selo. U idućih nekoliko dana došao je cijeli bataljun na to područje i pridodan je 125. brigadi.⁷⁰⁴ Istog dana, 18. prosinca 1991. godine, zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je podređenim postrojbama izdalo Zapovijed za napadna djelovanja pod operativnim brojem 6. Zapovijed je uglavnom bila istog sadržaja kao i zapovijed za napad Operativne grupe Posavina od 6. prosinca 1991. godine. Kao glavni pravci napada ostali su pravci Livađani – Donji Čaglić i Kričko brdo – selo Rajčići – selo Bijela Stijena, u cilju presijecanja komunikacije Okučani – Lipik, a na novogradiškom bojištu je pravac napada trebao ići sjeverno od sela Trnava prema selu Ratkovac. Presijecanje komunikacije Okučani – Lipik trebalo je izvršiti u prvoj etapi napada u trajanju od dva do tri dana, dok je u drugoj etapi u trajanju od dva dana trebalo osloboditi Jasenovac. Spremnost za napad je dogovorena za 19. prosinac 1991. godine.⁷⁰⁵

Prva brigada ZNG-a dobila je zadatak da napada pravcima Donje Kričke – Kovačevac Čaglićki i Kričko brdo – Gornji Kovačevac – Rađenovci – Bijela Stijena. Postrojbe 117. brigade trebale su napadati pravcima Kričko brdo – selo Rajčići – selo Milisavci – selo Benkovac – selo Cage i Kričko brdo – selo Gornji Kovačevac – selo Rađenovci – selo Bijela Stijena – selo Benkovac i djelovati sukladno s pripadnicima 1. brigade. U zapovijedi je navedeno da zajedno s postrojbama 117. brigade djeluje i 59. samostalni bataljun, no ta postrojba, kako je već spomenuto ranije, nije 1991. godine došla u zapadnu Slavoniju. Postrojbe 151. brigade dobile su zadatak da zajedno s postrojbama 56. samostalnog bataljuna i u sukladnom djelovanju s postrojbama 1. brigade djeluju pravcima Donja Subocka – Kovačevac Čaglićki, Donja Subocka – Gornja Subocka – Donji Čaglić i Jagma – Donji Čaglić. Zadatak postrojbi 125. brigade, zajedno s

⁷⁰¹ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Ur.br. 335/91 od 18. 12. 1991. godine. Izvješće.; J. RAGUŽ, *Ratni put 151. samoborske brigade HV*, 238.

⁷⁰² SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Ur.br. 335/91 od 18. 12. 1991. godine. Izvješće.

⁷⁰³ SVA MORH, ZOGP: RH, Zap. 117. brigade, Br. 8/91, 19. 12. 1991., Lipovljani. Dnevno izvješće.

⁷⁰⁴ 53. samostalni bataljun *Zbora narodne garde Dugo Selo*, (redakcijski kolegij Nikola Tominac i ostali), Dugo Selo 1997., 77-79.

⁷⁰⁵ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, Ur. br. 445/91, 18. 12. 1991., Novska. Zapovijed za napadna djelovanja OP br. 6.

postrojbama 53. samostalnog bataljuna i dijelovima 1. brigade, je bio da od Starog Grabovca do Drenovog Boka organiziraju upornu obranu, te u skladu s napredovanjem postrojbi 1. i 151. brigade pripreme i organiziraju oslobađanje Jasenovca. Postrojbe 65. samostalnog bataljuna trebale su na području Novsko brdo – Kričko brdo osiguravati desni bok postrojbama 1. brigade u napadu. Postrojbe 2. bojne 153. brigade bile su pričuva postrojbama Operativne grupe Posavina na području selo Međurić – selo Banova Jaruga – selo Ilova, dok su postrojbe 51. samostalnog bataljuna trebale formirati drugi operativni položaj na području Nova Subocka – Stara Subocka – Lipovljani. Postrojbama na novogradiškom bojištu zadatak je i dalje bio napadno djelovanje na pravcu Mašićka Šagovina – Širinci – Trnakovac, u cilju presijecanja komunikacije Okučani – Lipik.⁷⁰⁶

Za ojačanje hrvatskih snaga u planiranom napadu, 18. prosinca 1991. godine u zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je u izviđanje došlo zapovjedništvo 51. samostalnog bataljuna Vrbovec. Postrojba je bila bez ratnog iskustva i trebala je do kraja izvršiti popunu, te nakon toga proći doobuku. Procijenjeno je da će postrojba biti popunjena s 90% ljudstva od 540 pripadnika koliko ih treba biti po formaciji. Dolazak postrojbi je planiran za 21. prosinac 1991. godine. Od prisutnih postrojbi na novljanskom bojištu problema je bilo s postrojbama 117. brigade jer su samo 172 pripadnika brigade bila u borbenom sastavu, dok su ostali pripadnici bili iz pozadinskih ili pratećih postrojbi. Zbog manjka ljudstva zapovjedništvo Operativne grupe Posavina nije znalo kako će se postrojbe 117. brigade uklopiti u planirana napadna djelovanja.⁷⁰⁷

Srpske snage nastavile su 19. prosinca 1991. godine intenzivno dovoditi svježe snage iz pravca Bosanske Gradiške na pravce Okučani – Novska i Okučani – Lipik. Prema informacijama zapovjedništva Operativne grupe Posavina novo pridošle srpske snage bile su jačine jedne motorizirane bojne i tenkovske satnije. Uz dovlačenje ojačanja srpska artiljerija je cijeli dan djelovala po položajima hrvatskih snaga, u čemu su im se pridružili i zrakoplovi JNA, na što su hrvatske snage uzvratile artiljerijskim djelovanjem. Pješački napad srpske postrojbe su izvele iz Kovačevca Čagillćkog prema Gornjim Kričkama, no crta bojišnice nije pomaknuta. Uz obrambena djelovanja, hrvatske snage su utvrđivale položaje i pripremale se za daljnja napadna djelovanja.⁷⁰⁸ Zapovjedništvo Operativne grupe Posavina dalo je zadatak podređenim

⁷⁰⁶ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, Ur. br. 445/91, 18. 12. 1991., Novska. Zapovijed za napadna djelovanja OP br. 6.

⁷⁰⁷ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 18. 12. 1991. godine.

⁷⁰⁸ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Ur.br. 336/91, 19. 12. 1991. godine. Izvješće.

postrojbama da intenzivno izviđaju srpske položaje, dok su postrojbe 1. brigade trebale izviđati do dolaska pojačanja, nakon čega su trebale krenuti u napad. U dokumentu nije navedeno kada pojačanja trebaju stići.⁷⁰⁹

Sljedećeg dana, 20. prosinca 1991. godine, nastavljeno je djelovanje srpske artiljerije i zrakoplova JNA po položajima hrvatskih snaga na novljanskom bojištu. U tim granatiranjima hrvatske snage su imale četiri poginula pripadnika i desetak ranjenih.⁷¹⁰ O razmjeru napada postrojbi JNA najbolje govori rečenica predstavnika 125. brigade na referiranju postrojbi u zapovjedništvu Operativne grupa Posavina da „nema skoro dijela linije fronte na koji od jučer nije djelovala neprijateljska artiljerija“. Predstavnici 151. brigade i 56. samostalnog bataljuna žalili su se na spomenutom referiranju da zbog nedostatka artiljerijskog streljiva ne mogu uzvratiti srpskim snagama.⁷¹¹ No ipak, Artiljerijska grupa Operativne grupe Posavina uzvratila je srpskim snagama u skladu sa svojim mogućnostima.⁷¹²

Na položaje u Gornjim i Donjim Kričkama, tokom jutra 20. prosinca 1991. godine, došle su postrojbe 117. brigade, jačine 170 ljudi, koje su smijenile pripadnike 151. brigade.⁷¹³ Uz te odmorene snage, zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je planiralo da u Gornju i Donju Subocku dođe jedna bojna i tri tenka 1. brigade na pravcu prema Donjem Čagliću. Postrojbe 151. brigade i 56. samostalnog bataljuna trebale su biti spremne za napad ili obranu tog pravca. Za sljedeći dan, 21. prosinac 1991. godine, je planirano u zapovjedništvu OG Posavina da 1. bojna 1. brigade krene na Rajčiče, no uz napomenu da prije toga treba analizirati i dogovoriti djelovanje postrojbi.⁷¹⁴

Iako napad hrvatskih snaga nije pokrenut 21. prosinca 1991. godine, toga dana su hrvatske postrojbe vršile nasilna izviđanja prema srpskim položajima i pripremale se za napadna djelovanja. U tome ih je ometalo već uobičajeno djelovanje srpske artiljerije duž cijelog novljanskog bojišta, što je jako iscrpljivalo ljudstvo hrvatskih postrojbi koje su se nalazile na prvoj crti bojišnice. Pripadnici 1. brigade ZNG-a nasilno su izviđali na pravcu Kričko brdo – Rajčiči. Prema izvješću zapovjedništva Operativne grupe Posavina, na tom pravcu srpskim snagama nanesen su znatni gubici, te su iste potisnute na drugu liniju rovova istočno od sela

⁷⁰⁹ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 19. 12. 1991. godine.

⁷¹⁰ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Ur.br. 337/91, 20. 12. 1991. godine. Izvješće.; SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Ur.br. 338/91, 20. 12. 1991. godine. Izvješće.

⁷¹¹ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 20. 12. 1991. godine.

⁷¹² B. ŠTUBELJ i ostali, *Križevačke ratne postrojbe u Domovinskom ratu 1991.-1995.*, 123.

⁷¹³ SVA MORH, ZOGP: RH, Zap. 117. brigade, Br. 11/91, 20. 12. 1991., Lipovljani. Izvješće.

⁷¹⁴ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 20. 12. 1991. godine.

Rajčići. O potiskivanju srpskih snaga u selu Rajčići 21. prosinca 1991. godine nisam našao podatak u nijednom drugom izvoru. Na pravcu Donja Subocka – Donji Čaglić postrojbe 1. brigade su pri nasilnom izviđanju razbile srpske snage jačine voda na području raskrižja putova Donja Subocka – Donji Čaglić i Gornje Kričke – Donji Čaglić, koje su se zbog toga morale povući. U toj akciji hrvatske postrojbe su prijavile da su uništile jedan kamion srpskih snaga s granatama, minama i drugim streljivom, te zaplijenile jednu haubicu 105 mm, bestrajni top sa 16 granata, dva minobacača 60 mm s 48 mina, 15 ručnih bacača raketa *Zolja* i 8.900 komada pješačkog streljiva.⁷¹⁵

Zapovjedništvo Operativne grupe Posavina 21. prosinca 1991. godine je završavalo s pripremama za nastavak operacije *Orkan-91*. U jutarnjim satima tog dana na novljansko bojište stigla su četiri višecijevna bacača raketa, od kojih je jedan otišao za Operativnu zonu Bjelovar, no s planom da se navečer istog dana vrati u Operativnu grupu Posavina, kako bi sva novopristigla oruđa mogla podržati napad hrvatskih snaga planiran za 22. prosinac 1991. godine. Uz nova oruđa, za nastavak operacije hrvatskim postrojbama je osigurano 60 granata 120 mm, 300 granata 122 mm i 120 granata 120 mm. Napad je planiran na srpske snage u Donjem Čagliću, Kovačevcu Čaglićkom i Rajčićima, prema Zapovijedi za napad Operativne grupe Posavina od 18. prosinca 1991. godine.⁷¹⁶

Na zapadnoslavonsko bojište ojačanja su dovlačile i srpske snage. Prema podacima Glavnog stožera Hrvatske vojske srpske snage su 21. prosinca 1991. godine iz pravca Bosanske Gradiške prema Okučanima i dalje prema prvoj crti bojišnice dovele postrojbu jačine 36 tenkova M-84, 28 tenkova T-55, 20 topova i 800 ljudi.⁷¹⁷ Pretpostavljeno je da je dio tih snaga raspoređen i oko komunikacije Pakrac – Požega, prema kojoj su postrojbe Operativne zone Bjelovar potiskivale srpske snage sa šireg papučkog područja.⁷¹⁸ Informaciju o pojačanju srpskih snaga u zoni odgovornosti Operativne grupe Posavina potvrdio je rezervist JNA koji je zarobljen dan kasnije na području Donjeg Čaglića. Prema njegovim tvrdnjama, on je 20. prosinca 1991. godine na silu mobiliziran u Sarajevu. U svom iskazu hrvatskim snagama je izjavio da se u Donjem

⁷¹⁵ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Ur.br. 340/91, 21. 12. 1991. godine. Izvješće. SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Ur.br. 339/91, 21. 12. 1991. godine. Dopunsko izvješće.; SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 21. 12. 1991. godine.; J. RAGUŽ, *Ratni put 151. samoborske brigade HV*, 250.

⁷¹⁶ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 21. 12. 1991. godine.; R. STIPČIĆ, *Napokon smo krenuli...*, 84.

⁷¹⁷ SVA MORH, ZOGP: RH, MO, Glavni stožer [HV], klasa: 833-05/91-03/38, ur. br.: 5120-22/30-91-1. Obaveštajna informacija.

⁷¹⁸ SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjedništvo obrane općine Daruvar, Op. br. 192/91, 22. 12. 1991., Daruvar. Dnevno izvješće.

Čagliću nalazi bataljun rezervista JNA uglavnom iz Bosanskog Petrovca, Prijedora, Sanskog Mosta i Sarajeva, dok su posade tenkova sastavljene od aktivnih vojnika Jugoslavenske narodne armije. Uz dva tenka i borbena vozila pješništva u Donjem Čagliću, tokom noći s 21. na 22. prosinac 1991. godine, kao pojačanje srpskim snagama je došlo još 6 tenkova Jugoslavenske narodne armije. Uz ta saznanja, čuo je i da se u Donjem Čagliću nalazi oko 20 dobrovoljaca s četničkim obilježjima i oko 20 „specijalaca s beretkama“, te da su česti sukobi između „rezervista i četnika“.⁷¹⁹

Hrvatske postrojbe su ujutro 22. prosinca 1991. godine nastavile operaciju *Orkan-91*. Na pravcu Donja Subocka – Donji Čaglić planirano je za napad 127 pripadnika 3. bojne 1. brigade. Lijevo od te postrojbe trebalo je djelovati 120 pripadnika 151. brigade i 60 pripadnika 56. samostalnog bataljuna, dok je desno od 3. bojne 1. brigade planirano 180 pripadnika 1. bojne 1. brigade za djelovanje prema Kovačevcu Čaglićkom. U napadu je sudjelovalo vjerojatno upola manje vojnika, s obzirom da je prema svjedočenju zapovjednika 1. satnije 1. bojne 1. brigade Ratka Dragovića-Kleka iz 1. bojne u napadu sudjelovalo samo 80 vojnika, dok je oko 40 pripadnika iste postrojbe ostalo na položajima. Za napad na selo Rajčiče bilo je planirano 170 pripadnika iz 6. bojne 1. brigade i 190 pripadnika iz 3. bojne 1. brigade, no i taj broj je u napadu vjerojatno bio manji.⁷²⁰ Za pravac prema Rajčičima kod postrojbi koje su napadale došlo je do izmjena jer su prema izvorima na tom pravcu napada djelovale postrojbe 2. bojne 1. brigade.⁷²¹ Može se pretpostaviti da su na tom pravcu djelovali i pripadnici 6. bojne 1. brigade.⁷²²

Napad je počeo u 8 sati djelovanjem artiljerije hrvatskih snaga na Rajčiče, Donji Čaglić i Kovačevac Čaglićki. Srpske postrojbe su po položajima hrvatskih snaga na novljanskom bojištu djelovale artiljerijom još od noći na 22. prosinac 1991. godina, tako da su na djelovanje hrvatskih snaga samo pojačale artiljerijsku vatru. Poslije artiljerijske pripreme, vatra hrvatskih postrojbi prebačena je na ciljeve srpskih snaga u dubini, nakon čega je počeo pješачki napad hrvatskih snaga.⁷²³ Srpske snage bile su iznenađene djelovanjem višecijevnih bacača raketa hrvatskih

⁷¹⁹ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, Obavještajno izvješće od 22. 12. 1991., Novska.

⁷²⁰ SVA MORH, ZOGP: Karta - Plan napada na s. D. Čaglić i s. Rajčiče od 22. 12. 1991. godine.; R. DRAGOVIĆ-KLEK, *Deset godina poslije*, 223-224.

⁷²¹ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 22. 12. 1991. godine.

⁷²² SVA MORH, ZOGP: Spisak ranjenih i poginulih vojnika, dočasnika i časnika HV za 22. 12. 1991. godine.

⁷²³ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Ur.br. 341/91, 22. 12. 1991. godine. Izvješće.; SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Ur.br. 342/91, 23. 12. 1991. godine. Izvješće.; R. DRAGOVIĆ-KLEK, *Deset godina poslije*, 223-224.

snaga, te su srpske postrojbe iz Donjeg Čaglića javile nadređenom zapovjedništvu „da im je dosta teško“.⁷²⁴

Postrojbe 3. bojne 1. brigade, potpomognute s 18 pripadnika Samostalne dragovoljačke čete 100. brigade, krenule su prema Donjem Čagliću iz dva pravca. Dio pripadnika 3. bojne je napadao preko kote 244 prema središtu sela, dok je dio postrojbe, ojačan s tri tenka i jednim borbenim vozilom pješastva, išao cestom Donja Subocka – Donji Čaglić.⁷²⁵ Prednji kraj hrvatskih postrojbi uspio je ući u južni dio Donjeg Čaglića, nakon čega su srpske postrojbe izvele jak protunapad s osam tenkovima i pješačkim snagama. Protunapad srpskih snaga je zaustavljen, pri čemu je, prema navodima hrvatskih snaga, srpskim snagama uništen jedan tenk M-84 i jedan tenk T-55. No i hrvatske snage su pretrpjele značajne gubitke. Uništen im je jedan tenk T-55, dok je jedan tenk oštećen. Nakon što je sanitet, sastavljen od pripadnika 151. brigade i liječnice Samostalne dragovoljačke čete 100. brigade, izvukao ranjene pripadnike 1. brigade iz Donjeg Čaglića ista se povukla pod pritiskom srpskih snaga iz sela. Protunapad srpskih snaga na komunikaciji Donji Čaglić – Donja Subocka je trajao do oko 22,40 sati, a zaustavljen je jakim artiljerijskom vatrom hrvatskih snaga i pješačkom vatrom pričuvnih postrojbi. Ljudski gubici 1. brigade na tom pravcu su bili 3 poginula pripadnika i 17 ranjenih vojnika. Postrojbe 151. brigade su imale jednog poginulog i više ranjenih vojnika, koji su stradali od djelovanja srpske artiljerije u Livadanima. Prema procijeni zapovjedništva Operativne grupe Posavina srpskim snagama je neutralizirano 20-30 vojnika, trojica pripadnika su im zarobljena, te su im zaplijenjena dva bestrzajna topa.⁷²⁶

Lijevo od pravca napada pripadnika 1. brigade u napad su krenule manje postrojbe 56. samostalnog bataljuna, koje su došle do prvih položaja srpskih snaga u Donjem Čagliću. No nakon što je prema njima otvorena vatra iz pravca hrvatskih položaja, a ni jedna druga postrojba na tom smjeru nije krenula u napad, isti su se povukli na početne položaje. U tom napadu jedan pripadnik 56. samostalnog bataljuna je ranjen.⁷²⁷ Na tom pravcu u napad su trebale krenuti i

⁷²⁴ SVA MORH, 1. gbr: ZNG 1A brigada, 22. 12. 1991. Izvješće.

⁷²⁵ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 22. 12. 1991. godine.; R. D. DEVLIC i „ŠTRASERI“, *Didaskalije*, 75.; *Bilten* Udruge dragovoljaca Domovinskog rata „Štraseri“, Zagreb 2010.

⁷²⁶ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Ur.br. 341/91, 22. 12. 1991. godine. Izvješće.; SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Ur.br. 342/91, 23. 12. 1991. godine. Izvješće.; SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 22. 12. 1991. godine.; J. RAGUŽ, *Ratni put 151. samoborske brigade HV*, 253-255.

⁷²⁷ SVA MORH, ZOGP: Zap. 56. sam. bat. ZNG, Br. 256/91, 22. 12. 1991., Kutina.; SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 22. 12. 1991. godine.

postrojbe 151. brigade, no, kako je navedeno u ratnom dnevniku 151. brigade, „zbog slabe koordinacije akcije“ iste nisu bile upotrijebljene u napadu.⁷²⁸

Desno od pravca napada 3. bojne 1. brigade u napad su krenuli pripadnici 1. bojne 1. brigade. U napad su išli iz pravca Gornjih Krički, preko brda Čardak (tt 319), odakle su iz tri smjera napali srpske snage u selu Kovačevac Čaglički. Uslijed jakog otpora srpskih snaga u Kovačevcu Čaglićkom, koje su ojačane za vrijeme borbi, i napada srpskih postrojbi iz smjera Bjelanovca, te djelovanja srpske artiljerije pripadnici hrvatskih snaga su se povukli na početne položaje. Na tom pravcu napada pripadnici 1. brigade imali su jednog poginulog i pet ranjenih pripadnika, dok je srpskim snagama neutraliziran veći broj vojnika, te im je uništeno jedno borbeno vozilo pješništva.⁷²⁹

Na pravcu prema Rajčićima pripadnici 1. brigade uspjeli su blokirati srpske snage u selu, te očistiti i zaposjesti južni dio sela do raskrižja. No, zbog jakog otpora srpskih snaga iz sjevernog dijela sela i s brda Čardačić (tt 427), te jake artiljerijske i tenkovske vatre srpskih snaga iz pravca sela Milisavci, Rađenovci, Rajić i Donji Čaglić u sumrak su hrvatske postrojbe počele s izvlačenjem. Srpskim snagama u Rajčićima je uništeno jedno borbeno vozilo pješništva i više strojničkih gnijezda.⁷³⁰ Postrojbe 2. bojne 1. brigade imale su 2 ranjena pripadnika, a postrojbe 6. bojne 1. brigade imale su jednog ranjenog pripadnika.⁷³¹ Na tom dijelu bojišta, na području Pujić, u eksploziji rakete na lakom raketnom lanseru 128 mm smrtno je stradao jedan pripadnik 125. brigade, a drugi je ranjen.⁷³²

Na južnom dijelu novljanskog bojišta 22. prosinca 1991. godine zadatak da se pripremi napad na Jasenovac dobio je zapovjednik 125. brigade, te je za isti napravljena skica. Pripremane su splavi i drugi potreban materijal za forsiranje kanala Veliki Strug. No dok su se hrvatske snage pripremale za napadna djelovanja, postrojbe Jugoslavenske narodne armije su oko 12,20 sati pokrenule tenkovski napad, uz pomoć artiljerije, s područja Jasenovca na hrvatske položaje u

⁷²⁸ Citat iz Ratnog dnevnika 151. brigade za dan 22. 12. 1991. godine vidi u: J. RAGUŽ, *Ratni put 151. samoborske brigade HV*, 253.

⁷²⁹ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 22. 12. 1991. godine.; R. DRAGOVIĆ-KLEK, *Deset godine poslije*, 223-230.

⁷³⁰ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Ur.br. 341/91, 22. 12. 1991. godine. Izvješće.; SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Ur.br. 342/91, 23. 12. 1991. godine. Izvješće.

⁷³¹ SVA MORH, ZOGP: Spisak ranjenih i poginulih vojnika, dočasnika i časnika HV za 22. 12. 1991. godine.

⁷³² SVA MORH, ZOGP: VP br. 2147 Novska, Podaci za poginule gardiste.; B. ŠTUBELJ i ostali, *Križevačke ratne postrojbe u Domovinskom ratu 1991.-1995.*, 124.

Drenovom Boku i prema crpnoj stanici u Drenovom Boku. Napad srpskih snaga je zaustavljen jakim artiljerijskom vatrom hrvatskih postrojbi.⁷³³

Ukupni ljudski gubici hrvatskih snaga u borbenim djelovanjima 22. prosinca 1991. godine na novljanskom bojištu bili su 6 poginulih i 34 ranjena vojnika.⁷³⁴ Crta bojišnice je ostala nepromijenjena i išla je linijom Drenov Bok – Bročice – šuma Sisvete – Crkvište (tt 330) – Novsko brdo – Kričko brdo – Gornje Kričke – rijeka Subocka – Donja Subocka – Gornja Subocka – Jagma. Za nastavak borbenih djelovanja hrvatskim snagama je bila neophodna hitna popuna artiljerijskim streljivom, te minobacačkim minama svih kalibara. Zbog toga je zapovjedništvo Artiljerijske grupe OG Posavina obavijestilo zapovjedništvo Operativne grupe Posavina da uopće ne traže djelovanje artiljerije ako nije osigurano motrenje ciljeva.⁷³⁵ Uz te probleme, kod dijela postrojbi na novljanskom bojištu došlo je do iscrpljenosti i tražili su zamjenu i odmor. Unatoč tome zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je odlučilo da se sljedećeg dana nastavi s izviđanjem i djelovanjem postrojbi.⁷³⁶ Od svježih snaga na novljanskom bojištu s razmještanjem su završile postrojbe 51. samostalnog bataljuna koje su se smjestile na položaje u Novoj i Staroj Subockoj, te u Lipovljanima, tako da nisu zamijenile neku iscrpljenu hrvatsku postrojbu, već su raspoređene na drugoj liniji novljanskog bojišta. Brojno stanje 51. samostalnog bataljuna je bilo 473 vojnika.⁷³⁷

U rano jutro 23. prosinca 1991. godine hrvatske snage su nastavile s aktivnim djelovanjem prema Donjem Čagliću i Rajčićima, no pomaka crte bojišnice nije bilo. U tome ih je sprječavalo jako artiljerijsko djelovanje postrojbi Jugoslavenske narodne armije. Hrvatske snage su imale problema u napadu i zbog guste magle, što je otežavalo kretanje postrojbi i međusobni kontakt, te organizaciju vatrenog djelovanja. Problema je bilo i zbog nedovoljne mogućnosti djelovanja artiljerije hrvatskih snaga za podršku napada jer postrojbe Operativne grupe Posavina

⁷³³ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Ur.br. 341/91, 22. 12. 1991. godine. Izvješće.; SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Ur.br. 342/91, 23. 12. 1991. godine. Izvješće.

⁷³⁴ R. ROZGA, *Povijest djelovanja Operativne grupe Posavina 9. X. 1991. – 10. VII. 1992.*, 9. U citiranom djelu je navedeno 7 poginulih pripadnika hrvatskih snaga, jer je vjerojatno poginulima u borbi pridodan jedan hrvatski vojnik koji je tog dana poginuo u prometnoj nesreći. Vidi u: *Poginuli hrvatski branitelji u Domovinskom ratu 1991.-1995. na novljanskom zapadnoslavonskom ratištu*, 47.

⁷³⁵ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Ur.br. 341/91, 22. 12. 1991. godine. Izvješće.; SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Ur.br. 342/91, 23. 12. 1991. godine. Izvješće.; SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 22. 12. 1991. godine.;

⁷³⁶ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 22. 12. 1991. godine; SVA MORH, ZOGP: Zap. 151. br. HV, Dnevno izvješće od 22. 12. 1991., Torovi.

⁷³⁷ SVA MORH, ZOGP: RH, HV, 51. sam. bat. HV, Klasa: 800-01/91-01/30, Urbroj: 2192-91-15, Nova Subocka, 22. 12. 1991. Dnevni izvještaj.

uopće nisu imale mine za minobacače 60, 82 i 120 mm, a granata za haubice i topove je bilo u vrlo malim količinama. Uz to, zbog tehničke neispravnosti ni višecijevni bacač raketa nije bio u funkciji. Srpske snage su tijekom dana dovele nove pješačke i oklopne snage i utvrdile svoje položaje u Donjem Čagliću, Bijeloj Stijeni i Rađenovcima.⁷³⁸

Manja smjena hrvatskih postrojbi na novljanskom bojištu izvršena je 23. prosinca 1991. godine. S područja Novskog i Kričkog brda postrojbe 65. samostalnog bataljuna su otišle na odmor, a na njihove položaje su razmještene postrojbe 2. bojne 153. brigade.⁷³⁹ Na odmor su poslani i postrojbe 1. brigade koje su sudjelovale u napadu 22. prosinca 1991. godine. Ostale postrojbe brigade su držale položaje i aktivno djelovale prema srpskim snagama.⁷⁴⁰

Uz već uobičajeno jako djelovanje artiljerije Jugoslavenske narodne armije po položajima hrvatskih snaga na novljanskom bojištu, postrojbe Operativne grupe Posavina su 24. prosinca 1991. godine nastavile s aktivnim djelovanjima na Donji Čaglić i Rajčiće, no bez uspjeha. Problem hrvatskih postrojbi su i dalje bile ograničene količine artiljerijskog streljiva, te nedostatak svježih snaga za zamjenu iscrpljenih postrojbi.⁷⁴¹ Za ojačanje prve crte bojišnice zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je planiralo da postrojbe 51. samostalnog bataljuna, bez jedne satnije, ojačaju položaje 151. brigade u Gornjoj Subockoj,⁷⁴² jer je zbog problema u samoborskoj brigadi istu trebalo „hitno poslati na odmor“.⁷⁴³

Problema su imale i srpske snage. Postrojbe 5. partizanske brigade TO BiH i lokalni pobunjenici su, uslijed upornog napadnog djelovanja postrojbi Operativne zone Bjelovar, potisnuti s područja sjeverno od komunikacije Pakrac – Požega, odakle su se počele izvlačiti prema Okučanima. Zapovjedništvo 5. korpusa JNA je poslalo nove snage i dvadesetak tenkova na taj pravac da se zaustavi prodor hrvatskih snaga, a za osiguranje komunikacije Okučani – Lipik su bile zadužene postrojbe 343. motorizirane brigade JNA i 122. lake pješačke brigade JNA. Uz ojačanje tog pravca srpske postrojbe su ojačanja dovele i na područje Jasenovca.⁷⁴⁴

Zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je 25. prosinca 1991. godine odlučilo da se težište napada hrvatskih snaga prebaci na greben „novljanskih planina“, odnosno Novskog i

⁷³⁸ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, Ur. br. 342/91, 23. 12. 1991. godine. Izvješće.

⁷³⁹ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, bez br., 23. 12. 1991., Novska. Dopuna zapovijedi za napadna djelovanja Op. br. 6 za 2./153. br. HV Velika Gorica.

⁷⁴⁰ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 23. 12. 1991. godine.

⁷⁴¹ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Ur.br. 343/91, 24. 12. 1991. godine. Izvješće.

⁷⁴² SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 24. 12. 1991. godine.

⁷⁴³ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Ur.br. 343/91, 24. 12. 1991. godine. Izvješće.

⁷⁴⁴ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 24. 12. 1991. godine.; SVA MORH, ZOGP: Faks od 24. 12. 1991., PU Kutina – ZNG Novska. Obavještajno izvješće. Razgovor generala sa oficirom na terenu.

Kričkog brda.⁷⁴⁵ Dijelovi hrvatskih snaga izvodili su napadna djelovanja prema Donjem Čagliću, Kovačevcu Čaglićkom i Rajčićima. Prema izvješću zapovjedništva Operativne grupe Posavina u tim djelovanjima srpskim snagama su naneseni gubici u živoj sili, te je uništeno jedno strojničko gnijezdo u Kovačevcu Čaglićkom. Na području sela Rajčići hrvatske snage su utvrdile položaj. Hrvatske postrojbe su nasilna izviđanja vršile prema Voćarici, Jazavici i Jasenovcu. Postrojbama Operativne grupe Posavina i dalje je veliki problem bio nedostatak artiljerijskog streljiva.⁷⁴⁶

Uz plan da se probije crta obrane srpskih snaga na novljanskom bojištu, zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je dalo zadatak podređenim postrojbama da u svojoj zoni odgovornosti izviđaju i vrše diverzije kako bi se olakšalo napadno djelovanje postrojbama Operativne zone Bjelovar, koje su tog dana oslobodile sela Kusonje i Dragović na komunikaciji Pakrac – Požega. Zadatak su dobile i posade višecijevnih bacača raketa koje su trebale djelovati po komunikaciji Okučani – Lipik, kako bi zaustavile dolazak novih srpskih postrojbi na područje Pakraca.⁷⁴⁷

Zapovjedništvo Operativne grupe Posavina i dalje je problema imalo i s nedostatkom ljudstva. Zapovjednik 117. brigade je otišao u Koprivnicu da poboljša popunu i sredi stanje u brigadi, jer većina planiranog ljudstva brigade nije došla na novljansko bojište. Problema je bilo i u 151. brigadi. Uslijed konstantnog djelovanja artiljerije Jugoslavenske narodne armije po položajima brigade, na što postrojbe 151. brigade zbog nedostatka artiljerijskog streljiva nisu mogle odgovoriti, dolazilo je do stradanja pripadnika brigade, što je u konačnici dovelo do osipanja ljudstva. Položaje u Gornjoj i Donjoj Subockoj napustili su zbog pogibije jednog pripadnika i vojnici iz Samostalne dragovoljačke čete 100. brigade. Zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je odmah ojačalo te položaje u Gornjoj i Donjoj Subockoj 25. prosinca 1991. godine sa 112 pripadnika 51. samostalnog bataljuna, što je bilo puno manje vojnika od planiranog pojačanja jačine bojne bez jedne satnije. Na tim položajima se još uvijek nalazilo 130 pripadnika 151. brigade. Na tom dijelu bojišnice, istočno od Subocki, srpske snage su se pokušale ukopati na koti 244, no nakon vatrenog djelovanja pripadnika 151. brigade srpske snage su se povukle prema Donjem Čagliću.⁷⁴⁸

⁷⁴⁵ R. STIPČIĆ, *Napokon smo krenuli...*, 84.

⁷⁴⁶ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Ur.br. 344/91, 25. 12. 1991. godine. Izvješće.

⁷⁴⁷ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 25. 12. 1991. godine.

⁷⁴⁸ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 25. 12. 1991. godine.; J. RAGUŽ, *Ratni put 151. samoborske brigade HV*, 256-259.

U zoni odgovornosti 125. brigade opadanjem vodostaja rijeke Save 25. prosinca 1991. godine utvrđeno je da je na drugoj obali Save sve veći broj srpskih snaga, zbog čega je brigada imala nedovoljan broj ljudstva za obranu južnog dijela novljanske bojišnice. Zbog toga je traženo od zapovjedništva Operativne grupe Posavina da se obrana područja Drenovog Boka pojača bar s još jednom bojnom.⁷⁴⁹ Sljedećeg dana, 26. prosinca 1991. godine, zapovjedništvo 125. brigade je inzistiralo kod zapovjedništva Operativne grupe Posavina da se to hitno riješi,⁷⁵⁰ pa je 27. prosinca 1991. godine u Drenov Bok razmještena 3. satnija 53. samostalnog bataljuna.⁷⁵¹

Dana 26. prosinca 1991. godine hrvatske snage su nastavile aktivno djelovati u manjim grupama prema srpskim snagama u Rajčićima, Kovačevcu Čaglićkom i koti 244 između Donje Subocke i Donjeg Čaglića, a nasilna izviđanja su vršena prema Jasenovcu i Voćarici. Najveći uspjeh u tim djelovanjima su postigli izvidnici 2. bojne 151. brigade, koji su nakon protjerivanja srpskih snaga s kote 244 tamo zaplijenili minobacač 82 mm s 139 mina i minobacač 60 mm, što im je omogućilo uzvratanje artiljerijske vatre prema srpskim snagama. Srpske postrojbe su tog dana, uz djelovanje artiljerije po cijelom novljanskom bojištu i zrakoplovstva Jugoslavenske narodne armije po selu Torovi i Kričkom brdu, izvele pješački napad iz Donjeg Čaglića na položaje 117. brigade u selu Gornje Kričke. Hrvatske snage su taj napad odbile. Na tom području, od Gornjih Krički prema Kričkom brdu, postrojbe 117. brigade su se spojile s postrojbama 2. bojne 153. brigade. Na artiljerijsko djelovanje srpskih postrojbi hrvatske snage su uzvratile artiljerijskom djelovanjem po uočenim ciljevima srpskih snaga od Jasenovca do Donjeg Čaglića.⁷⁵²

S obzirom da su 26. prosinca 1991. godine postrojbe Operativne zone Bjelovar nastavile s oslobađanjem komunikacije Požega – Pakrac u zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je došao general Stipetić iz Glavnog stožera Hrvatske vojske kako bi se dogovorilo daljnje koordinirano djelovanje postrojbi Operativne grupe Posavina i Operativne zone Bjelovar na zapadnoslavonskom bojištu. Na sastanku je general Stipetić odobrio da se postrojbe 151. brigade, jer su bile u kritičnom stanju, pošalju na odmor od 29. prosinca 1991. godine do 8. siječnja 1992. godine, pa je zapovjedništvo Operativne grupe Posavina tražilo Operativnu zonu Zagreb da im do

⁷⁴⁹ SVA MORH, ZOGP: 125. br., Operativno dnevno izvješće od 25. 12. 1991., Lipovljani.; SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 25. 12. 1991. godine.

⁷⁵⁰ SVA MORH, ZOGP: 125. br., Operativno dnevno izvješće od 26. 12. 1991., Lipovljani.

⁷⁵¹ 53. samostalni bataljun Zbora narodne garde Dugo Selo, 82-83.

⁷⁵² SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Ur.br. 345/91, 26. 12. 1991. godine. Izvješće.; SVA MORH, ZOGP: RH, Zap. 117. brigade, Br. 27/91, 26. 12. 1991., Jamarica. Dnevno izvješće.; SVA MORH, ZOGP: Operativni dnevnik OG Posavina za dan 26. 12. 1991., Novska.; J. RAGUŽ, *Ratni put 151. samoborske brigade HV*, 260.

28. prosinca 1991. godine uputi postrojbu jačine samostalne bojne koja bi zamijenila postrojbe na odmoru i bila spremna za realizaciju narednih aktivnosti.⁷⁵³ Razmatralo se i da postrojbe 151. brigade ostave na novljanskom bojištu minobacače 82 i 120 mm, jer je zapovjedništvo Operativne grupe Posavina očekivalo da će se uskoro nabaviti mine za iste.⁷⁵⁴ Zapovjedništvo 151. brigade je istoga dana dobilo zapovijed zapovjedništva Operativne grupe Posavina da 28. prosinca 1991. godine brigada ide na odmor i sređivanje u Samobor.⁷⁵⁵

Plan dogovoren s generalom Stipetićem u zapovjedništvu Operativne grupe Posavina je bio da se jedna bojna 121. brigade prebaci na Psunj, odakle se komunikacijom trebala spustiti na Bobare, čime bi se izvršio bočni pritisak na srpske snage. Uz to, ta postrojba je trebala izvršiti spajanje sa 127. brigadom iz Operativne zone Bjelovar, vjerojatno kad bi 127. brigada probila srpsku obranu na području Brusnika i Kraguja i približila se selu Bobare. Uz taj zadatak, postrojbe Operativne grupe Posavina su trebale „pritisnuti“ Rajčice, a na području Donjeg Čaglića su trebale biti u obrani, no demonstrativnim djelovanjem su trebale vezati srpske snage za sebe kako bi se rasteretile hrvatske postrojbe u Pakracu. Hrvatske snage u Jasenovcu i Starom Grabovcu su trebale vezati i blokirati srpske snage, dok se jači pritisak trebao izvoditi izviđačkim grupama prema Rajiću radi stvaranja dojma da ga se želi presjeći, s čim je trebalo početi već sljedećeg dana 27. prosinca 1991. godine. Plan je bio i da hrvatske postrojbe presjeku komunikaciju Gornji Rajić – Rajčići, a da postrojbe 1. i 117. brigade energično napadnu Rajčice. Uvođenje 127. brigade sa sjevera i spajanje s postrojbama 121. brigade planirano je za 27. prosinac 1991. godine. Uz to postrojbe 121. brigade trebale su vršiti pritisak na pravcu Širinci – Smrtić, a jedna bojna 99. brigade je trebala napredovati uz Savu i što više se približiti prema komunikaciji Bosanska Gradiška – Okučani. Napadno djelovanje 1. i 117. brigade planirano je za 28. prosinac 1991. godine.⁷⁵⁶

Hrvatsko vojno vodstvo očekivalo je da će se navedeni plan brzo realizirati jer je planirano da postrojbe 127. brigade dođu na položaje 151. brigade, koja je uskoro trebala ići na odmor.⁷⁵⁷ No situacija na terenu, s obzirom na zamor ljudstva i nedostatak artiljerijskog streljiva kod hrvatskih postrojbi, nije išla u prilog realizaciji tog plana. To potvrđuje i podatak da se 26.

⁷⁵³ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Ur.br. 345/91, 26. 12. 1991. godine. Izvješće.; SVA MORH, ZOGP: OŠ Nova Gradiška, Obavještajna informacija od 26. 12. 1991. godine.; SVA MORH, ZOGP: Operativni dnevnik OG Posavina za dan 26. 12. 1991., Novska.

⁷⁵⁴ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 26. 12. 1991. godine.

⁷⁵⁵ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, Ur. br. 454/91, 26. 12. 1991, Novska.

⁷⁵⁶ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 26. 12. 1991. godine.

⁷⁵⁷ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 26. 12. 1991. godine.

prosinca 1991. godine u dokumentima prvi put spominje i slabljenje morala zbog nedostatka ljudstva kod pripadnika 1. brigade ZNG-a, tada najjače hrvatske postrojbe na zapadnoslavonskom bojištu.⁷⁵⁸ Glavni stožer Hrvatske vojske svoje je procijene o brznoj realizaciji navedenog plana vjerojatno temeljio na obavještajnim informacijama da se srpske snage sve više izvlače s područja oko komunikacije Pakrac – Požega, što je bilo točno za samu komunikaciju i sjeverno od iste.⁷⁵⁹ No, zapovjedništvo Jugoslavenske narodne armije je nastojalo svim mogućim sredstvima, od miniranja do dovlačenja novih snaga, ojačati srpske položaje južno od te komunikacije i zaustaviti napredovanje hrvatskih snaga.⁷⁶⁰

Sukladno zadacima dogovorenim dan ranije, dana 27. prosinca 1991. godine hrvatske postrojbe su vršile nasilna izviđanja na pravcima Kričko brdo – Rajčići, Kričko brdo – Roždanik, Gornje Kričke – Gornji Kovačevac – kota 327 i Gornje Kričke – Kovačevac Čaglički. U tim djelovanjima poginuo je jedan pripadnik 1. brigade ZNG-a. Srpske snage su djelovale artiljerijom po položajima hrvatskih snaga na novljanskom bojištu, na što su hrvatske snage odgovorile uglavnom iz višecijevnog bacača raketa, jer za ostala artiljerijska oruđa nisu imale dovoljno streljiva.⁷⁶¹

Uz nasilna izviđanja hrvatskih snaga u Operativnoj grupi Posavina vršene su manje smjene i razmještanja postrojbi. Na području Drenovog Boka položaji hrvatskih snaga su ojačani postrojbama 3. satnije 53. samostalnog bataljuna, no cijela postrojba je bila bez šljemova. Postrojbe 117. brigade su izvršile međusobnu smjenu, no na novljansko bojište je došao mali broj ljudstva. Ukupno je došlo 292 vojnika i oni su uglavnom popunili artiljerijske postrojbe, inženjerijske postrojbe, postrojbe protuzračne obrane, te pozadinu, dok je zajedno u 1. i 2. bojni 117. brigade bilo svega 92 vojnika.⁷⁶² Nove zadaće su zbog odlaska na odmor 151. brigade dobile postrojbe 51. i 56. samostalnog bataljuna. Zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je dopunilo Zapovijed za napadna djelovanja od 18. prosinca 1991. godine tako da je 56. samostalni bataljun dobio zadaću da zaposjedne položaje na liniji selo Gornja Subocka (raskrižje putova – crkva) – kota 138 – selo Jagma, a 51. samostalni bataljun je dobio zadaću da zaposjedne položaje

⁷⁵⁸ SVA MORH, ZOGP: Operativni dnevnik OG Posavina za dan 26. 12. 1991., Novska.

⁷⁵⁹ SVA MORH, ZOGP: OŠ Nova Gradiška, Obavještajna informacija od 26. 12. 1991. godine.

⁷⁶⁰ SVA MORH, ZOGP: Obavještajni dnevnik ZOGP od 26. 10. 1991. do 5. 7. 1992. godine.; SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, 22. 4. 1992. Obavještajno izvješće.

⁷⁶¹ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Ur.br. 346/91, 27. 12. 1991. godine. Izvješće.; R. ROZGA, *Povijest djelovanja Operativne grupe Posavina 9. X. 1991. – 10. VII. 1992.*, 33.

⁷⁶² SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 27. 12. 1991. godine.; SVA MORH, ZOGP: RH, Zap. 117. brigade, Br. 28/91, 27. 12. 1991., Jamarica. Dnevno izvješće.

na liniji Donja Subocka - Gornja Subocka (raskrižje putova – crkva) – Brezovac. Zadatak tih postrojbi je bio da spriječe prodor srpskih snaga na tom pravcu, te da izviđačko diverzantskim grupama djeluju prema srpskim položajima. Zaposjedanje položaja i smjenu postrojbi 151. brigade trebalo je izvršiti od 5,00 sati do 14,00 sati 28. prosinca 1991. godine, što je toga dana i izvršeno.⁷⁶³

Dana 28. prosinca 1991. godine artiljerija Jugoslavenske narodne armije je nastavila žestoko djelovati po položajima hrvatskih snaga na novljanskom bojištu. O razmjerima djelovanja srpske artiljerije dosta govori podatak dobiven prisluškivanjem srpskim snaga prema kojem su u posljednja tri dana srpske postrojbe na zapadnoslavonskom bojištu ispalile 6000 mina. Zbog toga je iz logistike Jugoslavenske narodne armije traženo da se upozore „komandanti i minobacačije“ da se štedi streljivo, jer im je od dobivenih 10.000 mina ostalo još 4000 mina.⁷⁶⁴ Hrvatske snage su uzvraćale artiljerijskom vatrom na napade srpskih postrojbi koliko su mogle, no problem je i dalje bio nedostatak streljiva i to; granata za haubice 105 mm i 155 mm, raketa za višecijevne bacače raketa 122 mm, te mina za minobacače 60 mm, 82 mm i 120 mm.⁷⁶⁵

Postrojbe 1. brigade su, uz artiljerijsku pripremu, krenule rano ujutro 28. prosinca 1991. godine u napad na Rajčiče iz četiri pravca. Nakon cjelodnevne borbe hrvatske snage uspjele su zauzeti i očistiti središnji dio sela Rajčiči, te osvojiti vrh Čardačić (tt 427), pri čemu su srpskim snagama nanijeti gubici u živoj sili, te su im uništena dva tenka T-55, jedan trocijevni protuzrakoplovni top 20 mm, tri strojnička gnijezda i dva vojna motorna vozila. Srpske snage pokušale su intervenirati iz pravca Rađenovaca i Donjeg Čaglića, no snage za osiguranje napada su odbile te napade. Napadom srpskih snaga, potpomognutim s dva tenka, iz pravca sela Milisavci na bok pripadnika 1. brigade u Rajčičima dio hrvatskih snaga je ostao odsječen, što je dovelo do povlačenja hrvatskih postrojbi iz Rajčiča. Na pravcu Donji Čaglić – Donja Subocka iz zaklona su izašla tri tenka JNA i djelovala prema postrojbama 51. samostalnog bataljuna. Hrvatske postrojbe su uzvratile vatrom i protuoklopnim navođenim raketama *Maljutkama* uništile jedan tenk srpskih snaga.⁷⁶⁶ U tim borbenim djelovanjima postrojbe 51. samostalnog bataljuna su imale dva poginula pripadnika i četiri ranjena.⁷⁶⁷

⁷⁶³ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, 27. 12. 1991., Novska. Dopuna zapovijedi za napadna djelovanja Op. br. 6, za 51. sam. b. HV i 56. sam. b. HV Kutina.; J. RAGUŽ, *Ratni put 151. samoborske brigade HV*, 259.

⁷⁶⁴ SVA MORH, ZOGP: ZNG 1 A brigada, 28. 12. 1991. Obavještajno izvješće dobiveno prisluškivanjem.

⁷⁶⁵ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP: Ur.br. 347/91, 28. 12. 1991. godine. Izvješće.

⁷⁶⁶ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP: Ur.br. 347/91, 28. 12. 1991. godine. Izvješće.; R. STIPČIĆ, *Napokon smo krenuli...*, 84-85. U izvješću zapovjedništva Operativne grupe Posavina odmah iza opisa napada na Rajčiče je

Dogovori sa sastanka zapovjedništva Operativne grupe Posavina s generalom Stipetićem održanog 26. prosinca 1991. godine formalizirani su u zapovijedi Glavnog stožera Hrvatske vojske od 28. prosinca 1991. godine. Prema toj zapovijedi glavnina 127. brigade trebala je izvršiti prodor na pravcu Bijela Stijena – Okučani i spojiti se sa snagama Operativne grupe Posavina. Postrojbe 1. brigade su trebale djelovati prema Trnakovcu i Gornjem Rajiću u cilju razbijanja srpskih snaga sjeverno od Okučana. Isti zadatak, razbijanje srpskih snaga sjeverno do Okučana, imale su postrojbe 121., 108. i 149. brigade na novogradiškom bojištu, uz prethodno oslobađanje sela Širinci. Postrojbe 99. brigade su imale zadatak spriječiti dovođenje svježih srpskih snaga u zapadnu Slavoniju i organizirano izvlačenje srpskih snaga iz zapadne Slavonije prema Bosanskoj Gradiški. Izvršenje tih ciljeva navedenim brigadama je trebala olakšati artiljerija hrvatskih snaga. „Razbijanje snaga neprijatelja na području Bijelih Stijena i Okučana je (bio) dnevni zadatak za 29. 12. 1991. god[ine] svih snaga OG Posavina i glavnine OZ Bjelovar.“⁷⁶⁸

No, mogućnost provedbe tog napada bila je sve manja. Tog dana, 28. prosinca 1991. godine, srpske postrojbe su izvele jak protuudar na sela Japagu i Šeovicu, te dio Pakraca Gavranicu i potisnule hrvatske snage s tog dan ranije oslobođenog područja. Kod postrojbi Operativne zone Bjelovar, koje su do tada uspješno napredovale iz pravca sjevera, počelo je dolaziti do zamora u napadnim djelovanjima.⁷⁶⁹ Do zamora je dolazilo i kod postrojbi Operativne grupe Posavina. Stanje u postrojbama 1. brigade ZNG-a „koja (je) ima(la) ključnu ulogu u aktivnostima na našoj fronti (novljanskoj bojišnici, op. aut.) je (bilo) takvo da (...) oko 40% pripadnika iste je van sastava /bilo kroz gubitke bilo zbog bolesti/, što u velikoj mjeri umanjuje efekte napadnih borbenih djelovanja“. Stanje je loše bilo i u 151. i 117. brigadi, od kojih je prva poslana na sređivanje i odmor, dok je iz druge na novljanskom bojištu bilo prisutno svega 190 ljudi, te je za istu bila potrebna „hitna pomoć od stane OZ Bjelovar“ da se postrojbe brigade oporave i popune.⁷⁷⁰

napisano da su hrvatske snage imale četiri poginula i sedam ranjenih vojnika. To isto ponavlja i Rudi Stipčić u svojoj knjizi na strani 85. No prema drugim dokumentima i literaturi, nedvojbeno je da hrvatske snage na području Rajčića toga dana nisu imale poginulih pripadnika, već da se to odnosilo na stradanja na cijelom novljanskom bojištu. O tome vidi u: SVA MORH, ZOGP: Spisak ranjenih i poginulih vojnika, dočasnika i časnika HV za 28. 12. 1991. godine. i *Poginuli hrvatski branitelji u Domovinskom ratu 1991.-1995. na novljanskom zapadnoslavonskom ratištu.*

⁷⁶⁷ SVA MORH, ZOGP: Spisak ranjenih i poginulih vojnika, dočasnika i časnika HV za 28. 12. 1991. godine.

⁷⁶⁸ SVA MORH, ZOGP: RH, MO, GS [HV], Klasa: 802-04/91-04/17, Ur.br. 5120-02-91-1, 28. 12. 1991. godine. Zapovijed.

⁷⁶⁹ SVA MORH, OZ Bjelovar: ZOZB, Op. br. 276-1, 28. 12. 1991., Bjelovar. Vanredno izvješće o stanju.; B. KRIŽAN, S. BENKOVIĆ, *Poginuli branitelji u Domovinskom ratu Pakrac – Lipik 1991. – 1995.*, 49-50.

⁷⁷⁰ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP: Ur.br. 347/91, 28. 12. 1991. godine. Izvješće.

Prema procjenama zapovjedništva Operativne grupa Posavina trenutne mogućnosti hrvatskih snaga su se mogle iskazati samo u diverzantskim djelovanjima i napadnim djelovanjima manjih grupa po prednjem kraju i dubini rasporeda srpskih snaga. Uz to, za realizaciju daljnjih planova hrvatskih snaga bilo je potrebno na novljansko bojište hitno dovesti postrojbu jačine jedne brigade, te u što kraćem roku vratiti konsolidirane 151. i 117. brigadu, a na novogradiškoj bojišnici zadržati 123. brigadu. Uz ojačanje ljudstva, za nastavak napadnih borbenih djelovanja trebalo je osigurati i artiljerijsko streljivo.⁷⁷¹

U zapovjedništvu Operativne grupe Posavina 28. prosinca 1991. godine došlo je do kadrovskih promjena. Za zapovjednika OG Posavina je imenovan, prema dokumentu, dopukovnik Rozarijo Rozga, dok je dotadašnji zapovjednik Rudi Stpičić imenovan za zapovjednika Operativne zone Zagreb.⁷⁷² Primopredaja je izvršena 31. prosinca 1991. godine i 1. siječnja 1992. godine.⁷⁷³

Planirani napad za 29. prosinac 1991. godine nije pokrenut s obzirom da su postrojbe Operativne zone Bjelovar stale s napredovanjem prema južnom dijelu zapadnoslavonske bojišnice, zbog jakog djelovanja srpskih postrojbi južno od komunikacije Pakrac – Požega. Uz to, kod hrvatskih postrojbi bio je pristan sve veći zamor ljudstva. Tome je pridonijelo konstantno djelovanje artiljerije Jugoslavenske narodne armije po hrvatskim postrojbama. Hrvatske snage su uzvraćale na te napade, no artiljerijska vatra je bila skromna s obzirom da je još uvijek nedostajalo streljiva za haubice 105 i 155 mm, te minobacače 60, 82 i 120 mm. Uz to, dva višecijevna bacača raketa s kojima je Operativna grupa Posavina raspolagala bila su u kvaru.⁷⁷⁴

Srpske snage su 29. prosinca 1991. godine ojačale svoje položaje s pješačkom satnijom i tenkovskim vodom u Rajčićima, te s jednom pješačkom satnijom i tenkovskim vodom u Donjem Čagliću. Iz tog pravca je prema položajima hrvatskih snaga u Donjoj Subockoj pokrenuti ujutro istog dana tenkovsko – pješački napad, koji je odbijen. Postrojbe 51. samostalnog bataljuna koje su držale položaje na tom pravcu su zbog gubitaka izvučene iz borbe, kako bi se mogle konsolidirati, a na njihovi mjesto su došle postrojbe 1. brigade ZNG-a. Postrojbe 51. samostalnog

⁷⁷¹ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Ur.br. 348/91 od 28. 12. 1991. Izvješće.

⁷⁷² SVA MORH, ZOGP: RH, MO, GS [HV], Klasa: 112-01/91-01/309, Ur.br. 5120-33-91-2, 28. 12. 1991. godine. Zapovijed.; R. STIPČIĆ, *Napokon smo krenuli...*, 167.

⁷⁷³ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, 1. 1. 1992., Novska. Zapisnik o primopredaji.

⁷⁷⁴ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Ur.br. 349/91, 29. 12. 1991. godine. Izvješće.

bataljuna koje su bile na području Gornje Subocke stekle su sigurnost dolaskom pripadnika 1. brigade u Donju Subocku i spajanjem s postrojbama 56. samostalnog bataljuna prema Jagmi.⁷⁷⁵

Na raskrižju u selu Donje Kričke od minobacačke vatre srpskih snaga ranjeno je 5 pripadnika 117. brigade, od kojih je jedan vojnik ubrzo preminuo. U noćnom artiljerijskom napadu srpskih snaga na položaje 117. brigade poginuo je još jedan pripadnik brigade, a jedan je ranjen. Zbog tih stradanja dio postrojbe koji je pretrpio gubitke i imao ranjene dislociran je s položaja u Gornjim i Donjim Kričkama u selo Brezovac. Moral u postrojbama 117. brigade je pao i zbog toga što iste nisu stupile u kontakt s hrvatskim postrojbama lijevo i desno od položaja 117. brigade u Kričkama. Zapovjednik brigade je obavijestio zapovjedništvo Operativne grupe Posavina da će brigada držati položaje minimalnim snagama do 11 sati 30. prosinca 1991. godine, te zamolio da se do tog vremena uputi zamjena na te položaje.⁷⁷⁶

Hrvatske snage su 29. prosinca 1991. godine aktivno djelovale na području novljanskog gorja. Postrojbe 1. brigade izvršile su napad iz smjera Gornjih Krički i Kričkog brda na selo Rajčići. Srpske postrojbe pružile su jak otpor pješačkim i tenkovskim snagama, te artiljerijom, tako da je napad hrvatskih snaga bio odbijen. Pripadnici 1. brigade srpskim snagama su u tom napadu uništili tri strojnička gnijezda, jedan kamion i nepoznat broj žive sile. S Novskog brda izviđači 1. brigade izveli su dvije diverzantske akcije u pravcu Jazavice i Donjeg Rajića, pri čemu su, uz pomoć artiljerije, srpskim snagama uništile tri kamiona sa streljivom na autocesti kod Roždanika, skladište streljiva u Jazavici, te jedno vojno vozilo.⁷⁷⁷

Pomaka crte bojišnice nije bilo ni 30. prosinca 1991. godine. Inicijativu su preuzele postrojbe Jugoslavenske narodne armije, koje su napadno djelovale pješačkim snagama tijekom noći i dopodneva prema Donjoj Subockoj, no napadi srpskih snaga su odbijeni. Nastavljeno je i uporno djelovanje artiljerije i tenkova srpskih snaga po položajima hrvatskih postrojbi. Zbog tog djelovanja postrojbe 117. brigade povukle su se iz Gornjih Krički. Četrdeset ljudi je ostalo u Brezovcu, dok su ostali otišli za Koprivnicu. Na položaje u Gornje Kričke upućeno je 130 pripadnika 1. brigade. U Koprivnicu je otišlo i ljudstvo s haubicama Brigadne artiljerijske grupe 117. brigade, bez da im je osigurana smjena, koja je trebala doći 29. prosinca 1991. godine.

⁷⁷⁵ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Ur.br. 349/91, 29. 12. 1991. godine. Izvješće.; SVA MORH, ZOGP: RH, HV, 51. sam. bat. HV „P“, Klasa: 800-01/91-01/30, Urbroj: 2192-91-20, nedatirano. Dnevni izvještaj.

⁷⁷⁶ SVA MORH, ZOGP: RH, Zap. 117. brigade, Br. 30/91, 29. 12. 1991., Jamarica. Dnevno izvješće.; SVA MORH, ZOGP: RH, Zap. 117. brigade, Br. 5/91, 30. 12. 1991., Jamarica.

⁷⁷⁷ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Ur.br. 349/91, 29. 12. 1991. godine. Izvješće.; SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 29. 12. 1991. godine.

Ostale artiljerijske postrojbe hrvatskih snaga su u skladu sa svojim mogućnostima uzvraćale vatru po srpskim položajima. Za navečer je najavljeno da će u Operativnu grupu Posavina stići granate za top 100 mm i rakete za višecijevne bacače raketa *Grad*. U Gornjoj Subockoj položaje 51. samostalnog bataljuna je ojačao jedan vod iz iste postrojbe. Od hrvatskih snaga na novljanskom bojištu aktivno su djelovali samo izviđači koji su izvodili diverzantske akcije na pravcima Pujić – selo Paklenica, Novsko brdo – Voćarica i Novsko brdo – Jazavica.⁷⁷⁸

Prema pregledu brojnog stanja postrojbi Operativne grupe Posavina na novljanskom bojištu 30. prosinca 1991. godine borbeno je bilo angažirano 950 pripadnika 1. brigade, 1893 pripadnika 125. brigade, 295 pripadnika 117. brigade, 150 pripadnika 51. samostalnog bataljuna, 458 pripadnika 53. samostalnog bataljuna, 90 pripadnika 56. samostalnog bataljuna, 16 pripadnika 65. samostalnog bataljuna, 352 pripadnika 2. bojne 153. brigade i 182 pripadnika Artiljerijske grupe Operativne grupe Posavina.⁷⁷⁹ Ukupno je to bilo 4386 vojnika, od kojih je većina bila spremna samo za izvršavanje obrambenih zadaća.

Stanje na novljanskoj bojišnici je ostalo nepromijenjeno i zadnjeg dana 1991. godine. Srpske snage su djelovale artiljerijom i tenkovima po položajima hrvatskih postrojbi manjim intenzitetom, a pješački napad uz pomoć jednog tenka srpske postrojbe su pokušale na pravcu Paklenica – Stari Grabovac, no isti su hrvatske snage odbile. S područja Skrajnjeg brda srpske snage su otvarale pješačku vatru na postrojbe 117. brigade u Donjim Kričkama, no nakon intervencije izviđača 1. bojne 117. brigade vatra je prestala.⁷⁸⁰ Stanje u postrojbama 117. brigade se popravilo, no ostao je vrlo mali broj pripadnika brigade na novljanskom bojištu, s obzorom da su, uz već ranije odlaske postrojbi, novljansko bojište napustili i inženjerijski vod, te vod protuzračne obrane.⁷⁸¹

No, unatoč zamoru ljudstva i nedostatku artiljerijskog streljiva kod hrvatskih postrojbi na zapadnoslavonskom bojištu, načelnik Glavnog stožera Hrvatske vojske Anton Tus je smatrao da hrvatske snage trebaju nastaviti s istjerivanjem srpskih snaga južno od rijeke Save. S tim ciljem je izdana zapovijed za daljnje djelovanje hrvatskih postrojbi na zapadnoslavonskom bojištu, te je naglašeno da hrvatske postrojbe trebaju djelovati jačim snagama i odlučnije se angažirati. Težište

⁷⁷⁸ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Ur.br. 350/91, 30. 12. 1991. godine. Izvješće.; SVA MORH, ZOGP: RH, Zap. 117. brigade, Br. 31/91, 30. 12. 1991. Jamarica. Dnevno izvješće.; SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 30. 12. 1991. godine.

⁷⁷⁹ SVA MORH, ZOGP: Pregled stanja jedinica OG Posavina na dan 30. 12. 1991. godine (na novljanskom frontu).

⁷⁸⁰ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Ur.br. 351/91, 31. 12. 1991. godine. Izvješće.; SVA MORH, ZOGP: RH, Zap. 117. brigade, Br. 32/91, 31. 12. 1991., Jamarica.

⁷⁸¹ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 31. 12. 1991. godine.

napada je prebačeno na novogradišku bojišnicu, uz sukladno djelovanje s postrojbama 127. brigade koje su trebale napadati pravcem Dragović – Gornji Čaglić.⁷⁸²

Prva dva dana 1992. godine na novljanskom bojištu prošla su bez većih borbenih djelovanja. Prvog siječnja 1992. godine zrakoplovi JNA su raketirali tvornicu umjetnih gnojiva u Kutini i objekt Humku iznad Moslavačke gore, a srpska artiljerija je povremeno otvarala vatru po položajima hrvatskih snaga na novljanskom bojištu, na što su hrvatske snage odgovorile. Pješačko – tenkovski napad srpske snage su izvele prema Starom Grabovcu, no isti je odbijen.⁷⁸³

Dana 2. siječnja 1992. godine napadi artiljerije srpskih snaga na hrvatske položaje na novljanskom bojištu su nastavljeni. Zrakoplovi Jugoslavenske narodne armije su raketirali Novsku, pri čemu je načinjena velika materijalna šteta. Na artiljerijske napade srpskih snaga hrvatske postrojbe su uzvratile jakom artiljerijskom vatrom. Postrojbe 1. brigade su, uz artiljerijsku pripremu, izvele pješački napad s linije Donja Subocka – Gornja Subocka na Donji Čaglić. Iako je u vrijeme pisanja izvješća napad još trajao, prema kasnijim izvješćima zapovjedništva Operativne grupe Posavina može se zaključiti da napad hrvatskih snaga nije uspio. Od drugih borbenih aktivnosti hrvatske snage su vršile nasilna izviđanja iz pravca Novskog brda prema selu Voćarica i iz pravca Kričkog brda prema Kovačevcu Čaglićkom. Postrojbama Operativne grupe Posavina i dalje je nedostajalo granata za haubice 122 i 155 mm, raketa za višecijevne bacače raketa i mine za minobacače 60, 82 i 120 mm.⁷⁸⁴

Istog dana, 2. siječnja 1992. godine, u Sarajevu je između hrvatskih vlasti i predstavnika Jugoslavenske narodne armije potpisan sporazum o potpunom prekidu vatre i općem primirju koje je trebalo stupiti na snagu 3. siječnja 1992. godine u 18 sati. Hrvatske postrojbe su dobile zadatak da budu i dalje u punoj borbenoj spremnosti zbog mogućih napada srpskih snaga, te da se istovremeno pripremaju za apsolutni prekid vatre.⁷⁸⁵

Prije stupanja primirja na snagu u 18 sati 3. siječnja 1992. godine manji dio hrvatskih postrojbi na zapadnoslavonskom bojištu je pokušao pomaknuti crtu bojišnicu, sukladno zapovijedi Glavnog stožera Hrvatske vojske od 31. prosinca 1991. godine.⁷⁸⁶ U tim pokušajima

⁷⁸² SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, MO, GS [HV], Klasa: 8/91-01/441, Urbroj: 5120-01-91-1, 31. 12. 1991. godine. Zapovijed.

⁷⁸³ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Ur.br. 24/92, 1. 1. 1992. godine. Izvješće.

⁷⁸⁴ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Ur.br. 25/92, 2. 1. 1992. godine. Izvješće; SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 2. 1. 1992. godine.

⁷⁸⁵ SVA MORH, fond 136. brigade HV (dalje 136. br. HV): RH, MO, GS [HV], Klasa: 804-04/92-03/03, Ur.broj: 5120-02-92-1, 2. 1. 1992. godine.

⁷⁸⁶ Rukopis Miljenka Crnjca, zapovjednika 123. brigade HV, „Požeština u Domovinskom ratu 1990-1991. godine“.

hrvatske snage su ometale artiljerijske postrojbe Jugoslavenske narodne armije koje su od jutra djelovale jakom vatrom po položajima hrvatskih snaga.⁷⁸⁷

Na novljanskom bojištu 3. siječnja 1992. godine hrvatske snage, vjerojatno pripadnici 1. brigade, napadno su djelovali prema Donjem Čagliću, no crtu bojišnice nisu uspjeli pomaknuti. Izviđanja i diverzantske akcije hrvatske postrojbe su vršile prema selima Jazavica i Paklenica, te prema motelu Jug na autocesti. Najveći uspjeh postigle su postrojbe 125. brigade koje su crtu bojišnice pomaknule za tri kilometra od nadvožnjaka u selu Bročice do nadvožnjaka južno od sela Stari Grabovac, gdje su zaposjele lovačku kuću u šumi Greda Zelenika, nadvožnjak na autocesti (tt 97,2) i put uz potok Pujić (tt 91,5).⁷⁸⁸ Ovim uspjehom završila je operacija *Orkan-91* na novljanskom bojištu. I iako je nakon stupanja Sarajevskog primirja na snagu 3. siječnja 1992. godine u 18 sati bilo provokacija srpskih snaga, crta bojišnice je ostale nepromijenjena sve do proljeća 1995. godine kada su hrvatske snage u potpunosti oslobodile okupirani teritorij zapadne Slavonije.⁷⁸⁹

5.3.2. Odvijanje druge etape operacije *Orkan-91* na novogradiškom bojištu

Napadna djelovanja hrvatskih postrojbi na novogradiškom bojištu u drugoj etapi operacije *Orkan-91* nisu nastavljena sukladno Zapovijedi za napad Operativne grupe Posavina od 6. prosinca 1991. godine, prema kojoj su hrvatske postrojbe na novogradiškom bojištu trebale napasti na pravcu Mašićka Šagovina – Širinci – Trnakovac, već je u zapovjedništvu 121. brigade odlučeno da se ide na čišćenje srpskih pobunjenika u selima na sjevernom dijelu novogradiške općine.⁷⁹⁰

Naime, zapovjedništvo 121. brigade raspolagalo je informacijama da pobunjenici na području sela Golobrdac i Sinlije, te na području sela Šnjegavić, Jeminovac, Ruševac i Vučjak Čečavski u požeškoj općini rade na osposobljavanju komunikacije prema selu Bučje, u cilju boljeg povezivanja sa srpskim snagama u pakračkoj općinu. Uz to, na to područje su srpske snage dovlačile oružje, izrađivale zemunice i rovove, te ugrožavale komunikaciju Požega – Nova

⁷⁸⁷ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Ur.br. 20/1-92, 3. 1. 1992. godine. Izvješće.

⁷⁸⁸ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Ur.br. 20/1-92, 3. 1. 1992. godine. Izvješće.; SVA MORH, ZOGP: Operativni dnevnik OG Posavina za dan 3. 1. 1992., Novska.; SVA MORH, ZOGP: Zap. 125. br. HV, Dnevno operativno izvješće od 4. 1. 1992., Lipovljani.; D. MARIJAN, *Novska u Domovinskom ratu*, 273.

⁷⁸⁹ SVA MORH, ZOGP: Operativni dnevnik OG Posavina za dan 3. 1. 1992., Novska.

⁷⁹⁰ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, Ur. br. 444/91, 6. 12. 1991., Novska. Zapovijed za napadna djelovanja OP br. 5.

Gradiška. Dijelovi tih informacija su dobiveni od grupe „naoružanih četnika“ iz sela Šumetlica u pakračkoj općini, koju su postrojbe 121. brigade zarobile na području Strmca nekoliko dana prije 10. prosinca 1991. godine, a ista se išla povezati s pobunjenicima na novogradiškom i požeškom području. Koordinirana akcija postrojbi 121. i 123. brigade počela je u 9 sati ujutro. Jačina srpskih snaga je procijenjena na dvije ojačane čete koje su obranu organizirale polukružno na crti: selo Vučjak Čečavački – selo Ruševac – selo Jeminovac – selo Čečavac – selo Koprivna. Do popodnevnih sati postrojbe 121. i 123. brigade oslobodile su sela Golobrdac i Sinlije u novogradiškoj općini, te sela Vučjak Čečavački, Rasnu, Jeminovac, Čečavac, Koprivnu, Ruševac i Šnjegavić u požeškoj općini. U akciji je pronađena i zaplijenjena veća količina pješačkog naoružanja sa streljivom i minobacača s minama. U akciji je ranjen manji broj pripadnika hrvatskih snaga, dok je procjena za srpske snage bila da su imale više ranjenih i poginulih vojnika.⁷⁹¹ Akcija pretresa i čišćenja terena je nastavljena idući dan, 11. prosinca 1991. godine, pri čemu je pronađen još jedan velik dio oružja, oruđa i streljiva srpskih snaga.⁷⁹²

Idućih dana na novogradiškom bojištu nastavljene su borbe nižeg intenziteta. Dana 12. prosinca 1991. godine, uz već uobičajeno djelovanje srpskih postrojbi jakom artiljerijskom i tenkovskom vatrom po hrvatskim snagama, srpske snage su izvele pješački napad sjeverno od Cerničke Šagovine, no isti su hrvatske snage odbile. Na području Dragalića hrvatske postrojbe su navodno uništile tenk JNA i neutralizirale nekoliko srpskih vojnika, a četiri srpska vojnika su zarobljena. Tog dana gubici hrvatskih snaga na novogradiškom bojištu su bili jedan poginuli, te osam ranjenih vojnika.⁷⁹³

Zarobljeni pripadnici srpskih snaga bili su četnici Srpske radikalne stranke Vojislava Šešelja, iz Zaječara, Valjeva i Zemuna, koji su na zapadnoslavonsko bojište stigli iz Srbije u organizaciji Jugoslavenske narodne armije. U svom iskazu hrvatskim snagama dali su vrijedne podatke o srpskim postrojbama na zapadnoslavonskom bojištu. Dobrovoljaca je tada iz Beograda u zapadnu Slavoniju došlo oko 450 u sedam autobusa. Četiri autobusa su otišla za Podravsku Slatinu, dok su tri ostala u Okučanima. Od dijela snaga koje su ostale u Okučanima tri voda su bila raspoređena u Mašićku Šagovinu, dok je jedan vod bio raspoređen u Trnavi. Prema iskazima

⁷⁹¹ SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. br., Br. 45/91, 10. 12. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.; SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, 123. brigada HV, Br. 4-200-6/91, 10. 12. 1991., Slavenska Požega. Izvješće za dan 10. 12. 1991. godine do 17,00 sati.; HMDCCR, ZMG: DVD 3556, 63. samostalni bataljun Požega. Raščlamba borbenih djelovanja 1991. godine, 3. dio.; A. VUKŠIĆ, *Novogradiški žrtvoslov*, 407.

⁷⁹² SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. br., Br. 46/91, 11. 12. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.

⁷⁹³ SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. br., Br. 46/91, 12. 12. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.

zarobljenika, koji su se dosta poklapali, na komunikaciji Banja Luka – Bosanska Gradiška nalazilo se pedesetak tenkova, tridesetak transportera, haubica i jako puno rezervista JNA. U samim Okučanima nisu vidjeli puno rezervista, no na cesti prema Lipiku ih je bilo oko 1000 do 1200. Dan nakon njihova dolaska, u Okučane je došlo još 150 rezervista iz Beograda. Ti rezervisti su trebali biti raspoređeni u Mašićku Šagovinu i Medare. Na području Kosovca primijetili su tenk, tenk za izvlačenje, oko 6 topova, te oko 200 do 300 rezervista. Na početku Smrtića bilo je strojničko gnijezdo, a na potezu od Gornjih Bogićevaca do Trnave nalazio se veći broj tenkova. Na svakih pedesetak metara bio je jedan tenk, a između njih su bili transporteri. Na području Gornjih Bogićevaca bile su smještene i haubice JNA. U Mašićkoj Šagovini se nalazilo 200 rezervista, dva tenka M-84 i jedan tenk T-55, te nekoliko minobacača 60 i 82 mm. U školi im je bilo skladište i tamo su srpske snage imale 500 do 600 ručnih bacača raketa *Zolja*, desetak sanduka s ručnim bombama, te dosta ručnih bacača raketa *Osa*.⁷⁹⁴

Borbe na novogradiškom bojištu nastavile su se 13. prosinca 1991. godine. Uz razmjenu artiljerijske vatre, srpske postrojbe su izvele pješačke napade na području sela Gorice i južno od Cerničke Šagovine, koje su hrvatske snage odbile. Hrvatske postrojbe su napadale na pravcu Mašić - Medari, gdje su uspjele potisnuti srpske snage dublje u selo Medari, no zbog nepovoljne konfiguracije terena, te jakog djelovanja srpske artiljerije i pješaštva crta bojišnice je ostala nepromijenjena. Hrvatske snage su u izvješću spomenule i da su uništile jedan helikopter JNA.⁷⁹⁵ Uz artiljerijsko djelovanje po širem području novogradiške bojišnice srpske snage su 14. prosinca 1991. godine ponovo pješačkim snagama izvele napad na slobodni dio sela Gorice, no hrvatske snage su isti zaustavile.⁷⁹⁶ Dana 15. prosinca 1991. godine postrojbe JNA su napadale hrvatske položaje vatrom iz tenkova i artiljerijskih oruđa, dok je novi pješački napad na istočni dio sela Gorice, uz djelovanje artiljerije i tenkova srpskih snaga po cijeloj novogradiškoj bojišnici, uslijedio 16. prosinca 1991. godine. I taj napad su hrvatske snage zaustavile.⁷⁹⁷

Ni 17. prosinca 1991. godine nije bilo borbenih djelovanja većeg intenziteta na novogradiškom bojištu. Srpske snage su djelovale minobacačima po položajima hrvatskih snaga u selu Poljane, a hrvatske snage su izviđale na području Cerničke Šagovine i Medara. Izviđači

⁷⁹⁴ SVA MORH, 121. br.: RH HV, Zapovjedništvo 108., 121. brigade, 19. 12. 1991., Nova Gradiška. Izvješće o prikupljenim podacima o neprijateljskim snagama.

⁷⁹⁵ SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. br., Br. 47/91, 13. 12. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.

⁷⁹⁶ SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. br., Br. 47/91, 14. 12. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.

⁷⁹⁷ SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. br., Br. 48/91, 15. 12. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.; SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. br., Br. 49/91, 16. 12. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.

hrvatskih snaga su na području Cerničke Šagovine uletjeli u zasjedu srpskih snaga, no izvukli su se bez ranjavanja, dok su prema procjenama hrvatskih postrojbi srpskim snaga naneseni gubici u živoj sili.⁷⁹⁸ Sljedećeg dana, 18. prosinca 1991. godine, srpske snage su djelovale višecijevnim bacačem raketa, te tenkovima, minobacačima i protuzrakoplovnim strojnicama po položajima hrvatskih snaga u selima Poljane i Mašić. U popodnevnim satima srpske postrojbe pokrenule su pješački napad na Cerničku Šagovinu, no isti su hrvatske snage odbile, nakon čega su srpske snage nastavile djelovati po Cerničkoj Šagovini minobacačima. Uz te napade, s područja Bosne i Hercegovine postrojbe JNA su haubicama gađale Novu Gradišku. Hrvatske snage na novogradiškom bojištu tog dana su imale 4 poginula i šest ranjenih vojnika.⁷⁹⁹

Zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je 18. prosinca 1991. godine izdalo Zapovijed za napad pod operativnim brojem 6. Zadaci za postrojbe na novogradiškom bojištu, 121. brigadu s 1. bojnom 108. brigade i 99. brigadom, bile su identične kao i u Zapovijedi za napad Operativne grupe Posavina od 6. prosinca 1991. godine. Prema tome, težište napada je i dalje bilo na pravcu Mašićka Šagovina – Širinci – Trnakovac, od kuda je trebalo u sukladnom djelovanju s postrojbama 1. brigade s novljanskog pravca presjeći komunikaciju Okučani – Lipik. Spremnost za napad je dogovorena za 19. prosinac 1991. godine u 18 sati.⁸⁰⁰

Zapovjedništvo 121. brigade je odlučilo da se ujutro 19. prosinca 1991. godine pokrene akcija oslobađanja Mašićke Šagovine. Za akciju su planirane 2. satnija 2. bojne 121. brigade, jačine 150 ljudi, izviđači 2. bojne 121. brigade, Samostalna satnija 121. brigade, inženjerijski vod 121. brigade, 3. i 4. satnija 3. bojne 121. brigade i izviđačka grupa, jačine voda, „Svileni“ iz 99. brigade. Ukupno su hrvatske snage bile jačine jedne bojne. Srpske snage su procijenjene na jednu pješačku bojnu, sastavljenu od dobrovoljaca Srpske radikalne stranke, pješačkih postrojbi 5. korpusa i „domaćih četnika“, ojačanu oklopno – mehaniziranim vodom sastavljenim od dva tenka T-55 i jednim oklopnim transporterom M-60, te jednom minobacačkom bitnicom 82 mm.⁸⁰¹

⁷⁹⁸ SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. br., Br. 50/91, 17. 12. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.

⁷⁹⁹ SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. br., Br. 51/91, 18. 12. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.

⁸⁰⁰ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, Ur. br. 445/91, 18. 12. 1991., Novska. Zapovijed za napadna djelovanja OP br. 6.

⁸⁰¹ J. MIKŠIĆ, *Do smrti i natrag*, 156. U knjizi su navedeni, kao pripadnici srpskih snaga u Mašičkoj Šagovini, „Beli orlovi“, no to su nedvojbeno bili dobrovoljci Srpske radikalne stranke Vojislava Šešelja, koje se u Hrvatskoj poistovjećuje s „Belim orlovima“, no ta postrojba je bila organizirana pod Srpskom narodnom obnovom Mirka Jovića. O tome vidi: MKSJ, Predmet IT-02-54 (Suđenje Slobodanu Miloševiću): Svjedočenje Vojislava Šešelja 24. 8. 2005. godine. Da su tamo bili dobrovoljci Srpske radikalne stranke, govori ranije citirani dokument: SVA MORH, 121. br.: RH HV, Zapovjedništvo 108., 121. brigade, 19. 12. 1991., Nova Gradiška. Izvješće o prikupljenim podacima o neprijateljskim snagama.

Domaće snage koje su bile prisutne u Mašićkoj Šagovini bile su organizirane u sklopu Štaba Teritorijalne obrane Okučani.⁸⁰²

Napad hrvatskih snaga počeo je u 8 sati ujutro 19. prosinca 1991. godine artiljerijskom pripremom, nakon čega je u 8,30 sati pokrenut pješački napad. Sa sjeverne strane sela, iz smjera Psunja, napad su izvodile 2. satnija i izviđači 2. bojne 121. brigade zajedno s izviđačkom grupom „Svileni“ iz 99. brigade. Sredinu sela su iz pravca istoka napadale postrojbe 3. i 4. satnije 3. bojne 121. brigade, dok je s jugoistočne strane sela iz pravca šume Cerik napad izvodila Samostalna satnija 121. brigade. Nakon početnog udara hrvatskih snaga napadno djelovanje hrvatskih postrojbi na jugoistočnom pravcu je zaustavljeno zbog dva poginula i 13 ranjenih vojnika, a kako bi se izvuklo ranjene vojnike. Napad je zaustavljen zbog snažnog otpora srpskih postrojbi i na druga dva pravca napada hrvatskih snaga, no nakon toga obranu srpskih snaga je probila izviđačka grupa „Svileni“ i izviđači 2. bojne 121. brigade na sjevernom pravcu napada. Poslije tog proboja hrvatske snage su iz sva tri smjera napada potisnule srpske snage, koje su se izvukle prema Smrtiću, dok su se dva tenka srpskih snaga uspjela ranije povući u Trnavu, a oklopni transporter su hrvatske snage zarobile. U oslobađanju Mašićke Šagovine poginula su 4 pripadnika izviđačke grupe „Svileni“ iz 99. brigade i 9 pripadnika 121. brigade. Prema podacima hrvatskih snaga srpskim postrojbama su u tom napadu nanijeti veliki gubici u živoj sili, a na oslobođenom području je pronađena velika količina streljiva i mina. Oslobađanjem Mašićke Šagovine hrvatske postrojbe su došle u povoljnu poziciju za daljnja napadna djelovanja prema selima Širinci i Trnava.⁸⁰³ Iako nije navedeno u izvorima, oslobađanjem Mašićke Šagovine oslobođeno je i malo selo Žuberkovac, koje se nastavlja na Mašićku Šagovinu s njene sjeverne strane.

Srpske snage pokušale su zaustaviti napredovanje hrvatskih snaga 19. prosinca 1991. godine jakom artiljerijskom vatrom po selima Gorice, Poljane i Mašić, te po samom gradu Nova Gradiška. Uz to, po položajima hrvatskih snaga na Psunju su borbeno djelovali zrakoplovi Jugoslavenske narodne armije. Na ostalim pravcima na novogradiškom bojištu hrvatske snage su simulirale napad jakom pješačkom vatrom tako da značajnijih pomaka nije bilo. Jedan pripadnik 121. brigade je poginuo od gelera srpskih snaga u Poljanama.⁸⁰⁴ Prema jednom izvoru na pravcu

⁸⁰² HMDCDR, Štab TO Zapadna Slavonija: RSK, Opština Okučani, Štab TO Okučani, Broj: 01-298/02-1992. god, 29. 2. 1992., Okučani. Uvjerenje. Kut. 2

⁸⁰³ SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. br., Br. [52]/91, 19. 12. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.; J. MIKŠIĆ, *Do smrti i natrag*, 156.-161.; A. VUKŠIĆ, *Novogradiški žrtvoslov*, 407-408.

⁸⁰⁴ SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. br., Br. [52]/91, 19. 12. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.; J. MIKŠIĆ, *Do smrti i natrag*, 156.-161.; A. VUKŠIĆ, *Novogradiški žrtvoslov*, 407-408.

Mašić – Medari postrojbe 1. satnije 1. bojne 108. brigade zauzele su 19. prosinca 1991. godine Medare, no vjerojatno se radilo samo o manjem pomicanju crte bojišnice na tom pravcu. U tim borbama postrojbe 108. brigade imale su jednog poginulog i pet ranjenih vojnika.⁸⁰⁵

Sljedećeg dana, 20. prosinca 1991. godine, srpske snage su iz pravca Smrtića i Trnave izvele jak pješački protunapad na Mašićku Šagovinu, potpomognut artiljerijskom vatrom postrojbi Jugoslavenske narodne armije. Hrvatske postrojbe su napad odbile i utvrdile svoje položaje u selu, te djelovale izviđačko diverzantskim grupama na okupiranom teritoriju. Uz napad na Mašićku Šagovinu, postrojbe JNA su djelovale artiljerijom po civilnim objektima u Novoj Gradiškoj, a zrakoplovima po hrvatskim položajima na rijeci Savi, te po civilnim objektima na širem području Nove Gradiške.⁸⁰⁶

Povremeni napadi srpskih snaga artiljerijskom i pješačkom vatrom po cijeloj crti novogradiške bojišnice su nastavljeni 21. prosinca 1991. godine. Uz to, artiljerija srpskih snaga djelovala je i po Novoj Gradiški. Hrvatske postrojbe su nastavile s utvrđivanjem položaja i djelovanjem izviđačkih grupa.⁸⁰⁷ Izviđači hrvatskih snaga su svojim djelovanjem otkrili da srpske snage u posljednje vrijeme nagomilavaju svoje postrojbe u zapadnoj Slavoniji. Prema njihovim podacima srpske snage su od kanala Strug do autoceste na svega nekoliko metara imale tenkove koji su bili okrenuti prema Okučanima. Na okupiranom dijelu novogradiške općine otkrili su velik broj tenkova, transportera, raznog artiljerijskog oruđa i ljudstva. Dio svježih snaga srpskih postrojbi ojačao je položaje srpskih snaga u Dragaliću i Medarima. Nedoumica hrvatskih snaga je bila da li su te svježe srpske postrojbe i tehnika bile za sprečavanje napuštanja srpskih snaga zapadnoslavonske bojišnice ili za uvođenje na pravcu Okučani - Nova Gradiška.⁸⁰⁸ Može se pretpostaviti da je glavni razlog dolaska svježih srpskih snaga na zapadnoslavonsku bojišnicu bilo zaustavljanje prodora hrvatskih snaga iz Operativne zone Bjelovar prema komunikaciji Pakrac – Požega, koje su od početka prosinca 1991. godine uspjele osloboditi veliki dio zapadne

⁸⁰⁵ D. MARIJAN, *Graničari*, 135. Podatak u knjizi citiran iz dokumenta: SVA MORH, 108. br. HV: 1. bat. 108. brigade od 19. 12. 1991., Izvješće.

⁸⁰⁶ SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. br., Br. 53/91, 20. 12. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.; J. MIKŠIĆ, *Do smrti i natrag*, 158.

⁸⁰⁷ SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. br., Br. 54/91, 21. 12. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.

⁸⁰⁸ SVA MORH, 121. br.: OSH, 121. brigada, 21. 12. 1991., Nova Gradiška. Zapovjedništvu vrhovnog stožera Republike Hrvatske Zagreb.

Slavonije na širem papučkom području, te nastavile napadno djelovanje prema spomenutoj komunikaciji.⁸⁰⁹

Dana 22. prosinca 1991. godine zapovjedništvo Operativne grupe Posavina izdalo je zapovijed zapovjedništvu 121. i 108. brigade da, prema zapovijedi operativni broj 6 od 18. prosinca 1991. godine, artiljerijskim postrojbama djeluju po srpskim snagama, vjerojatno kao podrška napadu 1. brigade na Donji Čaglic toga dana.⁸¹⁰ Precizne podatke da li je ta zapovijed izvršena i u kojem obimu u dokumentima nisam našao, već samo da su hrvatske snage na novogradiškoj bojišnici 22. prosinca 1991. godine uzvratile na artiljerijsku vatru postrojbi JNA, koje su djelovale s okupiranog teritorija Hrvatske i iz Bosne i Hercegovine na sela Mašička Šagovina, Mašić, Poljane, te uz rijeku Savu po selu Dolina.⁸¹¹

Nakon uspjeha u Mašičkoj Šagovini zapovjedništvo 121. brigade je odlučilo da se 23. prosinca 1991. godine nastave napadna djelovanja hrvatskih snaga na novogradiškom bojištu. Cilj napada bilo je selo Trnava. Plan je bio da satnija 3. bojne 121. brigade i satnija 149. brigade izvedu napad iz pravca Mašičke Šagovine, dok je satnija iz 108. brigade trebala izvesti napad s područja Medarskih vinograda. Postrojbe su trebale napad početi istovremeno, no postrojbe 108. brigade nisu krenule u napad. Satnije hrvatskih snaga koje su napadale iz pravca Mašičke Šagovine uspjele su se, nakon artiljerijske pripreme hrvatskih snaga, probiti do groblja u Trnavi, no tamo su bile prisiljene na povlačenje na početne položaje zbog jake pješačke i tenkovske vatre srpskih snaga. Napad su hrvatske snage izvele nakon artiljerijske pripreme i na pravcu Poljane – Dragalić, no i taj napad je zaustavljen zbog jake artiljerijske i pješačke vatre srpskih snaga. U borbenim djelovanjima toga dana hrvatske snage su imale jednog poginulog i sedam ranjenih vojnika.⁸¹²

Sljedećeg dana, 24. prosinca 1991. godine, izviđači 2. bojne 121. brigade utvrdili su da su se srpske snage u Trnavi povukle u dubinu sela, na nove obrambene položaje. To područje je neko vrijeme ostalo nezaposjednuto, nakon čega su ga zaposjele hrvatske postrojbe. Na ostalom dijelu novogradiške bojišnice srpske snage su djelovale artiljerijskom i pješačkom vatrom od sela

⁸⁰⁹ Vojislav ŠEŠELJ, *Policijski dosije (3. dio)*, Beograd 2010., 162. Republika Srbija, MUP-SDB, Beograd, 24. decembar 1991. godine, Strogo povjerljivo. Informacija o razvoju događaja u zapadnoj Slavoniji.

⁸¹⁰ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, Ur. br. 495/91, 22. 12. 1991. Novska.

⁸¹¹ SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. br., Br. 55/91, 22. 12. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.

⁸¹² SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. br., Br. 56/91, 23. 12. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.; J. MIKŠIĆ, *Do smrti i natrag*, 161-162.

Dolina do Mašičke Šagovine, na što su hrvatske snage uzvratile artiljerijskom vatrom.⁸¹³ Tog dana zapovijed za zaposjedanje položaja su dobile postrojbe 3. bojne 149. brigade. Te hrvatske snage trebale su zaposjesti područje južno od Mašičke Šagovine (kota 209 i Friščićeve kuća) i Cerničke Šagovine (Kajtazovac i Međuvođe), sa zadatkom da brane to područje od srpskih snaga iz Trnave i Smrtića, Zaposjedanje položaja trebalo je izvršiti 24. i 25. prosinca 1991. godine.⁸¹⁴

Djelovanje srpske artiljerije se nastavilo tijekom noći i idućeg dana 25. prosinca 1991. godine. Gađani su i civilni ciljevi u Novoj Gradiški. Hrvatske snage su uzvratile po uočenim ciljevima nakon djelovanja srpskih snaga.⁸¹⁵ Zapovjedništvo 121. brigade istog je dana, 25. prosinca 1991. godine, izdalo zapovijed postrojbama 3. bojne 121. brigade da zaposjednu položaje na području sjevernog dijela sela Trnava, istočno od kote 204, gdje je trebalo presjeći put i organizirati aktivnu obranu u području puta i potoka Trnava. Položaje je trebalo dobro učvrstiti minsko – eksplozivnim i protuoklopnim sredstvima, te s istih izviđati prema selima Trnava i Medari. Desni susjed 3. bojne 121. brigade trebale su biti postrojbe 1. satnije 2. bojne 108. brigada, dok je 3. bojna 149. brigade trebala držati položaje u pozadini. Treća satnija 3. bojne 121. brigade trebala je zaposjesti položaje u Mašičkoj Šagovini koje su do tada držale postrojbe 2. bojne 121. brigade. Zaposjedanje je planirano za 26. prosinac 1991. godine.⁸¹⁶

Dana 26. prosinca 1991. godine hrvatske snage su zaposjele položaje u gornjem dijelu sela Trnava i nastavile s utvrđivanjem zaposjednutih položaja. Time je crta bojišnice na tom pravcu pomaknuta za dva kilometra naprijed. Srpske snage su djelovale artiljerijom i teškim pješačkim oružjem na hrvatske snage su selima Gorice, Poljane i Mašić, dok su zrakoplovi JNA borbeno djelovali na području Cernika i Bukovice.⁸¹⁷

Istog dana, 26. prosinca 1991. godine, hrvatske snage na sjevernom dijelu zapadnoslavenskog bojišta oslobodile su komunikaciju Pakrac – Požega i potisnule srpske snage južno od te komunikacije.⁸¹⁸ Po postignutom uspjehu hrvatskih snaga, zbog planiranja daljnjih napadnih djelovanja na zapadnoslavenskom bojištu na sastanak u zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je došao zamjenik načelnika Glavnog stožera Hrvatske vojske general Stipetić. S

⁸¹³ SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. br., Br. 57/91, 24. 12. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.; J. MIKŠIĆ, *Do smrti i natrag*, 162.

⁸¹⁴ SVA MORH, 121. br.: OSH, 121. brigada, 24. 12. 1991., Nova Gradiška. Zapovjedništvo 3/149. brigade.

⁸¹⁵ SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. br., Br. 58/91, 25. 12. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.

⁸¹⁶ SVA MORH, 121. br.: OSH, 121. brigada, 25. 12. 1991. godine. Zapovjedništvo 3/121. brigade.

⁸¹⁷ SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. br., Br. 58/91, 26. 12. 1991., Nova Gradiška. Izvješće. U knjizi zapovjednika 121. brigade Josipa Mikšića je navedeno da su područje gornjeg dijela Trnave hrvatske postrojbe zaposjele tek 30. prosinca 1991. godine. Vidi: J. MIKŠIĆ, *Do smrti i natrag*, 162-163.

⁸¹⁸ SVA MORH, ZOGP: Operativni štab Nova Gradiška, Obavještajna informacija od 26. 12. 1991.

njim je dogovoreno da se oslobodilačke operacije nastave uz koordinirano djelovanje postrojbi Operativne zone Bjelovar i Operativne grupe Posavina. Na tom sastanku su, između ostalog, precizirani zadaci za hrvatske postrojbe na novogradiškom bojištu, na temelju čega je zapovjedništvo Operativne grupe Posavina napisalo dopunu zapovijedi za 121. brigadu.⁸¹⁹

Prema toj zapovijedi snage na dijelu bojišnice selo Doline – selo Mačkovac – selo Visoka Greda – selo Gorice – selo Poljane – selo Medari trebale su stabilizirati obranu i u iduća dva dana spriječiti pomicanje crte bojišnice. Na području Kajtazovac – selo Mašička Šagovina – kota 409 hrvatske postrojbe su trebale pregrupirati snage i prijeći u odlučan napad pravcem Mašička Šagovina – Širinci i pod svaku cijenu ovladati područjem sela Širinci. Spremnost za napad je dogovorena za 27. prosinac 1991. godine u 18 sati, a početak napada za 28. prosinac 1991. godine u 5 sati ujutro. Istovremeno, hrvatske postrojbe na novogradiškom bojištu su trebale izvršiti ubacivanje snaga jačine jedne bojne pravcem relej Psunj – kota 397 (šumarska kuća) – selo Bobare, te izbiti na selo Bobare – selo Rogolji sa zadatkom zajedničkog djelovanja s postrojbama 127. brigade u napadu na sela Gornji i Donji Rogolji. Vrijeme napada je bilo dogovoreno u isto vrijeme kao i za napad na Širince. Najkasnije do 16 sati 26. prosinca 1991. godine zapovjedništvo 121. brigade je trebalo izvijestiti zapovjedništvo Operativne grupe Posavina o primjeni i shvaćanju zadatka, te o spremnosti postrojbi za napad.⁸²⁰ Ta zapovijed je zapovjedništvu 121. brigade poslana u 15,10 sati, tako da zapovjedništvo 121. brigade nije imalo puno vremena za odgovoriti zapovjedništvu Operativne grupe Posavina.⁸²¹ Istog dana zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je tražilo od nadređenog zapovjedništva da im se, zbog nedostatka artiljerijskog streljiva, za 121. brigadu hitno dostavi streljivo za artiljerijska oruđa 105 mm, 122 mm, 152 mm i 155 mm, za top 130 mm, te z minobacače 60 mm, 82 mm i 120 mm.⁸²² Da li je streljivo stiglo, i ako je, u kojim količinama, prema dostupnim izvorima nisam uspio utvrditi.

Zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je sljedećeg dana, 27. prosinca 1991. godine, u 10,20 sati faksom dobilo obavijest da je zapovjedništvo 121. brigade dobilo i shvatilo zadatak iz dopune zapovijedi od 26. prosinca 1991. godine, te da vrši pripreme u skladu s istom.⁸²³

⁸¹⁹ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 26. 12. 1991. godine.

⁸²⁰ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, Ur. br. 444/1-91, 26. 12. 1991., Novska. Dopuna zapovijedi Op. br. 5 za 121. br. HV.

⁸²¹ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 26. 12. 1991. godine.

⁸²² SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Ur.br. 345/91, 26. 12. 1991. godine. Izvješće.

⁸²³ SVA MORH, ZOGP: Knjiga operativnog dežurnog, 27. 12. 1991. godine.

Zapovjedništvo 121. brigade je 27. prosinca 1991. godine napisalo zapovijed za napad za podređene postrojbe, u kojoj su uglavnom konkretizirani zadaci iz zapovijedi zapovjedništva Operativne grupe Posavina. Prema zapovijedi zapovjedništva 121. brigade glavni smjer napada novogradiških postrojbi je planiran na pravcu relej Psunj – Ivanovac – selo Rogolji, dok je kao pomoćni smjer napada određen pravac Mašićka Šagovina – Širinci. Zadaci za postrojbe koje su trebale izvoditi napadna djelovanja su bili da pripadnici 1. satnije 1. bojne 121. brigade, 3. satnije 3. bojne 121. brigade i dio Samostalne psunjske čete pod zapovjedništvom zapovjednika 1. bojne 121. brigade napadaju pravcem Brezovo polje – Ivanovac – selo Rogolji – selo Bijela Stijena. Po dolasku na područje sela Donji Rogolji postrojbe 121. brigade trebale su uspostaviti kontakt s pripadnicima 127. brigade, te zajedno s istima produžiti napad preko Donjih Rogolja prema Bijelim Stijenama. Postrojbe 121. brigade na tom pravcu napada trebalo je ojačati jednim oklopnim transporterom M-60, bestrzajnim topom i drugim raspoloživim protuoklopnim sredstvima za vođenje bliske borbe. Artiljerijsku podršku na glavnom pravcu napada 121. brigade trebalo je osigurati minobacačima 60 i 82 mm, te vlastitim sredstvima postrojbi. Početak napada je određen za 28. prosinac 1991. godine u 7 sati ujutro. Na pravcu Mašićka Šagovina – Širinci napad je trebala izvesti ojačana satnija 2. bojne 121. brigade s 50 pripadnika 99. brigade, u cilju ovladavanja selom Širinci, gdje su trebali biti spremni za daljnje djelovanje prema selu Smrtić ili selu Čaprginci. Vrijeme za napad je određeno za 5 sati ujutro 28. prosinca 1991. godine. Artiljerijsku podršku na pomoćnom pravcu napada trebala je osigurati Artiljerijsku grupa Operativne grupe Posavina, prema zahtjevu postrojbi u napadu.⁸²⁴

Zapovijed je isti dan malo izmijenjena. Za napad na pravcu Psunj – Ivanovac – selo Rogolji bile su određene postrojbe 3. satnije 3. bojne 121. brigade i Samostalne psunjske čete, dok su postrojbe 1. satnije 1. bojne 121. brigade izostavljene. Za podršku napad je određena posada minobacača 82 mm, koja se trebala podrediti zapovjedniku Samostalne psunjske čete. Na releju Psunj je trebao ostati vod Samostalne psunjske čete. Za zapovjednika napada na tom pravcu je određen zapovjednik Samostalne psunjske čete.⁸²⁵

Istog dana, 27. prosinca 1991. godine, načelnik Glavnog stožera Hrvatske vojske general Anton Tus zapovjedio je da se jedna bojna 108. brigade do završetka operacija kod Okučana stavi

⁸²⁴ SVA MORH, 121. br.: OSH, 121. brigada, 27. 12. 1991., Nova Gradiška. Zapovjednicima 1, 2, 3/121. brig. i samostalnoj Psunjskoj četi.

⁸²⁵ SVA MORH, 121. br.: OSH, 121. brigada, 27. 12. 1991., Nova Gradiška. Izmjena zapovijedi za napad od 27. 12. 1991. godine.

pod zapovjedništvo 121. brigade. Uz to, prema toj zapovijedi su se postrojbe 123. brigade, 136. brigade i 2. bojne 132. brigade trebale vratiti pod zapovjedništvo Operativne zone Osijek, koje je trebalo navedene postrojbe zajedno s 3. brigadom ZNG-a, ostalim dijelom 132. brigade, 139. brigadom, i ostalim dijelom 108. brigade pripremiti da budu u punoj borbenoj spremnosti u drugom borbenom postroju. Dio postrojbi je trebalo zadržati zbog kontrole i osiguranja komunikacija na Psunju, Papuku i Krndiji koje vode na područje Požege i Podravske magistrale.⁸²⁶ Razlog dizanja navedenih postrojbi u Operativnoj zoni Osijek u punu borbenu spremnosti bila je intenzivna koncentracija postrojbi JNA na području Brčkog, Obudovca, Bosanskog Šamca, Gradačca, Bosanskog Broda i Srpcu u vremenu od 24. do 27. prosinca 1991. godine, čime je postojala mogućnost nasilnog prelaska postrojbi Jugoslavenske narodne armije rijeke Save zbog olakšavanja položaja postrojbama 5. banjalučkog korpusa JNA u zapadnoj Slavoniji.⁸²⁷

Podređivanje jedne bojne 108. brigade pod zapovjedništvo 121. brigade potvrdilo je zapovjedništvo Operativne zone Osijek. Tu bojnu je trebalo ojačati s dijelom artiljerije 108. brigade koja se već nalazila na novogradiškom bojištu, te s jednim tenkovskim vodom 108. brigade. Ostale postrojbe 108. brigade trebalo je izvući s tog bojišta i priključiti matičnoj postrojbi. Realizacija tog zadatka je dogovorena za 30. prosinac 1991. godine. Uz to, za 2. siječanj 1992. godine je dogovoreno da se s novogradiškog bojišta izvuče novogradiška 3. satnija 3. bojne 3. brigade ZNG-a, koja se trebala vratiti u matični sastav.⁸²⁸

Dok su hrvatske snage planirale daljnja napadna djelovanja srpske postrojbe na novogradiškom bojištu nisu mirovale. Dana 27. prosinca 1991. godine postrojbe JNA izvele su tenkovsko – artiljerijski napad na selo Trnava (sjeverni dio koji je bio pod kontrolom hrvatskih snaga, op. aut.). Hrvatske snage su napad odbile, a srpskim postrojbama je onespobljen jedan tenk. Hrvatske snage su u borbama tog dana na novogradiškom bojištu imale jednog poginulog i četiri ranjena vojnika.⁸²⁹ Sljedećeg dana, 28. prosinca 1991. godine, srpske snage su otvarale jaku vatru iz artiljerijskog i teškog pješačkog naoružanja na položaje hrvatskih snaga u selima Gorice, Poljane i Mašić, na što su hrvatske snage uzvatile vatrom. Hrvatske postrojbe su nastavile s

⁸²⁶ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, MO, Glavni stožer, Klasa: 8/91-01/436, Ur.broj: 5120-01/22-91-1, 27. 12. 1991. godine. Zapovijed.

⁸²⁷ D. MARIJAN, *Graničari*, 137-138.

⁸²⁸ SVA MORH, ZOGP: RH, Zap. HV, OZ Osijek, Broj: 525-124-317, 29. 12. 1991., Osijek. Zapovijed.

⁸²⁹ SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. br., Br. 59/91, 27. 12. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.

utvrđivanjem položaja u sjevernom dijelu sela Trnava.⁸³⁰ Planirani napad na Širince zapovjedništvo 121. brigade je moralo odgoditi jer nisu bili u mogućnosti pokrenuti dio postrojbi planiranih u napadu.⁸³¹

Napad hrvatskih postrojbi na Širince 28. prosinca 1991. godine nije pokrenut iz više razloga. Prema izvješću zapovjedništva 121. brigade hrvatske postrojbe na novogradiškom bojištu nisu bile u mogućnosti krenuti u napad jer je stanje u zagrebačkim postrojbama na novogradiškom bojištu bilo vrlo loše. Iz 99. brigade na novogradiškom bojištu se nalazilo ukupno 450 časnika i vojnika. Dvije satnije 99. brigade su prije 20 dana samovoljno otišle za Zagreb i nisu se vratile nazad na položaj, te za njih nije osigurana zamjena. Od prisutnih pripadnika brigade na bojištu samo 50 njih je moglo voditi napadna djelovanja, a od tih 50 pripadnika 99. brigade koji su trebali sudjelovati u napadu pola ih je pušteno kućama, dok su ostali odustali od napada. Za 3. bojnu 149. brigade je navedeno da su pripadnici iste nesposobni za izvršenje borbenog zadatka zbog premorenosti. Postrojba se na novogradiškoj bojišnici nalazila oko 25 dana i ovih dana je očekivala zamjenu koja nije došla. Kao rješenje tih problema zapovjedništvo 121. brigade je predložilo da se zagrebačke postrojbe vrate u Zagreb, a da se njima dodijeli automatsko i poluautomatsko oružje za „jedinice domobrana“, te da im se podredi 123. brigada.⁸³² Taj prijedlog zapovjedništva 121. brigade nije odobren.

Zapovjedništvo Operativnog štaba Nova Gradiška je 28. prosinca 1991. godine za provedbu napadnih djelovanja tražilo od nadređenih da im se podredi 123. brigada zbog primijećenih pojačanja postrojbi JNA u planiranom području djelovanja. U slučaju neispunjenja zahtjeva zapovjedništvo Operativnog štaba Nova Gradiška je napomenulo se može očekivati kašnjenje u izvršenju zadaće.⁸³³ Podređivanje 123. brigade hrvatskim postrojbama na novogradiškom bojištu tražilo je od Glavnog stožera Hrvatske vojske i zapovjedništvo Operativne grupe Posavina.⁸³⁴ Zapovjedništvo Operativne zone Zagreb je poslalo 30. prosinca 1991. godine dopis zapovjedništvu Operativne grupe Posavina, vezan za akt Glavnog stožera Hrvatske vojske od 28. prosinca 1991. godine, prema kojem podređivanje 123. brigade Operativnom štabu Nova Gradiška „ne dolazi u obzir“.⁸³⁵

⁸³⁰ SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. br., Br. 60/91, 28. 12. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.

⁸³¹ SVA MORH, 121. br.: OSH, 121. br., 29. 12. 1991., Nova Gradiška. Izvješće o stanju u 99. br i 3./149. br.

⁸³² SVA MORH, 121. br.: OSH, 121. br., 29. 12. 1991., Nova Gradiška. Izvješće o stanju u 99. br i 3./149. br.

⁸³³ D. MARIJAN, *Graničari*, 137-138.

⁸³⁴ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Ur.br. 348/91, 28. 12. 1991. godine. Izvješće.

⁸³⁵ SVA MORH, ZOGP: RH, ZOZZ, Klasa: 800-01/91-05, Ur. br. 5120-04/91-1531, 30. 12. 1991. godine. Zagreb.

Artiljerijske postrojbe hrvatskih snaga na novogradiškom bojištu ojačane su višecijevnim bacačem raketa 122 mm, no Glavni stožer Hrvatske vojske je 28. prosinca 1991. godine upozorio načelnika artiljerije da se isti mora koristiti krajnje racionalno. Vatreni udar nije smio biti veći od 10 raketa, a po završetku vatrenog udara oruđe je trebalo odmah premjestiti na rezervni vatreni položaj, jer su srpske snage imale radare za otkrivanje vatrenih položaja artiljerijskih oruđa.⁸³⁶

Glavni stožer Hrvatske vojske je 28. prosinca 1991. godine izdao zapovijed za napad za hrvatske postrojbe na zapadnoslavonskom bojištu. Zapovijed Glavnog stožera je bila nešto drugačija od zapovijedi zapovjedništva Operativne grupe Posavina od 26. prosinca 1991. godine i zapovijedi 121. brigade od 27. prosinca 1991. godine za novogradiški dio bojišnice. Prema zapovijedi Glavnog stožera Hrvatske vojske iz Operativne zone Bjelovar na pravcu selo Bijela Stijena – Okučani trebale su djelovati postrojbe 127. brigade. Iz Operativne grupe Posavina postrojbe 1. brigade su trebale sa zapada napadno djelovati prema Trnakovcu i Gornjem Rajiću, dok su dijelovi 121. brigade, 108. brigade i 149. brigade trebali iz pravca istoka osloboditi selo Širince. Zajedno su postrojbe Operativne grupe Posavina trebale osloboditi područje sjeverno od Okučana, dok su postrojbe 99. brigade, uz artiljerijsku potporu, trebale spriječiti dovođenje svježih srpskih snaga iz Bosne i Hercegovine i organizirano izvlačenje srpskih snaga prema Bosanskoj Gradiški. „Razbijanje snaga neprijatelja na području Bijelih Stijena i Okučana je (bio) dnevni zadatak za 29. 12. 1991. god[ine] svih snaga OG Posavina i glavnine OZ Bjelovar (...)“.⁸³⁷ U zapovijedi Glavnog stožera Hrvatske vojske nije spomenuto djelovanje novogradiških postrojbi na pravcu prema Rogoljima, te su za napadno djelovanje spomenute postrojbe 149. brigade. Uz to, u ovoj zapovijedi je navedeno djelovanje 99. brigade prema komunikaciji Okučani - Bosanska Gradiška, te je pomaknut početak napada s 28. na 29. prosinac 1991. godine.

Ujutro 29. prosinca 1991. godine, kao ojačanje novogradiškim postrojbama u napadnim djelovanjima, u Novu Gradišku su trebala stići tri tenka 117. brigade, koji su do tad djelovali u sklopu 127. brigade, no za Novu Gradišku su trebali doći s novim posadama iz 117. brigade.⁸³⁸ Da li su došli i da li su bili upotrijebljeni u napadnim djelovanjima iz meni dostupnih izvora nisam uspio utvrditi.

⁸³⁶ SVA MORH, 121. br.: RH MO, Glavni stožer, Klasa: 213-03/91-01/11, Urbroj: 5120-25-91-1, 28. 12. 1991. godine. Upozorenje.

⁸³⁷ SVA MORH, ZOGP: RH, MO, GS [HV], Klasa: 802-04/91-04/17, Ur.br. 5120-02-91-1, 28. 12. 1991. godine. Zapovijed.

⁸³⁸ SVA MORH, 121. br.: Zapovjedništvo OZ Bjelovar, Op.br. 262-1, 26. 12. 1991. Zapovijed.

Novogradiške postrojbe nisu krenule u napad ni 29. prosinca 1991. godine, no u tome nisu bile same. Prema izvješću zapovjedništva Operativne grupe Posavina njene postrojbe su bile u mogućnosti samo da uz maksimalno naprezanje snaga zadrže sadašnje položaje obrane, te da vrše izviđanja i diverzantske akcije. Zajedničko djelovanje s postrojbama Operativne zone Bjelovar nije bilo ostvareno jer su iste čistile područje prema Brusniku i Kraguju i nisu vršile napadna djelovanja prema zapovijedi Glavnog stožera Hrvatske vojske od 28. prosinca 1991. godine, što se negativno odrazilo na planirane aktivnosti. Zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je tražilo nadređeno zapovjedništvo da im se hitno osigura svježa postrojba jačine brigade na novljanskom pravcu i zadržavanje 123. brigade ne novogradiškom pravcu. Problem je i dalje bio nedostatak granata za haubice 105 mm i 155 mm, te mina za minobacače 60, 82 i 120 mm.⁸³⁹ Unatoč problemima, zapovjedništvo Operativne grupe Posavina je zapovjedilo 121. brigadi da „energičnije“ pristupi izvršenju zadatka iz Dopune zapovijedi operativni broj 5 od 26. prosinca 1991. godine.⁸⁴⁰ Zapovjednik 121. brigade Josip Mikšić je isti dan odgovorio da nisu u mogućnosti provesti u cijelosti zapovijed zbog problema u 99. brigadi, a za provedbu iste u cijelosti ponovo je molio da im se podredi 123. brigada.⁸⁴¹

Dok su hrvatske snage pripremale postrojbe za napadna djelovanja, 29. prosinca 1991. godine u prijepodnevnim satima postrojbe Jugoslavenske narodne armije pokušale su tenkovsko – pješačkim napadom probiti obranu hrvatskih snaga na pravu Donji Bogićevci – Gorice. Hrvatske snage su napad odbile, te pokušale na istom pravcu protunapad na srpske snage, no bile su zaustavljene jakom artiljerijskom vatrom srpskih snaga. Uz taj napad, zrakoplovi JNA raketirali su položaje 121. brigade u Cerničkoj Šagovini. Na pravcu Mašićka Šagovina – Trnava hrvatske snage su nastavile s utvrđivanjem položaja. Srpskim snagama su uništena dva strojnička gnijezda i dvije kuće u kojima su bila skladišta oružja i streljiva. Hrvatskim snagama su tog dana na novogradiškom bojištu poginula tri vojnika, a jedan je ranjen.⁸⁴²

Iako zapovjedništvo 121. brigade nije dobilo tražena pojačanja, njegove postrojbe su 30. prosinca 1991. godine krenule u napad na novogradiškom bojištu. Na pravcu Mašićka Šagovina – Širinci napadala je satnija 2. bojne 121. brigade. Hrvatske snage uspjele su ući u selo iz kojeg su potisnule postrojbe lokalne Teritorijalne obrane. Postrojbe JNA su izvele protunapad iz smjera

⁸³⁹ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Ur.br. 349/91, 29. 12. 1991. godine. Izvješće.

⁸⁴⁰ SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, Ur. br. 444/2-91, 29. 12. 1991., Novska. Zapovijed.

⁸⁴¹ SVA MORH, ZOGP: Operativni štab Nova Gradiška, 29. 12. 1991. Odgovor.

⁸⁴² SVA MORH, 121. br.: OSH, 121. br., Broj: 61/91, 29. 12. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.

Bobara, nakon čega su se hrvatske postrojbe povukle na polazne položaje u Mašićku Šagovinu. Dodatni razlog za povlačenje hrvatskih postrojbi je bio taj što iste zbog malobrojnosti snaga nisu mogle osigurati bokove tako dubokog klina u liniji srpskih snaga. U borbama za Širince hrvatske snage su imale tri poginula pripadnika. Napad su hrvatske postrojbe izvele i na pravicima Mašićka Šagovina – Trnava i Mašić – Medari. Postrojbe 1. bojne 121. brigade napale su srpske snage u Trnavi. Tamo su uspjele uništiti jedan tenk JNA, no drugi tenk, ukopan na trnavačkom groblju, je djelovao po pripadnicima hrvatskih snaga, pri čemu su dva hrvatska vojnika poginula, a šest je ranjeno. Zbog jake vatre srpskih snaga hrvatske postrojbe nisu uspjele potisnuti srpske postrojbe iz Trnave. Na pravcu Mašić – Medari hrvatske postrojbe također nisu uspjele u napadu zbog jake vatre postrojbi JNA. Ukupno su hrvatske snage tog dana na novogradiškom bojištu imale 6 poginulih i 18 ranjenih vojnika, a uz to su poginula i tri civila.⁸⁴³

Nakon borbi 30. prosinca 1991. godine Operativni štab Nova Gradiška izdao je zapovijed podređenim postrojbama, prema kojoj su iste trebale izvršiti potpuno ukopavanje i zaprečivanje svih pravaca koji iz sela Smrtić, Trnava i Širinci vode prema Mašićkoj Šagovini, s ciljem zaustavljanja mogućeg napada srpskih snaga na tom području. Postrojbe 1. bojne 121. brigade dobile su zadatak da zaposjednu za obranu područje sjevernog dijela sela Trnava, a po dubini područje tt 209 – Frišćićeva kuća – Međuvođe. Postrojbe 2. bojne 121. brigade dobile su zadatak da drže obranu zapadno od Mašićke Šagovine prema selu Širinci, te da osiguravaju vlastiti desni bok i put koji veže Mašićku Šagovinu s Cerničkom Šagovinom. Treća bojna 121. brigade je imala zadatak da s jednim tenkom i satnijom drži položaje u donjem dijelu Mašićke Šagovine prema selu Širinci.⁸⁴⁴

Dana 31. prosinca 1991. godine na novogradiškom bojištu nije bilo većih pokreta pješačkih postrojbi, ni hrvatskih ni srpskih snaga. Postrojbe JNA su djelovale artiljerijom po području sela Gorice, Mašićka Šagovina i Cernička Šagovina, na što su hrvatske snage uzvratile. Hrvatske snage su nastavile s utvrđivanjem položaja i izviđačko diverzantskim akcijama. U Novoj Varoši izviđačko diverzantska grupa 121. brigade uništila je oklopni transporter, kamion i

⁸⁴³ SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. br., Br. /91, 30. 12. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.; J. MIKŠIĆ, *Do smrti i natrag*, 113., 163.; A. VUKŠIĆ, *Novogradiški žrtvoslov*, 412-413.; SVA MORH, ZOGP: ZNG 1 A brigada, 30. 12. 1991. godine. Obavještajno izvješće dobiveno prisluškivanjem.

⁸⁴⁴ SVA MORH, 121. br.: Operativni štab 121. brigada, 30. 12. 1991., Nova Gradiška. Zapovijest za 1, 2 i 3/121. brigadu.

cisternu srpskih snaga, te neutralizirala nekoliko vojnika JNA. Hrvatske snage imale su jednog poginulog i jednog lakše ranjenog vojnika.⁸⁴⁵

S obzirom da je napredovanje hrvatskih snaga na sjevernom dijelu zapadnoslavonske bojišnice izgubilo zamah, a ni na novljanskom i novogradiškom pravcu hrvatske postrojbe nisu imale veće uspjehe, načelnik Glavnog stožera Hrvatske vojske general Tus izdao je zapovijed zapovjedništvima Operativne zone Osijek, Operativne zone Zagreb, odnosno Operativne grupe Posavina, i Operativne zone Bjelovar da se napadna djelovanja na zapadnoslavonsko bojišnici nastave „jačim snagama i njihovim odlučnijim angažiranjem“, s ciljem potiskivanja srpskih snaga južno od rijeke Save. Za djelovanje u zapadnoj Slavoniji opet su bile angažirane postrojbe 123. brigade koje su trebale djelovati na pravcu selo Gornja Šumetlica – selo Bobare osiguravajući spoj između 127. brigade, koja je trebala napadno djelovati na pravcu selo Dragalić – selo Donji Čaglić, i dijelova 121. brigade, koji su trebali napadno djelovati na pravcu Psunj (tt 985) – selo Bobare. Dijelovi 108. brigade su trebali značajnije pojačati djelovanje na prostoru Širinci – Mašićka Šagovina, te s glavnim snagama napadno djelovati prema Trnakovcu. Zapovjedništvo Operativne zone Bjelovar je bilo zaduženo za koordiniranje borbenih djelovanja na području Nove Gradiške.⁸⁴⁶

Prva dva dana 1992. godine nije bilo pješačkih pokreta hrvatskih i srpskih snaga. Srpske snage su nastavile djelovati jakom artiljerijskom vatrom po položajima hrvatskih postrojbi na novogradiškom bojištu, na što su hrvatske snage uzvraćale po uočenim ciljevima. Uz uzvraćanje vatre srpskim snagama hrvatske postrojbe su vršile izviđačko diverzantske akcije. Drugog siječnja 1992. godine diverzantska grupa hrvatskih snaga prijavila je uništenje jednog tenka JNA i neutraliziranje dva vojnika. Hrvatske snage su imale dva ranjena vojnika.⁸⁴⁷

Dana 3. siječnja 1992. godine na novogradiškom bojištu pokrenut je napad u skladu sa zapovijedi Glavnog stožera Hrvatske vojske od 31. prosinca 1991. godine. Hrvatske postrojbe u napad su ovoj put išle s četiri satnije. Prva satnija 2. bojne 121. brigade dobila je zadatak da blokira šumski put koji vodi iz Bobara prema Širincima, a 3. satnija 1. bojne je trebala blokirati cestu koja spaja selo Ratkovac sa Širincima. Za napad na sjeverni dio sela je bila zadužena Samostalna satnija 121. brigade, a za napad na južni dio sela je bila zadužena 3. satnija 3. bojne

⁸⁴⁵ SVA MORH, 121. br.: OSH, 121. br., Broj: 62/91, 31. 12. 1991., Nova Gradiška.

⁸⁴⁶ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, MO, GS [HV], Klasa: 8/91-01/441, Urbroj: 5120-01-91-1, 31. 12. 1991. godine. Zapovijed.

⁸⁴⁷ SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. br., Br. 1/92 od 1. 1. 1992., Nova Gradiška. Izvješće.; SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. br., Br. 2/92 od 2. 1. 1992., Nova Gradiška. Izvješće.

3. brigade ZNG-a. Napad je, poslije artiljerijske pripreme, pokrenut u 9,30 sati. Hrvatske snage su do 14 sati zaposjele Širince. Srpske snage su se povukle, a nakon što su im pristigla pojačanja izvršili su protunapad pješaštvom i tenkovima. Protunapad su hrvatske snage odbile. Srpske postrojbe su izvele još jedan tenkovsko – pješački protunapad iz pravca Bobara, no hrvatske snage su i taj napad odbile uz pomoć djelovanja artiljerije 121. i 108. brigade prema komunikaciji Širinci – Bobare. Do 18 sati hrvatske postrojbe su stabilizirale obranu u selu. Nakon oslobađanja sela i utvrđivanja položaja postrojbe koje su sudjelovale u napadu otišle su na odmor, a položaje u selu zaposjeli su pripadnici 2. bojne 121. brigade. Tijekom noći za obranu sela uveden je i jedan tenk T-55. Procijene hrvatskih snaga su bile da je srpskim snagama poginulo najmanje 20 vojnika, a dva vojnika bila su zarobljena. Uz to, postrojbama JNA je uništen jedan tenk. Hrvatskim snagama u oslobađanju Širinaca je poginuo zapovjednik 2. bojne 121. brigade, dok je jedan pripadnik 121. brigade poginuo uslijed raketiranja hrvatskih snaga u Mašićkoj Šagovini. U borbenim djelovanjima toga dana na novogradiškom bojištu hrvatske postrojbe su imale 3 ranjena časnika i 15 ranjenih vojnika.⁸⁴⁸

U 18 sati 3. siječnja 1992. godine na snagu je stupilo Sarajevsko primirje. Iako su nakon toga, nešto prije 20 sati, srpske snage djelovale tenkovima, te izvele pješački napad na hrvatske snage u sjevernom dijelu sela Trnava, crta bojišnice nije pomaknuta. Sljedećeg dana, 4. siječnja 1992. godine, srpske postrojbe su manjim pješačkim grupama pokušale zauzeti selo Širince, no nisu uspjele probiti obranu hrvatskih snaga. Iako je incidenata bilo i nakon toga, stanje na novogradiškoj bojišnici se postepeno smirilo i primirje je zaživjelo.⁸⁴⁹ Crta bojišnice je ostala nepromijenjena do operacije *Bljesak* u svibnju 1995. godine, kada su hrvatske snage u potpunosti oslobodile zapadnoslavonsko područje.

5.4. Rezultati operacije *Orkan-91*

Operacija *Orkan-91* provedena je djelomično i mogućnost njezine potpune provedbe zaustavljena je stupanjem na snagu Sarajevskog primirja 3. siječnja 1992. godine. Dostignuta crta bojišnice 3. siječnja 1992. godine išla je na novljanskom bojištu linijom selo Puska – selo Krapje – selo Drenov Bok – selo Bročice – kanal Strug – Mokro polje – nadvožnjak na autocesti južno

⁸⁴⁸ SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. br., Br. 3/92 od 3. 1. 1992., Nova Gradiška.; J. MIKŠIĆ, *Do smrti i natrag*, 165.; A. VUKŠIĆ, *Novogradiški žrtvoslov*, 223., 413.

⁸⁴⁹ SVA MORH, ZOGP: Operativni dnevnik OG Posavina za dan 3. 1. 1992., Novska.; SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. br., Br. 4/92 od 4. 1. 1992., Nova Gradiška. Izvješće.

od Starog Grabovca – Sisvete – Crkvište (tt 330) – Novsko brdo – Tromeda Paklenička – Tromeda Jazavička - Kričko brdo – selo Gornje Kričke – selo Donja Subocka – selo Gornja Subocka – rijeka Pakra (kota 138). Na novogradiškom bojištu crta bojišnice je išla linijom relej Psunj – Kik (tt 820) – Vezetna strana – Putevi – selo Širinci – tt 209 – tt 204 – selo Trnava (sjeverni dio sela) – selo Medari (isključno) – selo Poljane – selo Gorice (istočni dio sela) – selo Pivare - selo Mačkovac.⁸⁵⁰

Provedbu operacije do Sarajevskog primirja onemogućio je nedostatak artiljerijskog streljiva i drugih materijalno tehničkih sredstava hrvatskim snagama, prijeko potrebnih za odvijanje složenih napadnih djelovanja, i zamor hrvatskih postrojbi uslijed dugotrajnog i iscrpljujućeg borbenog djelovanja, što je osobito bilo izraženo kod pričuvnih postrojbi Hrvatske vojske koje su činile većinu vojnog potencijala hrvatskih snaga na novljanskom i novogradiškom bojištu. Uz to, ne smije se zanemariti činjenica da su na tom području nasuprot hrvatskih snaga bile najjače postrojbe 5. banjalučkog korpusa JNA na zapadnoslavonskom bojištu, koji je u prosincu 1991. godine dodatno ojačan postrojbama JNA iz Makedonije i Srbije. Bez obzira na to hrvatske postrojbe su ostvarile, uz velike žrtve, nezanemarive rezultate na novljanskom i novogradiškom bojištu. Prema dostupnim podacima u operaciji *Orkan-91* poginulo je 246 pripadnika hrvatskih snaga. Od tog broja je na novljanskom bojištu poginuo 151 hrvatski vojnik, dok je na novogradiškom bojištu poginulo 94 hrvatskih vojnika.⁸⁵¹

U općini Novska oslobođena su mjesta Bair, Popovac, Brezovac, Lovska, Donje Kričke i Gornje Kričke, te važno raskršće Trokut i područje Novskog brda i Kričkog brda sjeverno od komunikacije Novska – Okučani. U općini Pakrac oslobođena su mjesta Livađani, Korita, Jagma, Gornja Subocka i Donja Subocka. U općini Nova Gradiška oslobođena su mjesta Golobrdac, Sinlije, Mašićka Šagovina, Žuberkovac i Širinci. Ukupno je operacijom *Orkan-91* oslobođeno 16 sela.⁸⁵² Uz to, oslobođena je komunikacija Novska – Lipik – Pakrac. Značaj operacije *Orkan-91* je i u tome što su hrvatske snage na novljanskom i novogradiškom bojištu vezale velik dio srpskih snaga u zapadnoj Slavoniji za sebe, što je zasigurno olakšalo provedbu operacija *Otkos-10* i *Papuk-91* na sjevernom dijelu zapadnoslavonskog bojišta.

⁸⁵⁰ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, Ur.br. 27/92, 4. 1. 1992. godine. Izvješće.

⁸⁵¹ Podaci su dobiveni prema knjigama *Poginuli hrvatski branitelji u Domovinskom ratu 1991.-1995. na novljanskom zapadnoslavonskom ratištu*, (urednik Alfred Paar) i A. VUKŠIĆ, *Novogradiški žrtvoslov*.

⁸⁵² U literaturi se spominje veći broj mjesta oslobođenih u operaciji *Orkan-91*. Npr. u knjizi R. STIPČIĆA, *Napokon smo krenuli...*, 169., navodi se 21 oslobođeno mjesto u operaciji *Orkan-91*, no tu su ubrojena mjesta Bujavica i Pivare, koja su hrvatske snage zaposjele prije početka operacije, mjesta Šnjegavić i Čečavac, koja su oslobodile postrojbe 123. brigade u sklopu operacije *Papuk-91*, te područje Trokut koje nisam računao pod toponim selo.

6. OPERACIJA *OTKOS-10* (31. LISTOPAD 1991. – 12. STUDENI 1991.)

6.1. Priprema operacije *Otkos-10*

O oslobađanju šireg bilogorskog područja, odnosno dijelova tadašnjih općina Grubišno Polje i Daruvar, razmišljalo se već 1. listopada 1991. godine. Tog dana Krizni štab Grubišno Polje donio je odluku da Zapovjedništvo obrane grada Grubišno Polje, odnosno zapovjednik tog zapovjedništva pukovnik Franjo Kovačević ishodi od zapovjedništva Operativne zone Bjelovar da se odobri plan i provedba operacije oslobađanja Bilogore.⁸⁵³ Zapovjedništvo Operativne zone Bjelovar je to prihvatilo i napravilo plan da se sa snagama Zbora narodne garde Grubišno Polje i Virovitica, uz podršku haubičke artiljerijske baterije 122 mm i 1. mješovitog protuoklopnog artiljerijskog diviziuna Virovitica, te 21. inženjerijske čete Virovitica, izvrši operacija „čišćenja Bilogore od odmetničkih i terorističkih grupa u trajanju od 4-6 dana“. U prvoj fazi plan je bio da se u 2 - 3 dana pristupi „čišćenju teritorija zapadno od puta Grubišno Polje – Virovitica, a u drugoj fazi do crte Bastaji – Miokovićevo⁸⁵⁴ – Rodin Potok“. Početak operacije bio je planiran za 6. listopad 1991. godine, a za vođenje operacije zadužen je bio pukovnik Franjo Kovačević.⁸⁵⁵

Po primanju zapovijedi Zapovjedništvo obrane grada Grubišno Polje konzultiralo se sa zapovjednicima postrojbi predviđenih za provedbu operacije: zapovjednikom 127. brigade HV Virovitica, zapovjednikom postrojbi specijalne policije Policijske uprave Bjelovar, zapovjednikom Protudiverzantske čete OZ Bjelovar, zapovjednikom 52. samostalnog bataljuna HV Daruvar i drugim, u izvoru neimenovanim, zapovjednicima s tog područja, nakon čega je zaključeno da je na tom prostoru nedovoljno raspoloživih snaga za uspješnu provedbu operacije jer su postrojbe angažirane na drugim zadacima, tako da je operacija odgođena. Jedna od tih angažiranih postrojbi na drugim zadacima bila je 105. brigada HV Bjelovar, koja je od 27. listopada 1991. godine ušla u sastav Operativne grupe Posavina tako da nije sudjelovala u

⁸⁵³ I. DEBIĆ, A. DELIĆ, *Otkos*, 86. Načelnik stožera Operativne zone Bjelovar brigadir Ivan Plasaj tvrdi da je on došao na ideju oslobađanja Bilogore 2. listopada 1991. godine, nakon odlaska jedne manje postrojbe iz grubišnopoljske općine s pakračkog bojišta zbog glasina o napadu srpskih snaga na njihovo selo. Prema njegovoj tvrdnji on je još istu večer razgovarao s zapovjednikom Operativne zone Bjelovar Miroslavom Jeržečićem o pokretanju operacije, te su oni odlučili da će sutra, 3. listopada 1991. godine pozvati na razgovor pukovnika Franju Kovačevića koji bi trebao voditi operaciju, što je Kovačević „uz neke manje zahvate“ prihvatio. O tome vidi u: Ivan PLASAJ, „Kako se oslobađala Bilogora?“ (feljton), *Bjelovarac*, 4. 10. 2001. godine.

⁸⁵⁴ Miokovićevo je početkom devedesetih vraćeno ime Đulovac.

⁸⁵⁵ SVA MORH, OZ Bjelovar: ZOZB, Op. br. 52., 4. 10. 1991., Bjelovar. Zapovijed za djelovanje protiv terorista.

operaciji *Otkos-10*.⁸⁵⁶ Ovdje treba napomenuti da su u prvoj zapovijedi Operativne zone Bjelovar spomenute samo postrojbe s područja Grubišnog Polja i Virovitice, no očito je Zapovjedništvo obrane Grubišno Polje računalo i na postrojbe s čijim su zapovjednicima razgovarali o provedbi operacije nakon dobivanja zapovijedi od OZ Bjelovar, što je i stavljeno u drugu zapovijed zapovjedništva Operativne zone Bjelovar za oslobađanje bilogorskog područja od 7. listopada 1991. godine.⁸⁵⁷

Drugu zapovijed „za borbena djelovanja na prostoru Bilogore“ zapovjedništvo Operativne zone Bjelovar je napisalo, kako je već spomenuto, 7. listopada 1991. godine. U toj zapovijedi je malo detaljnije razrađena prva zapovijed, pa je navedeno da se borbena djelovanja trebaju izvršiti sa „svim slobodnim snagama općina Virovitica, Grubišno Polje, Daruvar, Đurđevac i Bjelovar“ i staviti pod kontrolu „područja općina i osigurati nesmetan promet komunikacijama“. Provedba operacije je planirana za razdoblje od 8. do 13. listopada 1991. godine. U toj zapovijedi je prvi put navedeno i ime operacije - *Otkos-10*. Za detaljno razrađivanje plana operacije zadužen je bio pukovnik Franjo Kovačević.⁸⁵⁸

Sljedećeg dana, 8. listopada 1991. godine, „Zapovjednik združenih snaga“, kako je navedeno u dokumentu, pukovnik Kovačević je izdao detaljnu zapovijed za operaciju *Otkos-10*. Prema toj zapovijedi „terorističko četničke snage koje djeluju na prostoru Bilogore razmještene su u širim rajonima Velika Peratovica, Lončarica, Miokovićevo, Bastajski Brđani, Voćin, a dio snaga se nalazi u rajonu sela Bačkovica – Bedenička“. Zadatak hrvatskim postrojbama je bio da:

„uz snažnu art. podršku sa polukružne osnove: Virovitica, Kinkovo, Bogaz, Bedenička, Nova Pisanica, Veliki Grđevac, Grubišno Polje istovremeno postavljanjem blokade na liniji Grubišno Polje – Ivanovo Selo – Vel[iki] Bastaji – Koreničani odsjeći terorističko-četničke snage pravcima: Virovitica – Lončarica – Grubišno Polje i Virovitica – Miokovićevo – Veliki Bastaji, a zatim razbiti i uništiti iste na navedenim prostorima sa ciljem čišćenja i uspostave nesmetanog saobraćaja na komunikaciji Virovitica – Lončarica – Grubišno Polje. Bobena djelovanja izvesti u dvije faze: U prvoj fazi u trajanju 1-2 dana izvršiti odsijecanje, razbijanje i uništenje terorističko-četničkih snaga do linije Virovitica – Lončarica – Grubišno Polje uz istovremeno odsijecanje na liniji: Virovitica – Jasenaš – Miokovićevo i postavljanje blokade na liniji: Grubišno Polje – Ivanovo Selo – Veliki Bastaji – Koreničani. U drugoj fazi, uz prethodno pregrupisanje snaga

⁸⁵⁶ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Op. br. 558., 27. 10. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće; I. DEBIĆ, A. DELIĆ, *Otkos*, 86.

⁸⁵⁷ SVA MORH, OZ Bjelovar: ZOZB, Op. br. 59, 7. 10. 1991., Bjelovar. Zapovijed za borbena djelovanja na prostoru Bilogore.

⁸⁵⁸ SVA MORH, OZ Bjelovar: ZOZB, Op. br. 59, 7. 10. 1991., Bjelovar. Zapovijed za borbena djelovanja na prostoru Bilogore.

razbiti i uništiti terorističko četničke snage na prostoru između navedenih komunikacija. Gotovost za borbena djelovanja u 06,00 sati na D-X (po posebnom naređenju)“.⁸⁵⁹

Za određivanje dana početka operacije bio je nadležan zapovjednik Operativne zone Bjelovar pukovnik Miroslav Jerzečić.⁸⁶⁰ No, pokretanje operacije se odgodilo za kraj listopada 1991. godine zbog brojnih primirja dogovorenih između hrvatskih vlasti i vodstva JNA u listopadu 1991. godine, kritičnog stanja hrvatskih snaga na pakračkom bojištu, te loše popunjenosti postrojbi planiranih za operaciju i potrebe za stabiliziranjem istih. To vrijeme hrvatske snage su iskoristile za popunu, pregrupiranje i uvježbavanje postrojbi, te intenziviranje obavještajnog djelovanja i usavršavanje sustava veze.⁸⁶¹ Cilj operacije bio je smanjiti crtu bojišnice, čime bi se rasteretile hrvatske snage, osobito na pakračkom području, te „ugasiti ideju (srpskog vojnog vodstva, op. aut.) o presijecanju Republike Hrvatske“ na dva dijela na zapadnoslavonskom području.⁸⁶²

U zapovijedi od 8. listopada 1991. godine, po kojoj je provedena operacija *Otkos-10*, detaljno je razrađeno koja postrojba napada kojim pravcem, no do kraja listopada 1991. godine to se dosta izmijenilo. Postrojbe 105. brigade HV Bjelovar i 73. samostalnog bataljuna HV Garešnica su angažirane na pakračkom bojištu, dok postrojbe Zbora narodne garde Đurđevac nisu bile spremne za operaciju.⁸⁶³ Za provedbu operacije na raspolaganju zapovjedništvu u Grubišnom Polju su ostale nekompletna 127. brigada HV Virovitica, 57. samostalni bataljun HV Grubišno Polje, dvije satnije specijalne policije Policijske uprave Bjelovar, dragovoljačka satnija 117. brigade Koprivnica, Protudiverzantska četa 2. OZ Bjelovar, policijske snage iz Virovitice i Grubišnog Polja jačine dvije satnije, Samostalni vod ZNG-a Veliko Trojstvo, mješoviti tenkovski vod Bjelovar, 19. mješoviti protuoklopni artiljerijski divizijun Virovitica, 24. mješoviti artiljerijski divizijun Daruvar, bitnica minobacača 120 mm i topova T-12, satnija 34. inženjerijske bojne Čakovec i odredi Narodne zaštite s područja općine Grubišno Polje. Brojčano je to ukupno

⁸⁵⁹ SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjednik združenih snaga, Op. br. 1, 8. 10. 1991., Grubišno Polje. Zapovijed za borbena djelovanja združenih snaga ZNG i PU Bjelovar. „Otkos-10“.

⁸⁶⁰ I. DEBIĆ, A. DELIĆ, *Otkos*, 91.

⁸⁶¹ HMDCDR, ZMG: DVD 565, Izlaganje Miroslava Jerzečića, zapovjednika Operativne zone Bjelovar, na stručnom skupu „Prva operacija oslobađanja okupiranog hrvatskog prostora – zapadna Slavonija, jesen – zima 1991/1992.“ održanom 21. prosinca 2005. godine u Zagrebu.; I. DEBIĆ, A. DELIĆ, *Otkos*, 96-101.; I. PLASAJ, „Kako se oslobađala Bilogora?“ (feljton), *Bjelovarac*, 18. 10. 2001. godine.

⁸⁶² HMDCDR, ZMG: DVD 2907, B. VITOCH, „Domovinski rat 1991. godine na širem prostoru grada Grubišno Polje“.

⁸⁶³ I. DEBIĆ, A. DELIĆ, *Otkos*, 102.

iznosilo 2847 ljudi.⁸⁶⁴ Dragovoljačka satnija 117. brigade Virovitica je u sastav 127. brigade ušla 28. listopada 1991. godine, a vjerojatno je u to vrijeme virovitičkoj brigadi priključeno i pet borbenih oklopnih vozila 117. brigade, dok su 2. studenog 1991. godine su sastav 127. brigade ušla tri tenka T-55 iz 117. brigade.⁸⁶⁵

Na okupiranom području grubišnopoljske općine srpske snage su bile organizirane u okviru Opštinskog štaba TO Grubišno Polje, sa sjedištem u Velikoj Peratovici. Do sredine listopada 1991. godine ta postrojba je bila sastavljena od jednog bataljuna s četiri čete, te seoskih straža, a ukupno je brojala 740 „boraca“.⁸⁶⁶ Nekoliko dana kasnije, 23. listopada 1991. godine, Teritorijalna obrana Grubišno Polje se sastojala od dva bataljuna od kojih je svaki bataljun imao po tri čete. Jedna od tih četa je bila Bjelovarska četa, vjerojatno popunjena s pobunjenicima s područja tadašnje općine Bjelovar. Iz izvora se ne može zaključiti da li je došlo i do povećanja broja pripadnika TO Grubišno Polje ili je samo došlo do preustroja unutar same postrojbe.⁸⁶⁷ Na sjeveroistočnom području tadašnje daruvarske općine, koje je također bilo u planu za oslobađanje u operaciji *Otkos-10*, nalazio se jedan bataljun Opštinskog štaba TO Daruvar, koji je vjerojatno brojao oko 800 vojnika.⁸⁶⁸ Uz domaće pobunjenike na području Grubišnog Polja nalazila se postrojba JNA jačine satnije na vojnom poligonu Gakovo, koja je djelovala zajedno s pobunjenicima.⁸⁶⁹ Prema svemu navedenom srpske snage su na tom području brojale oko 1700 vojnika, ako pretpostavimo da se postrojbe TO Grubišno Polje nisu povećavale nakon preustroja i povećanja broja četa u listopadu 1991. godine.⁸⁷⁰

⁸⁶⁴ I. DEBIĆ, A. DELIĆ, *Otkos*, 102.; A. MIJATOVIĆ, *Otkos-10*, 215-217. O greškama u literaturi o broju pripadnika hrvatskih snaga koji su sudjelovali u operaciji *Otkos-10* vidi u bilješci 498 navedenog djela A. Mijatovića.

⁸⁶⁵ HMDCDR, ZPI: Elaborat raščlambe bojnih djelovanja za područje Virovitica – Slatina 1990.-1991., Osijek, srpanj 1999., 48-49.; HMDCDR, ZPI: Borbena raščlamba operacije *Otkos-10*, listopad 1997., 27.; SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, 117. br. HV „R“, Broj: 99-9, 1. 11. 1991., Koprivnica. Izvješće za dan 1. studeni 1991. godine.; *Ratni put 117. brigade HV – fotografije* (katalog izložbe), (urednik Mladen Pavković), Koprivnica 1994., 5.; I. DEBIĆ, A. DELIĆ, *Otkos*, 102.;

⁸⁶⁶ HMDCDR, Štab TO Zapadna Slavonija: SFRJ, SAO Krajina, Opštinski štab TO Grubišno Polje, 15. 9. 1991., Velika Peratovica. Naredba. Kut. 3.; HMDCDR, Štab TO Zapadna Slavonija: Štab TO Zapadne Slavonije, Broj: 26/91, 16. 10. 1991. godine. Izvještaj. Kut. 1.

⁸⁶⁷ HMDCDR, ZMG: DVD 3601, Ljudevit Sakal, načelnik ratnog centra veze 57. samostalnog bataljuna Grubišno Polje, Dnevnik rada stanica veze iz Velike Peratovice.

⁸⁶⁸ HMDCDR, Štab TO Zapadna Slavonija: Bilješke pripadnika TO Daruvar od 24. 8. do 25. 9. 1991. Kut. 5. O broju vojnika u bataljunu TO Daruvar može se pretpostaviti iz dokumenta Štaba TO Zapadne Slavonije od 16. 10. 1991. godine u kojem je navedeno da TO Daruvar broji 1600 vojnika podijeljenih u dva bataljuna. HMDCDR, Štab TO Zapadna Slavonija: Štab TO Zapadne Slavonije, Broj: 26/91, 16. 10. 1991. godine. Izvještaj. Kut. 1.

⁸⁶⁹ HMDCDR, ZPI: PS Grubišno Polje, Broj: 511-02-41-SP-101/90-91, 12. 10. 1991. godine; I. DEBIĆ, A. DELIĆ, *Otkos*, 102.

⁸⁷⁰ Slična brojka od 1750 pripadnika srpskih snaga na području plana provedbe operacije *Otkos-10* pojavljuje se i u literaturi, te drugim publikacijama. No treba napomenuti da se u tim publikacijama krivo navodi da su srpske snage

Prije operacije, 15. listopada 1991. godine, pripadnici Protudiverzantske čete Operativne zone Bjelovar, specijalne policije Policijske uprave Bjelovar, Policijske stanice Grubišno Polje i Zbora narodne garde iz Đurđevca i Virovitice čistili su granični pojas općina Đurđevac, Bjelovar i Grubišno Polje od naoružanih srpskih terorista. Očišćen je teren koji je obuhvaćao mjesta Bačkovicu, Čađavac, Ribnjačku, Polum, Bedeničku i napušteno mjesto Brzaju, s težištem prema okupiranim mjestima Gornja Kovačica i Zrinska.⁸⁷¹ Za vrijeme čišćenja terena utvrđeno je da su „četničke snage“ napustile ovo područje, no ne zna se kada. Uhićeno je samo nekoliko pojedinaca kod kojih je nađeno oružje i vojna oprema. U izvođenju akcije zbog nedovoljne koordinacije među hrvatskim postrojbama ranjena su dva pripadnika hrvatskih snaga.⁸⁷²

Za oslobađanje bilogorskog područja Glavni stožer Hrvatske vojske je zapovjedništvu Operativne zone Bjelovar dao, u sklopu opširnije zapovijedi, zadatak 15. listopada 1991. godine da „za zaposjedanje poligona [JNA] Gakovo i razbijanje četničke baze i grupacije četnika u tom rejonu detaljno i precizno isplanira(ti) napad i isti realizira(ti) bez rizika po život pripadnika HV, MUP-a i stanovništva“.⁸⁷³ Tu zapovijed je zapovjedništvo Operativne zone Bjelovar prosljedilo 16. listopada 1991. godine, s nekim dodacima, podređenim zapovjedništvima u Grubišnom Polju, Virovitici i Đurđevcu. U zapovijedi OZ Bjelovar je dodano da se taj zadatak „detaljno i precizno“ isplanira u „sklopu akcije *Otkos-10*“, te da je za izvršenje zadatka odgovoran Zapovjednik obrane općine Grubišno Polje pukovnik Franjo Kovačević koji će zapovjedniku OZ Bjelovar Miroslavu Jerzečiću „podnijeti prijedlog i plan izvršenja“. U zapovijedi je dodano i da treba „intenzivirati mobilizaciju i organizirano pristupiti ubrzanom borbenom osposobljavanju postrojbi“.⁸⁷⁴ Spomenuti plan i prijedlog izvršenja nisam pronašao u izvornim dokumentima, no može se pretpostaviti da je postojala neka radna verzija plana *Otkos-10* na karti ili nekom drugom dokumentu, te da je detaljniji plan operacije prenesen usmeno zapovjednicima postrojbi planiranih za provedbu operacije.

bile organizirane u brigadu u sklopu 28. partizanske divizije koja nije zaživjela, kako je već spomenuto na strani 39 ovog rada,. Vidi: I. DEBIĆ, A. DELIĆ, 102. i HMDCDR, ZMG: DVD 38, PowerPoint prezentacija, Đuro DEČAK, „Otkos-10“.

⁸⁷¹ HMDCDR, ZPI: PU Bjelovar, PS, Broj: 511-02-01-SP-329/91, 15. 10. 1991., Bjelovar; HMDCDR, ZPI: PS Grubišno Polje, Broj: 511-02-41-SP-101/94-91, 15. 10. 1991. godine.; HMDCDR, ZPI: Protudiverzantska satnija OZ Bjelovar – ratni put, 20. 3. 1997., Zagreb.

⁸⁷² SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Općina Grubišno Polje, Zapovjedništvo obrane, Klasa: 811-01/91-01/01, Urbroj: 2127-05-01-91-27, 15. 10. 1991., Grubišno Polje. Izvještaj izvedenog dijela akcije „Otkos-10“; HMDCDR, ZPI: Borbena raščlamba operacije *Otkos-10*, listopad 1997., 17-18.

⁸⁷³ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, GS HV, Klasa: 8/91-01/124, Urbroj: 5120-01-91-1, 15. 10. 1991., Zagreb. Zapovijed.

⁸⁷⁴ SVA MORH, OZ Bjelovar: ZOZB, Op. br. 230., 16. 10. 1991., Bjelovar. Zapovijed.

Konačna odluka o početku operacije *Otkos-10* donesena je 29. listopada 1991. godine u Grubišnom Polju, na sastanku svih zapovjednika postrojbi koje su planirane za provedbu operacije. Na tom sastanku, koji je vodio zapovjednik Operativne zone Bjelovar Miroslav Jerzečić, odlučeno je da napad počne 31. listopada 1991. godine u 8,00 sati.⁸⁷⁵ Istog dana 29. listopada 1991. godine pukovnik Plasaj pročitao je proglas na Radio Bjelovaru da Hrvatska vojska sutra, 30. listopada 1991. godine, kreće u operaciju čišćenja područja Pakraca, Lipika, Daruvara i Bilogore od „četničko – terorističkih snaga i ostatka JNA“, te se poziva narod „da sam raščisti sa svojim ekstremima, a ako ne može pripadnici HV-a će mu u tome pomoći“. Uz to, stanovnici okupiranih sela su zamoljeni da prikupe oružje i predaju Hrvatskoj vojsci. Kao autor proglasa je naveden visoki časnik u zapovjedništvu Operativne zone Bjelovar. Pukovniku Plasaju je zbog tog proglasa prigovoreno da je izdao tajnu operaciju, no on to tumači kao propagandno djelovanje prema srpskim snagama da razvuku svoje snage prije operacije.⁸⁷⁶

Srpske snage su krajem listopada 1991. godine, bez obzira na proglas hrvatske strane na radiju, učvršćivale položaje na području Bilogore miniranjem, postavljanjem barikada i ukopavanjem.⁸⁷⁷ Uz to, srpske postrojbe su se pregrupiravale, te je primijećeno intenzivno letenje zrakoplova i helikoptera JNA od kojih su se potonji spuštali na području Peratovice, a zamijećen je i dolazak rezervista iz Sarajeva.⁸⁷⁸ Sličnu informaciju o aktivnom djelovanju srpskih snaga i dovođenju novih postrojbi iz susjednih republika imao je i Glavni stožer Hrvatske vojske koji je upozorio zapovjedništvo Operativno zone Bjelovar da srpske snage vrše intenzivne pripreme za nova napadna djelovanja zbog čega se zabranjuje puštanje postrojbi na odmor kućama, a one koje su na odmoru da se odmah moraju vratiti u postrojbu.⁸⁷⁹ U očekivanju napada bili su i zapadnoslavonski pobunjenici koji su 30. listopada 1991. godine imali informaciju da se na području Daruvara grupiraju „velike snage MUP-a i garde i vjerojatno pripremaju napad na slobodnu teritoriju“. ⁸⁸⁰ Dan prije toga, 29. listopada 1991. godine, na posavskom dijelu

⁸⁷⁵ HMDCDR, ZMG: DVD 3604, Rukopis brigadira Ivana Plasaja, Operacija Bilogora.

⁸⁷⁶ Ivan PLASAJ, „Kako se oslobađala Bilogora?“ (feljton), *Bjelovarac*, 1. 11. 2001. godine.

⁸⁷⁷ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Općina Grubišno Polje, ZNG, Urbroj: 2127-05-01-91-47, 28. 10. 1991., Grubišno Polje. Obavještajno izvješće.; SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Op. br. 647-1., 29. 10. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće.

⁸⁷⁸ SVA MORH, OZ Bjelovar: Općina Grubišno Polje, ZNG, Urbroj: 2127-05-01-91-50,2 9. 10. 1991., Grubišno Polje. Dnevno izvješće.; SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Općina Grubišno Polje, ZNG, Urbroj: 2127-05-01-91-47, 28. 10. 1991., Grubišno Polje. Obavještajno izvješće.

⁸⁷⁹ SVA MORH, OZ Bjelovar: ZOZB, Op. br. 606-1., 28. 10. 1991., Bjelovar. Održavanje b/g jedinica.

⁸⁸⁰ HMDCDR, Štab TO Zapadna Slavonija: Dnevnik pripadnika štaba TO Zapadna Slavonija, 26. 10. – 10. 11. 1991. godine.

zapadnoslavonske bojišnice hrvatske snage su krenule u operaciju *Orkan-91* i vezale dio srpskih snaga za sebe, tako da srpski pobunjenici na bilogorskom području nisu mogle očekivati pojačanja u borbama s hrvatskim snagama.⁸⁸¹ U takvim okolnostima pokrenuta je operacija oslobađanja bilogorskog područja.

6.2. Prvi dio operacije *Otkos-10*

Ujutro 31. listopada 1991. godine u 6 sati započela je topnička priprema hrvatskih snaga po položajima srpskih snaga na okupiranom dijelu Bilogore, nakon čega je uslijedio i pješački napad. Hrvatske snage su napadale s polukružne osnovice iz tri pravca. Na pravcu sjever su bile 127. brigada HV Virovitica, dragovoljačka satnija 117. brigade HV Koprivnica, satnija policije iz Virovitice i 19. mješoviti protuoklopni artiljerijski divizijun Virovitica. Navedene postrojbe su napadale s linije selo Mala Babina Gora – selo Jasenaš – Rezovačke Krčevine – tt 188 – Tromeda – Tavanak – Bogaz. Na sjeverozapadnom pravcu nalazile su se dvije satnije specijalne policije Policijske uprave Bjelovar, 2. satnija 57. samostalnog bataljuna Grubišno Polje, vod policije Veliki Grđevac, bitnica minobacača 120 mm i topova T-12, Protudiverzantska četa Operativne zone Bjelovar, samostalni vod Veliko Trojstvo, te odredi Narodne zaštite Veliki Grđevac, Pavlovac i Velika Pisanica. Hrvatske snage na tom pravcu su napadale s linije Brzaja – Nova Pisanica – Veliki Grđevac. Na južnom pravcu nalazile su se postrojbe 57. samostalnog bataljuna Grubišno Polje (bez 2. satnije), satnija policije Grubišno Polje, tenkovski vod 105. brigade, 1. satnija 52. samostalnog bataljuna Daruvar, dijelovi 24. mješovitog artiljerijskog divizijuna Daruvar i odredi Narodne zaštite Grubišno Polje, Ivanovo Selo, Rašenica i Grbavac. Postrojbe na južnom pravca napadale su s linije Velika Jasenovača – Grbavac – Grubišno Polje – Gornja Rašenica (dio) – Ivanovo Selo.⁸⁸²

Treba napomenuti da Glavni stožer Hrvatske vojske nije znao za početak operacije na Bilogori, pa su prvog dana operacije zvali zapovjedništvo Operativne zone Bjelovar i pitali zašto hrvatske postrojbe na sjevernom dijelu zapadnoslavonskog bojišta kreću u napad kad je težište

⁸⁸¹ HMDCDR, ZMG: DVD 38a, PowerPoint prezentacija, Zlatko KRAMARIĆ, „Oslobađanje Bilogore, Papuka i Psunja 1991.“.

⁸⁸² HMDCDR, ZMG: DVD 38, PowerPoint prezentacija, Đuro DEČAK, „Otkos-10“.

kod Novske, no ipak nisu radili probleme zapovjedništvu Operativne zone Bjelovar, tako da je operacija hrvatskih snaga na Bilogori nastavljena.⁸⁸³

6.2.1 Prvi dan operacije – 31. listopada 1991. godine

Prvog dana operacije hrvatske postrojbe su krenule u kombinirani napad na svim smjerovima velikom žestinom. Iako su se srpske snage uporno branile oslanjajući se na utvrđene objekte; kuće i bunkere, crta bojišnice je probijena na više pravaca.⁸⁸⁴

Na sjevernom smjeru djelovanja hrvatskih snaga postrojbe 127. brigade HV Virovitica, dragovoljačka satnija 117. brigade HV Koprivnica i policija iz Virovitice, uz podršku 19. mješovitog protuoklopnog artiljerijskog divizijuna napadale su iz tri pravca. Glavnim pravcem Virovitica – selo Lončarica napadala je „A“ satnija 127. brigade ojačana borbenim oklopnim vozilima s protuzrakoplovnim topovima 20 mm i *Maljutkama*. Na pomoćnim pravcima selo Vukosavljevica – selo Brzaja – selo Sibenik i selo Špišić Bukovica – poligon JNA Gakovo – selo Topolovica napadale su postrojbe 127. brigade, dragovoljačka satnija 117. brigade i policijske snage iz Virovitice. Manja postrojba 127. brigade, jačine satnije, vršila je blokadu poligona JNA Gakovo sa sjeveroistočne strane iz smjera Ribnjaka do obronaka iznad samog poligona. Dijelovi 127. brigade raspoređeni su kao pričuvne snage iza prvog ešalona, dok su dijelovi brigade izvodili aktivnu obranu na području Jasenaša, Male Babine Gore, Velike Babine Gore, Levinovca i Male Klise. Brigadna topnička potpora, minobacači 120 mm i višecijevni bacač raketa, bila je raspoređena na Ribnjacima. Postrojbe 19. mješovitog protuoklopnog artiljerijskog divizijuna bile su raspoređene u selima Vukosavljevica, Golo Brdo i Milanovac, te Gliništu ispred sela Jasenaš. Sastojale su se od haubica 122 mm D 30, topova ZIS 76 mm i T-12 100 mm.⁸⁸⁵

Uslijed zapreka i vatrenog djelovanja srpskih snaga na sjevernom smjeru napada hrvatske snage su sporo napredovale i to samo pješačkim snagama jer su svi prometni pravci bili zarušeni

⁸⁸³ I. PLASAJ, „Kako se oslobađala Bilogora?“ (feljton), *Bjelovarac*, 8. 11. 2001. godine. Iako mi je podatak da Glavni stožer Hrvatske vojske nije znao za pokretanje operacije *Otkos-10* u početku zvučao malo vjerojatan, vjerujem da je točan s obzirom da je Hrvatska vojska bila tek u formiranju, pa je takvih stvari bilo na svim razinama 1991. godine. Iz zapovijedi Glavnog stožera Hrvatske vojske upućenoj operativnim zonama Zagreb i Bjelovar, te Operativnoj grupi Posavina od 27. 10. 1991. godine također je vidljivo da Glavni stožer uopće ne spominje oslobađanje Bilogore, već se samo spominje oslobađanje komunikacijskog snopa Novska – Okučani – Nova Gradiška, odakle bi se nakon toga krenulo u oslobađanje područja Lipika i Pakraca. SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo ZNG, Klasa: 8/91-01/169, Urbroj: 5120-21-91, 27. 10. 1991., Zagreb. Zapovijed.

⁸⁸⁴ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Op. br. 693-1., 31. 10. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće.; HMDCDR, ZPI: Borbena raščlamba operacije *Otkos-10*, listopad 1997., 20.

⁸⁸⁵ HMDCDR, ZPI: Borbena raščlamba operacije *Otkos-10*, listopad 1997., 26-27.; HMDCDR, ZPI: Elaborat raščlambe bojnih djelovanja za područje Virovitica – Slatina 1990.-1991., Osijek, srpanj 1999., 49.

miniranjem, tako da je morala intervenirati inženjerija hrvatskih snaga. Do kraja dana probijene su crte obrane srpskih snaga na prilazima selu Sibenik, gdje se stalo da ne bi došlo do uklinjenja hrvatskih postrojbi između srpskih snaga. Na glavnom pravcu napada hrvatskih snaga, komunikaciji Virovitica – Lončarica, pobunjenici su koncentrirali svoje snage i potpomognuti postrojbama Jugoslavenske narodne armije iz poligona Gakovo, te djelovanjem minobacača i vatrom iz borbenih oklopnih vozila, uz već spomenuto miniranje ceste, zaustavili su hrvatske postrojbe u daljnjem napredovanju.⁸⁸⁶ Na tom pravcu hrvatske postrojbe došle su do Lončarice i naftnih bušotina sjeverno od Gakova.⁸⁸⁷ Postrojbama 127. brigade i 19. mješovitog artiljerijskog protuoklopnog divizijuna za borbena djelovanja je nedostajalo streljivo za minobacače, haubice i protuzrakoplovne topove, ručne bacače raketa, te pješačko streljivo. Gubici hrvatskih snaga na sjevernom dijelu napada prvog dana borbenih djelovanja bili su dva poginula, jedan vojnik iz koprivničke satnije i jedan vojnik iz 127. brigade, te šest ranjenih vojnika.⁸⁸⁸

Na sjeverozapadnom smjeru napada hrvatske postrojbe su napadale iz tri pravca. Postrojbe specijalne policije Policijske uprave Bjelovar zajedno s Protudiverzantskom četom OZ Bjelovar napadale su glavnim pravcem napada Nova Pisanica – Zrinska – Mali Grđevac. Pomoćnim pravcem Veliki Grđevac – Gornja Kovačica – Mali Grđevac napadala je glavna postrojba 2. satnije 57. samostalnog bataljuna HV i samostalni vod Veliko Trojstvo, a drugim pomoćnim pravcem Veliki Grđevac – Velika Barna – Mali Grđevac napadali su dijelovi 2. satnije 57. samostalnog bataljuna i vod temeljne policije Veliki Grđevac. Postrojbe specijalne policije PU Bjelovar i Protudiverzantske čete OZ Bjelovar uspjele su, nakon cjelodnevne borbe, u popodnevним satima pregrupiranjem i jakim pješačkim napadom uz pomoć minobacača probiti srpsku obranu na području sela Zrinska, te su do mraka oslobodili zaseoke Zrinska Brda i Buban. U napredovanju ih je usporavala dobro organizirana srpska obrana osigurana bunkerima, minama i barikadama.⁸⁸⁹

Na pomoćnom pravcu Veliki Grđevac – Gornja Kovačica postrojbe 57. samostalnog bataljuna su jakim pješačkim napadom uz pomoć minobacača u kasnim popodnevним satima probile prvu crtu obrane srpskih snaga i došle do raskrižja putova Gornja Kovačica – Velika

⁸⁸⁶ HMDCDR, ZPI: Borbena raščlamba operacije *Otkos-10*, listopad 1997., 27.; I. PLASAJ, „Kako se oslobadala Bilogora?“ (feljton), *Bjelovarac*, 8. 11. 2001. godine.

⁸⁸⁷ HMDCDR, ZPI: PS Grubišno Polje, Broj: 511-01-41-SP-101/105-91, 1. 11. 1991. godine.

⁸⁸⁸ SVA MORH, OZ Bjelovar: 127. brigada ZNG, Br. 366-1, 1. 11. 1991., Virovitica Dnevni izvještaj. Prijemni pečat: RH, ZOZB, br. 724-1, 1. 11. 1991. godine.; Mladen PAVKOVIĆ, *Bili smo prvi kad je trebalo*, [Koprivnica] 1998., 81.

⁸⁸⁹ HMDCDR, ZPI: Borbena raščlamba operacije *Otkos-10*, listopad 1997., 20-21.

Pisanica – Mali Grđevac, gdje su se spojile s pripadnicima samostalnog voda Veliko Trojstvo koji su borbeno djelovali iz smjera Velika Pisanica – Gornja Kovačica. Manje postrojbe 57. samostalnog bataljuna zajedno s pripadnicima temeljne policije Veliki Grđevac napadale su na pravcu Veliki Grđevac – Velika Barna i oslobodile su Veliku Barnu, a na raskrižjima putova Veliki Grđevac – Velika Barna i Mali Grđevac – Velika Barna su se susrele s pripadnicima 3. satnije 57. samostalnog bataljuna koji su napredovali iz pravca Grubišnog Polja. Na sjeverozapadnom smjeru napada prvog dana borbenog djelovanja dostignuta je crta Buban – Zrinska Brda – raskrižje putova Gornja Kovačica – Velika Pisanica i raskrižje putova Velika Barna - Grubišno Polje. Dostignutu crtu su osigurali dijelovi Protudiverzantske čete OZ Bjelovar i 2. satnije 57. samostalnog bataljuna dok su ostale snage upućene na odmor i popunu.⁸⁹⁰ Prvog dana operacije na ovom smjeru napada velike gubitke je imala Protudiverzantska četa OZ Bjelovar, kojoj je od djelovanja minobacača srpskih snaga poginuo jedan pripadnik, a devet je ranjeno.⁸⁹¹ Specijalna policija iz Bjelovar imala je tri ranjena pripadnika. U ovom dokumentu navedeno je da je osim policajaca ranjeno i 15 pripadnika Zbora narodne garde, a jedan je poginuo. Može se pretpostaviti da su u taj broj uračunati već navedeni gubici Protudiverzantske čete OZ Bjelovar.⁸⁹²

Na južnom smjeru napada hrvatske postrojbe su djelovale iz više pravaca. Glavnim pravcima Grubišno Polje – Mala Peratovica – Velika Peratovica i Grubišno Polje – Gornja Rašenica – Dapčevski Brđani – Lončarica napadale su snage policije Grubišno Polje i glavnina snaga 57. samostalnog bataljuna, uz podršku minobacača 120 mm, topa T-12 i lakog lansera raketa 128 mm, te ojačane oklopno – mehaniziranim vodom 105. brigade koji je u sastavu imao dva tenka T-55 i dva oklopna transportera. Navedene postrojbe uspjele su u popodnevnim satima 31. listopada 1991. godine pješačkim napadom, potpomognute topništvom i minobacačima, probiti crtu obrane srpskih postrojbi i prodrijeti jedan i pol kilometar u dubinu srpskih snaga i zaposjesti jednu od dominantnih kota u selu Gornja Rašenica. Na komunikaciji Grubišno Polje – Virovitica hrvatske snage su došle do ruba šume na 150 metara prije skretanja s glavne komunikacije prema Velikoj Peratovici.⁸⁹³

⁸⁹⁰ HMDCDR, ZPI: Borbena raščlamba operacije *Otkos-10*, listopad 1997., 20-21.

⁸⁹¹ HMDCDR, ZPI: Protudiverzantska satnija OZ Bjelovar – ratni put, 20. 3. 1997., Zagreb.; HMDCDR, ZPI: PS Grubišno Polje, Broj: 511-01-41-SP-101/105-91, 1. 11. 1991. godine.; A. MIJATOVIĆ, *Otkos-10*, 223.

⁸⁹² HMDCDR, ZPI: Policijska uprava Bjelovar, Operativni štab, 31. 10. 1991., Bjelovar.

⁸⁹³ HMDCDR, ZPI: Borbena raščlamba operacije *Otkos-10*, listopad 1997., 23-24.; HMDCDR, ZPI: PS Grubišno Polje, Broj: 511-01-41-SP-101/105-91, 1. 11. 1991. godine.

Na pomoćnom pravcu Grubišno Polje – Velika Barna postrojbe 3. satnije i izviđački vod 57. samostalnog bataljuna probile su se do raskrižja u Velikoj Barni, gdje su se spojile s hrvatskim snagama koje su napredovale iz pravca Velikog Grđevca, čime su se stvorili uvjeti da se nastave napadna djelovanja smjerom raskrižje Velika Barna - Veliko Brdo Barnjansko prema Maloj Barni. U kasnim popodnevnim satima hrvatske postrojbe zaposjele su i Mesarski brijeg, sjeverno od Velike Barne, čime je ovladano prostorom u dubini od dva kilometra do tada okupiranog područja. Na drugom pomoćnom pravcu Ivanovo Selo – Treglava – Rastovac, kojim se osiguravao bok glavnim snagama u napadu na Gornju Rašenicu, pripadnici 57. samostalnog bataljuna i Narodne zaštite uspjeli su brzim napadom u jutarnjim satima iznenaditi srpske snage u Rastovcu, čime su ovladali selima Treglava i Rastovac. U napadnim djelovanjima prvog dana operacije *Otkos-10* na južnom smjeru napada hrvatskim snagama je poginuo pripadnik 57. samostalnog bataljuna u Gornjoj Rašnici i pripadnik Narodne zaštite Ivanovo Selo u tom selu. Uz te gubitke, hrvatske snage su imale i pet ranjenih vojnika.⁸⁹⁴

Prvi dan operacije završio je uglavnom uspješno za hrvatske postrojbe. Oslobođena su sela Gornja Kovačica, Velika Barna, Gornja Rašnica, Treglava i Rastovac, te zaseoci Zrinska Brda i Buban. Unatoč nezanemarivim gubicima hrvatskih snaga od 5 poginulih i 26 ranjenih pripadnika, slomljen je otpor srpskih snaga i narušen im je borbeni raspored, što je bio dobar preduvjet za nastavak operacije.⁸⁹⁵ Manji zastoј hrvatskih snaga bio je na sjevernom pravcu djelovanja, gdje je zadatak hrvatskih postrojbi izvršen djelomično, no to nije ugrozilo nastavak operacije.⁸⁹⁶

Srpske snage su nakon borbenog djelovanja toga dana počele napuštati položaje, a za njima su krenuli i civili u pravcu Koreničana. Pripadnici Štaba TO Zapadna Slavonija tražili su od podređenih postrojbi da se pokrene napad na pakračkom području, kako bi se rasteretile snage na području Bilogore, a uz to je zatraženo i djelovanje zrakoplovstva JNA po hrvatskim snagama

⁸⁹⁴ HMDCDR, ZPI: Borbena raščlamba operacije *Otkos-10*, listopad 1997., 23-24.; HMDCDR, ZPI: PS Grubišno Polje, Broj: 511-01-41-SP-101/105-91, 1. 11. 1991. godine.; I. DEBIĆ, A. DELIĆ, *Otkos*, 43-45., 124.; Dražen NAJMAN, Marija DUJIĆ, Ivan POSILOVIĆ, *Narodna zaštita u Domovinskom ratu*, Zagreb 2002., 147., 149.

⁸⁹⁵ *Od Otkosa-10 do Oluje – Policija i 77. samostalni bataljun ZNG „R“ Grubišno Polje u Domovinskom ratu*, Grubišno Polje 2011., 15.; HMDCDR, ZPI: PS Grubišno Polje, Broj: 511-02-41-SP-101/106-91, 1. 11. 1991. godine.

⁸⁹⁶ SVA MORH, OZ Bjelovar: 127. brigada ZNG, Br. 366-1, 1. 11. 1991., Virovitica Dnevni izvještaj. Prijemni pečat: RH, ZOZB, br. 724-1, 1. 11. 1991. godine.

na širem području Grubišnog Polja i Virovitice. Pretpostavka srpskog vodstva je bila da ukoliko neće djelovati zrakoplovstvo JNA „nema nikakvih izgleda za održanje tih položaja“.⁸⁹⁷

6.2.2. Drugi dan operacije – 1. studeni 1991. godine

Hrvatske postrojbe nastavile su borbena djelovanja istim intenzitetom i idućeg dana, 1. studenog 1991. godine. Srpske snage su pružale slabiji otpor za razliku od prvog dana operacije, što se može objasniti povlačenjem srpskih snaga i napuštanjem položaja.⁸⁹⁸ Prema informaciji dobivenoj prisluškivanjem srpskih snaga, tog dana je od ranog jutra pokrenuto povlačenje cjelokupnog srpskog stanovništva s bilogorskog područja. Manje srpske postrojbe su se još držale na položajima, no glavni dio snaga se koncentrirao u selu Turčević Polje.⁸⁹⁹ Iako je srpska vojska na tom području bila u rasulu, po hrvatskim postrojbama počelo je djelovati zrakoplovstvo Jugoslavenske narodne armije, što je otežavalo hrvatskim snagama napredovanje.⁹⁰⁰

Na sjevernom pravcu djelovanja hrvatskih snaga postrojbe 127. brigade Virovitica, satnija iz Koprivnice i pripadnici policije iz Virovitice pregrupirali su snage, te uklanjali minske i druge prepreke na svom pravcu napada. Uslijed svih tih teškoća, kao i djelovanja zrakoplovstva JNA po hrvatskim snagama, hrvatske postrojbe su uspjele na desnom krilu ovladati širim prostorom sela Sibenik, no nisu ostvarile kontakt s hrvatskim snagama na sjeverozapadnom pravcu napada.⁹⁰¹

Na sjeverozapadnom smjeru napada 1. studenog 1991. godine pripadnici specijalne policije Bjelovar ponovo su morali zaposjesti zaseok Buban jer su ga u noći zauzele srpske snage, s obzirom da hrvatske snage po noći nisu ostale držati te položaje.⁹⁰² Od tamo su nastavile napredovati pravcem Buban – Zrinska Brda – Zrinska, dok im je drugi pravac djelovanja bio Gornja Kovačica – Zrinska. Uz slab otpor srpskih snaga pripadnici specijalne policije Bjelovar su se u ranim poslijepodnevni satima u Zrinskoj spojili s pripadnicima 2. satnije 57. samostalnog bataljuna koji su djelovali pravcem Veliki Grđevac – Gornja Kovačica – Zrinska, čime su tog dana u potpunosti oslobođena sela Gornja Kovačica i Zrinska.⁹⁰³

⁸⁹⁷ HMDCDR, Štab TO Zapadna Slavonija: Dnevnik pripadnika štaba TO Zapadna Slavonija, 26. 10. – 10. 11. 1991. godine.

⁸⁹⁸ HMDCDR, ZPI: PS Grubišno Polje, Broj: 511-02-41-SP-101/106-91, 1. 11. 1991. godine.

⁸⁹⁹ HMDCDR, DZD: DVD 1902, Centar za obavještavanje Daruvar, telefax primljen 1. 11. 1991. godine

⁹⁰⁰ HMDCDR, ZPI: Bobena raščlamba operacije *Otkos-10*, listopad 1997., 27.

⁹⁰¹ HMDCDR, ZPI: Bobena raščlamba operacije *Otkos-10*, listopad 1997., 27.

⁹⁰² Ivan PLASAJ, „Kako se oslobađala Bilogora?“ (feljton), *Bjelovarac*, 8. 11. 2001. godine.

⁹⁰³ HMDCDR, ZPI: Bobena raščlamba operacije *Otkos-10*, listopad 1997., 22.; HMDCDR, ZPI: RH, Općina Grubišno Polje, Krizni štab, Klasa: 811/02-91-01/91., Urbroj: 2127/01-01-91, 1. 11. 1991., Grubišno Polje. Dnevno izvješće.

Na južnom pravcu napada hrvatskih snaga, s područja Grubišnog Polja, srpske snage su se ojačale, te su minobacačkom i topničkom vatrom sprječavale hrvatske snage u napredovanju, vjerojatno štiteći povlačenje svojih snaga. Hrvatske snage su djelovale samo po prednjem kraju srpskih postrojbi, tako da kolone srpskih pobunjenika i civila u povlačenju po šumskim putovima prema Papuku nisu bile ugrožene djelovanjem hrvatske artiljerije. Na pomoćnom pravcu napada kod Velike Barne postrojbe 3. satnije i izvidnički vod 57. samostalnog bataljuna su bez većeg otpora srpskih snaga ovladale širim područjem Velike Barne prema Velikom Brdu Barnjanskom i Maloj Barni. Na oslobođenom području hrvatske postrojbe pronašle su znatne količine naoružanja i vojne opreme Jugoslavenske narodne armije.⁹⁰⁴

Drugog dana operacije hrvatske snage nisu imale gubitaka i učvrstile su se na liniji Zrinska – Gornja Kovačica – Velika Barna. Od okupiranih bilogorskih mjesta taj dan su oslobođeni Zrinska i Sibenik. Zapovjedništvo OZ Bjelovar je procijenilo da srpske snage imaju znatne gubitke u ljudstvu i tehničkim sredstvima, te da se nastoje izvući iz poluokruženja s Bilogore.⁹⁰⁵ Da je procjena hrvatskog vodstva bila dobra potvrđuje vodstvo zapadnoslavonskih pobunjenika koje je smatralo da je situacija na području Bilogore jako loša, te da će biti i gora ako se srpsko stanovništvo ne prebaci preko Save.⁹⁰⁶

6.2.3. Treći dan operacije – 2. studeni 1991. godine

U ranim jutarnjim satima 2. studenog 1991. godine borbena djelovanja hrvatskih snaga su nastavljena. Na sjevernom smjeru napada snage 127. brigade, uz pridodane postrojbe, napadale su na svim zadanim pravcima. Na desnom krilu sjevernog pravca, na području Sibenika i Malog Grđevca, hrvatske snage ostvarile su kontakt s hrvatskim postrojbama iz sjeverozapadnog pravca, odakle su krenule prema istoku u oslobađanje sela Cremušine i Topolovice, gdje su pobunjenici pružali slab otpor. Na glavnom pravcu napada, prema selu Lončarica, pripadnici „A“ satnije 127. brigade, potpomognuti s tri tenka, polaku su napredovali, jer su po njima djelovali zrakoplovi Jugoslavenske narodne armije, no uspjeli su ući u Lončaricu. Istočno od glavnog smjera napada Virovitica – Lončarica, postrojbe 127. brigade borbeno su djelovale prema položajima srpskih

⁹⁰⁴ HMDCDR, ZPI: Borbena raščlamba operacije *Otkos-10*, listopad 1997., 24-25.

⁹⁰⁵ HMDCDR, ZPI: PS Grubišno Polje, Broj: 511-02-41-SP-101/106-91, 1. 11. 1991. godine.; SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Op. br. 726-1., 1. 11. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće.

⁹⁰⁶ HMDCDR, Štab TO Zapadna Slavonija: Dnevnik pripadnika štaba TO Zapadna Slavonija, 26. 10. – 10. 11. 1991. godine.

snaga, čime su vezale te snage za sebe da se ne mogu pregrupirati i pojačati obranu srpskih snaga na drugim pravcima napada hrvatskih snaga.⁹⁰⁷

Na sjeverozapadnom smjeru djelovanja hrvatskih snaga postrojbe specijalne policije Bjelovar zajedno s glavninom postrojbi 2. satnije 57. samostalnog bataljuna HV napadale su pravcem selo Zrinska (tt 180 škola) – šuma Šušnjar – sjeverni dio sela Mali Grđevac. Za pomoćni pravac napada Gornja Kovačica – Mali Grđevac bile su zadužene manje postrojbe 2. satnije 57. samostalnog bataljuna. Iako su srpski pobunjenici pružali slab otpor, napredovanje hrvatskih snaga je usporavalo borbeno djelovanje zrakoplovstva Jugoslavenske narodne armije. U ranim popodnevnim satima hrvatske postrojbe su oslobodile Mali Grđevac, a u kasnim večernjim satima su se spojile s postrojbama 127. brigade na komunikaciji Mali Grđevac – Cremušina kod lovačke kuće u šumi Grahorine. Dio pripadnika specijalne policije Bjelovar u poslijepodnevnim satima nastavio je djelovanje komunikacijom Mali Grđevac – Bakračevo brdo (kota 161) – sjeverni dio sela Velika Barna. Ovim djelovanjima hrvatskih snaga oslobođeno je selo Mali Grđevac i uspostavljena je kontrola prometnica Mali Grđevac – Gornja Kovačica – Veliki Grđevac i Mali Grđevac – Velika Barna – Grubišno Polje.⁹⁰⁸

Na južnom smjeru napada hrvatskih snaga postrojbe 57. samostalnog bataljuna i grubišopoljske policije koje su napadale pravcem Grubišno Polje – Mala Peratovica do podneva su ovladale raskrižjem putova Grubišno Polje – Virovitica – Velika Peratovica, te su se nedaleko od toga, na mostu preko potoka Peratovica, spojile s postrojbama koje su napredovale iz pravca Grubišno Polje - Gornja Rašenica. – Dapčevski Brđani, koje su do podneva došle do raskrižja putova Gornja Rašenica – Mala Peratovica na komunikaciji Grubišno Polje - Virovitica. Oklopno – mehanizirani vod iz 105. brigade je zbog nedostatka manevarskog prostora na glavnom pravcu napada izvučen između dva navedena pravca djelovanja hrvatskih snaga od kuda je pružao potporu postrojbama i na jednom i na drugom pravcu napada. Nakon izbijanja hrvatskih postrojbi na navedena raskrižja, po njima je počelo snažno borbeno djelovanje zrakoplovstva Jugoslavenske narodne armije, čime je zaustavljeno daljnje napredovanje hrvatskih snaga. U tim napadima zrakoplovstva Jugoslavenske narodne armije hrvatske postrojbe su imale četiri ranjena vojnika i potpuno je uništeno jedno sanitetsko vozilo hrvatskih snaga. Na pomoćnom pravcu južnog smjera napada hrvatskih snaga postrojbe 3. satnije i izvidnički vod 57. samostalnog

⁹⁰⁷ HMDCDR, ZPI: Borbena raščlamba operacije *Otkos-10*, listopad 1997., 27-28.

⁹⁰⁸ HMDCDR, ZPI: Borbena raščlamba operacije *Otkos-10*, listopad 1997., 22.

bataljuna su iz smjera Velike Barne bez otpora srpskih snaga ušle u zaseok Veliko Barnjansko Brdo i selo Malu Jasenovaču.⁹⁰⁹

Iako su srpske snage 2. studenog 1991. godine pružale vrlo slab otpor na Bilogori hrvatske postrojbe je u većem napredovanju zaustavilo jako borbena djelovanje zrakoplova Jugoslavenske narodne armije. Hrvatske snage su dostigle crtu: južni kraj sela Lončarica – Gradina – Čelikova kosa – kota 224 – južni dio sela Topolovica – istočni dio sela Mali Grđevac – Mesarski brijeg – zaseok Veliko Barnjansko Brdo – selo Mala Jasenovača - tt 193 u Maloj Peratovici – južne kuće u Dapčevskim Brđanima – sjeverni dio sela Rastovac – istočni dio sela Maslenjača – Košarine.⁹¹⁰

Srpske snage na Bilogori bile su u potpunom rasulu. Srpski pobunjenici i civili u toku dana napustili su Malu Barnu, Mali Grđevac, Veliku Peratovicu, Malu Peratovicu, Dapčevičke Brđane, Veliku Dapčevicu, Malu Dapčevicu i Turčević Polje. Dio pobunjenika se koncentrirao u Bastajskim Brđanima i Velikim Bastajima, dok se dio pobunjenika zajedno sa civilima povlačio preko Đulovca i Zvečeva prema Bosni i Hercegovini.⁹¹¹ U povlačenju srpskih snaga stradali su mještani sela Veliki Miletinac, naseljenog pretežno hrvatskim stanovništvom, koji su pod prijetnjom ubojstva morali napustiti selo koje je bilo u okruženju pobunjenika.⁹¹²

6.2.4. Četvrti dan operacije – 3. studeni 1991. godine

Nakon potpunog sloma srpskih snaga na bilogorskom području dan ranije, hrvatske snage su 3. studenog 1991. godine nastavile s oslobađanjem Bilogore. Postrojbe 127. brigade, s pridodanim postrojbama, iz sjevernog smjera napada hrvatskih snaga na svom pomoćnom pravcu su ovladale poligonom JNA Gakovo i selom Velika Peratovica, gdje su se na prilazima selu iz Male Peratovice spojile s postrojbama 57. samostalnog bataljuna. Na glavnom pravcu napada, komunikacijom Virovitica – Grubišno Polje, postrojbe 127. brigade su u potpunosti ovladale selima Lončarica, Velika Dapčevica i Mala Dapčevica, a na prilazu selu Dapčevički Brđani

⁹⁰⁹ SVA MORH, OZ Bjelovar: Općina Grubišno Polje, 57. sam. bat. „R“, Broj: 2127-05-01-91-57, 2. 11. 1991., Grubišno Polje. Dnevno izvješće.; HMDCDR, ZPI: Borbena raščlamba operacije *Otkos-10*, listopad 1997., 23-25.

⁹¹⁰ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Op. br. 768-1., 2. 11. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće. U citiranom dokumentu nisu navedeni Veliko Barnjansko Brdo i Mala Jasenovača, no ta mjesta su tog dana nedvojbeno kontrolirale hrvatske snage. Vidi: HMDCDR, ZPI: Borbena raščlamba operacije *Otkos-10*, listopad 1997., 25.

⁹¹¹ HMDCDR, DZD: DVD 1902, RH, Općina Daruvar, Sekretarijat obrane, Centar za obavješćivanje, 2. 11. 1991., Daruvar.; HMDCDR, Štab TO Zapadna Slavonija: Dnevnik pripadnika štaba TO Zapadna Slavonija, 26. 10. – 10. 11. 1991. godine.

⁹¹² HMDCDR, ZPI: [Centar za obavješćivanje Daruvar], Izjava I. C., 5. 11. 1991., Daruvar.

spojili su se s postrojbama 57. samostalnog bataljuna, čime je napadno djelovanje postrojbi 127. brigade u operaciji *Otkos-10* završilo.⁹¹³ Na južnom smjeru napada hrvatskih snaga postrojbe 57. samostalnog bataljuna su napredovale pravcem Grubišno Polje – Mala Peratovica – Velika Peratovica i u Velikoj Peratovici su se spojile s postrojbama 127. brigade. Dio postrojbi 57. samostalnog bataljuna je napredovao iz pravca Grubišnog Polja prema selu Dapčevićki Brđani, gdje su se, slamajući otpor razbijenih manjih grupa srpskih snaga, na mostu u tom selu spojile s postrojbama 127. brigade.⁹¹⁴

Na sjeverozapadnom smjeru napada hrvatskih snaga postrojbe specijalne policije Bjelovar i 2. satnije 57. samostalnog bataljuna vršile su pretres šireg područja Velike Barne, Male Barne i Male Jasenovače, pri čemu je nađeno nekoliko napuštenih bunkera i objekata gdje su boravile srpske snage.⁹¹⁵ Zaposjedanjem komunikacije Grubišno Polje – Virovitica i oslobađanjem sjeverozapadnog dijela Bilogore do te komunikacije završena je prva etapa operacije *Otkos-10*. Hrvatske postrojbe su izbile 500 metara istočno od navedene komunikacije. Na oslobođenom području pronađene su znatne količine streljiva i drugih materijalnih sredstava srpskih snaga.⁹¹⁶

Srpsko vodstvo nije se mirilo s gubitkom bilogorskog područja. Zrakoplovstvo Jugoslavenske narodne armije je istog dana, 3. studenog 1991. godine, djelovalo po položajima 127. brigade na području Levinovca i Male Babine Gore, te po vojarni i civilnim ciljevima u Virovitici. U bombardiranju Virovitice ranjena su dva civila, a jedan pripadnik 127. brigade je poginuo.⁹¹⁷ Vodstvo zapadnoslavonskih Srba tražilo je od pobunjenih Srba s bilogorskog područja, koji su se povlačili zajedno sa civilima, da „vojska ostane, a da se samo žene i djeca ise, no oni na to nisu pristali već su svi otišli u pravcu Bosne i Banja Luke. Tamo su ostavili oružje i krenuli u pravcu Beograda“.⁹¹⁸

⁹¹³ HMDCDR, ZPI: Borbena raščlamba operacije *Otkos-10*, listopad 1997., 28.

⁹¹⁴ HMDCDR, ZPI: Borbena raščlamba operacije *Otkos-10*, listopad 1997., 25-26.

⁹¹⁵ HMDCDR, ZPI: Borbena raščlamba operacije *Otkos-10*, listopad 1997., 22.

⁹¹⁶ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Općina Grubišno Polje, 57. sam. bat. HV, Broj: 91-58, 3. 11. 1991., Grubišno Polje. Dnevno izvješće.; I. PLASAJ, „Kako se oslobađala Bilogora?“ (feljton), *Bjelovarac*, 15. 11. 2001. godine.

⁹¹⁷ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Op. br. 828-1., 3. 11. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće.

⁹¹⁸ HMDCDR, Štab TO Zapadna Slavonija: Dnevnik pripadnika štaba TO Zapadna Slavonija, 26. 10. – 10. 11. 1991. godine.

6.2.5. Peti dan operacije – 4. studeni 1991. godine

Iako je kod hrvatskih snaga bio prisutan umor dio postrojbi je nastavio s aktivnim djelovanjem 4. studenog 1991. godine.⁹¹⁹ Na sjeverozapadnom pravcu više nije bilo borbenog djelovanja, već su postrojbe 2. satnije 57. samostalnog bataljuna i Protudiverzantske čete OZ Bjelovar uspostavljale punktove u selima Gornja Kovačica, Zrinska, Mali Grđevac, Topolovica i Velika Barna zbog kontrole oslobođenog teritorija.⁹²⁰ Kontrola terena je vršena i na području Male Barne „sa svrhom protjerivanja zaostalih odmetničko-terorističkih grupa koje su palile selo i protjerivale seljane“.⁹²¹ Uz pojedinačne zaostale manje grupe srpskih pobunjenika i dalje je aktivno djelovalo zrakoplovstvo Jugoslavenske narodne armije. U jutarnjim satima su zrakoplovi JNA izvidali područje općine Grubišno Polje, a nakon toga su borbeno djelovali po području Bilogore, Ivanovog Sela i Velikih Zdenaca.⁹²² U Velikim Zdencima je uslijed djelovanja zrakoplovstva JNA ranjeno pet civila, od čega tri teže i dva lakše.⁹²³

Postrojbe na južnom smjeru napada hrvatskih snaga, 1. satnija 57. samostalnog bataljuna i desetina policije Grubišno Polje, pregrupirale su se i ojačale sa svježim snagama iz 52. samostalnog bataljuna Daruvar, te krenule u napad pravcima selo Rastovac – selo Munije – selo Velika Maslenjača i selo Rastovac – selo Munije – selo Turčević Polje – selo Dijakovac. Nakon sporadične borbe s manjim grupama srpskih snaga hrvatske postrojbe su u popodnevnom satima bez gubitaka ušle u selo Turčević Polje. Uz to, oslobođena su sela Munije i Dijakovac. U Turčević Polju zaposjednuto je zapovjedno mjesto srpskih snaga, te je zaplijenjena velika količina streljiva i drugim materijalno tehničkih sredstava iz kontingenta Jugoslavenske narodne armije. Hrvatske postrojbe su crtu obrane uspostavile na liniji Munije (tt 189) – Turčević Polje – tt 203 – Dijakovac, prema rijeci Ilovi. Time je u potpunosti oslobođena općina Grubišno Polje od srpskih pobunjenika.⁹²⁴

⁹¹⁹ I. PLASAJ, „Kako se oslobađala Bilogora?“ (feljton), *Bjelovarac*, 15. 11. 2001. godine.

⁹²⁰ HMDCDR, ZPI: Borbena raščlamba operacije *Otkos-10*, listopad 1997., 22.

⁹²¹ HMDCDR, ZPI: RH, Općina Grubišno Polje, Krizni štab, Klasa: 811/02-01/01-91., Ur.Broj: 2127/01-01-91-35., 4. 11. 1991., Grubišno Polje. Dnevno izvješće.

⁹²² HMDCDR, ZPI: RH, Općina Grubišno Polje, Krizni štab, Klasa: 811/02-91/91., Ur.Broj: 2127/01-01-91-35., 4. 11. 1991., Grubišno Polje. Dnevno izvješće.

⁹²³ HMDCDR, ZPI: PS Grubišno Polje, Broj: 511-02-41-SP-101/119-91, 4. 11. 1991. godine.

⁹²⁴ *Od Otkosa-10 do Oluje – Policija i 77. samostalni bataljun ZNG „R“ Grubišno Polje u Domovinskom ratu*, 16.; HMDCDR, ZPI: Borbena raščlamba operacije *Otkos-10*, listopad 1997., 26.;16; A. MIJATOVIĆ, 216-217.

6.3. Konsolidacija hrvatskih snaga za nastavak operacije *Otkos-10*

Nakon dostizanja crte razdvajanja uz rijeku Ilovu, načelnik stožera OZ Bjelovar pukovnik Ivan Plasaj htio je iskoristiti dobro napredovanje hrvatskih snaga i odmah nastaviti s borbenim djelovanjem i zaposjedanjem teritorija do komunikacije Bastaji – Đulovac, odnosno izvršiti drugu fazu operacije *Otkos-10*. Zbog toga je predložio zapovjedniku operacije pukovniku Franji Kovačeviću da oformi odred koji bi mogao nastaviti borbeno djelovati prema srpskim snagama u izvlačenju, no zapovjednik operacije takve snage nije imao.⁹²⁵ Snage kojima je raspolagalo zapovjedništvo Operativne zone Bjelovar bile su iscrpljene jer su gotovo sve postrojbe tog zapovjedništva bile angažirane u borbenim djelovanjima, tako da zapovjedništvo OZ Bjelovar nije imalo nikakve pričuve. Zbog toga je za vrijeme trajanja operacije *Otkos-10* zapovjedništvo Operativne zone Bjelovar odlučilo da se od pripadnika Štaba Teritorijalne obrane sektora Sjever u Bjelovaru formira 55. samostalni bataljun Bjelovar, kako bi imali svježije snage za daljnja borbeno djelovanja. U 55. samostalni bataljun su ušle i druge manje postrojbe s područja Bjelovara, a između ostalih i vod Veliko Trojstvo koji je sudjelovao u operaciji *Otkos-10*.⁹²⁶

Iako je glavni razlog zaustavljanja prve faze operacije *Otkos-10* bio, već spomenuti, umor hrvatskih postrojbi, potreba za pregrupiranjem istih i nedostatak pričuve, treba napomenuti da je 5. studenog 1991. godine na Mirovnoj konferenciji o Jugoslaviji u Haagu potpisano još jedno primirje između hrvatskih vlasti i Jugoslavenske narodne armije. Sukladno tome zapovjednik Operativne zone Bjelovar je podređenim postrojbama prosljedio zapovijed Glavnog stožera Hrvatske vojske o apsolutnom prekidu vatre koje je stupilo na snagu tog dana u 17 sati.⁹²⁷

Za ojačavanje hrvatskih snaga zapovjedništvo Operativne zone Bjelovar je 2. studenog 1991. godine izdalo zapovijed za angažiranje dvije satnije 55. samostalnog bataljuna s uputama da se 3. studenog 1991. godine u Grubišnom Polju zapovjednici postrojbe jave pukovniku Franji Kovačeviću koji će im dati zadatak za daljnje djelovanje. Do prijema zadatka dogovoreno mjesto okupljanja postrojbi 55. samostalnog bataljuna bio je Veliki Grđevac. U sastavu jedne od te dvije satnije bila je i već spomenuta postrojba iz Velikog Trojstva.⁹²⁸ U izvorima nisam našao potvrdu da su do tog datuma postrojbe 55. samostalnog bataljuna i došle tamo, no u jednom izvoru se

⁹²⁵ I. PLASAJ, „Kako se oslobadala Bilogora?“ (feljton), *Bjelovarac*, 15. 11. 2001. godine.

⁹²⁶ HMDCDR, ZMG: DVD 3604, Rukopis brigadira Ivana Plasaja, Operacija Bilogora.; J. ŠIMIĆ, *Bjelovar u Domovinskom ratu – svjedoci vremena*, 166-167.

⁹²⁷ Prijepis Zapovijedi Zapovjedništva 2. Operativne zone Bjelovar od 5. studenog 1991. godine vidu u I. DEBIĆ, A. DELIĆ, 106.

⁹²⁸ SVA MORH, OZ Bjelovar: ZOZB, Op. br. 769-1., 2. 11. 1991., Bjelovar. Zapovijed za upućivanje dijela bataljuna.

navodi podatak da su na područje koje drži 57. samostalni bataljun 4. studenog 1991. godine došle kao pojačanje postrojbe iz Bjelovara, no ne navodi se koje su to postrojbe.⁹²⁹ Sigurno je da su dvije satnije 55. samostalnog bataljuna Bjelovar na području Grubišnog Polja bile 5. studenog 1991. godine.⁹³⁰

Dana 5. studenog 1991. godine 2. satnija 55. samostalnog bataljuna je dobila konkretnu zadaću, s obzirom da je ona jedina iz tog bataljuna u tom trenutku bila popunjena ljudstvom, naoružana i opremljena, a imala je i borbenog iskustva. Zadatak joj je bio osiguranje oslobođenih sela Gornja Kovačica, Mali Grđevac, Topolovica, Cremušina i Sibenik.⁹³¹ Na osiguranju tog područja bila je angažirana i Protudiverzantska čete OZ Bjelovar, čije postrojbe su nadzirale područje sela Gornja Kovačica i Zrinska, te napuštenog sela Brzaja. Postrojbe 127. brigade držale su punktove za osiguranje komunikacije Virovitica – Grubišno Polje, dok je dio postrojbi bio razmješten na liniji selo Turčević Polje – selo Removac - selo Levinovac, a jedna bojna je bila u pričuvi na širem području Virovitice. Grubišnopoljski 57. samostalni bataljun bio je raspoređen s većim snagama na oslobođenom području sjeverno od Grubišnog Polja, a manjim snagama na području sela Munije.⁹³²

Sljedećeg dana, 6. studenog 1991. godine, zapovjedništvo 55. samostalnog bataljuna, te 1. i 2. satnija i prateći vod istog bataljuna dobili su zadaću, s obzirom da u dubini oslobođenog područja Bilogore nije bilo djelovanja zaostalih skupina srpskih snaga, da pojačaju prvu crtu obrane na liniji Ivanovo Selo – Munije – Turčević Polje – Dijakovac i time omoguće postrojbama na tim položajima odlazak na odmor. Zapovjedno mjesto postrojbe je postavljeno u Ivanovom Selu. Na tim položajima 55. samostalni bataljun je dobio zadatak da izvrši pripremu za nastavak oslobađanja okupiranog teritorija Republike Hrvatske pravcem Turčević Polje – Bastajski Brđani – Veliki Bastaji.⁹³³ Dana 7. studenog 1991. godine domobiliziran je i ostatak 55. samostalnog bataljuna, koji je od tada u punom sastavu s četiri satnije raspoređen na područje Grubišnog Polja.⁹³⁴

⁹²⁹ HMDCDR, ZPI: RH, Općina Grubišno Polje, Krizni štab, Klasa: 811/02-91/91., Ur.Broj: 2127/01-01-91-34., 4. 11. 1991., Grubišno Polje. Dnevno izvješće.

⁹³⁰ SVA MORH, OZ Bjelovar: ZOZB, Op. br. 898-1., 5. 11. 1991., Bjelovar. Izvješće o rasporedu snaga 2. OZ.

⁹³¹ HMDCDR, ZPI: Raščlamba borbenih djelovanja u 1991. godini – 55. samostalni bataljun Bjelovar, Bjelovar 1999. godine.

⁹³² SVA MORH, OZ Bjelovar: ZOZB, Op. br. 898-1., 5. 11. 1991., Bjelovar. Izvješće o rasporedu snaga 2. OZ.; SVA MORH, OZ Bjelovar: 127. brigada „R“ ZNG, 5. 11. 1991., Virovitica.

⁹³³ HMDCDR, ZPI: Raščlamba borbenih djelovanja u 1991. godini – 55. sb. Bjelovar, Bjelovar 1999. godine.

⁹³⁴ J. ŠIMIĆ, *Bjelovar u Domovinskom ratu – svjedoci vremena*, 167.

Iako su hrvatske snage oslobađanjem grubišnopoljske općine postigle značajan uspjeh, još uvijek su se morale nositi s problemima vojske u stvaranju. Od 7. studenog 1991. godine nastavljena je domobilizacija pojedinih postrojbi Operativne zone Bjelovar, no to nije odmah značilo i ojačavanje hrvatskih snaga. Naime, u postrojbama OZ Bjelovar počeli su se pojavljivati slučajevi dezerterstva i slabljenja borbenog morala „zbog nedostatka naoružanja i municije“. Postrojbe su sve učestalije slale zahtjeve nadređenom zapovjedništvu za popunu streljivom, opremom i naoružanjem, što je zapovjedništvo Operativne zone Bjelovar dalje prosljeđivalo Glavnom stožeru Hrvatske vojske. U izvješću OZ Bjelovar je naglašeno da je nedostatak naoružanja, opreme i streljiva „sve veći problem koji (se) najozbiljnije mora(mo) riješiti“.⁹³⁵

U vrijeme priprema hrvatskih snaga za daljnje napredovanje, nisu mirovali ni pobunjeni Srbi. Srpski teroristi su 8. studenog 1991. godine terorizirali stanovnike sela Mali Miletinac nakon čega je dio stanovnika tog sela pobjegao u Dijakovac, koji je bio pod kontrolom hrvatskih snaga.⁹³⁶ Na graničnom području općine Virovitica i općine Daruvar srpske snage su u noći na 9. studeni 1991. godine ušle preko svojih minskih polja između sele Removac i Gornje Cjepidlake i sela Kravljak i Mala Klisa iza leđa postrojbama 127. brigade i postavile im zasjedu. Nakon ubacivanja diverzanata srpske postrojbe su krenule u napad iz pravca Velike Klise. Cilj im je bio zaposjedanje dominantne kote Kosinj i okolnog područja kako bi odbacili hrvatske snage dalje od Đulovca i komunikacije prema Daruvaru. Manji broj pripadnika 127. brigade koji su držali položaje u selu Kravljak krenuli su u povlačenje prema Maloj Babinog Gori i naišli na postavljene srpske zasjede, pri čemu je u okršaju sa srpskim teroristima smrtno stradalo sedam pripadnika brigade, a više ih je ranjeno. Brzom intervencijom drugih postrojbi 127. brigade napadnuti pripadnici hrvatskih snaga su izvučeni, a crta bojišnice, selo Mala Klisa – selo Kravljak – Kosinj (kota 266) – selo Mala Babina Gora - selo Removac, je do 10. studenog 1991. godine vraćena na stanje prije napada srpskih snaga.⁹³⁷

⁹³⁵ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Op. br. 943-1., 7. 11. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće.

⁹³⁶ HMDCDR, ZPI: RH, Općina Grubišno Polje, Krizni štab, Klasa: 811/02-01/01-91., Ur.broj: 2127/01-01-91-37., 8. 11. 1991., Grubišno Polje. Dnevno izvješće.; SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Op. br. 974-1., 8. 11. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće.

⁹³⁷ SVA MORH, OZ Bjelovar: 127. br. ZNG Virovitica, 10. 11. 1991., Virovitica. Izvješće za 9./10. 11. 1991. godine.; SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Br. 974-4, 11. 11. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće.; HMDCDR, ZPI: PS Virovitica, Broj: 511-02-81/2-2440/91, 10. 11. 1991., Virovitica.; HMDCDR, ZPI: Elaborat raščlambe bojnih djelovanja za područje Virovitica – Slatina 1990.-1991., Osijek, srpanj 1999., 50-52.

Pripreme za nastavak operacije *Otkos-10* 9. studenog 1991. godine privodile su se kraju. Tog dana zapovjedništvo Protudiverzantske čete OZ Bjelovar dobilo je usmenu zapovijed od nadređenog zapovjedništva za pokretanje postrojbi na područje Dijakovca, gdje su se već nalazile postrojbe 55. samostalnog bataljuna.⁹³⁸ Iz 55. samostalnog bataljuna za napad su bile angažirane 1. i 2. satnija. Prva satnija bjelovarskog bataljuna je bila pješačka postrojba bez potpore koja je do tada od borbenih iskustva imala sudjelovanje u osvajanju vojnih objekata u Bjelovaru krajem rujna 1991. godine. Druga satnija bjelovarskog bataljuna imala je ustrojenu prateću desetinu koja je u svom sastavu imala dva minobacača 60 mm i bestrzajni top 82 mm i imala je borbenog iskustva iz prve faze operacije *Otkos-10*. Zajedno sa snagama Protudiverzantske čete OZ Bjelovar ukupna jačina navedenih postrojbi bila je oko 370 vojnika. Za provedbu nastavka operacije *Otkos-10* uz ove dvije postrojbe bila su angažirana i dva tenka T-55, vjerojatno iz 105. brigade koji su već ranije bili angažirani za oslobađanje Bilogore. Naknadno su u borbeno djelovanje uključene i postrojbe 57. samostalnog bataljuna.⁹³⁹

6.4. Provedba druge faze operacije *Otkos-10* (11.-12. studeni 1991. godine)

Zadaća hrvatskih snaga je bila da postrojbe 1. satnije i vod 3. satnije 55. samostalnog bataljuna izvrše napad pravcem selo Munije – selo Veliki Miletinac, odakle bi nakon razbijanja srpskih snaga i oslobađanja Velikog Miletinca nastavile borbeno djelovanje prema Bastajskim Brđanima i zaseoku Rekići iz pravca istoka. Zadatak 2. satnije 55. samostalnog bataljuna je bio da zajedno s Protudiverzantskom četom OZ Bjelovar i uz potporu tenkova T-55 izvrši napad pravcem selo Dijakovac – selo Mali Miletinac, odakle bi nakon oslobađanja Malog Miletinca produžili napad i krenuli u oslobađanje sela Bastajski Brđani.⁹⁴⁰

Napad je krenuo u ranim jutarnjim satima 11. studenog 1991. godine istovremeno na oba zadana pravca, bez artiljerijske pripreme. Postrojbe 2. satnije 55. samostalnog bataljuna i Protudiverzantske čete OZ Bjelovar iz pravca Dijakovca oslobodile su Mali Miletinac nakon manjeg otpora srpskih snaga koje su vjerojatno bile osiguranje glavnini srpskih postrojbi u Bastajskim Brđanima. Napad je nastavljen prema Bastajskim Brđanima, pri čemu su hrvatske snage djelovale uz potporu minobacača s vatrenog položaja u Malom Miletincu. Pridodani

⁹³⁸ HMDCDR, ZPI: Protudiverzantska satnija OZ Bjelovar – ratni put, 20. 3. 1997., Zagreb.; HMDCDR, ZPI: Raščlamba borbenih djelovanja u 1991. godini – 55. sb. Bjelovar, Bjelovar 1999. godine.

⁹³⁹ HMDCDR, ZPI: Raščlamba borbenih djelovanja u 1991. godini – 55. sb. Bjelovar, Bjelovar 1999. godine.

⁹⁴⁰ HMDCDR, ZPI: Protudiverzantska satnija OZ Bjelovar – ratni put, 20. 3. 1997., Zagreb.; HMDCDR, ZPI: Raščlamba borbenih djelovanja u 1991. godini – 55. sb. Bjelovar, Bjelovar 1999. godine.

tenkovi nisu mogli učinkovito djelovati zbog kratke vidljivosti uzrokovane gustim raslinjem na tom pravcu napada. Napredovanje hrvatskih snaga je zaustavljeno na komunikaciji Mali Miletinac – Bastajski Brđani, u predjelu gdje komunikacija ulazi u šumu. Tamo je put bio zapriječen minama i barikadama s kojih su djelovali naoružani pobunjenici. Hrvatske postrojbe nakon više pokušaja proboja nisu uspjele razbiti tu barikadu, a pri tome je jedan pripadnik Protudiverzantske čete OZ Bjelovar teže ranjen. S obzirom da je padao mrak daljnji napadi hrvatskih snaga na tom pravcu su za taj dan obustavljeni i hrvatske postrojbe su se vratile na početne položaje.⁹⁴¹

Na pomoćnom pravcu napada, selo Munije – selo Veliki Miletinac, postrojbe 1. satnije 55. samostalnog bataljuna oslobodile su Veliki Miletinac uz manji otpor srpskih snaga koje su bile osiguranje glavnim snagama u Bastajskim Brđanima. Nakon što je selo Veliki Miletinac osigurano hrvatske snage u nastavile napad komunikacijom Veliki Miletinac – Bastajski Brđani. Napad hrvatskih postrojbi je zaustavljen jakim otporom srpskih snaga na samom ulasku u Bastajске Brđane kod groblja. S obzirom da je padao mrak postrojbe 55. samostalnog bataljuna su se na dostignutoj crti ukopale i osigurale.⁹⁴²

Iako su srpski pobunjenici prvi dan odolijevali napadu na Bastajске Brđane, tražili su pomoć zrakoplovstva Jugoslavenske narodne armije jer, kako su naveli, hrvatska artiljerija „po dubini razbija naše (srpske, op. aut.) snage“. Očito je hrvatska artiljerija, koja je djelovala od Daruvara do Virovitice po srpskim položajima, nanosila srpskim snagama veliku štetu. Kao ciljeve koje zrakoplovstvo JNA treba gađati srpski pobunjenici su naveli Daruvarske Vinograde, Donji Daruvar, Maslenjaču, Dijakovac, Malu i Veliku Babinu Goru, Dežanovac, Ivanovo Selo, Gornje Sređane i Levinovac. Uz podršku zrakoplovstva tražili su i pomoć u ljudstvu, za koju im je rečeno u 11 sati da stiže iz Pakraca.⁹⁴³ Kada je pomoć stigla i u kolikom broju nisam uspio

⁹⁴¹ SVA MORH, OZ Bjelovar: Općina Grubišno Polje, Zapovjedništvo obrane. Ur.broj: 2127-05-01-91-71, 11. 11. 1991., Grubišno Polje. Dnevno izvješće.; HMDCDR, ZPI: Protudiverzantska satnija OZ Bjelovar – ratni put, 20. 3. 1997., Zagreb.; HMDCDR, ZPI: Raščlamba borbenih djelovanja u 1991. godini – 55. sb. Bjelovar, Bjelovar 1999. godine.

⁹⁴² HMDCDR, ZPI: Protudiverzantska satnija OZ Bjelovar – ratni put, 20. 3. 1997., Zagreb.; HMDCDR, ZPI: Raščlamba borbenih djelovanja u 1991. godini – 55. sb. Bjelovar, Bjelovar 1999. godine.

⁹⁴³ HMDCDR, DZD: DVD 3601, Ljudevit Sakal, načelnik ratnog centra veze 57. samostalnog bataljuna Grubišno Polje, RCV qtc 251006 – ALL – 2012, podaci dobiveni prisluškivanjem srpskih snaga 11. studenog 1991. godine.; SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Br. 974-4, 11. 11. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće.

pronaći u izvorima. Zrakoplovi JNA su od 12 sati istog dana počeli djelovati po položajima hrvatskih snaga u istočnom dijelu grubišnopoljske općine, a posebno po Ivanovom Selu.⁹⁴⁴

Dana 12. studenog 1991. godine nastavljen je napad hrvatskih postrojbi na Bastajske Brđane iz oba pravca gdje se stalo dan ranije. Na glavnom pravcu napada postrojbe 55. samostalnog bataljuna i Protudiverzantske čete OZ Bjelovar ojačane su 1. satnijom 57. samostalnog bataljuna, dok su na pomoćnom pravcu napada postrojbe 1. satnije 55. samostalnog bataljuna ojačane s izvidničkim vodom 57. samostalnog bataljuna Grubišno Polje. Napad je počeo u ranim jutarnjim satima minobacačkom pripremom i djelovanjem iz tenkova iz pravca Malog Miletinca prema srpskim položajima u Bastajskim Brđanima. U međuvremenu su pješake postrojbe 55. i 57. samostalnog bataljuna, te Protudiverzantske čete OZ Bjelovar probile barikadu na ulazu komunikacije Mali Miletinac – Bastajski Brđani u šumu i došle su pred sam ulaz u Bastajske Brđane, gdje je bilo postavljeno ukopano strojničko gnijezdo srpskih snaga. Upornim djelovanjem minobacača i tenkova hrvatskih snaga strojničko gnijezdo srpskih postrojbi je uništeno, nakon čega se srušio cijeli sustav obrane srpskih snaga u Bastajskim Brđanima. Na pomoćnom pravcu napada postrojbe 55. samostalnog bataljuna zajedno s izviđačkim vodom 57. samostalnog bataljuna uspjele su upornim djelovanjem probiti srpsku obranu kod groblja u Bastajskim Brđanima, nakon čega su produžile napad prema raskrižju u selu Bastajski Brđani, dok je dio snaga krenuo prema zaseoku Rekići koje je bez većih problema oslobođeno. Po oslobađanju Bastajskih Brđana hrvatske snage su osigurale svoje položaje u selu. Zaposjedanjem Bastajskih Brđana hrvatske postrojbe su došle na dominantnu poziciju od kuda su pod nadzorom imali komunikaciju Daruvar – Đulovac po kojoj su mogli efikasno djelovati teškim naoružanjem.⁹⁴⁵

Za vrijeme napada hrvatskih snaga već u prijepodnevnim satima dio civila je zajedno s naoružanim pobunjenicima počeo napuštati Bastajske Brđane. Srpsko vodstvo je tražilo da se vojnici zaustave i vrate nazad na položaj. Naoružani pobunjenici se nisu vratili na položaje, a nakon što su oko 12 sati hrvatske snage probile srpsku obranu u Bastajskim Brđanima srpske snage su u roku od pola sata napustile Bastajske Brđane, odnosno kako su vezom javljali srpski

⁹⁴⁴ SVA MORH, OZ Bjelovar: Općina Grubišno Polje, Zapovjedništvo obrane. Ur.broj: 2127-05-01-91-71, 11. 11. 1991., Grubišno Polje. Dnevno izvješće.

⁹⁴⁵ HMDCDR, ZPI: Raščlamba borbenih djelovanja u 1991. godini – 55. sb. Bjelovar, Bjelovar 1999. godine.; HMDCDR, ZMG: DVD 3604, Rukopis brigadira Ivana Plasaja, Operacija Bilogora.; HMDCDR, ZMG: DVD 574, Izlaganje Emila Fabre, zapovjednika izvidničkog voda 57.(77.) samostalnog bataljuna Grubišno Polje, na stručnom skupu održanom 25. 10. 2006. godine u Grubišnom Polju.

pobunjenici: „vojska bježi“. Obrana srpskih snaga je povučena na područje sela Koreničani. Srpskim pobunjenicima pomoć je pružalo zrakoplovstvo Jugoslavenske narodne armije, a naručeni ciljevi od srpskih pobunjenika za gađanje su bili Levinovac, Mala Babina Gora, Velika Babina Gora, Dijakovac, Veliki Miletinac, Mali Miletinac, Munije, Ivanovo Selo, Šuplja Lipa, Borova Kosa, Donji Daruvar, Daruvarski Vinogradi, Velika Maslenjača, Mala Maslenjača i oslobođeni Bastajski Brđani. Zrakoplovstvo JNA nije puno pomoglo srpskim pobunjenicima. Čak suprotno, zrakoplov JNA je pogodio područje Velike Klise koje je bilo pod kontrolom srpskih snaga, što je izazvalo pad morala kod srpskih pobunjenika na tom području. Kritična situacija među srpskim pobunjenicima bila je i u Bastajima, dok je za Đulovac navedeno da se drži.⁹⁴⁶ Zrakoplovstvo JNA imalo je problema i s protuzračnom obranom daruvarske policije koja je, prema podacima hrvatskih snaga, pogodila jedan zrakoplov srpskih snaga.⁹⁴⁷ Unatoč brojnim borbenim letovima zrakoplova JNA hrvatske snage nisu imale gubitaka, no stradalih je bilo među civilnim stanovništvom. Zapovjedništvo obrane Grubišno Polje pretpostavljalo je za srpske snage da su imale velike gubitke u ljudstvu i tehnici.⁹⁴⁸

Unatoč porazu, srpske snage nisu htjele odustati od zaposjedanja Bastajskih Brđana. Dana 13. studenog 1991. godine u popodnevnim satima srpske postrojbe su izvele iznenadni protunapad na Bastajske Brđane. Glavni pravac napada išao je komunikacijom Velika Bastaji – Bastajski Brđani. Srpske snage su nanijele hrvatskim postrojbama velike gubitke od četiri poginula pripadnika Protudiverzantske čete OZ Bjelovar i četiri poginula pripadnika 55. samostalnog bataljuna, te više ranjenih. Hrvatske postrojbe su se uspjele konsolidirati i obraniti selo. Srpske snage, predvođene dobrovoljačkom postrojbom „Beli orlovi“, još jednom su pokušale osvojiti Bastajske Brđane 5. prosinca 1991. godine, no i taj napad im nije uspio. U tom napadu srpskih snaga hrvatske postrojbe su imale dva poginula pripadnika, dok su srpske postrojbe imale više desetaka poginulih.⁹⁴⁹

⁹⁴⁶ HMDCDR, DZD: DVD 3601, Ljudevit Sakal, načelnik ratnog centra veze 57. samostalnog bataljuna Grubišno Polje, RCV qtc 251006 – ALL – 2012, podaci dobiveni prisluškivanjem srpskih snaga 12. studenog 1991. godine.

⁹⁴⁷ HMDCDR, ZPI: MUP RH, PU Bjelovar, PS Daruvar, Broj: 511-02-21-2343-11/91., 12. 11. 1991., Daruvar. Izvješće o upotrebi art. jedinice ove P.S.

⁹⁴⁸ SVA MORH, OZ Bjelovar: Zap. obrane Grubišno Polje, Ur.broj: 2127-05-01-91-72, 12. 11. 1991., Grubišno Polje. Dnevno izvješće.; HMDCDR, ZPI: MUP RH, PU Bjelovar, PS Daruvar, Broj: 511-02-21-2343-11/91., 12. 11. 1991., Daruvar. Izvješće o upotrebi art. jedinice ove P.S.

⁹⁴⁹ HMDCDR, ZPI: Protudiverzantska satnija OZ Bjelovar – ratni put, 20. 3. 1997., Zagreb.; HMDCDR, ZPI: Raščlamba borbenih djelovanja u 1991. godini – 55. sb. Bjelovar, Bjelovar 1999. godine.; A. NAZOR, *Počeci suvremene hrvatske države*, 140.

6.5. Rezultati operacije *Otkos-10*

Provedbom operacije *Otkos-10* hrvatske postrojbe su pokazale da mogu uspješno izvesti složeno napadno djelovanje operativne razine. U operaciji je u dvije faze na površini od oko 270 km² oslobođeno 21 selo i vse zaseoka u grubišnopoljskoj općini (Zrinska, Sibenik, Cremušina, Topolovica, Gornja Kovačica, Mali Grđevac, Velika Barna, Mala Barna, Mala Jasenovača, Velika Peratovica, Mala Peratovica, Brđani Dapčevićki, Velika Dapčevica, Mala Dapčevica, Lončarica, Gornja Rašenica, Treglava, Rastovac, Munije, Turčević Polje i Dijakovac), te tri sela i jedan zaseok u općini Daruvar (Mali Miletinac, Veliki Miletinac, Bastajski Brđani i Rekići). Općina Grubišno Polje u potpunosti je tom operacijom oslobođena od srpskih pobunjenika, tako da se život na tom području počeo polako, koliko se to moglo u ratnim uvjetima, normalizirati. Za promet je otvorena komunikacija Grubišno Polje – Virovitica, čime je skraćen put prema istočnoj Slavoniji.⁹⁵⁰

Hrvatske snage su ovom operacijom stekle borbeno iskustvo u izvođenju združenog napadnog djelovanja, što im je koristilo u daljnjim oslobodilačkim operacijama na zapadnoslavonskom bojištu. Crta bojišnice je dosta skraćena i pomaknuta je u daruvarsku općinu, tako da su hrvatske snage nakon ove oslobodilačke operacije bile rasterećene i mogle su biti angažirane na drugim ratnim zadaćama.⁹⁵¹ U operaciji *Otkos-10* poginulo je šest pripadnika hrvatskih snaga, dok je više od trideset hrvatskih vojnika i policajaca ranjeno.

Snage zapadnoslavonskih pobunjenika su oslabljene za pripadnike Teritorijalne obrane Grubišno Polje koji su napustili područje zapadne Slavonije i nastavili djelovati u Baranji. Nakon nekog vremena u zapadnu Slavoniju se vratio zanemariv broj pripadnika TO Grubišno Polje.⁹⁵² Srpski pobunjenici i pripadnici Jugoslavenske narodne armije su iza sebe ostavili znatne količine oružja, streljiva i drugih materijalno tehničkih sredstava koja su došla u posjed hrvatskih snaga.⁹⁵³ Treba spomenuti i da se usporedno s operacijom *Otkos-10* odvijala operacija hrvatskih snaga *Orkan-91* na novljanskom i novogradiškom bojištu koja je započela dva dana prije

⁹⁵⁰ *Od Otkosa-10 do Oluje*, 16-17.

⁹⁵¹ HMDCDR, ZMG, DVD 2907, PowerPoint prezentacija, B. VITOCH, „Domovinski rat 1991. godine na širem prostoru grada Grubišno Polje“.; HMDCDR, ZMG: DVD 38, PowerPoint prezentacija, Đ. DEČAK, „Otkos-10“.

⁹⁵² HMDCDR, Štab TO Zapadna Slavonija: Štab TO Grubišno Polje, Br. 9, nedatirano. Zahtjev. Upućeno Komandi banjalučkog korpusa u Staroj Gradiški.; HMDCDR, Štab TO Zapadna Slavonija: ŠTO Opštine Grubišno Polje, 26. 11. 1991., Kneževi Vinogradi. Potvrda. Kut. 3.

⁹⁵³ HMDCDR, ZMG, DVD 2907, PowerPoint prezentacija, B. VITOCH, „Domovinski rat 1991. godine na širem prostoru grada Grubišno Polje“.

operacije *Otkos-10*, 29. listopada 1991. godine, tako da su srpski pobunjenici i JNA bili prisiljeni djelovati na širem području zapadne Slavonije.⁹⁵⁴

Iako je prema planu operacije cilj bio osloboditi teritorij do komunikacije Virovitica – Đulovac – Veliki Bastaji zbog zamora postrojbi i nedostatka svježih snaga to se nije moglo ostvariti. Uz to, dio hrvatskih snaga planiranih za operaciju bio je angažiran na drugim kriznim područjima u zapadnoj Slavoniji. Daljnje napredovanje hrvatskih snaga otežavalo je i borbeno djelovanje zrakoplova Jugoslavenske narodne armije, te povoljni položaji srpskih snaga za obranu. No ipak, veći dio zadaće koji je bio planiran u sklopu operacije *Otkos-10* uspješno je obavljen i to je tada bio „krajnji domet“ hrvatski snaga na bilogorskom području.⁹⁵⁵

⁹⁵⁴ A. NAZOR, Počeci suvremene hrvatske države, 134-135.

⁹⁵⁵ HMDCDR, ZMG, DVD 2907, PowerPoint prezentacija, B. VITOCH, „Domovinski rat 1991. godine na širem prostoru grada Grubišno Polje“.

7. OPERACIJA PAPUK-91 (28. STUDENI 1991. – 3. SIJEČANJ 1992.)

7.1. Priprema operacije *Papuk-91*

Nakon oslobađanja grubišnopoljske općine i dijela daruvarske općine u operaciji *Otkos-10*, srpske snage su na sjevernom dijelu zapadnoslavonske bojišnice kontrolirale dijelove teritorija općina Daruvar, Virovitica, Podravska Slatina, Orahovica, Slavonska Požega i Pakrac koji su bili međusobno povezani i kompaktni. Postrojbe Operativne zone Bjelovar vrijeme nakon oslobađanja Bilogore iskoristile za konsolidiranje, popunu i pripremu svojih snaga za daljnja napadna djelovanja.⁹⁵⁶

Dana 20. studenog 1991. godine načelnik Glavnog stožera Hrvatske vojske Anton Tus izdao je zapovijed zapovjedništvu Operativne zone Bjelovar da s podređenim postrojbama krene u čišćenje slavonskih planina od srpskih snaga. Da bi se to što bolje realiziralo zapovjedništvo Operativne zone Osijek dobilo je zapovijed od načelnika Glavnog stožera HV da podredi iz svoje zone 123. brigadu HV iz Slavonske Požege i 136. brigadu HV iz Podravske Slatine zapovjedništvu OZ Bjelovar pod čiju nadležnost su te brigade ušle od 18 sati 21. studenog 1991. godine. Zapovjedništvu OZ Bjelovar zapovjedbno je i to da organizira zajedničko djelovanje sa snagama Ministarstva unutarnjih poslova koje su također trebale biti angažirane u akcijama čišćenja papučkog prostora od srpskih pobunjenika. Za izvršenje tih zadaći zapovjedništvo OZ Bjelovar dobilo je zapovijed da zapovjedno mjesto premjesti na pogodnu lokaciju bliže crti bojišnice ili da organizira izmješteno zapovjedno mjesto blizu bojišnice. Glavni cilj zapovijedi načelnika Glavnog stožera HV je bio da postrojbe OZ Bjelovar zajedničkim djelovanjem s Operativnom grupom Posavina presijeku komunikaciju Okučani – Lipik i spriječe da srpske snage zauzmu Lipik, Pakrac, Daruvar i Sirač.⁹⁵⁷

Na osnovu dobivene zapovijedi načelnika Glavnog stožera Hrvatske vojske zapovjedništvo OZ Bjelovar je napravilo borbenu zapovijed za podređene postrojbe i počelo s pripremama podređenih postrojbi za aktivna borbena djelovanja. Pripreme postrojbi su tekle dobro, no problem za realizaciju operacije je bio nedostatak streljiva i vatrenog oruđa.⁹⁵⁸ Već 21.

⁹⁵⁶ HMDCDR, ZMG: DVD 565, Izlaganje Miroslava Jeržečića, zapovjednika Operativne zone Bjelovar, na stručnom skupu „Operativne zone HV krajem 1991.“ održanom 14. prosinca 2006. godine u Zagrebu.

⁹⁵⁷ RH, Zapovjedništvo OZ Bjelovar, Klasa: 032-04/92-02, Ur.br.: 1077-03-98-13, 12. 02. 1992., Bjelovar. Ratni dnevnik Zapovjedništva 2. OZ.

⁹⁵⁸ *Isto.*

studenog 1991. godine zapovjednik OZ Bjelovar pukovnik Miroslav Jerzečić izdao je zapovijed za djelovanje podređenim postrojbama. Prema toj zapovijedi slobodne snage Sektora Pakrac, 104. brigada HV Varaždin, 54. samostalni bataljun HV Čakovec, 73. samostalni bataljun HV Garešnica, 76. samostalni bataljun HV Pakrac, uz snažnu artiljerijsku podršku mješovitog artiljerijskog divizijuna, samostalne artiljerijske bitnice 122 mm i protuoklopne bitnice trebale su odbaciti snage JNA i TO Zapadna Slavonija od Lipika i Pakraca na planinu Psunj. Postrojbe 52. samostalnog bataljuna HV Daruvar dobile su zadatak da oslobode komunikaciju Daruvar – Bastaji i Daruvar – Dobra Kuća, a 57. samostalni bataljun HV Grubišno Polje da ovlada komunikacijom Bastaji – Đulovac. Za zapovjedno mjesto određena je Donja Obrijež.

Snagama Sektora Virovitica je zapovjedbno da s postrojbama 136. brigade HV Podravska Slatina i 123. brigade HV Slavonska Požega obuhvatom s istoka i juga ovladaju područjem Čeralija, Voćina, Đulovca i daljnjim djelovanjem izbiju na područje Zvečeva i oslobode planinu Papuk od srpskih snaga. Za zapovjedno mjesto je određena Podravska Slatina. Za početak operacije, odnosno spremnost postrojbi za istu, određen je 24. studeni 1991. godine u 6 sati ujutro.⁹⁵⁹

Tu zapovijed su dalje razrađivala podređena zapovjedništva OZ Bjelovar. Dana 22. studenog 1991. godine zapovjednik Sektora Virovitica pukovnik Stjepan Slivar donio je Zapovijed za borbena djelovanja. Uglavnom su u toj zapovijedi ponovljene zamisli zapovjedništva OZ Bjelovar, no ipak su neki zadaci detaljnije pojašnjeni. Postrojbe 127. brigade HV Virovitica su dobile zadatak da zajedno s postrojbama policije, 57. samostalnim bataljunom HV Grubišno Polje i 136. brigadom HV Podravska Slatina borbeno djeluju pravicima: Virovitica – selo Jasenaš – selo Đulovac i selo Jugovo Polje – selo Đulovac. Na tim pravicima su trebale blokirati, razbiti i uništiti srpske snage da što brže izbiju na crtu selo Lisičine – selo Đulovac, te nakon toga produžiti prema selu Puklica s ciljem oslobađanja planine Papuk od srpskih snaga. Za zapovjedno mjesto 127. brigade određeno je Suhopolje. Postrojbe 136. brigade dobile su zadatak da zajedno s postrojbama policije i susjedima 127. i 123. brigadom borbeno djeluju pravicima: selo Sladojevci – selo Voćin, Podravska Slatina – selo Čeralije i selo Mikleuš – selo Čeralije. U zapovijedi je navedeno da se srpske snage na pravicima borbenog djelovanja blokiraju, razbiju i unište zbog brzog izbijanja na liniju selo Voćin – selo Čeralije. U nastavku je trebalo produžiti

⁹⁵⁹ RH, Zapovjedništvo OZ Bjelovar, Klasa: 032-04/92-02, Ur.br.: 1077-03-98-13, 12. 02. 1992., Bjelovar. Ratni dnevnik Zapovjedništva 2. OZ.

borbeno djelovanje pravcem selo Voćin – selo Novo Zvečevo s ciljem oslobađanja planine Papuk od srpskih snaga. Za zapovjedno mjesto 136. brigade HV je određeno područje sela Lukavac. Postrojbe 123. brigade HV Slavonska Požega dobile su zadatak da zajedno sa susjednom 136. brigadom HV djeluju na južne padine Papuka pravcima: Požega – selo Velika i selo Brestovac – selo Kamenska – selo Novo Zvečevo. 123. brigada HV je trebala na pravcima borbenog djelovanja razbiti srpske postrojbe i što brže izbiti na crtu selo Velika – selo Vučjak Kamenski, a nakon toga produžiti u pravcu Novog Zvečeva i Slatinskih Drenovaca i osloboditi planinu Papuk od srpskih snaga. Za zapovjedno mjesto 123. brigade HV je određeno mjesto Jaguplije. Na marginama dokumenta je dopisano rukom da u sastav Sektora Virovitica dolaze još Protudiverzantska četa OZ Bjelovar, 2. bojna (čazmanska) 105. brigade HV Bjelovar i inženjerijska satnija, vjerojatno iz 34. inženjerijskog bataljuna HV Čakovec.⁹⁶⁰ Uz Protudiverzantsku četvu OZ Bjelovar u tom je dokumentu stavljena kvačica vjerojatno stoga jer je ta postrojba već od 20. studenog 1991. godine bila pridodana 136. brigadi HV.⁹⁶¹

Nasuprot hrvatskih snaga na papučkom području srpske snage su bile organizirane u više općinskih štabova Teritorijalne obrane pod zapovjedništvom Štaba TO Zapadna Slavonija. Općinski štab TO Daruvar bio je organiziran u dva bataljuna i brojao je 1600 vojnika. U sklopu tog štaba djelovali su i pobunjenici s područja općine Virovitica. Općinski štab TO Pakrac bio je organiziran u tri bataljuna i brojao je 1740 vojnika. Općinski štab TO Podravska Slatina bio je organiziran u jedan bataljun i brojao je 764 vojnika, no u seoskim postrojbama, mjesnim stražama i ophodnjama imao je još 1372 naoružana pripadnika. Može se pretpostaviti da su u sklopu štaba TO Podravska Slatina djelovali i pobunjenici iz općine Orahovica. Općinski štab TO Slavonska Požega bio je organiziran u dvije čete i brojao je 180 vojnika. Ovaj štab je imao još 370 vojnika na području sela Ciglenik, Poreč i Kula i 95 vojnika na području Poljadije (središnji dio Požeške kotline), no oni nisu borbeno djelovali jer su bili odsječeni od teritorija pod kontrolom pobunjenika.⁹⁶²

Zajedno s „teritorijalcima“ pod zapovjedništvom Štaba TO Zapadna Slavonija djelovao je nezanemariv broj dobrovoljaca iz Srbije. Na području zapadne Slavonije dobrovoljaca Srpske

⁹⁶⁰ HMDCDR, DZD: DVD 3604, RH, Zapovjedništvo Sektora Virovitica, Broj: 10, 22. 11. 1991., Virovitica. Zapovijed za borbena djelovanja Op. br. 1.

⁹⁶¹ SVA MORH, 136. br. HV: Zapovjedništvo 136. br. HV „R“, Ur.broj: 59-01/01-91, 17. 12. 1991., Podravska Slatina. Vraćanje višecjevno bacača raketa.

⁹⁶² HMDCDR, Štab TO Zapadna Slavonija: Štab TO Zapadne Slavonije, Broj: 26/91, 16. 10. 1991. godine. Izvještaj. Kut. 1.; HMDCDR, Štab TO Zapadna Slavonija: Bilješke zamjenika zapovjednika 2. bataljuna TO Daruvar, 18. 10. 1991., Koreničani. Kut. 5.; *Haški tribunal VII/28 – Suđenje Slobodanu Miloševiću: transkripti*, 435-438.

radikalne strane Vojislava Šešelja nikad nije bilo manje od pet stotina a opremala ih je i dovozila u zapadnu Slavoniju JNA. Prisutni su bili i dobrovoljci Srpske narodne obnove Mirka Jovića koji su se nazivali „Beli orlovi“.⁹⁶³ Dio dobrovoljaca na zapadnoslavonsko bojište uputio je i pokrajinski Štab TO Vojvodine iz Novog Sada.⁹⁶⁴ Može se pretpostaviti da je bilo dobrovoljaca koji su na papučko područje stigli i u drugim „aranžmanima“, no za to nisam našao nedvojbenu potvrdu u dostupnim izvorima. Nezanemarivu pomoć zapadnoslavonskim pobunjenicima i srpskim dobrovoljcima na tom području pružao je 5. banjalučki korpus Jugoslavenske narodne armije koji je djelovao kopnenim snagama do pakračke općine, a sjeverno od toga područja podržavao je postrojbe Teritorijalne obrane Zapadna Slavonija financijski, logistički, te naoružanjem i vojnom opremom.⁹⁶⁵ Osim toga, pobunjenici u zapadnoj Slavoniji veliku su pomoć dobivali od 5. korpusa Ratnog zrakoplovstva i protuzračne obrane JNA koji ih je podržavao zrakoplovima i helikopterima u djelovanju protiv hrvatskih snaga.⁹⁶⁶

Datum početka operacije *Papuk-91* dogovoren je 23. studenog 1991. godine u Podravskoj Slatini, gdje je u večernjim satima održan sastanak zapovjedništva OZ Bjelovar, zapovjednika 127. brigade HV Đure Dečaka, zapovjednika 136. brigade HV Josipa Černija, zapovjednika 123. brigade HV Miljenka Crnjca, zapovjednika 2. bojne 132. brigade HV iz Orahovice i zapovjednika 57. samostalnog bataljuna HV s inspektorom Glavnog stožera HV Martinom Špegeljom. Na tom sastanku je dorađivan plan operacije, te je, prema svjedočenju generala Špegelja, zapovjednik OZ Bjelovar donio zapovijed da se do 27. studenog 1991. godine pripreme postrojbe za napad kako bi 28. studenog 1991. godine mogla početi operacija oslobađanja šireg papučkog područja.⁹⁶⁷ Za to vrijeme zapovjedništvo OZ Bjelovar je ustrojavalo izmješteno

⁹⁶³ MKSJ, Predmet IT-02-54 (Suđenje Slobodanu Miloševiću): Svjedočenje Vojislava Šešelja 24. 8., 31. 8. i 20. 9. 2005. godine.

⁹⁶⁴ MKSJ, Predmet IT-03-67 (Suđenje Vojislavu Šešelju): Svjedočenje Mladena Kulića 5. 3. 2008. godine.

⁹⁶⁵ HMDCCR, Glavni štab Srpske vojske krajine: Komanda 18. korpusa, pov. br. 8-4, 24. 4. 1994. godine. Izdavanje jedinstvenih uverenja po osnovi pogibije i ranjavanja, traži.

⁹⁶⁶ Davor MARIJAN, „Organizacija i djelovanje Jugoslavenske narodne armije i pobunjenih Srba u zapadnoj Slavoniji tijekom 1991.“, 106.

⁹⁶⁷ Martin ŠPEGELJ, *Sjećanja vojnika*, Znanje, Zagreb 2001., str. 324-325, 391-394. U knjizi Špegelj veliča svoju ulogu za pokretanje operacije i optužuje zapovjedništvo OZ Bjelovar za odugovlačenje početka operacije, no prešućuje da je već 22. studenog. 1991. godine bila prema zapovijedi zapovjedništva OZ Bjelovar napisana zapovijed za operaciju sa zadanim pravcima djelovanja. Odgoda operacije je vjerojatnije bila zbog odluke predsjednika RH Franje Tuđmana da se poštuje potpuni prekid vatre dogovoren za 24. studeni 1991. godine u 18 sati. SVA MORH, ZOGP: RH, ZNG, ZOGP, 24. 11. 1991., Novska. Zapovijed.

zapovjedno mjesto u Virovitici, koje od 28. studenog 1991. godine zaposjeda zamjenik zapovjednika OZ Bjelovar Ivan Plasaj sa suradnicima iz zapovjedništva.⁹⁶⁸

7.2. Provedba operacije *Papuk-91*

7.2.1. Početni udari hrvatskih snaga (28. studeni 1991. - 4. prosinac 1991.)

Nakon višednevnih priprema u ranim jutarnjim satima 28. studenog 1991. godine hrvatske postrojbe krenule su u napad. Postrojbe 57. samostalnog bataljuna HV, koje su držale liniju Maslenjača – Munije – Bastajski Brđani, i postrojbe 127. brigade HV, koje su držale liniju Removac – Mala Babina Gora – Mala Klisa – Levinovac, napale su područje Cjepidlaka, Koreničana i Bastaja. U Koreničanima je uništeno nekoliko objekata srpski snaga, a prema procjenama pripadnika 57. samostalnog bataljuna srpske postrojbe su imale „veće gubitke u ljudstvu i materijalno tehničkim sredstvima“.⁹⁶⁹

Srpske snage su uzvratile snažnom artiljerijskom vatrom iz minobacača 120 mm i topovima ZIS 76 mm iz Lisičina, Huma, Koreničana i Đulovca po cijeloj crti obrane 127. brigade. Na artiljerijsku vatru je uzvraćeno, no zbog nedostatka artiljerijskog streljiva učinak nije bio odgovarajući. Postrojbe 127. brigade su na desnom krilu uspostavile kontakt s 57. samostalnim bataljunom u cilju zaštite bokova i daljnjeg zajedničkog nastupanja. Crta bojišnice je pomaknuta prema Donjim Cjepidlakama, a pomak je postignut i na ostalim linijama. Na lijevom krilu brigade pojavili su se problemi zbog slabe podrške 136. brigade s kojima nije uspostavljen zadovoljavajući kontakt i osiguranje bokova zbog čega je napadno djelovanje znatno usporeno. Na tom dijelu bojišnice srpske snage su borbeno djelovale iz šireg područja Slatinskog Lipovca, lokaliteta Grobova i sela Čeralije. Do 17 sati postrojbe 127. brigade i 136. brigade, u čiji sastav je ušla Protudiverzantska četa OZ Bjelovar, su bile na liniji selo Removac – selo Mala Babina Gora – selo Kravljak – selo Mala Klisa – selo Levinovac – selo Mačkovac – Slana Voda – selo Lukavac – selo Ivanbrijeg – Velika Branjevina – selo Mikleuš. Crta bojišnice na dijelu kod Podravske Slatine pomaknuta je za jedan kilometar. Za osiguranje dostignutih položaja i daljnjeg

⁹⁶⁸ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Br. 1554-1, 27. 11. 1991., Bjelovar. Izvješće.

⁹⁶⁹ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Općina Grubišno Polje, Komanda 57. s. bat. „R“, Broj: 1-84/91, 22. 11. 1991. Grubišno Polje. Dnevno izvješće.; SVA MORH, OZ Bjelovar: 127. br. HV, Br. 390-14, 27. 11. 1991., Virovitica. Izvješće za 26./27. 11. 1991. godine. SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Općina Grubišno Polje, Komanda 57. sb. „R“, Broj: 1-91/91, 28. 11. 1991. Grubišno Polje. Dnevno izvješće.

napredovanja 127. brigada je od nadređenog zapovjedništva hitno tražila streljivo za haubice 122 mm, minobacače 120 mm, top ZIS 76 mm, te rakete za ručni raketni bacač 90 mm. Uz streljivo nedostajale su im i tablice gađanja za samohodni top 90 mm.⁹⁷⁰

Napadi 127. brigade nastavljeni su u popodnevnim satima 28. studenog 1991. godine. Pripadnici brigade uspjeli su potisnuti srpske snage s položaja koje su držale u zaseoku Kornaš istočno od Velike Klise, pri čemu su ranjena dva gardista, no zaseok nisu uspjeli zaposjesti. Gubitke je 127. brigada imala i u Maloj Klisi, gdje je uslijed snažne artiljerijske vatre srpskih snaga jedan pripadnik brigade teže ranjen, a dva lakše.⁹⁷¹ Srpske snage su artiljerijskom vatrom djelovale i po daruvarskom području, gdje su gađale istočne dijelove grada Daruvara i Bastajske Brđane.⁹⁷²

Pomak hrvatskih snaga ostvaren je 28. studenog 1991. godine na području orahovičke općine, gdje su postrojbe 2. bojne 132. brigade zaposjele selo Šumeđe, jugoistočno od Orahovice, koje do tada nije bilo pod kontrolom hrvatskih vlasti.⁹⁷³

Za daljnja napadna djelovanja hrvatskim snagama su pristigla manja ojačanja. Na zapovjedno mjesto Sektora Virovitica u Podravskoj Slatini 28. studenog 1991. godine došao je zapovjednik 2. čazmanske bojne 105. brigade HV u cilju podređivanja te postrojbe tom sektoru. Dogovoreno je da pripadnici bojne dođu u zonu odgovornosti Sektora Virovitica od 29. studenog do 1. prosinca 1991. godine.⁹⁷⁴ Pripadnici bojne, jačine dvije satnije, su 29. studenog 1991. godine razmješteni na području mjesta Čačinci.⁹⁷⁵ Oko upotrebe te postrojbe bilo je dosta problema jer je ta postrojba, kao i cijela 105. brigada, trebala do 12. studenog 1991. godine doći

⁹⁷⁰ SVA MORH, OZ Bjelovar: 127. br. Virovitica. Dokument je nedatiran, no to je vjerojatno izvješće za 28. 11. 1991. godine.; SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjedništvo OG HV Virovitica, ZM Podravska slatina, 28. 11. 1991. u 17,00 sati. Dnevno izvješće.; SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Br. 974-22, 28. 11. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće. U izvješću OZ Bjelovar se navodi da je 127. brigada zauzela Donje Cjepidlake, no vjerojatnije je točnija tvrdnja iz izvješća 127. brigade u kojem se navodi da je bojišnica pomaknuta prema Donjim Cjepidlakama. To potvrđuje dokument pobunjenih Srba koji izjavljuju da su srpske snage bile u Donjim Cjepidlakama od 1. 11. do 12. 12. 1991. godine. Dokument vidi u *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. – Dokumenti (knjiga 1)*, 540-541.

⁹⁷¹ SVA MORH, OZ Bjelovar: 127. brigada HV, Br.: 390-16, 29. 11. 1991., Virovitica. Izvješće za 28/29. 11. 1991. godine.

⁹⁷² SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zap. 55. bataljuna, Br. 24-SOKOL-91, 28. 11. 1991. Dnevni izvještaj zapovjedništva 55. sb. Bjelovar.; SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjedništvo obrane općine Daruvar, Br. 126/91, 28. 11. 1991., Daruvar. Dnevno izvješće.

⁹⁷³ SVA MORH, fond 132. brigade HV (dalje 132. br. HV): RH, Zapovjedništvo 2./132. br. HV „R“, Broj: 114-2/91, 29. 11. 1991., Orahovica. Dostava podataka za dan 28. 11. 1991. godine.

⁹⁷⁴ SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjedništvo OG HV Virovitica, ZM Podravska slatina, 28. 11. 1991. u 17,00 sati. Dnevno izvješće.

⁹⁷⁵ SVA MORH, 132. br. HV: RH, Zapovjedništvo 2./132. brigade HV „R“, Broj [...] 12-52/91., 29. 11. 1991., Orahovica. Dnevno izvješće.

na područje OZ Osijek, čijem je zapovjedništvu bila dodijeljena prema zapovijedi Glavnog stožera HV-a. S obzirom da to nije učinjeno zapovjednik 105. brigade je, nakon što je saznao da se 2. bojna upotrebljava na drugom području, urgirao kod nadređenih zapovjedništava. Glavni stožer HV-a je 30. studenog 1991. godine zapovjedio zapovjedništvu OZ Bjelovar da tu bojnu, najkasnije do 8 sati ujutro 1. prosinca 1991. godine uputi na područje OZ Osijek.⁹⁷⁶ No unatoč tome postrojba je do tog datuma kratko upotrijebljena u čišćenju od srpskih snaga doline Voćinske rijeke jugozapadno od Podravske magistrale između Humljana i komunikacije Mikleuš - Balinci prema selu Krasković.⁹⁷⁷

Za idući dan, 29. studeni 1991. godine, zapovjedništvo OZ Bjelovar je dogovorilo sastanak u Podravskoj Slatini sa zapovjednicima 123. brigade, Sektora Virovitica, 52. samostalnog bataljuna, 57. samostalnog bataljuna, 127. brigade i 136. brigade. Zapovjednik 136. brigade dobio je zadatak da o sastanku obavijesti zapovjednike 2. bojne 105. brigade i 2. bojne 132. brigade.⁹⁷⁸ Iako podatke o temi sastanka nisam našao u izvorima može se pretpostaviti da je na sastanku raspravljano o djelovanju postrojbi prvog dana napada i dogovarano daljnje djelovanje postrojbi.

Napadi 57. samostalnog bataljuna i 127. brigade nastavljeni 29. studenog 1991. godine na liniji Gornje Cjepidlake – Koreničani – Veliki Bastaji. Crta bojišnice nije pomaknuta zbog žilavog otpora srpskih snaga. Hrvatske postrojbe su i dalje imale problema s nedostatkom streljiva i ostalih materijalno tehničkih sredstava, koje im je bilo hitno potrebno.⁹⁷⁹

Položaji hrvatskih snaga 29. studenog 1991. godine na sjeveroistočnom dijelu papučkog bojišta bili su na liniji: selo Oblakovac – selo Orljavac – selo Lučinci – selo Ozdakovci – selo Kantrovci – baza Papuk – selo Gornja Pištana – selo Donja Pištana – selo Krajna – selo Humljani – selo Mikleuš – Povlačina (tt 177) – selo Ivanbrijeg – selo Lukavac – selo Hum Varoš – selo Levinovac – selo Kravljak – selo Cjepidlake.⁹⁸⁰ Srpske snage vatreno su djelovale po cijeloj crti

⁹⁷⁶ Stjepan IVANIĆ, *Da se ne zaboravi*, 138-139. Vidjeti dokument u navedenoj knjizi na 138. strani: RH, Glavni stožer Hrvatske vojske, Klasa: 8/91-01/333, Broj: 5120-01/22-91-1, 30. 11. 1991., Zagreb. Zapovijed.

⁹⁷⁷ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Op. br. 974-27, 2. 12. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće. U dokumentu piše 3./105. brigade, no očito je da se radi o 2. bojni 105. brigade.; Podatak o točnoj upotrebi 2./105. brigade HV autoru je dao 12. svibnja 2014. godine brigadir Ivan Plasaj, ratni načelnik OZ Bjelovar.

⁹⁷⁸ SVA MORH, 136. brigada HV: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Br. 9-1, 28. 11. 1991., Bjelovar.

⁹⁷⁹ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Općina Grubišno Polje, Komanda 57. sb. „R“, Broj: 1-92/91, 29. 11. 1991. Grubišno Polje. Dnevno izvješće.; SVA MORH, OZ Bjelovar: 127. brigada HV, Br.: 390-16, 29. 11. 1991., Virovitica. Izvješće za 28/29. 11. 1991. godine.

⁹⁸⁰ SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjedništvo OG HV Virovitica, ZM Podravska slatina, 29. 11. 1991. u 17,00 sati. Dnevno izvješće.

bojišnice OZ Bjelovar na što su hrvatske postrojbe odgovarale jakom vatrom i aktivnom obranom. Uslijed tih djelovanja u hrvatskim postrojbama počeli su se javljati problemi zbog nedostatka streljiva. Da se to riješi zapovjedništvo OZ Bjelovar je molilo Glavni stožer HV da im se ispune raniji zahtjevi „u pogledu sredstva ratne tehnike, a naročito minsko-eksplozivnih sredstava i municije“.⁹⁸¹

Napadna djelovanja hrvatskih snaga nisu nastavljena 30. studenog 1991. godine, već su hrvatske postrojbe izviđale položaje srpskih snaga i demonstrativno djelovale kako bi otkrili vatrene položaje srpske artiljerije. Tako su postrojbe 57. samostalnog bataljuna napale s područja Bastajski Brđani – šuma Trešnjice – kota 160 prema selu Donje Cjepidlake da bi srpske snage otkrile svoje vatrene položaje, po kojima bi onda djelovale snage 127. brigade. U tom pokušaju pripadnici 57. samostalnog bataljuna bili su ometani snajperskom vatrom iz Donjih Cjepidlaka. Ovladavanje selima Donja i Gornja Cjepidlaka bilo je bitno jer se tek njihovim zauzimanjem moglo prijeći u presijecanje komunikacije Veliki Bastaji – Đulovac.⁹⁸²

U izviđanju komunikacije Veliki Bastaji – Đulovac pripadnici 57. samostalnog bataljuna su procijenili da se u Đulovcu nalazi 200 pobunjenika, dva tenka T-55 i dva do četiri borbena oklopna vozila. U selima Potočani i Katinac procijenjeno je da se nalaze grupe od 30 do 50 pobunjenika s dva minobacača 82 mm iz kojih je otvarana vatra po hrvatskim položajima. Na području sela Veliki Bastaji srpske snage su procijenjene na 200 pobunjenika, koji s najmanje dva minobacača 120 mm djeluju po položajima hrvatskih snaga u Bastajskim Brđanima iz pravca lokaliteta Vrani kamen na Papuku.⁹⁸³ Izviđači 52. samostalnog bataljuna imali su nešto drukčije podatke. U područjima sela Bastaji i Koreničani procijenili su da se nalazi oko 120 pobunjenika koji se po noći povlače u područje sela Škodinovac, Potočani i Koreničani dublje prema Papuku. Između sela Koreničani – Bastaji povremeno patroliraju dva borbena oklopna vozila radi kontrole komunikacije. Na željezničkoj postaji Veliki Bastaji uočena su dva blindirana vagona koje pokreće manevarska lokomotiva, čime se kontrolira pruga Veliki Bastaji – Koreničani –

⁹⁸¹ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Br. 974-23, 29. 11. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće.

⁹⁸² SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Općina Grubišno Polje, Komanda 57. sb. „R“, Broj: 1-93/91, 30. 11. 1991. Grubišno Polje. Dnevno izvješće.

⁹⁸³ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Općina Grubišno Polje, Komanda 57. sb. „R“, Broj: 160/91, 30. 11. 1991. Grubišno Polje. Podatke o neprijatelju, dostavlja.

Đulovac.⁹⁸⁴ Pripadnici 127. brigade su utvrdili da srpske snage imaju značajnije vatrene grupe u selima Gornje Cjepidlake i Velika Klisa.⁹⁸⁵

Na samom početku izvođenja operacije počeli su se javljati prvi problemi koji su usporavali napadno djelovanje. Zapovjedništvo 127. brigade je navelo da im je zbog nedostatka artiljerijskog i tenkovskog streljiva, te minobacačkih granata otežano napredovanje. Uz to, napredovanje su im otežavale minirane komunikacije i djelovanje srpskih snaga iz tenkova, borbenih oklopnih vozila i minobacača.⁹⁸⁶ Nedostatak streljiva, sredstava veze i drugih materijalno tehničkih sredstava bio je problem većini postrojbi OZ Bjelovar. Iz tog razloga je zapovjedništvo OZ Bjelovar konstantno molilo Glavni stožer HV-a da se ispoštuju njihovi zahtjevi vezani za opskrbu postrojbi minsko - eksplozivnim sredstvima, opremom i naoružanjem.⁹⁸⁷ Problemi s nedostatkom naoružanja i vojne opreme postrojbama OZ Bjelovar provlačili su se konstantno za vrijeme odvijanja borbenih djelovanja u zapadnoj Slavoniji sve do stupanja na snagu primirja 3. siječnja 1992. godine.⁹⁸⁸ Stanje se neznatno poboljšalo postupnim oslobađanjem okupiranog teritorija zapadne Slavonije, pri čemu su hrvatske postrojbe došle u posjed naoružanja i vojne opreme srpskih snaga.⁹⁸⁹

Na slatinskom dijelu bojišnice problemi su se pojavili u nepripremljenosti dijela pripadnika 136. brigade za borbena djelovanja. Postrojbe bi oslobodile dio teritorija, no zatim bi se vratile na početne položaje. Taj problem je prvotno bio prisutan u 3. bojni 136. brigade, koja je bila raspoređena na liniji od Popišanog brda prema mjestu Humljani, no problem je ubrzo riješen i postrojba je uspješno izvršila dobiveni zadatak. Nakon toga isti problem se pojavio u 2. bojni 136. brigade. Postrojbe bojne uspješno su krenule prema selu Čeralije, no zapovjednik bojne je

⁹⁸⁴ SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjedništvo obrane općine Daruvar, Broj 128/91, 30. 11. 1991., Daruvar. Dnevno izvješće.

⁹⁸⁵ SVA MORH, OZ Bjelovar: 127. brigada ZNG, Br.: 390-17, 30. 11. 1991., Virovitica. Izvješće za 29/30. 11. 1991. godine.

⁹⁸⁶ SVA MORH, OZ Bjelovar: 127. brigada ZNG, Br.: 390-17, 30. 11. 1991., Virovitica. Izvješće za 29/30. 11. 1991. godine.

⁹⁸⁷ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Op. br. 474-24, 30. 11. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće.; SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjedništvo obrane općine Daruvar, Broj 128/91, 30. 11. 1991., Daruvar. Dnevno izvješće.; SVA MORH, OZ Bjelovar: HV, Zapovjedništvo 136. br. „R“, Ur.broj: SP-6-23/02-91, 30. 11. 1991., Podravska Slatina.; SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjedništvo OG HV Virovitica, ZM Podravska slatina, 30. 11. 1991. u 17,00 sati. Dnevno izvješće.

⁹⁸⁸ SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjedništvo OG HV Virovitica, IZM Podravska Slatina, Broj: 45/91, 10. 12. 1991. Dnevno izvješće.; SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Op. br. 974-40, 15. 12. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće.; SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, 123. brigada HV, Br. 4-200-21/91, 22. 12. 1991., Slavonska Požega. Izvješće za dan 22. 12. 1991. godine.; SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Općina Grubišno Polje, Zapovjedništvo 57. s. bat. „R“, Br.: 1-117/91, 24. 12. 1991., Grubišno Polje. Dnevno izvješće.

⁹⁸⁹ SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjedništvo OZ Bjelovar, Op. br. 974-52, 27. 12. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće.

naredio povlačenje jer nije imao vezu sa svim postrojbama. Iz ovog primjera se vidi koliko se u napadnim djelovanjima hrvatskih snaga osjećao nedostatak materijalno tehničkih sredstava, u ovom slučaju kvalitetnih sredstava veze. Treba napomenuti da je ta postrojba ustrojena ni mjesec dana prije pokretanja borbenih djelovanja i ovo joj je praktički bio prvi borbeni zadatak.⁹⁹⁰

Prvog dana prosinca srpske postrojbe izvršile su više pješačkih napada na hrvatske položaje u Operativnoj zoni Bjelovar. Na području djelovanja 136. brigade srpske postrojbe su izvele napad pješastvom, potpomognuto minobacačima, topovima i tenkom, u području sela Bokane, Čeralije i Balinci. Postrojbe 2. i 3. bojne 136. brigade pružale su otpor na liniji selo Četekovac – selo Balinci – selo Čeralije. Podržavala ih je artiljerija 123. brigade koja je prema dogovoru djelovala po položajima srpskih snaga na području selo Đuričić – lager Sekulinci – selo Sekulinci. Manjih problema je bilo s vodom iz 2. satnije 3. bojne 136. brigade koji je napustio položaje na području sela Balinci, no nakon brze intervencije nadređenih vod se vratio na položaj. Zapovjedništvo Sektora Virovitica posebno je istaklo borbeno djelovanje Protudiverzantske čete OZ Bjelovar i satnije iz čazmanske bojne, koje su bile pridodane 136. brigadi. Zapovjedništvo Sektora je procijenilo da su u cjelini borbeno djelovanja bila uspješna.⁹⁹¹ Isti dan postrojbe 2. čazmanske bojne 105. brigade upućene su iz Mikleuša na područje sela Privlaka kod Vinkovaca gdje su priključene matičnoj postrojbi i time je njihovo sudjelovanje u oslobađanju područja Papuka završeno.⁹⁹² Tu postrojbu zamijenila je 1. satnija 2. bojne 132. brigade koja je 1. prosinca 1991. godine dobila zapovijed zapovjednika brigade da se odmah uputi u područje sela Mikleuš, gdje se treba javiti zapovjedniku 136. brigade.⁹⁹³ Da bi to podređivanje bilo i formalno-pravno provedeno zapovjedništvo OZ Bjelovar tražilo je Glavni stožer HV-a da, „s obzirom na borbenu situaciju na prostoru Podravske Slatine i Slavonske Požege i potrebe uspješnije koordinacije izvođenja borbenih djelovanja na tom prostoru“, im se podredi 2. bojna 132. brigade iz Orahovice koja je bila u sastavu Operativne zone Osijek.⁹⁹⁴

⁹⁹⁰ SVA MORH, OZ Bjelovar: HV, Zapovjedništvo 136. br. „R“, Ur.broj: SP-6-23/02-91, 30. 11. 1991., Podravska Slatina.; HMDCDR, ZMG: DVD 153, Izlaganje zapovjednika 136. brigade HV Josipa Černija 26. 5. 1998. godine

⁹⁹¹ SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjedništvo Sektora Virovitica, Broj: 8/91, 1. 12. 1991., Podravska Slatina.

⁹⁹² SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Op. br. 974-27, 2. 12. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće. U dokumentu piše 3./105. brigade, no očito je da se radi o 2. bojni 105. brigade. Vidi: S. IVANIĆ, *Da se ne zaboravi*, 138.

⁹⁹³ SVA MORH, 132. br. HV: RH, Općina Našice, Zapovjedništvo 132. br. HV „R“, Kl.: 8/91-01/30, br: 2149-hv“R“-01-91-01, 1. 12. 1991., Našice. Zapovijed. U dokumentu je napisano 122. br. Podravska Slatina, no očito je da se radi o 136. brigadi.

⁹⁹⁴ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Op. br. 54-1, 1. 12. 1991., Bjelovar. Zahtjev za pretpodređivanje bataljuna 132. br. 1. OZ.

Glavni stožer HV-a zapovjedio je 5. prosinca 1991. godine da se „zbog efikasnijeg borbenog djelovanja na širem području Orahovice i Podravske Slatine od 8,00 sati 7. 12. 1991. godine predpočinjava pod OZ Bjelovar bataljun HV iz Orahovice koji se nalazi u sastavu 132. brigade HV Našice“.⁹⁹⁵ Iako je datum podređivanja bio 7. prosinac 1991. godine taj bataljun je od kraja studenog 1991. godine već djelovao zajedno s postrojbama 136. brigade koje su tada bile u sastavu OZ Bjelovar.⁹⁹⁶

Napad srpskih snaga izveden je i u području djelovanja 127. brigade. Ujutro oko 7,30 sati pješaštvo srpskih postrojbi potpomognuto minobacačima napalo je položaje 127. brigade na dijelu bojišnice od sela Levinovac do sela Mala Babina Gora. Zapovjedništvo 127. brigade je pretpostavljalo da su se srpske snage ojačale novo pridošlim snagama. Oko 12 sati uslijedio je novi napad srpskih snaga u pravcu sela Mala Babina Gora. Postrojbe 127. brigade uspjele su odbiti napad uz povremenu podršku artiljerije 57. samostalnog bataljuna.⁹⁹⁷ Nakon tih neuspješnih kombiniranih napada srpskih snaga u poslijepodnevnim satima položaji 127. brigade u području Levinovca napadnuti su minobacačkom i tenkovskom vatrom s linije selo Hum – selo Lisičine – kota Budim – selo Velika Klisa – selo Đulovac – selo Gornje Cjepidlake. Pripadnici 127. brigade su motrenjem uočili da srpske snage raspolažu s najmanje tri tenka i 4 borbena oklopna vozila kojima često mijenjaju položaje s kojih otvaraju vatru.⁹⁹⁸

Pješački napad potpomognut minobacačima srpske snage su pokrenule i prema selu Bastajski Brđani. Napad je počeo u 12,50 sati minobacačkom vatrom, a potom je krenulo pješaštvo. Postrojbe 57. samostalnog bataljuna uspjele su zaustaviti napad topničkom i pješakom vatrom, pri čemu nisu imale gubitaka.⁹⁹⁹ Uz te napade srpska artiljerija je djelovala iz Gornjih Vrhovaca po selima Doljanci i Biškupci u požeškoj općini, te s područja sela Bijela i Pakrani po Daruvaru. Hrvatske snage su uzvratile artiljerijskom vatrom po srpskim položajima u Bijeloj i Pakranima, te po komunikaciji Daruvar – Petrov Vrh.¹⁰⁰⁰

⁹⁹⁵ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, MO, Glavni stožer, Klasa: 8/91-01/352, Urbroj: 5120-26-91-2, 5. 12. 1991. godine.

⁹⁹⁶ SVA MORH, 136. br. HV: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Br. 9-1, 28. 11. 1991., Bjelovar.

⁹⁹⁷ SVA MORH, OZ Bjelovar: 127. brigada ZNG, Br.: 390-18, 1. 12. 1991., Virovitica. Izvješće za 30.11./01. 12. 1991. godine.

⁹⁹⁸ SVA MORH, OZ Bjelovar: 127. brigada, 2. 12. 1991., Virovitica. Izvješće za 1./2. 12. 1991. godine.

⁹⁹⁹ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Općina Grubišno Polje, Komanda 57. sb. „R“, Broj: 1-94/91, 1. 12. 1991. Grubišno Polje. Dnevno izvješće.

¹⁰⁰⁰ SVA MORH, OZ Bjelovar: HV, 123. br. ZNG, Broj: 1-37-14/91, 1. 12. 1991., Slavonske Požege.; SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjedništvo obrane općine Daruvar, Br. 132/91, 1. 12. 1991., Daruvar. Dnevno izvješće.

Dana 2. prosinca 1991. godine na sjevernom dijelu Operativne zone Bjelovar nije bilo borbenih djelovanja hrvatskih postrojbi većih razmjera. Glavni zadatak postrojbama 123., 127. i 136. brigade bio je upućivanje izviđačkih i diverzantskih grupa u borbeni raspored srpskih snaga s ciljem pronalaženja i uništavanja značajnijih objekata i vatrenih oruđa srpskih postrojbi. Manje borbe su u prijepodnevnim satima vođene u zoni odgovornosti 136. brigade na području sela Balinci i Četekovac, pri čemu je jedan hrvatski vojnik povrijeđen od protupješačke mine.¹⁰⁰¹ Srpske snage su oko 5 sati ujutro iz smjera Gornja Pištana – Kokočak otvorile artiljerijsku vatru na Orahovicu, a oko 10 sati je započeo drugi artiljerijski napad na Orahovicu. Gađano je sjedište orahovičke bojne i sjedište Zbora narodne garde. Ukupno je ispaljeno preko 80 granata. U popodnevnim satima postrojbe 2. bojne 132. brigade zauzele su položaje u mjestu Gornja Pištana i takozvanu „raketaru“.¹⁰⁰² Po položajima 127. i 136. brigade srpska artiljerija je djelovala iz pravca kote Budim, Koreničana i Lisičina. Ciljevi napada su najčešće bili sela Levinovac i Mačkovac. Hrvatske snage su uzvraćale tek kad su utvrdile iz kojeg područja srpske snage djeluju.¹⁰⁰³ Artiljerijskog djelovanja srpskih snaga nisu bili pošteđeni ni položaji 123. požeške brigade.¹⁰⁰⁴

Najveće gubitke toga dana imala je 123. brigada. Njeni pripadnici upali su u zasjedu srpskih snaga dok su išli na smjenu u bazu „Papuk“, koju su zaposjeli krajem studenog 1991. godine. Uz poginulih devet pripadnika 123. brigade poginula su i dva pripadnika Odreda veze Glavnog stožera HV-a Samobor.¹⁰⁰⁵

S obzirom da srpske snage nisu izvodile neke veće pješačke napade toga dana i na temelju prikupljenih informacija zapovjedništvo OZ Bjelovar je pretpostavljalo da srpske snage koncentriraju svoje postrojbe cijelom dužine crte bojišnice i vjerojatno pripremaju borbeno djelovanje širih razmjera.¹⁰⁰⁶ Zapovjedništvo Sektora Virovitica imalo je nešto konkretnije

¹⁰⁰¹ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo Sektora Virovitica, Broj: 11/91, 2. 12. 1991., Podravska Slatina.

¹⁰⁰² SVA MORH, 132. br. HV: RH, Zapovjedništvo 2./132. br. HV „R“, Broj: SP-112-8/91, 3. 12. 1991., Orahovica. Izvješće za 3. 12. 1991. godine.; SVA MORH, 132. br. HV: RH, Zapovjedništvo 2./132. br. HV „R“, Broj: SP-112-7/91, 2. 12. 1991., Orahovica. Izvješće za 2. 12. 1991. godine. Područje „raketare“ je vjerojatno ubrzo napušteno od hrvatskih snaga jer se u jednom dokumentu 132. brigade od 3. 12. 1991. godine navodi da se na području „raketarnice“ nalaze srpske snage. SVA MORH, 132. br. HV: RH, Zapovjedništvo 2./132. brigade HV „R“, Broj: 12-55/91., 3. 12. 1991., Orahovica. Dnevno izvješće.

¹⁰⁰³ SVA MORH, OZ Bjelovar: 127. brigada, 2. 12. 1991., Virovitica. Izvješće za 1./2. 12. 1991. godine.

¹⁰⁰⁴ SVA MORH, OZ Bjelovar: MORH, ZNG, 123. brigada, 2. 12. 1991., Slavonska Požega. Izvješće za dan 2. 12. 1991. godine.

¹⁰⁰⁵ A. MIJATOVIĆ, *Otkos-10*, 242.

¹⁰⁰⁶ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Op. br. 974-27, 2. 12. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće.

informacije o ojačavanju srpskih snaga . Prema izjavi prebjega iz Voćina na tom području srpske snage su raspolagale s 300 naoružanih osoba, a od prije nekoliko dana su pojačane sa „100-tinjak četnika“.¹⁰⁰⁷ Manja ojačanja na tom prostoru dobila je i hrvatska strana. U područje Podravske Slatine poslana je 1. pionirska satnija 34. samostalnog inženjerijskog bataljuna Čakovec.¹⁰⁰⁸

U očekivanju dolaska jačih srpskih snaga na području zapadne Slavonije i kretanje istih u „izraženije napadno djelovanje“ načelnik Glavnog stožera HV-a Anton Tus je 3. prosinca 1991. godine izdao zapovijed zapovjedništvima OZ Zagreb, OZ Bjelovar i 1. brigade ZNG da njihove postrojbe u dodiru sa srpskim snagama podignu borbenu spremnost i da se sve slobodne snage istočno od linije Zagreb – Varaždin koje se nalaze u rezervi ili na odmoru stave u punu borbenu spremnost i odmah upute na područje Kutine, Garešnice i Grubišnog Polje, gdje trebaju biti u spremnosti za djelovanje u protunapadu prema razvoju situacije. 53. samostalni bataljun iz Dugog Sela i jedna bojna 104. brigade Varaždin dobili su zadatak da odmah prijeđu u aktivno borbeno djelovanje s ciljem razbijanja srpskih snaga južno od Lipika, gdje su trebale izvršiti „koncentraciju artiljerijsko raketnih udara“. Hrvatske snage na području Nove Gradiške dobile su zadatak da prijeđu u odlučniji napad sjeverno od sela Trnava – Ratkovac. Hrvatske postrojbe na području Slavonske Požege, Orahovice i Podravske Slatine dobile su zadatak da efikasnijim zapovijedanjem i odlučnijim napadnim djelovanjem nanesu srpskim snagama što veće gubitke i „pod svaku cijenu“ zaustave daljnje nastupanje i borbeno djelovanje srpskih snaga.¹⁰⁰⁹

U skladu s tom zapovijedi zapovjednik Sektora Virovitica je zapovjednicima podređenih postrojbi uručio dodatne zapovijedi za daljnje borbena djelovanja. Za pripremu napadnih djelovanja hrvatske postrojbe su vršile intenzivna izviđanja objekata i položaja srpskih snaga.¹⁰¹⁰ Hrvatske postrojbe su idućeg dana, 4. prosinca 1991. godine, postupale prema tim smjernicama. Pripadnici 57. samostalnog bataljuna su izviđali, te pregledavali teren na području Bastajskih Brđana jer su dobili dojavu da su na tom prostoru viđene neidentificirane grupe.¹⁰¹¹ Dojava je bila točna jer su vezisti 57. samostalnog bataljuna uhvatili toga dana dvije poruke srpskih snaga upućenih preko sredstava veze, koje su dekriptirane oko 17 sati. Iz poruka je utvrđeno da su

¹⁰⁰⁷ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo Sektora Virovitica, Broj: 11/91, 2. 12. 1991., Podravska Slatina.

¹⁰⁰⁸ SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjedništvo 34. samostalnog inž. bataljuna, Broj 1-222, 2. 12. 1991., Čakovec.

¹⁰⁰⁹ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, GS HV, Klasa: 8/91-01/344, Urbr: 5120-21/22-91-1., 3. 12. 1991., Zagreb. Zapovijed.

¹⁰¹⁰ SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjedništvo OG HV Virovitica, IZM Podravska Slatina, Broj: 17/91, 3. 12. 1991. Dnevno izvješće.

¹⁰¹¹ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Općina Grubišno Polje, Komanda 57. s. bat. „R“, Br.: 1-97/91, 4. 12. 1991., Grubišno Polje. Dnevno izvješće.

srpske snage krenule oko 8 sati ujutro u akciju na Bastajnske Brđane, no kasnije su srpski vezisti javili da se akcija odgađa. Uz to je javljeno da srpske snage samovoljno napuštaju položaje u Klisi. Ove dojave bili se dovoljne da se hrvatske postrojbe pripreme za napad srpskih snaga na Bastajnske Brđane idućeg dana.¹⁰¹²

Zapovjedništvo 127. brigade je i dalje imalo problema s artiljerijskim streljivom. Postrojba je bila zaustavljena ispred linije kota Budim – V. Klisa – Đulovac – Gornje Cjepidlake zbog jakog otpora srpskih snaga, „a s nedovoljnom artiljerijskom podrškom zbog nedostatka municije ne može uništiti neprijateljske utvrđene položaje“.¹⁰¹³ No ipak su djelovali manjim snagama, kojima su se ubacili između srpskih položaja na području između Donje i Gornje Cjepidlake s ciljem postavljanja zasjeda i uništenja srpskih položaja s leđa. Na pravcima ubacivanja nailazili su na minirana područja koja su odmah očistili. Uz to su vršili pritisak na utvrđene srpske položaje ispred svoje zone odgovornosti. Pri tome nisu imali ranjenih i poginulih pripadnika.¹⁰¹⁴ Na području djelovanja 52. samostalnog bataljuna, 123. i 136. brigade bilo je relativno mirno uz povremeno djelovanje srpskih snaga iz pješačkog i artiljerijskog oružja.¹⁰¹⁵ Jače djelovanje srpskih snaga bilo je na području Orahovice gdje je tokom dana na Orahovicu, Humljane i Bukvik ispaljeno oko 50 projektila.¹⁰¹⁶

Na području Podravske Slatine zapovjedništvo 136. brigade je izdalo zapovijedi za borbena djelovanja brigade podređenim zapovjednicima koji su izvijestili zapovjedništvo brigade da su u stanju izvršiti dobiveni zadatak za 4. prosinac 1991. godine. Iako se u dokumentu ne navodi koji je točan zadatak postrojbi 136. brigade, može se pretpostaviti da se radi o potiskivanju srpskih snaga na svim smjerovima s području općine Podravska Slatina. No u toku noći došlo je očito do problema s izvršenjem zadatka. Zapovjednici 2. i 3. bojne su izjavili da u postrojbama imaju deset do dvadeset vojnika sposobnih za izvođenje aktivnih borbenih djelovanja. Ostali pripadnici navedenih postrojbi koji nisu željeli vršiti napadna djelovanja kao

¹⁰¹² HMDCDR, ZMG: DVD 3601, Ljudevit Sakal, načelnik ratnog centra veze 57. samostalnog bataljuna Grubišno Polje, Komentari na knjigu Otkos-10.

¹⁰¹³ SVA MORH, OZ Bjelovar: 127. brigada HV, Br.: 390-20, 3. 12. 1991., Virovitica. Izvješće za 2./3. 12. 1991. godine.; SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjedništvo obrane općine Daruvar, Broj: 136/91, 3. 12. 1991., Daruvar. Dnevno izvješće.; SVA MORH, 136. br. HV: RH, Zapovjedništvo 136. br. HV „R“, Broj: 71-03/01-01/91, 4. 12. 1991., Podravska Slatina.

¹⁰¹⁴ SVA MORH, OZ Bjelovar: 127. brigada HV, Br.: 390-21, 4. 12. 1991., Virovitica. Izvješće za 3./4. 12. 1991. godine.

¹⁰¹⁵ SVA MORH, OZ Bjelovar: MORH, HV, 123. brigada, 3. 12. 1991., Slavonska Požega. Izvješće za dan 3. 12. 1991. godine.;

¹⁰¹⁶ SVA MORH, 132. br. HV: RH, Zapovjedništvo 2./132. br. HV „R“, Broj: 114-7/91, 4. 12. 1991., Orahovica. Izvješće za dan 3. 12. 1991. godine.

razloge su navodili „strah i da će to riješiti „Plavi šljemovi““. Zapovjednik brigade je tvrdio da se ti problemi pojavljuju zbog slabog zapovjednog kadra na razini satnije i voda, te da će sutra brigada biti u stanju produžiti izvođenje borbenih djelovanja.¹⁰¹⁷ Zapovjednik 136. brigade žalio se i na jednu pridodanu postrojbu, kojoj ne navodi ime već samo da je otišla u Bjelovar. No u dokumentu zapovjedništva Sektora Virovitica navodi se da je Protudiverzantska četa OZ Bjelovar u toku noći otišla s položaja u Bjelovar i nije izvršila svoj zadatak. Postrojba je trebala napadno djelovati zajedno s prvom bojnom 136. brigade, no ona to nije izvršila. Iz izvora se ne može razaznati da li je prva bojna bez obzira na to sama krenula u napad. Prema tvrdnji pukovnika Ivana Plasaja, načelnika OZ Bjelovar, Protudiverzantska četa OZ Bjelovar je prema njegovom nalogu otišla u Bjelovar, a ne samoinicijativno.¹⁰¹⁸

Lijevi susjed slatinske brigade, 2. orahovička bojna 132. brigade, s manjom postrojbom izvršila je tog 4. prosinca 1991. godine akciju prema srpskim snagama. Pripadnici bojne su zaposjeli područje „raketarnice“ u selu Gornja Pištana. Iz tog pravca pripadnici vojne policije 2. bojne 132. brigade izviđali su selo Kokočak. U akciji je došlo do sukoba sa srpskim snagama u kojem su hrvatske postrojbe imale dva poginula pripadnika, te pet ranjenih od čega su dva pripadnika postrojbe bila teže ranjena.¹⁰¹⁹ Tijekom borbenih djelovanja pripadnici bojne zauzeli su povoljnije položaje za konačno čišćenje sela Kokočak od srpskih pobunjenika.¹⁰²⁰ Srpske snage su iz pravca Kokočaka sporadično djelovale tenkovskom vatrom po Orahovici, a minobacačima iz šume koja dijeli Donju i Gornju Pištanu od Orahovice.¹⁰²¹

¹⁰¹⁷ SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjedništvo OG HV Virovitica, IZM Podravska Slatina, 4. 12. 1991. u 17,00 sati. Dnevno izvješće.

¹⁰¹⁸ SVA MORH, 136. br. HV: RH, Zapovjedništvo 136. br., Int. 71-10/01-01/91, 5. 12. 1991., Podravska Slatina. Zapovijed.; SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OG HV Virovitica, IZM Podravska Slatina, 5. 12. 1991. u 17,00 sati. Dnevno izvješće.; Podatak o odlasku Protudiverzantske čete OZ Bjelovar u Bjelovar autoru je dao 12. svibnja 2014. godine brigadir Ivan Plasaj, ratni načelnik OZ Bjelovar.

¹⁰¹⁹ SVA MORH, 132. br. HV: RH, Zapovjedništvo 2./132. brigade HV „R“, Broj: 12-56/91., 4. 12. 1991., Orahovica. Dnevno izvješće.; HMDCDR, ZMG: DVD 3606, Izjava zapovjednika vojne policije 2. bojne 132. brigade prigodom obilježavanja pogibije pripadnika postrojbe 4. 12. 2010. godine. Taj položaj na „raketarnici“ su pripadnici bojne zaposjeli već 2. prosinca 1991. godine, no nakon toga je taj položaj vjerojatno bio napušten jer su 3. prosinca 1991. godine tamo primijećene srpske snage koju su idućeg dana istjerane s tog položaja. SVA MORH, 132. br. HV: RH, Zapovjedništvo 2./132. br. HV „R“, Broj: SP-112-8/91, 3. 12. 1991., Orahovica. Izvješće za 3. 12. 1991. godine.; SVA MORH, 132. br. HV: RH, Zapovjedništvo 2./132. brigade HV „R“, Broj: 12-55/91., 3. 12. 1991., Orahovica. Dnevno izvješće.

¹⁰²⁰ SVA MORH, 132. br. HV: RH, Zapovjedništvo 2./132. br. HV „R“, Broj: 114-8/91, 5. 12. 1991., Orahovica. Izvješće za dan 5. 12. 1991. godine.

¹⁰²¹ SVA MORH, 132. br. HV: RH, Zapovjedništvo 2./132. br. HV „R“, Broj: SP-112-9/91, 5. 12. 1991., Orahovica. Izvješće za 4. i 5. 12. 1991. godine.

7.2.2. Oslobođanje općina Daruvar, Virovitica, Podravska Slatina i Orahovica (5. prosinac 1991. – 18. prosinac 1991.)

U daljem odvijanju operacije zapovjednici hrvatskih snaga odlučili su napadna djelovanja pojačati iz pravca Daruvara. Dana 4. prosinca 1991. godine Zapovjedništvo obrane općine Daruvar i Zapovjedništvo 52. samostalnog bataljuna izdalo je Zapovijed za napad podređenim postrojbama. Plan je bio da postrojbe 52. samostalnog bataljuna zajedno s postrojbama daruvarskog MUP-a zaposjednu položaje na koti 266 u području Daruvarskih Vinograda. Od tuda su trebale produžiti napad prema Batinjskoj Rijeci, odakle su preko Starog groblja trebale napasti Batinjane. Nakon ulaska u Batinjane trebale su izvršiti pretres i čišćenje oslobođenog područja do raskršća Batinjani - Donji Daruvar, nakon čega su se trebale utvrditi i vršiti kontrolu tog prostora. Za podršku napada bili su zaduženi 24. mješoviti artiljerijski divizion Daruvar i minobacačka grupa MUP-a Daruvar.¹⁰²²

Daruvarske postrojbe krenule su 5. prosinca 1991. godine u 5 sati ujutro na zaposjedanje položaja. Pripadnici Antiterorističke jedinice policije Daruvar jačine voda blokirali su komunikaciju koja od Petrovog vrha ide prema Daruvarskim Vinogradima i Batinjskoj Rijeci kako bi zaštitili desni bok glavnim snagama koje idu od Daruvarskih Vinograda prema selu Batinjani. Prva satnija 52. samostalnog bataljuna glavnim pravcem napada ušla je u Batinjsku Rijeku koju je osigurala, te uvela 2. satniju 52. samostalnog bataljuna koja je nastavila napredovanje prema Batinjanima. Pred sam ulazak u Batinjane pripadnike druge satnije je zasula minobacačka vatra od koje je jedan pripadnik postrojbe poginuo, a tri su ranjena, te su oni vraćeni na početne položaje u Batinjsku Rijeku. Istovremeno su srpske snage pokušale izvršiti udar iz pravca Petrovog vrha, no u tome ih je spriječila ATJ policije Daruvar. Uslijed toga je uvedena 3. satnija 52. samostalnog bataljuna ojačana vodom tenkova OZ Bjelovar pomoćnim pravcem komunikacijom Donji Daruvar – Batinjani što je dovelo do panike kod srpskih snaga. Nakon toga su krenule i prva i druga satnija 52. samostalnog bataljuna iz Batinjske Rijeke, te ovladale područjem sela Batinjani do groblja. Napad je podržavao 24. mješoviti artiljerijski

¹⁰²² SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjedništvo obrane općine Daruvar, Zapovjedništvo 52. sam. bat. HV, 4. 12. 1991., Daruvar. Zapovijed za napad.

divizijun Daruvar. Ukupno je iz 52. samostalnog bataljuna u akciji sudjelovalo oko 230 vojnika, dok je dio pripadnika bio na osiguranju sela Velika i Mala Maslenjača.¹⁰²³

Desetak kilometara sjeveroistočno od Daruvara napadnu akciju izvodile su srpske snage. U 7 sati pripadnici srpske Teritorijalne obrane minobacačima su napali položaje 55. samostalnog bataljuna „na poziciji Bastajski Brđani i po pravcu Veliki i Mali Miletinci“.¹⁰²⁴ Od prvih granata smrtno su stradala dva pripadnika 55. samostalnog bataljuna, a jedan je ranjen.¹⁰²⁵ Nakon artiljerijske pripreme uslijedio je pješački napad iz pravaca Veliki Bastaji – Rekići – Bastajski Brđani i Koreničani – Bastajski Brđani.¹⁰²⁶ Prema procjenama OZ Bjelovar srpske snage su bile jačine 400 ljudi, a među njima je bilo 50-ak dobrovoljaca iz Srbije „Belih orlova“.¹⁰²⁷ Postrojbe 55. samostalnog bataljuna i 57. samostalnog bataljuna uspjele su odbiti napad i zadržati postojeće položaje. Uz već spomenute gubitke 55. samostalnog bataljuna, postrojbe 57. samostalnog bataljuna imale u četiri lakše ranjena pripadnika, a oštećen je i tenk T-55 hrvatskih snaga. Zapovjedništvo Operativne zone Bjelovar je zapovjedilo da 55. samostalni bataljun odmah pokrene dio bataljuna koji se nalazio u Bjelovaru, te da dvije satnije uputi u područje Maslenjače do 6. prosinca 1991. godine u cilju učvršćivanja obrane dodijeljenog sektora bataljuna, slamanja napadnih djelovanja srpskih snaga i oslobađanja teritorija na pravcu Bastaji – Koreničani.¹⁰²⁸

U borbama tih dana srpske snage su imale velike gubitke. Vezisti 57. samostalnog bataljuna uhvatili su 9. prosinca 1991. poruku srpskih vezista u kojoj navode da dolaze „predstavnici jedinice srpskih dobrovoljaca“ zbog dogovora o prijevozu 46 poginulih boraca u Srbiju.¹⁰²⁹

¹⁰²³ SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjedništvo obrane općine Daruvar, Op. broj: 143/91, 5. 12. 1991., Daruvar. Dnevno izvješće.; HMDCCR, ZMG: DVD 383, Koordinator obrane grada Daruvara Nikola Ivkanec, Borbena djelovanja od 5.-10. 12. 1991. godine.

¹⁰²⁴ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, 55. sam. bataljun Bjelovar, Broj: 47-SOKOL-91, 5. 12. 1991., Bjelovar.

¹⁰²⁵ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Općina Grubišno Polje, Zapovjedništvo 57. s. bat. „R“, Br.: 1-98/91, 5. 12. 1991., Grubišno Polje. Dnevno izvješće.

¹⁰²⁶ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, 55. sam. bataljun Bjelovar, Broj: 48-SOKOL-91, 5. 12. 1991., Bjelovar. Nadopuna izvještaja od 5. 12. 1991. godine.

¹⁰²⁷ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, ZOZB, Op. br. 974-30, 5. 12. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće.; A. NAZOR, *Počeci suvremene hrvatske države*, 140.

¹⁰²⁸ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, 55. sam. bataljun Bjelovar, Broj: 48-SOKOL-91, 5. 12. 1991., Bjelovar. Nadopuna izvještaja od 5. 12. 1991. godine.; SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, ZOZB, Op. br. 103-1, 5. 12. 1991., Bjelovar. Aktivno borbeno djelovanje.; SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Općina Grubišno Polje, Zapovjedništvo 57. s. bat. „R“, Br.: 1-98/91, 5. 12. 1991., Grubišno Polje. Dnevno izvješće.

¹⁰²⁹ A. NAZOR, *Počeci suvremene hrvatske države*, 140.

Postrojbe 127. brigade nisu uspjele toga dana, 5. prosinca 1991. godine, ostvariti nikakve pomake na zadanim pravcima jer su srpske snage bile čvrsto ukopane na položajima na liniji kota Budim – selo Velika Klisa – selo Đulovac – selo Gornje Cjepidlake i sjeveroistočno od sela Gornje Cjepidlake, od kuda su stalno djelovale minobacačima, strojnicama i snajperima po položajima 127. brigade. Na desnom krilu brigade, prema području Gornje Cjepidlake, pripadnici brigade bili su onemogućeni u prodoru zbog čestih i brzih premještaja oklopnih sredstava srpskih snaga. Zbog toga se pristupilo ubacivanju diverzantskih grupa „u redove srpskih snaga i presijecanje komunikacija kojima se kreću oklopna sredstva i vozila“ srpskih postrojbi. Uz to, artiljerija 127. brigade je pružala podršku susjednim snagama, 57. samostalnom bataljunu i 136. brigadi, na njihov zahtjev. Artiljerijska podrška je bila veća na području djelovanja grubišnopoljskog bataljuna s obzirom da su srpske snage izvele jaki pješачki i artiljerijski napad na Bastajske Brđane. Zbog „male količine raspoložive municije“ artiljerijska podrška nije mogla biti izraženija. Brigadi je bilo „hitno [...] i nadalje“ potrebno streljivo za minobacače 60, 82 i 120 mm, streljivo za haubice 122 mm, te granate za tenkovske topove od 100 mm.¹⁰³⁰

Borbe su se vodile i na području Podravske Slatine. Srpske snage otvarale su jaku minobacački vatru po položajima slatinske brigade. Iako je u 136. brigadi bilo problema u nekim postrojbama, brigada je uspješno izvodila borbena djelovanja. Zapovjedništvo Sektora Virovitica razmišljalo je o smjeni nekih zapovjednika u 136. brigadi, no na inzistiranje zapovjednika brigade od toga se odustalo. U 2. i 3. bojni stanje se potpuno poboljšalo, a djelomično i u prvoj bojni. Treća bojna je pohvaljena od strane zapovjednika brigade za pokazano junaštvo. Pripadnici brigade uništili su jedan bestrzajni top i jedan minobacač 120 mm na području sela Balinci. U selu Rijenci uništena je željeznička stanica gdje su srpske snage imale skladište i smještaj. Na području Grobovi srpskim snagama je uništen bestrzajni top i strojničko gnijezdo. Zapovjednik Sektora Virovitica Stjepan Slivar pohvalio je za izvanredno junaštvo pri izvršavanju dobivenog zadatka u području sela Bukovica i Četekovac vod samohodnih topova 90 mm i vod topova T-12. Crta bojišnice 136. brigade bitno je utvrđena, a na nekim dijelovima je pomaknuta za 500 metara naprijed.¹⁰³¹

¹⁰³⁰ SVA MORH, OZ Bjelovar: 127. brigada HV, Br.: 390-22, 5. 12. 1991., Virovitica. Izvješće za 4./5. 12. 1991. godine.

¹⁰³¹ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OG HV Virovitica, IZM Podravska Slatina, 5. 12. 1991. u 17,00 sati. Dnevno izvješće.; SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjedništvo OG HV Virovitica, ZM Podravska Slatina, 11/91, 6. 12. 1991. Dnevno izvješće.; SVA MORH, 136. br. HV: Zapovjedništvo 136. brigade, Int. 74-04/01-01/91, 5. 12.

Do sukoba je došlo i u zapadnom dijelu orahovičke općine. Oko 8 sati 5. prosinca 1991. godine srpske postrojbe su izvršile napad iz pravca sela Kokočak na položaje 2. bojne 132. brigade sjeverno od sela Gornja Pištana na području „raketare“, pri čemu je jedan pripadnik bojne poginuo. Zbog jake vatre srpskih snaga hrvatske postrojbe bile su prisiljene povući se na pričuvene položaje. Nakon povlačenja hrvatske snage su uzvratile minobacačkom vatrom po srpskim snagama, koje su se nakon toga povukle. Hrvatske postrojbe su zadržale položaje u Gornjoj Pištani.¹⁰³² U toku dana u području djelovanja 2. bojne 132. brigade, 136. brigade i 127. brigade dostignuta je i zaposjednuta linija: selo Gornja Pištana – vrh Gradina (tt 311) – kota 194 – tt 266 – selo Krajna – kota 126 – selo Balinci (sredina sela) – tt 196 – tt 213 – selo Slatinski Lipovac (tt 234) – selo Golenić – selo Lukavac – Slana voda (tt 190) – selo Mačkovac – Ogorelice (kota 201) – selo Kornaš – sjeverno od sela Velika Klisa – selo Kravljak – kota 268 (sjeverno od Gornje Cjepidlake).¹⁰³³

Idućeg dana, 6. prosinca 1991. godine, hrvatske snage su nastavile s izviđanjem, zaprečivanjem i ubacivanjem diverzantskih grupa u cilju što bolje pripreme za nastavak borbenih djelovanja. U bazu na vrhu Papuk zapovjedništvo 123. brigade je uputilo 100 vojnika kao pojačanje. Prisluškivanjem srpske strane došlo se do podataka da se srpske snage žale na nedostatak artiljerijskog streljiva i pretrpljene gubitke u proteklih nekoliko dana.¹⁰³⁴ No bez obzira na to srpske snage su i dalje djelovale artiljerijom po hrvatskim položajima i gradovima blizu crte bojišnice; Podravskoj Slatini, Daruvaru i Grubišnom Polju. Kod manjeg dijela hrvatskih postrojbi bilo je problema oko zadržavanja dostignute crte, no taj problem je bio „u toku rješavanja“.¹⁰³⁵

U međuvremenu, zapovjednici hrvatskih postrojbi razrađivali su planove oslobađanja papučkog kraja. Zapovjednik 136. brigade izdao je zapovijed zapovjedniku 2. bojne 132. brigade s ciljem oslobađanja područja općine Orahovica. Plan je bio da s linije selo Duzluk – selo Gornja

1991., Podravska Slatina. Pohvala.; SVA MORH, 136. brigada HV: Zapovjedništvo OG HV Virovitica, Broj: 28/91, 5. 12. 1991., Podravska Slatina. Pohvala.

¹⁰³² SVA MORH, 132. br. HV: RH, Zapovjedništvo 2./132. brigade HV „R“, Broj: 12-57/91., 5. 12. 1991., Orahovica. Dnevni izvještaj.; SVA MORH, 132. br. HV: RH, Zapovjedništvo 2./132. br. HV „R“, Broj: 114-9/91, 7. 12. 1991., Orahovica. Izvješće za dan 6. 12. 1991. godine. Iako je u potonjem citiranom izvješću navedeno da je to izvješće za 6. 12. 1991. godine, nesumnjivo je da se ponavlja opis događaja od 5. 12. 1991. godine.

¹⁰³³ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OG HV Virovitica, IZM Podravska Slatina, 5. 12. 1991. u 17,00 sati. Dnevno izvješće.

¹⁰³⁴ SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjedništvo OG HV Virovitica, ZM Podravska Slatina, 11/91, 6. 12. 1991. Dnevno izvješće.

¹⁰³⁵ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ Bjelovar, Op. br. 974-31, 6. 12. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće.

Pištana – kota 194 – selo Krajna – selo Humljani pripadnici 2. bojne 132. brigade zajedno s postrojbama 3. bojne 136. brigade izvrše napad na srpske snage. Glavne snage na liniji Gornja Pištana – Krajna trebale su ovladati linijom selo Kokočak – selo Pušina, a pomoćne snage trebale su iz pravca Humljani – kota 126 ovladati selom Krasković. Nakon toga borbena djelovanja su se trebala nastaviti na pravcu selo Pušina – selo Slatinski Drenovac – selo Gornji Meljani „sa zadatkom razbijanja i uništenja četničkih snaga te protjerivanja na neprohodne dijelove pl[anine] Papuk gdje preći u konačno uništenje četničkih snaga“.¹⁰³⁶

Borbena djelovanje, bez nekih većih pomaka crte bojišnice na sjevernom dijelu Operativne zone Bjelovar, odvijala su se i 7. prosinca 1991. godine. Srpske snage otvarale su vatru iz pravca Đulovca i Gornjih Cjepidlaka na položaje 127. brigade. Artiljerijsko djelovanje se pojačavalo čim bi hrvatske postrojbe izašle iz zaklona i pokušale pješački napad. Uz to, hrvatskim snagama napad je otežavao razmještaj srpskih snaga po dominantnim točkama na mogućim pravcima napada koje su bile povezane rovovima po širini i dubini linije od Budima (kota 253, kilometar južno od zaseoka Kornaš) do sela Donje Cjepidlake. Prema procijeni 127. brigade srpske snage su, iako niskog morala i bez svježih snaga, još uvijek sposobne hrvatskim snagama nanijeti velike gubitke „pri klasičnim napadnim borbenim djelovanjima“. Zbog toga su pripadnici brigade izvodili diverzantske akcije da se oslabe srpske snage. Tijekom noći su pripadnici 127. brigade postavili protutenkovske mine, iza linija srpskih postrojbi, na komunikaciju između Đulovca i Koreničana koju su kontrolirala borbena vozila srpskih snaga, što je vjerojatno djelomično uzdrmlalo njihov borbeni moral.¹⁰³⁷

Lijevi susjed virovitičke brigade, 136. brigada, također je bila ugrožena djelovanjem srpske artiljerije. S Budima (kota 285) srpske snage su djelovale po selu Donje Kusonje pješačkom, minobacačkom i tenkovskom vatrom. Prema izvješću Sektora Virovitica hrvatske snage su uspjele na području Budima (kota 285) uništiti tenk srpskih snaga s posadom. Pješačkim naoružanjem srpske snage su djelovale po snagama 136. brigade, na pravcu napada 2. i 3. bojne, u selu Balinci, dok su tenkovskim topom 100 mm djelovali iz sela Rijenci i sela Čeralije. Na pravcu djelovanja 3. bojne 136. brigade hrvatska postrojba je imala pet teže ranjenih pripadnika i četiri lakše. Brigada je poboljšala svoj položaj i dostigla liniju: selo Balinci – selo Slatinski

¹⁰³⁶ SVA MORH, 132. br. HV: RH, Zapovjedništvo 136. brigade HV „R“, Broj: SP 71-06/01-01/91., 6. 12. 1991., Podravska Slatina. Zapovijed za borbeno djelovanje.

¹⁰³⁷ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Op. br. 974-33, 8. 12. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće.; SVA MORH, OZ Bjelovar: 127. brigada HV, Br.: 390-23, 7. 12. 1991., Virovitica. Izvješće za 6./7. 12. 1991. godine.

Lipovac – Andraševac (tt 224) – kota 262 – tt 207 – tt 198 – Hum Varoš – Hum Pustara.¹⁰³⁸ Prema navedenim podacima postrojbe 136. brigade zaposjele su visove ispred dosadašnjih položaja koje su držale u šumskim predjelima jugozapadno od Slatine, čime su se malo više približile komunikacijama Čeralije – Voćin i Hum – Voćin i stvorile povoljnije uvjete za daljnje djelovanje. Brigada je i dalje imala problema s nedostatkom streljiva za artiljerijsko i pješačko naoružanje, a može se spomenuti i podatak iz izvješća da „od ukupnog brojnog stanja brigade oko 3-5% [pripadnika] imaju šljemove“.¹⁰³⁹

Na području Orahovice za taj dan, 7. prosinac 1991. godine, zapovjednik 2. bojne 132. brigade izradio je plan napada za oslobađanje sela Kokočak koji je trebao započeti u 8 sati ujutro. Prema planu glavni pravac napada išao je od kote 175 – kota 194 – Gajić kosa – selo Kokočak, a pomoćni pravac od Gornje Pištane, preko Jagodnjaka do južne strane sela Kokočak, s ciljem ovladavanja selom Kokočak.¹⁰⁴⁰ Napad nije izveden, jer je vjerojatno odgođen. No umjesto napadnog djelovanja hrvatskih snaga na Kokočak, srpski „teritorijalci“ i dobrovoljci su iz Kokočaka napali hrvatske snage na području sela Krajna. Napad je izveden pješačkim snagama i bio je manjeg intenziteta, pa su ga postrojbe 136. brigade odbile bez gubitaka. Postrojbe brigade su se i dalje žalile na nedostatak artiljerijskog streljiva. Uz to je u izvješću 136. brigade navedeno „da postoje indicije da se masovnije iseljava pravoslavno življe sa teritorija općine u pravcu drugih republika i ka inozemstvu“.¹⁰⁴¹ Očito je da su pobunjenici sve više popuštali pod pritiscima hrvatskih snaga, koje su pomalo „nagrizale“ srpsku obranu i uspješno odbijale napade srpskih snaga na sjevernom dijelu zapadnoslavonske bojišnice. Na tom području, od Grubišnog Polja do Podravske Slatine, u večernjim satima hrvatske snage primijetile su intenzivne letove helikoptera Jugoslavenske narodne armije, koja je očito pokušavala konsolidirati pobunjenike za daljnju borbu s hrvatskim snagama.¹⁰⁴²

¹⁰³⁸ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Op. br. 974-33, 8. 12. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće.; SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OG HV Virovitica, Broj: 36/91, 7. 12. 1991., IZM Podravska Slatina.

¹⁰³⁹ SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjedništvo 136. brigade, Urbroj: 6-26/1-91, 7. 12. 1991., Podravska Slatina. Izvješće.

¹⁰⁴⁰ SVA MORH, 132. br. HV: RH, Zapovjedništvo 2./132. brigade HV „R“, Br. 27-16., 6. 12. 1991., Orahovica. Bojeva zapovjed br. 10.

¹⁰⁴¹ SVA MORH, 132. br. HV: RH, Zapovjedništvo 2./132. brigade HV „R“, Broj: 12-59/1991., 7. 12. 1991., Orahovica. Dnevno izvješće.

¹⁰⁴² SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Op. br. 974-33, 8. 12. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće.

Na požeškom dijelu crte bojišnice srpske snage su, uz artiljerijske napade, pokušale izvesti dva pješačka napada. Slabiji pješački napad srpskih snaga izveden je na bazu na vrhu Papuk, no bez većih problema je odbijen. Drugi pokušaj napada bio je na selo Daranovci, desetak kilometara zapadno od Požege, no i taj je pokušaj srpskih snaga završio neuspješno. Drugi manji pokreti srpskih snaga zamijećeni su na području Gornjih Vrhovaca, gdje su srpske snage premještale oklopna vozila, i na području Šnjegavića, gdje su srpske snage dovlačile manja pojačanja. Postrojbe 123. brigade su čvrsto držale liniju i odgovarale na provokacije. I ova brigada se žalila nadređenima da im hitno treba automatsko naoružanje, streljivo za tenkove, artiljeriju i pješačko naoružanje, te obuća i topla odjeća.¹⁰⁴³

Napadi hrvatskih snaga manjeg intenziteta nastavljani su 8. prosinca 1991. godine. Hrvatske snage planirale su osloboditi selo Krasković. Za glavni pravac napada, koji je išao od šume Ajnšlog prema Kraskoviću, bile su zadužene postrojbe 136. brigade. Za demonstrativne napade i zaštitu lijevog boka 136. brigadi s linije Kokočak – Pušina bila je zadužena 2. bojna 132. brigade kojoj je pridodana jedna satnija 1. bojne 132. brigade. Postrojbe 132. brigade vršile su demonstrativne napade na vatrene točke srpskih snaga na području sela Krasković i šume Sankovac južno od Kraskovića. Pri tome su uništile dva strojnička gnijezda i jedan trocijevni protuzrakoplovni top 20 mm srpskih snaga, čime je pravovremeno osigurano djelovanje postrojbi 136. brigade. Ipak zauzimanje mjesta moralo se odgoditi, s obzirom da je napad postrojbi 136. brigade iz pravca šume Ajnšlog kasnio, pa je akcija nakon toga bila stopirana.¹⁰⁴⁴ Prema izvješću Sektora Virovitica razlog neizvršavanja zadatka od strane postrojbi 136. brigade bio je nedostatak streljiva, te vođenje i zapovijedanje postrojbama u brigadi na svim razinama.¹⁰⁴⁵

Nedostatak streljiva, osobito artiljerijskog, bio je problem na razini cijelog Sektora Virovitica. Zapovjedništvo je tražilo Operativnu zonu Bjelovar da im se „pod hitno“ dostavi artiljerijsko streljivo, tri tenka s tri borbena kompleta streljiva i tri samohodna oruđa s tri borbena kompleta streljiva, kako bi mogli nastaviti s oslobađanjem okupiranog teritorija. Uz to, problema je bilo i s neispravnim materijalno tehničkim sredstvima, što je dodatno opterećivalo hrvatske

¹⁰⁴³ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, 123. brigada HV, Broj: 04-200-2,3/91, [7. 12. 1991.], Slavonska Požega. Izvješće za dan 7. 12. 1991. godine.; SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OG HV Virovitica, Broj: 36/91, 7. 12. 1991., IZM Podravska Slatina. Dnevno izvješće.

¹⁰⁴⁴ SVA MORH, 132. br. HV: RH, Zapovjedništvo 2./132. brigade HV „R“, Br. 12-60/91., 8. 12. 1991., Orahovica. Dnevno izvješće.; SVA MORH, 132. bri. HV: RH, Zapovjedništvo 2./132. brigade HV „R“, Br. 27-17/91., 8. 12. 1991., Orahovica. Borbena zapovjest oper. broj 11.

¹⁰⁴⁵ SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjedništvo OG HV Virovitica, IZM Podravska Slatina, Broj: 40/91, 8. 12. 1991. Dnevno izvješće.

snage kojima su ionako već bile slabe zalihe oruđa i streljiva.¹⁰⁴⁶ Kako Operativna zona Bjelovar nije raspolagala tim sredstvima ona je te zahtjeve upućivala Glavnom stožeru Hrvatske vojske, navodeći da imaju velikih teškoća s nedostatkom streljiva i naoružanja, koje im je neophodno potrebno i o tome zavisi tijek narednih borbenih djelovanja postrojbi OZ Bjelovar.¹⁰⁴⁷

Očito srpske snage nisu bile upoznate s problemima hrvatskih postrojbi jer je primijećeno sve više slučajeva dezertiranja, napuštanja i bježanja pripadnika srpskih snaga s položaja. No unatoč problemima s moralom kod dijela pripadnika srpskih snaga, postrojbe pobunjenika su i dalje izvodile minobacačke napade po položajima hrvatskih snaga na cijeloj crti bojišnice, a primijećeni su i manji pokreti istih.¹⁰⁴⁸ Pokreti su osobito bili primijećeni na području djelovanja 123. požeške brigade. U mjestu Gornji Vrhovci srpske snage premještale su svoje oklopne postrojbe, a prikupljanje srpskih snaga zamijećeno je na području Bučja i Šnjegavića. Postrojbe 123. brigade su ustvrdile da srpske snage raspolažu i haubicom 155 mm kojom još nisu djelovali, te se lokacija te haubice tek utvrđuje.¹⁰⁴⁹

Na području djelovanja 127. brigade njeni pripadnici pripremali su se za naredna borbeno djelovanja, a u pozadini srpskih snaga vršili su diverzije kako bi još više oslabili srpske snage.¹⁰⁵⁰ Na tom dijelu bojišnice zapovjedništvo OZ Bjelovar izdalo je zapovijed 8. prosinca 1991. godine 55. samostalnom bataljunu da zajedno sa snagama 57. samostalnog bataljuna napadne komunikaciju Bastaji – Koreničani, sa zadatkom „razbijanja neprijateljskih snaga“ u selima Mali i Veliki Bastaji, te Koreničani, čime bi ovladali tom komunikacijom. U daljnjem zadatku plan je bio osloboditi sve zaseoke u području Papuka od Škodinovca do Potočana, te zajedno djelovati s postrojbama 127. brigade u oslobađanju Đulovca. Ojačani izvidnički vod 55. samostalnog bataljuna trebalo se uputiti na Papuk, do područja Široke kose, u svrhu gonjenja i otkrivanja

¹⁰⁴⁶ SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjedništvo OG HV Virovitica, IZM Podravska Slatina, Broj: 40/91, 8. 12. 1991. Dnevno izvješće.

¹⁰⁴⁷ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Op. br. 974-33, 8. 12. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće.

¹⁰⁴⁸ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Op. br. 974-33, 8. 12. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće.; SVA MORH, OZ Bjelovar: 127. brigada HV, Br.: 390-24, 8. 12. 1991., Virovitica. Izvješće za 7./8. 12. 1991. godine.; SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, 123. brigada HV, Broj: 04-200-4/91, 8. 12. 1991., Slavonska Požega. Izvješće za dan 8. 12. 1991. godine.; SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjedništvo OG HV Virovitica, IZM Podravska Slatina, Broj: 40/91, 8. 12. 1991. Dnevno izvješće.

¹⁰⁴⁹ SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjedništvo OG HV Virovitica, IZM Podravska Slatina, Broj: 40/91, 8. 12. 1991. Dnevno izvješće.; SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, 123. brigada HV, Broj: 04-200-4/91, 8. 12. 1991., Slavonska Požega. Izvješće za dan 8. 12. 1991. godine.

¹⁰⁵⁰ SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjedništvo OG HV Virovitica, IZM Podravska Slatina, Broj: 40/91, 8. 12. 1991. Dnevno izvješće.

srpskih snaga na tom šumskom dijelu Papuka južno od Koreničana. Za podršku je bila planirana haubička baterija 122 mm, po zahtjevu bataljuna.¹⁰⁵¹

Napad 57. i 55. samostalnog bataljuna počeo je artiljerijskom pripremom 9. prosinca 1991. godine u 7,30 sati. Nakon artiljerijske pripreme, koja je trajala do 10,50 sati, hrvatske postrojbe pokrenule su pješački napad. Napad je tekao po planu i do 15 sati hrvatske postrojbe zaposjele su položaje na liniji Mikić brdo – tt 237 – potok Lipovac, odakle su kontrolirale komunikaciju Bastaji – Đulovac i na nekim mjestima bile na manje od kilometar udaljene od iste. Hrvatske postrojbe izvršile su napad bez gubitaka, dok su prema procjenama hrvatskih snaga srpske snage imale velike gubitke. Pomoć srpskim „teritorijalcima“ i dobrovoljcima davali su zrakoplovi Jugoslavenske narodne armije koji su gađali šire područje Grubišnog Polja raketama i strojničkom vatrom. Postrojbe 57. samostalnog bataljuna i dalje su imale problema s materijalno tehničkim sredstvima, te su tražili OZ Bjelovar da im se ispune zahtjevi za istima jer se nalaze u akciji, a ta sredstva su im jako potrebna. Uz to su tražili i da se poboljša koordinacija između hrvatskih postrojbi koje djeluju na tom području.¹⁰⁵²

Desni susjed tih postrojbi, 52. samostalni bataljun, ostvario je također dobre rezultate. Nakon odmora i reorganizacije postrojbi nastavili su s napadom na komunikaciji Daruvar – Đulovac. Plan je bio osloboditi ostatak sela Batinjani, selo Vukovije i selo Dobra Kuća. Oslobađanjem tih sela zaštitili bi desni bok glavnog napada hrvatskih snaga prema Gornjoj Vrijeski i Velikim Bastajima. Pripadnici daruvarskog bataljuna i policije u akciju su krenuli u 7 sati ujutro iz tri pravca. Prvi pravac je išao iz oslobođenog dijela Batinjana prema Vukoviju, drugi pravac je išao iz Batinjske Rijeke prema Vukoviju, a treći pravac je išao željezničkom prugom iz Daruvara prema željezničkoj postaji u Batinjanima. Do 17 sati, kada su borbe za taj dan završile, hrvatske snage su oslobodile neoslobođeni dio sela Batinjani i selo Vukovije. Pripadnici 24. mješovitog artiljerijskog divizijuna pružali su potporu daruvarskim pješačkim postrojbama gađajući srpske položaje u Batinjanima, Vukoviju i Dobroj Kući, te Velikim Bastajima kako ne bi te snage došle iz tog pravca srpskim postrojbama u pomoć. Srpskim snagama pomoć su pružali zrakoplovi Jugoslavenske narodne armije koji su raketirali periferiju Daruvara i bombardirali hrvatske položaje u selu Batinjani. U akciji su hrvatske snage oslobodile

¹⁰⁵¹ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Op. br. 132-1, 8. 12. 1991., Bjelovar. Zapovijed za aktivnost.

¹⁰⁵² SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Općina Grubišno Polje, Zapovjedništvo 57. s. bat. „R“, Br.: 1-102/91, 9. 12. 1991., Grubišno Polje. Dnevno izvješće.

dvadesetak talaca u selu Vukovije i zaposjele dobre položaje za daljnje napredovanje prema selu Dobra Kuća. Za nastavak borbenih djelovanja zapovjedništvo 52. samostalnog bataljuna tražilo je od zapovjedništva Operativne zone Bjelovar da im se ispune zahtjevi za popunu materijalno tehničkim sredstvima.¹⁰⁵³ Do jutra 10. prosinca 1991. godine postrojbe 52. samostalnog bataljuna osiguravale su i utvrđivale zauzete položaje.¹⁰⁵⁴

Pripadnici 127. brigade također su 9. prosinca 1991. godine krenuli u napad, no zbog nedostatka streljiva bez odgovarajuće artiljerijske pripreme. Plan je bio da samostalna satnija 127. brigade zaobiđe utvrđene točke srpskih snaga u mjestu Donje Cjepidlake i jugozapadno od tog mjesta se spoji s dijelom postrojbi 57. samostalnog bataljuna odakle bi zajedno borbeno djelovali na srpske postrojbe u Donjim Cjepidlakama. U isto vrijeme dio snaga 57. samostalnog bataljuna trebao je kontrolirati komunikaciju Koreničani – Đulovac, u cilju sprječavanja pomoći srpskim snagama u Donjim Cjepidlakama. Postrojbe trećeg bataljuna 127. brigade su napadale prema Donjim Cjepidlakama iz pravca sela Removac. Pripadnici 2. bojne 127. brigade pomagali su dijelom snaga s kote Kosinj i iz sela Kravljak treću bojnu dok su glavni udar vršili na širem području sela Velika Klisa. Prva bojna 127. brigade s crte sela Mala Klisa – selo Levinovac – Beljevina napadala je pravcem preko kote Budim (253) – selo Kornaš prema području Velike Klise, koristeći se ubačenim diverzantskim grupama. Pomak je napravljen na desnom krilu napada gdje su hrvatske snage došle do ulaza u selo Donje Cjepidlake. Veće napredovanje hrvatskim snagama je onemogućavala snajperska vatra i dobro utvrđeni bunker srpskih snaga. Kontakt s lijevim susjedom, 136. brigadom, pripadnici virovitičke brigade nisu ostvarili. U kakvim se vremenskim okolnostima odvijalo borbeno djelovanje dovoljno govori podatak da je taj dan bilo minus 8 celzijevih stupnjeva na tom području.¹⁰⁵⁵ Zbog takvog vremena je i Glavni stožer Hrvatske vojske uputio podređenim zapovjedništvima, među kojima i zapovjedništvu Operativne zone Bjelovar, zapovijed da podređene postrojbe pripreme za borbeno djelovanje u zimskim uvjetima. Prema toj zapovijedi za napadno borbeno djelovanje preporuča se

¹⁰⁵³ SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjedništvo obrane općine Daruvar, Op. broj: 157/91, 9. 12. 1991., Daruvar. Dnevno izvješće.; HMDCCR, ZMG: DVD 383, Koordinator obrane grada Daruvara Nikola Ivkanec, Borbena djelovanja od 5.-10. 12. 1991. godine.; SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Op. br. 974-34, 8. 12. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće.

¹⁰⁵⁴ SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjedništvo obrane općine Daruvar, Op. broj: 158/91, 10. 12. 1991. obrađeno u 7,35 sati, Daruvar. Izvješće.

¹⁰⁵⁵ SVA MORH, OZ Bjelovar: 127. brigada HV, Br. 390-25, 9. 12. 1991., Virovitica. Izvješće.

postrojbama masovnije korištenje manjih, dobro pripremljenih, osposobljenih i opremljenih diverzantskih udarnih grupa za ubacivanje u pozadinu srpskih snaga.¹⁰⁵⁶

Borbena djelovanja odvijala su se i na slatinskom, orahovičkom i požeškom području. Pripadnici 2. bojne 132. brigade izveli su napad na srpske snage na širem području sela Kokočak – Jagodnjak, no napad je odbijen jakim minobacačkom vatrom srpskih snaga iz sela Kokočak. U napadu hrvatske snage nisu imale gubitaka.¹⁰⁵⁷ Pripadnici 123. brigade bili su ugroženi artiljerijskom vatrom srpskih snaga na području sela Stražeman, Poljanska, Lučinci i Ozdakovci, dok je artiljerija 123. brigade djelovala po položajima srpskih snaga na području sela Gornji Vrhovci. No glavni zadatak postrojbi 123. brigade tog dana bio je odmor, zamjena postrojbi, te popuna ljudstvom i streljivom s obzirom da su za 10. prosinac 1991. godine planirali veća borbena djelovanja.¹⁰⁵⁸

Iako je, prema izvješćima hrvatskih snaga, moral srpskih snaga bio u opadanju njihove vojne vođe pokušali su konsolidirati snage sprječavanjem osipanja ljudstva i traženjem dodatnog ljudstva i streljiva od nadređenog zapovjedništva, kako bi se mogli nastaviti suprotstavljati hrvatskim snagama. Srpska artiljerija je i dalje tukla po cijeloj crti bojišnice u Operativnoj zoni Bjelovar, što je dosta usporavalo hrvatske snage u oslobađanju toga područja.¹⁰⁵⁹ S obzirom da je dio pripadnika pobunjenih Srba napuštao položaje oni koji su ostali na položajima pod hitno su tražili novo ljudstvo i pomoć zrakoplovstva JNA. Situaciju najbolje prikazuje rečenica koja je ulovljena prisluškivanjem srpskih veza: „Bez pomoći u ljudstvu ishod znate“. Nešto pomoći dobrovoljaca su srpske snage uspjele dobiti, no to im očito nije bilo dovoljno za duže borbena djelovanja na sjevernom dijelu zapadnoslavenskog bojišta.¹⁰⁶⁰

¹⁰⁵⁶ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, MO, Glavni stožer, Klasa: 8/91-01/375, Ur.broj: 5120-21-91-1, 9. 12. 1991. Borbena djelovanja u zimskim uvjetima, zapovijed.; SVA MORH, fond 104. brigade HV (dalje 104. br. HV): RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Op. br. 145-1, 10. 12. 1991., Bjelovar. Borbena djelovanja u zimskim uvjetima, zapovijed.

¹⁰⁵⁷ SVA MORH, 132. br. HV: RH, Zapovjedništvo 2./132. brigade HV „R“, Broj: 12-61/91., 9. 12. 1991., Orahovica. Dnevno izvješće.; SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Op. br. 974-34, 8. 12. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće.

¹⁰⁵⁸ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, 123. brigada HV, Broj: 04-200-5/91, 9. 12. 1991., Slavenska Požega. Izvješće za dan 9. 12. 1991. godine.; HMDCDR, ZMG: DVD 3556, 63. samostalni bataljun Požega. Raščlamba borbenih djelovanja 1991. godine, 3. dio.

¹⁰⁵⁹ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Op. br. 974-34, 8. 12. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće.; SVA MORH, OZ Bjelovar: 127. brigada HV, Br. 390-25, 9. 12. 1991., Virovitica. Izvješće.

¹⁰⁶⁰ HMDCDR, DZD: DVD 583, Dekriptirani brzozjavi srpskih snaga – operacija Papuk, 9. 12. 1991. godine.

Napadi hrvatskih snaga na crti bojišnice od Daruvara do Požege nastavljani su 10. prosinca 1991. godine. Pripadnici 52. samostalnog bataljuna nastavili su akciju od prethodnog dana s ciljem „razbijanja ostatka neprijateljskog otpora“ u selima Dobra Kuća i Gornja Vrijeska, te da se spoje s postrojbama 57. samostalnog bataljuna Grubišno Polje i 55. samostalnog bataljuna Bjelovar u području sela Veliki Bastaji.¹⁰⁶¹ Postrojbe 2. satnije 52. samostalnog bataljuna krenule su u napad, nakon artiljerijske pripreme, u 8 sati ujutro pravcem selo Vukovije – selo Dobra Kuća, te u popodnevnim satima ovladale širim područjem sela Dobra Kuća. Istovremeno, postrojbe 3. satnije 52. samostalnog bataljuna ojačane oklopom i uz pomoć artiljerije 24. mješovitog artiljerijsko divizionjuna svladale su otpor srpskih snaga u selu Gornja Vrijeska i produžile napredovanje prema selu Veliki Bastaji. Daruvarske postrojbe su do 12 sati došle do željezničke postaje u Velikim Bastajima¹⁰⁶² nedaleko raskršća ceste Gornja Vrijeska – Maslenjača - Bastaji, gdje su se spojile s pripadnicima 55. samostalnog bataljuna. Spajanjem s 55. samostalnim bataljunom završila su borbena djelovanja daruvarskih postrojbi na sjeveroistočnom dijelu daruvarskog bojišta jer je daljnji pravac prema Đulovcu bio zona odgovornosti 57. samostalnog bataljuna i 127. brigade. Srpske postrojbe su uzvratile na djelovanje hrvatskih snaga minobacačkom vatrom iz sela Pakrani, Bijela i Markovac po Daruvaru, no time nisu uspjeli spriječiti hrvatske postrojbe u izvršenju zadatka.¹⁰⁶³

Postrojbe 52. samostalnog bataljuna dodatno su se utvrdile na zaposjednutim položajima, te na području Vranjevina istočno od Daruvarskih Vinograda.¹⁰⁶⁴ Istodobno je pokrenuta akcija oslobađanja i čišćenja sela Vrbovac, koja je vjerojatno uspješno provedena iako se to izrijeком u dokumentu ne navodi.¹⁰⁶⁵ Ovi uspjesi hrvatskih postrojbi uzdrmali su srpske pobunjenike. Jugoistočno od Daruvara, u selima Pakrani, Bijela i Markovac pripremao se „zbjeg“ stanovništva. Srpske snage bile su u strahu da bi zbog toga mogli otići i domaći pripadnici Teritorijalne obrane Daruvar. U cilju ojačanja položaja srpskih snaga u selo Bijela dovezeni su autobusi srpskih

¹⁰⁶¹ HMDCDR, ZMG: DVD 383, Koordinator obrane grada Daruvara Nikola Ivkanec, Borbena djelovanja od 5.-10. 12. 1991. godine.

¹⁰⁶² Danas ta željeznička postaja spada pod selo Maslenjača.

¹⁰⁶³ HMDCDR, ZMG: DVD 383, Koordinator obrane grada Daruvara Nikola Ivkanec, Borbena djelovanja od 5.-10. 12. 1991. godine.; SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjedništvo obrane općine Daruvar, Op. broj: 163/91, 10. 12. 1991., Daruvar. Izvješće.

¹⁰⁶⁴ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Op. br. 974-35, 10. 12. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće.

¹⁰⁶⁵ HMDCDR, ZPI: Policijska uprava Bjelovar, Operativni štab, 10. 12. 1991. godine.

dobrovoljaca, no prisluškivani srpski vezisti nisu naveli konkretan broj autobusa s dobrovoljcima.¹⁰⁶⁶

Postrojbe 57. samostalnog bataljuna napadale su u svojoj zoni odgovornosti prema komunikaciji Veliki Bastaji – Koreničani. Nakon artiljerijske pripreme pokušale su pješački napad na srpske položaje no zbog jake vatre srpskih snaga bile su prisiljene stati da ne bi imali velike gubitke u ljudstvu. Hrvatske postrojbe nastavile su s minobacačkim djelovanjem po srpskim položajima, što je imalo određenog efekta jer su se srpske snage dijelom ljudstva i artiljerije počele izvlačiti iz pravca Koreničana prema Đulovcu. U tom napadu postrojbe 57. samostalnog bataljuna nisu imale gubitaka.¹⁰⁶⁷ Prema presretnutim sredstvima veze srpskih snaga pobunjenici su bili u panici. Navedeno je da je „evakuiran narod“ i da su u „zbjegu sela Koreničani i Potočani“, te da je „ostalo 20 boraca u Koreničanima“. Od „boraca“ koji su otišli sa civilima tražili su da se vrate u postrojbe. U pomoć srpskim snagama poslani su dobrovoljci Srpske radikalne snage, a zrakoplovstvu Jugoslavenske narodne armije dostavljeni su ciljevi na tom području po kojima trebaju djelovati: Bastajski Brđani, komunikacija Daruvar – Batinjani – Vukovije, Ivanovo Selo, Babina Gora, Levinovac, Hum Varoš i kota 190.¹⁰⁶⁸

Lijevo do grubišnopoljskog bataljuna napadno djelovanje su nastavile „tijekom noći i ranog jutra“ 10. prosinca 1991. godine postrojbe 127. brigade „na svim zadanim pravcima“. Na lijevom krilu pripadnici brigade su napadali iz pravca sela Levinovac i do 10 sati su osvojili kotu Budim (253).¹⁰⁶⁹ U daljnjim borbenim djelovanjima hrvatske postrojbe gotovo su zaokružile srpske snage u Velikoj Klisi, onemogućivši im tako povlačenje i dolazak pojačanja. Na desnom krilu brigade iz svih raspoloživih sredstava napadnute su Donje i Gornje Cjepidlake, no veći pomak prema tim selima nije ostvaren. Najveći problem brigadi i dalje je predstavljao nedostatak streljiva za sve tipove minobacača i haubicu 122 mm. No unatoč tome brigada je davala artiljerijsku podršku lijevom susjedu 136. brigadi koja je borbeno djelovala na pravcu Hum – Lisičine, no nije ostvarila veće pomicanje crte bojišnice. Vremenski uvjeti su i dalje bili dosta

¹⁰⁶⁶ HMDCDR, DZD: DVD 583, Dekriptirani brzojavi srpskih snaga – operacija Papuk, 10. 12. 1991. godine.

¹⁰⁶⁷ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Općina Grubišno Polje, Zapovjedništvo 57. s. bat. „R“, Br.: 1-102/91, 10. 12. 1991., Grubišno Polje. Dnevno izvješće.

¹⁰⁶⁸ HMDCDR, DZD: DVD 583, Dekriptirani brzojavi srpskih snaga – operacija Papuk, 10. 12. 1991. godine.

¹⁰⁶⁹ Za ovu kotu je navedeno da je osvojena i 12. prosinca 1991. godine, iz čega se može pretpostaviti da su se hrvatske snage povukle u međuvremenu s nje, da bi je ponovo zaposjele 12. prosinca 1991. godine.

nepovoljni za izvođenje borbenih djelovanja jer je temperatura u jutarnjim satima iznosila minus 12 celzijevih stupnjeva na tom području.¹⁰⁷⁰

U cilju veće borbene moći zapovjedništvo 127. brigade nastojalo je pojačati svoje snage formiranjem četvrte bojne. Uputili su zahtjev zapovjedništvu Operativne zone Bjelovar, na osnovu usmene zapovijedi generala Antona Tusa, da im se „u najkraćem roku“ ustroji četvrta bojna, te da se hitno osigura oprema, naoružanje i streljivo za istu.¹⁰⁷¹ Iako je očito postojala želja i dovoljan broj ljudstva, što bi brigadi sigurno olakšalo daljnje borbeno djelovanje na zapadnoslavonskom bojištu, ta bojna nije ustrojena.

Slatinska 136. brigada zajedno s 2. bojnou 132. brigade napadala je selo Krasković iz kojeg su srpske snage djelovale artiljerijom, no napad nije uspio. Uz to, pripadnici orahovičke bojne izviđali su područje Jagodnjak blizu sela Kokočak. Tamo su uočene četiri vatrene točke srpskih snaga na koje su hrvatske snage otvarale vatru, no nisu ih uspjele uništiti.¹⁰⁷²

Veliki uspjeh toga dana, 10. prosinca 1991. godine, ostvarila je 123. brigada iz Požege zajedno s postrojbama 121. brigade iz Nove Gradiške. U 9 sati ujutro postrojbe 2. i 3. bojne 123. brigade krenule su s linije selo Deževci – selo Ivandol prema zapadu u oslobađanje sela Vučjak Čečavački, Rasna, Jeminovac, Čečavac, Koprivna, Ruševac, Šnjegavić, Sinlije i Golobrdac, dok su postrojbe 3. bojne 121. brigade napadale iz pravca sela Opatovac prema sjeveru. Prema procjenama hrvatskih snaga srpske snage su bile jačine dvije čete, a obranu su organizirale polukružno na crti: selo Vučjak Čečavački – selo Ruševac – selo Jeminovac – selo Čečavac – selo Koprivna. Uz pomoć artiljerije i inženjerije 123. brigade navedena sela su do poslijepodnevnih sati oslobođena, a srpske snage su potisnute u pravcu sela Cikote.¹⁰⁷³ U izvedenom napadu postrojbe 123. brigade imale su jednog lakše ranjenog pripadnika, dok su postrojbe 121. brigade imale vjerojatno manji broj ranjenih pripadnika. U akciji je pronađena i zarobljena veća količina pješackog naoružanja i minobacača sa streljivom.¹⁰⁷⁴ Akcija pretresa i

¹⁰⁷⁰ SVA MORH, OZ Bjelovar: 127. brigada HV, Br.: 390-26, 10. 12. 1991., Virovitica. Izvješće za 9./10. 12. 1991. godine.

¹⁰⁷¹ SVA MORH, fond 127. brigade HV (dalje 127. br. HV): 127. br. ZNG, Ur.broj: 320-84, 10. 12. 1991., Virovitica. Zahtjev.

¹⁰⁷² SVA MORH, 132. br. HV: RH, Zapovjedništvo 2./132. brigade HV „R“, Broj: 12-62/91., 10. 12. 1991., Orahovica. Dnevno izvješće.

¹⁰⁷³ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, 123. brigada HV, Br. 4-200-6/91, 10. 12. 1991., Slavenska Požega. Izvješće za dan 10. 12. 1991. godine do 17,00 sati.; HMDCCR, ZMG: DVD 3556, 63. samostalni bataljun Požega. Raščlamba borbenih djelovanja 1991. godine, 3. dio.

¹⁰⁷⁴ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, 123. brigada HV, Br. 4-200-6/91, 10. 12. 1991., Slavenska Požega. Izvješće za dan 10. 12. 1991. godine do 17,00 sati.; SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. br., Br. 45/91 od 10. 12. 1991., Nova Gradiška. Izvješće. Iz dokumenta 121. brigade se može zaključiti da su u akciji oslobađanja postrojbe brigade imale

čišćenja oslobođenog teritorija nastavljena je idući dan, pri čemu je pronađen „još jedan veliki dio oružja, oruđa i municije na tom terenu“.¹⁰⁷⁵ Pronađeno streljivo je dobro došlo hrvatskim postrojbama s obzirom da im ga je stalno manjkalo. Tako su zalihe artiljerijskog streljiva u 123. brigadi nakon te akcije bile oko 50% borbenog kompleta.¹⁰⁷⁶

Upornim napadnim borbenim djelovanjem manjim postrojbama i ubacivanjem diverzantskih grupa hrvatske snage su 10. prosinca 1991. godine dostigle liniju: Plandišta – selo Donje Cjepidlake – 2 kilometra sjeveroistočno od sela Đulovac – sjeverni dio sela Velika Klisa – Budim (kota 253) – Mračaj – kota 137 – selo Hum Varoš – kota 207 – kota 247 – kota 262 – selo Stare Bokane – Vinogradina (kota 224) – selo Slatinski Lipovac – Grobovi (lokalitet kilometar istočno od sela Čeralije) – kota 150 – selo Balinci (istočni dio) – selo Četekovac – kota 129 – Humljani (kota 126) – selo Krajna – selo Gornja Pištana – selo Duzluk, te na području borbenog djelovanja 123. brigade; selo Kantarovci – selo Ozdakovci – selo Vranić – selo Orļjavac – selo Koprivna – selo Golobrdac – selo Ruševac – selo Oblakovac. Tu svakako treba spomenuti, što nije navedeno u izvorniku, da su hrvatske snage držale vrh Papuk (953), tako da srpske snage nisu u potpunosti kontrolirale teritorij Papuka od Slatinskog Drenovca prema Gornjim Vrhovcima, no s obzirom na šumovit i brdovit teren ni hrvatske snage, koje su bile kao klin između srpskih snaga na vrhu Papuka, nisu bile potpuno sigurne dok se to područje ne očisti od pobunjenika.¹⁰⁷⁷

Pokušaj totalnog slamanja srpskih snaga na sjevernom djelu zapadnoslavonske bojišnice nastavljen je 11. prosinca 1991. godine. Postrojbe 57. samostalnog bataljuna tijekom cijelog dana djelovale su artiljerijskom vatrom po srpskim snagama na području od Bastaja do Koreničana, što je imalo, kako sami navode, „dosta efekta“. Uz to su u par navrata artiljerijskom vatrom pomagali i postrojbe 127. virovitičke brigade.¹⁰⁷⁸ Pripadnici te brigade borbeno su djelovali na svim zadanim pravcima od Donjih Cjepidlaka do Velike Klise. Na području Gornjih i Donjih Cjepidlaka nisu uspjeli slomiti otpor srpskih snaga koje su bile dobro utvrđene u bunkerima, a

jednog poginulog, no taj podatak se odnosi na drugi dio novogradiškog bojišta. Vidi u: A. VUKŠIĆ, *Novogradiški žrtvoslov*, 43., 297.

¹⁰⁷⁵ SVA MORH, ZOGP: OSH, 121. br., Br. 46/91 od 11. 12. 1991., Nova Gradiška. Izvješće.

¹⁰⁷⁶ SVA MORH, OZ Bjelovar: MO, ZNG RH, 123. brigada - Topništvo, Br. 02/1-214-1/91, 11. 12. 1991., Slavenska Požega. Zahtjev.

¹⁰⁷⁷ SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjedništvo OG HV Virovitica, IZM Podravska Slatina, Broj: 45/91, 10. 12. 1991. Dnevno izvješće. U izvorniku je za Balince navedeno da je dostignuta linija hrvatskih snaga „Balinci (zapadni dio)“, no da bude jasnije da su hrvatske snage držale istočni dio sela Balinci u tekstu sam napisao istočni.

¹⁰⁷⁸ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Općina Grubišno Polje, Zapovjedništvo 57. s. bat. „R“, Br.: 1-103/91, 11. 12. 1991., Grubišno Polje. Dnevno izvješće.

napredovanje je onemogućavalo i djelovanje snajpera. No postrojbe 127. brigade na lijevom krilu su imale uspjeha. U izvješću 127. brigade je navedeno da su postrojbe brigade na tom dijelu bojišta uspjele osloboditi sela Veliku Klisu i Staru Krivaju, te staviti Đulovac u poluokruženje. Prema procjenama pripadnika brigade u tim borbenim djelovanjima srpske snage su imale velike gubitke u ljudstvu i tehnici.¹⁰⁷⁹ Iako su srpske snage vjerojatno imale velikih gubitaka u tim borbama, Velika Klisa i Stara Krivaja nisu oslobođene tog datuma, bar ne u potpunosti, a i pripadnici srpskih snaga su se nalazili u Velikoj Klisi sigurno do 12. prosinca 1991. godine.¹⁰⁸⁰ Iz svega navedenog može se pretpostaviti da su postrojbe 127. brigade zaposjele područje oko tih mjesta ili samo sjeverni dio mjesta Velika Klisa, no spomenuta mjesta tog dana sigurno nisu bila oslobođena u potpunosti.

Postrojbe 136. brigade artiljerijom su djelovale na srpske postrojbe u selu Krasković. Napad je trajao cijelog dana, a gađana su „strateška važna mjesta“ srpskih snaga.¹⁰⁸¹ U napadu je zajedno s pripadnicima 136. brigade djelovalo izviđačko odjeljenje 2. bojne 132. brigade. Srpske snage su uzvraćale sporadičnom pucnjavom iz Kraskovića prema selu Humljani.¹⁰⁸² Iako u izvješćima nije navedeno može se pretpostaviti da su postrojbe 136. brigade napadale samo artiljerijskom vatrom srpske položaje u selu Krasković, te nisu pokrenule pješački napad tog dana. Zapovjedništvo 136. brigade se žalilo nadređenima da jedna satnija iz 132. brigade, koja je bila pridodana 3. bojni 136. brigade, ne želi s njima surađivati u borbenim djelovanjima iako su trebale samo zamijeniti pripadnike slatinske brigade u čuvanje pozicije, a pripadnici 136. brigade bi išli u napad. Prema riječima zapovjedništva 136. brigade, ti problemi utječu na izvršavanje borbenih aktivnosti brigade, pa je vodstvo 136. brigade obavijestilo zapovjedništvo Operativne zone Bjelovar da zbog toga dio planiranih aktivnosti za 11. prosinac 1991. godine brigada neće

¹⁰⁷⁹ SVA MORH, OZ Bjelovar: 127. brigada HV, Br.: 390-27, 11. 12. 1991., Virovitica. Izvješće za 10./11. 12. 1991. godine.; SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Op. br. 974-36, 11. 12. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće.

¹⁰⁸⁰ HMDCDR, ZPI: Elaborat raščlambe bojnih djelovanja za područje Virovitica – Slatina 1990.-1991., Osijek, srpanj 1999., 53.; HMDCDR, DZD: DVD 3601, Ljudevit Sakal, načelnik ratnog centra veze 57. samostalnog bataljuna Grubišno Polje, RCV qtc 251006 – ALL – 2012, podaci dobiveni prisluškivanjem srpskih snaga 12. prosinca 1991. godine.

¹⁰⁸¹ SVA MORH, 132. br. HV: RH, Zapovjedništvo 2./132. br. HV „R“, Broj: 114-14/91, 12. 12. 1991., Orahovica. Dostava podataka za Bilten operativne zone Osijek i Glavnog stožera HV.

¹⁰⁸² SVA MORH, 132. br. HV: RH, Zapovjedništvo 2./132. brigade HV „R“, Broj: 12-63/91., 11. 12. 1991., Orahovica. Dnevno izvješće.; SVA MORH, 132. br. HV: RH, Zapovjedništvo 2./132. br. HV „R“, Broj: SP-112-12/91, 13. 12. 1991., Orahovica. Izvješće za 11., 12. i 13. 12. 1991. godine.

moći izvršiti.¹⁰⁸³ Iako nije bilo pomaka na tom dijelu bojišnice hrvatske snage su imale informacije da se srpske snage intenzivno povlače iz sela Krasković i Pušine, no unatoč tome srpska artiljerija i dalje je djelovala po Podravskoj magistrali koja je zbog toga bila zatvorena.¹⁰⁸⁴

Iako je bilo sve više informacija da se srpske snage izvlače sa sjevernog dijela zapadnoslavonskog bojišta 12. prosinca 1991. godine bile su prisutne na komunikaciji Bastaji – Đulovac i pružale su otpor. Postrojbe 57. samostalnog bataljuna su nakon artiljerijske pripreme oko 13 sati krenule u pješачki napad prema selima Potočani i Koreničani i došle do linije tt 162 – Dabrovac – tt 191 – tt 187, čime su presjekle komunikaciju Bastaji – Đulovac i došle pred same Koreničane. Na području Koreničana u večernjim satima poginuo je jedan pripadnik grubišnopoljskog bataljuna.¹⁰⁸⁵

Lijevo od 57. samostalnog bataljuna 12. prosinca 1991. godine napadno je djelovala 127. brigada, potpomognuta djelovanjem 19. mješovitog protuoklopnog artiljerijskog divizijuna Virovitica. Pješачke postrojbe 127. brigade djelovale su iz pravca Removca na sela Donje i Gornje Cjepidlake, no zbog jakog otpora srpskih snaga kod Gornjih Cjepidlaka hrvatske snage nisu uspjele osloboditi ta sela. U borbenim djelovanjima kod Donjih Cjepidlaka ranjena su im tri pripadnika. Na lijevom krilu djelovanja brigade napadna djelovanja su bila uspješnija. Od 5 sati ujutro snage 127. brigade koje su napadale na pravcu Pivnica – Đulovac do 6 sati ujutro zaposjele su kotu Budim (253) istočno od sela Kornaš, čime su došle u dobru poziciju za daljnji nastavak napada. Istovremeno dio brigade je napadao selo Kornaš, iz kojeg su se srpske snage nakon pješачke borbe izvukle prema selima Velika Klisa i Stara Krivaja. Do podneva hrvatske snage su zaposjele selo Kornaš. Nakon toga, postrojbe 127. brigade iz sela Kornaš i s kote Budim su se spojile i napale Veliku Klisu. U napadu su im se priključile postrojbe brigade iz Male Klise, te su se u 14 sati spojile u selu Velika Klisa, čime je selo oslobođeno. Srpske snage su potisnute i iz Stare Krivaje, no zbog nemogućnosti sigurnog zaposjedanja iste hrvatske snage su se povukli

¹⁰⁸³ SVA MORH, 132. br HV: RH, Zapovjedništvo 136. brigade, Ur. broj: Int. 97-01/01-02/1991., 11. 12. 1991., Podravska Slatina. Izvješće.; SVA MORH, 136. br HV: RH, Zapovjedništvo 136. br. HV „R“, Ur. broj: 97-02/01-02/91, 11. 12. 1991. godine. Izvješće u svezi odbijanja Zapovijedi.

¹⁰⁸⁴ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Op. br. 974-36, 11. 12. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće.; HMDCCR, ZPI: Općina Podravska Slatina, Centar za obavješćivanje, Broj: 684/91, 11. 12. 1991., Podravska Slatina. Dnevno izvješće.

¹⁰⁸⁵ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Općina Grubišno Polje, Zapovjedništvo 57. s. bat. „R“, Br.: 1-104/91, 12. 12. 1991., Grubišno Polje. Dnevno izvješće.; SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Općina Grubišno Polje, Zapovjedništvo 57. s. bat. „R“, Br.: 1-105/91, 13. 12. 1991., Grubišno Polje. Dnevno izvješće.; HMDCCR, ZMG: DVD 574, Izlaganje Zdenka Pavića, ratnog zapovjednika 57.(77.) samostalnog bataljuna Grubišno Polje, na stručnom skupu održanom 25. 10. 2006. godine u Grubišnom Polju.

bliže Velikoj Klisi. Brigada je u borbama u Staroj Krivaji imala dva ranjena pripadnika. Srpske snage su po hrvatskim snagama djelovale minobacačima, protuzrakoplovnim topovima, te strojničkom i snajperskom vatrom.¹⁰⁸⁶

Prema izvješću zapovjedništva 127. brigade za 12. prosinac 1991. godine srpske snage su se povukle na liniju selo Lisičine – Alaginac – selo Nova Krivaja – selo Đulovac – selo Gornje Cjepidlake, a minobacačkom, strojničkom i snajperskom vatrom držale su i znatan dio Donjih Cjepidlaka. U povlačenju su srpske snage ostavljale manje grupe kojima je zadatak bio štititi odstupnicu, a uz to su povremeno palili motore kombajna kako bi oponašali rad tenkovskih motora, jer su tenkove koje su imali povukli na sigurno. Hrvatske snage su u tim napadnim djelovanjima zaplijenile dva minobacača 60 mm sa streljivom, streljivo za pješačko naoružanje i dijelove za top. Zaplijenjen je i kompletan spisak pripadnika „Virovitičke čete“, koji su očito djelovali u sastavu srpske Teritorijalne obrane Daruvar. To potvrđuje tezu da se dio srpskog stanovništva sa slobodnog teritorija Hrvatske u zapadnoj Slavoniji pridružio pobunjenicima u njihovom protuustavnom djelovanju. Uz to je među poginulim srpskim vojnicima bilo vojnika koji su bili u uniformama sivomaslinaste boje Jugoslavenske narodne armije s „karakterističnim četničkim bradama“, no bez ikakvih dokumenata. To su vjerojatno bili dobrovoljci iz Srbije koji su borbeno djelovali na zapadnoslavonskom bojištu.¹⁰⁸⁷

Na slatinskom i orahovačkom dijelu bojišnice hrvatske snage su napadno djelovale prema položajima srpskih snaga, ali crta bojišnice nije pomaknuta. Hrvatske snage, vjerojatno postrojbe Protudiverzantske čete OZ Bjelovar i 136. brigade, izvele su jak pješački napad na Čeralije, nakon kojeg je u srpskim redovima „zavladala totalna panika“.¹⁰⁸⁸ Pripadnici 2. bojne 132. brigade izviđali su iz Donje Pištane prema Kokočaku, te su ispred kote 311 naišli na minsko polje koje su razminirali. U izviđanju je uočeno ukopano artiljerijsko oruđe srpskih snaga na koti 270 sjeverno od Kokočaka, a nedaleko od tog mjesta i strojničko gnijezdo. Na predjelu Jagodnjak,

¹⁰⁸⁶ SVA MORH, OZ Bjelovar: 127. brigada HV, Br.: 390-28, 12. 12. 1991., Virovitica. Izvješće za 11./12. 12. 1991. godine.; HMDCDR, ZPI: Elaborat raščlambe bojnih djelovanja za područje Virovitica – Slatina 1990.-1991., Osijek, srpanj 1999., 53-54.; HMDCDR, ZMG: DVD 153, Izlaganje zapovjednika 19. mješovitog protuoklopnog artiljerijskog divizijuna HV Miroslava Hokmana.

¹⁰⁸⁷ SVA MORH, OZ Bjelovar: 127. brigada HV, Br.: 390-28, 12. 12. 1991., Virovitica. Izvješće za 11./12. 12. 1991. godine. Gotovo identičan opis srpskih vojnika bez dokumenata, koji su poginuli 5. prosinca 1991. godine u napadu na Bastajske Brđane, dao mi je predsjednik udruge „Bilogora '91“ Vladimir Truhlaž 14. ožujka 2014. godine u Grubišnom Polju. Prema tome može se zaključiti da su srpski dobrovoljci ratovali na cijelom sjevernom djelu zapadnoslavonske bojišnice, na što nas upućuje već ranije spomenuto svjedočenje Vojislava Šešelja u Haagu.

¹⁰⁸⁸ HMDCDR, DZD: DVD 3601, Ljudevit Sakal, načelnik ratnog centra veze 57. samostalnog bataljuna Grubišno Polje, RCV qtc 251006 – ALL – 2012, podaci dobiveni prisluškivanjem srpskih snaga 12. prosinca 1991. godine.

južno od Kokočaka, čuo se rad motornih pila, iz čega su hrvatske snage zaključile da su pobunjenici vjerojatno zaprečivali šumske vlake na potezu od „raketare“ u Gornjoj Pištani prema Kokočaku. Manje pješačke srpske snage primijećene su da se kreću na pravcu selo Kokočak i selo Pušina, no nisu borbeno djelovale. Sjeverno od Pušine, iz sela Krasković, srpske snage su djelovale slabijom minobacačkom vatrom po hrvatskim snagama u selu Humljani. Na selo Krasković postrojbe 136. brigade i 2. bojne 132. brigade izvršile su artiljerijsku pripremu za napad, no iz dokumenta nije vidljivo kako je tekao pješački napad.¹⁰⁸⁹ Uz djelovanje prema srpskim položajima pripadnici 2. bojne 132. brigade djelovali su i u pozadini. U pregledu šume blizu sela Obradovci uočena je novosagrađena i zamaskirana šumska koliba. Hrvatske snage su sumnjale da na tom području srpske snage mogu izvršiti zračni desant, tako da su kolibu uništile.¹⁰⁹⁰

Postrojbe 123. brigade tog dana nisu napadno djelovale, već su samo artiljerijom uzvraćale na vatru srpskih snaga koje su djelovale iz teškog naoružanja po selima Milivojevci, Poljanska, Biškupci, Kantrovci i Stražeman.¹⁰⁹¹

U borbenim djelovanjima 12. prosinca 1991. godine postrojbe Operativne zone Bjelovar imale su šest poginulih i dvadeset ranjenih pripadnika. Ta stradanja su negativno utjecala na borbeni moral postrojbi, pa je zapovjedništvo OZ Bjelovar pojačano djelovalo da se stanje morala poboljša. Uz to su vršene pripreme i obuka za naredna borbena djelovanja hrvatskih snaga.¹⁰⁹²

Iako pomaci hrvatskih postrojbi nisu ostvareni na svim pravcima djelovanja na sjevernom dijelu zapadnoslavenskog bojišta, konstantni pritisak i probijanje crte bojišnice očito su unijeli paniku u srpske redove. Prema informacijama dobivenim prisluškivanjem srpskih veza paniku su najviše širili „Darugarčani“, nakon što su hrvatske snage oslobodile Batinjane, Vukovije, Dobru Kuću i Gornju Vrijesku. Vodstvo srpskih snaga radilo je na tome da se situacija smiri, no očito se

¹⁰⁸⁹ SVA MORH, 136. br. HV: RH, Zapovjedništvo 2./132. br. HV „R“, Broj: 12-64./91, 12. 12. 1991., Orahovica. Dnevno izvješće.: SVA MORH, 132. br. HV: RH, Zapovjedništvo 2./132. br. HV „R“, Broj: SP-112-12/91, 13. 12. 1991., Orahovica. Izvješće za 11., 12. i 13. 12. 1991. godine.; SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Op. br. 974-37, 12. 12. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće.

¹⁰⁹⁰ SVA MORH, 132. br. HV: RH, Zapovjedništvo 2./132. br. HV „R“, Broj: SP-112-12/91, 13. 12. 1991., Orahovica. Izvješće za 11., 12. i 13. 12. 1991. godine.

¹⁰⁹¹ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, 123. brigada HV, Broj: 4-200-8/91, 12. 12. 1991., Slavonska Požega. Izvješće za dan 12. 12. 1991. godine.

¹⁰⁹² SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Op. br. 974-37, 12. 12. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće.

širenje panike nije mogla zaustaviti, pa su naoružani pobunjenici zajedno s civilima počeli napuštati to područje.¹⁰⁹³

O tome svjedoči izvješće Veljka Džakule, političkog vođe zapadnoslavonskih pobunjenih Srba, iz svibnja 1992. godine u kojem Džakula spominje da je prema njegovim saznanjima zapovjednik TO Zapadna Slavonija pukovnik Jovan Trbojević 12. prosinca 1991. godine dobio zapovijed „o povlačenju naroda“ iz sela Lisičine, Hum, Krasković, Kokočak i Pušine. U istom izvješću se navodi da nakon što su napuštena ta sela „za njima je krenulo gotovo sve“.¹⁰⁹⁴ Slično je tvrdio i Mladen Kulić, pripadnik štaba TO Podravska Slatina, na suđenju Slobodanu Miloševiću na Međunarodnom kaznenom sudu za bivšu Jugoslaviju u Haagu. On navodi da je pukovnik Trbojević rođen u Lisičinama i da je on „pokrenuo narod“ iz svog rodnog sela, nakon čega je uslijedila lančana reakcija ljudi iz drugih sela.¹⁰⁹⁵ Ovdje treba napomenuti da su spomenuti lokalni zapadnoslavonski političari ovim izjavama pokušali „krivicu“ za gubitke papučkog dijela zapadne Slavonije jednostavno prebaciti na pukovnika Jovana Trbojevića, ne prešućuju činjenicu da je glavni uzrok raspada srpske obrane, nakon čega je uslijedilo napuštanje tog područja, bilo uspješno napadno djelovanje hrvatskih snaga, koje su s vremenom iz malobrojnih i slabo naoružanih snaga prerasle u donekle organiziranu vojsku s dovoljnim brojem oruđa i oružja za pobjede protiv lokalnih pobunjenika i srpskih dobrovoljaca na tom području.¹⁰⁹⁶

Iz dostupnih izvora ne može se utvrditi da li je Trbojević dobio zapovijed „o povlačenju naroda“, no, i ako je postojala, ta zapovijed nije bila ključna za povlačenje stanovništva i vojske iz papučkih sela s obzirom da je evakuacija pokrenuta već 10. prosinca 1991. godine od strane lokalnih pobunjenika, a išla je preko vlade SAO Zapadne Slavonije u kojoj je važnu ulogu imao upravo Veljko Džakula.¹⁰⁹⁷ Pukovnik Jovan Trbojević spominje da su po njegovoj zapovijedi dobrovoljci iz Novog Sada napustili Đulovac 12. prosinca 1991. godine i otišli u Kusonje, ali ne

¹⁰⁹³ HMDCDR, DZD: DVD 3601, Ljudevit Sakal, načelnik ratnog centra veze 57. samostalnog bataljuna Grubišno Polje, RCV qtc 251006 – ALL – 2012, podaci dobiveni prisluškivanjem srpskih snaga 12. prosinca 1991. godine.

¹⁰⁹⁴ *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995.– Dokumenti (knjiga 4)*, 265.

¹⁰⁹⁵ *Haški tribunal VII/28 – Suđenje Slobodanu Miloševiću: transkripti*, Beograd 2006., 428. Mladen Kulić je na suđenju Slobodanu Miloševiću svjedočio kao zaštićeni svjedok C-060, što je potvrdio kao svjedok na suđenju Vojislavu Šešelju na Međunarodnom kaznenom sudu za bivšu Jugoslaviju u Haagu 4. ožujka 2008. godine.

¹⁰⁹⁶ Veljko Džakula u navedenom izvješću indirektno optužuje pukovnika Jovana Trbojevića, i njegovog neimenovanog nalogodavca, za „izdaju“ i „prodaju“ navedenog teritorija, očito pokušavajući skrenuti pažnju s činjenice da je pod Džakulinim vodstvom pokrenuta pobuna dijela srpskog stanovništva u zapadnoj Slavoniji, što je završilo katastrofalnim posljedicama za to stanovništvo.

¹⁰⁹⁷ HMDCDR, DZD: DVD 3601, Ljudevit Sakal, načelnik ratnog centra veze 57. samostalnog bataljuna Grubišno Polje, RCV qtc 251006 – ALL – 2012, podaci dobiveni prisluškivanjem srpskih snaga 10. prosinca 1991. godine.

spominje napuštanje sela koje je naveo Džakula.¹⁰⁹⁸ Istog dana ujutro, preko radio veze, srpske snage su hitno tražile prijevoz za srpske dobrovoljce i stare osobe iz Velike Klise za Banja Luku. Naveli su da je kritično u području mjesta Balinci i u dijelu mjesta Lisičine prema Velikoj Klisi. Kao jednu od mjera kojom bi se smirilo stanje, tražili su da pukovnik Jovan Trbojević dođe u Voćin.¹⁰⁹⁹ Pozivanjem pukovnika Trbojevića na područje Voćina pripadnici TO Zapadna Slavonija tražili su način kako konsolidirati snage i nastaviti pružati otpor hrvatskim snagama. Prema svjedočenju civila Hrvata, koji su iz Voćina pobjegli 13. na 14. prosinac 1991. godine, lokalni pobunjeni Srbi su rekli 12. prosinca 1991. godine da ako do večeri toga dana ne dođe vojska „oni se moraju svi povlačiti (...) moraju bježat prema Bosni“. Očito im pomoć Jugoslavenske narodne armije u ljudstvu i/ili srpskih dobrovoljaca nije došla, tako da su pobunjeni Srbi 13. prosinca 1991. godine pokrenuli povlačenje svojih snaga i civila iz Voćina i okolnih mjesta.¹¹⁰⁰

Postupna evakuacija srpskog stanovništva olakšala je daljnje napredovanje hrvatskih snaga jer je odlazak stanovništva s tog područja poljuljao moral kod domaćih pripadnika TO Zapadna Slavonija, nakon čega vjerojatno ni dobrovoljci iz Srbije nisu htjeli ratovati na području koje napuštaju domaće snage. No ipak, još je par dana pružan nezanemariv otpor hrvatskim snagama na tom dijelu zapadnoslavonskog bojišta.

Hrvatske snage su 13. prosinaca 1991. godine nastavile s napadnim djelovanjem. Daruvarski 52. samostalni bataljun i policija povučeni su dan ranije iz sela Gornja Vrijeska, a selo je predano na čuvanje odredima Narodne zaštite, tako da su pripadnici vojske i policije mogli nastaviti s oslobodilačkim akcijama na jugoistočnom dijelu daruvarske općine.¹¹⁰¹ Hrvatske postrojbe u napad su krenule iz područja sela Sirač u 7 sati ujutro, uz prethodnu artiljerijsku pripremu daruvarske policije koja je počela u 6 sati. Kretanje u napadu je bilo otežano zbog brdovitog i šumovitog područja, te velike hladnoće. Snage daruvarske policije i 52. samostalnog bataljuna do 10,30 sati ovladale su selima Pakrani i Bijela, tako da je crta bojišnice na tom području išla od Sirača, preko Gržine, Piljenice i Pakrana do kraja mjesta Bijela. Hrvatske

¹⁰⁹⁸ MKSJ, Predmet IT-03-67 (Suđenje Vojislavu Šešelju): Izjava Jovana Trbojevića pročitana za vrijeme svjedočenja Mladena Kulića 6. 3. 2008. godine.

¹⁰⁹⁹ HMDCDR, DZD: DVD 3601, Ljudevit Sakal, načelnik ratnog centra veze 57. samostalnog bataljuna Grubišno Polje, RCV qtc 251006 – ALL – 2012, podaci dobiveni prisluškivanjem srpskih snaga 12. prosinca 1991. godine.

¹¹⁰⁰ HMDCDR, ZV: DVD 2463, Zločini Srba nad civilima 13. 12. 1991., Hum - Voćin. Svjedočenje mještanke Voćina 17. 12. 1991., Voćin.

¹¹⁰¹ SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjedništvo obrane općine Daruvar, Op. broj: 166/91, 12. 12. 1991., Daruvar. Dnevno izvješće.

postrojbe u napadu nisu imale stradalih, dok se za srpske snage procjenjuje da su imale poginulih i ranjenih.¹¹⁰² Istog dana srpske snage su napustile selo Markovac i zaseok Ječmenicu, no hrvatske snage ta mjesta nisu kontrolirale s obzirom da nisu postavile tamo punktove. Može se pretpostaviti da su se srpske snage iz tih mjesta povukle prema selu Donji Borki koje je još uvijek bilo pod kontrolom srpskih snaga.¹¹⁰³

Nakon oslobađanja tih mjesta hrvatske postrojbe su pristupile utvrđivanju položaja u selima Pakrani i Bijela, te na mogućim pravcima protunapada srpskih snaga koje su se koncentrirale na području sela Gornji Borki. Pretpostavka zapovjednika hrvatskih snaga je bila da će se na tom području pobunjenici braniti dok ne izvuku stanovništvo i vojsku, što se ubrzo pokazalo točnim.¹¹⁰⁴

Postrojbe 127. brigade, nakon dodatnih priprema, nastavile su ujutro 13. prosinca 1991. godine borbena djelovanja prema selu Stara Krivaja, te Gornjim i Donjim Cjepidlakama. Potporu 127. brigadi pružale su snage 19. mješovitog protuoklopnog artiljerijskog divizijuna Virovitica. Hrvatske postrojbe ovladale su Starom Krivajom nakon „žestoke borbe“ i potisnule srpske snage u pravcu Papuka i Đulovca. Oslobađanjem Stare Krivaje pobunjenicima je odsječena značajna komunikacija za opskrbu i dovlačenje pojačanja iz pravca Voćina.¹¹⁰⁵

Na području Cjepidlaka crta bojišnice nije pomaknuta s obzirom da su srpske snage pružale jak otpor, te su se, prema informacijama koje je dobilo zapovjedništvo 127. brigade, pokušale pojačati na području Đulovca. Uz to, srpske snage su od 11 sati djelovale višecijevnim bacačem raketa iz pravca Voćina po položajima 127. i 136. brigade, a u poslijepodnevnim satima minobacačkom vatrom. U napadu hrvatskih snaga teže su ranjena dva pripadnika virovitičke brigade.¹¹⁰⁶ Iz pravca Čeralija i Rijenaca srpska artiljerija je djelovala po području Podravske Slatine, Sladojevaca i Donjih Meljana. Uz artiljerijski napad srpski pobunjenici su izvele pješački

¹¹⁰² SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjedništvo obrane općine Daruvar, Op. br. [1]68/91, 13. 12. 1991., Daruvar. Dnevno izvješće.; HMDCDR, ZPI: RH, MUP, PU Bjelovar, PS Daruvar, Broj: 511-02-21-2569/91, 13. 12. 1991., Daruvar. Obavijest o aktivnostima snaga MUP-a.

¹¹⁰³ HMDCDR, DZD: DVD 1902, RH, Općina Daruvar, Sekretarijat obrane, Centar za obavješćivanje, 14. 12. 1991., Daruvar.

¹¹⁰⁴ SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjedništvo obrane općine Daruvar, Op. br. [1]68/91, 13. 12. 1991., Daruvar. Dnevno izvješće.; HMDCDR, ZPI: RH, MUP, PU Bjelovar, PS Daruvar, Broj: 511-02-21-2569/91, 13. 12. 1991., Daruvar. Obavijest o aktivnostima snaga MUP-a.

¹¹⁰⁵ HMDCDR, ZPI: Elaborat raščlambe bojnih djelovanja za područje Virovitica – Slatina 1990.-1991., Osijek, srpanj 1999., 54.; HMDCDR, ZMG: DVD 153, Izlaganje zapovjednika 19. mješovitog protuoklopnog artiljerijskog divizijuna HV Miodraga Hokmana.

¹¹⁰⁶ SVA MORH, OZ Bjelovar: 127. brigada HV, Br. 390-29, 13. 12. 1991., Virovitica. Izvješće za dan 12./13. 12. 1991. godine.; SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Op. br. 974-38, 13. 12. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće.

napad iz pravca Čeralija i Kraskovića pri čemu je ranjeno šest hrvatskih vojnika. Postrojbe Protudiverzantske čete Operativne zone Bjelovar, zajedno s pripadnicima slatinske vojske i policije, napale su iz pravca Popišanog brda srpske snage u selu Čeralije. Nakon cjelodnevnog borbenog djelovanja pomaka crte bojišnice nije bilo, no u večernjim satima srpske postrojbe su se počele povlačiti prema Voćinu. U tim borbama poginuo je jedan pripadnik Protudiverzantske čete OZ Bjelovar. Idućeg jutra 14. prosinca 1991. godine hrvatske snage ušle su u napušteno selo Čeralije.¹¹⁰⁷

Prema izjavama Hrvata, koji su 13. prosinca 1991. godine pobjegli s okupiranog područja, Srbi su masovno napuštali sva područja u blizini hrvatskih snaga, te se znatan dio stacionirao na području Skoblara južno od sela Nova Krivaja. Uz to je navedeno da „četničke grupacije ubijaju i maltretiraju preostalo stanovništvo“.¹¹⁰⁸ Prema izjavama izbjeglica koje su tokom noći s 13. na 14. prosinac 1991. godine uspjele pobjeći iz Voćina i sela Hum „među teroristima je došlo do obračuna i povlačenja“. Uz to, srpski pobunjenici su prije povlačenja ubijali civile i rušili kuće mještana hrvatske nacionalnosti tenkovima i miniranjem, a u zrak je dignuta i katolička crkva u Voćinu.¹¹⁰⁹ Nasuprot te informacije vodstvo pobunjenika s tog područja je javljalo 14. prosinca 1991. godine ujutro svom nadređenom zapovjedništvu da Voćin i Čeralije „pale Garda i MUP“, odnosno hrvatske snage. No to je vjerojatno bio pokušaj da skinu sa sebe odgovornost za počinjena (ne)djela, jer je general Momir Talić, načelnik 5. banjalučkog korpusa JNA, pod čijim zapovjedništvom su pobunjenici bili, u telefonskom razgovoru toga dana priznao Radovanu Karadžiću, političkom vođi bosansko hercegovačkih Srba, da Srbi pale svoja sela dok se povlače u zapadnoj Slavoniji.¹¹¹⁰ O tome svjedoče i policijski dokumenti MUP-a Srbije u kojima se navodi da su srpski dobrovoljci u povlačenju iza „stanovništva i boraca, (...) nailazeći na naselja, uništavali sve što ime je bilo u blizini. Dolaskom na Zvečevo, razrušili su i zapalili objekte i vikend naselje u okolini. Pre toga, ova grupa (srpskih dobrovoljaca, op. aut) je u selima Voćin,

¹¹⁰⁷ HMDCDR, ZPI: PS Podravska Slatina, Depeša broj: 511-07-60-2277/91., 13. 12. 1991. godine. Predmet: Artiljerijski napadi, izvješće.; HMDCDR, ZPI: RH, Općina Podravska Slatina, Centar za obavješćivanje, Broj: 687/91, 13. 12. 1991., Podravska Slatina. Dnevno izvješće.; Mato ĆURAK, *Moji suborci*, 246-247.; Mato ĆURAK, *Mi smo htjeli*, (2. prošireno i popravljeno izdanje), Bjelovar 2007., 113-114.

¹¹⁰⁸ SVA MORH, OZ Bjelovar: 127. brigada HV, Br.: 390-30, 14. 12. 1991., Virovitica. Izvješće za 13./14. 12. 1991. godine.

¹¹⁰⁹ HMDCDR, ZPI: PS Podravska Slatina, Depeša broj: 511-07-60-2280/91, 14. 12. 1991., [Podravska Slatina]. Predmet: Masakr nad civilnim stanovništvom, izvješće.

¹¹¹⁰ HMDCDR, DZD: DVD 3601, Ljudevit Sakal, načelnik ratnog centra veze 57. samostalnog bataljuna Grubišno Polje, RCV qtc 251006 – ALL – 2012, podaci dobiveni prisluškivanjem srpskih snaga 14. prosinca 1991. godine.; HMDCDR, ZV: Razgovor Radovan Karadžić – Momir Talić, vođen 14. 12. 1991. godine.

Hum, Balinci i Čeralije izvršila masakr nad civilnim stanovništvom“.¹¹¹¹ Da je situacija bila jako napeta u srpskom korpusu na tom području potvrđuje i podatak da je jedan pobunjenik iz konvoja u povlačenju ubijen od strane srpskih snaga jer je odbio predati oružje i pokušao ubiti zapovjednika neimenovane srpske postrojbe koja mu je pokušala uzeti oružje. Za kontrolu „kolona u bijegu“ bila je zadužena policija pobunjenika.¹¹¹²

Iako su srpske snage imale velikih problema s održavanjem borbenog morala, na orahovičkom području djelovale su ofanzivno. Na području sela Kokočak primijećeno je dovlačenje srpskih snaga, a oko 17 sati počeo je artiljerijski napad na selo Humljane i Orahovicu. U isto vrijeme na Humljane je izveden pješački napad manjeg broja srpskih snaga, koji nije uspio. Pripadnici 2. bojne 132. brigade izviđali su područje sela Kokočak, postavljali zasjede na pravcu kretanja srpskih pješačkih snaga, te razminiravali minska polja srpskih snaga. U manjim vatrenim okršajima sa srpskim postrojbama na području sela Kokočak hrvatske snage nisu imale gubitaka.¹¹¹³

Srpska strana je na najvišim vojnim i političkim razinama pokušala mobilizirati nove snage i tako okrenuti tijek borbenih djelovanja na zapadnoslavonskom bojištu u svoju korist. Radovan Karadžić je dogovarao s generalom Momikom Talićem hitni dolazak novih dobrovoljaca iz Bosanske krajine i s ozrenskog područja u Bosni i Hercegovini. Talić je bio dosta optimističan, te tvrdio, na temelju podataka dobivenih prisluškivanjem hrvatskih snaga, da je hrvatska vojska u rasulu i da mu treba tisuću do dvije tisuće dobrovoljaca „da to rasturi(mo)“. Talić je možda malo pretjerao o stanju u hrvatskoj vojsci, no za pojedine postrojbe hrvatskih snaga na zapadnoslavonskom bojištu Talić nije puno pogriješio. Za razliku od Veljka Džakule, koji je za povlačenje srpskih snaga u zapadnoj Slavoniji okrivio pukovnika Jovana Trbojevića, a time indirektno i vodstvo Jugoslavenske narodne armije koje je Trbojevića postavilo, general Talić je za defetizam okrivio domaće pobunjenike, koji su masovno napuštali svoja sela, i srpske dobrovoljce, koji su širili priče o izdaji i prodaji zapadne Slavonije.¹¹¹⁴

¹¹¹¹ Vojislav ŠEŠELJ, *Policijski dosije (3. dio)*, 157. Službena beleška M.L. od 23. 12. 1991. godine.

¹¹¹² HMDCDR, DZD: DVD 3601, Ljudevit Sakal, načelnik ratnog centra veze 57. samostalnog bataljuna Grubišno Polje, RCV qtc 251006 – ALL – 2012, podaci dobiveni prisluškivanjem srpskih snaga 12. i 13. prosinca 1991. godine.

¹¹¹³ SVA MORH, 136. br. HV: RH, Zapovjedništvo 2./132. br. HV „R“, Broj: 12-65./91, 13. 12. 1991., Orahovica. Dnevno izvješće.

¹¹¹⁴ HMDCDR, ZV: Razgovor Radovan Karadžić – Momir Talić, vođen 14. 12. 1991. godine.

Konsolidacija srpskih snaga na sjevernom dijelu zapadnoslavonskog bojišta nije uspjela. Lokalne srpske snage su 14. prosinca 1991. godine odlučile da vojska i stanovništvo potpuno napuste sva mjesta pod njihovim kontrolom na sjevernom dijelu daruvarske općine i iz okupiranih dijelova slatinske i orahovičke općine. Vodstvo pobunjenih Srba s tog područja donijelo je odluku da se sele u Kamenske Šeovce na sjeverozapadu požeške općine.¹¹¹⁵ Lokalni teritorijalci i stanovništvo nastavili su put prema Bosni i Hercegovini, a od tamo za Baranju. Po putu, a najviše na Zvečevu, „svima je oduzeto oružje od strane vojnih formacija“.¹¹¹⁶

S obzirom da je u presretnutim porukama radio veza srpskih snaga naveden kodiran naziv pošiljatelja i primatelja poruke, ne može se sa sigurnošću reći koje tijelo je donijelo odluku za odlazak srpskog stanovništva i vojske s tog područja. Može se pretpostaviti da je to vjerojatno bio Štab TO Zapadna Slavonija sa sjedištem u Novom Zvečevu koji je uvidio da je napuštanje sela ionako već krenulo i da se teško mogu održati srpske snage na tom području.

Takvu situaciju iskoristile su hrvatske snage i polako preuzimale kontrolu u okupiranim mjestima papučkog području. Prepreka za to bile su samo manje grupe srpskih dobrovoljaca koje su glavnim snagama i stanovništvu u povlačenju štatile odstupnicu.¹¹¹⁷ Već u jutarnjim satima 14. prosinca 1991. godine postrojbe 57. samostalnog bataljuna i 55. samostalnog bataljuna ušle su bez gubitaka u sela Mali Bastaji i Veliki Bastaji i stavile ih pod svoju kontrolu.¹¹¹⁸

O odlasku srpskih pobunjenika i stanovništva sa sjevernog dijela zapadnoslavonskog bojišta informacije je imalo i zapovjedništvo 127. brigade. Prema njihovim saznanjima srpske snage su napuštale područje sela Hum i Lisičine, a postepeno i sela u području Đulovca, dok na položajima ostaju „uglavnom utvrđene grupe Šešeljevih dobrovoljaca unatoč velikim gubicima koje su pretrpjeli unazad nekoliko dana“. Pripadnici 127. brigade nastavili su s borbenim djelovanjem s ciljem ovladavanja širim područjem sela Đulovac, no zbog čestih nailazaka na

¹¹¹⁵ HMDCDR, DZD: DVD 3601, Ljudevit Sakal, načelnik ratnog centra veze 57. samostalnog bataljuna Grubišno Polje, RCV qtc 251006 – ALL – 2012, podaci dobiveni prisluškivanjem srpskih snaga 14. prosinca 1991. godine.

¹¹¹⁶ SVA MORH, 132. br. HV: RH, Zapovjedništvo 2./132. br. HV „R“, Obavještajna referada, Broj: SP-112-13/92, 17. 2. 1992., Orahovica. Izvješće.

¹¹¹⁷ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Op. br. 974-38, 14. 12. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće.

¹¹¹⁸ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Općina Grubišno Polje, Zapovjedništvo 57. s. bat. „R“, Br.: 1-106/91, 14. 12. 1991., Grubišno Polje. Dnevno izvješće.

područja minirana protutenkovskim i protupješačkim minama postrojbe brigade su obilazile opasna i neprovjerena područja, te napadale srpske snage s bokova i leđa.¹¹¹⁹

U večernjim satima 14. prosinca 1991. godine postrojbe 127. brigade zajedno s postrojbama 136. brigade oslobodile su sela Lisičine, Popovac i Mali Popovac.¹¹²⁰ U izvođenju akcije pripadnici 136. brigade su oko 17 sati naišli na minsko polje, pri čemu su dva hrvatska vojnika smrtno stradala, a tri su ranjena.¹¹²¹ Istog dana postrojbe 136. brigade ušle su iz pravca sela Levinovac u selo Hum, koje su lokalni srpski pobunjenici i pripadnici Srpskog četničkog pokreta, nakon ubijanja hrvatskih civila i uništavanja njihove imovine, napustili u noći s 13. na 14. prosinac 1991. godine. U selu su srpski pobunjenici ostavili nešto naoružanja i opreme, a od teškog naoružanja pronađen je jedan tenk T-34.¹¹²² Iz Huma su hrvatske postrojbe nastavile prema Voćinu u koji je manja grupa hrvatskih snaga ušla 14. prosinca 1991. godine, dok je glavnina postrojbi 136. brigade u Voćin ušla idućeg dana, 15. prosinca 1991. godine, u jutarnjim satima.¹¹²³

Požeška 123. brigada je 14. prosinca 1991. godine izvela napad na srpske snage na području sela Kamenska, Bogdašić i Amatovci, no crta bojišnice nije pomaknuta. Noć prije toga srpskim snagama su na to područje, u Gornje Vrhovce, doletjela dva helikoptera Jugoslavenske narodne armije čiji su pripadnici vjerojatno dopremili materijalno tehnička sredstva za pobunjenike.¹¹²⁴ Veći broj helikoptera Jugoslavenske narodne armije primijećen je i u večernjim satima 14. prosinca 1991. godine kako lete prema Papuku i nazad.¹¹²⁵

Uz već navedene aktivnosti hrvatske postrojbe su se pripremale za daljnja borbena djelovanja. Dio snaga je bio angažiran na čišćenju i razminiranju terena, pri čemu je bilo dosta problema jer su srpske snage pri povlačenju „ostavile velike zamke i neraščišćena minska

¹¹¹⁹ SVA MORH, OZ Bjelovar: 127. brigada HV, Br.: 390-30, 14. 12. 1991., Virovitica. Izvješće za 13./14. 12. 1991. godine. Iz ovog dokumenta mogu se vidjeti, već spomenuti, meteorološki uvjeti u kojima su se odvijale operacije. Tako je navedeno da je „vrijeme toplije s obzirom da su temperature porasle na oko -5 (!) [elzijevih stupnjeva]“.

¹¹²⁰ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Op. br. 974-40, 15. 12. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće.

¹¹²¹ HMDCDR, ZPI: PS Podravska Slatina, Depeša broj: 511-07-60-2282/91, 14. 12. 1991., Podravska Slatina. Z. M. i dr. pripadnici HV-a, obavijest o smrti.

¹¹²² HMDCDR, ZPI: RH, Općina Podravska Slatina, Centar za obavješćivanje, Broj: 690, 14. 12. 1991., Podravska Slatina. Dnevno izvješće.; Miroslav GAZDA, *Zločin za koji još nije nitko odgovarao*, 135-137.; HMDCDR, ZV: DVD 2461, Zločini Srba u voćinskom kraju, 13. prosinac 1991. (cd 1).

¹¹²³ HMDCDR, ZPI: Elaborat raščlambe bojnih djelovanja za područje Virovitica – Slatina 1990.-1991., Osijek, srpanj 1999., 68-69.

¹¹²⁴ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, 123. brigada HV, Broj: 4-200-10/91, 14. 12. 1991., Slavonska Požega. Izvješće za dan 14. 12. 1991. godine.

¹¹²⁵ HMDCDR, ZPI: RH, Općina Slavonska Požega, Centar za obavješćivanje, Broj: 452/1-91, 14. 12. 1991. godine. Izvješće.

polja“.¹¹²⁶ Zbog eventualnih srpskih protunapada i pokušaja povratka oslobođenih područja pod kontrolu pobunjenika zapovjedništvo Operativne zone Bjelovar zapovjedilo je podređenim postrojbama da odmah pristupe potpunom utvrđivanju prvog i naknadno posjednutih položaja, te da se „osigura da svi elementi b[orbenog]/r[asporeda] postrojbi u prvom ešalonu budu za najduže 4 dana potpuno ukopani“. No veću bojazan od djelovanja zapadnoslavonskih srpskih pobunjenika vodstvo Operativne zone Bjelovar je imalo od mogućeg prodora Jugoslavenske narodne armije, odnosno njenog 12. novosadskog korpusa, iz pravca Osijeka Podravskom magistralom, tako da je u zapovijedi težišni pravac utvrđivanja hrvatskih snaga bio podravski pravac.¹¹²⁷

Ovakvo razmišljanje u zapovjedništvu OZ Bjelovar nije bilo bez razloga s obzirom da su početkom prosinca 1991. godine snage JNA probile crtu hrvatske obrane kod Osijeka i postojala je mogućnost da se probiju dalje Podravskom magistralom prema zapadnoj Slavoniji. Zadnji put crta je probijena 16. prosinca 1991. godine, no poslije toga postrojbe JNA nisu uspjele napraviti veći pomak.¹¹²⁸

Oslobađanje okupiranih zapadnoslavonskih sela nastavljeno je 15. prosinca 1991. godine. Na južnom dijelu daruvarske općine postrojbe 52. samostalnog bataljuna, uz artiljerijsku podršku pripadnika daruvarske policije, krenule su u oslobađanje sela Donji Borki, Srednji Borki i Gornji Borki. Nakon artiljerijske pripreme haubicama 122 mm u cilju neutraliziranja artiljerije srpskih snaga, vatrenih točaka i druge linije obrane srpskih snaga pješačke snage hrvatskih postrojbi krenule su u napad pravcem Donji Borki – Srednji Borki – Gornji Borki. Srpske snage i stanovništvo pobjegli su, ne pružajući veći otpor, prema Donjim, Srednjim i Gornjim Grahovljanima u pakračkoj općini gdje su se grupirale. Hrvatske postrojbe su odmah pristupile fortifikacijskom uređenju zaposjednutih položaja, te izvlačenju velike količine materijalno tehničkih sredstava koja su tamo nađena. Zaplijenjeno je pet haubica 122 mm, 2 topa ZIS, puno oružja, streljiva i sanitetskog materijala, te velike količine prehrambenih artikala iz skladišta pobunjenika. Iako srpske snage nisu jače borbene djelovale u ovoj akciji, hrvatskoj strani pokušale su uzvratiti napadom na područje sela Sirač – Barica iz pravca Donjih Grahovljana i

¹¹²⁶ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Op. br. 974-38, 14. 12. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće.

¹¹²⁷ SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Br. 195-1, 14. 12. 1991., Bjelovar. Utvrđivanje borbenih položaja na liniji fronta.

¹¹²⁸ D. MARIJAN, „Hrvatsko ratište 1990.-1995.“, *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, 129.

Dereze. Uz minobacačku vatru pobunjenici su pokrenuli pješački napad koji je odbijen, a hrvatske postrojbe su imali jednog lakše ranjenog pripadnika.¹¹²⁹

Na sjevernom dijelu daruvarske općine postrojbe 57. samostalnog bataljuna Grubišno Polje i 55. samostalnog bataljuna Bjelovar ušle su, vjerojatno iz pravca Bastaja, u Koreničane i nastavile s čišćenjem terena. Prema navodima zapovjedništva grubišnopoljskog bataljuna srpske snage su se povlačile „u velikom kaosu“. Do 16 sati hrvatske snage su očistile teren i došle do linije tt 240 – tt 293 – selo Potočani, s tendencijom daljeg prodora prema Papuku. Hrvatske snage nisu imale gubitaka, dok su prema procjenama hrvatskih snaga srpske postrojbe imale jednog poginulog vojnika.¹¹³⁰

Postrojbe 127. brigade 15. prosinca 1991. godine također su nastavile s borbenim djelovanjem sa zaostalim srpskim snagama i tijekom dopodneva su oslobodile šire područje Đulovca, sela Donje Cjepidlake, Gornje Cjepidlake. Novu Krivaju, Puklicu i dio sela Katinac, te zaposjele liniju Budim (kota 253) – selo Stara Krivaja – selo Nova Krivaja – selo Puklica – selo Katinac – selo Donje Cjepidlake. Tri pripadnika Hrvatske vojske su poginula, a četiri su ranjena. Na do tada oslobođenom području pronađeno je 14 ubijenih civila od strane srpskih snaga, no zapovjedništvo 127. brigade je pretpostavljalo da ih ima još, ali nisu svi tereni još bili pregledani. Glavnina srpskih snaga uspjela se povući u Papuk. Zaostale grupe srpskih pobunjenika još su se zadržavale na širem području Đulovca, no u popodnevnim satima su razbijene ili su se povukle dublje u Papuk. Procjena zapovjedništva 127. brigade je bila da se pojedini pripadnici srpskih snaga još uvijek zadržavaju blizu naseljenih mjesta, čije djelovanje može biti opasno za civilno stanovništvo i hrvatske oružane snage zbog mogućih zasjeda i iznenadnih napada. Prema saznanjima pripadnika 127. brigade srpskim snagama je poginulo pet vojnika, dok su se ranjenici uspjeli izvući prema Papuku. Sljedeći zadatak brigadi je bio detaljno čišćenje oslobođenog teritorija.¹¹³¹

¹¹²⁹ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Op. br. 974-40, 15. 12. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće.; SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjedništvo obrane općine Daruvar, Op. br: 171/91, 15. 12. 1991., Daruvar. Dnevno izvješće.; HMDCDR, ZPI: PS Daruvar, Depeša broj: 511-02-21-2571/91, 15. 12. 1991., Daruvar. Izvješće o art. djelovanjima ove PS.; HMDCDR, ZPI: Općina Daruvar, Sekretarijat obrane, Centar za obavješćivanje, 15. 12. 1991., Daruvar.

¹¹³⁰ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Općina Grubišno Polje, Zapovjedništvo 57. s. bat. „R“, Br.: 1-107/91, [15. 12. 1991.], Grubišno Polje. Dnevno izvješće.

¹¹³¹ SVA MORH, OZ Bjelovar: 127. brigada HV, Br.: 390-31, 15. 12. 1991., Virovitica. Izvješće za 14./15. 12. 1991. godine.

Lijevo od virovitičke brigade 136. brigada i Protudiverzantska četa Operativne zone Bjelovar 14. i 15. prosinca 1991. godine oslobodile su iz pravca sjevera i istoka komunikaciju Mikleuš – Četekovac – Balinci – Čeralije – Bokane – Voćin.¹¹³² Pripadnici Protudiverzantske čete Operativne zone Bjelovar 14. prosinca 1991. godine ušli su u napušteno mjesto Čeralije, a 15. prosinca 1991. godine u napuštene Bokane i Macute, odakle su produžili za Voćin gdje su bile snage 136. brigade koje su tamo došle iz pravca Huma.¹¹³³ Nakon zaposjedanja tog područja postrojbama je bio zadatak zapriječiti dostignutu liniju, utvrditi položaje i pronaći postavljene mine. U pretresu terena pronađena su četiri tenka srpskih snaga, više minobacača, ručnih raketnih bacača, granata, streljiva i druge vojne opreme. Glavno skladište streljiva srpskih snaga nalazilo se u katoličkoj crkvi u Voćinu, što su srpske snage pri odlasku minirale i time u potpunosti porušile katoličku crkvu. Za idući dan, 16. prosinca 1991. godine, zadatak hrvatskim postrojbama je bio nastaviti borbena djelovanja na lijevom krilu brigade prema komunikaciji Đuričić – Sekulinci - Voćin.¹¹³⁴

Na području orahovičke općine postrojbe 2. bojne 132. brigade, uz još jednu pridodanu satniju iz 132. brigade, ušle su 15. prosinca 1991. godine bez borbe u sela Kokočak, Pušine i Krasković.¹¹³⁵ Navedena mjesta zatečena su „gotovo pusta“. U mjestu Kokočak pronađena je velika količina oružja i streljiva. Od oružja su to bili topovi, minobacači i bestrzajni topovi. Na širem pregledanom području hrvatske postrojbe su pronašle napuštena utvrđena uporišta srpskih snaga s velikim količinama topovskog i tenkovskog streljiva. Prema pronađenoj dokumentaciji srpskih snaga na oslobođenom teritoriju zapovjedništvo 136. brigade je procijenilo da su srpske snage u orahovičkoj općini bile vrlo dobro vojno organizirane, a sastojale su se od domaćih pobunjenika, srpskih dobrovoljaca i pripadnika JNA. No to pobunjenicima na kraju nije puno pomoglo s obzirom da su se srpske snage odlučile na povlačenje bez borbe.¹¹³⁶

¹¹³² HMDCDR, ZMG: DVD 153, Izlaganje zapovjednika 136. brigade HV Josipa Černija 26. 5. 1998. godine; HMDCDR, ZPI: Protudiverzantska satnija OZ Bjelovar – ratni put, 20. 3. 1997., Zagreb.

¹¹³³ Podatak je autoru dao pukovnik Drago Novaković, pripadnik Protudiverzantske čete Operativne zone Bjelovar, 6. lipnja 2014. godine.

¹¹³⁴ SVA MORH, 136. br. HV: RH, HV, Zapovjedništvo 136. br., Ur.broj: 71-14/01-01/91, 15. 12. 1991., Podravska Slatina. Zapovijed. HMDCDR, ZPI: PS Podravska Slatina, Depeša broj: 511-07-60-2283/91, 15. 12. 1991., Podravska Slatina. Predmet: Masakr nad civilima – akcija čišćenja terena – izvješće.

¹¹³⁵ SVA MORH, 132. br. HV: RH, Zapovjedništvo 2./132. brigade HV „R“, Broj: 12-66/91., 15. 12. 1991., Orahovica. Dnevno izvješće.; SVA MORH, 132. br. HV: RH, Zapovjedništvo 2./132. br. HV „R“, Broj: SP-112-13/91, 19. 12. 1991., Orahovica. Izvješće.; SVA MORH, 132. br. HV: RH, Zapovjedništvo 2./132. brigade HV „R“, Broj: 27-18/91., 15. 12. 1991., Orahovica. Borbeni zadatak op. broj 13.

¹¹³⁶ SVA MORH, 132. br. HV: RH, Zapovjedništvo 2./132. br. HV „R“, Broj: SP-112-13/91, 19. 12. 1991., Orahovica. Izvješće.

Potiskivanjem srpskih postrojbi dublje u Papuk, prema njegovim južnim obroncima, otvoreno je više komunikacijskih pravaca na tom području. Podravska magistrala, koja je nakon oslobodilačkih akcija hrvatskih postrojbi bila sigurna od prodora srpskih snaga, već je 15. prosinca 1991. godine bila otvorena za promet.¹¹³⁷ Uz otvaranja Podravske magistrale, koja je bila značajna na razini Republike Hrvatske s obzirom da je bila poveznica između istočne Slavonije i ostatka Hrvatske, dan nakon nje otvorene su i neke komunikacije koje su bile od velike važnosti za zapadnoslavonsko područje. Prohodne su postale komunikacije Daruvar - Đulovac – Virovitica, Daruvar – Đulovac – Suhopolje i Daruvar – Đulovac - Slatina, a nedugo nakon toga i komunikacija Sirač – Voćin – Mikleuš.

Iako je u ovim akcijama hrvatskih postrojbi srpskim snagama zaplijenjena veća količina naoružanja, borbene tehnike, streljiva i hrane Operativna zona Bjelovar je i dalje imala velikih poteškoća u „redovnosti i potrebnim količinama“ opskrbe streljivom i naoružanjem, kao i potrebnom opremom za zimske uvjete borbenog djelovanja. U svezi toga zapovjedništvo Operativne zone Bjelovar je više puta slalo zahtjeve Glavnom stožeru HV-a i molilo da se isti u cijelosti ispoštuju.¹¹³⁸ No očito su naoružanje i vojna oprema tada nedostajali u cijeloj Hrvatskoj, tako da Glavni stožer Hrvatske vojske nije bio u mogućnosti provesti u potpunosti zahtjeve podređenih zapovjedništava za istima.

Hrvatske postrojbe su 16. prosinca 1991. godine nastavile daljnji pretres terena. Postrojbe 57. samostalnog bataljuna i 55. samostalnog bataljuna ušle su u jutarnjim satima iz pravca Koreničana u sela Katinac i Potočani i kontrolirale ih. U 11 sati spojile su se sa sjevernim susjedima 127. virovitičkom brigadom. Akcije su provedene bez gubitaka hrvatskih snaga.¹¹³⁹ Postrojbe 127. brigade kontrolirale su šire područje Đulovca u kojem nije bilo borbenih djelovanja od predvečerja 15. prosinca 1991. godine. Srpske snage, osim pojedinaca i manjih grupa, povukle su se dublje u Papuk od kuda su nastavile povlačenje prema Banja Luci. Pripadnici 127. brigade držali su položaje na liniji Budim (kota 253) – Stara Krivaja – Nova Krivaja – Puklica – Katinac, a dio brigade je bio smješten u samom Đulovcu. Na dostignutoj liniji postrojbe su utvrđivale obranu, kontrolirale oslobođeno područje, tragale za zaostalim

¹¹³⁷ HMDCDR, ZPI: RH, Centar za obavješćivanje, Broj: 0157-06010-01-1[99], 15. 12. 1991., Orahovica. Dnevno izvješće.

¹¹³⁸ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Op. br. 974-40, 15. 12. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće.

¹¹³⁹ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Općina Grubišno Polje, Zapovjedništvo 57. s. bat. „R“, Br.: 1-108/91, 16. 12. 1991., Grubišno Polje. Dnevno izvješće.

skupinama srpskih postrojbi i pomagale lokalnom stanovništvu u saniranju nastalih šteta. Pri čišćenju terena pronađena je određena količina mina za minobacač 82 mm, granate 100 mm i veća količina prehrambenih artikala.¹¹⁴⁰

Na slatinskom području postrojbe 136. brigade pretraživale su područje sela Lisičine, Voćina, sela Sekulinci i sela Đuričić. Iako nije navedeno u izvorniku vjerojatno su pri tome od srpskih snaga očišćena i sela Kuzma, Smude, Rijenci, Kometnik-Jorgići, Kometnik-Zubići, Dobrić i Gornji Meljani. U provođenju te zadaće pripadnici brigade nailazili su na ostatke srpskih snaga koje su uništavali, uhićivali ili potiskivali dalje u Papuk. Pronađeno je i nešto pješačkog naoružanja i streljiva. Iako su aktivnosti brigade išle prema planu problem su imali s nedovoljnim brojem sredstava veze.¹¹⁴¹ Istog dana, 16. prosinca 1991. godine, 136. brigada je od nadređenog zapovjedništva dobila zapovijed da, uz čišćenje terena, produži borbena djelovanja s jednom bojnom prema Novom Zvečevu, dok druge dvije bojne nastavljaju s čišćenjem podpapučkih sela od zaostalih srpskih snaga.¹¹⁴² Prema meni dostupnim izvorima napredovanje prema Novom Zvečevu toga dana nije realizirano.

Postrojbe 2. bojne 132. brigade 16. prosinca 1991. godine iz pravca Pušine ušle su u napušteni Slatinski Drenovac, pri čemu je jedan pripadnik bataljuna ranjen od postavljene mine. Iz pravca Kraskovića pripadnici postrojbe ušli su u napušteno selo Prekoračani. Na cijelom području Orahovice hrvatske snage nisu naišle na srpske snage. Ovim akcijama oslobođena su i pod kontrolu hrvatskih snaga stavljena sva naselja u općini Orahovica.¹¹⁴³

Na sjeverozapadnom dijelu požeške općine srpske snage su također bile u povlačenju, no hrvatske snage nisu imale sigurnu informaciju s kojeg područja su se pobunjenici povukli. Postrojbe 123. brigade dobile su zadatak da ovladaju selom Gornji Vrhovci, koje je dominiralo područjem jugoistočno od sela na kojem su bile hrvatske snage. Pripadnici brigade stavili su selo Gornje Vrhovce u poluokruženje iz pravca sjevera, istok i juga, te, nakon artiljerijske pripreme, šumskim putem s kote 573 došle na sjeverni ulaz u selo. Na ulasku u selo nisu naišli na očekivani

¹¹⁴⁰ SVA MORH, OZ Bjelovar: 127. brigada HV, Br.: 390-32, 16. 12. 1991., Virovitica. Izvješće za 15./16. 12. 1991. godine.

¹¹⁴¹ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OG HV Virovitica, IZM Podravska Slatina, Broj: 68/91, 16. 12. 1991. godine. Dnevno izvješće.

¹¹⁴² HMDCCR, ZMG: DVD 153, Izlaganje zapovjednika 136. brigade HV Josipa Černija 26. 5. 1998. godine.

¹¹⁴³ SVA MORH, 132. br. HV: RH, Zapovjedništvo 2./132. brigade HV „R“, Broj: 27-18/91., 15. 12. 1991., Orahovica. Borbeni zadatak op. broj 13.; SVA MORH, 132. br. HV: RH, Zapovjedništvo 2./132. br. HV „R“, Broj: 114-19/91, 17. 12. 1991., Orahovica. Dostava podataka za Bilten operativne zone Osijek i Glavnog stožera HV.; SVA MORH, 132. br. HV: RH, Zapovjedništvo 2./132. brigade HV „R“, Broj: 12-67/91., 16. 12. 1991., Orahovica. Dnevno izvješće.

otpor, pa su provjerom utvrdili da je selo napušteno. Nakon toga pripadnici brigade pristupili su uklanjanju minskih prepreka i pretraživanju sela. Detaljnim pregledom u seoskom domu pronađene su veće količine materijalno tehničkih sredstava, nekoliko minobacača 82 mm, bestrzajni top, a na tt 600, kilometar zapadno od sela, pronađen je napušteni tenk srpskih snaga. Nakon pregleda područja Gornjih Vrhovaca i okolice pripadnici brigade su, odlukom zapovjednika brigade, nastavili pokret prema raskrižju komunikacije Kamenska – Novo Zvečevo u području sela Kamenski Vučjak. Dolaskom postrojbi 123. brigade na komunikaciju Kamenska – Novo Zvečevo i ovladavši selom Kamenski Vučjak hrvatske snage prisilile su srpske snage koje su ostale još na Novom Zvečevu da se povlače šumskim putovima prema komunikaciji Kamenska – Bučje. Na netom ovladanom području hrvatske snage je tukla srpska artiljerija iz mjesta Klisa. Postrojbe 123. brigade su imale dva ranjena pripadnika. Za daljnje borbeno djelovanje zapovjedništvo 123. brigade je tražilo nadređeno zapovjedništvo da im pošalje „prijeko potrebnu artiljerijsku, minobacačku i pješadijsku municiju“. ¹¹⁴⁴ Veća količina streljiva je brigadi vjerojatno bila potrebna i zbog toga jer je 16. prosinca 1991. godine dobila zapovijed da formira 5. bojnu u brigadi. ¹¹⁴⁵

Na zapadnom dijelu bojišnice hrvatske postrojbe krenule su 16. prosinca 1991. godine u akciju čišćenja sela Velika i Mala Dereza, te Donjih, Srednjih i Gornjih Grahovljana s ciljem odbacivanja srpskih snaga dalje od daruvarske općine i otklona opasnosti od artiljerijskih napada srpskih snaga na daruvarsko područje. Akcija, pod kodnim imenom *Maslac̄ak*, započela je u 7 sati ujutro, uz artiljerijsku pripremu 24. mješovitog artiljerijskog diviziuna i artiljerijske postrojbe policijske postaje Daruvar. U akciji su sudjelovale postrojbe 54. samostalnog bataljuna Čakovec koje su napadale iz šume Zukva prema Maloj Derezi, 52. samostalni bataljun Daruvar koji je napadao pravcima Sirač – Orašje – Gornji Grahovljani i Sirač – Barica – Donji Grahovljani, te badljevačka 4. satnija 76. samostalnog bataljuna Pakrac, koja je napadala iz smjera Barica – Konačine – Velika Dereza, a lažni je napad izvodila smjerom od željezničke postaje Badljevinu prema Velikoj Derezi. Unatoč minskim preprekama i jakoj kombiniranoj artiljerijskoj vatri srpskih snaga hrvatske snage uspjele su ući u sela Donji Grahovljani i Srednji Grahovljani, u kojima su se do kasnih popodnevni sati vodile borbe. Badljevačka satnija uspjela je probiti crtu prema Velikoj Derezi i došla nadomak prvih kuća u selu, iako su srpske snage pružale jak otpor

¹¹⁴⁴ HMDCDR, ZMG: DVD 3556, 63. samostalni bataljun Požega. Raščlamba borbenih djelovanja 1991. godine, 3. dio.; RH, 123. brigada HV, Br. 4-200-12/91, 16. 12. 1991., Slavonska Požega. Izvješće za dan 16. 12. 1991. godine.

¹¹⁴⁵ RH, Ministarstvo obrane, Klasa: 801-02/91-01/01, Ur.broj: 512-06-02-91-401, 16. 12. 1991., Zagreb. Zapovijed.

iz teških strojnica i borbenih oklopnih vozila. Srpske snage su uzvratile minobacačima i višecijevnim bacačima raketa po Siraču, a pomoć im je pružalo i zrakoplovstvo JNA koje je u tri navrata raketiralo Sirač. Hrvatske postrojbe uništile su dosta bunkera srpskih snaga i sva minska polja koja su se nalazila ispred njih. Tijekom napredovanja hrvatskih snaga lakše im je oštećen tenk T-55 koji je naišao na protutenkovsku minu. U ranim poslijepodnevnom satima spustila se magla, pa je zbog loše vidljivosti akcija prekinuta s namjerom da se nastavi idući dan 17. prosinca 1991. godine. U pokušaju oslobađanja tih sela snage hrvatske vojske su imale dva poginula i 12 ranjenih pripadnika, dok među snagama policije nije bilo povrijeđenih. Akcija nije nastavljena idući dan nego tek 20. prosinca 1991. godine.¹¹⁴⁶

Prema izvješću zapovjedništva Operativne zone Bjelovar postrojbe 52. samostalnog bataljuna organizirale su 16. prosinca 1991. godine i pješački napad na pravcu sela Zaile, vjerojatno iz smjera sela Gornji Borki, no zbog dobro zapriječenih punktova i otpora srpskih snaga hrvatske postrojbe su ostale na početnim položajima. Nakon tih borbenih djelovanja crta bojišnice u Operativnoj zoni Bjelovar išla je linijom selo Kokočak – selo Pušina – Mihajlovo brdo – selo Dobrić – selo Kuzma – selo Potočani – tt 486 – selo Gornji Borki – selo Donji Grahovljani – selo Mala Dereza – Pakrac 1 kilometar istočno – Lipik 1 kilometar južno - selo Subocka. Za područje zone odgovornosti 123. brigade, u navedenom izvješću OZ Bjelovar, crta bojišnice je išla linijom selo Velika – selo Kantrovci – selo Lučinci – selo Vranić – selo Orljavac – selo Čečavac. Ovdje treba napomenuti da su hrvatske snage još držale i bazu Papuk na vrhu Papuk sjeverno od crte Velika - Kantrovci, te da je tijekom toga dana, što je navedeno u dopuni izvješća OZ Bjelovar, crta bojišnice pomaknuta kod Kantrovaca i Poljanske prema Gornjim Vrhovcima i Kamenskom Vučjaku, čime su postrojbe 123. brigade došle do komunikacije Novo Zvečevo – Kamenska - Bučje.¹¹⁴⁷

Nakon završetka čišćenja sjevernih i zapadnih padina Papuka od srpskih snaga zapovjedništvo Operativne zone Bjelovar izdalo je 16. prosinca 1991. godine nove zapovijedi podređenim postrojbama. Sve postrojbe imale su zadatak da u naredna dva dana očiste

¹¹⁴⁶ SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjedništvo obrane općine Daruvar, Op. br. 173/91, 16. 12. 1991., Daruvar. Dnevno izvješće.; HMDCDR, ZPI: RH, MUP, PU Bjelovar, PS Daruvar, Broj: 511-02-21-2573/91, 16. 12. 1991., Daruvar. Izvješće o današnjim aktivnostima.; HMDCDR, DZD: DVD 1902, RH, Općina Daruvar, Sekretarijat obrane, Centar za obavješćivanje, 16. 12. 1991., Daruvar.; Mato ĆURAK, *Moji suborci*, 140-141.; *Međimurje u Domovinskom ratu za slobodnu Hrvatsku*, (urednik Stjepan Hranjec), Čakovec 1992., 102.

¹¹⁴⁷ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Op. br. 974-41, 16. 12. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće.; SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Op. br. 202-1, 16. 12. 1991., Bjelovar. Dopuna dnevnog izvješća.

oslobođeni teritorij od zaostalih naoružanih pobunjenika, nakon čega su trebale osiguranje područja prepustiti u nadležnost policijskih uprava Bjelovar i Osijek, a brigu o materijalnim dobrima u oslobođenim selima prepustiti kriznim štabovima općina u koja sela spadaju. Preciznije zadatke dobila je svaka postrojba posebno za područje svoje zone odgovornosti. Jedna ojačana satnija 136. brigade imala je zadatak osigurati kontrolu sjevernih padina Papuka s razmještenim snagama u Slatinskom Drenovcu, Donjim Meljanima i Voćinu, dok je ostatak brigade trebao biti u spremnosti za daljnja borbena djelovanja. Orahovička bojna 132. brigade imala je zadatak s „najnužnijim“ snagama osigurati se, prema procijenjenim pravcima, od djelovanja zaostalih pobunjenika, a s ostalim snagama bojne biti u spremnosti za daljnja djelovanja. Postrojbe 127. brigade trebale su po završetku čišćenja oslobođenog teritorija od srpskih snaga biti u spremnosti za nastavak borbenih djelovanja. Jedan vod 57. samostalnog bataljuna bio je zadužen da intervenira u slučaju pojave naoružanih grupa pobunjenika, a ostali dio postrojbe trebao je biti spreman za daljnja borbena djelovanja. Postrojbe 55. samostalnog bataljuna dobile su zadatak da se, nakon izvršenog čišćenja teritorija, povuku na područje Bjelovara, gdje trebaju održavati spremnost za daljnje borbena djelovanja. Pripadnici Protudiverzantske čete OZ Bjelovar dobili su zadatak da se izmjestu u šire područje Velike Pisanice, gdje trebaju biti u spremnosti za kontrolu šireg predjela Bilogore.¹¹⁴⁸

Prema dobivenim zadacima od zapovjedništva Operativne zone Bjelovar čišćenje oslobođenog dijela papučkog područja nastavljeno je 17. prosinca 1991. godine. Postrojbe 57. samostalnog bataljuna čistile su šire područje sela Potačani, no nisu naišle na nikakve zaostale srpske snage. U području zone odgovornosti 127. brigade, koja se nalazila do linije kota Budim (253) – Stara Krivaja – Nova Krivaja – Puklica – Katinac, zaostali srpski pobunjenici djelovali su snajperima iz pravca Papuka. U mjestu Puklica pripadnici brigade naišli su na naoružanog pobunjenika koji je neutraliziran.¹¹⁴⁹

U orahovičkoj općini na području Hercegovca, par kilometara jugozapadno od Orahovice, manja grupa srpskih snaga je otvorila vatru na postrojbe 2. bojne 132. brigade koje su napad odbile. U drugim dijelovima općine srpske snage nisu primijećene, no pripadnici orahovičke

¹¹⁴⁸ SVA MORH, 132. br. HV: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Op. br. 203-1, 16. 12. 1991., Bjelovar. Zapovijed o daljnjem djelovanju.

¹¹⁴⁹ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Općina Grubišno Polje, Zapovjedništvo 57. s. bat. „R“, Br.: 1-109/91, 17. 12. 1991., Grubišno Polje. Dnevno izvješće.; SVA MORH, OZ Bjelovar: 127. brigada HV, Br.: 390-33, 16./17. 12. 1991., Virovitica. Izvješće za 16./17. 12. 1991. godine.

bojne su pronašli manje količine streljiva i minsko-eksplozivnih sredstava.¹¹⁵⁰ Idućeg dana postrojbe orahovičke bojne pronašle su u Slatinskom Drenovcu skladište različitog streljiva, a oko 5 kilometara od samog mjesta u šumskom predjelu zvanom Košare pronađene su novoizgrađene drvene barake za smještaj oko 120 ljudi, sa svim drugim pratećim objektima za život; skladište hrane, sanitarni čvor, i uz to veća stada koza sa stajama. Prema procijeni zapovjedništva 2. bojne 132. brigade namjera pobunjenika je bila da odavde gerilski djeluju prema oslobođenom području u slučaju ako ih se potisne iz okupiranih mjesta na tom teritoriju.¹¹⁵¹

Takvo razmišljanje zapovjedništva orahovičke bojne nije bilo neosnovano s obzirom da su sve do 23. prosinca 1991. godine hrvatske snage nailazile, na pretežito šumovitom području općine Orahovica, na manje grupe srpskih pobunjenika koji su djelovali snajperima i automatskim oružjem po hrvatskim snagama, pri čemu je jedan pripadnik hrvatskih snaga ranjen. Uz to je otkriven boravak srpskih snaga u zemunicama na Papuku, iz kojih su se teroristi povukli nailaskom hrvatskih snaga, no iza sebe su ostavili manje količine materijalno tehničkih sredstava.¹¹⁵² Pojave srpskih pobunjenika događale su se i na drugim oslobođenim područjima zapadne Slavonije. U općini Grubišno Polje, u mjestu Rastovac, koje je oslobođeno još krajem listopada 1991. godine u sklopu operacije *Otkos-10*, 18. prosinca 1991. godine uočena je grupa srpskih pobunjenika za koju je zapovjedništvo OZ Bjelovar pretpostavljalo da je tamo došla s područja Đulovca. U potragu za istima angažirane su policijske snage.¹¹⁵³ Iz svega navedenog se može zaključiti da, iako je to područje bilo oslobođeno, dio hrvatskih postrojbi je i dalje bio zauzet čišćenjem terena i nije se mogao uključiti u daljnja oslobađanja okupiranog dijela zapadne Slavonije.

Oslobodilačke akcije s južne strane Papuka prema već oslobođenom sjevernom dijelu Papuka 17. prosinca 1991. godine nastavile su postrojbe 123. brigade. Plan je bio osloboditi mjesto Novo Zvečevo, u kojem je do tada bio smješten Štab Teritorijalne obrane Zapadna

¹¹⁵⁰ SVA MORH, 132. br. HV: RH, Zapovjedništvo 2./132. brigade HV „R“, Broj: 12-68/91., 17. 12. 1991., Orahovica. Dnevni izvještaj.

¹¹⁵¹ SVA MORH, 132. br. HV: RH, Zapovjedništvo 2./132. br. HV „R“, Broj: 159-1/91, 19. 12. 1991., Orahovica.

¹¹⁵² SVA MORH, 132. br. HV: RH, Zapovjedništvo 2./132. brigade HV „R“, Broj: 12-70/91., 19. 12. 1991., Orahovica.; SVA MORH, 132. br. HV: RH, Zapovjedništvo 2./132. brigade HV „R“, Broj: 12-71/91., 20. 12. 1991., Orahovica. Dnevni izvještaj.; SVA MORH, 132. br. HV: RH, Zapovjedništvo 2./132. brigade HV „R“, Broj: 12-72/91., 21. 12. 1991., Orahovica. Dnevni izvještaj.; SVA MORH, 132. br. HV: RH, Zapovjedništvo 2./132. brigade HV „R“, Broj: 12-73/91., 23. 12. 1991., Orahovica. Dnevni izvještaj.

¹¹⁵³ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Br. 974-43, 18. 12. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće.

Slavonija. Postrojbe brigade su krenule iz pravca Gornji Vrhovci – Kamenski Vučjak prema Novom Zvečevu koje su stavile u poluokruženje sa sjevera, istoka i juga. Manje srpske snage koje su tamo bile još prisutne razbježale su se pri nailasku hrvatskih snaga, dok je jedan pripadnik srpskih snaga u okršaju s hrvatskim snagama smrtno stradao. Hrvatske postrojbe su imale tri teže i jednog lakše ranjenog vojnika. Objekti na Novom Zvečevu, i u selu i u vikend naselju, na koje su naišli pripadnici 123. brigade bili su u potpunosti uništeni i zapaljeni unazad nekoliko dana. Pri pretresu terena pronađena su dva protuzrakoplovna topa, jedan top nepoznatog kalibra, te nešto streljiva i lakog naoružanja srpskih snaga. Oslobođanjem Novog Zvečeva komunikacija Gornji Vrhovci – Kamenski Vučjak – Novo Zvečevo – Voćin postala je prohodna, a hrvatskim snagama otvoren je put prema cesti Pakrac – Bučje – Kamenska – Požega.¹¹⁵⁴

Sljedećeg dana, 18. prosinca 1991. godine, postrojbe 123. brigade nastavile su s oslobađanjem sela na sjeverozapadnom dijelu požeške općine uz i istočno od komunikacije Kamenski Vučjak – Kamenska. Prema planu, pripadnici 123. brigade, jačine ojačane bojne, u jutarnjim satima krenuli su u napad iz pravca Gornjih Vrhovaca i Poljanske prema komunikaciji Kamenski Vučjak – Kamenska. Srpske snage su obranu imale organiziranu na liniji selo Striježevica – selo Bogdašić – selo Amatovci - selo Klisa, s isturenim tenkom T-55 na području Gredina (tt 591). Od težeg naoružanja srpske snage su imale minobacače, jedan protuzrakoplovni top i oklopni transporter na području Vujanskog jezera. Napredovanje hrvatskih snaga bilo je usporeno jer su srpski pobunjenici pružali otpor iz postavljenih strojničkih gnijezda, pri čemu je jedan pripadnik 123. brigade poginuo, a dva su ranjena, no nakon upornog djelovanja Hrvatske vojske srpske postrojbe su se počele povlačiti u manjim grupama prema Bučju. Oslobođena su sela Klisa, Nježić, Šušnjari, Kruševo, Striježevica, Bogdašić, Amatovci, Kamenski Šeovci, Mihajlije i Mrkoplje. Srpske snage su iza sebe ostavile velike količine oružja, streljiva i hrane. Ovim djelovanjem crta bojišnice u zoni odgovornosti 123. brigade se pomakla na ulaz u selo Kamenska, što je bio dobar početni položaj za daljnje napadno djelovanje hrvatskih snaga prema Bučju.¹¹⁵⁵

¹¹⁵⁴ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, 123. brigada HV, Br. 4-200-11/91, 17. 12. 1991., Slavonska Požega. Izvješće za dan 17. 12. 1991. godine.; HMDCDR, ZMG: DVD 3556, 63. samostalni bataljun Požega. Raščlamba borbenih djelovanja 1991. godine, 3. dio.

¹¹⁵⁵ HMDCDR, ZMG: DVD 3556, 63. samostalni bataljun Požega. Raščlamba borbenih djelovanja 1991. godine, 3. dio.; SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, 123. brigada HV, Br. 4-200-14/91, 18. 12. 1991., Slavonska Požega. Izvješće za dan 18. 12. 1991. godine, primljeno u 21,30 sati.; SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, 123. brigada HV, Br. 4-200-16/91, 19. 12. 1991., Slavonska Požega. Izvješće za dan 19. 12. 1991. godine, primljeno u 18,41 sati.

Zadnji pomak crte bojišnice na papučkom području dogodio se 18. prosinca 1991. godine kada su postrojbe 52. samostalnog bataljuna zaposjele zaseok Zaile, čime je cijela općina Daruvar bila pod kontrolom hrvatskih snaga.¹¹⁵⁶ Ovdje treba napomenuti da hrvatske snage nisu tamo ostale držati položaje, pa su taj zaseok morale zaposjedati ponovo nakon par dana, mada ga u međuvremenu nisu zaposjele ni srpske snage sa svojim postrojbama.¹¹⁵⁷

Nakon povlačenja s papučkog područja srpske snage su se koncentrirale na području sjeverno od komunikacije Pakrac – Kamenska, osobito u području Male i Velike Dereze, te Srednjih, Gornjih i Donjih Grahovljana, s ciljem onemogućavanja hrvatskih snagam u daljem napredovanju prema toj komunikaciji i oslobađanju mjesta na toj komunikaciji i oko nje.¹¹⁵⁸

7.2.3. Oslobađanje Lipika, Kukunjevca i Filipovca (5. prosinac 1991. – 7. prosinac 1991.)

Istovremeno s oslobodilačkim djelovanjem hrvatskih snaga na sjevernom dijelu zapadnoslavonske bojišnice, akcije su poduzimane i na pakračkom dijelu bojišnice. Nakon što su 28. studenog 1991. godine postrojbe Jugoslavenske narodne armije i domaćih pobunjenika zauzele gotovo cijeli Lipik, zapovjedništvo Operativne zone Bjelovar odmah je započelo s pripremama da se taj grad oslobodi. Već 4. prosinca 1991. godine zapovjednik Operativne zone Bjelovar Miroslav Jerzečić, šalje u zapovjedništvo Sektora Pakrac u Donju Obrijež svog zamjenika pukovnika Ivana Plasaja i pukovnika Josipa Tomšića da se dogovori oslobađanje Lipika, Kukunjevca i Dobrovca. Za organizaciju napada i koordiniranje hrvatskim postrojbama bio je zadužen pukovnik Josip Tomšić.¹¹⁵⁹

U akciji je sudjelovalo više hrvatskih postrojbi s manjim sastavima. Kao glavne snage u napadu bile su određene: jedna satnija 76. samostalnog bataljuna na pravcu iz smjera Filipovca prema Lipiku, satnija pričuvnog sastava MUP-a Republike Hrvatske iz Poljane i vod policije iz Zaboka na pravcu iz zapadnog dijelu Filipovca prema Lipiku, jedna satnija 54. samostalnog bataljuna Čakovec na pravcu iz istočnog dijela sela Filipovac prema Lipku i pripadnici lipičke

¹¹⁵⁶ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Br. 974-43, 18. 12. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće.

¹¹⁵⁷ SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjedništvo 2. OZ, IZM Daruvar, Br. 1167/1-3, 21. 12. 1991., Daruvar. Elementi za procjenu.

¹¹⁵⁸ SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjedništvo obrane općine Daruvar, Op. br. 174/91, 17. 12. 1991., Daruvar. Dnevno izvješće.; HMDCDR, DZD: DVD 3601, Ljudevit Sakal, načelnik ratnog centra veze 57. samostalnog bataljuna Grubišno Polje, RCV qtc 251006 – ALL – 2012, podaci dobiveni prisluškivanjem srpskih snaga 14. prosinca 1991. godine.

¹¹⁵⁹ HMDCDR, ZPI: Josip Tomšić, Borbene aktivnosti Op. Sektora Pakrac od 4. – 31. 12. 1991. godine.; M. ČURAK, *Moji suborci*, 137.

policije. Za pravac napada tenkovske satnije bio je određen smjer Prekopakra – tt 160 – Lipik. Za artiljerijsku podršku, prema zahtjevu i potrebi pješačkih postrojbi, bila je zadužena samostalna haubička baterija 122 mm s područja sela Mali Banovac. Za sprječavanje protunapada srpskih snaga bila je zadužena jedna satnija 104. brigade, koja je držala položaje u šumi Krndija sa zadatkom odbijanja mogućeg napada srpskih snaga iz pravca Dereze i Kusionja, i pakračka policija koja je trebala onemogućiti srpskim snagama upad u Pakrac iz pravca Gavrinice kao i druge postrojbe 104. brigade i 76. samostalnog bataljuna koje nisu sudjelovale u napadnim djelovanjima. Za intervenciju prema selu Klisa bile su zadužene postrojbe 104. brigade.¹¹⁶⁰

Za pomoćni pravac napada bila je određena križevačka 3. bojna 117. brigade na pravcu šuma Turkovača – Sklizavac – Kukunjevac – Dobrovac i 73. samostalni bataljun Garešnica, u čijem sastavu je bio vod 56. samostalnog bataljuna Kutina, na pravcu selo Brezine – selo Kukunjavac. Za odbijanje napada srpskih snaga iz Kukunjavca prema selima Gaj, Striževac i Brezine bila je zadužena bitnica samohodnih protuoklopnih topova 90 mm. Ukupno je za napad bilo angažirano oko 600 pripadnika hrvatske vojske i policije uz potporu tenkova i topništva hrvatskih snaga.¹¹⁶¹

Akcija je počela 5. prosinca 1991. godine u 10 sati artiljerijskom pripremom hrvatskih postrojbi, nakon čega je uslijedio napad oklopništva i pješaštva s linije selo Klisa – selo Filipovac. Uslijed jakog otpora srpskih postrojbi, te djelovanja srpskih snaga protutenkovskim raketama *Maljutkama* iz Japage i Donjeg Čaglića, pri čemu su oštećena dva tenka i jedan oklopni transporter hrvatskih snaga, tenkovska satnija hrvatske vojske se povukla, dok je pješaštvo došlo do sjevernog predgrađa Lipika. U poslijepodnevnim satima pripadnici pričuvnog sastava MUP-a RH ušli su u dio Lipika, a ostale hrvatske postrojbe su se utvrdile na dostignutim položajima sjeverno od Lipika. Prema planu zapovjedništva Sektora Pakrac tog dana, 5. prosinca 1991. godine, postrojbe 104. brigade trebale su zaposjesti Klisu, no to su učinile tek idući dan.¹¹⁶²

¹¹⁶⁰ HMDCDR, ZPI: Josip Tomšić, *Borbene aktivnosti Op. Sektora Pakrac od 4. – 31. 12. 1991. godine.*; M. ČURAK, *Moji suborci*, 138.

¹¹⁶¹ HMDCDR, ZPI: Josip Tomšić, *Borbene aktivnosti Op. Sektora Pakrac od 4. – 31. 12. 1991. godine.*; M. ČURAK, *Moji suborci*, 138.; D. PASARIĆ, *56. bojna – Ponos Kutine*, 61.

¹¹⁶² HMDCDR, ZPI: Josip Tomšić, *Borbene aktivnosti Op. Sektora Pakrac od 4. – 31. 12. 1991. godine.*; *Delta – Od zabočkih dragovoljaca do Domobranstva*, bez mjesta i godine izdanja [Zabok 1992.??], 3., 33-35.; M. ČURAK, *Moji suborci*, 138.; *104. brigada Hrvatske vojske*, (pripremili: Ivan Rukljić, Vjeran Rožić, Josip Levatić, Dražen Dretar, Vlado Premuž), Varaždin 1994., 36-37. U monografiji 104. brigade HV je opisan događaj zaposjedanja sela Klisa s nadnevkom 5. prosinac 1991. godine, no vidljivo je da se to odnosi na 6. prosinac 1991. godine jer je pod tim nadnevkom navedeno i da su taj dana oslobođeni Lipik i Kukunjevac što je nedvojbeno bilo 6. prosinca 1991. godine.

Na pomoćnom pravcu postrojbe 3. bojne 117. brigade uspješno su prošle kroz šumu Turkovaču i došle do zaseoka Sklizavac i Smrtići sjeverno od Kukunjavca, te na kotu 156 između Kukunjevca i Dobrovca, gdje su im napredovanje usporili tenkovi srpskih snaga. Na drugom pomoćnom pravcu, iz sela Brezine, postrojbe 73. samostalnog bataljuna došle su kod prvih kuća u Kukunjevcu. Iz smjera Gaja prema Kukunjevcu napadali su pripadnici 54. samostalnog bataljuna. Hrvatske postrojbe su tog dana ostale kod prvih kuća u Kukunjevcu.¹¹⁶³ Dolaskom mraka napadna djelovanja hrvatskih snaga prema Lipiku, Dobrovcu i Kukunjevcu su zaustavljena, te nastavljena idući dan.

Od 8 sati ujutro 6. prosinca 1991. godine počela je topnička priprema hrvatskih snaga za nastavak akcije potpunog oslobađanja Lipika, Dobrovca i Kukunjevca, nakon čega je krenulo pješništvo i oklopništvo hrvatskih snaga. Pripadnici pričuvnog sastava MUP-a RH krenuli su s položaja u sjevernom dijelu Lipika, gdje su proveli noć. Već oko 11 sati postrojbe hrvatske vojske i policije oslobodile su Lipik. Tenkovi su bili kod staklane, svi punktovi u gradu su bili osigurani, kao i prijelaz preko rijeke Pakre za Donji Čaglić. Tijekom poslijepodneva u grad su ušli pripadnici 54. samostalnog bataljuna, a do navečer su uvedene postrojbe 104. brigade i dijelovi 76. samostalnog bataljuna, kako bi se učvrstila obrana Lipika.¹¹⁶⁴

Oslobađanjem Lipika srpske snage u Kukunjevcu i Dobrovcu su bile odsječene i tako došle u težak položaj. Pripadnici 3. bojne 117. brigade uspjele su do 10 sati zaposjesti zaseok Smrtići, no drugi dijelovi iste postrojbe su zbog topničke paljbe srpskih snaga odbačeni s položaja kod Dobrovca prema Klisi. Tijekom dana hrvatske postrojbe uspjele su ovladati selom Kukunjevac, no u Dobrovac, zbog otpora srpskih postrojbi, hrvatske snage taj dan nisu ušle. Idućeg dana, 7. prosinca 1991. godine, hrvatske snage su iz pravca Lipika i Kukunjevca nastavile s akcijom oslobađanja sela Dobrovac, te je do 11 sati selo očišćeno od srpskih snaga.¹¹⁶⁵

U oslobađanju Lipika, Kukunjevca i Dobrovca poginulo je pet pripadnika pričuvne policije MUP-a RH i jedan pripadnik 3. bojne 117. brigade,¹¹⁶⁶ dok su ranjena 22 pripadnika

¹¹⁶³ HMDCDR, ZPI: J. Tomšić, *Borbene aktivnosti Op. Sektora Pakrac od 4. – 31. 12. 1991. godine.*; B. ŠTUBELJ i ostali, *Križevačke ratne postrojbe u Domovinskom ratu 1991.-1995.*, 147-148.; M. ČURAK, *Moji suborci*, 138.

¹¹⁶⁴ HMDCDR, ZPI: Josip Tomšić, *Borbene aktivnosti Op. Sektora Pakrac od 4. – 31. 12. 1991. godine.*; *Delta – Od zabočkih dragovoljaca do Domobranstva*, 36-39.; M. ČURAK, *Moji suborci*, 139.; *104. brigada Hrvatske vojske*, 36-37.; *Međimurje u Domovinskom ratu za slobodnu Hrvatsku*, 100.

¹¹⁶⁵ HMDCDR, ZPI: Josip Tomšić, *Borbene aktivnosti Op. Sektora Pakrac od 4. – 31. 12. 1991. godine.*; Božidar ŠTUBELJ i ostali, *Križevačke ratne postrojbe u Domovinskom ratu 1991.-1995.*, 148-149.

¹¹⁶⁶ *Hrvatska policija u Domovinskom ratu*, (urednik Krunoslav Borovec), Zagreb 2011., 389-390.; B. ŠTUBELJ i ostali, *Križevačke ratne postrojbe u Domovinskom ratu 1991.-1995.*, 149.

hrvatskih snaga.¹¹⁶⁷ Ovim akcijama dosta je smanjena crta bojišnice u pakračkoj općini i oslobođen je prvi grad u Hrvatskoj 1991. godine.

7.2.4. Oslobođanje komunikacije Pakrac – Požega (20. prosinac 1991. - 26. prosinac 1991.)

Nakon oslobođanja općina Daruvar, Virovitica, Podravska Slatina i Orahovica težište borbenih djelovanja hrvatskih snaga prebačeno je na područje Pakraca, odnosno Ravne Gore i Psunja. Zbog lakše koordinacije podređenim postrojbama u daljnjim borbenim zadaćama zapovjednik Operativne zone Bjelovar, pukovnik Miroslav Jeržečić, izdao je 18. prosinca 1991. godine zapovijed da se u Daruvaru uspostavi Izdvojeno zapovjedno mjesto Operativne zone Bjelovar.¹¹⁶⁸

Istog dana zapovjedništvo Operativne zone Bjelovar izdalo je zapovijed za napadna djelovanja podređenim zapovjedništvima s konkretnim zadaćama za svaku postrojbu. U zapovijedi je navedeno da se s realizacijom dobivenih zadataka počinje odmah i da se tijekom dana obavijesti zapovjedništvo OZ Bjelovar o spremnosti postrojbi za izvršenje dobivene zapovijedi. Iako se u zapovijedi izriječno ne navodi u koje vrijeme je trebao krenuti napad hrvatskih snaga, može se pretpostaviti da su pripreme trebale početi istog dana, a provedba zapovijedi 19. prosinca 1991. godine, što se vidi iz jednog podatka u zapovijedi, prema kojem je hrvatskim snagama obećana pomoć višecijevnim bacačem raketa u napadnim djelovanjima za taj datum. No u napadna djelovanja hrvatske postrojbe su krenule tek 20. prosinca 1991. godine na sjeverozapadnom dijelu zapadnoslavonskog bojišta, a 21. prosinca 1991. godine na sjeveroistočnom dijelu zapadnoslavonskog bojišta.¹¹⁶⁹

Zapovjednik 127. brigade dobio je zadatak da zapovjedništvo brigade s glavnim snagama odmah premjesti u šire područje Daruvara prema Siraču, gdje su pripadnici brigade trebali biti spremni za produžetak napadnih djelovanja na pravcu Sirač – Donji Grahovljani – Dragović. Jedna bojna brigade zajedno s postrojbama 57. samostalnog bataljuna trebala je ostati na osiguranju komunikacije Maslenjača – Suhopolje uz daljnje napadno djelovanje protiv zaostalih

¹¹⁶⁷ HMDCDR, ZMG: DVD 3604, Rukopis brigadir Ivana Plasaja, Zapadna Slavonija - uspomene i razno. Brigadir Plasaj u svojim bilješkama navodi da su hrvatske „snage (bez MUP-a) imale (su) ukupno 5 mrtvih i 22 ranjena borca.“, no očito je netočan navod o pripadnosti postrojbi poginulih.

¹¹⁶⁸ SVA MORH, 136. br. HV: Zapovjedništvo 2. OZ, IZM Daruvar, Br. 1167/1-2, 19. 12. 1991., Daruvar. Dostavljanje dnevnog izvješća, traži.

¹¹⁶⁹ SVA MORH, 136. br. HV: RH, Zapovjedništvo OZ HV, Broj: 218-1, 18. 12. 1991., Bjelovar. Aktivno naredno borbeno djelovanje, zapovijed.

srpskih snaga prema Papuku. Zapovjedništvo 136. brigade dobilo je zadatak da jednu bojnu zadrži u širem području na potezu Voćin – Čeralije u cilju kontrole oslobođenog teritorija, a s ostatkom brigade krene na područje Zvečeva, gdje je trebala smijeniti snage 123. brigade. Područje Zvečeva pripadnici 136. brigade trebali su zaposjesti snagama ojačane satnije, dok je glavnina brigade trebala produžiti napadna djelovanja na pravcu Zvečevo – Gvozdeni brijeg – Palež – selo Ožegovci – selo Bučje i u zajedničkom djelovanju sa snagama 123. brigade ovladati širim područjem Bučja.¹¹⁷⁰

Zapovjednik 123. brigade dobio je zadatak da napadno djeluje sa svim postrojbama brigade na pravcu Gornji Vrhovci – Kamenska – Bučje i zajedno s postrojbama 136. brigade ovlada širim područjem sela Bučje, a nakon toga postrojbe obje brigade trebale su zajedno nastaviti napadno djelovanje prema selima Španovica (Novo Selo) i Dragović. Iz pravca releja Psunj u napadu su trebale sudjelovati i postrojbe 121. brigade Nova Gradiška. Zapovjedništvo Sektora Pakrac je dobilo zadatak da angažira sve raspoložive snage i prijeđe u napadna djelovanja na pravcima selo Badljevinu – sela Velika i Mala Dereza – selo Kusonje, Mala i Velika Krndija – selo Kusonje i Pakrac – selo Kraguj, a dijelom snaga zajedno s postrojbama Operativne grupe Posavina trebale su djelovati na pravcu Lipik – selo Donji Čaglić.¹¹⁷¹

Ta zapovijed je u nekim segmentima kasnije promijenjena. Postrojbe 57. samostalnog bataljuna dobile su zadatak da i one sudjeluju u napadu prema komunikaciji Pakrac – Požega, dok je za kontroliranje dotadašnjih položaja grubišnopoljskog bataljuna na komunikaciji Maslenjača – Suhopolje bio zadužen 55. samostalni bataljun Bjelovar. Na tu promjenu je negodovao zapovjednik 57. samostalnog bataljuna s obrazloženjem da su postrojbe bataljuna premorene fizički i psihički, te da im je nakon oslobađanja Bilogore bilo obećano da će dobiti odmor nakon oslobađanja Bastajskih Brđana i komunikacije Maslenjača – Đulovac. Uz to, na području grubišnopoljske općine uočene su terorističke grupe i učestala noćna prelijetanja helikoptera JNA što ukazuje da to područje još nije očišćeno od srpskih snaga. No unatoč navedenim problemima zapovjedništvo 57. samostalnog bataljuna počelo je 19. prosinca 1991. godine s pripremama za novi zadatak.¹¹⁷²

¹¹⁷⁰ SVA MORH, 136. br. HV: RH, Zapovjedništvo OZ HV, Broj: 218-1, 18. 12. 1991., Bjelovar. Aktivno naredno borbeno djelovanje, zapovijed.

¹¹⁷¹ *Isto.*

¹¹⁷² SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Općina Grubišno Polje, Zapovjednik 57. s. bat. R, 19. 12. 1991., Grubišno Polje.; SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Općina Grubišno Polje, Zapovjedništvo 57. s. bat. „R“, Br.: 1-111/91, 19. 12. 1991., Grubišno Polje. Dnevno izvješće.

Dok su hrvatske postrojbe vršile popunu i pripremu za naredna borbena djelovanja srpske snage su se „gotovo u cijelosti povukle sa predjela Bilogore i Papuka“¹¹⁷³ i „koncentrira(le) na obroncima Psunja, gdje pokušavaju konsolidirati redove i zaustaviti daljnji prodor hrvatskih jedinica“.¹¹⁷⁴ Uz pridošle srpske snage sa sjevera zapadne Slavonije na tom području već su se nalazile postrojbe Teritorijalne obrane Pakrac, kao i postrojbe Jugoslavenske narodne armije.¹¹⁷⁵ Za dodatno ojačanje svojih postrojbi zapovjedništvo srpskih snaga u Bučju tražilo je 18. prosinca 1991. godine od zapovjedništva 5. banjalučkog korpusa JNA hitnu pomoć u „ljudstvu i tehnici da bi se zadržalo Bučje“.¹¹⁷⁶ Da li je traženo pojačanje do Bučja stiglo, prema dostupnim izvorima nisam uspio utvrditi, no u jednom izvoru za 21. prosinac 1991. godine spominje se da je obrana Teritorijalne obrane Zapadna Slavonija pojačana se specijalnim vodom iz TO Pakrac i diverzantskim vodom Štaba TO Zapadna Slavonija.¹¹⁷⁷

Na daruvarskom pravcu djelovanja hrvatskih snaga, prema Derezi i Grahovljanima, napad je trebao krenuti 19. prosinca 1991. godine, no s obzirom da 127. brigada i 19. mješoviti protuoklopni artiljerijski divizion Virovitica nisu mogli do tada doći na daruvarsko područje napad je odgođen za 20. prosinac 1991. godine.¹¹⁷⁸ No ni tog dana pripadnici 127. brigade nisu došli na područje Daruvara jer su još uvijek vršili pripreme za daljnja borbena djelovanja.¹¹⁷⁹ Mimo plana napada Operativne zone Bjelovar bio je i nedolazak 57. samostalnog bataljuna. Zapovjedništvo bataljuna je obavijestilo zapovjedništvo Operativne zone Bjelovar da su zbog „teške psihofizičke situacije u kojoj se nalazi bataljun prisiljeni otkazati trenutno učešće u predviđenoj akciji“. Njihova ocjena je bila da za akciju nisu dovoljno pripremljeni zbog „nemogućnost(i) izviđanja terena, nedostatak vremena da bi mogli izvršiti blagovremene pripreme ljudstva i T[ehničko] M[aterijalnih] S[redstava]“, te nedostatak informacija o susjednim hrvatskim postrojbama i srpskim snagama. Uz to je spomenuto da se na području grubišnopoljske općine pojavljuju manje grupe srpskih pobunjenika koje pripadnici 57. samostalnog bataljuna

¹¹⁷³ HMDCDR, ZPI: RH, Općina Pakrac, Centar za obavješćivanje, 18. 12. 1991. , Pakrac.

¹¹⁷⁴ HMDCDR, ZPI: RH, Općina Pakrac, Centar za obavješćivanje, 19. 12. 1991. , Pakrac.

¹¹⁷⁵ Davor MARIJAN, „Organizacija i djelovanje Jugoslavenske narodne armije i pobunjenih Srba u zapadnoj Slavoniji tijekom 1991.“, 103., 110.

¹¹⁷⁶ SVA MORH, ZOGP: Obavještajni dnevnik ZOGP od 26. 10. 1991. do 5. 7. 1992. godine.

¹¹⁷⁷ HMDCDR, DZD: DVD 3601, Ljudevit Sakal, načelnik ratnog centra veze 57. samostalnog bataljuna Grubišno Polje, RCV qtc 251006 – ALL – 2012, podaci dobiveni prisluškivanjem srpskih snaga 21. prosinca 1991. godine.

¹¹⁷⁸ HMDCDR, ZMG: DVD 153, Izlaganje zapovjednika 19. mješovitog protuoklopnog artiljerijskog divizionu HV Miodraga Hokmana.

¹¹⁷⁹ SVA MORH, OZ Bjelovar: 127. brigada HV, Br.: 390-36, 20. 12. 1991., Virovitica. Dnevno izvješće.

trebaju neutralizirati.¹¹⁸⁰ Prema izjavi Zdenka Pavića, zapovjednika 57. samostalnog bataljuna Grubišno Polje, oni su u večernjim satima 19. prosinca 1991. godine poslali telegram zapovjedništvu Operativne zone Bjelovar da zbog nepripremljenosti ne mogu sudjelovati u akciji 20. prosinca 1991. godine.¹¹⁸¹

No unatoč navedenim problemima na osnovu plana *Maslačak*, koji nije uspio 16. prosinca 1991. godine, hrvatske postrojbe su ujutro u 6 sati 20. prosinca 1991. godine ponovo krenule u napad. Pripadnici 52. samostalnog bataljuna imali su zadatak krenuti iz pravca Sirača prema Donjim Grahovljanima, dok su pripadnici 57. samostalnog bataljuna i 4. badljevačke čete 76. samostalnog bataljuna trebali krenuti prema Derezi. Za artiljerijsku podršku bili su zaduženi pripadnici artiljerijske postrojbe daruvarske policije, odnosno 24. mješovitog artiljerijskog divizijuna. Pripadnici 52. samostalnog bataljuna krenuli su u napad, no njihovi susjedi, koji su trebali napasti prema Derezi, nisu se pojavili. To je omogućilo srpskim snagama iz Velike i Male Dereze da prebace dio snaga u Grahovljane, što je dodatno otežalo napad daruvarskog bataljuna. Uz to je pobunjenicima pomoć pružalo zrakoplovstvo Jugoslavenske narodne armije koje je napadno djelovalo po području Sirača i Badljevine.¹¹⁸² U toku napada, na područje Daruvara došli su pripadnici 19. mješovitog protuoklopnog artiljerijskog divizijuna Virovitica koji su se odmah iz hoda uključili u artiljerijsko djelovanje daruvarskih postrojbi po srpskim snagama.¹¹⁸³ No unatoč toj pomoći napad nije uspio, a postrojbe daruvarskog bataljuna imale su velike gubitke od 5 poginulih i 25 ranjenih vojnika.¹¹⁸⁴

Zapovjedništvo Operativne zone Bjelovar je za tu akciju planiralo i upotrebu višecijevnog bacača raketa, koji im je bio obećan od strane Glavnog stožera HV-a, no isti nije doveden „na zakazano odredište“ što je hrvatskim snagama u napadu jako zakompliciralo situaciju i dovelo ih u „veoma težak položaj“.¹¹⁸⁵ Očito je koordinacija u hrvatskoj vojsci, iako je bio već kraj 1991.

¹¹⁸⁰ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Općina Grubišno Polje, Zapovjedništvo 57. s. bat. „R“, Br.: 1-112/91, 20. 12. 1991., Grubišno Polje. Obavijest.

¹¹⁸¹ HMDCDR, ZMG: DVD 574, Izlaganje Zdenka Pavića, ratnog zapovjednika 57.(77.) samostalnog bataljuna Grubišno Polje, na stručnom skupu održanom 25. 10. 2006. godine u Grubišnom Polju.

¹¹⁸² SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjedništvo 52. sam. bat. HV, Op. br. 185/91, 20. 12. 1991., Daruvar. Izvješće po akciji „Maslačak“ od 20. 12. 1991. godine.; HMDCDR, ZPI: RH, MUP, PU Bjelovar, PS Daruvar, Broj: 511-02-21-2613/91, 20. 12. 1991., Daruvar. Izvješće o upotrebi art. jedinice ove P.S.

¹¹⁸³ HMDCDR, ZMG: DVD 153, Izlaganje zapovjednika 19. mješovitog protuoklopnog artiljerijskog divizijuna HV Miroslava Hokmana.

¹¹⁸⁴ SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjedništvo 52. sam. bat. HV, Op. br. 185/91, 20. 12. 1991., Daruvar. Izvješće po akciji „Maslačak“ od 20. 12. 1991. godine.

¹¹⁸⁵ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Br. 974-45, 20. 12. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće.

godine, još uvijek bila problem na svim razinama. Sličan primjer toga je i zapovijed Operativne zone Osijek od 20. prosinca 1991. godine upućena 136. brigadi, prema kojoj je ta brigada trebala, zbog procjene OZ Osijek da će doći do općeg napada srpskih snaga na Osijek, najkasnije do 22. prosinca 1991. godine doći na područje Osijeka.¹¹⁸⁶ Zapovjedništvo 136. brigade je odgovorilo zapovjedništvu Operativne zone Osijek da postupaju po zapovijedi Operativne zone Bjelovar i da se od njih traži da postupaju po zapovijedi do njenog izvršenja.¹¹⁸⁷

Na sjeveroistočnom dijelu zapadnoslavonskog bojišta postrojbe 136. brigade razmještale su se na širem području Zvečeva po kotama na Ravnoj Gori tt 755 - Palež – tt 582 - tt 854, odakle su trebale djelovati prema selima Mali Budići – Veliki Budići – Koturić – Popovci (Zabrdski) – Bučje. Sa zaposjednutih kota izviđači 136. brigade su skupljali podatke o srpskim snagama raspoređenim na tom području. Prema saznanjima pripadnika brigade srpske snage su se nalazile na užem području Bučja, a isturene položaje su imali u selima Ožegovci, Veliki i Mali Budići i Koturić. Postrojbe 136. brigade su imale velikih problema s dovlačenjem oruđa na zaposjednute položaje na Ravnoj Gori, od kuda su trebali vatreno djelovati po srpskim položajima. Uz to im je bila otežana opskrba postrojbi na relaciji Voćin – Novo Zvečevo zbog snježnih padalina i poledice.¹¹⁸⁸ Zapadno od tog područja bile su raspoređene snage 52. samostalnog bataljuna, no samo do sela Donji Borki, dok u selima Srednji Borki, Donji Borki i Zaile hrvatske snage nisu držale položaje, iako su već ranije ušle u ta sela. Nakon što je zapovjedništvo Operativne zone Bjelovar na izmještenom zapovjednom mjestu u Daruvaru dobilo informaciju o mogućem ubacivanju postrojbi Jugoslavenske narodne armije kopnenim i zračnim putem na to područje na kojem nema hrvatskih snaga razmatralo je da 21. prosinca 1991. godine dio 2. bojne 136. brigade s područja Zvečeva izvrši prodor prema selima Zaile i Gornji Borki, gdje bi zaposjeli objekte i osiguravali taj dio teritorija.¹¹⁸⁹ Zadatak da se izvrši pretres terena kod Zaila idući dan su dobile postrojbe 1. bojne 136. brigade.¹¹⁹⁰

¹¹⁸⁶ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo HV OZ Osijek, Broj: 525-122-64, 20. 12. 1991., Osijek. Pripremna zapovijed Op. br. 50.

¹¹⁸⁷ SVA MORH, 136. br. HV: RH, Zapovjedništvo 136. brigade, Urbroj: 71-25/01-01/91, 20. 12. 1991., Podravska Slatina.

¹¹⁸⁸ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo 136. brigade HV „R“, 20. 12. 1991. Izvješće.

¹¹⁸⁹ SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjedništvo 2. OZ, IZM Daruvar, Br. 1167/1-3, 21. 12. 1991., Daruvar. Elementi za procjenu.

¹¹⁹⁰ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo 136. brigade HV „R“, Urbroj: 6-32/01-01/91, 22. 12. 1991., Podravska Slatina. Izvješće.

Lijevi susjed 136. brigade, 123. brigada, kojoj je zadani pravac napada prema Bučju bio iz smjera istoka, 21. prosinca 1991. godine izvršila je napad u cilju oslobađanja sela Mijači i Kamenska. Postrojbe 123. brigade krenule su dijelom snaga iz pravca sela Poljanska prema selu Mijači, koje su zaobišli s južne strane i zapriječili komunikacije iz pravca Bučja i Tisovca prema zapadnoj strani sela Mijači, da onemoguće srpske snage u dovlačenju pojačanja, a drugim djelom snaga zadatak je bio ovladati selom Mijači. Sa sjeverne strane snage 123. brigade su iz pravca sela Striježevica izvršile napad na selo Sažije, kako bi mogli i s te strane dovesti srpske snage u selu Mijači u okruženje, a dio snaga je imao zadatak štiti desni bok hrvatskih postrojbi od napada srpskih snaga iz pravca Grđevice. Na selo Kamenska napad su vršile postrojbe 123. brigade iz pravca sela Podsreće preko Kamenskih Šeovaca. Iako je napad hrvatskih snaga detaljno isplaniran zbog uporne obrane srpskih snaga nije uspio. Srpske snage se uz podršku artiljerije, oklopnih sredstava i zrakoplova Jugoslavenske narodne armije uspjele zadržati položaje. Hrvatske snage su imale jednog poginulog pripadnika i sedam ranjenih. Prema procijeni zapovjedništva 123. brigade srpske snage su imale velike gubitke u ljudstvu i materijalno tehničkim sredstvima. Na oslobađanje tih sela hrvatske postrojbe morale su pričekati još koji dan.¹¹⁹¹

Gubitke srpskim snagama tog dana nanijele su postrojbe Operativne zone Bjelovar koje su djelovale po srpskim položajima u Kusionjama, Donjim Grahovljanima, te Velikoj i Maloj Derezi u dva navrata višecijevnim bacačem raketa. To je vjerojatno onaj već spomenuti VBR koji je obećalo zapovjedništvo Glavnog stožera Hrvatske vojske zapovjedništvu Operativne zone Bjelovar za akciju oslobađanja tih mjesta dan ranije.¹¹⁹²

Idućeg dana, 22. prosinca 1991. godine, postrojbe 123. brigade konsolidirale su svoje snage, vršile popunu i odmor ljudstva, te popunu streljivom. Za nastavak borbenih djelovanja „hitno“ su im bile potrebne mine za minobacač 120 mm, granate za tenkove i streljivo za pješачko naoružanje. U poslijepodnevnim satima srpske snage su intenzivno djelovale s linije Cikote – Tisovac (Zabrdski) – Mijači – Kamenska – Grđevica – Koturić, osobito iz Mijača i

¹¹⁹¹ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, 123. brigada HV, Br. 4-200-19/91, 21. 12. 1991., Slavonska Požega. Izvješće za dan 21. 12. 1991. godine.; HMDCCR, ZMG: DVD 3556, 63. samostalni bataljun Požega. Raščlamba borbenih djelovanja 1991. godine, 3. dio.

¹¹⁹² SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Br. 974-46, 21. 12. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće.

Kamenske, minobacačima, tenkovima, protuzrakoplovnim topovima i haubicama po položajima 123. brigade, no u pješački napad nisu kretale.¹¹⁹³

Ni na sjeverozapadnom dijelu zapadnoslavonske bojišnice nije bilo mirno. Prema informacijama zapovjedništva obrane Daruvara od 22. prosinca 1991. godine srpske snage su na područje sela Donji, Srednji i Gornji Grahovljani dovele višecijevne bacače raketa i haubice, te na području Grahovljana i Dereze grupirali ljudstvo i tehniku. Istog dana u 6 sati ujutro s područja navedenih sela srpske snage su izveli minobacački napad na Sirač, nakon čega je krenulo i srpsko pješaštvo. U isto vrijeme je počeo napad višecijevnim bacačem raketa Jugoslavenske narodne armije na Badljevinu, a ubrzo nakon toga i napad minobacačima na isto mjesto. Napadi na Sirač i Badljevinu iz minobacača, haubica i VBR-a nastavljani su tijekom dana, a tek nakon što su hrvatske snage uzvratile artiljerijom napadi su prorijeđeni.¹¹⁹⁴

Srpskim snagama 22. prosinca 1991. godine probleme su zadavale i manje pješačke hrvatske postrojbe koje su izvele napad na Malu Derezu. Ojačana satnija pričuvnog sastava MUP-a Republike Hrvatske, te satnija i izviđački vod 54. samostalnog bataljuna Čakovec krenule su iz pravca Omanovca kroz šumu prema Maloj Derezi. Uz velike gubitke, od jednog poginulog pripadnika policije i četiri poginula pripadnika čakovečkih snaga, te više ranjenih, hrvatske postrojbe su do kasnih večernjih sati zaposjele Malu Derezu. Srpske snage su izvele protunapad i dovele hrvatske snage u poluokruženje, pa su se hrvatske postrojbe povukle na sigurnije položaje.¹¹⁹⁵ Iz dostupnih izvora ne može se zaključiti da li su srpske postrojbe ušle u Malu Derezu, no vjerojatno tu noć mjesto nije bilo pod ničijim nadzorom u potpunosti.

Iako su srpske snage i dalje aktivno djelovale prema hrvatskim snagama, očito su zapovjednici srpskih postrojbi bili u strahu da bi obrana srpskih snaga na sjeveru zapadnoslavonskog bojišta opet mogla biti probijena. U izvješću Operativne zone Bjelovar za 22. prosinac 1991. godine tako je navedeno da je pukovnik Vladimir Arsić, zapovjednik 343. motorizirane brigade JNA koja je djelovala na području Pakraca, tražio preko misije tadašnje Europske ekonomske zajednice od hrvatskih snaga primirje. No s obzirom da zapovjedništvo Operativne zone Bjelovar nije bilo ovlašteno za takve dogovore prosljedili su zahtjev Glavnom

¹¹⁹³ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, 123. brigada HV, Br. 4-200-21/91, 22. 12. 1991., Slavonska Požega. Izvješće za dan 22. 12. 1991. godine.

¹¹⁹⁴ SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjedništvo obrane općine Daruvar, Op. br. 192/91, 22. 12. 1991., Daruvar. Dnevno izvješće.

¹¹⁹⁵ *Delta – Od zabočkih dragovoljaca do Domobranstva*, 3., 49-54.; *Međimurje u Domovinskom ratu za slobodnu Hrvatsku*, 103-104.

stožeru Hrvatske vojske.¹¹⁹⁶ Može se pretpostaviti da je takav zahtjev srpskog zapovjednika bio samo pokušaj da se dobije na vremenu za dovlačenje novih snaga JNA i srpskih dobrovoljaca na to područje, te konsolidaciju već prisutnih srpskih snaga na zapadnoslavonskom bojištu.¹¹⁹⁷

Podalje od artiljerijskog djelovanja srpskih snaga postrojbe 136. brigade pripremale su se za daljnja borbena djelovanja. Dana 22. prosinca 1991. godine pripadnici postrojbe su izviđali na kotama iznad sela Budići i Koturić, sjeverno do komunikacije Pakrac – Kamenska. U izviđanju su pripadnici brigade utvrdili da su srpske snage ispred sela Budići i Koturić postavile nekoliko velikih prepreka od stabala. Artiljerijske postrojbe brigade izviđale su položaje na tt 460, u potrazi za mjestom od kuda bi mogli djelovati kao podrška hrvatskim snagama u napadu prema Bučju.¹¹⁹⁸ Idućeg dana, 23. prosinca 1991. godine, pripadnici 136. brigade polako su se razmještali sve bliže komunikaciji Pakrac – Kamenska – Požega. Postrojbe 136. brigade došle su na kilometar sjeverozapadno od sela Budići, zaposjele su kotu 428 sjeverno od sela Koturić i kotu 528 dva kilometra sjeverozapadno od sela Grđevica. Brži dolazak na navedene položaje onemogućavao im je nedostatak terenskih vozila za zimske uvjete i to što nisu imali vodiče koji poznaju taj teren. Na zaposjednutim položajima pripadnici postrojbe su se ukopavali i izviđali srpske postrojbe južno od njihovih položaja.¹¹⁹⁹

Istog dana šire područje Bučja izviđale su postrojbe 123. brigade. Izviđači su prošli šumski teren oko Kamenske i Mijača s istočne i južne strane, no nisu naišli na srpske naoružane grupe tako da nisu borbeno djelovali. Jedna grupa je došla skroz do groblja u selu Tisovac, gdje se prije nalazio tenk srpskih snaga koji su trebali uništiti, no u ovom izviđanju nisu naišli na isti.¹²⁰⁰

Na sjeverozapadnom djelu zapadnoslavonskog bojišta hrvatske snage su 23. prosinca 1991. godine vršile pripremu i popunu za oslobađanje sela Mala Dereza, Dereza i Velika Dereza, te Donje, Srednje i Gornje Grahovljane. Pripadnici pričuvnog sastava MUP-a Republike Hrvatske

¹¹⁹⁶ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo OZ HV Bjelovar, Br. 974-47, 22. 12. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće.

¹¹⁹⁷ O dolasku pojačanja srpskim snagama vidi u: Davor MARIJAN, „Organizacija i djelovanje Jugoslavenske narodne armije i pobunjenih Srba u zapadnoj Slavoniji tijekom 1991.“, 110. i HMDCDR, DZD: DVD 3601, Ljudevit Sakal, načelnik ratnog centra veze 57. samostalnog bataljuna Grubišno Polje, RCV qtc 251006 – ALL – 2012, podaci dobiveni prisluškivanjem srpskih snaga 24. prosinca 1991. godine.

¹¹⁹⁸ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo 136. brigade HV „R“, Urbroj: 6-32/01-01/91, 22. 12. 1991., Podravska Slatina. Izvješće.

¹¹⁹⁹ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo 136. brigade HV „R“, bez broja, 23. 12. 1991., Podravska Slatina. Izvješće.

¹²⁰⁰ HMDCDR, ZMG: DVD 3556, 63. samostalni bataljun Požega. Raščlamba borbenih djelovanja 1991. godine, 3. dio.

ponovo su taj dan očistili Malu Derezu od srpskih snaga, čak su bili iznenađeni slabim otporom srpskih postrojbi. Obranu Male Dereze pripadnici policije prepustili su postrojbama 104. brigade Varaždin.¹²⁰¹ Postrojbe 127. brigade došle su na područje Sirača, gdje su izviđale područje Grahovljana i pripremale akciju za idući dan. Tog dana zapovjedništvo 127. brigade je napisalo zapovijed za djelovanje brigade u akciji *Maslačak*, akciji kojoj je ovo bilo već treće izvođenje. Plan je bio okružiti Donje, Srednje i Gornje Grahovljane i nakon toga krenuti u oslobađanje sela. Za artiljerijsku podršku bili su zaduženi 19. mješoviti protuoklopni artiljerijski divizion i višecijevni bacač raketa Operativne zone Bjelovar.¹²⁰² U drugoj fazi napada plan je bio zaposjesti mjesta na komunikaciji Pakrac – Bučje, i u Bučju se spojiti s postrojbama 123. brigade koje su trebale napredovati iz pravca Kamenske.¹²⁰³

Oslobađanje Male Dereze i jačanje hrvatskih snaga oko Dereze i Grahovljana, o čemu su srpske snage imale informacije, kao i konstantno napredovanje hrvatskih snaga dosta je uzdrmalo srpsko vodstvo, odnosno vodstvo Jugoslavenske narodne armije na tom bojištu.¹²⁰⁴ Prema razgovoru, koji su hrvatske snage ulovile elektronskim izviđanjem 23. prosinca 1991. godine, u 13,30 sati general Nikola Uzelac, zapovjednik 5. banjalučkog korpusa JNA, zapovjedio je pukovniku Desimiru Garoviću, zapovjedniku 5. mješovitog artiljerijskog puka JNA, da raketama tuče hrvatske snage sjeverno od Dereza, te da prenese zapovjedniku 343. motorizirane brigade, pukovniku Arsiću, „da kupi sve živo iz Okučana i da vodi gore“. Uz to je obećao da će na Daruvar poslati zrakoplovstvo JNA.¹²⁰⁵ Od zrakoplovstva su, vjerojatno logistički, djelovali i helikopteri JNA koju su tokom noći letjeli prema srpskim snagama u Derezi i Grahovljanima, no hrvatske snage nisu imale saznanja koji im je bio konkretan zadatak.¹²⁰⁶ Iz svega navedenog očito je da srpske snage nisu htjele olako pustiti okupirani teritorij u zapadnoj Slavoniji.

Nakon više pokušaja i priprema 24. prosinca 1991. godine krenula je akcija oslobađanja Dereze, Velike Dereze, te Donjih, Srednjih i Gornjih Grahovljana pod kodnim imenom *Maslačak*. U 7 sati ujutro postrojbe 127. brigade, uz potporu 19. mješovitog protuoklopnog artiljerijskog puka, iz pravca Grižina krenule su preko zaseoka Barica i kote 322 prema Donjim

¹²⁰¹ *Delta – Od zabočkih dragovoljaca do Domobranstva*, 54.; 104. brigada Hrvatske vojske, 45-46.

¹²⁰² SVA MORH, 127. br. HV: 127. br. Virovitica, IZM Daruvar, 23. 12. 1991. godine. Zapovijed.; Mato ĆURAK, *Moji suborci*, 333.

¹²⁰³ HMDCDR, ZPI: Elaborat raščlambe bojnih djelovanja za područje Virovitica – Slatina 1990.-1991., Osijek, srpanj 1999., 55.

¹²⁰⁴ HMDCDR, DZD: DVD 3601, Ljudevit Sakal, načelnik ratnog centra veze 57. samostalnog bataljuna Grubišno Polje, RCV qtc 251006 – ALL – 2012, podaci dobiveni prisluškivanjem srpskih snaga 22.-24. prosinca 1991. godine.

¹²⁰⁵ SVA MORH, 1. gbr: Vanredno izvješće dobiveno EI za dan 23. 12. 1991. godine. Reg. 39.

¹²⁰⁶ HMDCDR, ZPI: RH, Općina Pakrac, Centar za obavješćivanje, 23. 12. 1991., Pakrac.

Grahovljanima, a dio snaga se odvojio i krenuo prema Gornjim Grahovljanima. Nakon jačeg otpora srpskih snaga u Donjim Grahovljanima oko 10 sati iste su se počele povlačiti. Ubrzo nakon toga postrojbe brigade su oslobodile Donje i Srednje Grahovljane. U oslobođenim selima nađene su velike količine streljačkog i artiljerijskog naoružanja, te intendantske opreme.¹²⁰⁷ Desno od 127. brigade, pričuvna postrojba MUP-a RH u isto vrijeme je krenula iz pravca Male Dereze u oslobađanje Dereze i Velike Dereze. Položaje u Derezi i Velikoj Derezi držala je, uz domaće pobunjenike, 5. brigada TO Bosne i Hercegovine iz Prijedora. Nakon početnog otpora srpskih postrojbi hrvatske snage ubrzo su ušle u ta sela. I tu je nađena velika količina ostavljenog naoružanja i streljiva srpskih snaga; minobacači svih kalibara, bestrzajni topovi, ručni bacači raketa svih vrsta i pješačko naoružanje.¹²⁰⁸ Ojačana satnija 57. samostalnog bataljuna djelovala je na pravcu Gornja Obrijež - smetlište – Kusonje, vjerojatno štiteći desni bok pripadnicima policije koji su oslobađali Derezu i Veliku Derezu od mogućeg napada srpskih postrojbi iz pravca Kusonja.¹²⁰⁹

Prema podacima dobivenim prisluškivanjem srpskih snaga, one su već prije 11 sati javljale nadređenima da ne mogu držati crtu obrane na području Grahovljana i Dereza, te molile da im se odobri pravac kretanja za selo Brusnik, gdje su se vjerojatno ubrzo i povukle. Zapovjedništvo 5. banjalučkog korpusa JNA poslije je prigovaralo podređenim postrojbama da su pobjegli iz Dereza, a da se praktički nisu ni upustili u veću borbu s hrvatskim snagama. Panika je srpske snage ulovila i na istočnom dijelu komunikacije Pakrac – Kamenska. Od tamo su u poslijepodnevnim satima lokalni pripadnici srpskih snaga javili nadređenima da su srpski dobrovoljci napustili Kamensku, a da su oni ostali malobrojni i da se probijaju prema Brusniku. Ubrzo nakon toga pitali su nadređene što da rade s obranom područja Kamenska – Bučje. Odgovor srpskog vodstva na pitanje podređenih „teritorijalaca“ hrvatski vezisti nisu ulovili, a možda ga nije ni bilo.¹²¹⁰

¹²⁰⁷ HMDCDR, ZPI: Elaborat raščlambe bojnih djelovanja za područje Virovitica – Slatina 1990.-1991., Osijek, srpanj 1999., 53., 71.

¹²⁰⁸ *Delta – Od zabočkih dragovoljaca do Domobranstva*, 54-55.; SVA MORH, 1. gbr: Vanredno izvješće dobiveno EI za dan 24. 12. 1991. godine u 15,00 sati.

¹²⁰⁹ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Općina Grubišno Polje, Zapovjedništvo 57. s. bat. „R“, Br.: 1-117/91, 24. 12. 1991., Grubišno Polje. Dnevno izvješće.; HMDCDR, ZMG: DVD 574, Izlaganje Zdenka Pavića, ratnog zapovjednika 57.(77.) samostalnog bataljuna Grubišno Polje, na stručnom skupu održanom 25. 10. 2006. godine u Grubišnom Polju

¹²¹⁰ HMDCDR, DZD: DVD 3601, Ljudevit Sakal, načelnik ratnog centra veze 57. samostalnog bataljuna Grubišno Polje, RCV qtc 251006 – ALL – 2012, podaci dobiveni prisluškivanjem srpskih snaga 24. prosinca 1991. godine.

Na tom pravcu 24. prosinca 1991. godine postrojbe 136. brigade djelovale su po dobivenoj zapovijedi, vjerojatno onoj zapovjedništva Operativne zone Bjelovar od 18. prosinca 1991. godine za oslobađanje sela sjeverno od Bučja kao i samo Bučje, no „zbog nepoznatog i teško prohodnog zemljišta dosta slabo su napredovale“. Uz to, jedna postrojba brigade je zbog otežane orijentacije promašila pravac kretanja. Srpske postrojbe nisu djelovale po hrvatskim snagama, a bile su razmještene u manjim grupama u selima Veliki Budići, Mali Budići i Koturić. Za nenaseljeno selo Grđevicu procjena hrvatskih snaga je bila da su je srpske snage napustile, dok su na Grđevičkoj glavici još uvijek imale manje snage.¹²¹¹ S istočne i južne strane od Bučja postrojbe 123. brigade su djelovale u pozadini srpskih snaga i pripremale teren „za ofenzivni nastup širih razmjera“. U destabiliziranju srpske obrane pomoć im je pružala i artiljerija brigade.¹²¹²

Srpske snage pokušale su djelovanjem artiljerije i zrakoplovstva Jugoslavenske narodne armije po civilnim i vojnim ciljevima na području od Lipika do Daruvara usporiti napredovanje hrvatskih snaga.¹²¹³ Srpsko vodstvo je zapovjedilo podređenim postrojbama da se rušenjem i zaprečivanjem zatvori pravac iz smjera Kamenske prema Brusniku, te da sve raspoložive snage, među kojima su naglašeni „inženjerci“ i aktivni sastav JNA, pošalju na sjeverne dijelove Psunja. Procjena zapovjedništva srpskih snaga je bila da bi te snage trebale biti dovoljne za držanje tog prostora koji se „mora obraniti“. Koliko je situacija bila dramatična u srpskim redovima govori rečenica srpskog zapovjedništva upućena podređenim postrojbama: „Ko beži treba ga streljati, jer nema se više što odstupati“.¹²¹⁴

Napredovanje hrvatskih snaga nastavljeno je i idućeg dana 25. prosinca 1991. godine prema komunikaciji Kusunje – Kamenska iz više pravaca. Postrojbe 3. satnije 76. samostalnog bataljuna Pakrac krenule su iz pravca zapada od pakračke pilane i rijeke Pakre do Sovnjaka u smjeru Kusunja. Postrojbe jačine voda iz 54. samostalnog bataljuna, satnija iz 104. brigade, ojačani vod iz 57. grubišnopoljskog bataljuna i pripadnici Samostalne satnije Ludbreg zajedno su krenuli prema Kusunjama sa sjeverozapadne strane. Izviđači, koji su išli ispred ostalog dijela hrvatskih postrojbi, utvrdili su da su glavne snage srpskih postrojbi napustile selo Kusunje, tako

¹²¹¹ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo 136. br. HV „R“, Broj: 6-36/01-01/91, 24. 12. 1991., Podravska Slatina. Izvješće.

¹²¹² SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, 123. br. HV, Broj. 4-200-23/91, 24. 12. 1991., Slavonska Požega. Izvješće za dan 24. 12. 1991. godine.

¹²¹³ SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjedništvo obrane općine Daruvar, Op. broj: 195/91, 24. 12. 1991., Daruvar. Dnevno izvješće.; SVA MORH, OZ Bjelovar: ZOZB, Op. br. 974-49, 24. 12. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće.

¹²¹⁴ SVA MORH, 1. gbr: ZNG 1A brigada, 24. 12. 1991. Izvješće.

da su hrvatske snage, praktički bez otpora, ušle u selo Kusionje i spojile se kod mosta na rijeci Pakri.¹²¹⁵

Postrojbe 127. brigade 25. prosinca 1991. godine nastavile su borbenu djelovanje iz pravca Donjih Grahovljana preko Memedovca, Davnog brda i kote 270 prema selu Dragović. S obzirom da srpske snage nisu pružale značajniji otpor, hrvatske snage su bez većih problema izbile na komunikaciju Pakrac – Bučje i zaposjele područje Cerik, te sela Dragović i Španovicu (Novo Selo).¹²¹⁶

Sjeverno od Bučja borbenu su djelovale postrojbe 136. brigade. Oslobodile su sela Koturić, Popovci (Zabrdski), Ožegovci i Grdevica. Na otpor srpskih snaga naišli su u selu Popovci (Zabrdski) i u toj borbi su ranjena tri pripadnika 136. brigade, dok su srpske snage imale, prema procijeni hrvatskih snaga, pet poginulih vojnika. Iako nije navedeno u izvorima, vjerojatno su tada hrvatske snage ušle i u sela Veliki i Mali Budići.¹²¹⁷ Iz nekih izvora može se pretpostaviti da pripadnici slatinske brigade nisu ostali držati navedena mjesta, s obzirom da su idući dan iz pravca Kamenske zajedno sa 123. brigadom krenuli prema Bučju, a ne preko Ravne Gore kako su trebali prema zapovijedi Operativne zone Bjelovar od 18. prosinca 1991. godine.¹²¹⁸ Iz pravca istoka prema Bučju napredovale su postrojbe 123. brigade. One su „nakon pruženog otpora“ srpskih snaga oslobodile sela Kamensku i Mijače. Vjerojatno su tada hrvatske postrojbe zaposjele i selo Sažije. Pomoć pobunjenicima je pružalo zrakoplovstvo Jugoslavenske narodne armije koje je djelovalo po položajima 123. brigade.¹²¹⁹ Na širem području Kamenske spojile su se postrojbe 123. brigade i 136. brigade. Ostvarenim napredovanjem hrvatske snage dovele su selo Bučje u poluokruženje.¹²²⁰

¹²¹⁵ B. KRIŽAN, S. BENKOVIĆ, *Poginuli branitelji u Domovinskom ratu Pakrac – Lipik 1991. – 1995.*, 47-48., 197.; *Međimurje u Domovinskom ratu za slobodnu Hrvatsku*, 104.; *104. brigada Hrvatske vojske*, 47-48.; M. ĆURAK, *Moji suborci*, 141.

¹²¹⁶ HMDCDR, ZPI: Elaborat raščlambe bojnih djelovanja za područje Virovitica – Slatina 1990.-1991., Osijek, srpanj 1999., 55-56.

¹²¹⁷ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo 136. br. HV „R“, Ur.broj 6-37/01-01/91, 25. 12. 1991., Podravska Slatina. Izvješće.; SVA MORH, OZ Bjelovar: ZOZB, Op. br. 974-50, 25. 12. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće.

¹²¹⁸ HMDCDR, ZMG: DVD 153, Izlaganje zapovjednika 136. brigade HV Josipa Černija 26. 5. 1998. godine.

¹²¹⁹ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, 123. br. HV, Broj. 4-200-26/91, 25. 12. 1991., Slavonska Požega. Izvješće za dan 25. 12. 1991. godine.

¹²²⁰ SVA MORH, OZ Bjelovar: ZOZB, Op. br. 974-50, 25. 12. 1991., Bjelovar. Dopuna dnevnog izvješća. U ovom dokumentu je navedeno da je taj dan oslobođen i Tisovac Zabrdski, no s obzirom da samo zapovjedništvo 123. brigade navodi u svom izvješću da je to mjesto oslobođeno 26. 12. 1991. godine ja sam prihvatio taj podatak kao vjerodostojniji.

Dana 26. prosinca 1991. godine postrojbe 123. brigade, 127. brigade i 136. brigade krenule su u akciju oslobađanja Bučja i okolnih sela. Postrojbe 127. brigade u 8 sati ujutro započele su iz pravca zapada sa čišćenjem od srpskih snaga sela Donja Šumetlica, Gornji Grahovljani i Branešci. Postrojbe 127. brigade su na otpor zaostale grupe srpskih snaga naišle u selu Branešci, i u borbi s tom grupom virovitičkoj brigadi je poginuo jedan pripadnik.¹²²¹ Postrojbe 123. brigade krenule su u napad pravcem južno od komunikacije Kamenska – Bučje ovladavajući selima Tisovac, Prgomelje, Cikote, Glavica, Rogulje i Jakovci. Slabi otpor hrvatskim snagama su pružale manje grupe srpskih snaga koje su bile odstupnica glavnim snagama srpske vojske. Dio postrojbi 123. brigade, zajedno s postrojbama 136. brigade, krenule su u napad komunikacijom Kamenska – Bučje, dok su manje postrojbe 123. brigade krenule južnim padinama Ravne Gore da štite desni bok snagama 123. brigade koje su išle komunikacijom Kamenska – Bučje. Nakon ovladavanja selima Bučje i Ožegovci postrojbe 123. brigade susrele su se sa snagama 127. brigade kod mjesta Ožegovci, prema selu Branešci.¹²²² Pripadnici 136. brigade, nakon što su zajedno sa 123. brigadom ušli u Bučje, nastavili su čišćenje tog područja. Na manji otpor srpskih snaga naišli su na području sela Branešci, koji su brzo svladali i nastavili dalje s pretresom tog područja.¹²²³ Spajanjem tih triju brigada akcija oslobađanja komunikacije Pakrac – Požega je završena, a pod kontrolu hrvatskih snaga došlo je veliko područje zapadne Slavonije sjeverno od te komunikacije, kao i manji broj sela na sjevernim padinama Psunja.

Srpske snage napuštale su to područje prema selu Rogolji. Napuštanje tog područja pokušale su prikriti artiljerijskim djelovanjem po hrvatskim snagama.¹²²⁴ Srpske snage su se uspjele zadržati na području sela Brusnik i Kraguj, od kuda su „pružale otpor“.¹²²⁵ Kao pojačanje srpskim snagama u selo Kraguj je u poslijepodnevnim satima 26. prosinca 1991. godine došao

¹²²¹ HMDCDR, ZPI: Elaborat raščlambe bojnih djelovanja za područje Virovitica – Slatina 1990.-1991., Osijek, srpanj 1999., 53.; HMDCDR, ZMG: DVD 565, Izlaganje Đure Dečaka, zapovjednika 127. brigade HV, na stručnom skupu „Prva operacija oslobađanja okupiranog hrvatskog prostora – zapadna Slavonija, jesen – zima 1991/1992.“ održanom 21. prosinca 2005. godine u Zagrebu.

¹²²² SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, 123. br. HV, Broj. 4-200-28/91, 26. 12. 1991., Slavonska Požega. Izvješće za dan 26. 12. 1991. godine.; HMDCDR, ZMG: DVD 565, Izlaganja Miljenka Crnjca, zapovjednika 123. brigade HV, i Đure Dečaka, zapovjednika 127. brigade HV, na stručnom skupu „Prva operacija oslobađanja okupiranog hrvatskog prostora – zapadna Slavonija, jesen – zima 1991/1992.“ održanom 21. prosinca 2005. godine u Zagrebu.; HMDCDR, ZMG: DVD 153, Izlaganje Josipa Černija, zapovjednika 136. brigade HV 26. 5. 1998. godine.; Rukopis Miljenka Crnjca, zapovjednika 123. brigade HV, „Požeština u Domovinskom ratu 1990-1991. godine“.

¹²²³ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Zapovjedništvo 136. br. HV „R“, Ur.broj 6-38/01-01/91, 26. 12. 1991., Podravska Slatina. Izvješće.

¹²²⁴ SVA MORH, ZOGP: Operativni štab Nova Gradiška, Obavještajna informacija od 26. 12. 1991.

¹²²⁵ SVA MORH, ZOGP: Obavještajni dnevnik ZOGP od 26. 10. 1991. do 5. 7. 1992. godine.

jedan motorizirani bataljun 125. motorizirane brigade JNA iz Kosovske Mitrovice popunjen ročnim vojnicima, koji je ušao u sastav 5. brigade TO iz Prijedora.¹²²⁶ Srpskim pobunjenicima pomagalo je i zrakoplovstvo Jugoslavenske narodne armije svojim djelovanjem po pakračkom području, no neku važniju prevagu u borbenim djelovanjima za srpsku stranu nije donijelo.¹²²⁷

Isti dan, 26. prosinac 1991. godine, nakon završetka borbenih djelovanja zapovjednik 123. brigade Miljenko Crnjac je s područja Bučja otišao u Daruvar, gdje je imao sastanak s generalom Petrom Stipetićem, zamjenikom načelnika Glavnog stožera Hrvatske vojske, i zapovjednikom 127. brigade Đurom Dečakom. Na sastanku je dogovarano na koji način će se operacija nastaviti, sukladno novonastaloj situaciji i planovima koje je odobrio Glavni stožer Hrvatske vojske. Za daljnje planiranje operacije razmotreni su i obavještajni podaci i procjene iz zapovjedništva Operativne zone Bjelovar, te izvješća pojedinih zapovjednika hrvatskih snaga na terenu.¹²²⁸ Na sastanku je rečeno da će manji dio postrojbi 123. brigade i 136. brigade ostati čistiti oslobođeno područje od zaostalih srpskih snaga, dok drugi dio postrojbi odlazi u istočnu Slavoniju.¹²²⁹

Navečer 26. prosinca 1991. godine to je i službeno krenulo u provedbu. Zapovjedništvo Operativne zone Bjelovar je u večernjim satima 26. prosinca 1991. godine uputilo Glavnom stožeru Hrvatske vojske prijedlog, s obzirom da su hrvatske snage oslobodile područje Papuka, Ravne Gore i sjevernih padina Pšunja, da se 27. prosinca 1991., godine u večernjim satima izuzmu iz nadležnosti Operativne zone Bjelovar 123. brigada bez jedne bojne koja bi trebala kontrolirati područje Kamenske i Bučja, 136. brigada bez jedne bojne koja bi trebala kontrolirati područje Voćina i Novog Zvečeva, te 2. orahovička bojna 132. brigade.¹²³⁰ Glavni stožer Hrvatske vojske taj prijedlog Operativne zone Bjelovar je prihvatio i 27. prosinca 1991. godine zapovjedio da se te postrojbe, bez manjeg dijela postrojbi određenih za kontrolu oslobođenog prostora, do 28. prosinca 1991. godine vrate u nadležnost Operativne zone Osijek.¹²³¹

¹²²⁶ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, 22. 4. 1992. Obavještajno izvješće.; D. MARIJAN, „Organizacija i djelovanje Jugoslavenske narodne armije i pobunjenih Srba u zapadnoj Slavoniji tijekom 1991.“, 110.

¹²²⁷ SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjedništvo obrane općine Daruvar, Op. broj: 198/91, 26. 12. 1991., Daruvar. Dnevno izvješće.; SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjedništvo OZ Bjelovar, Op. br. 968-51, 26. 12. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće.

¹²²⁸ Rukopis Miljenka Crnjca, zapovjednika 123. brigade HV, „Požeština u Domovinskom ratu 1990-1991. godine“.

¹²²⁹ HMDCCR, ZMG: DVD 565, Izlaganje Miljenka Crnjca, zapovjednika 123. brigade HV, na stručnom skupu „Prva operacija oslobađanja okupiranog hrvatskog prostora – zapadna Slavonija, jesen – zima 1991/1992.“ održanom 21. prosinca 2005. godine u Zagrebu.

¹²³⁰ SVA MORH, OZ Bjelovar: ZOZB, Op. br. 263-1, 26. 12. 1991., Bjelovar. Prijedlog za izuzimanje 123. i 136. brigade iz našeg sastava.

¹²³¹ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, MO, Glavni stožer, Klasa: 8/91-01/436, Ur.broj: 5120-01/22-91-1, 27. 12. 1991. godine. Zapovijed.

7.2.5. Napadna djelovanja hrvatskih snaga do Sarajevskog primirja (27. prosinac 1991. – 3. siječanj 1992.)

Težište borbenog djelovanja 27. prosinca 1991. godine hrvatske snage prebacile su na sela istočno od Pakraca. Zapovjednik Sektora Pakrac Josip Tomšić zapovjedio je akciju pod kodnim imenom *Alfa* s ciljem potiskivanja srpskih snaga dalje od Pakraca prema Okučanima, sukladno dogovoru u Daruvaru od dan ranije da se nastavi s napadnim djelovanjima na tom području.¹²³² Odbacivanjem srpskih snaga od Pakraca spriječili bi se neprestani topnički napadi na grad i okolice, a time i uništavanje tog područja.¹²³³ Dan ranije ujutro manja skupina hrvatskih vojnika 3. satnije 76. samostalnog bataljuna i 104. brigade, ukupno jačine voda, izviđala je naselje Pakrački vinogradi i kako nisu naišli na srpske snage zadržali su se tamo. Od tamo su nastavili izviđanje prema predjelu Pakraca Gavranici, gdje su naišli na srpske pobunjenike i u borbi s pobunjenicima je jedan hrvatski vojnik poginuo, nakon čega su se hrvatske snage izvukle na Pakračke vinograde. Nakon toga je na položaje u Pakračkim vinogradima uvedena 2. satnija 76. samostalnog bataljuna.¹²³⁴

Ista grupa izviđala je i područje Brezici sjeverno od Kraguja, na kojem su nađeni napušteni položaji srpskih pobunjenika, i Kraguj, koji se dobro vidio s tog područja i izgledao je prazno. Nakon izviđanja, pripadnici 104. brigade i Samostalne satnije Ludbreg, ukupno jačine dvije satnije, išli su zaposjesti područje Brezici. U dolasku na taj položaj hrvatske snage bile su napadnute iz teškog oružja, vjerojatno minobacača 120 mm, 125. motorizirane brigade JNA, koja je u Kraguj došla nakon što su hrvatske snage izviđale to područje, no hrvatske postrojbe su uspjele doći do Brezika. Tamo su pripadnici hrvatskih snaga prenoćili, kako bi odmah s te pozicije mogli krenuti u napad iduće jutro.¹²³⁵

¹²³² M. ĆURAK, *Moji suborci*, 141.; Rukopis Miljenka Crnjca, zapovjednika 123. brigade HV, „Požeština u Domovinskom ratu 1990-1991. godine“.

¹²³³ *104. brigada Hrvatske vojske*, 48.

¹²³⁴ B. KRIŽAN, S. BENKOVIĆ, *Poginuli branitelji u Domovinskom ratu Pakrac – Lipik 1991. – 1995.*, 49.; *104. brigada Hrvatske vojske*, 48-49.; M. ĆURAK, *Moji suborci*, 141-142. U knjizi *Poginuli branitelji u Domovinskom ratu Pakrac – Lipik 1991. – 1995.* spominje se da su u izviđanje išli zajedno s pripadnicima 76. samostalnog bataljuna izviđači 54. samostalnog bataljuna, no u druge dvije navedene knjige se spominju, uz pripadnike 76. samostalnog bataljuna, samo pripadnici 104. brigade. Ni u knjizi *Međimurje u Domovinskom ratu za slobodnu Hrvatsku*, koja obrađuje djelovanje 54. samostalnog bataljuna, za taj dan nema ništa napisano.

¹²³⁵ SVA MORH, ZOGP: RH ZNG, ZOGP, 22. 4. 1992. Obavještajno izvješće.; D. MARIJAN, „Organizacija i djelovanje Jugoslavenske narodne armije i pobunjenih Srba u zapadnoj Slavoniji tijekom 1991.“, 110.; *104. brigada Hrvatske vojske*, 48-49.

Ujutro 27. prosinca 1991. godine hrvatske postrojbe, koje su dan ranije zaposjele područje Pakračkih vinogarada i Brezika, bile su ojačane prije samog napadnog djelovanja. Drugoj satniji 76. samostalnog bataljuna priključili su se pripadnici 3. satnije istog bataljuna, dok je na područje Brezika došla još jedna satnija 104. brigade. Pred sam početak napada postrojbe 104. brigade su se pomaknule iz Brezika bliže Pakracu u ulicu sjeverno od Kragujskog puta (danas ulica 105. brigade) odakle su čekale da pripadnici 76. samostalnog bataljuna s ruba šume Kalvarija napadnu srpske snage kako bi otkrile svoje položaje postrojbama 104. brigade na glavnom pravcu napada. Lijevo do njih, na području Pakračkih vinograda i Brezika, su se nalazili pripadnici Samostalne satnije Ludbreg i 57. samostalnog bataljuna kao zaštita boka snagama u napadu, a desno iz smjera današnje Branimirove ulice za napadno djelovanje su bili zaduženi pripadnici policije Policijske uprave Bjelovar. Postrojbe 127. brigade su prema planu trebale djelovati iz pravca komunikacije Kusonje – Dragović preko brda Čukur i Brezika na sela Brusnik i Lipovac.¹²³⁶

Pokretanjem napada prema Gavranici, Japagi i Šeovici hrvatske snage su upornim napadnim djelovanjima probile obranu srpskih snaga. Tijekom dana, unatoč jakom djelovanju artiljerije srpskih snaga, postrojbe 76. samostalnog bataljuna, 104. brigade i policije Policijske uprave Bjelovar pomaknule su crtu bojišnice prema naprijed. Postrojbe 104. brigade zaposjele su položaje Sedlar i Gavrnicu, snage policije Japagu i Gavrnicu, dok su postrojbe 76. samostalnog bataljuna zaposjele Šeovicu do raskršća (kota 181).¹²³⁷

Problem je nastao na lijevom boku napada hrvatskih snaga. Postrojbe 57. samostalnog bataljuna nisu uspjele pomaknuti crtu bojišnice zbog jakog artiljerijskog djelovanja srpskih snaga. Uz to lijevo od njih nije se pojavila 127. brigada koja je prema planu trebala napadati prema Brusniku i Lipovcu. Desno od 57. samostalnog bataljuna, zbog jakog artiljerijskog djelovanja srpskih snaga, s položaja se povukla u izvješću 57. samostalnog bataljuna neimenovana hrvatska postrojba, nakon čega su se i pripadnici grubišnopljskog bataljuna povukli s tog položaja, s obzirom da su ostali u poluokruženju.¹²³⁸ Ovime je bio ugrožen lijevi bok hrvatskim snagama koje su napadale prema Japagi i Šeovici, no unatoč tome ostvarile su

¹²³⁶ B. KRIŽAN, S. BENKOVIĆ, *Poginuli branitelji u Domovinskom ratu Pakrac – Lipik 1991. – 1995.*, 49.

¹²³⁷ B. KRIŽAN, S. BENKOVIĆ, *Poginuli branitelji u Domovinskom ratu Pakrac – Lipik 1991. – 1995.*, 49.; *104. brigada Hrvatske vojske*, 49-51.; M. ČURAK, *Moji suborci*, 141-142.

¹²³⁸ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Općina Grubišno Polje, Zapovjedništvo 77. s. bat. „R“, Br.: 1-120/91, 27. 12. 1991., Grubišno Polje. Dnevno izvješće.; *104. brigada Hrvatske vojske*, 49-51.; B. KRIŽAN, S. BENKOVIĆ, *Poginuli branitelji u Domovinskom ratu Pakrac – Lipik 1991. – 1995.*, 49.

zaposjedanje dijela tog područja. Navečer je u Šeovicu, kao pojačanje pripadnicima 76. samostalnog bataljuna, došla skupina od 120 policajaca Policijske uprave Bjelovar.¹²³⁹

Zapovjedništvo 5. brigade TO BiH iz Prijedora, čije zapovjedništvo je bilo smješteno na Omanovcu iznad Pakraca, tražilo je načelnika štaba 5. banjalučkog korpusa Jugoslavenske narodne armije generala Talića da se cijelo to područje „pokrije“ dalekometnom artiljerijom 5. mješovitog artiljerijskog puka i da djeluje zrakoplovstvo JNA po području sela Kusonje. Uz te mjere, general Talić je zapovjedio, u ime zapovjednika 5. banjalučkog korpusa generala Nikole Uzelca, da se miniraju svi putovi južno od komunikacije Pakrac – Bučje.¹²⁴⁰ Podređeni zapovjednici su to još radikalnije prenijeli zapovjednicima postrojbi na terenu. Zapovjedbno im je da se svi pravci miniraju protutenkovskim ili protupješačkim minama, da se mine „nabacaju bez veze“ dvjesto do tristo metara ispred srpskih položaja i „da se svaka rupa minira“. Uz to su najavili dolazak načelnika inženjerije neimenovane postrojbe koji treba sve dopunski zapriječiti.¹²⁴¹

Za idući dan, 28. prosinca 1991. godine, hrvatske snage planirale su nastaviti borbena djelovanja. Zapovijed je stigla i od načelnika Glavnog stožera Hrvatske vojske generala Antona Tusa, u cilju bržeg i energičnijeg borbenog djelovanja i razbijanja srpskih snaga na području Okučana. U zapovijedi je stajalo da:

„1. Zapovjedništvo OZ Bjelovar odmah će angažirati glavninu 127. br[igade] (najmanje tri bataljuna) za energično nastupanje i brz prodor na pravcu s[elo] Bijela Stijena – s[elo] Okučani s ciljem neposrednog sadejstva i spajanja sa snagama OG Posavina, nanošenja što većih gubitaka neprijatelju i izbacivanja južno od r[ijeka] Sava. Uvođenje u borbu i podršku 127. br[igade] osigurati snagama u rejonu Lipika, Pakraca i Daruvara i vatrenom podrškom glavnine sredstava OZ Bjelovar. Zapovijedanje sa svim snagama osigurati sa IZM Daruvar.

...

3. Razbijanje snaga neprijatelja na području Bijelih Stijena i Okučana je dnevni zadatak za 29. 12. 1991. god[ine] svih snaga OG Posavina i glavnine OZ Bjelovar i za njegovo izvršenje činim odgovorne zapovjednike, osobno.“¹²⁴²

¹²³⁹ M. ĆURAK, *Moji suborci*, 142.; B. KRIŽAN, S. BENKOVIĆ, *Poginuli branitelji u Domovinskom ratu Pakrac – Lipik 1991. – 1995.*, 49.

¹²⁴⁰ SVA MORH, ZOGP: Obavještajni dnevnik ZOGP od 26. 10. 1991. do 5. 7. 1992.

¹²⁴¹ SVA MORH, 1. gbr: ZNG 1A brigada, 27. 12. 1991. Izvješće.

¹²⁴² SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, MO, Glavni stožer, Klasa: 8/91-01/438, Ur.broj: 5120-01-91-1, 28. 12. 1991. godine. Zapovijed.

U zapovijedi je iznesen i precizan zadatak za zapovjedništvo Operativne grupe Posavina, odnosno podređene postrojbe te operativne grupe, s istim ciljem kao i kod Operativne zone Bjelovar – izbacivanje srpskih snaga južno od rijeke Save.¹²⁴³

Za ojačanje Sektora Pakrac, na čijem području su se odvijale završne operacije OZ Bjelovar, zapovjedništvo Operativne zone Bjelovar je već ujutro 28. prosinca 1991. godine zapovjedilo zapovjedništvu 24. mješovitog artiljerijskog divizijuna Daruvar da izuzme iz svog sastava vod topova 76 mm ZIS i haubicu 122 mm D30 i stavi ih na raspolaganje načelniku artiljerije Sektora Pakrac. To je trebalo izvršiti najkasnije do 29. prosinca 1991. godine.¹²⁴⁴

Hrvatske postrojbe 28. prosinca 1991. godine pripremale su se za nastavak napada prema Bijelim Stijenama, no svoje planove imala je i druga strana. Već tokom noći na područje Kraguja postrojbe Jugoslavenske narodne armije dovukle su oklopništvo i ljudstvo, a od 6 sati ujutro pokrenule su artiljerijski napad na Pakrac. Ubrzo nakon toga krenuo je i pješачki napad srpskih snaga. Hrvatske postrojbe koje su došle tog jutra na položaje zbog kretanja u napad sad su morale organizirati obranu i izvlačiti ranjene i poginule. Zamjenik zapovjednika 104. brigade je s izvidničkom kolonom vozila krenuo prema Kraguju sa zapadne strane i naišao na zasjedu i tenk Jugoslavenske narodne armije od čijeg djelovanja je poginuo on i još dva pripadnika brigade. Zbog napredovanja velikog broja oklopnih vozila JNA iz pravca Kraguja, čime je bio nezaštićen bok hrvatskim snagama na području Japage, Šeovine i Gavrinice, i jakog djelovanja srpske artiljerije iz Donjeg Čaglića i s Omanovca, zbog čega su hrvatske snage imale velike gubitke, pripadnici 104. brigade, 76. samostalnog bataljuna i policajci Policijske uprave Bjelovar morali su se povući iz mjesta zaposjednutih dan ranije.¹²⁴⁵

Postrojbe 57. samostalnog bataljuna napadno su djelovale iz pravca Kusionja prema Kraguju. Pripadnici bataljuna došli su na par stotina metara sjeverno od sela Kraguj gdje su naišle na jak otpor postrojbi Jugoslavenske narodne armije. Prema izvješću zapovjedništva 57. samostalnog bataljuna u tim borbenim djelovanjima dva vojnika JNA su neutralizirana, a jedan se predao. Bio je to Hrvat, koji nije djelovao po hrvatskim snagama, što je utvrđeno provjerom

¹²⁴³ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, MO, Glavni stožer, Klasa: 8/91-01/438, Ur.broj: 5120-01-91-1, 28. 12. 1991. godine. Zapovijed.

¹²⁴⁴ SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjedništvo OZ Bjelovar, Br. 256-1, 28. 12. 1991., Bjelovar.

¹²⁴⁵ SVA MORH, OZ Bjelovar: ZOZB, Op. br. 276-1, 28. 12. 1991., Bjelovar. Vanredno izvješće o stanju.; B. KRIŽAN, S. BENKOVIĆ, *Poginuli branitelji u Domovinskom ratu Pakrac – Lipik 1991. – 1995.*, 49-50.; 104. brigada Hrvatske vojske, 51-53.

njegovog oružja. Hrvatskim snagama je dao podatak da je uz pripadnike JNA na područje Kraguja došlo i stotinjak „četnika“.¹²⁴⁶

Zapovjedništvo 57. samostalnog bataljuna ponovo se žalilo zapovjedništvu Operativne zone Bjelovar da su im kao i jučer ostali nezaštićeni bokovi, te da gubitke nisu imali samo zbog sposobnosti zapovjednika nižih postrojbi i vojnika. U borbenom djelovanju samo im je jedan vojnik bio lakše ranjen. Prema njima takve stvari se događaju zbog toga što još uvijek nema potpune koordinacije u izvođenju akcija i sustavu veze, te mole zapovjedništvo da se ubuduće svaka borbena zapovijed pismeno dostavi svakoj postrojbi koja sudjeluje u akciji.¹²⁴⁷ To se vjerojatno odnosilo na 127. brigadu koja ni taj dan nije krenula u napad.¹²⁴⁸ Zapovjedništvo 127. brigade je zapovjedništvu Operativne zone Bjelovar u izvješću napisalo da se nalazi na izvršenju dobivenih zadataka, no što je konkretno izvršavala nije navedeno.¹²⁴⁹

Zapovjedništvo Operativne zone Bjelovar, uvidjevši da je kod većine podređenih joj postrojbi došlo do zamora ili pada morala zbog velikih gubitaka, uslijed čega nisu mogle postrojbe OZ Bjelovar same uspješno produžiti napad, a da su obrambene mogućnosti srpski snaga na području Pakrac – Okučani dobre, predložilo je načelniku Glavnog stožera Hrvatske vojske da snage Operativne grupe Posavina „maksimalno“ pojačaju sve aktivnosti na pravcima Gornji Kovačevac – Bijela Stijena i Donji Rajić – Okučani, a da istovremeno Glavni stožer Hrvatske vojske zapovijedi uvođenje 123. brigade ili neke druge brigade s područja istočne Slavonije u napad na pravcima Trnava – Okučani i selo Smrtić – selo Cage kako bi na taj način ugrozili bokove i pozadinu srpskih snaga koje djeluju na pravcu Okučani – Bijela Stijena i pospješili djelovanje snaga Operativne zone Bjelovar.¹²⁵⁰ Zapovjedništvo Operativne zone Bjelovar ponovilo je takav stav u dnevnom izvješću upućenom Glavnom stožeru Hrvatske vojske u kojem kaže da je po njihovoj procjeni neophodno uputiti ojačanje hrvatskim snagama u Operativnoj zoni Bjelovar u cilju ostvarivanja zadanog cilja – oslobađanja okupiranog teritorija.¹²⁵¹

¹²⁴⁶ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Općina Grubišno Polje, Zapovjedništvo 77. s. bat. „R“, Br.: 1-121/91, 28. 12. 1991., Grubišno Polje. Dnevno izvješće.

¹²⁴⁷ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Općina Grubišno Polje, Zapovjedništvo 77. s. bat. „R“, Br.: 1-121/91, 28. 12. 1991., Grubišno Polje. Dnevno izvješće.

¹²⁴⁸ *104. brigada Hrvatske vojske*, 53.; B. KRIŽAN, S. BENKOVIĆ, *Poginuli branitelji u Domovinskom ratu Pakrac – Lipik 1991. – 1995.*, 50.

¹²⁴⁹ SVA MORH, OZ Bjelovar: 127. brigada HV, Br.: 390-44, 28. 12. 1991., Virovitica. Izvješće za dan 27./28. 12. 1991. godine.

¹²⁵⁰ SVA MORH, OZ Bjelovar: ZOZB, Op. br. 276-1, 28. 12. 1991., Bjelovar. Vanredno izvješće o stanju.

¹²⁵¹ SVA MORH, OZ Bjelovar: ZOZB, Op. br. 974-53, 28. 12. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće.

Za konsolidaciju pakračkog bojišta i „zatvaranje proboja“ Jugoslavenske narodne armije i domaćih pobunjenika prema komunikaciji Pakrac – Bučje zapovjedništvo Operativne zone Bjelovar zapovjedilo je zapovjedniku 55. samostalnog bataljuna da dovede postrojbu na pakračko područje do 8 sati ujutro 29. prosinca 1991. godine, gdje treba ostati u sastavu Sektora Pakrac „do izvršenja zadatka“.¹²⁵²

Taj zadatak je bila zapovijed Glavnog stožera Hrvatske vojske od 28. prosinca 1991. godine, ranije spomenuta, koju je 29. prosinca 1991. godine zapovjedništvo Operativne zone Bjelovar prosljedilo zapovjedništvima Sektora Virovitica, Sektora Pakrac i 127. brigade, s napomenom da je „razbijanje neprijatelja na području s. Bijelih Stijena i Okučana (je) dnevni zadatak za 29. 12. 1991. godine“.¹²⁵³ Iako je zapovijed na papiru izgledala optimistično, realnost na terenu je bila drugačija.

Već 29. prosinca 1991. godine, zbog pogibije zamjenika zapovjednika 104. brigade i još dva pripadnika postrojbe dan ranije kao i konstantnog borbenog djelovanje pripadnika brigade, zapovjedništvo brigade i politički čelnici s područja od kuda dolazi brigada tražili su da se brigada povuče sa zapadnoslavonskog bojišta i pošalje na odmor.¹²⁵⁴ Nakon toga dijelovi postrojbi 104. brigade povučeni su u Varaždin na odmor.¹²⁵⁵

Problema je imao i 57. samostalni bataljun. Pripadnici tog bataljuna 29. prosinca 1991. godine nalazili su se na položaju na području Kusionja, prema Kraguju. Na položaju s njima je bila, u izvješću zapovjedništva 57. samostalnog bataljuna, neimenovana hrvatska postrojba koja se „bez dozvole i bez znanja“ postrojbi 57. samostalnog bataljuna povukla s položaja. Pripadnici grubišopoljskog bataljuna su ostali sami na položaju, no nakon nekog vremena, zbog sigurnosti ljudi, i oni su napustili položaj i u prijepodnevnim satima se vratili u Grubišno Polje. Zamjenik zapovjednika Operativne zone Bjelovar Ivan Plasaj urgirao je kod zapovjedništva 57. samostalnog bataljuna nakon čega je dogovoreno da postrojba sutra ujutro ponovo krene na pakračko područje, na što je zapovjedništvo 57. samostalnog bataljuna pristalo, uz uvjet da se ne ponavljaju dosadašnji propusti u organizaciji od strane zapovjedništva Sektora Pakrac.¹²⁵⁶ Ovdje

¹²⁵² SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, ZOZB, Op. br. 279-1, 29. 12. 1991., Bjelovar. Zapovijed o upotrebi bataljuna.

¹²⁵³ SVA MORH, OZ Bjelovar: ZOZB, Br. 280-1, 29. 12. 1991., Bjelovar. Borbena zapovijed.

¹²⁵⁴ SVA MORH, 104. br. HV: RH, 104. br. „R“ ZNG Varaždin, Zapovjedništvo, Broj: 01-583/1-1991, 29. 12. 1991., Varaždin.; SVA MORH, 104. br. HV: RH, Općina Ivanec, Krizni štab, Klasa: 801-01/91-01/01, Urbroj: 2130-02-91-04, 29. 12. 1991., Ivanec. Predmet: Povlačenje II bat. sa bojišta.

¹²⁵⁵ 104. brigada Hrvatske vojske, 53.

¹²⁵⁶ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, Općina Grubišno Polje, Zapovjedništvo 77. s. bat. „R“, Br.: 1-122/91, 29. 12. 1991., Grubišno Polje. Dnevno izvješće.

se vjerojatno mislilo na lošu koordinaciju hrvatskih postrojbi na području Kusonja u izvođenju napadnih borbenih zadaća unazad par dana.

Napuštanje tog položaja su iskoristile srpske snage koje su s manjim postrojbama ušle na područje sela Kusonje i stavile pod kontrolu dio prometnice Kusonje – Dragović, čime je opet prekinuta komunikacija Pakrac – Kamenska – Požega.¹²⁵⁷

Istočno od tog područja postrojbe 127. brigade imale su zadatak iz pravca Cerik – selo Dragović osloboditi sela Brusnik i Lipovac. U 7 sati ujutro 29. prosinca 1991. godine tri bojne 127. brigade, no ukupne jačine 450 ljudi, krenule su u napad. Postrojbe 1. i 2. bojne došle su sjeverno od predjela Grič i tamo su ih srpske snage zaustavile jakom vatrom iz pješačkog i artiljerijskog oružja. S obzirom da su postrojbe 127. brigade bile u udolini, bili su laka meta vatrenoj moći Jugoslavenske narodne armije i domaćih pobunjenika koji su djelovali s dominantnih kota. Zapovjedništvo brigade je zatražilo pomoć artiljerije hrvatskih snaga iz Sirača, no zbog nepovoljne konfiguracije terena hrvatska artiljerija nije uspjela poboljšati položaj hrvatskih postrojbi. Zbog nemogućnosti povlačenja postrojbe 127. brigade pričekale su večer da se mogu pod okriljem mraka povući s tog položaja. Na početne položaje nije se vratilo 12 pripadnika brigade, za koje se kasnije saznalo da su svi ubijeni. Pripadnici 3. bojne 127. brigade zaposjeli su šire područje trafostanice u podnožju sela Brusnik, no i oni su se morali povući na početne položaje uslijed jakog djelovanja artiljerije srpskih snaga.¹²⁵⁸ Tog dana, prema izvješću 127. brigade, brigada je imala kod sela Dragović jednog poginulog pripadnika i sedam ranjenih.¹²⁵⁹

Za zaposjedanje položaja na području Brezici, istočno od Pakračkih vinograda, zapovjedništvo Operativne zone Bjelovar pozvalo je već dan ranije, 28. prosinca 1991. godine, pripadnike Protudiverzantske čete OZ Bjelovar, koji su u večernjim satima istog dana stigli na pakračko područje. To područje je bilo bitno jer se s tog položaja nadzire Kraguj i dobar je početni položaj za napadne operacije prema srpskim snagama. U 6,30 sati ujutro 29. prosinca 1991. godine pripadnici Protudiverzantske čete OZ Bjelovar, uz vodstvo tri pripadnika 76. samostalnog bataljuna, krenuli su prema Pakračkim vinogradima. Tamo su naišli na jake srpske snage koje su napadale to područje. Ubrzo su se našli u okruženju, no uspjeli su zadržati te

¹²⁵⁷ RH, MO, 123. brigada, Broj: 01-229-3/91, 30. 12. 1991., Slavonska Požega. Zapovijed za zaposjedanje linije obrane.

¹²⁵⁸ HMDCDR, ZPI: Elaborat raščlambe bojnih djelovanja za područje Virovitica – Slatina 1990.-1991., Osijek, srpanj 1999., 57.

¹²⁵⁹ SVA MORH, OZ Bjelovar: 127. brigada HV, Br.: 390-46, 30. 12. 1991., Virovitica. Dnevno izvješće.

položaje. Prema njima su oko 14 sati krenuli pripadnici 1. satnije i izviđačke desetine 55. samostalnog bataljuna, predvođeni vodičima iz 76. samostalnog bataljuna, no zbog srpskih snaga koje su okružile to područje nisu se uspjeli probiti do pripadnika Protudiverzantske čete OZ Bjelovar. U tim pokušajima poginuo je pomoćnik zapovjednika 76. samostalnog bataljuna i šest pripadnika 55. samostalnog bataljuna. Pripadnici Protudiverzantske čete ostali su bez streljiva, no po mraku su se uspjeli povući s položaja u Pakračkim vinogradima prema Pakracu.¹²⁶⁰

Uz djelovanje srpskog pješništva na istočnom dijelu pakračkog područja, po Pakracu, Lipiku i Prekopakri djelovala je artiljerija srpskih snaga cijeli dan. Zrakoplovi Jugoslavenske narodne armije dva puta su raketirali grad i rubne dijelove grada.¹²⁶¹ Očito su srpske snage na sve moguće načine pokušavale zaustaviti napredovanje hrvatskih snaga i potisnuti ih na početne položaje, što im je ovakvim djelovanjem i uspijevalo.

Srpske postrojbe nastavile su 30. prosinca 1991. godine s intenzivnim napadima artiljerijskom i tenkovskom vatrom po hrvatskim položajima u Lipiku, Prekopakri i Pakracu. Hrvatske postrojbe su uzvraćale vatru, no više od toga nisu mogle. Iako je u dnevnom izvješću zapovjedništva Operativne zone Bjelovar navedeno da su hrvatske postrojbe „pripremljene i idu u izvršavanje narednih zadaća po zapovijedi zapovjednika OZ Bjelovar i generala Stipetića“, neki veći pomaci se nisu dogodili jer je očito da nije bilo moguće napadno djelovati uz takav otpor pripadnika JNA i domaćih pobunjenika.¹²⁶²

S obzirom na velike probleme koje su hrvatske postrojbe imale zbog protuudara srpskih snaga, za napadno djelovanje na zapadnoslavonskom bojištu ponovo je angažirana 123. brigada. Na području sjevernih padina Psunja 30. prosinca 1991. godine pripadnici 123. brigade čistili su od zaostalih grupa srpskih snaga već oslobođena sela oko Bučja. Nakon češljanja terena pripadnici brigade utvrdili su se na liniji selo Budići – selo Ožegovci – selo Bučje – selo Donja Šumetlica - selo Jakovci – selo Rogulje – selo Bjelajci u cilju sprječavanja mogućeg protuudara srpskih snaga iz pravca sela Cicvare, sela Kričke (Zabrdske) i sela Gornja Šumetlica.¹²⁶³ Na

¹²⁶⁰ HMDCDR, ZPI: Protudiverzantska satnija OZ Bjelovar – ratni put, 20. 3. 1997., Zagreb.; HMDCDR, ZPI: Raščlamba borbenih djelovanja u 1991. godini – 55. sb. Bjelovar, Bjelovar 1999. godine.; HMDCDR, ZMG: DVD 574, Izlaganje Zlatka Kramarića, pripadnika 55. samostalnog bataljuna Bjelovar, na stručnom skupu održanom 26. 10. 2006. godine u Daruvaru.; B. KRIŽAN, S. BENKOVIĆ, *Poginuli branitelji u Domovinskom ratu Pakrac – Lipik 1991. – 1995.*, 50-51., 198-200.; J. ŠIMIĆ, *Bjelovar u Domovinskom ratu – svjedoci vremena*, 167.

¹²⁶¹ HMDCDR, ZPI: PU [Bjelovar], Operativni štab, 29. 12. 1991., Bjelovar. Izvješće.; RH, Zapovjedništvo OZ Bjelovar, Klasa: 032-04/92-02, Ur.br.: 1077-03-98-13, 12. 02. 1992., Bjelovar. Ratni dnevnik Zapovjedništva 2. OZ.

¹²⁶² SVA MORH, OZ Bjelovar: ZOZB, Op. br. 974-55, 30. 12. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće.

¹²⁶³ HMDCDR, ZMG: DVD 3556, 63. samostalni bataljun Požega. Raščlamba borbenih djelovanja 1991. godine, 3. dio.; Rukopis Miljenka Crnjca, zapovjednika 123. brigade HV, „Požeština u Domovinskom ratu 1990-1991. godine“.

područje Gornje Šumetlice, na samom kraju prosinca 1991. godine, uvedena je 134. laka pješačka brigada JNA iz Titovog Užica, koja je ušla u sastav 5. banjalučkog korpusa.¹²⁶⁴

Dana 31. prosinca 1991. godine srpske snage su nastavile s intenzivnim artiljerijskim napadima po Lipiku, Dobrovcu, Pakracu i Prekopakri. Na području Daruvara djelovali su zrakoplovi Jugoslavenske narodne armije, a pješački napad su srpske snage pokušale u području Kraguja.¹²⁶⁵ Pripadnici 127. brigade su iz pravca područja Cerik i kote 258 čistili područje Kusonja od srpskih snaga koje su tamo ušle nakon 29. prosinca 1991. godine. Selo je u poslijepodnevnim satima stavljeno pod nadzor pripadnika hrvatskih postrojbi, a u selu su pripadnici 127. brigade zatekli velike količine materijalno tehničkih sredstava srpskih snaga.¹²⁶⁶ U Kusonjama su bili raspoređeni i pripadnici 57. samostalnog bataljuna, no njihovo zapovjedništvo u svojem izvješću ne spominje nikakvo djelovanje protiv srpskih snaga.¹²⁶⁷ Može se pretpostaviti da su oni bili smješteni u dijelu Kusonja gdje nije bilo srpskih snaga.

Kako na sjevernom dijelu zapadnoslavenskog bojišta nije bilo nekih većih pomaka hrvatskih snaga unazad par dana u odnosu na dobivene zadaće, načelnik Glavnog stožera Hrvatske vojske Anton Tus izdao je ponovo zapovijed 31. prosinca 1991. godine da se „s jačim snagama i njihovim odlučnijim angažiranjem, snagama neprijatelja nanesu takvi gubici koji će ga prisiliti da se povuče južno od r[ijeke] Save“. Iz navedene zapovijedi vidljivo je da je težište napada prebačeno sa sjevernog pravca (istočno od Pakraca prema Bijeloj Stijeni) na novogradiški pravac. Za napadno djelovanje je angažirana 123. brigade koja je trebala djelovati na pravcu selo Gornja Šumetlica - selo Bobare, i tako osiguravati spoj između 127. brigade koja je trebala napadati na pravcu selo Dragović – selo Gornji Čaglić i dijelova 121. brigade koji su trebali napadati na pravcu Psunj (tt 985) – selo Bobare. Glavne snage 121. brigade, zajedno s postrojbama 108. brigade trebale su djelovati prema selu Trnakovac. Zapovjedništvo Operativne

¹²⁶⁴ Davor MARIJAN, „Organizacija i djelovanje Jugoslavenske narodne armije i pobunjenih Srba u zapadnoj Slavoniji tijekom 1991.“, 110.

¹²⁶⁵ SVA MORH, OZ Bjelovar: ZOZB, Op. br. 974-56, 31. 12. 1991., Bjelovar. Dnevno izvješće. U tom dnevnom izvješću je navedeno i da su postrojbe hrvatske vojske i policije uspjele taj dan „potpuno zaposjednuti s[elo] Kraguj“, no vjerojatno je došlo do greške u komunikaciji s podređenim postrojbama jer je Kraguj i dalje bio okupiran.

¹²⁶⁶ HMDCCR, ZPI: Elaborat raščlambe bojnih djelovanja za područje Virovitica – Slatina 1990.-1991., Osijek, srpanj 1999., 57-58.

¹²⁶⁷ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, HV, Zapovjedništvo 77. sam. bat. „R“, Br. 1-124/91, 31. 12. 1991., Grubišno Polje. Dnevno izvješće.

zone Bjelovar dobilo je zadatak da objedini borbeno djelovanje 121. brigade, 108. brigade, 99. brigade i dijelova 149. brigade na području Nove Gradiške.¹²⁶⁸

Prva dva dana 1992. godine na zapadnoslavonskom bojištu nije bilo pomaka crte bojišnice, kao ni nekih većih pješačkih napada ni srpskih ni hrvatskih snaga. U Sarajevu je 2. siječnja 1992. godine potpisan sporazum između predstavnika hrvatskih vlasti i Jugoslavenske narodne armije o potpunom prekidu vatre i općem primirju u Republici Hrvatskoj, koje stupa na snagu 3. siječnja 1992. godine u 18,00 sati.¹²⁶⁹ Hrvatske snage su odlučile iskoristiti to vrijeme do stupanja primirja na snagu i pokušati realizirati plan Glavnog stožera Hrvatske vojske od 31. prosinca 1991. godine. Zapovjednik Operativne zone Bjelovar Miroslav Jeržečić došao je 3. siječnja 1992. godine u rano jutro do zapovjednika 123. brigade Miljenka Crnjca i obavijestio ga da s obzirom da je potpisano primirje hrvatske snage moraju osloboditi što veći prostor do stupanja primirja na snagu, koji će onda biti pod hrvatskom kontrolom do dolaska snaga Ujedinjenih naroda.¹²⁷⁰

Ujutro 3. siječnja 1992. godine pripadnici 123. brigade krenuli su u napad prema Kričkama (Zabrdskim), južno od komunikacije Španovica – Bučje odakle su trebali nastaviti pravcem Gornja Šumetlica – Bobare – Bijela Stijena. Ubrzo nakon podneva postrojbe 123. brigada ušle su u Kričke (Zabrdske) i ovladale selom. Srpske snage su izvele protunapad tenkovima i oklopnim transporterima iz pravca sela Lipovac i Brusnik, a po pripadnicima 123. brigade borbeno je djelovalo i zrakoplovstvo Jugoslavenske narodne armije. Nakon toga zapovjednik 123. brigade je tražio od zapovjednika Operativne zone Bjelovar da 127. brigada i hrvatske snage oko Pakraca izvrše pritisak na srpske snage, no otkrio je da te snage uopće nisu krenule u akciju. U akciju su krenule još samo postrojbe 121. brigade na novogradiškom pravcu koje su oslobodile Širince. Nakon tih saznanja, te velikih gubitaka postrojbi 123. brigade na terenu, od tri poginula i nekoliko ranjenih, pripadnici 123. brigade su povučeni iz Krički (Zabrdskih) jer nisu bili utvrđeni.¹²⁷¹ Ovom akcijom završila je operacija *Papuk-91* i ubrzo je stupilo na snagu primirje koje je potrajalo ipak duže nego što su pripadnici hrvatskih snaga to očekivali s obzirom na ranija iskustva s dogovorenim primirjima.

¹²⁶⁸ SVA MORH, OZ Bjelovar: RH, MO, Glavni stožer, Klasa: 8/91-01/441, Urbroj: 5120-01-91-1, 31. 12. 1991. Zapovijed.

¹²⁶⁹ SVA MORH, 136. br. HV: RH, MO, Glavni stožer, Klasa: 804-04/92-03/03, Ur.broj: 5120-02-92-1, 2. 1. 1992. godine.

¹²⁷⁰ Rukopis Miljenka Crnjca, zapovjednika 123. brigade HV, „Požeština u Domovinskom ratu 1990-1991. godine“.

¹²⁷¹ Rukopis Miljenka Crnjca, zapovjednika 123. brigade HV, „Požeština u Domovinskom ratu 1990-1991. godine“.

7.3. Rezultati operacije *Papuk 91*

Operacijom *Papuk-91* u potpunosti su oslobođene općine Daruvar, Virovitica, Podravska Slatina, Orahovica, Slavonska Požega i dio općine Pakrac. U daruvarskoj općini oslobođeno je 26 naselja u istočnom dijelu općine.¹²⁷² U općini Virovitica oslobođeni su rubni dijelovi južnog dijela općine. U općini Podravska Slatina na jugozapadnom dijelu općine oslobođeno je 17 naselja.¹²⁷³ U općini Orahovica oslobođeno je 7 naselja na jugozapadnom dijelu općine.¹²⁷⁴ U požeškoj općini oslobođena su 23 sela u istočnom dijelu općine.¹²⁷⁵ U pakračkoj općini oslobođena su 25 mjesta.¹²⁷⁶ Ukupno je u operaciji *Papuk-91* oslobođeno 98 naselja¹²⁷⁷ i područje veličine oko 1000 km². Srpske snage su odbačene od Podravske magistrale, čime je ta komunikacija bila sigurna za promet od središnje Hrvatske prema istočnoj Slavoniji. Uz tu komunikaciju za promet su bile otvorene prometnice Daruvar – Đulovac – Suhopolje, Daruvar – Đulovac – Podravska Slatina, Hum – Voćin – Mikleuš, Voćin – Zvečevo – Kamenska i Pakrac – Kamenska – Požega. Na oslobođenom prostoru moglo se pristupiti obnovi razrušenih objekata i revitalizaciji tog područja u gospodarskom, društvenom i kulturnom aspektu, koliko su to (po)ratne okolnosti dopuštale.

Na zapadnoslavonskom bojištu crta bojišnice se nakon ove operacije uvelike smanjila što je rasteretilo hrvatske postrojbe, koje su se mogle posvetiti daljnjoj obuci i pripremama za druge vojne zadaće na drugim bojištima u 1992. godini. Uz to, hrvatske postrojbe su stekle vrijedno vojno iskustvo koje im je pomoglo u kasnijem izvršavanju ratnih zadaća, što posebno vrijedi za časnički i dočasnički kadar. Treba naglasiti i to da pripadnici hrvatskih snaga koji su sudjelovali u operaciji *Papuk-91* uglavnom nisu bili profesionalni vojnici, tako da njihovo uspješno djelovanje

¹²⁷² U općini Daruvar oslobođena su naselja: Velika Klisa, Donje Cjepidlake, Gornje Cjepidlake, Donja Vrijeska, Gornja Vrijeska, Mali Bastaji, Veliki Bastaji, Koreničani, Potočani, Katinac, Puklica, Đulovac, Stara Krivaja, Nova Krivaja, Batinjani, Batinjska Rijeka, Vukovije, Dobra Kuća, Vrbovac, Markovac, Pakrani, Bijela, Donji Borki, Srednji Borki, Gornji Borki i Zaile.

¹²⁷³ U općini Podravska Slatina oslobođena su naselja: Hum Varoš, Hum, Lisičine, Kuzma, Popovac, Voćin, Macute, Bokane, Čeralije, Balinci (dio), Kometnik-Jorgići, Kometnik-Zubići, Smude, Rijenci, Sekulinci, Gornji Meljani i Đuričić.

¹²⁷⁴ U općini Orahovica oslobođena su naselja: Šumeđe, Gornja Pištana, Kokočak, Pušina, Krasković, Prekoračani i Slatinski Drenovac.

¹²⁷⁵ U općini Slavonska Požega oslobođena su naselja: Novo Zvečevo, Kamenski Vučjak, Šušnjari, Gornji Vrhovci, Kruševo, Bogdašić, Amatovci, Nježić, Klisa, Mrkoplje, Mihajlije, Striježevica, Sažije, Kamenski Šeovci, Mijači, Kamenska, Koprivna, Šnjegavac, Čečavac, Rasna, Ruševac, Jeminovac, Čečavački Vučjak.

¹²⁷⁶ U općini Pakrac oslobođena su naselja: Dereza, Donji Grahovljani, Srednji Grahovljani, Gornji Grahovljani, Branešći, Mali Budići, Veliki Budići, Koturić, Popovci, Kusonje, Dragović, Španovica (Novo Selo), Ožegovci, Buče, Donja Šumetlica, Jakovci, Rogulje, Bjelajci, Cikote, Glavica, Prgomelje, Tisovac, Kukunjevac, Dobrovac i Lipik.

¹²⁷⁷ U ovaj popis nisam uvrstio manje zaseoke na oslobođenom području, već samo mjesta koja su u popisu stanovništva iz 1991. godine imala status naselja unutar općine.

u tako opsežnoj operaciji treba posebno vrednovati. Prema dostupnim podacima u operaciji *Papuk-91* poginulo je 142 pripadnika hrvatske vojske i policije.¹²⁷⁸ Provođenjem operacije na papučkom području hrvatske snage vezale su dio srpskih snaga na sebe i time djelomično rasteretile hrvatske snage u operaciji *Orkan-91* na području južno do rijeke Pakre.

Iako je operacija zaustavljena stupanjem na snagu Sarajevskog primirja 3. siječnja 1992. godine, upitno je kako bi se nastavilo oslobađanje tog područja s obzirom da je većina hrvatskih postrojbi koje su sudjelovale u operaciji bila na izmaku snaga i s nedostatnim materijalno tehničkim sredstvima za borbena djelovanja. Uz to, srpske snage su upornom obranom i dovlačenjem pojačanja čvrsto držale svoje pozicije za zapadnoslavonskom bojištu, tako da se o daljnjem razvoju situacije može samo nagađati, što više ne spada u domenu znanstvenog diskursa. No bez obzira na završnicu operacije *Papuk-91*, oslobađanje tako velikog prostora 1991. godine bio je velik uspjeh hrvatskih snaga.

¹²⁷⁸ Podaci su dobiveni prema: *Hrvatska policija u Domovinskom ratu* (urednik Krunoslav Borovec); B. KRIŽAN, S. BENKOVIĆ, *Poginuli branitelji u Domovinskom ratu Pakrac i Lipik 1991.-1995.*; *Međimurje u Domovinskom ratu za slobodnu Hrvatsku* (urednik Stjepan Hranjec); Mira PELIKAN, Miroslav GAZDA, *Spomenar hrvatskim žrtvama Virovitičko-podravske županije stradalim 1941.-1945. i 1991.-1995.*, Osijek 2003.; *104. brigada Hrvatske vojske*, (pripremili: Ivan Rukljić i ostali); V. HEROUT, *Pet godina poslije; Od Otkosa-10 do Oluje – Policija i 77. samostalni bataljun ZNG „R“ Grubišno Polje u Domovinskom ratu*; Rukopis Miljenka Crnjca, zapovjednika 123. brigade HV, „Požeština u Domovinskom ratu 1990-1991. godine“; HMDCDR, ZPI: Raščlamba borbenih djelovanja u 1991. godini – 55. samostalni bataljun Bjelovar, Bjelovar 1999. godine.; M. ĆURAK, *Moji suborci*; B. ŠTUBELJ i ostali, *Križevačke ratne postrojbe u Domovinskom ratu 1991.-1995.*;

8. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Stvaranje samostalne Hrvatske demokratskim procesima početkom 1990-ih godina bilo je ugroženo velikosrpskom agresijom, pokrenutom i organiziranom od političkog vodstva Srbije, uz veliku pomoć zapovjednog vrha Jugoslavenske narodne armije, političkog vodstva Crne Gore i pobunjenih Srba u Hrvatskoj. Agresiju su provele postrojbe Jugoslavenske narodne armije, naoružani srpski pobunjenici u Hrvatskoj, te razne srpske paravojne skupine s područja raspadajuće Jugoslavije.

Nakon početnih uspjeha srpskih snaga u ljeto i jesen 1991. godine i okupacije gotovo trećine teritorija Republike Hrvatske, hrvatske snage uspjele su donekle stabilizirati obranu, te zauzimanjem dijela vojnih objekata Jugoslavenske narodne armije učinkovitije organizirati obranu i oružane snage. Ubrzo po formiranju većeg broja postrojbi, odnosno jačanju postojećih manjih postrojbi u zapadnoj Slavoniji i sjeverozapadnoj Hrvatskoj, Glavni stožer Hrvatske vojske, na inicijativu i prema planovima zapovjedništava hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji (Operativne grupe Posavina, Operativne zone Bjelovar i Zapovjedništva obrane grada Grubišno Polje), odlučio se za pokretanje oslobodilačkih operacija u zapadnoj Slavoniji, s ciljem uništavanja srpskih snaga sjeverno od rijeke Save, čime bi srpske snage bile onemogućene u presijecanju Hrvatske na dva dijela na tom dijelu ratišta i odsijecanju istočne Slavonije od ostalog dijela Hrvatske.

Vremenski najduža operacija hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji u jesen i zimu 1991./1992. godine *Orkan-91*, započeta krajem listopada 1991. godine, iznenadila je srpsko vojno vodstvo u zapadnoj Slavoniji i natjerala ga da pojača svoje ljudske i materijalne resurse na tom području, a već prisutne postrojbe JNA i pobunjenih Srba morale su prijeći iz napadnih djelovanja u odsudnu obranu. No ipak, hrvatskim snagama na novljanskom bojištu trebalo je, nakon manjih početnih uspjeha, više od dva tjedna kako bi konsolidirale postrojbe i nastavile s uspješnim napadnim djelovanjima. Razlog tolikom zastoju najviše se može pripisati nedostatku materijalno tehničkih sredstava, kao i nedovoljnoj obučenosti ljudstva i nedostatka zapovjednog kadra kod većine pričuvnih postrojbi Hrvatske vojske, što je bila boljka konstantno prisutna u većem dijelu pričuvnih postrojbi 1991. godine. Usporavanja napadnih djelovanja hrvatskih snaga, kroz cijelo razdoblje trajanja operacije, bilo je i zbog više potpisanih primirja između hrvatskih vlasti i predstavnika Jugoslavenske narodne armije u tom razdoblju.

Od sredine studenog 1991. godine, nakon konsolidacije postrojbi Operativne grupe Posavina i prebacivanja 1. brigade ZNG-a, kao udarne snage na novljanskom bojištu, na pomoćni pravac napada, koji od tada postaje glavni pravac napada, hrvatske postrojbe su uspjele u desetak dana upornim djelovanjem osloboditi nekoliko sela u dolini rječice Subocke i jedno selo na zapadnim obroncima Blatuškog brda. No, uslijed višednevnih borbenih djelovanja i snažnog otpora postrojbi Jugoslavenske narodne armije, došlo je do zamora hrvatskih postrojbi, pa je krajem studenog 1991. godine ponovo uslijedila stanka od nekoliko dana. Uz zamor, veliki problem hrvatskim postrojbama za provedbu napadnih djelovanja predstavljao je nedostatak artiljerijskog streljiva. Iako u tih nekoliko dana hrvatske snage nisu napadno djelovale, bile su primorane aktivno djelovati jer su srpske postrojbe pokušale vratiti izgubljeno područje, što je dodatno slabilo hrvatske snage.

Zadnjeg dana studenog 1991. godine hrvatske snage su nastavile napadna djelovanja, no sada prema Blatuškom brdu, gdje su opet za nositelje napadnih djelovanja postavljene postrojbe 1. brigade ZNG-a. Hrvatske postrojbe su uspjele tek nakon tjedan dana upornih napadnih djelovanja slomiti srpsku obranu i osloboditi nekoliko sela na Blatuškom brdu, odakle se nastavilo s oslobađanjem dva sela u dolini rječice Subocke, čime su se hrvatske snage približile na dva kilometra od komunikacije Okučani – Lipik. Treba napomenuti da su istovremeno hrvatske postrojbe Operativne zone Bjelovar oslobodile Lipik i sela oko njega, što je bilo koordinirano sa zapovjedništvom Operativne grupe Posavina, čije postrojbe su artiljerijom pomagale ta djelovanja hrvatskih snaga.

Druga etapa operacije *Orkan-91* počela je 10. prosinca 1991. godine, no napade hrvatskih snaga prema komunikaciji Okučani – Lipik uspješno su odbijale postrojbe Jugoslavenske narodne armije i domaćih pobunjenika. Uz to, srpske snage su prešle u napadna djelovanja prema izgubljenom području i uz konstantno artiljerijsko djelovanje dodatno slabile borbenu spremnost hrvatskih snaga. To sve je uzrokovalo da se u hrvatskim postrojbama, uz nedostatak streljiva, sve više počeo osjećati nedostatak ljudstva, koje je bilo premoreno ili izbačeno iz stroja uslijed konstantnih borbenih djelovanja. Napadi hrvatskih snaga prema komunikaciji Okučani – Lipik su nastavljeni 22. prosinca 1991. godine, no hrvatsko vojno vodstvo nije moglo osigurati potrebna pojačanja hrvatskim snagama, kao ni streljivo te ostala materijalno tehnička sredstva, prijeko potrebna za izvođenje napadnih djelovanja. Nasuprot tome, postrojbe Jugoslavenske narodne

armije su ojačale svoje snage na tom području, tako da je do kraja operacije na novljanskom bojištu crta bojišnice ostala nepromijenjena.

Na novogradiškoj bojišnici hrvatske postrojbe nisu uspjele od početka operacije *Orkan-91* do početka prosinca 1991. godine značajnije pomaknuti crtu bojišnice, a razlog tome je ponajviše bilo to što se nasuprot hrvatskih postrojbi na tom bojištu, uz lokalne pobunjenike i paravojne postrojbe, nalazila najjača postrojba 5. banjalučkog korpusa JNA - 329. oklopna brigada iz Banja Luke, za koju hrvatske postrojbe nisu imale adekvatna sredstva kojima bi istu porazile. Uz to, postrojbe JNA na novogradiškom bojištu vršile su i dalje napade na hrvatske snage, što je dodatno otežavalo borbena djelovanja pripadnicima Hrvatske vojske. Hrvatske postrojbe na novogradiškom bojištu uspjele su 10. prosinca 1991. godine osloboditi nekoliko sela na sjeveroistočnom dijelu općine, gdje su uglavnom bile snage Teritorijalne obrane pobunjenih Srba. Novi uspjeh hrvatske snage zabilježile su 19. prosinca 1991. godine, kada su oslobodile Mašićku Šagovinu. Zadnji uspjeh hrvatskih snaga na novogradiškoj bojišnici dogodio se zadnjeg dana operacije, 3. siječnja 1992. godine, kada su hrvatske postrojbe oslobodile Širince. Hrvatske postrojbe na novogradiškom bojištu imale su iste probleme kao i postrojbe na novljanskom bojištu, koji su ih onemogućavali u postizanju boljih rezultata u operaciji *Orkan-91*, a to su bili nedostatak materijalno tehničkih sredstava, zamor ljudstva, te neobučenost dijela ljudstva i nedostatan zapovjedni kadar kod dijela postrojbi. Uz to, kako je već spomenuto, nasuprot hrvatskih postrojbi nalazile su se jake postrojbe Jugoslavenske narodne armije, čija uloga se ne smije zanemarivati u ocjeni borbenih djelovanja na novogradiškom bojištu 1991. godine.

Operacija *Orkan-91*, iako nije provedena prema planu, imala je važnu ulogu u oslobađanju okupiranih područja Republike Hrvatske u zapadnoj Slavoniji u jesen i zimu 1991./1992. godine. Tom operacijom je oslobođeno 16 naselja na novljanskom i novogradiškom bojištu, čime je uvelike smanjena crta bojišnice na tom području. Značaj te operacije treba gledati i u kontekstu paralelnog odvijanja operacije *Orkan-91* s operacijom *Otkos-10*, a potom i operacijom *Papuk-91* na sjevernom dijelu zapadnoslavonske bojišnice, čime su postrojbe Operativne grupe Posavina u operaciji *Orkan-91* vezale glavninu 5. banjalučkog korpusa Jugoslavenske narodne armije, lokalnih pobunjenika i paravojskih postrojbi u zapadnoj Slavoniji za sebe, što je zasigurno olakšalo provedbu spomenutih operacija.

Ubrzo nakon početka operacije *Orkan-91*, na području Bilogore u Operativnoj zoni Bjelovar 31. listopada 1991. godine pokrenuta je operacija *Otkos-10*. Postrojbe hrvatske policije i vojske uspjele su u nekoliko dana poraziti srpske snage na području tadašnje općine Grubišno Polje, uglavnom pripadnike Teritorijalne obrane Grubišno Polje, koji su nakon prvog dana napada hrvatskih snaga počeli s izvlačenjem civila i vojske s područja Bilogore, što je umnogome olakšalo napredovanje hrvatskih snaga. Zapovjedništvo 5. banjalučkog korpusa JNA pokušalo je zaustaviti vojsku u povlačenju, no otpor su nastavile pružati samo manje grupe srpskih snaga u povlačenju, potpomognute djelovanjem artiljerije srpskih postrojbi, uz veliku podršku zrakoplovstva Jugoslavenske narodne armije. Hrvatske postrojbe su uspjele do 4. studenog 1991. godine osloboditi područje općine Grubišno Polje, no zbog umora, potrebe za pregrupiranjem i nedostatka pričuve završena je prva faza operacije *Otkos-10*. Uz to, za 5. studeni 1991. godine je između hrvatskih vlasti i predstavnika JNA dogovoren potpuni prekid vatre, koji su hrvatske postrojbe morale poštovati.

Operacija *Otkos-10* je nastavljena nakon konsolidacije hrvatskih snaga i mobilizacije manjeg dijela novih snaga na bilogorskom području. U drugoj fazi operacije, koja je počela 11. studenog 1991. godine, prema Bastajskim Brđanima i okolnim selima, hrvatske postrojbe, konsolidirane i ojačane novim snagama, uspjele su nakon dva dana borbenih djelovanja osloboditi Bastajske Brđane i okolna sela, čime su došle iznad komunikacije Daruvar – Đulovac, od kuda su istu mogle kontrolirati, što je omogućilo dobru poziciju hrvatskih snaga za daljnja napadna djelovanja. Napredovanje hrvatskih snaga pokušalo je zaustaviti zrakoplovstvo JNA, no to nije bilo dovoljna pomoć pripadnicima TO Zapadna Slavonija, koji su se nakon upornih djelovanja hrvatskih snaga zajedno sa civilima izvukli prema Đulovcu. Srpske snage htjele su područje Bastajskih Brđana, kao dominantnog položaja na tom prostoru, vratiti pod svoju kontrolu u više navrata nakon toga, no nisu bile dovoljno jake za hrvatske snage na tom području.

Operacija *Otkos-10* u literaturi, kao i u radovima zapovjednika sudionika operacije, vremenski se smješta u razdoblje od 31. listopada 1991. godine do 4. studenog 1991. godine, no prema mojim istraživanjima oslobađanje Bastajskih Brđana i okolnih mjesta 11. i 12. studenog 1991. godine nedvojbeno spada pod operaciju *Otkos-10*. To sam zaključio iz više razloga. U dnevnom izvješću Zapovjedništva obrane Grubišno Polje od 11. studenog 1991. godine navedeno

je da je tog dana nastavljena operacija *Otkos-10*,¹²⁷⁹ a i u samoj zapovijedi za napad to područje je obuhvaćeno kao dio operacije *Otkos-10*, koje se treba osloboditi u drugoj fazi operacije.¹²⁸⁰ O provedbi operacije *Otkos-10* u dvije faze govorio je i zapovjednik Operativne zone Bjelovar brigadni general Miroslav Jerzečić na stručnom skupu o oslobodilačkim operacijama u zapadnoj Slavoniji 1991./1992. godine, održanom na Hrvatskom institutu za povijest 2005. godine.¹²⁸¹ Zbog svega navedenog operaciju *Otkos-10* vremenski sam smjestio u razdoblje od 31. listopada 1991. godine do 12. studenog 1991. godine, iako je u tom razdoblju bila stanka od šest dana između borbenih djelovanja. Takvih pauza između napadnih djelovanja bilo je i u operacijama *Orkan-91* i *Papuk-91*, što potvrđuje da prekid napadnih djelovanja ne znači da je operacija završena, pogotovo jer to i dokumenti potvrđuju.

Nakon uspješno provedene operacije *Otkos-10* hrvatsko vodstvo se odlučilo za pokretanje operacije *Papuk-91*, u cilju potiskivanja srpskih snaga sa šireg područja zapadnoslavonskih planina. Za tu operaciju zapovjedništvo hrvatskih snaga odlučilo je da se postrojbe Operativne zone Bjelovar ojačaju postrojbama Operativne zone Osijek, u čijoj zoni odgovornosti su bili dijelovi okupiranog teritorija u zapadnoj Slavoniji.

Operacija je pokrenuta 28. studenog 1991. godine, no hrvatske postrojbe zbog jakog otpora srpskih snaga, nedostatka streljiva i drugih materijalno tehničkih sredstava, te nedovoljne obučenosti dijela postrojbi nisu uspjele tjedan dana napraviti značajnije pomake na bojišnici. No, upornim djelovanjem hrvatskih snaga od 5. do 10. prosinca 1991. godine srpska obrana je probijena na više pravaca, čime su bili uzdrmani temelji srpske obrane na sjevernom dijelu zapadnoslavonske bojišnice. Kad bi počele gubiti, srpske snage su uglavnom djelovale na isti način kao i u operaciji *Otkos-10*. Krenulo bi se s izvlačenjem civila s napadnutog područja, a potom i vojske koja izvlačenjem civila više nije imala koga braniti na tom području, što je loše utjecalo na moral vojnika. Takvi postupci srpskog pobunjeničkog vodstva, kao i nastavak upornih napadnih djelovanja hrvatskih snaga od 12. do 18. prosinca 1991. godine iz više pravaca prema pobunjenicima, pridonijeli su daljnjem urušavanju srpske obrane. Zračne snage JNA i paravojne postrojbe, kojima su ojačane lokalne postrojbe Teritorijalne obrane pobunjenih Srba, nisu uspjele

¹²⁷⁹ SVA MORH, OZ Bjelovar: Općina Grubišno Polje, Zapovjedništvo obrane. Ur.broj: 2127-05-01-91-71, 11. 11. 1991., Grubišno Polje. Dnevno izvješće.

¹²⁸⁰ SVA MORH, OZ Bjelovar: Zapovjednik združenih snaga, Op. br. 1, 8. 10. 1991., Grubišno Polje. Zapovijed za borbeno djelovanje združenih snaga ZNG i PU Bjelovar. „Otkos-10“.

¹²⁸¹ HMDCDR, ZMG: DVD 565, Izlaganje Miroslava Jerzečića, zapovjednika Operativne zone Bjelovar, na stručnom skupu „Prva operacija oslobađanja okupiranog hrvatskog prostora – zapadna Slavonija, jesen – zima 1991/1992.“ održanom 21. prosinca 2005. godine u Zagrebu.

napraviti prevagu i zaustaviti hrvatske snage u napredovanju, tako da su hrvatske snage u tom razdoblju u potpunosti oslobodile područje općina Daruvar, Virovitica, Podravska Slatina i Orahovica.

Nakon kraće konsolidacije hrvatskih postrojbi, operacija je nastavljena 20. prosinca 1991. godine, no već je dolazilo do zamora postrojbi, a i nedostatak artiljerijskog streljiva u hrvatskim postrojbama nije bio riješen, tako da je crta obrane srpskih snaga, koja se tada nalazila sjeverno od komunikacije Pakrac – Požega, bila probijena tek 24. prosinca 1991. godina. Razloga za to je bilo više. Uz već spomenute probleme kod hrvatskih postrojbi, na području koje su hrvatske snage napadale nalazile su se kopnene postrojbe 5. banjalučkog korpusa JNA, a i dijelovi srpskih snaga koji su se povukli s oslobođenog područja zapadne Slavonije sada su se učvrstili na tom području. No unatoč tome hrvatske postrojbe uspjele su osloboditi komunikaciju Pakrac – Požega i sela sjeverno od iste, do 26. prosinca 1991. godine. Napadna djelovanja hrvatskih postrojbi nastavljena su i nakon toga, sve do 3. siječnja 1992. godine, no zbog zamora hrvatskih postrojbi, nedostatka artiljerijskog streljiva i drugih materijalno tehničkih sredstava, te jakog otpora postrojbi Jugoslavenske narodne armije koje su se ojačale svježim postrojbama iz Srbije i Makedonije krajem prosinca 1991. godine operacija nije provedena do kraja. No unatoč svemu, operacija se može smatrati uspješnom s obzirom da je njome oslobođen veći dio zapadne Slavonije i srpske snage su odbačene od Podravske magistrale, tako da komunikacija prema istočnoj Slavoniji više nije bila ugrožena. Uz to, treba naglasiti da su napadnu operaciju izvodile većinom pričuvne postrojbe s ograničenim materijalno tehničkim sredstvima, što dodatno uvećava vrijednost postignutog rezultata u zapadnoj Slavoniji 1991. godine.

Za operaciju *Papuk-91*, odnosno oslobađanje velikog dijela zapadne Slavonije na području Operativne zone Bjelovar 1991. godine, u dosad objavljenim radovima, u kojima su ta vojna djelovanja ukratko obrađena kao dio hrvatskog ratišta 1991. godine, odnosno Domovinskog rata u cjelini, navedena su različita tumačenja te operacije. Kod nekih autora se operacija *Papuk-91* uopće ne spominje pod tim imenom, već kao više manjih operacija bez nekog određenog naziva.¹²⁸²

¹²⁸² Vidi u Rajko RAKIĆ, Branko DUBRAVICA, *Kratki pregled vojnih djelovanja u Domovinskom ratu 1991.-1995.*, Zagreb 2009., 97.

Načelnik Glavnog stožera Hrvatske vojske general Anton Tus u članku *Rat u Sloveniji i Hrvatskoj do Sarajevskog primirja* oslobađanje šireg papučkog područja navodi kao drugu fazu operacije *Otkos-10* koja je počela 4. prosinca 1991. godine.¹²⁸³ No, izvori nedvojbeno ukazuju da je to bila operacija *Papuk-91*, koju je vodilo isto zapovjedništvo, provodile su je iste postrojbe pod tim zapovjedništvom, imala je vremenski kontinuitet i odvijala se na (prema zapovijedi za napad zapovjedništva Operativne zone Bjelovar od 21. studenog 1991. godine) konkretno definiranom području, što je u istraživanju i prikazano.

Uz to, kod određenih visokih vojnih ratnih dužnosnika u Hrvatskoj završetak operacija *Papuk-91* i *Orkan-91* tumačen je, najblaže rečeno, dosta diskutabilno. General Martin Špegelj, koji je u vrijeme odvijanja oslobodilačkih operacija u zapadnoj Slavoniji 1991. godine vršio dužnost glavnog inspektora Hrvatske vojske, navodi u radu *Prva faza rata 1990-1992: pripreme JNA za agresiju i hrvatski obrambeni planovi* da su napadna djelovanja na liniji Pakrac – Požega zaustavljena jer „po tajnoj zapovjednoj liniji, stranačkoj liniji HDZ-a, dolazi 26. prosinca 1991. godine naredba da se sva ofenzivna djelovanja u zapadnoj Slavoniji obustave“.¹²⁸⁴ Nešto umjereniji je stav generala Antona Tusa koji navodi da se zaustavljanje napredovanja 127. brigade 25. (!) prosinca 1991. godine na komunikaciji Bučje – Kusonje – Pakrac tek treba istražiti, te da je „direktnom predsjednikovom linijom zapovijedanja cijeli prodor zaustavljen, s dodatnim obrazloženjem da su prihvaćeni Vanceov plan i opće primirje“, a da su napadna djelovanja HV-a na zapadnoslavonskom ratištu neopozivo zaustavljena 3. siječnja 1992. godine stupanjem na snagu Sarajevskog primirja.¹²⁸⁵ Sličnu tezu je izrekao general Petar Stipetić u emisiji *Latinica* 2008. godine, odnosno da 25. prosinca 1991. godine hrvatske postrojbe nisu htjele nastaviti napadna djelovanja prema zapovijedi Glavnog stožera Hrvatske vojske.¹²⁸⁶ Takve teze su u usporedbi s primarnim izvorima neodržive, te je u radu dokazano da su hrvatske snage napadno djelovale, prema zapovijedima Glavnog stožera Hrvatske vojske, sve do 3. siječnja

¹²⁸³ U tom tekstu generala Tusa ima dosta netočnosti, kao na primjer da je 127. brigada zaustavljena u oslobađanju tog područja 25. prosinca 1991. godine. U istraživanju sam nedvojbeno ustvrdio da su još 26. prosinca 1991. godine hrvatske postrojbe, među kojima i postrojbe 127. brigade, uspješno napadno djelovale i oslobodile komunikaciju Pakrac – Požega, a vojnih djelovanja oko te komunikacije bilo je sve do 3. siječnja 1992. godine, upravo prema zapovijedi generala Tusa od 28. prosinca 1991. godine i 31. prosinca 1991. godine. Članak vidu u: *Rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1991-1995.*, (urednici Branak Magaš i Ivo Žanič), Zagreb – Sarajevo 1999., 86-87.

¹²⁸⁴ Martin ŠPEGELJ, „Prva faza rata 1990-1992: pripreme JNA za agresiju i hrvatski obrambeni planovi“, *Rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1991-1995.*, 60.

¹²⁸⁵ Anton TUS, „Rat u Sloveniji i Hrvatskoj do Sarajevskog primirja“, *Rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1991-1995.*, 88.

¹²⁸⁶ HMDCDR, ZV: DVD 1239, *Latinica* (Tema: Gojko Šušak), urednik Denis Latin, Hrvatska radiotelevizija, Zagreb, 28. 1. 2008. godine.

1992. godine kada su uspjele osloboditi selo Širince, prije stupanja na snagu Sarajevskog primirja.

Oslobodilačke operacije u zapadnoj Slavoniji u jesen i zimu 1991./1992. godine, iako vođene pod dva zapovjedništva (Operativna grupa Posavina i Operativna zona Bjelovar), međusobno su se nadopunjavale i ispreplitale, osobito operacije *Orkan-91* i *Papuk-91* tokom prosinca 1991. godine, čije se djelovanje nastojalo koordinirati, kako bi se uspjele u potpunosti poraziti srpske snage u zapadnoj Slavoniji 1991. godine. No, kako je već navedeno, zamor ljudstva u postrojbama, koje su većinom bile pričuvne i formirane tijekom listopada 1991. godine, sve veći gubici hrvatskih snaga uzrokovani snažnim djelovanjima artiljerije, zrakoplovstva i pješništva Jugoslavenske narodne armije, te nedostatak artiljerijskog streljiva i drugih materijalno tehničkih sredstava, prijeko potrebnih za izvođenje napadnih djelovanja, onemogućili su oslobađanje zapadne Slavonije u potpunosti 1991. godine.

No bez obzira na to, hrvatske postrojbe na zapadnoslavonskom bojištu jedine su uspjele napraviti tako velike pomake i osloboditi tako veliko područje na cijelom ratištu u Republici Hrvatskoj 1991. godine. To je zasigurno natjeralo srpsko vojno vodstvo da nezanemarive ljudske i materijalne resurse pošalje na područje zapadne Slavonije, čime se rasteretila obrana hrvatskih snaga na drugim bojištima, koja su, kao i zapadnoslavonsko bojište prije početka operacija, bila u opasnosti da se na tim bojištima Hrvatska presiječe na dva dijela, čime bi se dodatno zakomplicirala obrana Republike Hrvatske. No, hrvatske vojne i policijske snage uspjele su 1991. godine zaustaviti postrojbe Jugoslavenske narodne armije i pobunjenih Srba u rušenju demokratski izabrane hrvatske vlasti, tako da je hrvatsko vodstvo moglo na političkom planu osigurati priznanje neovisne i samostalne Republike Hrvatske u siječnju 1992. godine. Značajan doprinos u tome imale su oslobodilačke operacije hrvatskih snaga *Orkan-91*, *Otkos-10* i *Papuk-91* u zapadnoj Slavoniji u jesen i zimu 1991./1992. godine.

9. IZVORI I LITERATURA

9.1. Izvori

9.1.1. Neobjavljeni izvori

Središnji vojni arhiv Ministarstva obrane Republike Hrvatske, Zagreb:

SVA MORH, Zapovjedništvo Operativne grupa Posavina - Novska

SVA MORH, 1. gardijska brigada Zagreb

SVA MORH, Zapovjedništvo Zbornog područja Bjelovar (Operativna zona Bjelovar)

SVA MORH, 121. brigada HV Nova Gradiška

SVA MORH, 127. brigada HV Virovitica

SVA MORH, 136. brigada HV Podravska Slatina

SVA MORH, 104. brigada HV Varaždin

SVA MORH, 132. brigada HV Našice

Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb:

HMDCDR, Štab Teritorijalne obrana Zapadna Slavonija

HMDCDR, Paradržavne i paravojne postrojbe na okupiranom području RH 1990.-1995. godine

HMDCDR, Glavni štab Srpske vojske Krajine

HMDCDR, Zbirka privatnih imatelja

HMDCDR, Zbirka videozapisa

HMDCDR, Zbirka memoarskog gradiva

HMDCDR, Digitalna zbirka dokumenata

HMDCDR, Zbirka zemljovida

9.1.2. Objavljeni izvori

Haški tribunal VII/27 – Suđenje Slobodanu Miloševiću: transkripti, Fond za humanitarno pravo, Beograd 2006.

Haški tribunal VII/28 – Suđenje Slobodanu Miloševiću: transkripti, Fond za humanitarno pravo, Beograd 2006.

Haški tribunal VII/36 – Suđenje Slobodanu Miloševiću: transkripti, Fond za humanitarno pravo, Beograd 2006.

Narodne novine, 8/1991.

Narodnosni i vjerski sastav stanovništva Hrvatske 1880-1991. po naseljima, Zagreb 1998.

Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gospodarstava 31. ožujak 1991.

Stanovništvo prema narodnosti po naseljima, Zagreb 1992.

Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995.– Dokumenti (knjiga 1): Oružana pobuna Srba u Hrvatskoj i agresija oružanih snaga SFRJ i srpskih paravojski postrojbi na Republiku Hrvatsku (1990.-1991.), (urednik Mate Rupić), Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb 2007.

Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995.– Dokumenti (knjiga 2): Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (1990.-1991.), (urednik Mate Rupić), Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Zagreb-Slavonski Brod 2007.

Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995.– Dokumenti (knjiga 4): Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (siječanj-lipanj 1992.), (urednik Mate Rupić), Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Zagreb-Slavonski Brod 2008.

Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995.– Dokumenti (knjiga 5): Dokumenti vojne provenijencije „Republike Srpske Krajine“ (srpanj-prosinac 1992.), (urednik Mate Rupić), Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb 2009.

9.2. Tisak

Bilten Udruge dragovoljaca Domovinskog rata „Štraseri“, Zagreb (2010.), *Bjelovarac*, Bjelovar (2001.), *Bjelovarski list*, Bjelovar (1989.-1991.), *Hrvatski vojnik*, Zagreb (1993.), *Kozarski vjesnik*, Prijedor (1993.), *Krajiški vojnik*, Banja Luka (1993), *Narodna armija*, Beograd, (1990.-1992.), *Novljanski vjesnik*, Novska (1990.-1991.), *Politika*, Beograd (1990.-1991.), *Pakrački vjesnik*, Pakrac (1989.-1991.), *Požeški list*, Slavonska Požega (1990.-1991.), *Večernji list*, Zagreb (1990.-1992.), *Vjesnik*, Zagreb (1990.-1992.)

9.3. Literatura

9.3.1. Studije i monografije

1. *gardijska brigada Hrvatske vojske – Tigrovi*, (gl. urednik Josip Lucić), Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Glavni stožer Oružanih snaga RH, Zagreb 2012.

53. *samostalni bataljun Zbora narodne garde Dugo Selo*, (redakcijski kolegij Nikola Tominac i ostali), Ratno zapovjedništvo 53. sam. bat., Dugo Selo 1997.

104. *brigada Hrvatske vojske*, (pripremili: Ivan Rukljić, Vjeran Rožić, Josip Levatić, Dražen Dretar, Vlado Premuž), Zapovjedništvo 104. „R“ brigade Hrvatske vojske, Varaždin 1994.

Nikica BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.-1995.*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb 2005.

Marko BEŠKER, Seka KUGLER, *Obzorje slobode*, Privatna naklada, Zagreb 1992.

Bijela knjiga Vlade Republike Hrvatske, Zagreb 1999.

Dušan BILANDŽIĆ, *Hrvatska moderna povijest*, Golden marketing, Zagreb 1999.

Aleksandar BOŽIĆ, Damir GORŠETA, *153. velikogorička brigada HV*, Turopoljski Glasnik d.o.o. u suradnji s Udrugom pripadnika 153. brigade HV, Velika Gorica 2002.

Zlatko CIŠPER, *Zapovjedništvo Zbora narodne garde Republike Hrvatske 1991. godine*, Branitelji Hrvatske, Zagreb 2011.

Jevrem COKIĆ, *Početak kraja*, Srpska knjiga, Ruma, 2008.

Činjenice o Zapadnoj Slavoniji, Regionalno udruženje Srba Zapadne Slavonije, Veternik 1994.

Dobrica ĆOSIĆ, *Piščevi zapisi (1981-1991)*, Beograd 2002.

Mato ĆURAK, *Mi smo htjeli*, (2. prošireno i popravljeno izdanje), Gradsko poglavarstvo grada Bjelovara, Bjelovar 2007.

Mato ĆURAK, *Moji suborci*, Grafocentar, Bjelovar 2008.

Ivica DEBIĆ, Ante Delić, *Otkos*, Matica hrvatska Grubišno Polje, Prosvjeta d. d. Bjelovar, UHBDDR Zagreb, Bjelovar 1999.

Delta – Od zabočkih dragovoljaca do Domobranstva, bez mjesta i godine izdanja [Zabok 1992.??]

Radovan Domagoj DEVLJIĆ i „ŠTRASERI“, *Didaskalije*, (drugo dopunjeno izdanje), Udruga dragovoljaca Domovinskog rata „Štraseri“, Zagreb 2009.

Bojan DIMITRIJEVIĆ, *Modernizacija i intervencija – Jugoslovenske oklopne jedinice 1945-2006.*, Institut za savremenu istoriju, Beograd 2010.

Ratko DRAGOVIĆ – KLEK, *Deset godina poslije*, Nova knjiga Rast, Zagreb 2003.

Ramiz DREKOVIĆ, *U obruču*, Dom štampe, Zenica 2004.

Antun ERJAVEC, *Pakrac i Lipik uoči rata 1991. godine*, Poglavarstvo grada Pakraca, Pakrac 2001.

Miroslav GAZDA, *Zločin za koji nitko nije odgovarao*, Admiral Tisak, Zajednica Udruga HVIDR-a Virovitičko - podravske županije, Virovitica 2011.

Ivan GRDEŠIĆ, Mirjana KASAPOVIĆ, Ivan ŠIBER, Nenad ZAKOŠEK, *Hrvatska u izborima '90.*, Naprijed, Zagreb 1991.

Antun HABIJANEC, *Za slobodnu Hrvatsku*, Meditor, Zagreb 1997.

Vjenceslav HEROUT, *Pet godina poslije*, Logos-Daruvar, Tehnička škola Daruvar, Poglavarstvo grada Daruvara, Županija Bjelovarsko-bilogorska, Daruvar 1996.

Toni HNOJČIK, *To sam radio u ratu, sine*, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Zagreb 2010.

Hrvatska policija u Domovinskom ratu, (urednik Krunoslav Borovec), Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Zagreb 2011.

Dragutin HUBAK, *Policija na braniku Hrvatske: 1991.-1992.*, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Bjelovar 1994.

Stjepan IVANIĆ, *Da se ne zaboravi*, Udruga 105. br. HV-a, Marigraf, Bjelovar 2006.

Nenad IVANKOVIĆ, *Ratnik*, HONOS, Zagreb 2001.

Aleksandar S. JOVANOVIĆ, *Poraz - koreni poraza*, LDIJ, Veternik 2001.

Borisav JOVIĆ, *Poslednji dani SFRJ*, Prizma, Kragujevac 1996.

Dejan JOVIĆ, *Jugoslavija: država koja je odumrla*, Prometej, Zagreb 2004.

Veljko KADIJEVIĆ, *Moje viđenje raspada*, Politika, Beograd 1993.

Ivan KLAIĆ, *Ljudi moje ravnice: zapisi o povijesti i zbilji Gornjih Bogičevaca i okolnih slavonskih mjesta*, Nakladničko trgovačko društvo Mato Lovrak – Zagreb, Poglavarstvo općine Gornji Bogičevci, Zagreb 1996.

Zvonko KOVAČIĆ, *Daruvar – od laži do istine*, Daruvar 1992.

Branko KRIŽAN, Stjepan BENKOVIĆ, *Poginuli branitelji u Domovinskom ratu Pakrac – Lipik 1991.-1995.*, Grad Pakrac i Grad Lipik, Pakrac - Lipik 2009.

Mirko LUKAŠ, *Rane / iz / devedesete*, Vlastita naklada, Virovitica 2011.

Branko MAMULA, *Slučaj Jugoslavija*, CID, Podgorica, 2000.

Davor MARIJAN, *Bitka za Vukovar*, Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Zagreb – Slavonski Brod 2004.

Davor MARIJAN, *Graničari: Prilog za ratni put 108. brigade Zbora narodne garde Republike Hrvatske*, Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod 2006.

Davor MARIJAN, *Novska u Domovinskom ratu*, HVIDRA Novska, Novska 2009.

Davor MARIJAN, „Hrvatsko ratište 1990.-1995.“, *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, (Zdenko Radelić, Davor Marijan, Nikica Barić, Albert Bing, Dražen Živić), Hrvatski institut za povijest, Školska knjiga, Zagreb 2006.

Davor MARIJAN, *Slom Titove armije: JNA i raspad Jugoslavije 1987-1992.*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Hrvatski institut za povijest, Zagreb 2008.

Međimurje u Domovinskom ratu za slobodnu Hrvatsku, (urednik Stjepan Hranjec), Skupština općine Čakovec, TIZ Zrinski d. d., Čakovec 1992.

Andelko MIJATOVIĆ, *Otkos-10*, Udruga dragovoljaca i veterana Domovinskog rata Republike Hrvatske, HMDCDR, Zagreb 2011.

Josip MIKŠIĆ, *Do smrti i natrag*, Arca, Grad Nova Gradiška, Nova Gradiška 2010.

Ivica MIŠKULIN, *Međunarodna zajednica i zapadna Slavonija 1991.-1995.* (doktorska disertacija), Zagreb 2009.

Dražen NAJMAN, Marija DUJIĆ, Ivan POSILOVIĆ, *Blokade i osvajanje vojarni i vojnih objekata JNA u Hrvatskoj*, Udruga dragovoljaca Narodne zaštite Domovinskog rata, Zagreb 2004.

Dražen NAJMAN, Marija DUJIĆ, Ivan POSILOVIĆ, *Narodna zaštita u Domovinskom ratu*, Udruga dragovoljaca Narodne zaštite Domovinskog rata, Zagreb 2002.

Ante NAZOR, *Počeci suvremene hrvatske države*, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb 2007.

Ante NAZOR, *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih*, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb 2011.

Od Otkosa-10 do Oluje – Policija i 77. samostalni bataljun ZNG „R“ Grubišno Polje u Domovinskom ratu, Udruga sudionika Domovinskog rata „Bilogora '91“, Grubišno Polje 2011.

Otok Ivanić u ratu – Monografija 65. bataljuna, (urednici: Janković Ivan, Leš Goran i Ordanić Leo), Nova knjiga Rast d.o.o., Zagreb 2012.

Lukijan PANTELIĆ, *Srbi i pravoslavlje u Slavoniji i Maloj Raškoj*, Eparhija Slavonska, Beograd 1993.

Dragutin PASARIĆ, *56. bojna – Ponos Kutine*, Spiritus movens, Kutina 2006.

Mate PAVKOVIĆ, *Hrvatske ratne štete*, Defimi, Zagreb 1997.

Mladen PAVKOVIĆ, *Bili smo prvi kad je trebalo*, (II. prošireno izdanje), Udruga hrvatskih dragovoljaca Domovinskog rata Koprivničko – križevačke županije, [Koprivnica] 1998.

Mladen PAVKOVIĆ, *Istinom protiv sile ili Kako se stvarala jedna ratna IPD-e služba*, Klub pripadnika Hrvatske vojske 117. brigade, Koprivnica 1994.

Slavko PELEH, *Tragom ratnog puta Devedesetdevete brigade ZNG/HV*, Udruga hrvatskih branitelja Domovinskog rata 99. brigade, Zagreb 2009.

Dragutin PELIKAN, *Slatina u vjetrovima povijesti*, Gradsko poglavarstvo Slatina, Slatina 1997.

Mira PELIKAN, Miroslav GAZDA, *Spomenar hrvatskim žrtvama Virovitičko-podravske županije 1941.-1945. i 1991.-1995.*, Državni arhiv u Osijeku, Osijek 2003.

Ivo PERIĆ, *Hrvatski državni sabor 1848.-2000. Treći svezak: 1918.-2000.*, Hrvatski institut za povijest, Dom i svijet, Zagreb 2000.

Ilija PETROVIĆ, *Srpsko nacionalno vijeće Slavonije, Baranje i zapadnog Srema*, Cvetnik, Novi Sad 1994.

Poginuli hrvatski branitelji u Domovinskom ratu 1991.-1995. na novljanskom zapadnoslavonskom ratištu, (urednik Alfred Paar), Udruga branitelja 151. samoborske brigade, Samobor 2011.

Zdenko RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991.: od zajedništva do razlaza*, Školska knjiga, Hrvatski institut za povijest, Zagreb 2006.

Vlado RADOŠIĆ, *Pakao srpskog logora Stara Gradiška 1991. godine*, Udruga specijalne policije iz Domovinskog rata „Zebre“ Nova Gradiška, Nova Gradiška 2012.

Jakša RAGUŽ, *Ratni put 151. samoborske brigade HV*, Udruga branitelja 151. samoborske brigade, Samobor 2006.

Rajko RAKIĆ, Branko DUBRAVICA, *Kratki pregled vojnih djelovanja u Domovinskom ratu 1991.-1995.*, Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Oružane snage Republike Hrvatske, Hrvatsko vojno učilište *Petar Zrinski*, Zagreb 2009.

Sabrina P. RAMET, *Balkanski Babilon, Raspad Jugoslavije od Titove smrti do Miloševićeva pada (4. izdanje)*, Alinea, Zagreb 2005.

Rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1991-1995., (urednici Branka Magaš i Ivo Žanić), Jesenski i Turk, DANI, Zagreb – Sarajevo 1999.

Ratni zločini srpskih vojnih i paravojnih postrojbi u zapadnoj Slavoniji i Banovini (1991.-1995.), CPD [Centar za prikupljanje dokumentacije o Domovinskom ratu], Sisak 1997.

Rozarijo ROZGA, *Povijest djelovanja Operativne grupe Posavina 9. X. 1991. – 10. VII. 1992.*, interno izdanje Operativne grupe Posavina, Novska 1992.

Davorin RUDOLF, *Rat koji nismo htjeli*, Globus, Zagreb 1999.

Davor RUNTIC, *Prvi hrvatski redarstvenik*, Udruga Prvi hrvatski redarstvenik, Zagreb 2003.

Franjo SAMARDŽIĆ, *Novogradiške ratne godine 1990.-1991.*, PRESS i NG, Nova Gradiška 1994.

SFRJ - Regionalna vojna geografija II (2. izdanje), Centar visokih vojnih škola JNA „Maršal Tito“, Beograd 1984.

Slučaj generala Trifunovića (Rasprava o suđenju najodgovornijim starešinama 32. varaždinskog korpusa JNA, vođena 11. maja 1995. u organizaciji Demokratskog centra), (ur. Gaja Petković), Fond Demokratski centar, Beograd, bez godine izdanja.

Rudi STIPČIĆ, *Napokon smo krenuli...*, Sveučilišna tiskara, Zagreb 1996.

Stradanja srpskog naroda na području Zapadne Slavonije po opštinama, Vlada Srpske oblasti Zapadna Slavonija, Okučani 1992.

Vojislav ŠEŠELJ, *Policijski dosije (3. dio)*, Srpska radikalna stranka, Beograd 2010.

Jure ŠIMIĆ i suradnici, *Bjelovar u Domovinskom ratu – svjedoci vremena*, Bjelovarsko-bilogorska županija, Grad Bjelovar, Prosvjeta d. d. Bjelovar, Bjelovar 1997.

Martin ŠPEGELJ, *Sjećanje vojnika*, Znanje, Zagreb 2001.

Božidar ŠTUBELJ, Željko TOPOLOVEC, Mate BABIĆ, Vlado KOLIĆ, Đuro ŠKVORC, Antun RADMANIĆ, Stevo MLADENOVIĆ, *Križevačke ratne postrojbe u Domovinskom ratu 1991.-1995.*, Grad Križevci, Koordinacija udruga Domovinskog rata Križevci, Križevci 2011.

Milorad TOMANIĆ, *Srpska crkva u ratu i ratovi u njoj*, Krug, Beograd 2001.

Ante VUKŠIĆ, *Novogradiški žrtvoslov*, Udruga roditelja poginulih branitelja Domovinskog rata grada Nova Gradiška, Arca d. o. o., Nova Gradiška 2009.

Ozren ŽUNEC, *Goli život – socijetalne dimenzije pobune Srba u Hrvatskoj I-II*, Demetra, Zagreb 2007.

9.3.2. Rasprave i članci

Ivan CRKVENČIĆ, Zlatko PEPEONIK, «Zapadna Slavonija – razvoj narodnosnog sastava», *Društvena istraživanja*, Zagreb, 2/1993., br. 2-3

Mato ĆURAK, „Formiranje jedinice za posebne namjene PU Bjelovar „Omega“, oružani sukob u Pakracu“, *Rusan*, Bjelovar, 8/2010., br. 1-2

Davor MARIJAN, „Jedinstvo“ – posljednji ustroj JNA, *Polemos*, 6/2003., br. 1-2

Davor MARIJAN, „Organizacija i djelovanje Jugoslavenske narodne armije i pobunjenih Srba u zapadnoj Slavoniji tijekom 1991.“, *Srpska pobuna u zapadnoj Slavoniji 1990.-1995.: Nositelji, institucije, posljedice*, (ur. Ivica Miškulin i Mladen Barać), Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, HMDCDR, Slavonski Brod – Zagreb 2012.

Davor MARIJAN, „Sudionici i osnovne značajke rata u Hrvatskoj 1990.-1991.“, *Časopis za suvremenu povijest*, 40/2008., br. 1

Davor MARIJAN, „Zamisao i propast napadne operacije JNA u rujnu 1991.“, *Časopis za suvremenu povijest*, 44/2012., br. 2

Ivica MIŠKULIN, „Stranka ugroženog naroda – djelovanje Srpske demokratske stranke u zapadnoj Slavoniji 1990.-1991.“, *Srpska pobuna u zapadnoj Slavoniji 1990.-1995.: Nositelji, institucije, posljedice*, (ur. Ivica Miškulin i Mladen Barać), Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, HMDCDR, Slavonski Brod – Zagreb, 2012.

Časlav OČIĆ, „Hronika Republike Srpske Krajine 28. februar 1989 – 19. decembar 1991.“, *Republika Srpska Krajina*, (ur. Zoran Kaličanin), SKD „Sava Mrkalj“ – Topusko, SKD „Zora“ – Knin, Knin, Beograd 1996.

9.3.3. Katalog izložbe

Ratni put 117. brigade HV – fotografije (katalog izložbe), (urednik Mladen Pavković), Podravka d.d., Koprivnica 1994.

POPIS KRATICA

ATJ – Antiteroristička jedinica

br. - brigada

DZD – Digitalna zbirka dokumenata

EI – elektronsko izviđanje

GS HV – Glavni stožer Hrvatske vojske

HDZ – Hrvatska demokratska zajednica

HMDCDR – Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata

HV – Hrvatska vojska

IG – izviđačka grupa

IZM – izmješteno zapovjedno mjesto

JNA – Jugoslavenska narodna armija

MKSJ – Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju u Haagu

MO – Ministarstvo obrane

MUP – Ministarstvo unutarnjih poslova

NATO – North Atlantic Treaty Organization

OG – Operativna grupa

OK – općinski komitet

OS SFRJ – Oružane snage Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije

OSH – Oružane snage Hrvatske

OSP – Općinska skupština Pakrac

OSUP – općinski Sekretarijat unutrašnjih poslova

OŠ – Operativni štab

OZ – Operativna zona

PJP – Posebna jedinica policije

PS – Policijska stanica

PU – Policijska uprava

PZO – protuzračna obrana

RH – Republika Hrvatska

RSK – Republika Srpska Krajina

SAO – Srpska autonomna oblast

Sam. bat. – samostalni bataljun
sb. – samostalni bataljun
SDS – Srpska demokratska stranka
SFRJ – Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija
SJS – Stanica javne sigurnosti
SKH – Savez komunista Hrvatske
SKJ – Savez komunista Jugoslavije
SNO – Sekretarijat za narodnu obranu
SO – skupština općine
SPC – Srpska pravoslavna crkva
SR – socijalistička republika
SRH – Socijalistička Republika Hrvatska
SUP – Sekretarijat unutrašnjih poslova
SVA MORH – Središnji vojni arhiv Ministarstva obrane Republike Hrvatske
TO – Teritorijalna obrana
VBR – višecijevni bacač raketa
VP – vojna pošta
Zap. - zapovjedništvo
ZM – zapovjedno mjesto
ZMG – Zbirka memoarskog gradiva
ZNG – Zbor narodne garde
ZOGP – Zapovjedništvo Operativne grupe Posavina
ZOZB – Zapovjedništvo Operativne zone Bjelovar
ZOZZ – Zapovjedništvo Operativne zone Zagreb
ZPI – Zbirka privatnih imatelja
ZV – Zbirka videozapisa

ŽIVOTOPIS

Natko Martinić Jerčić rođen je 12. prosinca 1980. godine. Osnovnu i srednju školu (Nadbiskupsku klasičnu gimnaziju) završio je u Zagrebu. Studij povijesti završio je na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu 2005. godine, gdje je 2006. godine upisao doktorski studij povijesti. Od 2006. godine zaposlen je u Hrvatskom memorijalno-dokumentacijskom centru Domovinskog rata (HMDCDR) u Zagrebu, na radnom mjestu arhivist. Sudjelovao je na nekoliko znanstvenih i stručnih skupova, te objavio nekoliko radova u stručnim publikacijama.

Bibliografija:

1. Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. – Dokumenti, zbirke dokumenata, Zagreb 2006. – 2014. (suradnik na knjigama 1. – 12. i 14. – 16., te urednik knjige 13. zajedno s Domagojem Štefančićem).
2. Ramet, Sabrina P.: Balkanski Babilon. Raspad Jugoslavije od Titove smrti do Miloševićeva pada (4. izd.), Politička misao, 2, Zagreb 2007., prikaz.
3. Hnojčik, Toni: To sam radio u ratu, sine, Zagreb 2010., urednik (zajedno s Antom Nazorom).
4. Raspad Jugoslavije i počeci stvaranja suvremene hrvatske države s osvrtom na Ilok i iločki kraj u *Ilok i iločki kraj u Domovinskom ratu*, Ilok 2011. (u suautorstvu s Antom Nazorom).
5. Tanocki, Zvonimir: Vinkovci u Domovinskom ratu, Zagreb 2012., urednik (zajedno s Antom Nazorom).
6. Političke prilike i pripreme za obranu uoči velikosrpske pobune u zapadnoj Slavoniji 1991. godine. Stručni skup: Zapadna Slavonija u Domovinskom ratu 1991.-1995., Križevci, studeni 2013. (rad je u tisku).
7. Operacija *Papuk-91* (oslobađanje šireg papučkog područja u jesen i zimu 1991./1992. godine). Znanstveno-stručni skup u organizaciji Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti Bjelovar: Bjelovar i Bjelovarsko-bilogorska županija u Domovinskom ratu, Bjelovar, rujanj 2014. (rad je u tisku).